Nrisingha

नृसिंह

Skandopa puraniya shiva bhakta vilash

स्कन्दोप पुराणीय शिव भक्त विलास

Sanskrit

Handwritten

130 years old

161 Folio

13.2" x 6.8"

Complete

अथ स्कन्दोपपुराणीय शिवभक्तविलासः प्रारभ्यते

श्रीगणेशायनमः वन्देशम्भुंविरंचिप्रमुखसुरशिरोरत्नकोटीरकोटि प्रोद्यन्माणिक्यनीराजितचरणनखंवेदवेदाङ्गमूलम् सोमंसोमार्द्ध
चूडंविमलसुरसरिद्वीचिरोचिःकपर्दं विद्यामूर्त्तिंवरेण्यंवरदमभिमतप्राप्तयेविश्वनाथम् १ श्रीमातुरुज्ज्वलसरोजरुचौभजामि पादौप
दीरत्नवपल्लव तल्लजाभौ यत्पीठपूजनविधिर्भवतित्रयाणां सर्गस्थितिप्रलयकारिसुरोत्तमानाम् २ अन्तरायकरिकेसरीभवन्यो
गजाननइतिप्रथामगात् तंविचित्रचरितंविनायकं नायकंसकलसंपदांभजे ३ नृत्यतिकलापिनिनिजे लम्बोदरपुष्करोत्थघननिन
दैः रविनयनैस्तंपश्यन् शक्तिधरःषण्मुखोजयति ४ सुब्रह्मण्यंपितरं गिरिजाम्बांमातरंगुरुंगंगाम् भैरवमादित्यमथो विष्णुंव्या
सादिकान्मुनीन्नत्वा ५ स्कन्दोपपुराणकथा मुनिवरहरशर्म्मनिर्मितापुण्या भक्तविलासाभिख्या भगवद्भजनोचितापिचान्व-
र्था ६ दिव्यामृतफलदात्री दलितदुरितादेवदेवकमनीया साधुजनचित्तरञ्जन संजीवनमूलिकासरसभावा ७ श्रीमदद्वैतम
गोत्राब्धिकौस्तुभेनविविच्यते मानवल्लीनृसिंहेन महेश्वरसुदेमया ८ कलापकम् मिथ्यावादरजोमलीमसतयादुष्टामशिष्टो
चिते व्यालापेष्वपिचाशनेषुनिरतामेतांरसज्ञांमम श्रीमच्छंकरभक्तपावनकथाभागीरथीमज्जनैः शुद्धांकर्तुमहंयतेबुधवराः
क्षाम्यन्तुमेसाहसम् ९ मातर्भारतिमहिते मयिकलयकटाक्षवीचिसंचारम् व्याख्यायेनभवित्री भक्तविलासप्रकाशिकाख्यामे
१०॥ ॥ॐ इहखलुनिखिलश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणादिपर्यालोचनपरिणत स्वान्तैरशेषवर्णाश्रम धर्म्ममर्म्मपारगैरत्रामुत्रच
भोगमोक्षाभिलाषुकैः पुरुषैरभिल षणीयेषु धर्म्मार्थकाममोक्षेषुमोक्षएवपरमपुरुषार्थः नसपुनरावर्त्तते तमेवविदित्वाति
मृत्युमेति यंप्राप्यननिवर्त्तन्ते तद्धामपरमंममेत्यादिश्रुतिस्मृतिभिः तस्य नित्यत्वोपगमात् इतरेषांच तद्यथेहकर्मचितोलो
कःक्षीयतएव मेवामुत्र पुण्यचितोलोकःक्षीयतइतिश्रुत्या यज्जन्यं तदनित्यमिति न्यायवत्याभङ्गुरत्वावगमाच्च सच मोक्षप
दार्थः तान्त्रिकमतभेदेन दुःखध्वंसाज्ञाननाश परमानन्द स्फूर्त्तिरूप नानाविकल्पजालजटिलोपि निरतिशयाद्वैतवाद सि

इ परमात्मैक्यरूप एव भाष्यकारादिभिरभिमतो युक्तः प्रतिपादयितुं तत्र च साधनाकांक्षायाम् विधिवदधीतसाङ्गस्वाध्यायं श
मादिषट्कसम्पन्नमधिकारिणं प्रति प्रवर्त्तमानाः आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः श्रोतव्यः श्रुतिवा
क्येभ्यो मन्तव्यश्चोपपत्तिभिरित्यादिविधयो विशिष्टाधिकारिणमपेक्षमाणा न सर्वजनसौलभ्यसम्पादका इति सर्वजनोप
योगि साधनगवेषणे मन्दाधिकारिणामपि महर्षिप्रणीतस्मृतीतिहासपुराणादिविचार एव शरणीकरणीयः ननु श्रोत-
व्यः श्रुतिवाक्येभ्यः यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेद सुकृतस्य पन्थाम् तमेतं वेदानुवचनेन ब्राह्मणा विविदिषन्ति
इत्यादिश्रुतिभ्यः वेदवचसामेव श्रवणमननाद्युपयोगितया श्रवणाद्यधिकारस्य च विधिवदधीत साङ्गस्वाध्याय पुरुषवि
षयतया च इतिहास पुराणादीनां कथं शरणीकरणमिति चेन्न तादृशाधिकारस्य वैदिकमात्रपरतया विधिवदध्ययनस्य
च दुष्करत्वेन तत्र सर्वेषां असामर्थ्यमालोच्य परमकारुणिकै र्बादरायणादिभि र्महर्षिभिः प्रणीतानामितिहासपुराणानां
व्यर्थतापातात् न चेष्टापत्तिः अस्य महतो भूतस्य निश्वसितमेवैतद्यदृग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोऽथर्वाङ्गिरस इतिहासः पु
राणमित्युपक्रम्य अस्यैवैतानि सर्वाणि निश्वसितानि इति उपसंहारस्य बृहदारण्यकोपनिषदि स्फुटमुपलभ्यमानतया
इतिहासपुराणानामपि वेदवदीश्वरनिश्वसितत्वा विशेषेण भारतं पञ्चमो वेदः पुराणं पञ्चमो वेदः वेदः प्राचेतसादासी
त्साक्षाद्रामायणात्मनेत्यादि वचनैश्च तत्वज्ञानोपयोगिश्रवणाद्यनुकूलताभावस्य स्वप्नेपि वक्तुमशक्यत्वात् न च इतिहास
पुराणादीनां वेदार्थोपबृंहकतया इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेदित्यादिभिः प्रतिपादितत्वात्तदर्थोपबृंहकत्वेन गौ
णत्वात्प्रधानभूतां श्रुतिं परित्यज्य गौणे कथमितिहास पुराणादौ प्रवृत्तिरिति वाच्यम् मुख्याधिकारिणामेव मुख्ये प्रवृत्तेर्व
क्तव्यतया सर्वानुजिघृक्षापरिकल्पित पुराणादिवचसां सर्ववर्णाधिकारसौलभ्ये न सम्भवति सुलभोपाये तस्य अनतिक्र

मणीयत्वात् अथसुकरत्वात्पुराणादिकमेवसर्वैरुपेयं दुर्लभेस्वाध्यायाध्ययनादौमाभूत्प्रवृत्तिरिति चेदुच्यते ब्राह्मणेननिष्कारणं षडंगोवेदोध्येतव्यः योनधीत्यद्विजोवेदमन्यत्रकुरुतेश्रमम् सजीवन्नेवशूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्वयइतिस्मरणेन स्वाध्यायाध्ययनस्यनित्यतयातदभावेप्रत्यवायश्रवणेनच पुराणप्रवृत्तिमात्रेणतस्यनिराकर्तुमशक्यत्वात् एवंच सतिविशिष्टाधिकारिणां वेदादिषु सर्वत्राधिकारो मंदाधिकारिणामितिहासपुराणादिष्वेवेतिव्यवस्थाऽऽदरणीया यदिचशैववैष्णवादि पुराणेषु परस्परविरोधदर्शनादनुपादेयत्वमुच्यतेतदा अतिरात्रेषोडशिग्रहणाग्रहणप्रतिपादकश्रुतिविरोधवदिदमपि सुपरिहार्यम् वस्तुतस्तु पुराणानामपि नपरस्परविरुद्धार्थ प्रतिपादकतासुप्रतिपादा यथाहंवसुधा सर्वेसस्यमेतद्दिवौकसः अहंभवोभवंतश्चसर्वेनारायणात्मकाः विभूतयस्तुयास्तस्य तासामेवपरस्परम् आधिक्यंन्यूनताबाध्य बाधकत्वेनवर्तते भवानहंचविश्वात्मन्नेकमेवहिकारणम् जगतोस्यजगत्यर्थे भेदेनावांव्यवस्थितौ त्वयायदभयंदत्तं तद्दत्तमखिलंमया मत्तोविभिन्नमात्मानं द्रष्टुंनार्हसिशंकर योऽहंसत्वंजगच्चेदंसदेवासुरमानुषम् अविद्यामोहितात्मानःपुरुषाभिन्नदर्शिनइति विष्णुपुराणवचनानाम् विष्णोरन्यंतुपश्यंतियेमांब्राह्मणमेवच कुतर्कमतयोमूढाःपच्यंतेनरकेष्वधः इत्यादिभविष्यपुराणवचनानाम् सितनीलादिभेदेनयथैकंदृश्यतेनभः भ्रांतिदृष्टिभिरात्मापितथैकःसन्पृथक्पृथक् इत्यादियमवचनानाम् विष्णुरुद्रांतरंचैव श्रीगौर्योरंतरंतथा गङ्गागोर्यन्तरंचैवयोब्रूतेमूढधीस्तुसः इत्यादिस्कान्दवचनानामप्येकार्थप्रतिपादकत्वात् इत्थंचवेदवचसामिवतदर्थोपबृंहकपुराणवचसामप्यात्मैक्यप्रतिपत्तिप्रयोजकतायांनिर्विवादायां आयुर्वेदधनुर्वेदादीनामिव गणेशपुराणाद्युपपुराणानामपितत्त्वज्ञानोपयोगित्वेन प्रामाण्येनसिद्धमेवोपादेयत्वं तस्माद्यदीणूश्रणोतीत्यादिवाक्यानां वेदवचनानिविहाय पुराणादीनि नग्राह्याणीत्यत्रतात्पर्यम् नतुसर्वथा पुराणादीनि त्याज्यानीत्यत्र तेषामधिकारिविशेषपरतयानिरूपितत्वात्पुराण प्रतिपादितानाम

पिव्रतोपवासतीर्थयात्रादीनां श्रुतिचोदितयागादीनामिव बहुवित्तव्ययायाससाध्यतया तत्फलस्य अनित्यतया बहिरङ्ग
साधनतयाच परमेश्वरकथाश्रवणनामकीर्त्तनादिसुलभान्तरङ्गसाधनभक्तिमार्गैकबद्धादराणां उपकारक मनेकभ
क्त सच्चरित्रपवित्रितं भक्तविलासाख्यं उपपुराणं परमकारुणिको हरशर्म्मनामा मुनिः सूतशौनकादि सम्वादमुखेन प्र
कटीचकार अत्रच तत्वज्ञानसाधनांतरापेक्षया भक्तेरन्तरङ्गसाधनता मवलंब्य सुचरितनानाभक्तकथा विचित्राः प
वित्राश्च निरूपिताः भक्तेरंतरङ्गसाधनत्वञ्च श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे वेदस्तुतौ दुरवगमात्म तत्वनिगमायेति श्लोक
व्याख्यावसरे भक्तिरल्पसाधनमितिवचनमनुचितं मन्वानो भक्तिं गुरुं करोतीत्युपक्रम्य श्रुतिश्च मुक्तेरप्याधिक्यं भक्ते
र्दर्शयति यथाह यं सर्वे देवा नमन्ति मुमुक्षवो ब्रह्मवादिनश्चेति व्याख्यातं च सर्वज्ञैर्भाष्यकृद्भिः नृसिंहतापिन्यां मुक्ता अपि लीः
लाविग्रहं कृत्वा भजन्त इति त्वत्कथामृतपाथोधौ विहरन्तो महामुदः कुर्वन्ति कृतिनः केचिच्चतुर्वर्गं तृणोपमम् आराममस्य
पश्यन्ति न तं कश्चन पश्यति न तं विदाथ यइमाजजानान्यद्युष्माकमन्तरंभवाति नीहारेण प्रावृताजल्याचासुतृपउक्थशासश्चरन्ती
ति जिज्ञासा सा परानुरक्तिरीश्वरे इति शाण्डिल्यसूत्रेपि अनुरक्तेर्भक्तित्वेन कथनात् तथा भक्तिः प्रसिद्धा भवमोक्षणायेति ब्रह्मा
ण्डपुराणे भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्वतः ततो मां तत्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरमिति भगवद्गीतासु च बहुतरमुक्त
त्वादेतादृशपरमपुरुषार्थान्तरङ्गसाधनभक्तिसाधनमिदमुपपुराणं बहुशस्साधुजनोपकारकं तदेतद्यथामति व्याख्यायते अ
थ तत्रभवान्सुगृहीतनामा हरशर्म्मा मुनिर्निखिलपुराणोपपुराणसारभूतं भक्तिप्रधानमन्वर्थं भक्तविलासाख्यमुपपुराणं प्रारभमा
णः प्रारीप्सिताविघ्नपरिसमाप्तिसंप्रदायाविच्छेदलक्षणफलसाधनत्वादाशीर्नमस्क्रियावस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखमित्याचार्यप्रणी

ताशीरन्यतमस्य मङ्गलस्य प्रबन्धमुखलक्षणत्वात् प्रकृतोपपुराणप्रतिपाद्यपरमशिवाभेदं गजानने प्रकटीकुर्वंस्तयोरभिन्नं मङ्गलमु
पनिबध्नाति॥ ॥ ॐ ॥ ७ ॥ ॥वामांकेति तत्रादौ वामांके इति गुरुत्रयात्मकस्य मगणस्य सुन्दरवाचकस्य वामशब्दस्य च
प्रयोगाद्वर्णगणशुद्धिः सूच्यते देवतावाचकाः शब्दा ये च भद्रादिवाचकाः ते सर्वे नैव निंद्याः स्युर्लिपितो गणतोपि वेत्यभियुक्तोक्तेः मगण
प्रयोगादेतत्प्रबंधाध्येतॄणां श्रोतॄणां च श्रीसंप्राप्तिः सूच्यते मो भूमिस्त्रिगुरुः श्रियं वितनुत इति छंदोग्रंथेषु तत्फलदर्शनात् वामः सुंदरो दक्षि
णेतरश्चयोंऽक उत्संगः वामौ वल्गुप्रतीपौ द्वौ वामं शरीरे सव्यं स्यात् उत्संगचिन्हयोरंक इति चामरः तमारूढाया वामोरूः वामौ सुन्दरौ ऊ
रू यस्यास्सा गाणेशी शक्तिः संहितशफलक्षणवामादेश्चेत्यूङ् तस्या यौ वक्षोजौ पयोधरौ तयोरानीतं पुष्करं शुंडाग्रं येन पुष्करं करिह

वामांकारूढवामोरूवक्षोजानीतपुष्करं विघ्नवारणहर्यक्षं विघ्नराजमुपास्महे १॥ ॥

स्ताग्र इत्यमरः अनेन विशेषणेन ध्येयो वल्लभया सपद्मकरयाश्लिष्टोज्ज्वलद्भूषयेति उक्तमहागणपतेर्ध्यानमुपनिबद्धं विघ्नाः प्र
त्यूहा एव वारणा गजा मयूरध्वंसकादिः तेषां हर्यक्षं सिंहमिति रूपकालंकारः हर्यक्षः केसरी हरिरित्यमरः एवंभूतं विघ्नराजं वि
घ्नानां राजा विघ्नराजः राजाहः सखिभ्यष्टजिति टच् तमुपास्महे उपासनं च तद्विलक्षणप्रत्ययानंतरिततदेकतानता रूपं चित्तैकाग्र्यं तेन ध्या
याम इत्यर्थः शिवपक्षेपि वामश्चासौ अंकः अंगं देहार्द्धमित्यर्थः अंको रूपकभेदांगचिन्हरेखाजिभूषण इति मेदिनी तमारूढा
या वामोरूः पार्वती पूर्ववत् समासः तस्या वक्षोजे कुचे आनीतं पुष्करं पद्मं राजीवपुष्कराम्भोरुहाणि चेत्यमरः पद्मत्वेनाध्यवसि
तः करो वा येन एतादृशं विशेषेण हन्तित्तृतीयलोचनात्मना विश्वजातं हिनस्तीति विघ्नोग्निः अग्निर्वै मृत्युरिति श्रुतेः अग्निमीळे पु
रोहितमिति अग्निशब्दस्य सकलवेदादौ श्रूयमाणत्वादत्र द्वंद्वे पूर्वनिपातः वारि जलानि आपः स्त्री भूम्नि वार्वारि इत्यमरः तेभ्यः अ

नितिप्रणितीतिवारणः चन्द्रस्त्वब्जोजैवात्टकः सोमइत्यभिधानात् चन्द्रमावा अपांपुष्पमितिश्रुतेश्च हरिःसूर्यः हरिश्चंद्रार्कवाता
श्वेतिमेदिनी तेअक्षीणियस्यतंतेजस्त्रितयलोचनमित्यर्थः बहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोरितिषच् विघ्नस्य अग्नेः तेजस्सामान्यस्योप
लक्षणंतस्यरंजनाद्राजातस्यापिप्रकाशकइत्यर्थः तस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः तंपरमशिवमुपास्महे अस्यार्थःपूर्ववत्
अत्रस्तोतव्यत्वेनप्रकृतयोःशिवगणेशयोर्वर्णनंप्रकृतश्लेषः १ अस्यस्कांदोपपुराणत्वात्स्कंदस्य मङ्गलाचरणमावश्यकं मः
न्वानस्तस्यमङ्गलमातनोति गौरीगिरीशयोरिति गौरीचगिरीशश्चतौपार्वतीपरमेश्वरौ तयोरंकादुत्संगादंकेउत्संगेकृतेगतागं

गौरीगिरीशयोरंकादंकेकृतगतागतं उद्यदृशनषडुक्त्रमुमासुतमहंभजे २ शिरसाः
शिवभक्तानांपादांबुजरजःकणान् वन्दामहेवयंनित्यंवासनाध्वांतभास्करान् ३ ॥

ते येनतंप्रलोभ्यवस्तुदर्शनसंजातप्रणयतया परस्परप्रेमाधिक्यं दर्शयितुमितिभावः उद्यंतःदशनादंतायेषु रदनादशनादंता
इत्यमरः एतादृशानिषट्संख्याकानिवक्त्राणि मुखानियस्यतं उमासुतं भजेसेवे अनेन मङ्गलद्वयेन अस्यग्रंथस्य उपासना
प्राधान्यंदर्शितम् २ भक्तेःप्रकृतत्वात्तस्याश्च साधुजनयोगजन्यत्वात्सतांमंगलमाह शिरसेतिशिवभक्तानां अनन्यभावेन शि
वैकतानानां पादाम्बुजरजःकणान् पादाअम्बुजानीवेत्युपमितिसमासः तेषांरजःकणान् परागलेशान् शिरसावयं नित्यंवं
दामहे नमस्कुर्मः कथंभूतान् वासनाध्वांतभास्करान् अविद्यासंस्काराएवध्वांन्तन्तस्यभास्करान् निवर्त्तकानित्यर्थः एतेन
सत्सङ्गस्य आत्यंतिकाविद्यानिवृत्तिरूपमोक्षरूपं फलंदर्शितम् ३ ॥

भेदस्यकल्पिततयापरमाद्वैतपदाभिषेकंपरमशिवस्य सब्रह्मसशिवस्सहरिस्सेन्द्रःसोक्षरःपरमःस्वराडितिश्रुत्या प्रतिपादितं दर्शयितुंतत्तद्देवतांतरनिषयकंमंगलमातनोति वंदामहे इतिश्रीकांतंविष्णुंद्रुहिणंब्रह्माणंरविंसूर्यंस्कंदंकुमारंहरिमुखा निन्द्रादीन्देवानुपमन्युमुखान् उपमन्युप्रभृतीन्दूर्वासःकुंभसंभवादीन्मुनीन्वंदामहे ४ प्रकृतोपयोगिकथामुपक्षिपति मुनय इति नैमिशारण्ये नेमिःशीर्यतेअस्मिन्निति नेमिशं तदेवनैमिशं प्रज्ञाद्यण् तथाच वायुपुराणेश्रूयते एतन्मनोमयंचक्रंमयासृष्टं विसृज्यते यत्रास्यशीर्यतेनेमिःसदेशस्तपसःशुभः इत्युक्त्वासूर्यसंकाशंचक्रंसृष्ट्वामनोमयं प्रणिपत्यमहादेवंविससर्जपिताम

वंदामहेचवयंनित्यं श्रीकान्तंद्रुहिणंरविं स्कन्दंहरिमुखानन्या नुपमन्युमुखान्मुनीन् ४
मुनयोनैमिषारण्ये दीर्घसत्रेकृतश्रमाः श्रुतिस्मृतिपुराणज्ञमपृच्छन्सूतमागतम् ५

हः तेपिहृष्टतराविप्राःप्रणम्यजगतांप्रभुं प्रययुस्तस्यचक्रस्यनेमियत्रविशीर्यते तद्वनंतेनविख्यातंनैमिशंमुनिपूजितमिति नैमिषइतिपाठे वराहपुराणोक्तंद्रष्टव्यं गौरमुखमृषिंप्रतिभगवद्वाक्यं एवंकृत्वाततोदेवोमुनिंगौरमुखंतदा उवाचनिमिषेणेहनिहतंदानवंबलं अरण्येस्मिंस्ततस्त्वेतन्नैमिषारण्यसंज्ञितमिति दीर्घसत्रे द्वादशवार्षिके यज्ञइत्यर्थः सत्रमाच्छादनेयज्ञइत्यमरः कृतश्रमा कृतःश्रमोयैःतादृशाः मुनयः मननशीलाः शौनकादयः श्रुतिस्मृतिपुराणज्ञं श्रुतयोऋग्वेदादयः स्मृतयः मन्वादयः पुराणानि मत्स्यादीनि जानातीति तं अनेन विशेषणेन विवक्षितार्थबोधनसामर्थ्यं सूतस्य प्रकाशितं आगतं लोकानुजिघृक्षया स्वेनैवप्राप्तंसूतं पौराणिकं अपृच्छन् प्रश्नंचक्रुः ५ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रश्नमेवाह अष्टादशेति मद्वयंभद्वयंचैव ब्रत्रयंवचतुष्टयं अापनालिंपुराणानि कूस्कंगारुडमेवच इतिपरिगणितान्यष्टाद
शजानातीतितत्संबुद्धिः व्यस्यति तेजोराशिरूपेण स्थितं वेदंविभजतइति व्यासोबादरायणः तच्छिष्यमहतीमतिर्यस्य वि
शिष्टज्ञानाश्रयेत्यर्थः अतएवमहत्तमअतिशयेनमहत् वयंसर्वेसंदिहानास्संशयाविष्टास्त्वांपृच्छामः ६ उक्तसंशयंत्रि
भिराह वेदानामित्यादिनावेदानांऋगादीनां आगमानांआगतं शिववक्रात्तुगतंतुगिरिजामुखेमतंसर्वमुनीनां यत्तस्मादाग

श्रीमुनयऊचुः अष्टादशपुराणज्ञ व्यासशिष्यमहामते संदिहानावयंसर्वे पृच्छामस्त्वांमह
त्तम ६ वेदानामागमानांचमंत्राणामपिकर्मणां प्रतिपादकवाक्यानां वाक्यानांमहतामपि
७ कुत्रपर्यवसन्नोर्थोजगतांकारणंचकिम् विचारितेपिवेदांते तदर्थेवगतेपिच ८ कर्म
बंधानुवृत्तिश्च नमुंचतिकथंपुनः एतत्सर्वमशेषेण विस्तराद्वक्तुमर्हसि ९ ॥ ९ ॥

ममुच्यतेइत्युक्तलक्षणानांशैवादीनां मंत्राणांवैदिकतांत्रिकाणां कर्मणांयागादीनांप्रतिपादकवाक्यानांधर्मप्रतिपादकवा
क्यानामित्यर्थः महतांवाक्यानां तत्वमस्यादीनां कुत्रवस्तुनि पर्य्यवसन्नः तात्पर्यतया परिगतःअर्थः किंजगतांकारणं वेदांतेत्र
ध्यात्मशास्त्रे व्याससूत्रादौ विचारितेपिमीमांसितेपितदर्थे अवगतेपि ज्ञातेपि कर्मबंधानुवृत्तिः कर्मणाजातोयोबंधः तस्य अनुवृ
त्तिः अनुवर्तनंजननमितिशेषः कथंनमुंचति एतत्पूर्वोक्तं अशेषेणकार्त्स्न्येन विस्तरात् शब्दबाहुल्यात् सतुशब्दस्यविस्त
रइत्यमरः वक्तुमर्हसि एतदुत्तरज्ञानक्षमोसीत्यर्थः ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

इतीति अतिशयेनसर्वार्थान्वेत्तिजानातिसर्वदर्शीत्यर्थः इतिपूर्वोक्तप्रकारेण मुनिवरैः शौनकादिभिः पृष्टः महाभागः महान्भा
गोभाग्यंयस्यसः सूतः वक्तुंप्रचक्रमइतिउत्तरश्लोकेनान्वयः किंकृत्वेत्यतआह नमस्कृत्येति चतुर्थीप्रयोगआर्षः गुरुमूर्त्तये गुरुस्वरू
पायेत्यर्थः गुशब्दस्त्वंधकारस्यादुशब्दस्तन्निरोधकः अंधकारनिरोधित्वाद्गुरुरित्यभिधीयतइतिगुरुशब्दार्थः चैतन्यस्वरूपावरका
नाद्यविद्याध्वांतनिर्मूलनक्षमत्वंस्वप्रकाशचैतन्यरूपस्यशिवस्यैवेतिभावः तस्मैनमस्कृत्यविघ्नेशादींश्चपरयाभक्त्याप्रणम्यएवं व
क्ष्यमाणप्रकारेण वक्तुंप्रचक्रमे आरेभे ११ शौनकादिकृतप्रश्नस्य सर्वोत्तमतांमत्वा तत्प्रशंसापूर्वकं मुनीन्संबोध्याह॥ ॥साध्विति

इतिपृष्टोमुनिवरैः सूतःसर्वार्थवित्तमः नमस्कृत्यमहाभागः शिवायगुरुमूर्त्तये १० विघ्ने
शंभारतींदेवीं सम्प्रदायप्रवर्त्तकान्प्रणम्यपरयाभक्त्यावक्तुमेवंप्रचक्रमे ११ सूतउ॰साधुपृ
ष्टंमुनिश्रेष्ठाः श्रोतव्यंयद्विशेषतः श्रुतंयथागुरुमुखात् यथामतिवदामिवः १२ वेदा
गमपुराणेषु मंत्रेषुसकलेषुच एकएवमहादेवोविकारेष्वयथार्णवः १३॥ ७ ॥

हेमुनिश्रेष्ठाःयद्विशेषतःश्रोतव्यंतत् यथागुरुमुखात्श्रुतंतथायथा मतिवःवदामि १२ वेदेति वेदादिषुसर्वेषु एकएव महादेवः
प्रतिपाद्यतया स्थितइतिशेषः सर्वेवेदायत्पदमामनंतीत्यादिश्रुतेः विकारेषुजलविकारेषु नदीनदसरःकूपतडागादिषु॰ एकएवार्ण
वः प्रकृतितयास्थितः तथेत्यर्थः यथानद्यःस्यंदमानाःसमुद्रेऽस्तंगच्छंति नामरूपेविहाय तथाविद्वान्नामरूपादिमुक्तः परात्परं
पुरुषमुपैतिदिव्यं सयोहवै तत्परमं ब्रह्मवेद ब्रह्मैवभवति इतिमुंडकोपनिषदि १३॥ ७ ॥ १ ॥ १ ॥ ५

ननुशिवविष्णुगणेशार्कदेवीपुराणादिषुतत्तद्देवतापरत्वप्रतिपादकैर्नानाकैरनेकेषांमुख्यत्वे कथंशिवएव सर्वाम्नायसमन्वयः अत
आह नामांतरेति नामांतरपरेषुनामसंज्ञालक्षणया संज्ञीवाच्योऽर्थः सच शिवादिशब्दवाच्यः अन्यतएतद्भिन्नं विष्ण्वाद्यर्थरूपं त
त्परेषु वाचकेषु हर्यादिषु संकोचंविनालक्षणादिकंविना तत्रैववाचकस्यस्वलद्वृतित्वसंभवात्साक्षादेवेत्यर्थः आम्नायेषुवेदे
षुअधिष्ठानतयाजगदधिष्ठानतयापरब्रह्मरूपतयेत्यर्थः शशिशेखरः चंद्रचूडःप्रशस्यतेस्तूयते अत्रच एकोदेवः सर्वभूतेषुगू
ढःसर्वव्यापीसर्वभूतांतरात्माकर्म्माध्यक्षःसर्वभूताधिवासःसाक्षीचेताकेवलोनिर्गुणश्च एकोदेवोबहुधासन्निविष्टः एकःसन्बहु
धाविचचारत्वमेकोसिबहुष्वनुप्रविष्टःइत्याद्याःश्रुतयःपरमशिवस्यसर्वात्मकत्वमद्वितीयत्वं सूचयंत्यःसर्वपदवाच्यत्वप्रति

नामान्तरपरेष्वेवं शब्देषुशशिशेखरः विनासंकोचमाम्नायेष्वधिष्ठानंप्रशस्यते १४ ॥

पादिका दृश्यंते ननुएकोदेवःसर्वभूतेषुगूढइत्यादिभिःश्रुतिभिरद्वितीयमेकंवस्तुनिरूप्यते तच्चदेवतांतरमेव कुतोनस्यादिति
चेन्न गायत्र्याभर्गपदघटितत्वाद्धरस्मरहरोभर्गइत्यभिधानेन तद्भाष्येभर्गइत्यविद्यादिदोषभर्जनात्मकमितिभर्गशब्दार्थंनित्
यत्वसर्वव्यापिसर्वव्यापकसर्वोत्कृष्टनित्यमुक्तमात्मस्वरूपंसच्चिदानंदात्मकं यदोंकारवाच्यं ब्रह्मतदहमस्मीति गायत्रीमंत्र
स्यार्थइतिभाष्यकारवचनात् नन्वेतावतापिओंकारवाच्यंब्रह्मेतिसिद्धं तच्चदेवतान्तरमेव कुतोनेतिचेदुच्यते सर्वेवेदा यत्प
दमामनंतीतिश्रुत्या प्रसंगात्मनएवसकलवेदप्रतिपाद्यत्वं वेदमाताचगायत्री तस्याश्चभर्गशब्दघटितत्वेन तदर्थःसर्वोत्कृष्टस
दाशिव एवेतिनिर्विवादं किंच गायत्रीसारभूतस्यप्रणवस्य अकारोकारमकारनादबिंद्वात्मकस्यपंचभेदानां परमशिव संबंधि
सद्योजातादिपंचवक्त्रोद्भूतत्वस्यागमेषुस्फुटमुपलंभात् तथाहिशुद्धाख्येचातुलोत्तरे अथप्रणवभेदंतुप्रवक्ष्यामिसमासतःस

र्वपापहरंचैवमुक्तिदंप्रणवंपरं १ प्रणवंसर्वदेवाख्यंसर्वदेवमयंविदुः सर्वेषांचैवमंत्राणांप्रणवःप्राणउच्यते २ प्रणवःपंच
भेदःस्यात्तद्भेदंशृणुषण्मुख साकल्यंशांभवंसौम्यंसावन्यंसंयुजंतथा ३ एतेवैपंचभेदास्तुपंचवक्त्रेषुचोद्धृताः अकारंचउकारंच
मकारंचत्रिधाभवेत् ४ त्रेतायांतर्गतंनादंचतुर्थंमुक्तिकारणं अकारंदक्षिणांगस्याद्वामांगस्यादुकारकं ५ मकारंमध्यदेहंतुत
स्मात्त्रिःप्रणवात्मकं हकारंतस्यमध्येतुसंक्षिप्तंसर्वकारणं ६ अकारंब्रह्मदैवत्यमुकारंविष्णुदैवतं मकारंरुद्रदैवत्यमोंकारंतुः
सदाशिवः ७ नादंशिवमयंविद्यात्संचदेवात्मकंविदुः अकारोकारसंयोगादोकारःस्वरमुच्यते ८ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मवदंतिशि
वयोगिनः पंचमंप्रथमोपेतंतृतीयांतर्गतंपरं ९ साकल्यमितिविज्ञेयंपूर्ववक्त्रेतुजायते कलादिपंचमंचैवअनिलांतंसमुद्धरेत् १०
द्वादशस्वरसंयुक्तंशांभवंदक्षिणाननं वर्गादिपंचमंचैवषष्ठांतंजीवसंयुतं ११ तृतीयस्वरसंयुक्तंसौम्यंवैपश्चिमाननं अकारंपंच
मांतंचवकारंतत्वबीजकं १२ एकादशकलोपेतंसावन्यंसौम्यवक्त्रके आदिप्रकृतिवर्णंचपंचमांतंषडंतकं १३ गुह्यंचतुर्दशोपेतं
सायुज्यंचोर्द्ध्ववक्त्रके इत्यादिना अन्यदप्येषांछंदोऋष्यादिग्रंथगौरवभयान्नलिख्यते ननुपूर्वोदाहृतश्रुत्यादिभिःसर्वस्यशिवात्मक
त्वेसिद्धेशिवविष्णुविरिंच्यादिनामभिर्भिन्नतयानिर्देशःकृतः भेदंविनातन्नसंभवतीतिचेन्न एकस्मिन्धर्मिणिप्रकाशात्मकपरमशिवे
अनंतविविधधर्माश्रयेएकैकधर्मपुरस्कारेणएकैकंनामप्रवर्ततइतिसम्यक्प्रपंच्यतेयोविष्णुर्व्यापकःख्यातःश्रेयोरूपःशिवस्मृ
तः स्रष्टासर्गकलारूढोभास्करोभासकःपरः १ चंद्रःप्रह्लादकोज्ञेयःप्रकारत्वात्समीरणः बुधःप्ररोचकःशांतःपरमात्मामहेश्वरः २ नारा
यणोजगन्नाथःसर्वात्मासर्वगोचरः नित्यःशुद्धोनिराधारःशंकातंकविवर्जितः ३ विक्रियाभिरनाघ्रातःपरिणामर्द्धिजन्मभिः अस्तीति
शक्यतेवक्तुंयस्समस्ताध्वदूरगः ४ परमानंदरूपोसौजगत्कर्तामहेश्वरः इति अत्रपरमशिवस्याचिंत्यानंतशक्तिमत्वेनविरुद्धानेक
कार्यकर्तृत्वादिरूपविरुद्धानेकधर्मवत्वमंगीकर्तव्यं अन्यथातासांशक्तीनांनिष्प्रयोजनत्वेननिर्विषयतास्यात् तथांगोकारेतुअचिं

त्यानंतशक्तिमत्वमेवनस्यात् प्रयोजनाभावात् अतोनिर्धर्मकत्वेननिश्शक्तिकएव शिवइत्यायातं तथैवेष्टापत्तौतुश्रुतिस्मृतिपुराणा
दिविरोधः अनुभवविरोधश्चश्वेताश्वतरोपनिषदिश्रूयते नतस्यकार्यंकरणंचविद्यते नतत्समश्चाभ्यधिकश्चश्रूयते परास्यशक्तिर्वि
विधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेति नतस्यविद्यतेकार्यंकरणंचनविद्यते नतत्समोधिकश्चापिकश्चिज्जगतिदृश्यते १ प
रास्यविविधाशक्तिःश्रुतौस्वाभाविकीस्मृता ज्ञानंबलंक्रियाचैवयेभ्योविश्वमिदंजगत् २ नतस्यास्तिपतिःकश्चिन्नैवलिंगंनचे
शिता कारणंकरणानांचनतेषामधिपाधिपः ३ इतिप्रथमोक्तवाक्यवचनानिच तस्यपरमशिवस्यसंबंधियत्किंचित्कार्यंजन्यंभि
न्नंनास्तिसर्वस्यापिकार्यजातस्यशिवरूपत्वात् षष्ठ्याहिअभेदोबोध्यते तथातत्स्वरूपातिरिक्तंज्ञानक्रियात्मकंकरणंचनास्ति
अपाणिपादोजवनोगृहीतेत्यादिश्रुतेः स्वरूपव्यतिरिक्तकर्मेंद्रियंच विनाशक्तिमत्वंचप्रतिपाद्यते चिदानंदमात्रसारत्वात् का
र्यकारणकर्तृरूपंशिवातिरिक्तंकिमपिनास्तीति नतत् समश्चाभ्यधिकश्च दृश्यतइतिउक्तं शिवस्सर्वसामरस्यरूपइतितदपेक्ष
या अधिकोनास्ति सर्वस्यापितदधीनप्रकाशत्वात् सर्वस्यवशीसर्वस्येशानइतिश्रुतेः सर्वज्ञस्सर्वकर्त्ताचतथासर्वप्रकाशकः स
र्वकर्त्तापिसर्वेशइतिवेदविदांमतं इतिस्कांदवचनंचतद्व्यतिरिक्ततया तत्समोपिनास्तितद्व्यतिरिक्तपदार्थस्यैवाभावात् एवंचधर्म
राहित्यमेवस्यादित्याशंकापरिहाराय परास्यशक्तिरित्यादि तस्यपरमशिवस्यशक्तिः पराचिदानंदेच्छाज्ञानक्रियासामरस्यरूपासर्वसा
मर्थ्यात्मिकाविमर्शरूपिणीशक्तिः तथोक्तम् परिकर्त्तुंनिजंतत्वं स्वात्मीकर्त्तुंतथोभयं एकीकर्त्तुंनकिंकर्त्तुंविमर्शोजगतिक्षमः १ इत्ये
कापिशक्तिरनेकप्रकारेत्याह विविधैवेति विविधामेवाह ज्ञानबलक्रियाचेति अत्रबलशब्देनइच्छैवोच्यते ज्ञानक्रियासंदर्शित
त्वात् ज्ञानक्रियासामरस्यात्मकत्वेनबलभूतत्वाच्च तदुक्तं अर्थेक्रियाभवति दक्षिणमन्यदर्धेज्ञानंसमत्वमनयोरपिमध्यमिच्छाइति
तथाच इच्छाज्ञानक्रियास्त्वेत्यर्थः स्वाभाविकीपरमशिवस्वरूपभूतानत्वागंतुकी विमर्शशक्तेः सर्वशक्तिसमष्टिरूपत्वात् तथोक्त

अनंतत्वावदाकारस्वीकारेकैकलक्षणमिति एतस्याआनंत्यंकथमितिचेत् उच्यते पृथिव्यादिशिवतत्वपर्यंतं योयंशक्तिसमूहःवि
चार्यमाणेचतस्मिंस्तदानंत्येपर्यवस्यति तथाहि इच्छाज्ञानक्रियेति ज्ञानस्मृत्यपोहनमिति सृष्टिस्थितिसंहारानाख्याभासेति अन्य
थाचततस्ततोंतरेषु पूज्यमानानां योगिनो योगिनश्चेति ॥ वेद्यविक्षोभोल्लासतन्मयोनांशक्तीनां तेनतेनप्रकारेण तत्रतत्रा
नुभूयमानानांमध्येएकैकशक्तिपर्यालोचनेप्यानंत्यं किमुतत्कार्यानुसंधाने इच्छातावज्जिज्ञासाचिकीर्षादिभेदाद्बहुप्रकाराज्ञानं
चस्मृत्यनुभवसंशयोत्प्रेक्षादिभेदादनंतप्रकारं क्रियापि करचरणाद्यनुबंधिनी गमनभोजनाद्यनंतप्रकाराएवंशिवतत्वस्यपंचश
क्तयःसर्वकर्तृत्वसर्वज्ञत्वनित्यत्वपूर्णत्वव्यापकत्वादयःएवंशक्तितत्वस्य पंचदशएवंसदाशिवत्वादिषुविचारे आनंत्यंपर्यवस्य
ति एवंचसर्वाःशक्तिश्चेतनादर्शनाद्याःस्वस्वेवेद्येयोगविष्वक् क्षिप्त्वामध्येहाटकस्तंभभूतस्तिष्ठन्विश्वाकारएकोविभाति इति
नाथोक्तदिशासर्वशक्तिसामरस्यात्मकस्य परमशिवस्य अचिंत्यानंतशक्तिमत्वंसिद्धं तथाच परमशिवस्य अनंतधर्माःसंतीत्यं
गीकर्त्तव्यं सर्वेदा निर्धर्मकत्वेसत्यज्ञानादिस्वरूपाणांसामानाधिकरण्यंनस्यात् धर्मभेदेनैवतत्वोपपत्तेः तस्मात्परमशिवस्य अ
चिंत्यानन्तशक्तिमत्वेन विरुद्धनिखिलधर्माश्रयत्वंसिद्धम् १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

उपक्रमोपसंहाराभ्यां सर्वाम्नायसमन्वयभाजनतया शिवस्यैवपरत्वं दर्शयति योवेदादाविति वेदादौ वेदस्यारंभे यः स्वरः प्रणवा
त्मः प्रोक्तः प्रकर्षेणमन्वादिभिरुक्तः वेदांतेच प्रतिष्ठितः प्रतिष्ठांस्थितिंप्रापितः ब्रह्मणः प्रणवंकुर्यादादावन्तेच सर्वदा स्रवत्यनोंकृतं पूर्वं परस्ताच्चविशीर्यते इतिमनुवचनादितिभावः प्रकृतौअव्यक्ते लीनस्य लयंप्राप्तस्य तस्यप्रणवस्य यः परःसर्वोत्कृष्टतया
वशिष्यमाणःसमहेश्वरः शिवइत्यर्थः इंद्रियेभ्यःपराह्यर्थादित्यारभ्य पुरुषान्नपरं किंचित्साकाष्ठासापरागतिरितिश्रुतेः किंचशिव
तत्वादेव निखिलजगदुत्पत्तिरितिलयोपि सर्वप्रपंचस्य तत्रैव वक्तुमुचितः तथाहि तत्वंच त्रिविधंज्ञेयंतद्भेदंश्रणुषण्मुख शिवंस
दाशिवंचैवमहेशंत्रिविधंस्मृतं शिवतत्वंमहासेननिष्कलंचेतिकीर्त्तितं सकलंनिष्कलंचैवसदाशिवमिहोच्यते महेशंसकलं

योवेदादौस्वरःप्रोक्तोवेदांतेचप्रतिष्ठितः तस्यप्रकृतिलीनस्ययःपरस्समहेश्वरः १५॥

विद्यात्रिविधंतद्भवस्यथ शिवमेकंविजानीयात्सादाख्यंपंचधाभवेत् महेशंतुमहासेनपंचविंशतिभेदकं एतेषांतत्वसंयुक्तमेक
त्रिंशदितिस्मृतं शिवस्यलक्षणंवक्ष्ये समासातश्रणुषण्मुख शिवंपरात्परंसूक्ष्मंनित्यंसर्वगमव्ययं अनिर्दिष्टमनौपम्यमप्रमाणमना
मयं शुद्धत्वाच्छिवमुद्दिष्टंपरादूर्ध्वंपरात्परं व्योमातीतंचसूक्ष्मंहिनित्यंकारणकारणं व्याप्तंसर्वगतंप्रोक्तंअक्षीणादव्ययंभवेत् अनिं
द्यममलंज्ञेयमसादृश्यादनौपमं प्रमाणाद्व्यतिरिक्तत्वादप्रमाणमितिस्मृतं निर्गुणत्वाद्विशेषेणह्यनामयमितिस्मृतं इत्येतैर्लक्षणै
र्युक्तंशिवरूपमितीरितं सृष्ट्यर्थंसर्वतत्वानांलोकस्योत्पत्तिकारणं योगिनामुपकारायस्वेच्छयाचिंत्यतेशिवः तस्यचिंतापराशक्तिःसहस्रांशेनजायते तच्छक्तेस्तुसहस्रांशादादिशक्तिसमुद्भवः आदिशक्तिसहस्रांशादिच्छाशक्तिसमुद्भवः तच्छक्तेस्तुसह

स्रांशाद्ज्ञानशक्तिसमुद्भवः ज्ञानशक्तिसहस्रांशात्क्रियाशक्तिसमुद्भवः एतावैशक्तयःपंचनिष्कलाश्चेतिकीर्त्तिताः शिवसृष्टिरियं॰
प्रोक्ताशक्तीनांसृष्टिरुच्यते इत्यारभ्यअकारादिक्षकारांतमेकंपंचाशदक्षरं एतेवर्णाःप्रशस्यंतेकामितार्थप्रदायकाः स्त्रीरूपाश्चैव
पुंरूपास्तथाचोभयरूपकाः सर्वेवैदेवतारूपाःप्रत्येकंवर्णरूपधृक् वर्णबीजंतथार्णंचलिंगमक्षरमातृके एतानिषट्चनामानिवर्ण
पर्यायवाचकाः तेषांसमुद्भवंनामरूपभेदंतथांशकं तत्वमूर्त्यादिभेदंचअधिदैवंफलंयथा स्थूलसूक्ष्माकृतीचैवजीवोपाधिविभेद
कं एतद्भेदसमासेनसंक्षेपाच्छृणुषण्मुख शिवतत्वेपरेसूक्ष्मेबिंदुरूपंतुजायते बिंदोर्नादःसमुत्पन्नोनादाच्छक्तिरजायत शक्तेस्तु
जायतेशब्दःशब्दाज्जायेतवाग्भवं वाग्भवाञ्चकलाजाताःकलाभ्योविकलास्मृताः तस्माद्वैवाचकोमंत्रोमंत्रस्तैरेवभिद्यते एतत्सृष्टि
क्रमःप्रोक्तस्तेषांलक्षणमुच्यते बिंदुरूपापराभक्तिर्नादश्चैवादिरुच्यते शक्तिरिच्छेतिविज्ञेयाशब्दोज्ञानमिहोच्यते वाग्भवंस्याक्रि
याशक्तिःकलावैषोडशस्वराः तेषांरूपंयथाप्रोक्तंप्रकृतिर्विकृतिस्तथा प्रकृतिस्सप्तवर्णानिविकृतिस्तुनवार्णका अकारश्चइकारश्चउ
कारश्चऋकारकः लृकारश्चैवएकारोओकारश्चतथैवच एतेसप्तस्वराःप्रोक्ताःप्रकृतिस्तुसमीरिताः शेषाविकृतयःप्रोक्तास्तेषामुद्भव
उच्यते अकारजन्यश्चाकारोइकारादीसमुद्भवः उकारेचैवऊकारोऋकारेॠसमुद्भवः लृकारेचैवलॄकारोएकारेऐसमुद्भवः ओका
रेऔतथाज्ञेयःक्रमेणैवसमुद्भवः एषावैविकृतिःप्रोक्ताआकारादिनवार्णकाः अकारादिविसर्गांताश्चैतेवैषोडशस्वराः कलामात्रास्व
राजीवाःप्रकृतिर्विकृतिस्तथा प्राणश्चात्माचदेहीचकलापर्यायवाचकाः कलाभेदमिदंप्रोक्तंविकलाभेदकंशृणु ककारादिक्षका
रांतावर्णाश्चविकलाःस्मृताः देहोपाधिश्शरीरंचक्षेत्रादाशाननुस्तथा व्यंजनंविकलाशक्तिर्बिंदुपर्यायवाचकाः कलानांविकला
नांतुत्रीणिरूपाणिलक्ष्यते शिवाग्निभूतरुद्राश्चत्रयोदशतिथिस्तथा एतेवैदशवर्णानिपुल्लिंगश्चेतिकीर्त्तिताः ऋॠलृलॄचचत्
त्वारोनपुंसकमितिस्मृतं ककारश्चगकारश्चचकारश्चजकारकः टकारश्चडकारश्चतकारश्चदकारकः पकारश्चबकारश्चषकार

श्चक्षकारकः एते द्वादश वर्णाश्च पुल्लिंगाश्चेति कीर्त्तिताः खकारश्च घकारश्च छकारश्च झकारकः ठकारश्च ढकारश्च थकारश्च ध
कारकः फकारश्च भकारश्च शकारश्च नकारकः एतानि भानुबीजानि जायाश्चेति प्रकीर्त्तिताः शेषान पुंसका विंद्यात्रयो भेदा इति
स्मृताः अकारादित्रयो व्योम ईकारादित्रयो निलः ऋकारादि त्रि वर्णानि चाग्निरित्युच्यते तथा लृकारादित्रयो ह्याप ओकारादित्रयो
मही प्रकृतिस्तत्वभेदस्याद्विकृतिर्मूर्त्तिरुच्यते प्रभावं विकलाः प्रोक्तमित्येवं त्रिविधं स्मृतं प्रकृतिर्ह्रस्वमित्युक्तं विकृति दीर्घमुच्य
ते एकमात्रो भवेद्ध्रस्वो द्विमात्रं दीर्घमुच्यते व्यंजनं त्वर्द्धमात्रं स्यादित्येतल्लक्षणं स्मृतं अकारं सर्वदेवत्यं रक्तं सर्ववशीकरं आ
कारस्यासराशक्तिश्वेतमाकर्षणं भवेत् इकारो विस्नुदैवत्यं श्यामं रक्षाकरो भवेत् मायाशक्तिरितीकारः पीतं स्त्रीणां वशीकरं उका
रो वास्तुदैवत्यं कृष्णं राजवशीकरं ऊकारो भूमिदैवत्यं श्यामं लोकवशीकरं ऋकारो ब्रह्मणा ज्ञेयं पीतं ग्रहविनाशनं शिखंडिरूपं
ॠकारं मंजनज्वरनाशनं अश्विनीभ्यां लृलॄचैव श्वेतरक्ते ज्वरापहे एकारं वीरभद्रं स्यात्सीतं सर्वार्थसिद्धिदं ऐकारं वाग्भवं विद्या
स्फाटिकं ज्ञानसिद्धिदं ओकारश्च स्वरं विंद्याज्ज्योतिः सर्वफलप्रदं औकारमादिशक्तिस्याच्छुक्लं सर्वार्थसिद्धिदं अंकारं तु महेशं
स्याद्रक्तवर्णसुखप्रदं अःकारं कालरुद्रं स्याद्रक्तं पाशनिकृंतनं प्राजापत्यं ककारं स्यात्सीतं पुष्टिकरं भवेत् खकारं जान्हवीबीजं क्षी
राभं पापनाशनं गकारं गणरूपं स्याद्रक्ताभं विघ्ननाशनं घकारं भैरवं ज्ञेयं मुक्ताभं शत्रुनाशनं ङकारं कालबीजं स्यात्कालं सर्वजयं भ
वेत् चकारं चंडरुद्रं स्याद्रंजनं त्रिपुरापहं छकारं भद्रकाली स्याद्राजावर्तं जयप्रदं जकारं जंभहा ज्ञेयं रक्ताभं च जयावहं झकारं चा
ईनारी स्यात् श्यामा रक्तं जयावहं ञकारं कोटिविज्ञेयं पीतं रोगविनाशनं भंगीशं स्याट्टकारं तु रक्तं सर्वसुखावहं ठकारं चंद्रबीजं
स्यात्सीतं मृत्युविनाशनम् डकारं चैव नेत्रं स्यात्सीतं कालजयप्रदं ढकारं यमबीजं स्यान्नीलं मृत्युविनाशनं णकारं नंदिबीजं स्याद्र
क्ताभं चार्थसिद्धिदं तकारं वास्तुदैवत्यं श्वेतं सर्वजयं भवेत् थकारं धर्मणो ज्ञेयं मंदाभं स्याज्जयप्रदं दुर्गाबीजं दकारं स्याच्छ्यामं सः

र्वार्थसिद्धिदं थकारं धनदं ज्ञेयं पीताभं चार्थसिद्धिदं नकारं चैव सावित्री स्फटिकं पापनाशनम् पर्जन्यं स्यात्पकारं तु शुक्लाभं पुष्टिसिद्धिदं फकारं पाशुपतं स्याद्ध्यानं पापनिकृंतनं वकारं तु त्रिमूर्तिः स्यात्पीतं सर्वार्थसिद्धिदं भकारं भार्गवं विंद्याद्रक्ताभं सर्वसिद्धिदं मकारं मदनं विंद्याच्छ्यामं सर्वजयप्रदं यकारं पीयुदैवत्यं कृष्णमुच्चाटनं भवेत् रकारं वन्हिदैवत्यं रक्ताभं संहृतिर्भवेत् लकारं पृथिवीतत्त्वं स्यात्पीतं स्तंभनं भवेत् वारुणं स्याद्वकारं तु शुक्लाभं रोगनाशनं लक्ष्मीबीजं शकारं स्याद्धेमाभं श्रीकरं भवेत् षकारं सूर्यबीजं स्याद्रक्ताभं सर्वसिद्धिदं सकारं शक्तिरूपं स्याद्रक्तं सिद्धिकरं भवेत् हकारं शिवबीजं स्याच्छुद्धस्फटिकसन्निभं अणिमाद्यष्टसिद्धिं च भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ळकारमात्मतत्त्वं स्याद्रक्ताभं सर्वसिद्धिदं विद्यातत्त्वं क्षकारं स्यात्क्षीराभं च सुखप्रदं इत्येते अधिदेवाश्च फलवर्णक्रमेण तु अकारादिक्षकारांतं समासात्परिकीर्त्तितं कलाजीवमिति ख्यातं विकलादेहमुच्यते कलाश्च विकलाश्चैव देहिदेहमिति स्मृतं देहिरूपं द्विधा प्रोक्तं स्थूलं सूक्ष्मं तथैव च देहमेकं विनिर्दिष्टं केवलं सूक्ष्ममुच्यते अकारादिविसर्गांतं केवलं तु स्वराकृतिः तत्स्थूलमिति विज्ञेयं सूक्ष्मं मध्यस्थितिर्भवेत् ककारादीनि वर्णानि निकलं च प्रकीर्त्तितं तद्रूपं चार्द्धमात्रं तु सूक्ष्मरूपमिहोच्यते एवं कला च विकला स्थूलसूक्ष्माकृतिर्भवेत् कलानां ह्रस्ववर्णानि जीवार्ण इति संस्मृताः कलाहीनं तु यद्रूपं देहं तस्य विनिर्दिशेत् संयोज्य देहिनं देहे जीवे जीवं नयोजयेत् सर्वेषां देहभेदोस्ति आत्मभेदो न विद्यते आत्मा च जीवद्युक्तो जीवाज्जीव इति स्मृतः तस्माज्जीवात्परं नास्ति पश्चान्न च विनिर्दिशेत् इत्युक्तरीत्या ह्रस्वाकारस्य सृष्टिसंज्ञितस्य सर्ववर्णप्रकृतिभूतत्वेन सर्वप्रपंचस्याक्रमेण प्रकृतौ लये यः परः कारणतयावशिष्यमाणः परः परात्मा सः महेश्वरः परमशिव इत्यर्थः

॥ ॥१५॥ ॥

ननु यथोक्तशिवतत्त्वस्यातिसूक्ष्मतमत्वेन दुर्विज्ञेयत्वात् कथं तत्रास्मदिते च्छूनां प्रवृत्तिरत आह येब्रह्मेति हे विप्राः शौनकादयः ब्रह्मसृष्टयः ब्रह्मणः सकाशात् सृष्टिः मानसी येषां ता दृशाः सनकादयः ये संति ते तद्ब्रह्मशिवतत्त्वं विदुः जानंति यतः ते मुनयः ज्ञानविज्ञानयोगेन ज्ञानं मोक्षोपयोगिनी धीः विज्ञानं शिल्पशास्त्राद्युपयोगिनी तयोर्योगेन संबंधेन छिन्नसंशयाः निरस्तसंदेहाः एतेन गुरुमार्गगम्यत्वं शिवतत्त्वस्य प्रदर्शितम् १६ गुरुदेवतयोरैक्यबुद्धिर्मोक्षदायिनी नोपायांतरमिति द्वाभ्यां दर्शयति जगन्नित्यमनित्यं वेति सत्कार्यवादिसांख्यमते जगन्नित्यमिति वेदान्तमते अनित्यमिति दृष्ट्वा मध्यस्थस्य नित्यमनित्यं वेति संशयो जायते एवमग्रेपि शि

येब्रह्मसृष्टयो विप्रा विदुस्तत्सनकादयः ज्ञानविज्ञानयोगेन यतस्ते छिन्नसंशयाः १६ ॐ जगन्नित्यमनित्यं वा शिवाज्जीवः परो न वा मुक्तिरस्ति न वा ज्ञानात् आत्मा देहोथवा परः १७ इत्याद्याः संशयाः सर्वे तावन्नश्यंति न क्वचित् ॥

॥ यावद्देवताबुद्धिर्गुरौ विज्ञानदायिनी १८ शिवादपि गुरुः श्लाघ्य इति वेदांतनिर्णयः तस्मिन्मानुषबुद्धिर्या प्रवाहः सास्य संसृतेः १९ ॥ ७ ॥

वादीश्वरात् सर्वः ज्ञात जीवः किंचित् ज्ञेयः परोन्य इति द्वैतवादिनः अनन्य इत्यद्वैतवादिनः एवं ज्ञानात् मुक्तिरित्यौपनिषदाः नेत्यन्ये इत्थमात्मा देह इति चार्वाकाः पर इति वेदान्तिनः इत्याद्या इति वेदान्तशास्त्रारंभस्य वैयर्थ्यमाशंक्य न्यायसूत्राभावे किं विवेकादिविशेषणवानधिकारी उतान्यः किं वेदांताः पूर्वतंत्रेण गतार्थाः अगतार्था वा किं ब्रह्म प्रत्यगभिन्नं न वा किं मुक्तिः स्वर्गादिवल्लोकान्तरमात्मस्वरूपो वेति संशयानिवृत्तेरिति भाष्यरत्नप्रभायां स्पष्टम् प्रतिपादिताः संशया अपि ग्राह्याः १७ १८ शिवस्वरूपस्यापि गुरुमुखावगम्यत्वेन शिवादप्युत्तमत्वं गुरोर्दर्शयन् अज्ञानमूलिकां संसारप्रवृत्तिं दर्शयति शिवादिति शिवादपि गुरुः श्लाघ्यः उत्त

मत्वेनप्रशंसनीयः इतिवेदान्तानांनिर्णयःसिद्धान्तः इदंचशिवेरुष्टेगुरुस्त्राताअगुरौरुष्टेनकश्चन तस्माद्विज्ञानसम्पन्नोगुरोराज्ञांनलंघयेत् इत्यागमेषुस्फुटं तस्मिन्गुरौमानुषबुद्धिर्यमनुष्यत्वधीःसाअस्यजंतोः संसृतेःसंसारस्यप्रवाहःप्रवाहकारणमित्यर्थः॥ १९ तस्येति तस्यसंसारिणःजातिवर्णाश्रमादिषुजातिर्ब्राह्मणत्वादिः वर्णोब्राह्मणादिः आश्रमोब्रह्मचर्यादिःआदिपदाद्देहगेहादिःतेषुअहंताअहंभावःब्राह्मणोहमित्यादिःअनुवर्ततेअनुसृत्यवर्ततेकिञ्चप्रकृतेर्मायायावशाद्दायत्तत्वादनित्येषुदेहादिषु नित्यधीः नित्यबुद्धिरपि जायते॥ २० तत्रहेतुमाहभावनेति आत्मनिसंभावनासम्यक्त्वेनभावनानिश्चयात्मिकाधीरितियावत् साभावना

तस्यानुवर्ततेहंताजातिवर्णाश्रमादिषु नित्यधीरप्यनित्येषुजायतेप्रकृतेर्वशात् २०
भावनाविपरीताचेत्तस्यसंभावनात्मनि वेदांतवाक्यशतकैरपियाननिवार्यते २१ त
न्निवृत्त्यर्थमेवात्रयतंतेब्राह्मणाश्चिरं कारणंबहुधातत्रकथयन्त्यविवेकिनः २२॥

सत्यं सामान्येनपुंसकं साविपरीताअनित्यत्वरूपाचेद्भवति तदावेदान्तवाक्यशतकैरपि अनेकैरपितत्त्वमस्यादिमहावाक्यैरपियाविपरीतभावनाननिवार्यते निवारयितुंनशक्यते २१ एवंतर्हि साविपरीतभावनादुर्निवारेत्याशंक्य तन्निवृत्तिसाधनानि बहिरंगानि बहूनि साधनानि विहाय अन्तरङ्गसाधनंभक्तिरेकैवादरणीयेति वक्तुमुपक्रमते तदिति तस्याविपरीतभावनायानिवृत्त्यर्थमेवात्रजगतिब्राह्मणाः ब्रह्मवादिनः चिरंचिरकालात्यतंते यत्नंकुर्वन्ति तत्रनिवृत्तौ अविवेकिनःसदसद्विवेकशून्याः बहुधाकारणंकथयन्ति २२

तदेव कारणं प्रपञ्चयति कर्मेति त्रिभिः मुक्तौ कर्म यागादिकारणं प्राहुः जैमिनीयाः इति शेषः कर्मण एव तत उपपत्तेरिति चित्तैकाग्र्य संपादकतया नित्यनैमित्तिकैरेव कुर्वाणो दुरितक्षयं इत्यादिना पापनाशकत्वेन च कर्मैव मोक्षनिदानमिति तेषां मतं अपरे कृच्छ्र चान्द्रायणादि तपः कारणं प्राहुः पौरुषिष्यादयः अन्ये पूर्त्तं वापि कूपादिखननं कारणमभिदधते अन्ये दानं वदन्ति तस्माद्दानं परमं वदन्तीत्युपनिषद् अपरे पौराणिकाः व्रतं एकादश्युपवासादि कारणं वदन्ति २३ अपरे तैर्थिकाः तीर्थेषु गंगाप्रभृतिषु स्नानं कारणमिति वदन्ति अपरे वानप्रस्थादयः स्थलवासं स्थंडिलशयनादिकं अपरे योगिनः यमाद्यष्टांगयोगं चित्तवृत्तिनिरोधं परे वेदान्तिनः

कर्माहुः कारणं मुक्तौ तपः प्राहुरथापरे पूर्त्तमन्ये भिदधते दानमन्ये व्रतं परे २३ तीर्थेषु स्नानमपरे स्थलवासमथापरे ॥ अष्टांगयोगमपरे वेदान्तश्रवणं परे २४ श्रुतार्थमननं केचिन्मूर्त्युपास्तिमथापरे अन्ये सत्संगतिं प्राहुरितिनैकमुखं जगत् २५ ॥ ७ ॥

वेदान्तश्रवणं श्रोतव्यः श्रुतिवाक्येभ्यः इत्यादिना तत्वमस्यादि महावाक्यश्रवणं वदन्तीति सर्वत्रयोज्यं २४ केचित् नैयायिकाः श्रुतार्थस्य मननं युक्तिभिरनुचिन्तनं कारणं वदन्ति न्यायचर्चेयमीशस्य मनन व्यपदेशभाक् उपासनैव क्रियते श्रवणानंतरागते स्मभियुक्तोक्तेः अपरे स्मार्त्ताः मूर्त्तीनां रविविष्णुगणेशशिवशक्तीनाम् उपास्तिं पूजाजपादिभिरुपासनं पंचायतनप्रकरणे शंभौ मध्यगते इत्युपक्रम्य पूज्याः शंकरभागतो तिसुखदा इतिस्मृतेः एतत्सोमस्य सूर्यस्य सर्वलिंगं स्थापयति पाणिमंत्रं पवित्रमिति श्रुतेश्च अस्याश्रुतेर्निरुक्तिः शंकरसंहितायां स्फुटा अन्ये साधवः सत्संगतिं संगः सत्सु विधीयतामित्याचार्यवचनप्रामाण्यात् सकलश्रेयस्साधनं

सत्संगतिरेवेतिजगत् नैकमुखंभिन्नरुचित्वाल्लोकस्येतिभावः २५ भक्तेरन्तरङ्गसाधनत्वप्रतिपादनाय प्राक्प्रतिपादितसाध
नानांअन्वयव्यतिरेकंव्यभिचाराक्रांतत्वंचदर्शयति कृत्वेति कश्चित्साधकः सर्वमिदंकर्माद्युपायंकृत्वापिपुनर्गर्भेनिमज्जतिजन्म
लभतइत्यर्थः कर्म्मफलभोगानंतरं क्षीणेपुण्येमर्त्यलोकंविशन्तीतिस्मरणात् इतिभावः अनेनअन्वयव्यभिचारोदर्शितः कश्चिन्मु
निर्मननशीलःत्यक्तसर्वक्रियः त्यक्ताःउज्झिताःसर्वाःक्रियाःनित्यनैमित्तिकानिकर्म्माणियेनतादृशः अथैतदप्यशक्तोसिकर्त्तुम
द्योगमाश्रितः सर्वकर्मफलत्यागंततःकुरुयतात्मवानितिभगवद्वचनादितिभावः अयत्नात् यत्नंविनामुच्यतेमुक्तोभवति

॥ ७॥ कृत्वासर्वमिदंकश्चित्पुनर्गर्भेनिमज्जति त्यक्तसर्वक्रियःकश्चि
दयत्नान्मुच्यतेमुनिः २६ तदुक्तेभ्योह्युपायोन्यःसर्वबन्धविमोच
कः॥ अन्वयव्यतिरेकाभ्यांसानाम्नाभक्तिरुच्यते २७ ॥ ७ ॥

एतेनकर्माद्यभावेपिमोक्षदर्शनात् व्यतिरेकव्यभिचारइत्यर्थः २६ एवमनेकेषुउपायेषुविफलेषुमुमुक्षोर्मुक्तिःकथंसिध्यती-
त्याशंक्यमुमुक्षोरुपायमाह तदिति तत्तस्मात् उक्तेभ्यः प्रतिपादितेभ्यःकर्मादिभ्यः सर्वस्यबन्धस्यसंसारस्य विमोचकः निवर्त-
कःय उपायइतिशेषः साविधेयप्राधान्यात् स्त्रीलिंगता अन्वयव्यतिरेकाभ्यांनाम्ना भक्तिरुच्यते भक्तिनामकएवोपायः मु-
क्तिसाधकोनान्य इतिभावः भक्त्यामामभिजानातियावान्यश्चास्मितत्वतः इति भगवदुक्तेः २७ ॥

भक्तेस्तारतम्यमाह सार्द्धद्वयेन क्वचिदिति क्वचिद्देशकालादिविशेषे कृताकाप्यकृतायाभक्तिः सामार्जारीभक्तिरुच्यते यथामार्जारी
मूषकग्रहणवेलायामेवमनोनिश्चलंकुरुते नान्यदा साभक्तिरधमेतिभावः उत्तमामाह आक्रामन्तीमिति नगात्पर्वतात् वृक्षा
द्वा शैलवृक्षौनगावगाविसमरः अन्यंनगंआक्रामन्ती गच्छंतीं आत्मनःस्वस्यमातरंजननीं मर्कटात्मजः वानरशिशुः यथेतिशेषः
सश्लिष्यन्आलिंग्यन् संकटेपिनत्यजति तथैव आपत्तिसहस्रेपियः पुमान्शिवंशरणंरक्षकंशरणंगृहरक्षित्रोरित्यमरः व्रजेत् ग
च्छेत् २८ २९ साउत्तमाभक्तिर्ज्ञेया उत्तमत्वेहेतुमाहसर्वबन्धविमोचनीति अर्द्धेनभक्तिंविभजते मन्देति ३० मन्दांभक्तिंलक्ष

॥क्वचित्कृताकृताक्वापिमार्जारीभक्तिरुच्यते आक्रामंतींनगादन्यंनगंमातरमात्मनः २८ नसंकटेपित्यजति
संश्लिष्यन्मर्कटात्मजः तथैवापत्सहस्रेपियःशिवंशरणंव्रजेत् २९ साभक्तिरुत्तमाज्ञेयासर्वबंधविमोचनी
मन्दाचमध्यमाभक्तिरुत्तमेतित्रिधामता ३० कथायाःश्रवणेशंभोर्नाम संकीर्त्तनेस्मृतौ क्वचिद्भवेच्चित्तरतिः
सामन्दापरिकीर्त्तिता ३१ गुरुपादेन्वहंपूजालिङ्गेचनियमार्चनं वंदनंशिववेरस्ययाकारयतिवासना ३२ ॥

यति कथायाइतिशंभोःशिवस्यकथायाः श्रवणेतथानामसंकीर्त्तनेनाम्नः शिवशंकरादेःसम्यक्चित्तैकाग्र्येण कीर्त्तनेउच्चार
णेतथास्मृतौ स्मरणेक्वचित्समयविशेषेनसर्वदेतिभावः चित्तरतिःचेतःशक्तिः याभवेत्सामन्देत्यर्थः ३१ सार्द्धेनमध्यमांलक्ष
यति गुरुपादेइति गुरुचरणेअन्वहं दिनेदिने पूजालिंगे शिवलिंगेच नियमार्चनं नित्यपूजनंशिववेरंशिवलिंगंतस्यवंदनं
अभिवादनंचयावासनाकारयति एषामध्यमा तस्याःफलमाह सालोक्यादीति आदिनासामीप्यादिपरिग्रहः ३२॥ ७ ॥

साईन उत्तमां लक्षयति यदेति यदा महेश्वरे परमशिवे सर्वविषयजातं त्यक्त्वा अत्यर्थं भृशं कैंकर्यं किंकरत्वरूपं सततमविनाभावल
क्षणं तादात्म्यरूपं सख्यं शरण्येशे शरणे साधुः शरण्यः स चासावीशश्चेति समासः तस्मिन् आत्मार्पणं आत्मनो मनसः अर्पणं त=
योयस्मिन् इति सख्यविशेषणं करोति सा भक्तिरुत्तमेत्यर्थः ३३ ॥ ३४ ननु उत्तमभक्तेर्दुर्लभत्वात् मोक्षोपि दुर्लभ इत्याशंक्य
मन्दाधिकारिणामपि भक्तिरेव सुलभोपायः इत्याह जन्तोरिति जन्तोः शरीरिणः नवविधा श्रवणं कीर्त्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनं
अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् इति भागवतादिप्रतिपादिता श्रवणाद्यात्मनिवेदनांता उत्तरोत्तरमुत्तमा उत्कृष्टा तत्र यां कां

मध्यमा भक्तिरेषास्या त्सालोक्यादिप्रदायिनी यदा कैंकर्यमत्यर्थं सर्वं त्यक्त्वा महेश्वरे ३३ सख्यं करोति सततम
विनाभावलक्षणं आत्मार्पणं शरण्येशे सोत्तमा भक्तिरुच्यते ३४ जंतोर्नवविधा भक्तिरुत्तरोत्तरमुत्तमा यां
कांचिदपि संप्राप्य पशुः पाशाद्विमुच्यते ३५ भोगाय मन्दा कथिता सालोक्यादौ च मध्यमा अपुनर्भवदा भ
क्तिरुत्तमा दुर्लभा नृणाम् ३६ आब्रह्मस्तंबपर्यंतं यत्रानन्दः प्रतीयते शिवभक्तिं विनानान्यत्तत्र कारणमि

॥ ष्यते ३७ ॥

चिदपि भक्तिं संप्राप्य पशुर्जीवः पाशात् जन्मादितः विमुच्यते विशेषेण मुक्तो भवति ३५ त्रिविधाया अपि भक्तेः पृथक् फलतारतम्यमाह
भोगायेति ३६ भक्तिगम्यस्य परमपुरुषार्थस्य मोक्षस्य साधनांतरराहित्यं दर्शयति आब्रह्मेति ब्रह्मा सर्वसमष्टिरूपः प्रजापतिः तमारभ्य स्त
म्बः तृणादिगुच्छः तत्पर्यंतं ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः स्तंबो गुच्छस्तृणादिन इति चामरः यत्र मोक्षे आनंदः प्रतीयते आनंदो ब्रह्मेति व्यजानात्
यत्र त्वस्य सर्वमात्मैवाभूत् आनंदं ब्रह्मणो विद्वान् इत्यादिश्रुतिभ्यः आनंद एव प्रतीयते नान्यदित्यर्थः तत्र परमपुरुषार्थे शिवभक्तिं विना अ

[illegible] ३८ ॥

इतीति इत्युक्तप्रकारेणयः तत्वेनवेत्तिसःपुरुषःछिन्नपाश इत्युच्यते अन्यभक्त्यासानश्यतीत्यर्थः ३८ एवमुत्तरोत्तरयापूर्वपूर्वोप
मर्द्दमाह मंदेति उपसंहरति तस्मादितिप्रधानसाधनतयामुमुक्षुभिः मोक्षेच्छुभिः शंकरे उत्तमाभक्तिःसेव्या संपादनीयेत्यर्थः ३९
उत्तमभक्तिभाजःसाधकान्दर्शयतिमार्कंडेयेति मार्कंडेयः शिवोपासनया अल्पायुष्यमपास्य चिरंजीवितांप्राप्तोमुनिः उपमन्युः
पंचवार्षिकेदुग्धपानायतपश्यन् लब्धक्षीरसागरः श्रीकांतोविष्णुःसहस्र कमलार्चनादिना समासादितसुदर्शनः नंदीशिला
दतनयोगणराट् घटोद्भवोऽगस्त्यः चतुःसमुद्रपीताःएतेश्वरमे अन्तिमेजन्मनिस्थितैःउत्तमाभक्तिःसेव्यते उत्तमभक्तिलाभानं

इतियोवेत्तितत्वेनच्छिन्नपाशःसउच्यते स्यादन्यविषयाभक्तिर्यावन्मन्दानजायते ३८ मंदामध्यमया
नश्येन्मध्यमोत्तमयातथा तस्मान्मुमुक्षुभिःसेव्याशंकरेभक्तिरुत्तमा ३९ मार्कण्डेयोपमन्युश्रीकांतनंदि
घटोद्भवैः उत्तमासेव्यतेभक्तिश्चरमेजन्मनिस्थितैः ४० जातिक्रियागुणकृताभिदातावत्सवर्त्तते नयस्स
चोत्तमाभक्तिःशिवेजन्तोःप्रजायते ४१ यथासिद्धरसाविष्टमयःप्रकृतिमात्मनः ॥ नमुञ्चतित

॥ ॥थाजन्तुर्जात्यादिंनजहात्यसौ ४२॥ ॥

तज्जन्मान्तरासंभवादितिभावः ४० जातीति जातिश्चक्रियाश्चगुणाश्चएतेकृताभिदाभेदः त्रयोशब्दानांप्रवृत्तिरितिन्यायेन तावत्सव=
र्त्तते यावत्जन्तोःजन्मिनःशिवेउत्तमाभक्तिर्नजायते ४१ जात्यादेःस्वाभाविकतयादुस्त्यजत्वंदर्शयति यथेति सिद्धरसेनलोहस्य
सुवर्णतापादकेन आविष्टम् स्पृष्टंअयोलोहः आत्मनःप्रकृतिं लोहस्वभावंयथा नमुंचति अतएवमिताक्षरायां सुवर्णस्तेयप्रायश्चि
त्तनिरूपणावसरे यस्तुताम्रादिकस्यरसवेधाद्यापादितसुवर्णरूपस्यापहारो नतत्रेदंप्रायश्चित्तंमुख्यजातिसमवायाभावादित्यभि=

हितम् तथा जन्तुः शिवभक्तिहीनइतिभावः जात्यादिंनजहाति नत्यजति ४२ भक्तौसत्यां किंभविष्यतितदाह कांचनेति कांचना
द्रेः सुमेरोःप्रभयाकान्त्यामिश्रः काकोपितिर्यक्जातौ अधमोपीत्यर्थः यथा कनकायते कनकमिवआचरति तथादेहीजीवः उत्त
मयाभक्त्याशिवोभवेत् ४३ उक्तार्थंदृढीकर्त्तुं श्रोतॄन् अभिमुखीकरोति भक्त्येति भोद्विजाःशौनकादयः उत्तमयाभक्त्या अंतःकर
णोपाधिंमनोबुद्धिचित्ताहंकारलक्षणंसंशयनिश्चयगर्वस्मरणविषयंचतुर्विधंबंधहेतुंनिरस्य दूरीकृत्य यथाशिवः तत्स्वरूपःसन् दे

काञ्चनाद्रिप्रभामिश्रः काकोपिकनकायते यथा देही तथा भक्त्या भवेदुत्तमया शिवः ४३
भक्त्यांतःकरणोपाधिं निरस्योत्तमया शिवः यथा नित्यत्वमाप्नोति तथा शृणुत भो द्विजाः ४४
प्रतिबिंबाम्बुनष्टाम्बु बिंबमात्रं यथा भवेत् प्रतिबिंबेषु नष्टेषु तथा देही परः शिवः ४५ संशः
यो यदि युष्माकं शौनकाद्या महर्षयः अस्मिन्नर्थे निवृत्त्यर्थमेतस्येदमुदीर्यते ४६ ॥ ७ ॥

हीनित्यत्वमाप्नोति तथा शृणुतअवहिताभवतेत्यर्थः ४४ तदेवप्रतिपादयति प्रतिबिंबेति प्रतिबिंबाश्रयभूतास्वम्बुजलेषुनष्टासु
नाशंगतासुयथाबिम्बमात्रंभवेत् तथाप्रतिबिंबेषु अन्तःकरणोपाधिषुनष्टेषुदेहीपरःशिवःपरमशिवःनित्यमुक्तस्वरूपोभवेत् ४५ सं
प्रतिश्रोतॄणां संशयं संभाव्य तन्निवृत्तये प्रस्तुतपुराणश्रवणेप्रवर्त्तयन् उपसंहरति द्वाभ्यां संशयेति भोमहर्षयः अस्मिन्मदुक्ते
र्थे युष्माकंयदिसंशयः अस्यनिवृत्त्यर्थं इदंवक्ष्यमाणंहरशर्म्ममुनिना प्रोक्तमुत्तमभक्तिमाहात्म्यंनामपुराणंउदीर्यतेकथ्य
ते मयेतिशेषः तच्छ्रुत्वाभवन्तः सर्वेछिन्नसंशयाःगतसंदेहाःभवतपरमानंदलक्षणंमोक्षंप्राप्नुतेत्यर्थः ४६

४७ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांमोक्षोपायनिरूपणंनामप्रथमोऽध्यायः १॥
प्रथमाध्यायान्ते श्रवणायसावधानीकृताःसोत्कंठामुनयःसूतंपृच्छन्ति हरशर्म्मेति यत्पुराणंश्रुत्वा जात्यादिकंत्र्यादिपदेनगुणक्रि
य वाह्यं मिथ्याअपरमार्थोभवेत् १ सूतस्तान् उत्तरयति कलाविति आगमेषुशैवपांचरात्रादिषुयोगेषुहठलंबिकाराजयोगादि
षु गुरुशिष्ययोःक्रमेपरस्परमद्रोहरूपेगतेनष्टेसतिइत्यन्वयः २ ३ यस्येतियस्यपुराणस्यश्रवणमात्रेणमननादौसतिकिंवक्तव्य

हरशर्म्ममुनिप्रोक्तंभक्तमाहात्म्यमुत्तमम् श्रुत्वापुराणंभवतसर्वेसंछिन्नसंशयाः ४७ इतिश्रीस्कन्दोपपु
राणेप्रथमोऽध्यायः १॥ ॥श्रीऋषयऊचुः हरशर्म्ममुनिप्रोक्तंभक्तमाहात्म्यनामकम् पुराणंब्रूहियच्छ्रुत्वा
मिथ्याजात्यादिकंभवेत् १ श्रीसूतउवाच कलौवेदेषुलुप्तेषुआगमेषुगतेषुच योगेषुदूरापास्तेषुगुरुशिष्यक्र
मेगते २ दयालुःसर्वभूतेषुहरशर्म्मामुनीश्वरः व्यासप्रसादात्कृतवान्भक्तमाहात्म्यमुत्तमम् ३ यस्यश्रवणमात्रे
णभक्तिःस्यादुत्तमाहरे तयाहिमृत्युंतरतिपुनरावर्त्ततेनच ४ स्वानुबिंबंशिवोजीवंकृत्वाजात्यादितस्यच प्रवर्त्त
यतिभक्त्याचनिवर्त्तयतितस्यतत् ५ भक्तानामुत्तमाःशंभोर्येभक्त्यास्तकिल्बिषाः तानहंवःप्रवक्ष्यामिशृणुतब्र

मितिभावः हरेशिवेउत्तमाभक्तिःप्राग्वर्णितास्यात् तदेवप्रतिपादयति तथाहीत्यादिनामृत्युंसंसारंतरति शोकमात्मवित् नसपुन
रावर्त्ततइतिश्रुतेः ४ स्वेति शिवःसर्वसाक्षीपरमेश्वरः जीवंअविद्याप्रतिफलितमात्मचैतन्यंस्वस्य अनुबिंबंप्रतिबिंबंकृत्वा त
त्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशत् इतिश्रुतेःतस्यजीवस्यजात्यादि प्रवर्त्तयतिच पुनः तस्यजीवस्यतज्जात्यादिकंभक्त्यानिवर्त्तयति एते
न अविद्यानिवर्त्तिकाभक्तिरेवनिश्रेयससाधनमितिभावः ५ अथआख्यायिकांवक्तुंश्रोतॄन्सावधानयति भक्तानामिति शंभो

परमशिवे भक्त्या त्यक्तं किल्बिषं पापं यैस्तादृशाः ये भक्तानां मध्ये उत्तमाः श्रेष्ठाः तानहं वो युष्मभ्यं प्रकर्षेण वक्ष्यामि हे ब्रह्मवित्तमाः अतिशयेन ब्रह्मविदः मुनयः यूयं शृणुतेति संबंधः ६ आख्यायिकामुपक्रमते अस्तीति दक्षिणदिग्भाग एव दुग्धसागर इति रूपकसमासः विमलत्वविविधरत्नप्रभत्वविशालत्वादिना सादृश्यं बोध्यम् तत्र कौस्तुभमणिरिव पयस्विन्या नद्याः तीरे देवलोकस्य स्वर्गस्य अनुबिंबेन तुल्यं अनुबिंबवत् प्रतिबिंबसदृशः देशोऽस्तीत्यन्वयः ७ तत्रेति तत्र देशे शिवस्य तुरीयस्य शिवमद्वैतं तुरीयं मन्यंत इति श्रुतेः ममतायाः ममत्वस्य आस्पदं स्थानं प्रतिष्ठा कृत्यमास्पदमित्यमरः ब्रह्मादीनां तपःसिद्धिं विदधाति तच्छीला कांचीनामनगरी अस्तीत्यनुषंगः ८

अस्ति दक्षिणदिग्भागे दुग्धसागरकौस्तुभः देशस्तीरे पयस्विन्या देवलोकानुबिंबवत् ७
तत्र कांचीति नगरी शिवस्य ममतास्पदं ब्रह्मविष्णुमुनीन्द्राणां तपःसिद्धिविधायिनी ८
यत्र सा परमा भक्तिः कामाक्षीति जगत्प्रसूः विद्योतते महाविद्या पराकाशविलाश्रया ९
यत्र चैकाग्ररूपेण कुर्वतस्तप उत्तमं मूले देवः स भगवान्सन्निधत्ते सदाशिवः १० ॥

तामेव नगरीं विशिनष्टि यत्रेति द्वाभ्यां यत्र नगर्यां सा प्रसिद्धा परमा भक्तिः उत्तमभक्तिरूपा जगत्प्रसूः लोकजननी पराकाशविलाश्रया हृत्पुंडरीककर्णिका सूक्ष्मविवरवर्त्तिनी कामाक्षीति कश्च अश्च मश्च कामाः ब्रह्मविष्णुरुद्राः ते अक्ष्णोः यस्याः ॥ यत्कटाक्षमात्रेण त्रिमूर्तयः प्रादुर्भवंतीत्यर्थः महाविद्या चिच्छक्तिः विद्योतते विशेषेण द्योतते प्रकाशते ९ यत्र च स भगवान् उत्पत्तिं च विपत्तिं च भूतानामागतिं गतिं वेत्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति उक्तलक्षणः सदाशिवः एकाग्ररूपेण उत्तमं तपः कुर्वतः साधकस्येत्यर्थः मूले तरुमूले सन्निधत्ते समीपस्थो भवति ईप्सितं दातुमिति शेषः १० ॥ ७ ॥ ७ ॥

तपइति क्षिप्रंशीघ्रं तपःसिद्धिप्रदेतपःफलदातरि तत्र देशेसर्वेमुनीश्वराःमननशीलाग्रेसराःऋषयःतपसाब्रह्मचर्यादिना कामाक्षी
नाथं ईश्वरंपरमशिवंआराधयामासुः तोषयामासुः ११ अवान्तरकथामुपक्षिपति अथेति अथानंतरं एकदामलयाचलमंदिरः तदे
काश्रयःलोपामुद्रायाःपतिःअगस्त्यःमहायोगीयमाद्यष्टांगयोगसिद्धः श्रीमान् ऋचःसामानि यजूंषिसाहिश्रीरमृतासतामितियु
क्तलक्षणयाब्राह्म्यालक्ष्म्यायुक्तःशिवक्षेत्रंकांचीदेशं आविशत् विवेश १२ मुनयइति अनूचानाःसाङ्गाध्ययनशीलाःअनूचानः

तपःसिद्धिप्रदेक्षिप्रंतत्रसर्वेमुनीश्वराः तपसाधारयामासुःकामाक्षीनाथमीश्वरं ११ अथैकदामहायोगीम
लयाचलमंदिरः लोपामुद्रापतिःश्रीमान्शिवक्षेत्रमथाविशत् १२ मुनयस्तंप्रणम्याग्रेसमभ्यर्च्ययथाविधि
इदमूचुरनूचानाःस्वासीनंकुंभसंभवं १३ श्रीमुनयऊचुः भगवन्कुंभसंभूत सर्वज्ञकरुणानिधे पृच्छामोय
त्समेत्यैवयंतदिहकथ्यतां १४ तपश्चसुचिरंतप्तंविहिताःक्रतवःशतं अर्चितश्चमहादेवःतथापंतर्न
शुद्ध्यति १५ विषयाशारजोध्वस्तंमनश्चंचलमेवनः कथंभविश्रीमुक्तिश्चैतदैतन्मुनिपुंगव १६ ॥

प्रवचनेसाङ्गेधीतीगुरोस्तुयद्इत्यमरः मुनयः अग्रे तं अगस्त्यं प्रणम्य यथाविधिसमभ्यर्च्यच स्वासीनंसुखोपविष्टं कुंभसंभवंअ
गस्त्यं अगस्त्यःकुंभसंभवइत्यमरः इदंवक्ष्यमाणंवचनंऊचुः १३ प्रश्नप्रकारमेवाह भगवन्निति हेसर्वज्ञकरुणानिधेभगवन्
इतिविशेषणत्रयेणगूढार्थज्ञानंभक्तानुकंपा शिवावतारत्वंचव्यज्यते हेकुंभसंभूतअगस्त्यवयं समेत्यमिलित्वा यद्वस्तुपृच्छा
मःतत्इहाद्यकथ्यतां त्वयेतिशेषः १४ तपइति तथापि तपोयज्ञार्चनादिसत्वेपिअन्तःअन्तःकरणंनशुद्ध्यति विषयपरित्यागेन
परमार्थवस्तुनि स्थिरंनभवतीत्यर्थः १५ विषयेति विषयाःशब्दादयःतत्संबंधिनी आशातृष्णा सैवरजोधूलिःआवरकत्वसाम्यात

तेन ध्वस्तं नष्टविवेकं नोऽस्माकं मनः चंचलमेव एवकारेण स्थैर्यसामान्याभावो दर्शितः एवं च मुक्तिः कथं भवित्री हे मुनिपुंगव एत
त् वस्तु वदेत्यन्वयः १६ इतीति स्पष्टं १७ मुनिस्तानुत्तरयति विनेति सर्वान्तस्थे अंतर्यामिरूपेण सर्वप्राणिहृदयाश्रये महेश्वरे शि
वे ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठतीति स्मरणात् उत्तमया भक्त्या विना पृथक् विनेत्यादिना तृतीया मानवो मनुजः कल्पशतेनापि
किमुत अल्पकालेनेत्यर्थः मुक्तिं न विन्दति न लभते १८ भक्त्यतिरिक्तसाधनस्य मिथ्यात्वं दर्शयति यदेति जनाः इमं परममहत् परि
माणमाकाशं गगनं यदा चर्मवत् त्वगिन्द्रियमिव वेष्टयेयुः व्याप्नुयुः यथा सर्वशरीरव्यापि त्वगिन्द्रियं तथा सर्वमाकाशं यदि व्याप्नु

इत्याकर्ण्य वचस्तेषामगस्त्यः प्राह तानिदं ध्यायन्हृदि महेशानमंबिकापतिमव्ययम् १७ श्रीअ
गस्त्य उवाच विनाचोत्तमया भक्त्या सर्वान्तस्थे महेश्वरे न हि कल्पशतेनापि मुक्तिं विंदति मानवः १८
यदा चर्मवदाकाशं वेष्टयेयुरिमं जनाः तदा भक्त्या विना शंभोः शोकस्यान्तो भविष्यति १९ भ
क्तिश्च तादृशी ज्ञेया सर्वत्यागपुरःसरं तदेकदास्यसंप्राप्तिः चरमे सा भवे भवेत् २० ॥

युरित्यर्थः तदा शंभोः भक्त्या विना शोकस्य संसारस्य अन्तो नाशो भविष्यति नान्यथेत्यर्थः एतेन यावदाकाशवेष्टनं यथा मिथ्या तथा भ
क्तिं विना मुक्तिरपीति भक्तिभिन्नोपायस्य मिथ्यात्ववर्णनात् मिथ्याध्यवसितिरलंकारः १९ उत्तमभक्तिस्वरूपमाह भक्तिश्चेति
सर्वत्यागपुरःसरं समस्तविषयत्यागपूर्वकं तदेकदास्यसंप्राप्तिः तस्य शिवस्य यत् एकं दास्यं किंकरत्वं तस्य सम्यक् प्राप्तिः
तादृशी भक्तिः उत्तमा ज्ञेया सा च भक्तिः चरमे भवे अन्तिमजन्मनि भवेत् २० ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

संप्रतिमुनिः स्वाभिमानपरिहारायगुरुपरंपराप्राप्तंशिवतत्वं वक्तुंप्रतिजानीते सर्वज्ञेनेति कुमारेणस्कन्देनसर्वबन्धैःसकलसां
सारिकविषयैः २१ इतिहासंप्रवर्त्तयति पुरेति श्रीमच्चतत् भोगपुरंभोगःसुखंतदनुकूलंपुरंनगरमित्यर्थः शिखरविशेषणमेतत् दि
व्यद्योतनशीले अंगंचरूपंचतेअवयवसौन्दर्येयस्याः तयादेव्यागौर्यासः विजहारविहारंकृतवान् २२ विहारमेवाह चतुरंगेति
चतुरंगस्यराजादिप्रसिद्धक्रीडाविशेषस्यविनोदेन पार्वतींमोदयामास तोषयामास तत्रक्रीडने देवीलीलया विलासेन ईशंजि
गायजितवती तत्रहेतुमाह यद्वशमितिजगत्भुवनंयस्याः मूलप्रकृतिरूपायाःवशं अधीनं त्रिगुणात्मकत्वाज्जगतइतिभावः २३

सर्वज्ञेनकुमारेणप्रोक्तमद्यवदामिवः यस्यश्रवणमात्रेणसर्वबन्धैःप्रमुच्यते २१ पुराकैलासशिखरेश्रीम
द्भोगपुरेवसन् विजहारमहादेवोदेव्यादिव्यांगरूपया २२ चतुरंगविनोदेनमोदयामासपार्वतीं जिगाय
देवीतत्रेशंलीलयायद्वशंजगत् २३ इदमाहपराशक्तिर्भगवन्निर्जितोस्यलं अजितोस्मीतितांशम्भु
रेवमासीन्मिथःकलिः २४ प्रवृत्तेकलहेतत्रप्रहस्योवाचशंकरः मायासित्वंयतोलोकाविजिताःप्राकृ-
तास्त्वया २५ अहंचनिर्मलोजय्यःसत्यंमिथ्यानबाधते श्रीदेव्युवाच निर्मलोमलिनोवात्वमास्तांमाका

तत्किंकृतमित्यतआह इदमितिपराशक्तिःचिद्रूपापार्वती इदंवचनमाह हेभगवन् त्वं अलमत्यंतं निर्जितोसि मयेतिशेषः ततः
शंभुःअजितोस्मिअपराजितोस्मि एवंमिथःपरस्परंकलिःकलहःआसीत् २४ प्रवृत्तेइति त्वंमायासि अघटितघटनापटीयसीत्व
र्थः यतःकारणात् प्राकृताःप्रकृतिजन्यालोकाः त्वयाविजिताः २५ अहंचनिर्मलः निर्विकारः अतएवअजय्यः जेतुमशक्यः अ
तःमिथ्यावस्तुसत्यंत्रिकालाबाध्यंचैतन्यंनबाधते तिमिरंतेजइवेतिभावः तदाकर्ण्यदेव्याकिमुत्तरंदत्तंतदाह त्वंनिर्मलोमलि

नोवातदास्तां आकाशवत् आकाशस्यैवप्रथाप्रसिद्धिः नीरूपस्यगगनस्यनिर्मलत्वंमलिनत्वंवा यथा दुरुपपादं तथानिर्गुणस्यप
रमशिवस्यइतिभावः २६ जितइति त्वंजितोसि अथइदानीं अजितोस्मि इतिवदसीतिशेषः अतःसत्यंकर्ममिथ्येवबाधते शिवो
स्यप्रत्युत्तरमाह देवीति तव मायायाव्यवहारः लोकयात्रारूपश्च मयि स्वप्रकाशचैतन्यरूपेवस्तुतः अनन्वितः असंबद्धः अध्यास्त
स्य अतात्त्विकत्वादितिभावः २७ सर्वेति सर्वस्यवस्तुजातस्यप्रकाशकेस्फूर्त्तिजनके तस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः तादृ
शे मयि अयंलोकव्यवहारःसत्यवत् नप्रतिभासते देवीपुनरुत्तरयति हेशंकरव्यवहारेण तवप्रकाशः विज्ञेयो ज्ञातव्यः व्यवहा

॥जितोस्यथाजितोस्मीतिसत्यंमिथ्येवबाधते श्रीशिवउवाच देवित्वद्व्यवहारश्चवस्तुतोनन्वितोम
यि २७ सर्वप्रकाशकेनायंसत्यवत्प्रतिभासते श्रीदेविउवाच व्यवहारेणविज्ञेयःप्रकाशस्तवशंक
र २८ समयाचान्वितस्यैववन्हेःकाष्ठयुजोयथा श्रीशिवउवाच॥ अप्रकाशंजगत्सर्वंस्वयंज्यो॥
॥ तिरहंशिवे २९ ॥

रंविना तद्ज्ञानस्य असंभवइतिभावः २८ सइति सचप्रकाशः मया शक्त्या अन्वितस्यैव संबद्धस्यैव शिवः शक्त्यायुक्तो य
दिभवतिशक्तः प्रभवितुं इत्यादिदर्शनात् तत्र दृष्टांतमाह वन्हेरिति काष्ठसम्बंधं विना वन्हिस्वरूपं यथा नप्रकाशते त
थेतिभावः शिवोस्योत्तरमाह अप्रकाशमिति हे शिवे सर्वंजगत् दृश्यजातं अप्राकाशं जडत्वादित्यर्थः अहंतु स्वयंज्योतिः
स्वप्रकाशरूपः प्रदीपवत् अत्रायं पुरुषः स्वयंज्योतिरितिश्रुतेः २९

आकाशेति आकाशवत् अरूपोस्मि निर्गुणत्वादिति भावः इच्छया संकल्पेन रूपवाँश्च अस्मि सोकामयत बहु स्यां प्रजायेयेति श्रु तेः देवी पुनरुत्तरयति इच्छेति हे महेश्वर इच्छा साध्यं संकल्पजन्यं इदं परिदृश्यमानं रूपं मुंडमालादियुक्तं यद्बिभर्षि तत्तवैव र मणीयमिति परिहासउक्तिः ३० मालेति स्पष्टम् ३१ लोचनमिति आतता आसमंतात् विस्तृता प्रलंबा प्रकर्षेण लम्बमाना अस्थ्नां कीकसानां कीकसं कुल्यमस्थि चेत्यमरः तेषां स्रक् माला ३२ आलेपनमिति करभाजनं करपात्रम् पात्रामत्रे च भाजने

॥॥॥ आकाशवदरूपोस्मि रूपवानस्मि चेच्छया श्रीदेव्युवाच इच्छासाध्यमिदं रूपं यद्बिभर्षि महेश्वर ३० त
वैव रमणीयं च तरुणेन्दुकलाधर मालामुंडमयी मौलौ जटाभारोत्र पन्नगाः ३१ लोचनं ज्वलनं वह्निः कुंड
लं कुंडली श्वरः भोज्यं च गरलं घोरं प्रलम्बास्थि स्रगातता ३२ आलेपनं चिताभस्म कपालः करभाजनं भूष
णान्यहिरूपाणि वसनं च गजाजिनं ३३ महाश्मशाने संचारो वृद्धोक्षश्चापि वाहनम् भूतसंघाः परिजना बांध
वास्ते ह्यकिंचनाः ३४ लब्धं त्वया परं रूपं वदमूलं तपस्विना पश्य मद्दृष्टिसंसृष्टान् सर्वसौभाग्यशालिनः ३५
साध्यान्महद्भिः क्रतुभिः लोकान्ब्रह्मादिसेवितान् नयनानंदजनकं यदि रूपं भवेत्तव ३६ तथाभिरू
प्याद्विजयी भविष्यसि न संशयः उक्तमेतन्मया सर्वं क्षम्यतां विजयी भवान् ३७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

इत्यमरः ॥ गजस्य अजिनं चर्म्म अजिनं चर्म्मेत्यमरः ३३ ॥ महाश्मशाने इति वृद्धोक्षः वृद्धवृषभः अचतुरेत्यादिना निपातः अकिंचनाः दरिद्राः ३४ लब्धमिति तपस्विना दीनेन मुनिर्दीनो तपस्विनो इति विश्वः संप्रति देवी स्वमहत्त्वं दर्शयति प श्येति मम दृष्ट्या कटाक्षेण संसृष्टान् सम्यक् निर्मितान् इदं लोकानित्यस्य विशेषणं ३५ साध्यानिति स्पष्टं पूर्वोक्ते देवी पुनः शि वमाक्षिपति नयनेति ३६ तथेति तथा तर्हि आभिरूप्यात् मनोज्ञरूपत्वात् उपसंहरति उक्तमिति ३७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

इतीति साची कृतः तिर्यक्कृतः आस्येन्दुः मुखचंद्रो यया परस्पराक्षिक्षेपण पराङ्मुखीभूतेत्यर्थः तथा आलापितः संभावितः शुकार्भकः शुकशावकः यया इदमपि पराङ्मुख्याः चिन्हं ३८ अथेति स्वाभिन्नां स्वः तादात्म्यमापन्नां चन्द्रचन्द्रिकयोरिव शिवशक्त्योरभेदात् ३९ देवीसांमुख्यसम्पादनाय शिवः प्राह यदिति यद्यस्मात्कारणात् अहं न वधूः पुमान् वा भवामि स्त्रीत्वपुंस्त्वयोः कल्पितत्वात् न च स्त्री न षण्डः पुमान् नैव च लं इति दर्शनात् अतः लज्जाभिमानौ स्त्रीपुंसधर्मौ नस्त इति भावः ४० स्वमाहात्म्यं दर्शयितुं पुनः शिवो वदति न

इत्युक्त्वा मौनमगमज्जगतां जननी शिवा॥ तस्थौ साचीकृतास्येन्दुरालापितशुकार्भका ३८ अथ मन्दस्मितं कृत्वा भूतानां पतिरीश्वरः पराङ्मुखीमिदं प्राह स्वाभिन्नां शक्तिमम्बिकां ३९ शिव उवाच यदहं न वधूर्देवि न पुमान्वा भवामि च न मे लज्जाभिमानश्च व्योमवत्सर्वतः स्थितः ४० नयनानन्दनं रूपं यदिते प्रीतिसाधनम्॥ पश्याद्भुतमिदं रूपं आकर्णपूर्णलोचने ४१ इत्युक्त्वा सर्वलोकानामीशानः शैलकन्यकां यथा च तेजः का ठिन्यं दधौ रूपमनुत्तमम् ४२ सहस्रकोटिकंदर्पसारसौंदर्यकोमलं कोटिसूर्यप्रतीकाशं कोटिशीतांशुशीतलम् ४३ मंदस्मितमुखांभोजं प्रसन्नायतलोचनं दिव्याभरणमालाढ्यं दिव्यगंधानुलेपनम् ४४ उदारहारकेयूरकटकांगदकुंडलम् महार्हवसनोपेतं मणिकांचीगुणान्वितं ४५ रत्ननूपुरसंयुक्तमुल्लसत्तिलकालिकं चक्षुःप्रक्षाल्य देवानाम

यनेति यद्येवं इदं मया दर्शयिष्यमाणं अद्भुतं रूपं पश्येत्यन्वयः आकर्णमित्यादि संबोधनेन तव नेत्रयोः साफल्यं भविष्यतीति भावः ४१ इतीति तेजः सौरचान्द्रादि यथा काठिन्यं दधौ तथा पिंडीभूतदिव्यतेजोमयं रूपं दधावित्यन्वयः ४२ तदेव रूपं पंचभिर्वर्णयति सहस्रेत्यादिना ४३ ४४ ४५ ४६ गौरीति रूपं निर्माय अद्रिराजं अलमकरोत् अलंचकारेत्यर्थः ४७

५७ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांशिवपार्वतीसंवादोनामद्वि
तीयोऽध्यायः २॥ ॥श्री॥ ॥सम्प्रतिदिव्यरूपदर्शनविस्मितादेवीपरमशिवंनवभिश्लोकैस्तुष्टावेत्याह सूतः तदेति१ देवीस्तौति
नमइत्यादि २ मनसइतियतोवाचोनिवर्त्तन्तेअप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः विश्वाधिकायनतत्समश्चाभ्यधिकश्चविद्यतइतिश्रुतेः

गौरीविलोचनचकोरकिशोरलेह्यंसौंदर्यसारसमुदायसमुज्वलांगं निर्मायरूपमथनिर्मलसेव्यपादः८
शीतांशुमौलिरकरोदलमद्रिराजम् ५७ इतिश्रीस्कन्दोपपुराणेद्वितीयोऽध्यायः २॥ ॥श्रीसूतउवाच तदा
हैमवतीदृष्ट्वारूपमत्यद्भुतंविभोः विस्मिताप्रणतादेवंतुष्टावपरमेश्वरम् १ श्रीदेव्युवाच नमःशिवायदेवाय
शंभवेसर्वसाक्षिणे इच्छाधीनस्वरूपायविरूपाक्षायतेनमः २ मनसोवचसोवापिनमस्तेदूरवर्त्तिने॥वि
श्वाधिकायरुद्रायवीतरागक्रुधेनमः ३ सृष्टयेब्रह्मरूपाय रक्षायैविष्णवेनमः संहारायप्रपंचस्यनमस्तेरु
द्रमन्यवे ४ यस्सत्ताजगतःसत्तायद्भासाभासतेजगत् इदमारोपभिन्नायशिवायज्योतिषेनमः ५ कालकर्मवि
दूरायनमःकैवल्यरूपिणे कारुण्यनिधयेतुभ्यंकालकंठायतेनमः ६ योन्तःप्रविश्यसर्वाणिभूतानिभुवनेश्वरः
संजीवयतिसर्वात्मानमस्तस्मैशिवायते ७ भक्तिगम्यायभव्यायभवपाशच्छिदेसतां भानुमंडलवासायभर्गा
यभवतेनमः ८ चतुर्भुजायमहतेदेवायदहनात्मने दशात्रयविहीनायदक्षाध्वरभिदेनमः ९ ॥ ७ ॥

३ सृष्टयेइति शिवमद्वैतंतुरीयंमन्यन्ते इतिश्रुतेः ४ यस्सत्येतितस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः ५ कालेतिस्पष्टम् ६ योन्तइति अन्तः
प्रविष्टःशास्ताजनानामितिश्रुतेः ७ भक्तिगम्यायेतिभर्गायअविद्यादोषभर्जनायअनेनगायत्रीप्रतिपाद्यत्वंशिवस्यैवेतिध्येयम् ८
चतुर्भुजायेति दशात्रयं बाल्यकौमारवार्धकं तेनविहीनायनित्यतारुण्यायेत्यर्थः ९

स्तुतिमुपसंहरति इतीति आहेतिशेषः १० स्तुत्याप्रसन्नेनशिवेन वरंवृणीष्वेति कथितादेवी शिवंप्रार्थयते अत्यद्भुतमिति भक्तेरेव मुक्तिसाधनत्वात् तत्प्रार्थनंयुक्तमेवेतिभावः ११ प्रागुक्ताक्षेपवचनैर्भीता देवी शिवंक्षमापयति क्षमस्वेति १२ एवंदेव्याप्रार्थितः शिवः किमकरोदित्यतआह इतीति यवनिकां तिरस्करिणीं प्रतिसीरायवनिकास्याच्तिरस्करिणीचसाइत्यमरः १३ अनंतरवृत्तमाह अथेति भित्त्यंतरे भित्तिमध्ये स्वांस्वीयांप्रतिमां प्रतिबिंबं प्रतिमानंप्रतिबिंबंप्रतिमेत्यमरः १४ स्वयंदृष्ट्वा देव्यै दर्शयामास इत्याह

इतिस्तुतोमहादेवःप्रसन्नःपार्वतीपतिः वरंवृणीष्वकल्याणिमनोयत्रप्रवर्त्तते १० श्रीदेव्युवाच अत्यद्भुतमिदं दृष्टंतवरूपंजगत्पते अनेनपूर्णःकामोमेभक्तिरस्तुस्थिरात्वयि ११ क्षमस्वकरुणासिंधोवाङ्मनःकायसंभवं अपराधंममस्वामिन्क्षमित्वाकरुणांकुरु १२ इतिदेव्याब्रुवाणायानंदिनंप्राहशंकरः कुरुदूरेयवनिकामस्तोत्त्ववधायिनीम् १३ अथतेनापनीतायांयवन्यांरत्ननिर्मिते भित्त्यंतरेस्वांप्रतिमांददर्शभगवान्हरः १४ दर्शयामासपार्वत्यैपश्यपश्येतिचांतिके गौरीतंप्रार्थयामासप्रतिबिंबंतवेश्वर १५ अत्रागच्छतुतेशक्त्यावरएषममोत्तमः श्रीअगस्त्यउ॰ तत्क्षणेभगवान् शंभुरपरिच्छेद्यवैभवः १६ भोसुंदरममाभ्याशेचरत्वमितिचाहूयत कर्तुंचापितथाकर्तुमन्यथाकर्तुमीशितुः १७ प्रतिबिंबोनुमसाभूत्सुंदराख्योगणाग्रणीः मनसापिविधेःकर्त्तुमशक्यंरूपमुज्वलम् १८॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

दर्शयामासेति तत्प्रतिबिंबदर्शनेन विस्मितादेवी शिवंप्रार्थयते गौरीति १५ तामेवाह अत्रेत्यर्द्धेन अगस्त्योमुनीनाह तत्क्षणे इति १६ शिवःप्रभावंदर्शयितुंतदाज्ञाप्रकारमाह भोइति अभ्याशे समीपे सदेशाभ्याशसविधेत्यमरः तथाअकर्तुमिति छेदः १७ प्रतिबिंबेति मनसापि किमुतहस्तव्यापारेणेत्यर्थः १८ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

पश्यंत्यामितिस्पष्टम् १९ तवेति इदंमदीयंजन्मसाफल्यं सफलतां अश्नुतां प्राप्नोतु अश्नूव्याप्तौ २० शशासेति इदं भस्मपात्रं २१ सुंदरा
येति भस्माधारधरइत्यादि त्रीणिनामानि दधाविसुत्तरेणान्वयः २२ दधाविति भस्माधारभृता भस्मपात्रधरेण तेनेतिशेषः २३ आलिं

पश्यंत्यांसुंदरोदेव्यांप्रणम्योवाचशंकरं अनुजानीहिमांदेव दासोस्मिकरवाणिकिम् १९ तवाज्ञापालनाज्ज
न्मसाफल्यमिदमश्नुतां इतितद्वाक्यमाकर्ण्यसस्मितश्चंद्रशेखरः २० शशासेदंगृहाणेतिसचासीद्भस्मपात्र
भृत् स्वयंगृहीत्वातद्भस्मदधारपरमेश्वरः २१ सुंदरायददौसर्वोस्वशक्तिंसुंदरेश्वर भस्माधारधरःशंभोःप्रति
बिंबःससुंदरः २२ दधावेतानिनामानिशिवेनैवकृतानिसः भस्माधारभृतादत्तमादायभसितंहरः २३ आलिं
पन्सर्वगात्राणिदधौप्रीतिमनुत्तमां संध्याताडवलीलासुप्रवृत्तासुदिनेदिने २४ विप्रकीर्णजटःश्रांत्यातदं
से भुजमर्पयत् नंद्यादिगणनाथानांकृचिदाह्वानकर्म्मणि २५ तन्नामाम्रेडयामासहासयन्गिरिजांहरः शि
वोऽहमितियंधन्यःक्षणंसंचिंत्यमुच्यते २६ सएवतंविलोक्येशःसुंदरोऽस्मीत्यचिंतयत् धारयन्फणिमंजी
रंपादेतस्यकटीतटे २७ गजाजिनंमृगंपाणौसर्वांगेभस्मनिर्मलं कंठेस्थिमालांविन्यस्यश्रवणेफणिकुंडलं २८
मौलौजटाभरंतत्रकलाधरकलामपि हरोवृद्धोक्षमारोप्यचालयन्प्रमथैःसह २९ स्वतंत्रंसुंदरोप्रीत्याकैलासशि
खरांगणे सेवार्थमागतान्देवान्तत्पादेसन्यपातयत् ३० चुचुंबचकपोलेतंकपालीवृषभस्थितं सुंदरत्वंशिवोसी

पन्नितिस्पष्टम् २४ विप्रकीर्णेति तदंसे तस्यसुंदरस्यअंसेभुजशिरसिभुजंस्वीयं २५ तदिति आम्रेडयामास असकृदुच्चारयामास आम्रे
डितं द्विस्त्रिरुक्तमित्यमरः २६ सम्प्रतिपरमानुग्रहेणप्रतिबिंबस्वरूपेसुंदरेस्वकीयमैश्वर्यंसमर्पयामासेतिवर्णयति धारयन्नित्यादिप

द्वारीति एतान्देवान् बिरुदावलीः क्षुद्रप्रबंधविशेषान् वर्णयंत्या नांकविसृद्वर्णनप्रचुरोज्ज्वला वाक्याडंबरसंयुक्ता सामता बिरुदाव
लीतिलक्षणात् ३२ सृष्टिमिति पंचकृत्यानीत्यर्थः ३३ कच्चिदिति वादयामास सुंदर द्वारा संदेहं निवर्तयामासेत्यर्थः पशूनां जीवानां पाशे

द्वारिवेत्रभृतोनेतान्वेदांतानामगोचरः सुंदरेशानुबिंबेतिबिरुदालीरपाठयत् ३२ सृष्टिंस्थितिंचसंहारं
जगतांजगदीश्वरः तिरोधानानुग्रहौचसुंदरंसमशिक्षयत् ३३ कच्चिच्चसनकादीनांसंदेहंपरिपृच्छतां
सुंदरंवादयामासपशुपाशेषुनिर्णयम् ३४ किमत्रबहुनोक्तेनविहायगिरिजामुमां सर्वासांसंपदांशंभोस्त
त्रःसुंदरोभवत् ३५ अथदेवाश्चदैतेयाःसंभूयकृतनिश्चयाः प्रार्थयंतोमृतंसर्वेममंथुःक्षीरसागरम् ३६ मंथा
नंमंदरंकृत्वायोक्त्रंकृत्वातुवासुकिं सर्वौषधीश्चनिष्पीड्यप्रक्षिप्यपयसांनिधौ ३७ मथ्यमानेमहांभोधौप्रयं
लाद्देवदानवैः तेषामशक्नुवन्सोढुंभुजनिष्पीडनंहरेः ३८ निशिताश्मक्षितिक्षुण्णोवासुकिर्व्यथितःश्वसन् उ
द्ववामविषंघोरंतत्तुपाथोधिसंगतम् ३९ हालाहलमितिख्यातंप्रलयानलसन्निभं संबभूवघनीभूतंयेनपुष्टंज
गत्त्रयम् ४० तदानींपर्वतान्सिंधून्निर्दहत्सैंधवंगरं यूथंसुरासुराणांतदाववारानिवारितम् ४१ हाला
हलोष्मवेगेनव्यशीर्यंतसुरासुराः प्रधानेष्वपिलोकानांनकश्चित्समदृश्यत ४२ दुद्रावद्रुहिणोभीत्यापृष्टःका
र्त्स्न्यपयोहरिः ननाशसहसुनासीरःशशामशमनोयमः ४३ अचेतनःप्रचेताश्चनिष्क्रांतोनिधिनायकः अन्येसुरा

पुबंधनेषु ३४ उपसंहरति किमत्रेति गिरिजां विहाय पार्वतीं विनातस्याः शिवैकपतिव्रतात्वात् इतिभावः महादेवं हित्वा तवसंतिसतीना
मचरमेकुचाभ्यामालिंगः कुरवकतरोरप्यसुलभः इतिश्रीमच्छंकरभगवत्पादाः ३५ अथेत्यादियावदध्यायसमाप्ति हालाहलपानप्र

४५ ४६ ४७ ४८ ४९ इतिमानवस्त्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कन्दोपपुराणव्याख्यायांभक्तिविलासप्रकाशिकायांसुंदरेश
माहात्म्यवर्णनंनामतृतीयोऽध्यायः ३॥ॐ॥ ॥संप्रतिप्राप्तैश्वर्यैःसुन्दरःगर्वितोऽभूदिति तंनिवृत्तिपूर्वकंपूर्णानुग्रहंमुनीन्प्रति अ
गस्त्योवर्णयति यदाज्ञयेतियद्यस्मात् पश्यतामिति षष्ठीचानादरे इतिसूत्रेणअनादरेषष्ठी १ तस्येति सर्वोत्तमत्वात् तदवलेपज्ञानं यु

सिद्धचारणगंधर्वाःमुनयोन्येचसेवकाः शरणंजग्मुरीशानंकैलासेवृषभध्वजम् ४५ आकर्ण्यहालाहलवेगमाशुमाप
तिःसुंदरमादिदेश निर्गत्यतूर्णंसचघोरमेततजग्राहजंबूफलवत्कराग्रे ४६ आनीलहालाहलशोभमानमालोक्य
न्सुंदरहस्तमीशः संदर्शयामासगिरेःसुतायैसभृंगमंभोजमिवप्रबुद्धम् ४७ हालाहलंसोपिचसुंदराख्योददौतदाद्रा
यतदीयहस्तात् हरोऽपिवत्सोपितदाज्ञयाचतदीयकंठाभरणंबभूव ४८ त्रैलोक्यस्यानिभूतानिलीलाकृष्टमहाविषं
आलोक्यसुंदरंसाक्षादमन्यंतमहेश्वरम् ४९ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेतृतीयोऽध्यायः ३॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ यदाज्ञयाम
हेशस्यनिजग्राहमहाविषं तदासीसुंदरोदृप्तोगणेंद्राणांचपश्यतां १ तस्यावलेपंविज्ञायसर्वात्माचंद्रशेखरः शिक्षां
समुचितांकर्तुंसंकल्पमकरोत्तदा २ एतस्मिन्समयेदेव्याःप्रसिद्धपरिचारिके विख्यातेनिंदितेत्येकाकमलिन्यपराख्य
या ३ उभेगत्वांबिकोद्यानपुष्पाण्याहृत्यतिष्ठतः सुंदरोपितदाशंभुमंडाणीसहितमिथः ४ विज्ञायबिचचाराद्रेरूपांतेपुष्पि
तद्रुमे नगरेमल्लिकोद्यानेनीलाद्रौविद्युताविव ५ निष्टप्तकांचनच्छायेकिंशुकप्रतिमांशुके स्थलारविंदसश्रीकचरणो

क्तमितिभावः २ एतस्मिन्निति अनिंदिताकमलिनीतिद्वेपरिचारिके ३ उभेइतिस्पष्टम् ४ विज्ञायेतिनीलाद्रौविद्युताविवेतिपूर्णोपमा
५ निष्टप्तेत्यादित्रयोदशभिःतयोःपादादिकेशांतंवर्णयति निष्टप्तेति किंशुकस्यपलाशपुष्पस्यपुष्पेलुक् प्रतिमंसदृशं अंशुकंवस्त्रंययोस्ते

पादौ वर्णयति स्थलारविंदेति इदं च स्त्रीणां शुभलक्षणं तथा चोक्तं स्त्रीणां पादतलं स्निग्धं मांसलं मृदुलं सममिति ६ मनोभवेति रोमहीने समे स्निग्धे यज्जंघे क्रमवर्त्तुले सा राजपत्नी भवति विशिरे सुमनोहरे जानुनी वर्णयति कूर्मेति वृत्तं पिशितसंलग्नं जानुयुग्मं प्रशस्यते इति वदर्शनात् शुभलक्षणं वर्णितं भवति ७ जघनं वर्णयति निर्मृष्टेति भगस्य भालं जघनं विस्तीर्णं तुंगमांसलं इति लक्षणात् नितंबं वर्णयति कंदर्पेति कपित्थफलवत् वृत्तौ मृदुलौ मांसलौ घनौ स्फिचौ वलिविनिर्मुक्तौ रतिसौख्यविवर्द्धनौ इति च ८ किंचिदिति गंभीरा दक्षिणावर्त्ता नाभी स्यात् सुखसंपदे रोमराजीं वर्णयति आलक्ष्येति ऋज्वी तन्वी च रोमाली यस्याः सा शर्मनर्मभूः मध्यं वर्णयति करांतेति

मनोभवनिषङ्गाभजङ्घायुगविराजते कूर्मराजवरांगश्रीजानुपीनोरुमंथरे ७ निर्मृष्टहेमफलकसमानजघनोन्नते कंदर्परथचक्राभनितंबालंबिमेखले ८ किंचित्समुच्छ्वसन्नीवीदृश्यनाभिमनोहरे आलक्ष्यरोमलतिके करांतमितमध्यमे ९ वलित्रयविरोचिष्णुवटपत्रोदरोज्ज्वले आपीनोपचितस्निग्धसंप्रवल्गुपयोधरे १० हारप्रालंबगुच्छान्तर्गतगोस्तनचूचुके रत्नांगुलीयमालांशुमंजरीपुंजकर्बुरे ११ कुटिलारक्तनखरोगिस्त्राणेकरपल्लवौ ॥ स्थूलविद्रुमबंधाढ्यस्फुरत्कटककंकणौ १२ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

मध्यक्षामा च सुभगा इति लक्षणात् ९ वलित्रयमुदरं च वर्णयति बलित्रयेति भोगाढ्या सवलित्रया उदरेणातितुच्छेन विशिरेण मृदुत्वचा योषिद्भवति भोगाढ्या नित्यमिष्टान्नसेविनीति लक्षणात् कुचौ वर्णयति आपीनेति घनौ वृत्तौ दृढौ पीनौ समौ शस्तौ पयोधराविति लक्षणात् चूचुके वर्णयति १० हारेति सदृशं चूचुकयुग्मं शस्तं श्यामं सुवर्त्तुलं इति लक्षणात् ११ करौ वर्णयति कुटिलेति अंभोजमुकुलाकारमंगुष्ठांगुलिसंमुखम् हस्तद्वयं मृगाक्षीणां बहुभोगाय जायते इति लक्षणात् १२ ॥ ७ ॥

भुजौ वर्णयति केयूरेति केयूरांगदयोः पर्यायत्वेपि सामान्यविशेषभावात् पीनवृत्तांशौ शोभनौ शुभलक्षणौ अदीर्घाववक्रौ भुजाविति लक्षणात् कर्णौ वर्णयति स्फुरदिति लंबौ कर्णौ शुभावर्त्तौ सुखदौ च शुभप्रदाविति लक्षणात् भुजशिरस्पृष्टत्वेन कर्णयोः शुभलक्षणमुक्तम् १३ कपोलेति दर्पणवत् अतिस्वच्छत्वेन प्रतिबिंबयोग्यत्वं शुभलक्षणं सूचयति शस्तौ कपोलौ वामाक्ष्याः पीनौ वृत्तौ समुन्नताविति लक्षणात् अधरं वर्णयति मंदेति पाटलो वर्त्तुलः स्निग्धो रेखाभूषितमध्यभूः सीमंतिनीनामधरो धराजानिप्रियो भवेत् मसृणो मत्तकाशिन्याश्चोत्तरोष्ठः सुशोभन इति लक्षणात् १४ नेत्रे वर्णयति श्वसितेति ललनालोचने शस्ते रक्तांते कृष्णतार

केयूरांगदसंपृक्तौ दधाने शोभनौ भुजौ स्फुरद्भुजशिरस्पृष्टकुंडलश्रुतिमंडिते १३ कपोलस्थलसंक्रांतसशैलवनविष्टपे मंदस्मितमयज्योत्स्नापरभागोज्वलाधरे १४ श्वसितामोदसंभ्रांतभृंगसंत्रस्तलोचने मौक्तिकाभरणोदारनासादंडविराजिते १५ अपांगलीलायमुनातरंगाक्रांतदिक्तटे भ्रूविभ्रमसमाहृतरतिकांतशरासने १६ अर्द्धेन्दुललितालीककस्तूरीतिलकोज्वले आनीलवेणिकोदिस्टकृपश्चाद्भागपदांबुजे १७

के गोक्षीरवर्णविशदे सुस्निग्धे कृष्णपक्ष्मणी इति लक्षणात् नासां वर्णयति मौक्तिकेति समवृत्तपुटा नासा लघुच्छिद्रा शुभावहा इति लक्षणात् १५ नेत्रान्तौ वर्णयति अपाङ्गेति भ्रुवौ वर्णयति भ्रूविभ्रमेति भ्रुवौ सुवर्त्तुले तन्व्याः स्निग्धे कृष्णे असंहते प्रशस्ते मृदुरोमाणौ सुभ्रुवः कार्मुकाकृती इति लक्षणात् १६ भालं वर्णयति अर्द्धेन्दिति भालः शिराविरहितो निर्लोमार्द्धेन्दुसन्निभः इति लक्षणात् केशान् वर्णयति आनीलेति केशा अलिकुलच्छायाः सूक्ष्माः स्निग्धाः सुकोमलाः किंचिदाकुंचिताग्राश्च कुटिलाश्चातिशोभना इ

मुखंवर्णयति लावण्येति मुक्ताफलेषुछायायास्तरलत्वमिवान्तरा प्रतिभातियदङ्गेषुतल्लावण्यमिहोच्यते इतिभूपालः चन्द्रबिम्बसाम्यवर्णनेनवर्त्तुलत्वनेमेत्यादियोगात् शुभलक्षणमुक्तंसमंसमांशं सुस्निग्धंस्वामोदंवर्त्तुलंमुखमितिलक्षणात् सौन्दर्यातिशयंवर्णयति पादेति १८ तद्दर्शनेनसुन्दरस्यचक्षुःप्रीतिमाह सुन्दरइति तत्रोत्प्रेक्षतेवैरादिति १९ सार्द्धत्रयेणमनःसङ्गमाह नि

लावण्यरसनिष्पन्दचन्द्रबिंबसमानने पादांबुजपरागश्रीपराजिततिलोत्तमे १८ सुन्दरस्तेतुदृष्ट्वासौ सद्यःसभ्रांतलोचनः वैरादिवनिजारातौप्रतिबिंबपुरद्रुहः १९ निर्विभेदतदाबाणैःसुंदरंकुसुमायुधः अहोनिर्माणचातुर्यमहोतारुण्यजृंभणं २० अहोसौंदर्यसन्नाहोनिस्तुलाकल्पचातुरी आपादकेशमंगेषु॥स्निग्धयोर्मुग्धयोर्मम २१ ❀ निमग्नंमानसंभूयोनोत्थातुंशक्तिमिच्छति किमस्याःप्रतिबिंबंस्यादियमस्याभवेदियम् २२ इमेकुतःकिमुस्वप्नोमायावामान्मथीपुरः श्रीअगस्त्यउ· आपीनौकठिनावेतौनिस्तुलौनिर्मलावुभौ २३ संहतौसंप्रवल्गंतौअन्योन्यस्पर्द्धिलक्षणौ स्तनौवीक्ष्यानयोर्मन्येनकस्यापिभवेद्धृतिः २४ जन्मकोटितपश्चर्याफलमालिंगनंसकृत् योन्वहंस्वादतेकोपमनयोरधरामृतम् २५ प्रार्थयामिस्वयंदास्यमदसीयमहंत्विति सुंदरःस्वंदुराचारमनुरागंनिगूहितुं २६ नशशाकतदाकृष्टःसमीपमनयोरगात् तेचतंमदनाकारंपश्यंत्यौपक्ष्मलेक्षणे २७ मनोभवरसावेशात्अवशेसंबभूवतुः कथंनुपंचभिर्वाणैःसममेवमनोभवः २८ त्रीन्निर्विभेदबलवान्समग्राद्भुतविक्रमःसव्रीडविभ्र

निर्विभेदेत्यादिना २० २१ २२ गुणवर्णनमाह सार्द्धद्वयेन आपीनावित्यादिना २३ २४ २५ चिन्तामाह प्रार्थयामीति लज्जात्यागमाह सार्द्धद्वयेनआपीनावित्यादिनासुन्दरइत्यादिसार्द्धेन २६ सुन्दरेतयोःचक्षुःप्रीतिमाह तेचेत्यादित्रिभिः २७ २८ सुंदरस्य मू

तयोश्चापलमाह तेचेति ३० त्रयाणांग्लानिंवर्णयति अन्योन्येति ३१ व्याधिमाह सद्य इति ३२ तेषांस्वस्वस्थानगमनमाह अथेति सुं
दरस्यविकारदर्शनेनशिववृत्तान्तमाह म्लायमानेति स्मयमानमुख इत्यनेनसापराधेष्वपिभक्तेषु भगवतःकृपासूचिता नंद्यादीनांश्रृ
ण्वतामित्यनेनसुन्दरस्यलज्जाकारणंदर्शितम् ३४ ३५ शिवःसुंदरमुपदिशति कामेति सार्द्धेन ३६ प्रारब्धकर्मणांभोगादेवक्षय

अंतर्निमग्नैरामज्जंविद्धोमूर्छामवापह तेचापितत्क्षणादेवतत्कटाक्षासिधारया ३० भिद्यमानमिवस्वान्तंदध
तुःसंभ्रमाशये अन्योन्यदर्शनादेवंतेउभेसचसुंदरः ३१ सहजंधैर्य्यमुत्सृज्यम्लानिमंगेषुभेजिरे सद्योविस्मृ
तकृत्यानांदीर्घनिश्वसतांमुहुः ३२ दूयमानंवपुस्तेषामाचचक्षेस्मरव्यथां अथगौरीसमीपंतेययतुःसुंदर
श्वसः ३३ यथापूर्वंभगवतःपार्श्वंप्रापस्मरार्दितः म्लायमानतनुंवीक्ष्यसर्वज्ञःसुंदरंहरः ३४ स्मयमानमु
खःप्राहनंद्यादीनांचश्रृण्वतां श्रीमहेश्वरउवाच कामक्रोधविहीनानांमुनीनामूर्द्ध्वरेतसां ३५ अप्राप्यंमत्पदं
प्राप्यकिमिदानींत्वयाकृतं करस्थंयत्रकैवल्यंकैलासेतत्रसुंदर ३६ मनसाचिंतितःकामोभोज्यःसहिनसंश
यः तस्माज्जन्मभुविप्राप्यतत्रताभ्यांसमन्वितः ३७ भुंक्ष्वसांसारिकान्भोगानज्ञानात्त्वंयथानरः श्रीअगस्त्य
उ॰ यथासुंदरमीशानःशशापैवंभवेद्भुवि ३८ तथैवगिरिजातेचतदाहपरिचारिके अथवज्रमिवोत्सृष्टंशापमा
कर्ण्यशांभवम् ३९ सुंदरःप्रणिपत्येशंहृदन्नेवमभाषत देवदेवदयासिंधोभक्तानामभयंकर ४०॥ ७ ॥

इति तत्संकल्पितार्थभोगायसुन्दरस्यमानुषंजन्मादिशति मनसेति सार्द्धेन ३७ शिवाभिप्रायंबुध्वापार्वत्याऽपिनिजपरि
चारिकेप्रतिशापरूपामाज्ञामाहयथेति सार्द्धेन ३८ शापश्रवणानन्तरं सुंदरस्यदैन्यपूर्वकंक्षमापनमाह अथेत्यादिद्वाभ्यां ३९ ४०

शिवशापस्यअन्यथाकर्तुमशक्यत्वात् तमंगीकृत्यमानुषेपिजन्मनिशिवस्मरणंप्रार्थयते भूतलेइत्यादित्रिभिः ४१ ४२ ४३ ४४ इ
तिश्रीमानवस्तुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायां अनिंदिताकमलिनीसुंदरशापदानं
नामचतुर्थोऽध्यायः४॥ ॥ॐ॥सुंदरप्रार्थनयाप्रसन्नोभगवान्परमशिवःसुंदरायतदभिलषितंजन्मनिजनामाविस्मरणपूर्वकंव

अपराधमिमंसोढ्वाप्रसीदपरमेश्वर भूतलेयदिजन्मस्यात् कलिनादूषितेमम ४१ त्वद्विस्मरणमेवस्यात्पशोरिववने
स्मृतिः वाङ्मनःकायजातानामेनसांमहतामपि ४२ त्वन्नामस्मरणंसद्यःप्रायश्चित्तमितिश्रुतिः करोमिनैवंपुनरिन्दुमौ
लेदीनेत्वदीयेकरुणांकुरुष्व सएवमुक्त्वाशतशःप्रणम्यरुदन्पदांभोरुहमाललंबे ४४ इतिश्रीस्कन्दोपपुराणेचतुर्थोऽ
ध्यायः ४॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ अथप्रसन्नोभगवान्प्रणतार्तिहरोहरः उत्थाप्यसुंदरंप्राहकरुणाशिशिरांगिरम् १ शृणुसुंदर
महावाक्यंमारोदीमोचतेभयम् नगिरामन्यथाभावोममनित्यगिरामिव २ अविवेककृतंकर्मपरिणामेमहद्भवेत् यथा
न्नविषसंसृष्टमज्ञानादुदरंगतम् ३ ब्रह्मादयोपिमुह्यंतिकामकल्मषदूषिताः संकल्पाद्बध्यतेजन्तुरसंकल्पाद्विमुच्य
ते ४ तस्मात्त्यजंतिसंकल्पंमदेकशरणाजनाः॥ संकल्पदासाःसर्वेपिसंकल्पेशोनकश्चन ५ हित्वामांचमदीयांश्च
मदनुग्रहभागिनः॥ महतीविश्वमायामेकामिनीकांचनात्मिका ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

कुसुपक्रमते अथेति १ भीतंसमाश्वासयति शृण्विति नित्यगिरांवेदानामिव २ अज्ञानकृतकर्मणांपरिणामेदुःखहेतुत्वमाह अवि
वेकेति अन्नंयथा अन्नमिव ३ संकल्पस्यैवबंधहेतुत्वंवर्णयति ब्रह्मादयोपीति ॥ संकल्पत्यागएवमुक्तिकारणमित्याह तस्मा
दिति ५ शिवस्यापिसर्वांतर्गतत्वंमत्वातस्यापिबंधप्राप्तौ शिवंशिवभक्तांश्चवर्जयित्वादितरेषामेवसंकल्पोबंधहेतुः इत्याह

हि स्वेति अर्जुनमायायाः दुस्तरत्वं भगवद्भक्तानां च मायातरणसामर्थ्यमाह महतीति तमेव विदित्वाति मृत्युमेतीतिश्रुतेः मामेव येप्रपद्यंते मायामेतां तरंति ते इतिस्मृतेश्च ६ कामहेतुमाह स्त्रीणामिति संगात्संजायते काम इति स्मृतेः ७ मुक्तिकारणमाह सतामिति संगः सत्सु विधीयतामिति भगवत्पादैः सत्संगस्य मुक्तिनिदानोपदिष्टत्वादिति भावः संगस्य कामहेतुत्वे सुंदर

मामेव ये प्रपद्यंते मुक्तास्ते मायया तया स्त्रीणां स्त्रीसंगिनां चैव संगत्या कामवान् भवेत् ७ सतां संगाद्संकल्पो म=यि भक्त्या च मुच्यते प्रत्यक्षं दृष्टमेवैतत्तव सुंदर सांप्रतम् ८ यतो मत्सन्निधिं त्यक्त्वा स्त्रीसमक्षं गतो भवान् अन=र्थोयमभूत्तस्माद्धःपातो यतो भवत् ९ एवमेव पुरा विष्णुः संकल्पेन मुहुर्मुहुः अवतीर्य भुवं पश्चात् संकल्पं जितवानथ १० स्मृतिभ्रंशो न भविता तव जातस्य भूतले भक्तिश्च मयि पूर्णास्तु स्तुहि पुण्यस्थलेषु च ११ तत्रो ह्लादे प्रव=र्त्तेते सोहमागत्य सुंदर स्वयं दासं विधाय त्वां गमिष्यामि न संशयः १२ यथा त्वच्चिंतितं तत्र तथा कर्त्तास्मि सुंदर रमा=पुरस्य निकटे जन्म मद्भक्तितोस्तु ते १३ भूषयिष्यति वाणी त्वां प्राप्स्यसे परमं यशः गच्छेत्यादिश्य भगवानंतःपुरमगाहत १४ सुंदरोपि विषादार्त्तो नमस्कृत्य महेश्वरं कैलासादपतद्भूमौ स्वलीकान्निरये यथा १५ श्री अगस्त्य उवाच जन्मादि चरितं तस्य सुंदरस्य महात्मनः वक्ष्यामि वो मुनिश्रेष्ठाः श्रवणानंदकारकम् १६ ॥

मेव साक्षाद्दृष्टान्तयति प्रत्यक्षमिति ८ तत्र हेतुमाह यत इति उपसंहरति अनर्थ इति ९ स्वोक्तार्थे विष्णुं दृष्टान्तयति एवमिति १० सुंदरप्रार्थनामनुमनुते स्मृतीति ११ विशेषानुग्रहमाह तत्रेत्यादित्रिभिः १२ १३ १४ तदुत्तरकालिकं सुंदरवृत्तमाह सुंदर इति १५ शापानुरूपं सुंदरस्य जन्मादि श्रावयितुं मुनीनगस्त्योऽभिमुखीकरोति जन्मादीति १६ ॥ ॥

कथांप्रस्तौति अस्तीति हरेसकाशादीशं स्यागेश्वराख्यं १७ सोमइति उमाचस्कन्दश्चताभ्यांसहितः १८ नेतिब्राह्मणावसथेब्राह्मणगृहे १९ तमेवविशिनष्टिवेदेति २० भार्येति २१ भार्येति भार्यापती दंपतीकमलालयनायकं शिवंविष्णुर्योनिंकल्पयदितिश्रुतेः नारायणयोरेकरूपताशिवस्यअर्द्धनारीश्वरासकलहरिहरात्मकताभ्यांप्रतीयतेतदुक्तंनीलकंठदीक्षितैः यदेतद्वामाङ्गं घनजघनकेशस्तनभरं

अस्तिदक्षिणदिग्भागेश्रीपुराख्यंमहाद्भुतं मुचुकुंदोहरेर्लब्ध्वायत्रेशंप्रत्यतिष्ठत १७ सोमास्कंदःस्वभक्तानांयत्रत्यागेश्वराख्यया ख्यातोददातिसर्वार्थान्जन्मयत्रसुदुर्लभम् १८ नातिदूरेस्थलस्यास्यब्राह्मणावसथेक्वचित् द्विजःशिवव्रतोनामकश्चिदस्तिशिवप्रियः १९ वेदागमपुराणानांपारदृग्वैकृतक्रतुः पितेवशिवभक्तानांभक्तस्त्यागेश्वरप्रियः २० भार्यासीत्सुमतिर्नामतस्यश्रद्धानुसारिणी तयोरनुपमंतत्रगार्हस्थ्यंसद्भिरादृतम् २१ भार्यापत्योनपत्यौतौकमलालयनायकं प्रदक्षिणाचौनतिभिस्तोषयामासतुश्चिरम् २२ अनुजग्राहभगवान्दत्वापत्यंतयोर्हरः अथगर्भवतीतस्यभार्याभाग्यवतीसती २३ राजकृतसंस्कारामणिरत्नेजितोयथा दशमेमासिसालग्ने शुभग्रहनिरीक्षिते २४ असूतसुमतिःपुत्रंबालेन्दुमपरेवदिक् जातकर्माकरोत्तस्यमुदितःसशिवव्रतः २५ ॥ ब्राह्मणेभ्योददौवित्तं प्रभूतंब्राह्मणोत्तमः ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्ते संमंत्र्यसहभार्यया २६ कमलालयनाथाख्यांचक्रेगौरीपतेर्मुदे ॥ दृष्ट्वारूपंजनास्तस्य सर्वेसुन्दरमूचिरे २७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

कदाचित्तच्छंभोर्भवतिकमलाकौस्तुभधरमिति २२ अन्विति अथअनुग्रहानंतरं २३ राजेति कृतसंस्काराकृतोविरचितःसंस्कारोपुंसवनाख्यःयस्याःदशमेमासीतिदशमेमासिसूतइतिश्रुतेः २४ असूतेतिअपरापश्चिमादिक्बालेन्दुमिवेत्यनेनशिशोर्वर्धिष्णुत्वंद्योत्यते २५

तनइति ततःनामकरणानंतरंकमलिन्यनिंदितयोःजन्मवर्णयति अथेति २८ २९ दधाविति सकृदेवेत्यनेनशिवानुग्रहलब्धनिर्मलप्रज्ञत्वंदर्शितं ३० ३१ ३२ शिवव्रतइतिगायत्रीव्रतंउपनयनं ३३ ३४ सुंदरेति पित्रावारितइति राज्याधिकारस्यक्षत्रियाधीनत्वादिति

ततोऽयंववृधेबालःपूर्वपक्षइवोडुराट् अथवेदनिधेःपुत्रीकमलिन्यप्यनिंदिता २८ जाताविप्रगुरोःपत्न्यां सानित्यंवृद्धिमाययौ चूडाकर्मण्यथकृतेपूर्ववासनयास्वयम् २९ दधौमहेश्वरेभक्तिंसुंदरःसुरदुर्लभां सकृदेवोपदेशेनलिपिभेदानबुध्यत ३० वीथीषुश्रवणादेवकलाःसर्वाविवेदसः सुंदरस्त्वेकदावीथ्यांबालकैस्तुल्यवार्षिकैः ३१ धूलिकेलिपरोराज्ञादृष्टोनीतश्चवैगृहं अनपत्यस्यराज्ञोभूदमुष्मिन्प्रीतिरुत्तमा ३२ शिवव्रतःप्रियोराज्ञोगायत्रीव्रतमादिशत् वेदानध्यापयामाससांगानपिसहागमैः ३३ अधिगम्यचशास्त्राणिगुरुभ्योदक्षिणामदात् युवराजाभवत्वेषइतिराजप्रचोदितः ३४ सुंदरोवारितःपित्रानहिद्विजानांविधिस्त्विति युवराजसमंलेभेपदंविद्वद्भिरावृतम् ३५ अथवेदनिधिःकन्यांसुंदरायमहात्मने प्रदातुंभार्ययासार्द्धंविमृश्यसकुतूहली ३६ शिवव्रतानुमत्याचकल्याणोद्योगमातनोत् वैशाखोत्तरफाल्गुन्यामभूदुद्वाहनिश्चयः ३७ वधूवरात्तबंधूनांसमाजःसुमहानभूत् आययौजयभद्रोपिचतुरंगबलान्वितः ३८ उत्सर्जनंव्रतानांचविधिपूर्वकमातनोत् स्नानकर्मविधिंचक्रेसुंदरोलोकसुंदरः ३९ भेरीमृदंगमुमुखशंखगोमुखकाहलान् वादयामासुरत्युच्चैःवीणावेणून्जनाःपरे ४० राजवाहनमारुह्यसुंदरोब्राह्मणोत्तमैः कृताशीर्भार्ययासार्द्धंसर्वैर्वेदनिधेर्गृहम् ४१ ॥ ५ ॥

भावः ३५ अथेति अथयौवराज्यसमपदप्राप्त्यनंतरं ३६ शिवव्रतइति शिवव्रतस्यसुंदरपितुःअनुमत्याकल्याणोद्योगंविवाहयत्नं ३७

४२ ४३ पंचभिः सभां वर्णयति ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० इतिश्रीमानवल्पुपनामकनंदसिंहविरचितायांभक्तविलासप्रकाशिकायां

प्रत्युज्जगामपुत्रीभ्यांसहवेदनिधिर्वरं कृतोपचारस्तेनायंयथावत्समलंकृतः ४२ उद्वाहवेदिकामापकन्यालंकृ-
तपार्श्वभूः निषसादासनेपश्चान्नवहेमपरिष्कृते ४३ ब्राह्मणैर्दीक्षितैर्वृद्धैःशिवभक्तैश्चभूषिता छत्रकेतुविताना
द्यास्वर्णस्तंभपरिष्कृता ४४ सवयोभिर्वयस्यापिसर्वाभरणभूषितैः पतिव्रतासहस्रेणकिरतालाजजालकान् ४५
समग्राकन्यकाभिश्चगायंतीभिर्विभूषिता ज्योत्स्नाप्रदीपमालाभिरभिद्योतितदिङ्मुखा ४६ नानाविधमहावाद्यना-
दपूर्णनभस्थला शक्रेणेवमहीभाजाजयभद्रेणशोभिता ४७ दिव्यागरवधूपेनसमंतादधिवासिता सासभारुरुचे
तत्रसुधर्मेवभुवंगता ४८ सुंदरश्चसभामध्येवरवेषविभूषितः बध्वाचसहितोरेजेरमयाचयथाहरिः ४९ विद्याव
योरूपधनान्वयाद्यैःनसुंदरस्यास्तिसमःपृथिव्यां आभ्यांवधूभ्यांसहितस्यदीर्घमस्त्वायुरस्येत्यवदन्द्विजेन्द्राः ५०
इतिश्रीस्कंदोपपुराणेपंचमोऽध्यायः ५॥ ॥श्रीअगस्त्यउवाच सौवर्णपालिकाकुंभलाजपुष्पसमित्कुशैः दूर्वाङ्कु-
रशरावैश्चदृषदाशोभितासभा १ अथांकुरार्पणंकृत्वाकृतकौतुकबन्धनः पुरोहितैर्गणाधीशंपूजयित्वामहाजनैः
२ दत्तानुमतिरारेभेसुंदरोद्वाहमंगलं प्रस्तुतोद्वाहसंकल्पेसुंदरेयसभांतरे ३ अदृश्यतमहावृद्धस्तत्रकश्चिज्जरा-
धिकः वेणुदंडमवष्टभ्यस्खलदंघ्रिःपदेपदे ४ बिभ्रत्भ्रूपक्ष्मरोमाणिपलितेनसितानिच कुंडलालंकृतःप्रांशुश्च ॥

सुंदरवृत्तांतवर्णनोनामपंचमोऽध्यायः ५॥ ॥६॥ पुनःसभां वर्णयति सौवर्णेति १ अथेति सभाप्रवेशानंतरंकृतंकौतुकबन्धनं कंक
णबंधनंयेन २३ पूर्ववृत्तवरस्यशिवस्यसभाप्रवेशंसार्द्धत्रयेण वर्णयति अदृश्यते त्यादिना ४ ५

६ समालोक्येति तमितिशेषः ७ ८ ददाविति सहस्ततालंकरतालिकासहितं ९ १० सर्वथेति शिवोवाशिवभक्तोवासर्वप्रकारेणपूज्यए
वेतिभावः ११ १२ द्विजरूपधारीशिवः शिवव्रतंप्रत्याह कमलानगरेइति त्वामहंजानामिसर्वज्ञत्वादितिभावः त्वमस्मान्कदाचन नवे

भसितैरनुलिप्तांगोरुद्राक्षस्त्रग्विभूषितः विगलद्वृद्धवसनोनिःशेषंगलितद्विजः ६ शिराभिर्दंतुरग्रीवःश्रीकंठपद
लांछनःसमालोक्यसभामध्येसमवेतामहीसुराः ७ केचिदुत्थायदत्वार्घ्यंप्रणेमुस्तस्यपादयोः हस्तालंबनमन्येः
तुभक्त्याप्रददुरादरात् ८ ददौवेदनिधिश्चापिपुरस्तादासनंमहत् सहस्ततालमहसन्संघीभूयचबालकाः
९ सुंदरस्तुतमालोक्यभस्मरुद्राक्षधारिणं शैलादिसदृशःकश्चिद्भक्तोवाशिवएववा १० सर्वथापूज्यएवायमि
त्यमन्यतमानसे अथोपविष्टंतंवृद्धमिदमाहशिवव्रतः ११ महाब्राह्मणकोसित्वंकुतःकिंनामतावकं त्वद्दर्शना
त्कृतार्थास्मोवयमातिथ्यमत्रते १२ श्रीद्विजउवाच कमलानगरेनित्यवासोमेहेशिवव्रत जानामित्वामहंनत्वम
स्मान्वेत्सिकदाचन १३ आस्तांतावत्प्रसंगोयंसमाजःकोत्रकर्मकिं संघीभूतास्त्रियोबालावाद्यानामत्रकोध्वनिः १४
श्रीशिवव्रतउवाच कमलालयनाथाख्यःसुंदरोयंजनैःकृतः परगःसर्वविद्यानांप्रासोमत्तपसासुतः १५ प्रस्तुतोत्र
विवाहोस्यआशीर्वादात्समृध्यतां शिवव्रतंनिवार्यैवंवदंतंवृद्धसत्तमः १६ शिथिलाक्षरयावाचानिजगादसभास
दः श्रूयतामुच्यतेकिंचित्समवेतामहाजनाः १७ वृतावधार्यसर्वैपिसत्यमेवास्तुमामृषा दासमेनंक्रयकृतंसु
दरंमेशिवव्रतः १८ प्रलोभयित्वामूढात्मापुत्रीकृत्यबलादिह वृद्धंमृगणयित्वामांविवाहमपिकारयत् १९ ॥

सिकिंचितज्ञत्वात् शिवतत्त्वस्यदुर्ज्ञेयत्वादितिभावः १३ अजानन्निवपृच्छति आस्तामिति १४ शिवव्रतस्योत्तरमाह कमलालयेति १५

प्रस्तुत इति असौविवाहः आशीर्वादात् समृध्यतां वर्ध्यतां
१६ १७ १८ १९

२० २१ २२ २३ शिववचनंश्रुत्वासभासदांविस्मयोऽभूदित्याह एवमिति २४ जानेति व्यवहारेषुउचिताचारपरिज्ञानेषु विशेषेण चक्ष
तेइतिविचक्षणाःजयभद्रेणराज्ञा २५ वृद्धइतिसमर्थइवइवशब्दःप्रतीकवाची वस्तुतोनसमर्थइतिभावःशास्त्रार्थेषुधर्मशास्त्रार्थेषु २६ अध्वे

स्वपुत्रत्वंस्थिरीकर्त्तुंयततेसत्यमुच्यते श्रियामेनकुबेरोपिसदृशोन्यस्तुकिंपुनः २० सोहमस्यापिदास
स्यविधेयंसकलंजगत् एतत्कारयितालोकेयदिच्छामेभविष्यति २१ कोटिशःसंतिमेदासाःदिशामंतेषु
भुज्यते श्रियंयथोचितांदत्वाभयमप्यस्तुतादृशः २२ दाससुंदररेकिंत्वंमांहित्वास्यगृहंगतः उत्तिष्ठ
याहिगच्छावोयदिष्टंतद्ददामिते २३ श्रीअगस्त्यउवाच एवंवदतिवृद्धेस्मिन्संभ्रांतासासभाभव
त् वधूवराप्तबन्धूनामासीन्मनसिविस्मयः २४ जनकोलाहलस्यांतेव्यवहारविचक्षणाः विद्वांसोदिक्षु
विख्याताजयभद्रेणचोदिताः २५ श्रीब्राह्मणाऊचुः वृद्धोसिव्यवहारेषुसमर्थइवजल्पसि शास्त्रार्थेषुनहिक्वा
पिद्विजोविक्रेतुमर्हति २६ अध्वश्रमेणवाभ्रांत्यावृद्धभावेनवोदितं वचस्तवेदंक्षांतंचतत्क्षमोमेहिप्रभुःपरः २७
जयभद्रोमहाराजःसुंदरेक्षांतिरुत्तमा गुरुर्यःसर्वविद्यासुरुष्टस्त्वांनैवकुप्यति २८ श्रीवृद्धउ॰ नकामोनास्तिको
पोवादासानाममविद्यते इदमेवहिविख्यातमस्मद्दास्यैकलक्षणम् २९ श्रीशिवव्रतउ॰ किंभ्रांतस्यचतद्वाक्यमि
दंक्षांतंमयाद्विजाः विवास्यैनंबहिर्लग्नेकर्मारब्धंप्रवर्त्यताम् ३० श्रीवृद्धउ॰ अराजकोयंकिंदेशःसंतःसंतिनवापुरे
अबद्धोकिंरतेदासोयस्यमेनीयतेपरैः ३१

तिप्रभुःपरःउत्कृष्टःपुनरप्येवंकथनेत्वांदंडयिष्यतीतिभावः २७ जयभद्रेतिक्षान्तिरुत्तमात्क्षमैवकर्त्तुमुचितेत्यर्थः यतःराजासर्वविद्या
सुगुरुःअतःनकुप्यतीतिसंबन्धः २८ नेति इदमेवकामक्रोधाद्यभावएव २९ द्विजान्प्रतिशिवव्रतस्यवचनमाह किमिति इदंअसंग
तवचनंएनंवृद्धंविवास्यदूरीकृत्य ३० अराजकेति अयंदेशः
अराजकःराजरहितःकिंसन्तोवानसन्ति ३१

एवंसभ्यानुक्त्वावृद्धब्राह्मणरूपीशिवः सुंदरंप्रत्याह वदेति उदीरितंपूर्वमुक्तं ३२ असंगतमिति सत्यवत् सत्येनतुल्यंवयं शंभोर्दासाः नवृद्धब्राह्मणस्य तवेतिभावः ३३ हरेति तस्यहरदासस्यदासायते दासइवआचरति दासंनिजदासंसःशिवस्यद्रोहीत्यर्थः ३४ सह्येयमिति त्वदागः तवापराधं आगोपराधोमन्तुश्चेत्यमरः भस्मेतिशिवचिन्हधारणात् त्वांनमामीत्यर्थः ३५ एवंपरुषवादिनः सुंदरंशिवो

वदसुंदरसत्यंत्वंचरथमेमुदीरितं किंनदासोसिमेब्रूहिसर्वेषामिहसन्निधौ ३२ श्रीसुंदरउवाच असंगतंभवानाहसत्यवद्ब्राह्मणोत्तम शंभोर्दासावयंतुस्मः कमलालयवासिनः ३३ श्रीसुंदरउवाच हरदासोनान्यःदासःतस्यदासायतेजगत् हरस्यदासंयोब्रूते दासंद्रोहीशिवस्यसः ३४ सहेयंचत्वदागोहंशं करोनसहिष्यते भस्मरुद्राक्षभासंत्वांनमाम्यद्यानुगृह्यताम् ३५ श्रीवृद्धउवाच किमेवंसुंदरब्रूषेकिंतेन्यूनंमदन्तिके पुत्राभ्यामविशेषंत्वामहंपश्यामिसुंदर ३६ श्रीसुंदरउवाच नाहंत्वामभिजानामिनास्मिन्जन्मनिसंगतिः महान्तोपियदिब्रूयुरन्ततंकोनिवारकः ३७ श्रीवृद्धउवाच जनाःशृणुतुमेहस्तेपत्रमस्तिससाक्षिकं स्वहस्तलिखितंत्वस्यक्रियतेनिन्हवःकथम् ३८ ब्राह्मणाऊचुः पत्रंदर्शयभोवृद्धयत्रानेनकृतांलिपिः युवयोव्यवहारेचयःसाक्षीसोपिवाएयेताम् ३९ श्रीवृद्धउ० सतीनामुत्तमादेवीकमलालयनायिका क्रयक्रीतोयदामेत्वंतदासाक्ष्येव्यवस्थिता ४०

वदति किमेवमिति मदन्तिकेममसमीपे पुत्राभ्यांस्कंदगणेशाभ्यांअविशेषंतुल्यमित्यर्थः ३६ नाहमिति महान्तोपिभवादृशाइत्यर्थः ३७ सभासदःसंबोध्यशिवोवदतिजनाइति निन्हवः अपलापः अपलापस्तुनिन्हवइत्यमरः ३८ पत्रमिति यत्रयस्मिन्पत्रे अनेनसुंदरेण लिपिः अक्षरविन्यासः लिखिताक्षरविन्यासेलिपिर्लिवि रुभे स्त्रियामित्यमरः ३९ सतीनामिति कमलालयस्यस्थानविशेषस्यसाक्षे

शास्त्रानुसारेण स्त्रीसाक्ष्यस्य अप्रामाण्यमाशंक्य प्रकारांतरेण समर्थयते स्त्रीसाक्ष्यमिति पुत्रौ स्कन्दगणेशौ ५१ इतीति स्पष्टं ५२ द्वे मिति गव्यू-
तिद्वयसंमितं कोशचतुष्टयपरिमितं गव्यूतिः स्त्री क्रोशयुगमित्यमरः ५३ ५४ ५५ तस्थाविति साश्चर्यं अपूर्वस्थानदर्शनेन सविस्मयं यथा तथा अथानन्तरं
५६ आरूढ इति सुरर्षिभिः नारदादिभिः नारदाद्याः सुरर्षय इत्यमरः ५७ स्थितमिति सार्द्धश्लोक एकान्वयी गिरेः कन्यकायै गौर्यै ५८

स्त्रीसाक्ष्यं न प्रमाणं चेत्पुत्रौ तस्याश्च साक्षिणौ आगच्छ तत्र तां पृच्छ पश्य तत्रैव पत्रिकाम् ५१ श्रीअगस्त्य उ० इत्या
हूतो भगवता वृद्धवेषेण शंभुना आं तच्चिरमसीत्युक्त्वा सह सोऽयाय सुंदरः ५२ वृद्धमग्रे विनिर्गेत्य गच्छंतं पृष्ठतोन्व
गात् सुंदरानुगतो वृद्धो गव्यूतिद्वयसंमितम् ५३ पन्थानं समतिक्रम्य कमलानगरांतरे आलयं प्रविवेशान्तर्मणि-
गोपुरमंडितम् ५४ कोऽत्र साक्षी वदाद्य त्वं वृद्ध दर्शय पत्रिका इत्यनाहृत्य निःशंकमालयद्वारि सुंदरः ५५ तस्थौ मु
हूर्तं साश्चर्यं वृद्धनिर्गमनाशया अथाविरासीदुमया सह सर्वगणैर्वृतः ५६ आरूढो वृषभं दिव्यं स्कन्दविघ्नेश्वरा
न्वितः दूरदेशमनुप्राप्य स्तूयमानः सुरर्षिभिः ५७ स्थितं सुंदरमालोक्य स्मयमानमुखाम्बुजः सुंदरो मम दासोयमिति
सन्दर्शयन् गिरेः ५८ कन्यकायै करास्येण पुनः प्रोवाच सुंदरम् ५९ इतिश्रीस्कन्दोपपुराणे षष्ठोऽध्यायः ६॥ ७॥
श्रीशिव उवाच ॥ रेरे सुन्दर यत्प्रोक्तं पशूनां सन्निधौ त्वया ॥ नाहं दासस्तवेत्येतत्साध्यतां किं विलम्बसे १
जननी जगतामेषा गौरी त्वद्दास्यसाक्षिणी ॥ इमावपि तथाभूतौ गजवक्त्रषडाननौ २॥ २ ॥ २ ॥

५९ इतिश्रीमानवल्ल्युपनामक नृसिंहविरचितायां स्कन्दोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां षष्ठोऽध्यायः ६॥ ॥छ॥ ॥
सुंदरं संबोध्याह रेरे इति नीचसंबोधने तु रे इत्यमरः द्रोहाचरणात् नीचत्वं पशूनां जडानां १ जननीति तथाभूतौ साक्षिणौ २॥ ७ ॥

वृषभेति उमा च स्कन्दश्च गणेशश्च तैः सहितं ३ ४ गणेति विलक्षहृदयः विस्मयान्वितचित्तः विलक्षो विस्मयान्वित इत्यमरः ५ पुनरि त्यर्द्धमेकान्वयि स्तुतिप्रकारमाह आहूयेति मिथ्यात्मसु असत्यचित्तेषु अभिरतं आसक्तं अत एव मृषागिरं असत्यवचसं इमं जनं मा मित्यर्थः अज्ञात इति यतो वाचो निवर्त्तन्त इति श्रुतेः ६ यस्येति तदैक्षत बहु स्यां प्रजायेयेति श्रुतेः ७ महदिति सार्द्धमेकान्वयि मह

श्रीसुन्दर उ॰ वृषभारूढमालोक्य सोमास्कन्दगणेश्वरं दधानं दक्षिणकरे महतीं दास्यपत्रिकाम् ३ विष्णुब्रह्मेन्द्रचन्द्रार्कयमा ग्निवरुणाशुगैः सिद्धचारणगन्धर्वैस्तूयमानपदाम्बुजम् ४ गणाग्रणीसमाघातभेरिकाहलिकास्तुतम् विलक्ष्यहृदयोऽभूत्वा निमील्य नयने क्षणम् ५ पुनरुन्मील्य तुष्टाव शंकरं सुंदरो नमन् श्रीसुन्दर उ॰ आहूय स्वयमादरेण भगवन्नत्वं सर्वलोका नतो मिथ्यात्माभिरतं मृषागिरमिमं वेधोहरीन्द्रादिभिः अज्ञातो मनसा च निस्ववचसो दासं वितेने जनं तस्मै भक्तजनप्रियाय महते देवाय तस्मै नमः ६ यस्यावलोकनादस्य मायाभूत्सृष्टिसाधनं नमस्तस्मै महेशाय देवदेवाय ते नमः ७ महद्वैषम्यमुत्पन्नं मायया यस्य शक्तितः अहंकारस्तथाजज्ञे महतो यत्प्रभावतः ८ नमस्तस्मै महेशाय देवदेवाय ते नमः अनामरूपसंसृष्टः कदाचिद पि यः शिवः ९ नमस्तस्मै महेशाय देवदेवाय ते नमः भूतेन्द्रियमनःसृष्टिस्तु तो यत्प्रेरितादभूत् १० येन पंचीकृतान्यासन्नसंबन्ध वतामपि अनुप्रविश्य यस्तानि विराड्रूपं बिभर्त्ति च नमस्तस्मै महेशाय देवदेवाय ते नमः ११ ॥ ॥

द्वैषम्यं सत्वादिगुणतारतम्यप्रयुक्तं वैचित्र्यं महत्तत्वमित्यर्थः महतः अहंकारो जज्ञे ८ अनामेति नामरूपाभ्यां असंसृष्ट मि त्यर्थः तयोर्मायारूपत्वादिति भावः ९ भूतेति यत्प्रेरितात् येन शिवेन प्रेरितात् ततः अहंकारात् १० येनेति असंबंधवताम पि परस्परं असंसृष्टानामपि तेषां भूतादीनां मध्ये पृथिव्यादीनीति अध्याहारः पंचीकृतानि स्वकीयार्द्धांशमेलनेन तानि अनुप्र विश्य तत्सृष्ट्वा तदेवानुप्राविशदिति श्रुतेः विराड्रूपं सर्वभूतसमष्टिरूपं सार्द्धमेकान्वयि ११

सिसृक्षयेति स्रष्टुमिच्छयागिरावेदगिरा सृज्यंजगत् वेदशब्देभ्यएवादौद्गतिस्मृ तेः १२एवंब्रह्मस्वरूपतांप्रतिपाद्यविष्णुरूपतया स्तौति अलंकृतइति तस्यजगतः१३ रुद्ररूपतयास्तौति अनन्येति प्राज्ञतैजसवि श्वादीनां जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थाभिमानिनां सा क्षी द्रष्टासंहारस्य प्रस्तुतत्वात् व्युत्क्रमेणनिर्देशःसार्द्धमेकान्वयि १४ सगुणंस्तुत्वा निर्गुणंस्तौति अहमिति आकाशरूपेण निर्गुण ब्रह्मरूपेण आकाशशरीरंब्रह्मेतिश्रुतेः आकाशस्तल्लिङ्गा दितिब्रह्मसूत्राच्च अहमा आत्मचैतन्येनसर्वंजगत् १५ ओतेति इदं

विसृक्षयागिरायुक्तःसृज्यंसृजतियोऽखिलं नमस्तस्मैमहेशायदेवदेवायतेनमः १२ अलंकृतःश्रियातस्यरक्षांय स्तनुतेहरिः नमस्तस्मैमहेशायदेवदेवायतेनमः १३ अनन्यसाध्यंसंहारंयस्तस्यकुरुतेहरः प्राज्ञतैजसविश्वादि साक्षीभोज्यःस्वयंस्थितः नमस्तस्मैमहेशायदेवदेवायतेनमः १४ अहमाकाशरूपेणयःसर्वंव्याप्यतिष्ठति नमस्तस्मै महेशायदेवदेवायतेनमः १५ ओतप्रोतमिदंयत्रसूत्रेमणिगणायथा नमस्तस्मैमहेशायदेवदेवायतेनमः १६ अन्तश्चिदात्मनातिष्ठन्इन्द्रियैर्योविभाव्यते नमस्तस्मैमहेशायदेवदेवायतेनमः १७ यत्सत्ताजगतःसत्तास र्वंस्फुरतियेनच ॥ नमस्तस्मैमहेशायदेवदेवायतेनमः १८ यत्रनानाप्रपंचोऽपांविवर्त्तोइवसागरे ॥ आ दावंतेचमध्येय एकरूपःस्वयंप्रभुः ॥ नमस्तस्मैमहेशाय देवदेवायतेनमः १९॥ ॥ ॥

जगत् यत्रचैतन्ये ओतप्रोतं ओतंचतत् प्रोतंचेतिसमासः पृथिव्यादीनांपरस्परमेलनेन इयमुक्तिः सूत्रेमणिगणायथेत्युपमा १६ अंतर्यामिरूपतयास्तौति अंतरिति चिदात्मनाज्ञानस्वरूपेण इन्द्रियैः चक्षुरादिभिः यःविभाव्यते रथगत्यासारथिरिवानुमीयते१७ यत्सत्तेति तस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः १८ यत्रेति अपांविवर्त्ताइवतरङ्गादिरूपान्तराणीवनामरूपात्मकोनानाप्रपंचः वस्तुतः

आदित्येति य एषोन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः य एषोंतरक्षिणि पुरुषो दृश्यते इत्यादिश्रुतेः २० वैश्वानररूपतयास्तीति अंगुष्ठेति
अंगुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः ईशः सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुग् इति श्रुतेः २१ दक्षिणामूर्तिरूपं वर्णयति यदिति
यत्स्वरूपं अविज्ञाय अज्ञात्वा अयं बन्धः संसारः सः यस्य वस्तुनो विज्ञानात् विशिष्टज्ञानात् विमुच्यते २२ य इति अमृतं मथनकाले घोरं गर
लं अपिबत् पपौ तथा मार्कण्डेयस्य मुनिबालकस्य मुदे हर्षाय कालं यमं पदाहतं पादताडितं व्यथात् चकार २३ मस्येति यः शिव
आदित्यमण्डले भाति पुरुषो यो हिरण्मयः अन्तश्च चक्षुषि भूतानां यः सर्वेषां परः पुमान् २० अंगुष्ठमात्रं पुरुषं यमंतःक
वयो विदुः यन्नामस्मरणं जन्तोः कालकर्माद्यनाशनम् २१ यद्विविज्ञायबन्धोयं यद्विज्ञानाद्विमुच्यते गुरुमूर्तिर्महर्षी-
णां वटमूले विभाति यः २२ योपिवद्गरलं घोरं जगतामतिभीकरं मार्कण्डेयमुदे कालं यो व्यथात्स्वपदाहतम् २३ भ
स्मसादकरोन्मन्दस्मितेन त्रिपुराणि यः मृगरूपस्य यो दक्षक्रतोश्चिच्छेद मस्तकम् २४ अवतारेषु यो विष्णुमनुज-
ग्राह पूजितः मणिमंत्रौषधीनां च शक्तिर्यस्यानुभावतः २५ आब्रह्मस्तंबपर्यन्तं यस्याज्ञां न विलंघते नमस्तस्मै नमस्त
स्मै गिरिजावासमूर्तये २६ चन्द्रशेखरदासोस्मि सहवंशद्वयेन च मा जायतां कुले जन्तुः शंभोर्दासो न यो भवेत् २७ अपराधं
क्षमस्वैवं मम वाक्कायसंभवं प्रसीद करुणासिन्धो प्रणतार्तिहराव्यय २८ प्रसीद पार्वतीनाथ दयादृष्ट्या विलोकय श्रीअग
स्त्य उ० इत्युदीर्य पदांभोजे प्रणतं बाष्पवर्षिणम् २९ समुत्थाप्य महादेवः सुन्दरं प्रसुवाच ह श्रीशिव उ० भोभो सुंदर मारोदीः प्रसाद
त्रिपुराणि स्मितेन मंदहासेन भस्मसात् भस्माधीनं अधीनार्थे साति प्रत्ययः मृगरूपस्य हरिणरूपेण पलायमानस्य दक्षक्रतोः मस्तकं चि
च्छेद स्मन्वयः अवतारेष्विति यः शिवः पूजितः सन् विष्णुनेति शेषः अवतारेषु मत्स्यादिषु विष्णुं अनुजग्राह अनुगृहीतवान् अनुभावतः
प्रभावतः अनुभावः प्रभावे चेसमरः २५ आज्ञामिति द्विमाह आब्रह्मेति २६ स्वाभीष्टं प्रार्थयते चंद्रशेखरेति वंशद्वयेन मातापितृकुलयुगे

३१ ३२ प्रकृतं प्रार्थयते त्वदिति तवदास्यं दासकृत्यमेवभाग्यं ३३ शिवस्योत्तरमाह स्तुतिरिति ३४ शिवस्तुतेः दुष्करत्वमाशंक्य सुन्दरः पुनः प्रार्थयते चत्वारइति ३५ मनइति यतोवाचोनिवर्त्तन्तेइतिश्रुतेः ३६ ३७ तवेति अमूर्तस्य अशरीरस्य ३८ सर्वथेति सीकरेणजलक णेनमहाम्बोधेःमहासमुद्रस्यमहिमाकथंवर्ण्यतेइत्यन्वयः ३९ इमामिति मया उपदिश्यमानामित्यर्थः पंचपातकानिस्वर्णस्तेयादीनि

मयिप्रसन्नेनपुनःशोकमभ्येतिकश्चन स्तुत्यालंकृतयायेमांस्तुवंत्यहरहर्नराः ३१ नतेषांदुरितंकिंचिद्भवितेति मतिर्मम कृतःप्रसादोमहतादेवेनेत्यथसुन्दरः ३२ उच्छ्रितांजलिमाधायभगवंतंव्यजिज्ञपत् श्रीसुन्दरउवाच त्वद्दास्यभाग्यंमेलब्धंदुर्लभंयोगिनामपि ३३ कृत्यंदासस्यमेकिंचिद्धिनिर्देष्टुंत्वमर्हसि श्रीशिवउ॰ स्तुतिर्मम त्वयाकार्य्यासदासुन्दरसर्वतः ३४ इदंमत्प्रीतयेकृत्यंनित्यंयद्धितंतव श्रीसुन्दरउ॰ चत्वारोनविदुर्वेदास्तथादेवादयो पियं ३५ मनोनिवर्त्ततेयस्मादविज्ञातंमहेश्वर स्तौमितंत्वांकथंबालःग्राम्यालापार्थयागिरा ३६ कीदृशीनेस्तुतिस्त स्याः किमादिर्मध्यमुच्यते अवसानंचकिंरूपंनजानेकिंचिदप्यहम् ३७ तवामूर्त्तस्यपूर्णस्यनामरूपनिरूपणेवाचाप राधोभवितानहितस्यास्तिनिष्कृतिः ३८ सर्वथासापराधंमांकरुणाकरपालय शीकरेणमहांभोधेर्महिमावार्य्यतेकथम् ३९ श्रीशिवउ॰ इमांपंचाक्षरींविद्यांपंचपातकनाशिनींगृहाणमयिभक्तोसितस्मादेनांददामिते ४० अंतेतिसदसिप्रोक्तंत्वयामांप्र तिसुंदर तद्वदायपदंपूर्वंस्तुहिवागस्त्वनर्गला ४१ भुवंप्रदक्षिणीकुर्वन्यत्रमेस्थानमुत्तमं यत्रलिंगाकृतिर्वाग्मिःस्तुहि

नाशयति तच्छीलांताच्छील्येणिनिः ४० स्तुतेरादिमध्यान्तान् नजानामीतियदुक्तंतत्रस्वापराधपूर्वकंस्तोत्रारंभमुपदिशति अन्तेति वाक्अनर्गलाअस्खलिताशीः ४१ भुवमिति यत्रस्थानेलिंगाकृतिःलिंगमूर्त्तिरहंतिष्ठामिस्तुतिकृतांप्रियंतंमांस्तुहीत्यन्वयः ४२

तत्रेति पंचाक्षरींविद्यांज्ञानरूपां ४३ ४४ प्रोवाहेति तस्यसुन्दरस्यवाचांलहरीं अमृतधुनीयथासुधातरङ्गिणीवप्रोवाहप्रवहतिस्म ४५ भू
य इति पुनःतमेवशिवंभ्रान्तइत्यादिस्तुतिप्रारंभः ४६ ४७ भवानीति हंसकोटिप्रतीकाशंसूर्य्यकोटिसदृशं हंसविज्ञानंपरमात्मज्ञा
नंमस्तकेयस्यतं भानुर्हंससहस्रांशुरित्यमरः हंसहंसेतियोब्रूयाद्धंसोनामसदाशिवः इतिशिवसंकल्पस्यश्रुतेः ४८ हंसैरिति हंसैः

तत्रतत्रभविष्यामिप्रसन्नःसन्निधापते इतिपंचाक्षरींविद्यांउपदिश्यमहेश्वरः ४३ ब्रह्मादिभिरविज्ञातांशैवीं
विद्यांव्यतीतरत् शब्दब्रह्ममयीदेवीतज्जिह्वायांननर्त्तह ४४ प्रोवाहवाचांलहरीतस्यामृतधुनीयथा वाग्वि
भूतिंससंप्राप्यसुन्दरःपरमेश्वरात् ४५ भूयस्तमेवतुष्टावसुन्दरःश्रीपुरेश्वरं भ्रांतःप्रपंचविज्ञानात्विमलेन्दु
कलाधरम् ४६ महान्तंदेवमीशानंमहेश्वरमहंभजे भक्ताभयंकरंभर्गंभक्तिमात्रेणसत्कृतम् ४७ भवानीसहितं
देवंभावयामिसदाशिवं हंसकोटिप्रतीकाशंहंसविज्ञानमस्तकम् ४८ हंसैश्चपरमंसेव्यंहंसन्तमुपास्महे
दुःपूरकामशमनंसत्पूजितपदांबुजम् ४९ कर्पूरालेपकह्लार स्रग्भूषणमहंभजे मुचुकुन्दमहीपालमुख्यभक्तपु
रीकृतम् ५० मुक्तिप्रदंमुमुक्षूणांमुग्धेन्दुमुकुटंभजे पुराभक्तिपरीक्षायैश्रीमच्चोलमहीपतेः ५१ ॥ ७ ॥

परमहंसैःसेव्यंहंसन्तंहंसस्येवन्तत्वंयस्यतं दुःपुरः दुःखेनपूरयितुंशाक्यः यःकामःतस्यशमनं जहिशत्रुंमहाबाहोकामरूपंदुरास
दमितिस्मृतेः सद्भिःपूजितंपदांबुजंयस्यतं ४९ ५० पुरेति पूर्वचोलराजस्यभक्तिपरीक्षायैस्वयंधेनुरूपःशिवः स्ववत्संराजकुमाररं
थचक्रेपातयित्वातस्मिन्मृतेतद्विज्ञायराजनि स्वपुत्रंतथैवरथचक्राधःपातयित्वामारयतिस्म भक्त्याप्रसन्नःशिवः तदा वत्सं
राजपुत्रंच दृष्ट्वाजीवयित्वा विधिविटंकाख्यांलेभे इतिशिवपुराणकथांसंक्षिप्य सार्द्धचतुष्टयेनाह ५१

५२ ५३ ५४ ५५ एवमित्यादित्रिभिः सुन्दरस्य अभ्युदयपूर्वकं कृत्यान्तरमाह ५६ ५७ ५८ एतदध्यायस्य फलस्तुतिमाह य इति ५९ इति मानवल्लुपनामककन्हसिंहविरचितायां स्कन्दोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां सप्तमोऽध्यायः ७॥ ॥ ७ ॥ अथ विवाह

कृतां तं नर्तकीकृत्य धेनुरूपः स्वयं भवान् अध्वभ्रमणवेगेन तस्य त्वं रथवर्त्मनि ५२ चक्रनेमिहते वत्से घंटां गोभृंगताडितां विज्ञाय मंत्रिभिः सार्द्धं सभाभाजि महीपतौ ५३ स मंत्रिबोधनात्पुत्रं रथचक्रबलिं निजं कुर्वंस्त्वं युक्तो वयन् वत्सं सत्कुमारं च योहृशा ५४ समुत्थाप्य नृपायादात्सौभाग्यं भक्तिसंयुतं तं त्वां निधि विदरव्यातं शरण्यं याभिः शाश्वतम् ५५ एवं त्यागेश्वरं तत्र वाग्भिः स्तुवति सुन्दरे देवा ववर्षुः पुष्पाणि व्यनदद्देवदुंदुभिः ५६ तत्रत्या ब्राह्मणाः सर्वे श्लाघन्ते स्माथ सुन्दरं तमनुज्ञाप्य देवेशः सह भूतैस्तिरोदधे ५७ सुन्दरो लब्धवाग्भूतिः सार्वभौमैश्च पूजितः दिव्येषु शंभुस्थानेषु स्तोतुं समुपचक्रमे ५८ यः पठेदिदमध्यायं शृणुयाद्वापि मानवः मूकस्यापि भवेत्तस्य वाग्विभूतिरनुत्तमा ५९ इति श्रीस्कन्दोपपुराणे सप्तमोऽध्यायः ७॥ ॥ ८ श्रीअगस्त्य उवाच॥ ॥ प्राप्तुं तमेव भर्तारं सुन्दरं सर्वसुन्दरं कन्या वेदनिधेः शंभुमाराधत तपस्विनी १ अथायं सुन्दरो द्रष्टुं चिदम्बरमहानटं प्रस्थितः सरितः पुण्याः समुत्तीर्य्य महामतिः २ उपास्य पश्चिमां संध्यामगात्सिद्धवटस्थलं तत्रैकापर्णशालाभून्मुनीनां नगराद्बहिः ३ संविवेश स तां प्राप्य मार्गश्रान्तो मुनीश्वरः अथ तस्य शयानस्य निशि कश्चन मूर्द्धनि ४

मध्यान्निर्गतं तमेव सुंदरं पतित्वेन लब्धुं कन्यायाः तपश्चर्यामाह प्राप्तुमिति १ अथेति चिदम्बरमहानटं चिदम्बरेश्वरम् महाकालो महानट इत्यमरः २ ३ संविवेशेति सुष्वापेत्यर्थः स्वप्नः संवेश इत्यपीत्यमरः ४

अभ्युत्थाय अभ्युत्थानं कृत्वा सभ्यैरर्चितः ऊर्ध्वं प्राणा ह्युत्क्रामन्ति॥ यूनः स्थविर आगते प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यां पुनस्तान् प्रतिपद्यते इति स्मृतेः १८ १९ २० सभ्यान् वर्णयति पतंजलिमिति द्वाभ्यां शैलादिः शिलादपुत्रो नंदी तस्य संमतान् दृष्टान् २१ २२ २३ पंचाक्षरेति मायैव यवनिका तिरस्करिणी तस्याः अंतस्थं सभापतिं ववन्दे २४ २५ षड्भिः सभापतिं स्तौति स तेन मः इत्यादिना अरूपिणे इ

अभ्युत्थायार्चितः सभ्यैः प्रविवेश शिवालयं शिवगंगांभसि स्नात्वा भस्मरुद्राक्षभूषितः १८ उपहारं प्रदायाथ प्रययौ कांचनीं सभां सूर्यकोटिप्रतीकाशां रत्नस्तंभविराजिताम् १९ देवर्षिगणसंसेव्यां दर्शनान्मुक्तिदायिनीं ददर्श तत्र परितः भक्तेषु प्रथितानपि २० पतंजलिं व्याघ्रपादमगस्त्यं मुनिपुंगवं नारदं तुंबुरुं कण्वं भार्गवं मुनिपुंगवम् २१ इन्द्रादीनपि दिक्पालान् गणान् शैलादिसम्मतान् पुरः रक्षां प्रकुर्वाणं विष्णुं चकमलासनम् २२ दूरे गणेशमभ्यर्च्य नत्वा स्तुत्वा तथा गुहं समनुज्ञाप्य नंद्यादीन् सभाभ्यंतरमाविशत् २३ पंचाक्षरमये पीठे पार्वत्या सह भासुरम् मायायवनिकांतस्थं स ववंदे सभापतिम् २४ शतरुद्रीयमंत्रैश्च नमस्कृत्य नटेश्वरं सुंदरः सूक्तिभिर्देवं स्तोतुं समुपचक्रमे २५ श्रीसुन्दर उवाच सतेनमश्चितेनमः सदामुदालनेनमः सतश्च साक्षिणे नमः सभाधिपाय ते नमः अरूपिणे च रूपिणे निरूपणातिगाय ते कपालिने कपालिने कपर्दिने नमो नमः २६ नमो हराय जाह्नवीधराय चन्द्रमौलये त्रिलोचनाय ते नमस्त्र्यीमयाय शंभवे अरालकालकूटनीलकंठनालकांतये कपालमालिने नमः करीन्द्रचर्मधारिणे २७ ८ ॥ ८ ॥

ति कपालिने अकपालिने इतिच्छेदः अश्च कश्च अकौ विष्णुब्रह्माणौ तौ पालयति तच्छीलाय कपर्दिने इति कं गंगाजलं पिबतीति कपः स चासौ अर्धं च अर्धं ददातीति अर्द्धः तादृशः कपर्दो यस्यास्तीति कपर्दी भगीरथप्रार्थनया गंगावतरणसमये शिवजटाभारे पतिता गंगा तृणाग्रबिन्दुदशां

लेभ इति जटैकदेशस्य चतुर्दशभुवनतोलनेपि जटैकदेश एव गुरुरभूदिति च पौराणिकी कथात्रानुसंधेया २६ २७

५ ६ तमिति आप्रभातं प्रातःकालपर्यंतं इदं वक्ष्यमाणं यद्वाइदं साध्यमित्येकंपदं अस्यां संध्यायां भवं कर्म्म पुरा वामनेनार्चितमिति पुराणकथानुसारेण ७ तुष्टावेति त्रिगव्यू तिमिदं षट्क्रोशप्रमाणं ८ पुंडरीकेति महारजतसोपानैः कांचनारोहणैः महारजत

प्रदर्श्यवामपादेन ददर्शाद्भुतपूरुषः सुन्दरः कोयमित्युक्त्वा विनिद्रः पश्यतिस्म तम् ५ त्रिलोचनं नीलकण्ठं वैय्याघ्रं चर्म्म विभ्रतं संभ्रान्तस्तत्क्षणं भक्त्या बाष्पपूरितलोचनः ६ तमाप्रभातमस्तौषीदिदं सांध्यं समाप्य सः स्थानं शांकरमासाद्य वामनेन पुरार्चितम् ७ तुष्टाव गिरिशं तत्र तत्प्रसादाद्वाप्तवान् त्रिगव्यूतिमितं मार्गं समतीत्याथ सुंदरः ८ पुंडरीकपुरं दिव्यं ददर्शेन्द्रपुरोपमं महारजतसोपानैर्महानीलवितर्द्दिभिः ९ महाद्रिशिखराकारैर्मणिस्तंभविराजितैः प्रासादैरभ्रपथगैर्वृषभांकितकेतनैः १० अलंकृताभिर्वीथीभिरर्चित्याभिर्विभूषितं वीणावेणुमृदंगोत्थध्वनिपूरितदिङ्मुखम् ११ ललनारत्नकोटीभिरप्सरोभिरिवोज्ज्वलं सालमंदारसन्तानहिंतालक्रमुकासनैः १२ कदलीनारिकेलैश्च निविडोपवनान्तरम् वापीशतैः स्फुरत्पद्मकल्हारकुमुदोत्पलैः १३ स्वादुनिर्मलपानीयैः समन्तादभिशोभितं रथमातंगतुरगैः पदातिभिरलंकृतम् १४ सहस्रत्रयसंख्यातैर्महार्हशयनोत्तमैः शैवदीक्षाविधिज्ञानामालयैरुपशोभितम् १५ हविराज्यपुरोडाशपुण्यगंधिभिरुत्थितैः अग्निहोत्राग्निधूमैश्च ब्रह्मस्थानेषु पावनम् १६ मुखरं ब्रह्मघोषेण वर्णधर्मैश्च सेवितं चिदंबरपुरं प्राप्य सुन्दरस्तुष्टमानसः १७॥ ७ ॥

कांचनेआरोहणं स्यात्सोपानमित्यमरः महानीलानां मणीनां वितर्द्दिभिः वेदिकाभिः स्याद्वितर्द्दिस्तु वेदिका सोपानैरित्यादि द्वितीयान्तानां विभूषितमित्यनेन क्रमेणान्वयः ९ १० वीणेत्यादि द्वितीयान्तानां चिदम्बरपुरमिति सप्तदशश्लोकस्थेन विशेष्येणान्वयः ११ १२ १३ १४ १५

२८।२९ पुंडरीकेति पुंडरीकाणां सिताम्भोजानां स्रक्मालायस्यतं पुंडरीकासनेन ब्रह्मणा अर्चितं पुंडरीकाजिनधरं व्याघ्रचर्मधारिणं पुंडरीकाक्षस्य विष्णोः नायकं नौमीत्यन्वयः व्याघ्रेपि पुंडरीकोनेत्यमरः ३० पुण्डरीकेति पुण्डरीको द्वितीयदिग्गजः तेनाराध्यं ऐरावतः पुण्डरीक इत्यमरः ३१ एकेन=

नमः शिवाय शंभवे नमस्त्रिशूलधारिणे मनोजगर्वहारिणे महोक्षकेतवे नमः दिगंबराय ते नमश्चिदम्बुराशये नमः स्वयंभुवे सदा नमश्चिदम्बराय ते नमः २८ नमः सुवर्णसंसदे नमः सभेश्वराय ते नमोस्तु भूतसंसदे नमो गणाय योगिनां नमो गिरीन्द्रजापते नमो हिरण्यबाहवे नमोस्तु चेतसस्पते नमो नमः शिवाय ते २९ पुंडरीकस्रजं नौमि पुंडरीकासनार्चितं पुंडरीकाजिनधरं पुंडरीकाक्षनायकम् ३० पुंडरीकगजाराध्यं पुंडरीकमुनिस्तुतं पुंडरीकपुरीनाथं पुरारिं प्रणमाम्यहम् ३१ महादेवमहानृत्तमहाडंबरसाक्षिणीं महादेवतनुं वामां शिवकामामहं भजे ३२ श्रीअगस्त्य उ० वाग्जन्म सफलीकुर्वन्नेवं स्तोत्रेण सुंदरे प्रविश्य श्रीपुरं भूयः स्तुहितत्रैवमन्वहं ३३ विना व्योम्नि शरीरेण वाणी कापि व्यजृंभत तव स्तोत्रेण तुष्टोऽस्मि सूक्तिसुन्दर सुन्दर ३४ इत्युदीर्य्य नभोवाण्यां विरतायां हिरण्मयी दिवः शिवाज्ञया वृष्टिरभूत्सुन्दरमूर्द्धनि ३५ देवाश्च विस्मयं जग्मुः किंप्रनभ्रुविमानगाः पादे प्रणेमुस्तत्रस्थाः सुन्दरं मेनिरे हरम् ३६ अचिन्त्यशक्तेर्देवस्य ज्ञात्वा संकल्पवैभवं अहंकारान्धकारान्तः प्रविवेश न सुन्दरः ३७ महाप्रसादो देवस्य कथमेवंविधो मयि इति चिन्तापरः शंभोः भूयसीं भक्तिमादधे ३८ सभां नत्वा नटेशस्य व्याघ्रपादमुखान्मुनीन् नंद्यादिगणनाथांश्च शिवभक्तान्महीयसः ३९ अभ्यनुज्ञाप्य गौरीं च चित्सभाधिपतिं प्रभुं निरगात्सुन्दरः श्रीमान् शिवशासनपालकः ४०

पार्वतीं स्तौति महादेवेति ३२ अनन्तरवृत्तमाह वाग्जन्मेति श्रीपुरं कमलानगरं ३३ विनेति वाणी आकाशवाणी ३४ इतीति हिरण्मयी सुवर्णप्रचुरा ३५ ३६ अचिन्त्येति अहंकार एव अन्धकारः तस्मान्तः न प्रविवेशेत्यन्वयः ३७ ३८ ३९ ४०॥ ॥ ॥ ॥

सुन्दरस्य नगरान्तःप्रवेशं वर्णयति संनिवर्त्येति ४१ स्कन्देति स्कन्दस्य कुमारस्य अपरतनुः द्वितीयमूर्त्तिः बोधसंबन्धनामा संज्ञायां चेति इवार्थे कन् प्रत्ययः चैतन्यसंबन्धवदवस्थित इत्यर्थः ४२ बोधेति पद्मस्य पादेन ४३ ४४ अथ दक्षिणदिग्गमनमाह. प्रसादेति ४५ ४६ ४७ ४८ षड्भिः कावेरीं वर्ण

सन्निवर्त्यानुगान् सर्वान्नमस्कृत्वाग्रजन्मनः उत्तीर्योत्तरकावेरीमगाद्व्यपुरं प्रति ४१ स्कन्दापरतनुर्यत्र बोधसंबन्धकः शिशुः गौरीस्तन्यामृतास्वादान्नर्त्तयामास भारतीम् ४२ बोधसंबन्धपादाब्जरेणुपावनवीथिका सेयं पुरीप दास्पृष्टं नयुक्ते त्येव सुन्दरः ४३ कैलासवासं पुरुषमस्तौषीद्दूरतः स्थितः आविर्भूतोऽग्रतस्तस्य सहगौर्या महेश्वरः ४४ प्रसादमकरोत्तस्मै कैलासपतिरीश्वरः अथानुज्ञाप्य तं देवं दक्षिणाशामगाहत ४५ श्रीचोलविषयाभोगसौभाग्यमवलोकयन् कावेरीतीरमगा मत्कपर्दिस्थानभूषितम् ४६ अवगाह्य नदीं पुण्यां कुबेरमुनिसंभवां अवेक्षमाणः परितो ननंद स महानदीम् ४७ कमलोत्पलकल्हारवासनामोदवासितां कर्पूरपुंजसच्छायमहापुलिनमण्डलाम् ४८ हिंतालक्रमुकस्पर्द्धिबद्धरंभावनांतराम् स्वर्याश्वखुरनिर्भिन्ननारिकेलफलद्रुमैः ४९ पयःपूरैर्निदाघेऽपि काले कूलंकषोद्‌कां अपारस्तनशैलाग्रघातव्याकुलवीचिकाम् ५० मज्जच्चोलवधूनाभिनिष्ठीवरयवेणिकां चोलेंद्रसैन्यमत्तेभदानचन्द्रकभूषिताम् ५१ तीरद्रुमाकुलच्छायनिरुद्धोरुमहातपां हंसकापोतमायूरकलध्वनिमिलद्दिशम् ५२ तटोटजमुनिव्रातवेदान्तध्वनिपाविता यायजूकोरुशालाकुसुयूपमालाविराजिताम् ५३ योगनिद्रासमासक्तरंगनाथांसमालिकां महार्णवस्य महिषीं कावेरीं स महानदीम् पश्यन् पशुपतेः स्थानं न्यसेवत महाकविः मायूरमध्यार्जुनकुंभकोणश्रीकंचिजप्यैर्नामभांक्षु स्थानेषु दिव्येषु हरं निषेव्य स त्यागराजेशपुरं जगाम

५४ ५५

यति कमलेत्यादिना ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ मायूरेति दिव्येषु द्योतनशीलेषु पञ्चसु मायूरादिशिवस्थानेषु हरं निषेव्येत्यन्वयः इति श्रीमान

एवमत्यद्भुतसुन्दरमहिमाकर्णनेनजातकौतूहलानांमुनीनां चरित्रान्तरवर्णनेनप्रवृत्तिंदृढयन्नाह चरितमिति १ भक्तेःप्राधान्यंकथयति
किमिति २ ३ ४ ५ चन्द्रोदयइति कमलापुरस्य संज्ञाप्रवृत्तिनिमित्तं आख्यानद्वारावर्णयति पुरेति ६ ७ देवानामिति नन्दकः खड्गः तेन छि

श्रीअगस्त्यउवाच चरितंसुंदरस्यान्यदद्भुतं शृणुतद्विजाः सर्वलोकेषुविख्यातंसर्वपापप्रणाशनम् १ किंदुर्लभंभगवतिप्रस
न्नेवृषभध्वजे तथापिनान्यंवाञ्छन्तिभक्त्याभक्ताविनाहरे २ यत्रयत्रशिवस्थानंतत्रतत्रससुन्दरः भवानीसहितंदेवं
स्तुवंशुंफेगिरांमुदा ३ लब्धप्रसादोऽथपुरंविवेशकमलालयं सन्निधौत्यागराजस्यप्रणम्यस्तोत्रमैहत ४ तत्रसैःस्वागतं
दृष्टःसुन्दरःसूक्तिसुन्दरः संदर्शनान्महेशस्यतस्यसूक्तिरवर्धत ५ चन्द्रोदयइवांभोधेः ;पूर्वोवारांनिरर्गलःपुराकल्पान्त
रेविष्णुःशंखचक्रगदाधरः ६ प्रसादितःसुरैस्सर्वैरसुरैरर्दितैर्युधि योद्धुमभ्युद्यतोदैत्यानारूढपतगेश्वरः ७ देवाना
मसुराणांचबभूवायोधनंमहत् नंदकच्छिन्नमूर्द्धानोगदासंचूर्णितांसकाः ८ मूर्छिताशार्ङ्गनादेनविलूनाश्चक्रधार
या खगेशपक्षवातेनदूरेधूताश्चपर्णवत् ९ विद्राविताश्रणेदैत्याःपलायनमशिश्रयन् हरिणाभ्यर्थितायूथपतयोह्या
श्रमंभृगोः १० विविशुःशरणाकांक्षानापश्यंतत्रवैमुनिं अन्तर्वत्नींमुनेःपत्नींदैत्याःप्रापुर्गतिंपराम् ११ दत्ताभयाभृगोःप
त्न्यादैत्यावेद्यन्तराविशन् अदृष्ट्वादानवपतीन्निवृत्तोहरिरध्वनि १२ देवैःसंचोदिताद्वन्द्वैःप्रवृत्तिममरद्विषांउपलभ्यस्व
शरणान्रक्षितुंत्रिदिवौकसः १३ भार्गवाश्रममासाद्यपक्षिराजादवारुहत् आगतंविष्णुमालोक्यभृगुपत्नीयशस्विनी

न्नामूर्द्धानोयेषांतथागदया संचूर्णिताःअंसाःभुजशिरांसियेषां ८ ९ विद्राविताइति यूथपतयः दैत्यसेनापतयः १० विविशुरिति अन्तर्वत्नीं
गर्भिणीं अन्तर्वत्नीतुगर्भिणीत्यमरः अन्तर्वैत्स्यतिवतोरितिनुक् ११ इत्येतिवेद्यन्तरावेदिमध्ये १२ १३ १४ ॥ ७ ॥ ४ ॥

कृत्वेति सूनृतया सत्यप्रियया सूनृतं प्रिये सत्येऽइत्यमरः १५ त्वदिति प्रमुदिता प्रहर्षिता अहमिति शेषः स्तौति श्रीपतइत्यादिना १६ प्रसीदेति यस्य सजगतः स्थित्यादिकर्त्ता १७ ब्रह्मेति गिरा वेदवाचा मुनेः भृगोः १८ आगमनकारणं पृच्छति प्रसीदन्तीति १९ २० २१ देवाइति शरण्यं शरणे सा

कृत्वांजलिप्रदानाद्यं स्वागतं पर्य्यपृच्छत अथाब्रवीदिदं साध्वी हरिं सूनृतया गिरा १५ त्वद्दर्शनात्प्रमुदिता चिरात्त्व व्यनिधिर्यथा श्रीपते भूपते देव नमस्तेऽस्तु जगत्पते १६ प्रसीद मयि भक्तायां भक्तवत्सल केशव त्वमनादिरन न्तश्च दृश्यस्थित्युद्भवान्तकृत् १७ ब्रह्मादिभिश्चाविदितः स्तुत्यः प्राचीनया गिरा मया दृष्टोसि भाग्येन तपसे वमहामुनेः १८ प्रसीदंति महात्मानः पत्रपुष्पफलार्चिताः अनुगृहाण मह्यं त्वं किमागमनकारणम् १९ अ नुगृण्हीष्व मां देव सुधामधुरया गिरा इति संप्रार्थितः पत्न्या भृगोः कमललोचनः २० स्मयमानो बभाषे तां वनः मालाधरः पुमान् श्रीविष्णुरुवाच शृणु मद्वचनं साध्वि पूजितोस्मि त्वयानघे २१ देवा दैत्यभयार्त्ता मां शरण्यं शरणं ग ताः तद्रक्षणाय दैत्यानां संहारेऽस्मिन् कृतोद्यमः २२ हन्यमानेषु दैत्येषु मया केचन दानवाः वनांतरूढजं प्राप्तास्त्विति तेः श्रुतं मुखात् २३ देवान् जनतिते भर्त्ता प्रसन्नास्त्वयि संस्तुते चक्रेण दानवान् हन्मि विलीना यत्र तेवद २४ वैरमवीगिरमा कर्ण्य मुनेः प्राह पतिव्रता निरुध्य पर्णशालायां द्वारं भीता त्वधर्म्मतः २५ सन्तः समं त्वां विदुरादि पूरुषं न ते प्रियः कश्चि द्वाप्रियोपि वा जगद्गुरुर्धर्मपथप्रवर्त्तकः कथं परप्रेरणयासि पापधीः २६ दैत्या मां शरणं प्राप्ता यथा त्वामसुरद्विषः श रणागतसंत्यागान्नान्यत्पापं महत्तरम् २७ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं श्येनाय दत्वा स्वशरीरमांसं शैब्यः क

धुं तत्र साधुरिति यत्प्रत्ययः २२ हन्यमानेष्विति अन्तरूढजं पर्णशालाभ्यन्तरं पर्णशालोटजोस्त्रियामित्यमरः २३ २४ २५ प्रस्तुतकार्य्याय विघ्नं

२९ ३० ३१ ३२ पालिताइति भ्रूणहत्यागर्भहत्या भ्रूणोर्भकेस्त्रैणगर्भेइत्यमरः ३३ ३४ ३५ कमलालयंकमलानगरं प्रयतापवित्रा पवित्रः

ररक्षकीर्त्तिंमहतींजगामशक्रंकपोतंशरणागतंच अपिप्राणभयंप्राप्तोनत्यजेच्छरणागतम् २९ त्यजतोनिरयेपातःया
वदाचन्द्रतारकं नत्यजामिततोदैत्यान्विष्णोयाहियथागतम् ३० अथवाजहिमामग्रेपश्चात्संहरदानवान् इतिरुद्ध
गृहद्वारांभृगुपत्नींपतिव्रताम् ३१ देवैःप्रोत्साहितोविष्णुश्चक्रेणनिजघानह निहत्यदानवान्पश्चाद्ररक्षतत्रिदिवौ-
कसः ३२ पालिताहरिणादेवाःबभूवुःसुखितादिवि भ्रूणहत्याथमहतीरमापतिमुपाद्रवत् ३३ भ्रूणहत्याविनाशायब
भ्रामभुवनेषुसः विद्ययातपसापत्नीमुज्जीव्यकुपितोभृगुः ३४ शशापकेशवमपिस्त्रीवियोगस्तवास्त्विति हत्ययानुग
तंविष्णुंविसृज्यकमलालया ३५ कमलालयमासाद्यभर्त्तुर्हत्यानिवृत्तये प्रयताभ्यर्चयामासभगवंतंमहेश्वरम् ३६ अ
थविष्णुर्मुनीन्देवान्मेलयित्वानिजांहसः निष्कृतिंपरिपप्रच्छप्राप्तुकामःश्रियंपुनः ३७ प्रसादयित्वामुनयःसहदेवैर्मुनिं
भृगुंःप्रायश्चित्तविधानाययेनमुच्येतकेशवः ३८ अचोदयन्महाप्राज्ञाःशांतक्रोधश्चसोऽभवत् शांतकोपस्त्रि
यःकांतमिदमाहमहामुनिः ३९ भ्रूणहत्याऽनिवार्यातेविष्णो कल्पशतैरपि ॥ यदिमेनक्रुधःशान्तिरिहत्यांम
धुसूदन ४० देवद्विजप्रार्थितस्यक्षमादिष्ट्याऽभवन्मम सन्तोनप्रतिकुर्वन्तिसागस्सुत्वादृशेष्वपि ४१ अनुग
ण्हन्त्वपित्वाय्यांःशोकभाजिप्रति द्विषिननिष्कृतिरघस्यास्यतथापिश्रूयतामिदम् ४२ रुद्राध्यायमहामंत्रद्वाद
शावृत्तिकोटिभिः ॥ दुग्धधाराभिषेकेणशिवलिंगस्यनिष्कृतिः ४३ ॥ ॥ ॥ ॥

प्रयतःपूतइत्यमरः ३६ ३७ ३८ ३९ ४० देवेति सागस्सुसापराधेषु ४१ ४२ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥

भस्मेति सोमास्कन्दं तन्नामकं शिवलिङ्गं ४४ ४५ ४६ दशेति विलीना नष्टाश्रियं ब्रजगच्छेत्यर्थः ४७ ४८ साक्षात्कारं प्रार्थयते प्रत्युवाचे

भस्मशय्याशयानश्च भस्मच्छन्नस्तथाकुरु सोमास्कन्दं निषेव्याथ भूयः श्रियमवाप्स्यति ४४ इत्युक्त्वास्वाश्रमं प्रापः सह शिष्यैर्महामुनिः हरिस्तु शतरुद्रीयं चिरमावर्त्तयन्मनुम् ४५ कामधुक्क्षीरधाराभिरभिषिंचन्महेश्वरं दिव्ये मारकते लिङ्गे दिव्यान्वर्षगणान्बहून् ४६ दशकोट्यब्द विलये नागभूद्दशरीरिणी विलीना भ्रूणहत्यातेब्रजवि श्वंभरश्रियम् ४७ श्रान्तोसि पूजया ह्यलं किं भूयः प्राप्तुमिच्छसि विस्मराकर्ण्य तां वाणीं तां दिशं प्रत्युदंजलिः ४८ प्रत्युवाच विभो नश्यायदिहस्तानवाचेया साक्षात्कर्तुं भवद्रूपमिच्छामि शशिशेखर ४९ इमं देहि वरं देव भक्तवत्सल शंकर याहशं भवतो रूपं देही ध्यात्वापि पापकृत् ५० सद्यो विमुच्यते सर्वैर्वाङ्मनः कायजैरघैः एवं हरिं प्रार्थयन्तं वाग्विहायस्यभाषत ५१ ब्रह्मादयः सुरगणा अगस्त्याद्याश्च योगिनः अपि क्रतुशतैरिष्ट्वा दत्वा दानानि भूरिशः ५२ पूजयित्वापि मां लिंगे त्वय्यथा मुषिताशयाः न शक्नुवन्ति मां द्रष्टुं विना चित्तनिरोधनात् ५३ शृणु विष्णो त्विदं वाक्यं यदि मां द्रष्टुमिच्छसि जितेन्द्रियः श्रिया सार्द्धं वर्षकोटिस्वयं ब्रती ५४ विरक्तः सर्वभोगेषु ब्रतं पाशुपतं चर द र्शयिष्यामि सम्पूर्णसमये मत्कृते ततः ५५ दृश्यसे ममतद्रूपं दुर्दर्शं योगिनां चयत् विरजायामुदीर्यैवं गिर्यग्रे वा रिवीचिवत् ५६ दधौ ब्रते पाशुपते दीक्षां देवो जनार्द्दनः भस्मावगुंठनं कृत्वा चीरवासा जटाधरः ५७ जपन् पञ्चाक्षरीं विद्यां षट्कालार्चनतत्परः कंठदघ्ने जले तिष्ठन्दिवारात्रमतंद्रितः ५८ ॥ ७ ॥ ७ ॥

ति ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ॥ दृश्यसे इति गिरिगगनवाण्यां एवं पूर्वोक्तप्रकारेणोदीर्य्य कथयित्वा अग्रे वारिवीचिवत् जलतरंगवत्

५९ ६० ६१ ६२ ६३ अभ्यर्चितादिति हिमसारलिंगात् कर्पूरलिंगात् सिताभ्रो हिमवालुकेत्यमरः अस्यचिस्मोः पुरतः प्रत्यक्षोऽभूदित्यर्थः ६४
इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कन्दोपपुराणव्याख्यायांभक्तिविलासप्रकाशिकायांनवमोऽध्यायः ९॥ ॥ ॥

पूर्वाध्यायान्तेविष्णुनापूजितात् कर्पूरलिङ्गात् सोमास्कन्दतनुःशिवःप्रादुरभूत् इत्युक्तं तदर्थश्चउमाचस्कन्दश्चउमास्कन्दौताभ्यां

महान्तंदेवमुद्दिश्यचचारव्रतमुत्तमं भूयःसंप्राप्यभर्त्तारंकमलापिशिवाज्ञया ५९ ज्ञात्वाहत्याविनिर्मुक्तंतत्राभूत्परि
चारिका चारुचित्रैरमालिङ्गैयैरानर्चिमहेश्वरः ६० स्थानेजवंतिकापुष्पैःकमलालयनामनि कमलाक्रीडविकचैस्ते
रेवमधुसूदनः ६१ शिवनामसहस्रेणपूजयामासभक्तिमान् कर्पूरालेपकह्लारकलिकामालिकार्चितम् ६२ गते
कोटिद्वये ब्दानांसुप्रीतश्चन्द्रशेखरः सोमास्कन्दतनुर्भूत्वाविष्णुमन्वग्रहीद्धरः ६३ अभ्यर्चितान्मधुभिदाहिमः
सारलिंगात्साद्धंगिरीन्द्रसुतयाचषडाननेन कर्पूरलेपकमनीयवपुस्सुगंधिसौगंधिकस्रगभवत्पुरतोऽस्यशंभुः ६४
इतिश्रीस्कन्दोपपुराणेनवमोऽध्यायः ९॥ ॥ ॥सोमास्कन्दमहादेवमाविर्भूयाग्रतःस्थितं कर्पूरालेपकह्लार
वासनांचितदिङ्मुखम् १ तप्तकांचनसच्छायसमुन्नतजटाधरं मृणालधवलांतन्वींमौलौचान्द्रमसींकलाम् २
गंगामहीन्द्रमम्भोज भूकपालस्रजंतथा॥ बिभ्राणमलिकेचारुमृगनाभिविशेषकम् ३ ॥ ॥ ॥

सहितात्तनुर्यस्य तत्रशिवगौरीषण्मुखान्क्रमेणवर्णयिष्यन् आदौशिरप्रभृतिपादपर्यन्तंषोडशभिः शिवंवर्णयति सोमास्कन्दमि
ति कर्पूरालेपश्च कल्हाराणिच सौगन्धिकानिच तेषांवासनया अञ्चितानि पूजितानि दिङ्मुखानियस्यतं १ २ गङ्गामिति अम्भो
जभुवःब्रह्मणःकपालानांस्रजंमालां अलिकेललाटेमृगनाभिविशेषकंकस्तूरीतिलकं बिभ्राणमित्यन्वयः ३ ॥ ॥ ॥

स्फुरदिति काश्मीरजातंकुंकुमं काश्मीरजन्माग्निशिखमित्यमरः तस्यतिलकमिव भास्वत्प्रकाशमानंवन्हिविलोचनंयस्यतं ४ ५
६ ७ रत्नेति परश्वधेत्यादि चतुर्भुजमूर्तिवर्णनाभिप्रायेण ८ गन्धेति अपराङ्गे पृष्ठभागे विषक्तं अद्रिकन्यायाः पार्वत्याः भुजलता

स्फुरज्जवंतिकापुष्पकर्णाभरणभासुरम् काश्मीरजाततिलकभास्वद्वन्हिविलोचनम् ४ शोभनभ्रू
लतंसान्द्रकरुणापाङ्गवीक्षणम् ॥ कपोलादर्शसंक्रांतविंबगौरीमुखाम्बुजम् ५ स मुन्नतनसं
शुक्ताफलश्रीदशनावलिम् ॥ विद्रुमोत्तमसच्छायमृदुलाधरपल्लवम् ६ वदनादर्शवृन्ताभ
चुबुकश्रीविराजितम् ॥ कालकूटप्रभामिश्रकंठकर्पूरलेपनम् ७ रत्नाङ्गुलीयकटककेयूरव
लयाङ्गदम् ॥ परश्वधमृगाभीतिवरमुद्रास्फुरत्करम् ८ गन्धपंक्तिकृतोद्भ्रान्तभृङ्गसौगंधिकः
स्रजम् ॥ अपरांगविषक्ताद्रिकन्याभुजलतास्पदम् ९ उद्ग्रीवनागमाणिक्यप्रभापूरितनाभिकम्
तारहारावलीनिष्कपदकाभांचितोदरम् १० उपवीताहिनिश्वासमृष्टभस्मानुलेपनम् व्याघ्रचर्म
परीधानंमणिनूपुरमंडितम् ११ उत्फुल्लाहिशिरोरत्नप्रभापाटलपादुकम् नम्राहंकारतिमिरप्रभाक
रतलप्रभम् १२ कालवक्षस्थलशिलादंभोलिनखभास्करम् कैवल्यकल्पक्षोणिरुहनूतनपल्लवम् १३

स्पदंयस्यतं ९ उद्ग्रीवेति ताराणांशुद्धमुक्तानां मुक्ताशुद्धौ चतारस्यादित्यमरः तेषांहारावलीषुनिष्कपदकं रत्नांचितसुवर्णपदकं
तस्यआभया कांत्या अञ्चितंउदरंयस्यतं १० ११ १२ कालेति कालस्ययमस्यवक्षस्थलमेवशिलातस्याः दंभोलयोवज्ररूपाः येन
खाः तैर्भासुरं इत्यादि चरणांभोजं इत्यस्यविशेषणंकैवल्यंमोक्षः सएवकल्पकक्षोणिरुहः कल्पवृक्षः तस्यनूतनपल्लवइ

१४ १५ पार्वतीं वर्णयति वसन्तीमित्यादि अस्य शिवस्य वामभागे वसन्तीमित्यन्वयः १६ कुमारं वर्णयति क्रीडन्तमिति तयोः शिव
योः १७ १८ शार्दूलेति शार्दूलनखैः कंठाभरणलग्नैर्व्याघ्रनखैः उद्यत्सूर्यनिभैरित्यादिषड्भिर्मुखांबुजैरित्यग्रिमेणान्वेतितैरुपल
क्षितमित्यर्थः उपलक्षणेतृतीया एतादृशं कुमारं चालोक्य शिवस्य पदयोर्निपपातेत्यन्वयः १९ २० २१ २२ २३ प्रणम्येति बर्हिबर्हे

भक्ताभयप्रदाराव किंकिणीपरिभूषितं संसाररोगभैषज्यपरागस्मृतिवैभवम् १४ दधानं चरणांभोजं दलितांबुजसन्निभम्
रत्नसिंहासनारूढं रमणीयतमाकृतिम् १५ उन्मिषज्जीवरत्नश्रीपरिवेषपरागतं वसन्तीं वामभागेऽस्य वारिजायत
लोचनाम् १६ शैलराजसुतां देवीं सर्व्वभूषणभूषितां क्रीडंतं च तयोर्मध्ये कुमारं कोमलाकृतिम् १७ मञ्जीरकिंकिः
णीकांचीकेयूरकटकांगदैः वलयैरंगुलीयैश्च महाहैः परिभूषितम् १८ शार्दूलनखराश्लिष्टकंठाभरणभास्वरं उद्य
त्सूर्यनिभैः षड्भिः स्फुरद्दशनकुड्मलैः १९ अर्द्धोक्त्यमृतनिष्पन्दमन्दहासमनोहरैः सिद्धाञ्जनान्वितापांगलोलता
रकलोचनैः २० अंबिकास्तन्यकणिकाभूषिताधरविद्रुमैः सुविभ्रमद्भ्रूलतिकैर्मृगनाभिविशेषकैः २१ चूडामणि
परिष्वक्तनीलकुंचितकुंतलैः ललंतिकामणिज्योतिरनुविद्धालिकस्थलैः २२ सामोदश्वसितैः षड्भिः दर्शनीयमुखांबु
जैः आलोक्यानंदभरितः पादयोर्निपपात ह २३ प्रणम्य कोटिशः स्तुत्वा श्रिया सह कृतांजलिः दधारछत्रमस्योर्ध्वं बः
र्हिबर्हविनिर्मितम् २४ चंचच्चामरगुच्छेन श्रीरबीजयदंतिके पांचजन्यं दरवरं प्रदध्मौ हर्षनिर्भरः २५ ॥ ७ ॥

णमयूरपिच्छेन विनिर्मितं छत्रं अस्य शिवस्योर्ध्वे दधारेत्यन्वयः २४ लक्ष्मीकृत्यमाह चंचदिति पुनर्विष्णुकृत्यमाह पाञ्चजन्यमि
ति दरवरं शंखश्रेष्ठं प्रकर्षेण दध्मौ शब्दापयामास ध्माशब्दाग्निसंयोगयोरित्यस्य लिटि रूपम् २५ ॥ ७ ॥ ७ ॥

शिवसाक्षात्काराज्जन्यस्यानंदस्य अपारतां दर्शयति देवमिति २६ २७ २८ यथेति अविक्षतं अखंडितं २९ ३० आन्तइति एवंरूपंस
द्धारयेतिशेषः ३१ ३२ इतीति तेनविष्णुनाप्रार्थितः देवाःयोगिनश्चतंशिवंदृष्ट्वाशुद्धचेतसः शुद्धचित्ताःआसन् इत्यन्वयः ३३ नाम

देवमालोक्यपुरतोयमानन्दमगाद्धरिः नतस्यकणिकामात्रंब्रह्मानन्दोऽपिसंभवेत् २६ अथप्रसन्नोदेवेशःसो
मास्कन्दोमहेश्वरः प्रणतंप्रांजलिंप्रव्हमभाषतजनार्दनम् २७ निवृत्ताभ्रूणहत्यातेसंगतोसिश्रियापुनः मत्साम्य
मधुनालब्धमनयाव्रतचर्य्यया २८ यथापूर्वंत्रिजगतामस्त्वैश्वर्य्यमविक्षतं तवाहंगोचरोऽन्येषामदृश्योयोगिना
मपि २९ रत्नसिंहासनासीनंस्कन्देनचसहोमया येसेवन्तेमहाभागाःतेषांमुक्तिःकरेस्थिता ३० आन्तोसित्वचिरं
विष्णोकिमन्यद्वांछितंतव श्रीविष्णुरुवाच मत्प्रसादायभगवन्एवंरूपंसदाविभो ३१ भूयोदेवाश्चमुनयःकृतार्थास्सं
तुदर्शनात् योगनिद्राविधानायप्रयच्छतुमतिंविभो ३२ इतितत्प्रार्थितःशंभुःतथारूपोबभूवह देवाश्चयोगिनोदृष्ट्वातमासन्शु
द्धचेतसः ३३ यद्यदिष्टतमंयस्यतस्यतत्तत्प्रदानतः त्यागेश्वराभिधांभेजेमनोवाचामगोचरः ३४ अथकालेगतवतिमहार्णवशायः
पुमान् रत्नसंपुटमध्यस्थंकृत्वात्यागेश्वरंविभुम् ३५ निधायोरसिसुष्वापलब्धानुज्ञोमहेश्वरात् निश्वासोच्छ्वासवेगेननिद्रालोः
कमलापतेः ३६ प्रसक्तताण्डवंदेवंहंसनृत्यमथास्तुवन् योगिनोहंसनटनंविलोक्यगिरिजापतेः ३७ संसारार्तिजहुर्वेधः
कंसारेरधिजग्मुषः अथासुरेभ्योभीतेनप्रार्थितोवज्रपाणिना ३८ उत्थायहरिरिन्द्रायदत्वावक्षोगतंहरं दिनेदिनेपूजयास्यपू

रूपरहितस्यशिवस्य त्यागेश्वराभिधानेप्रवृत्तिनिमित्तं दर्शयति यद्यदिति ३४ ३५ ३६ ३७ संसारेति इंद्रायशिवप्रसादंव
र्णयति अथेत्यादिना ३८ उत्थायेति षट्पदी दिनेदिनेहरंपूजयेत्यवोचदितिशेषः ॥ ॐ ॐ ॐ ॥

कुर्वाण इति अर्द्धेनइन्द्रस्यदृष्टलाभंसामान्यतोवर्णितमितिज्ञेयं ३९ विशिष्य इन्द्रसेवांविष्णुतुल्यसम्पत्प्राप्तिंचतस्यवर्णयति आकाशे
ति ४० इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कन्दोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांदशमोऽध्यायः १०॥छ॥
अथविष्णुशक्रयोरिवमुचुकुन्दस्यराज्ञःशिवप्रसादंवर्णयिष्यन् तदुपोद्घाततयाकैलासोपवने शिवयोर्विहारंवर्णयितुमारभते एत

कुर्वाणःसहितःशक्रोमहतीमृद्धिमाप्तवान् ३९ आकाशगंगा पयसाचबर्हिछत्रेणशंखध्वनिभिश्चमंदैःज
वंतिकास्त्वग्भिरुपास्यशंभुंहरिःश्रियंप्रापयथामुकुंदः ४० इतिश्रीस्कंदोपपुराणेदशमोऽध्यायः १०॥छ ॥
एतस्मिन्नंतरेदेवोदेव्यासहमहेश्वरः कैलासशैलोपवनंप्रपेदेपुष्पितद्रुमम् १ राजरंभासमुद्भूतैःकर्पूरैः
सेचकैरिव पांडुरंहेमपद्मानांपरागैःकुंकुमैरिव २ अरुणंनवदूर्वाभिःश्यामलंक्वचिदुन्मदैः अनेकवर्णैर्वि
हगैःकूजद्भिरभितोवनम् ३ प्रविश्योपवनंगौरींकामिनीमिवकामुकः अलंचक्रेनवैःपुष्पैःकामदर्पहरोहरः
४ अलकेकर्णिकारंचकर्णयोःप द्मकर्णिकां उन्नतेनासिकाग्रेचचारुपुंनागकुंडलम् ५ कपोलेलोध्ररेणुंचकंठ
नालेमनोरमं सिंदुवारकृतंदाममृणालवलयानिच ६ हस्तेमहोत्पलंदत्तंपत्रलेखांचितंस्तने प्रसूनाभरणंगौरीवि
भ्राणारमयद्धरम् ७ श्रीफलद्रुममूलेतांप्रसूनशयनेहरः उपवेश्यतदुत्संगेशिश्येसर्वगुहाशयः ८ छ ॥

स्मिन्निति १ तदेवोपवनंद्वाभ्यांवर्णयति राजरंभेत्यादिना २ ३ प्रविश्येति हरःउपवनंप्रविश्यकामिनींकामुकइवगौरींपुष्पैः अलं
चक्रेअनेनवेषविभावाख्यशृङ्गाररसःसूचितः ४ अलंकरणप्रकारमेवतत्तदवयवेषुवर्णयति अलकेइत्यादिनासार्द्धद्वयेन ५ ६ हस्ते
इति एवंप्रसूनाभरणंपुष्पाभरणंविभ्राणागौरीहरंअरमयत् रमयामास ७ श्रीफलेति सर्वगुहाशयःसमस्तभूतानांहृदयाकाशवर्ती

पश्चिमाचलपर्यन्ते लंबते स्म तदा रविः दिष्ट्या तदा प्रदोषोऽभूत्पावनः पापिनामपि ९ यत्र बिल्वदलैः शंभुमर्चयन्मुच्यते नरः तदानीं रोमशः कश्चिद्गोलांगूलोऽसिताननः १० शाखाचंक्रमणं कुर्वन्श्रीवृक्षाग्रे पपात ह विश्रान्तस्तस्य शाखाग्रे चेष्टया जातिसिद्धया ११ बभंज बिल्वपत्राणि कोमलान्यक्षतानि च तानि सर्वाणि पत्राणि पतंति धरणीतले १२ दिष्ट्या गौरीसमेतस्य निपेतुः पादयोर्विभोः गणयामास तानीशो यावद्दष्टोत्तरं शतम् १३ कीशं चादर्शयत्गौर्यै साकटाक्षेण चेक्षत ततउत्थाय संहृष्टः पशूनां पतिरीश्वरः १४ आगच्छेत्याह्वयामास बिल्वोपरिगतं कपिं तत्क्षणे जातविज्ञानः सोऽवरुह्य ततो द्रुमात् १५ प्रदक्षिणीकृत्य पदे शिवयोर्निपपात ह तमाह भगवानीशः प्रीतो बिल्वदलार्चनात् १६ अष्टोत्तराद्धि साहस्रशतपर्यंतमेकराट् मंडलाधिपतिर्भूत्वा चांते मत्सद्म मेष्यसि १७ गच्छ भूमौ मनोर्वंशे संभवोऽस्तु तवानघ इत्युक्तः प्ररुदन्नाह गोलांगूलो महेश्वरम् १८ त्वत्पादसेवां हित्वाद्य यदि जन्म भवेन्मम कदा जन्मनिवृत्तिः स्यात्प्रसीद परमेश्वर १९ भक्तिरेव पदांभोजे तवास्तु मम शाश्वती त्वत्पादसेवाप्रत्यूहं न राज्यं दातुमर्हसि २० दासदासो भवाम्यत्र न भूमौ यामि जन्मभाक् यत्र दिव्याव्ययं दिव्य सर्वेशमदमूढधीः २१ अहंकुर्वन्नविज्ञाय त्वामधोगतिमश्नुवे चतुरंगबलोपेतं सर्वभोगसमृद्धिमत् २२ तव राज्यं ददामीति वंचनात वनोचिता प्रसन्नोऽयदि कारुण्यदृष्टिः

या वानरजातिसिद्धया ११ १२ दिष्ट्येति दैवयोगेन विभोः शिवस्य पादयोः निपेतुः पत्राणीत्यनुषज्यते १३ कीशमिति कीशं वानरं मर्कटो

२४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० मदुक्तइति त्वमितिशेषः गांश्रुवं इदंगोलांगूलमुखम् ३१ ३२ सइतियायजूकस्य इज्याशीः

भवतोवांछितंनान्यंनसेवेश्रीकृतेभवन् नयत्रसेव्यास्तवयोःतत्रजन्मनिरर्थकम् २४ प्रसीदकरुणासिन्धो दयाभवतुतेमयि इतिशोचंतमाश्वास्यप्राहतंवृषभध्वजः २५ शृणुखेदंचमाकार्षीःयदादिष्टंतदाचर अज्ञानादर्चनंभुक्त्यैमुक्त्यैविज्ञानपूर्वकम् २६ वेदागमसहस्रेषुनिर्णीतंवेदवित्तमैः एकबिल्वदलार्चायाःप्रदोषे ममयत्फलम् २७ रहस्यंतत्प्रवक्ष्यामिशृणुतत्फलभागसि विरक्तोमांप्रदोषेज्ञःपूजयित्वाविमुच्यते २८ अज्ञानात्काकतालीयामत्पूजाराज्यभोगदा ततस्त्वमेत्यजन्मैकंभुंक्ष्वभोगान्सुरेप्सितान् २९ मद्विज्ञानादमुष्यान्तेमत्पदंप्राप्स्यसिध्रुवं आवयोर्दर्शनंतत्रभवितासख्यतोहरेः ३० मदुक्तोनहिसंतापंकर्तुमर्हसिगच्छगाम् इत्युक्तःसपुनःप्राहस्मरत्वेमुखमिदंमम ३१ तत्रभूयादथेशोऽपितथेत्युक्त्वातिरोदधे गृलाङ्गूलमुखस्सोऽभून्मुचुकुन्दोमनोःकुले ३२ सरक्षन्महींराजादिवंदेवपतिर्यथा आजन्मयायजूकस्यसखाभूत्तस्यवज्रभृत् ३३ एकदासुहृदाहूतोदैत्यानांविजयंप्रति निर्जित्यदानवान्सर्वान्सहेन्द्रेणाविशद्दिवम् ३४ अभ्युद्गतःसुरैस्सर्वैःकृताशीर्गुरुणानृपः उपाविशन्महेन्द्रेणरत्नसिंहासनोत्तमे ३५ अर्द्धासनगतंजिष्णोरनंगसदृशाकृतिं सुरारिसैन्यबाणाग्रव्रणभूषितवक्षसम् ३६ जयश्रियेवरागेणनखक्षतविभूषितं उपासांचक्रिरेतत्रनाकवारांगनानृपम् ३७ जग्राहचामः

तस्यइज्याशीलोयायजूकइत्यमरः ३३ ३४ ३५ ३६ जयश्रियेति सुरारिसैन्यबाणाग्रव्रणभूषितवक्षसं अतएवजयश्रियारागेणनखक्षतविभूषितमिवेत्युत्प्रेक्षा ३७ तस्यअप्सरस्सेवांवर्णयति जग्राहेत्यादिनाश्लोकद्वयेन भृङ्गारंकनकपानीयपात्रं भृंगारःकनकालुके

वीणावत्याद्यास्तिस्रोऽप्सरसः ३९ ४० ४१ ४२ दिव्येति दिव्येनदिविभवेन आगरवेण अगरुसंबंधिनाधूपेन ४३ मुचुकुन्दइति महादे

दधतुर्नृत्यचातुर्य्ये उर्वशीचतिलोत्तमा वीणावतीचित्ररेखासहजन्याचतालभृत् ३९ सोपगानाश्चगन्धर्वाःमुचुकुन्दंसिषेविरे श्लाघइत्वाथसंगीतंनभोमध्यगतेरवौ ४० आरुह्यैरावतस्कन्धंमहेन्द्रोन्तर्गृहंययौ दधारछत्रमिन्द्राणी मुचुकुंदेमुकुंदवत् ४१ नरेन्द्रश्चमहेन्द्रश्चस्नात्वामंदाकिनीजले पुरारिपूजासदनंजग्मतुर्मणिभूषितम् ४२ दिव्यागरवधूपेनवासितेतत्रवज्रभृत् पुरारिपूजामारेभेभस्मरुद्राक्षभूषितः ४३ मुचुकुन्दोऽपिराजर्षिःमुरारिसमविक्रमः॥ सोमास्कन्दंमहादेवंदृष्ट्वारोमांचितोमुदा ४४ तदीयवाक्यंसस्मारतुष्टावमनसाशिवं रहस्यस्तुतिसंतुष्टःपशूनांपतिरीश्वरः ४५ अनुजग्राहतत्कर्णेमुविपूजयमामिति संभ्रांतस्तस्सपर्यायांनविवेदशचीपतिः ४६ पूजावसानेभूपालंगमिष्यंतंमहीतले किमभीष्टमितिप्राहगाढालिंगनमाचरन् ४७ अथपाणौगृहीत्वेन्द्रमिदमाहशचीपतिं सोमास्कन्दमिमंदेहिसौहार्दंयदितेमयि ४८ पूजांविधातुमिच्छामिकृतार्थःप्रणयात्तव उवाचेन्द्रोऽपिभूपालंस्मयमानमुखांबुजः ४९ सखेःसत्यंवदाम्येतद्रोप्यतेकिंमयातव विस्रोर्नान्यमिमंविद्धिपूजामात्रेस्यचोदितः ५० तवाप्यमुष्यपूजायांयदिवांछास्तिभूपते श्रीपतिंप्रार्थयस्वैनंयदिसंमनुतेहरिः ५१ अथवानास्मिदानस्यप्रभुःस्यादन्यथापिसः ऐन्द्रीमाकर्ण्यसगिरंदध्यौहृदिमहेश्वरम् ५२ तदात्तदोऽग्रजस्यार्श्वेगत्वावैकुंठमच्युतम् नत्वास्तुत्वाचबहुधासोमास्कन्दमयाचत ५३ केशवेक्षणंध्यात्वानियोगात्पारमेश्वरात्॥ ददावनुमतिंभूपःपुनर्गत्वाहवज्रिणम् ५४ ॥ ७ ॥ ७ ॥

वंदृष्ट्वा इन्द्रसमीपे इतिशेषः ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ॥ ७ ॥

५५ ५६ कथमिति अभ्याशे समीपे त्वष्टारं देवशिल्पिनं ५७ ५८ ५९ अकल्पितमिति मामावंचयेति आदराद्विरुक्तिः ६० ६१ अकल्पि
तमहेशानं अकृत्रिमं सोमास्कंदमित्यर्थः कलिः कलहः ६२ ६३ ६४ ६५ आज्ञप्त इति प्रत्यतिष्ठिपत् प्रतिष्ठापितवान् पराः कलाः देवशि

लब्धानुज्ञोऽस्मिविश्मोस्त्वंजिष्णोदेहिमहेश्वरं अस्येतिसमयःक्षोणीं यामिसौहार्दमेधताम् ५५ श्रुत्वानृपः
गिरंशक्रश्चिंतामापतदंतरे इमंदास्यामिभून्यानियास्यंतिदिवसानिमे ५६ कथन्नुपूर्णकामःस्यान्मुचुकु
न्दश्चभूपतिः आलोच्यधीमानभ्याशेशक्रःस्त्वष्टारमस्यगात् ५७ नजानीयाद्यथाराजाप्रतिबिंबोऽस्यक
ल्प्यतां निर्माय विश्वकर्मापिदद्दौबिंबंशचीपतेः ५८ प्रदायकल्पितंबिम्बंप्रयाहीत्यभ्यभाषत आदौचा
दायतमपिसखायंप्राहभूपतिः ५९ अकल्पितपरंदेहिमामावंचयमामिति पुनःपुनःकल्पितानिषड्बिम्बा
निददौहरिः ६० सतानिप्रतिगृह्याथचिकीर्षन्सप्तमंपुनः वंचनांमुंचनृत्वारेसाक्षात्प्रेरयतीश्वरः ६१ अक
ल्पितमहेशानंदेहिनोचेद्भवेत्कलिः अथानुनीयभूपालंसोमास्कन्दंमहेश्वरम् ६२ रत्नसिंहासनारूढंददौराजेशचीं
पतिः बहिरुत्रंचशंखंचजयंतीपुष्पमेवच ६३ कल्हारमालांकर्पूरलेपनंनियमात्कुरु इत्यादिश्यमहीपालंप्रेषया
मासगांप्रति ६४ प्रदक्षिणीकृत्यमुवंमुचुकुंदोपिहृष्टधीः सर्वान्नतेशिवस्येष्टसत्क्षेत्रेकमलालये ६५ आज्ञयोवनिरक्षा
यैमहेशंप्रत्यतिष्ठिपत् स्थानेषुषट्सुपरितःप्रतिष्ठाप्यपराःकलाः ६६ नित्यसंपूजयन्कीर्तिंविमलांप्राप्यशाश्वतीं अन्वग्र
हीत्सुराविष्णुर्योमहेन्द्रमनंतरम् ६७ मुचुकुंदंततोयश्चप्रसीदतुसमेप्रभुः ६८ कर्पूरलेपायकलाधरायकल्हारमालांचितकं

ल्पिनिर्मिताः ६६ नित्यमिति पुरायः शिवःविष्णुंअन्वग्रहीत् अनंतरंमहेंद्रं ६७ मुचुकुन्दमिति ततःयश्चमुचुकुन्दंअन्वग्रहीत्सः

वरदानमाह इतीति ममसखेव कुबेर इत्यधिवर्द्धस्वेत्याशीः ७० अनुग्रहानन्तरंशिवप्रेरणयासुन्दरस्यविवाहंवर्णयति इतीति ७१ इति
श्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कन्दोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांएकादशोऽध्यायः ११॥ ॥श्री॥ अथ
विवाहानंतरंसुन्दरस्यकृत्यंमुनीन्अगस्त्योब्रवीति त्यागेश्वरेति त्यागेश्वरस्यप्रियसखंदृष्टमित्रंसुन्दरंनायकंप्राप्यकन्याआनन्दं
जगामेत्यन्वयः १ सुंदरंप्रतिशिववचनमाह वरेति अमुक्तोद्वाहवेषः अपरित्यक्तविवाहालंकारः २ किमिति कौबेरंकुबेरसंबन्धिनं

इतिसुंदरसूक्तिसुधामुदितःतरुणेंदुकलाभरणोभगवान् परिकंपितमौलिरुवाचभवाननुकंपितएधिसखेव
मम ७० इत्याशिष्यमहेशानःविवाहंप्रतिचोदितः सुन्दरोन्वभवत्तस्याःपाणिग्रहणमङ्गलम् ७१ इतिश्रीस्कं
दोपपुराणेएकादशोऽध्यायः ११॥ ॥श्री॥ श्रीअगस्त्यउवाच त्यागेश्वरप्रियसखंसुंदरंप्राप्यनायकं धन्यावेदः
निधेःकन्याजगामानन्दमुत्तमम् १ वरवेषधरंदेवंप्रणमन्तंसुहृत्तमं अमुक्तोद्वाहवेषोमांभजेत्याहमहेश्वरः २
किमन्यद्भुवनेभाग्यंसुन्दरःशांकरःसखा वंदारुवर्गंकौबेरंवंदीचक्रेसुवेषभृत् ३ उमावक्षोजसंक्रान्तकर्पूराले
पगंधिना हरोरसासमाश्लिष्टंस्वंमेनेसुंदरोगुहम् ४ त्यागेश्वरसकल्हारकर्पूरामोदवासितं त्यागेशभावनावन्तः
प्रणेमुःसुन्दरंजनाः ५ श्रीमुनयऊचुः कथंसुन्दरदूतोऽभूत्त्यागेशःपरमेश्वरः एतदाचक्ष्वचरितंकृपयाकुंभसंभव ६

वन्दारुवर्गं अभिवादुकसमुदायं वन्दारुः अभिवादुके इत्यमरः शरिवंघोराहुः सुंदरः वन्दीचक्रे अवन्दिनः वन्दिनश्चकारेत्यन्वयः वं
दिनःस्तुतिपाठका इत्यमरः ३ उमेति सुन्दरः हरस्यउरसावक्षसासमाश्लिष्टं स्वमात्मानंगुहंषण्मुखंमेनेजानातिस्मतत्तुल्यत्वादि
तिभावः ४ ५ सुन्दरःशांकरः सखेत्युक्तं तत्रजातसंशयाः मुनयः पृच्छन्ति कथमिति ६ ॥ ॥ ॥ ॥

स्नात्वेति अष्टभिस्तांवर्णयति आपादंपादपर्यंतं परभागेणगुणोत्कर्षेण अभिव्यक्ताकुन्तलमञ्जरीयस्यास्तांदृत्यादिद्वितीयान्त वि
शेषणानांनवमस्थेनसागरिकामिति द्वितीयान्तेनान्वयः २० २१ २२ २३ नानेति संव्यानंउत्तरीयं २४ २५ २६ २७ २८ स

स्नात्वोत्थितांसागरिकामपश्यत्तिमितेक्षणः आपादपरभागाभिव्यक्तकुंतलमंजरीम् २० निश्वासामोदसंमोद
मानमत्तमधुव्रतां व्याघ्रहुंकारवित्रस्तमृगार्भकविलोचनाम् २१ कपोलादर्शसंक्रांतवलन्माणिक्यकुंडलां अ
लकांतरसंसक्तनखकिंशुकधोरणीम् २२ मनोभवमहाराजेकुर्वाणांतोरणस्रजं अलिकासक्तकस्तूरीलेखोज्व
लमुखांबुजाम् २३ नानाभरणरत्नश्रीपरिषिक्तगलस्थलां सूक्ष्मसंव्याननिर्मोकदृश्योन्नतपयोधराम् २४ महार्हक्षौ
मसंवीतामापादगलमस्तकं विभ्राणामभ्रगलितामिवसौदामिनीलताम् २५ लावण्यामृतनिष्पन्दशीकराननमौ
क्तिकां मीनकेतनकल्पद्रुनवोद्यत्पल्लवाधराम् २६ पादारविंदवाचालमणिमंजीरमंडितां मंदमंदपदन्यासकला
जितमरालिकाम् २७ निर्मितांरतिकौतुकेवलक्ष्म्याःप्रतिकृतिंयथा मान्मथींमोहनकलामूर्तीकृततनूमिव २८ सतां
सागरिकांदृष्ट्वाविलक्षहृदयोभवत् पुरारिनेत्रनिर्दग्धस्मरस्तसुंदरींयथा २९ तांचापयष्टिमादायजिगायकिलसुन्दरं
स्तब्धस्यतामुदीक्ष्याथसर्वोप्येन्द्रियवृत्तयः ३० लोचनद्वयमार्गेणनिपतंतिस्मतन्मुखे सापिदृष्ट्वासमालोक्यसोयमित्ये
वजानती ३१ कटाक्षोत्पलमालाभिःक्षणमानर्चसुंदरं तदीयेचेतदीयेचलोचनेमिलितेपथि ३२ ॥ ॐ ॥

इति विलक्षं विस्मयान्वितंहृदयंयस्यस्थितः २९ तामिति तांसागरिकामेवचापयष्टिमादायसुन्दरंजिगायेत्यन्वयः अथानंतरंतामु
दीक्ष्यस्तब्धस्यस्तंभाख्यसात्विकभावंप्राप्तस्यतस्यसर्वाःइंद्रियवृत्तयःलोचनद्वयमार्गेणतन्मुखेनिपतंतिस्मेत्युत्तरेणान्वयः ३०

पुरा पार्वतीसख्यौ दृष्ट्वा सुन्दरस्य मनश्चांचल्यं तत्प्रयुक्तशापादिकं च वर्णितं तयोरेका सुन्दरेण विवाहिता सम्प्रति द्वितीयासंबन्धमाह द्वितीयेति सागरिका तन्नाम्नी गणिकान्वया वेश्यावंश्या ७ तामेव वर्णयति सामुद्रिकेत्यादिना ८ ९ १० ११ १२ ॥

द्वितीया सुन्दरासक्ता या गौरीपरिचारिका सैव सागरिका जज्ञे त्यागेश गणिकान्वया ७ सामुद्रिकोक्तनिःशेषलक्षणोत्तमलक्षिता अव्याजसुन्दरी बाल्यं विद्याभिस्सा व्यनाहयत् ८ परिज्ञाताखिललिपिः नृत्यगीतविशारदा सर्वातिशायिनी लोके चित्रनिर्माणकर्मणि ९ जगदानन्दसन्दोह घनीभाव इवोदितः देहस्तदीयो लोकानां नेत्रानन्दकरोऽभवत् १० यौवनारंभयोगेन श्रियसा भूयसीं दधौ यथा वसन्तयोगेन माधवी पुष्पशालिनी ११ शारदी चन्द्ररेखेव विद्युद्वल्लीव वार्षिकी भूयिष्ठशोभना तन्वी मणिरुत्तेजितो यथा १२ सा वसन्ती गृहे मातुः नक्स्यापि दृशः पथि चन्द्रलेखेव सुमुखी निलीना मेघमंडले १३ साकदाचन सुश्रोणी निद्राणा निशि सुन्दरं स्वप्ने दृष्ट्वा समुत्थाय न निद्रामगमत्पुनः १४ मनसाराधयामास सुन्दराकारमद्भुतं प्रभातायां रजन्यां तु शयनागारमेत्य सा १५ रत्नभित्तौ विलिख्यैनं यथादृष्टममोदत तन्माता चित्रमालोक्य ज्ञात्वापि न बहिर्व्यथात् १६ अथ कालेन कियता विख्यातो भुवनत्रये त्यागेशस्य प्रववृते सुमहान्फाल्गुनोत्सवः १७ नानादेशजनानां च समवायो महानभूत् रुद्रपादेश्वरस्नातुमायया योकमलालयम् १८ त्यागेशं तं वरं देही सुन्दरास सखोऽशुभाननना जनसंघे सुमहति संचरन्स च सुन्दरः १९

१३ सम्प्रति तस्याः सुन्दरसमागमसूचकं स्वप्नमाह सेति १४ १५ स्वप्नदर्शनमुक्त्वा चित्रदर्शनमाह रत्नभित्ताविति ज्ञात्वापि बहिः न यथातत् न प्रकाशयामास अन्यथा अनेककामुकविरोधः स्यादिति भावः १६ अथेति दर्शनानन्तरं फाल्गुनोत्सवः कामोत्सवः १७ नाने

समागमस्सुन्दरस्य तस्यैव संप्रति १८ तीर्थे केवलं दृष्टवान्
ननर्तगति ९८ ॥

अन्योन्यमिति अथानन्तरं वेश्मगृहं प्रति प्रयातायां सत्यां ३३ ३४ सुन्दरस्य विस्मयं वर्णयति तद्रूपमिति द्वाभ्यां ३५ ३६ ३७ पंचभिः अरतिं वर्णयति जपतइति ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ध्यानेति जागरावस्थायां निशिनिर्निद्रमासीनं सुन्दरं त्यागेशः प्राहेत्यन्वयः तदेवाह सखेइति

अन्योन्यं गाढमाश्लिष्य परां निर्वृतिमापतुः अथ तस्यां प्रयातायां प्रतिवेश्म स सुन्दरः ३३ अन्वगादागृहद्वारमनंग परतंत्रया गृहीत्वा तत्परिजनांस्तदीयन्नाम कीर्त्तयन् ३४ तद्रूपमनुसौंदर्य्यमेकांते मीलितेक्षणः अहो केश्य महो सुभ्रू विभ्रमापांगवीक्षणम् ३५ अहो मंदस्मितमहो वदनं सरसो धरः अहो तस्यास्तनद्वंद्वं अहो मंदतरा कृतिः ३६ इति चिन्तयतस्तन्वीं चेतस्तादूप्यभागभूत् हित्वा पंचाक्षरीं विद्यां तन्नाम चतुरक्षरम् ३७ जपतो भून्मनस्तस्य कामोन्मादेन मेदुरं उद्दानादिभ्रमालापः कर्णयोः कालकूटवत् ३८ फणिफूत्कारवत्तस्य बभूव मलयानिलः मौलीन्दुदर्शनभयान्नत्यागेशमसेवत ३९ नास्तोषीद्विमनादेवं मुचुकुंदवरप्रदं विषास्वादद्वनाहाराः भस्मनेवसितं वपुः ४० उन्मत्तशेखरीभूत्वास्थाने शंभोरगात्सखा ४१ चंद्रातपो रात्रिषु चन्द्रमुक्तश्चंडातपो पम्यमनुष्यभेजे प्रसूनशय्यांतरसंनिवेशो यंगाररांशावजनिप्रवेशः ४२ ध्यानमौनपरिम्लानमानसं मदनातुरः निशिनिर्निद्रमासीनं त्यागेशः प्राह सुन्दरं सखे सुन्दर किं दैन्यमुपयासि स्थिते मयि ४३ नास्तोषीर्मां यथा पूर्वं म्लानं च वदनं कुतः किमिति त्वं न निद्रासि नाश्नासि न च भाषसे ४४ किं ते व्याधिसमुत्थानं यथावद्वद सुंदर शोचं तं सुहृदं सख्यास्यात्तुनो सहते सुखम् ४५ उत्तिष्ठ ब्रूहि शोकस्य कारणं शमयामिते सुन्दर उ॰ आधिर्मदीयो मम दुर्निवारस्त्वयाविना तस्य न शांतिकर्त्ता अनंगरोगाद्वमासखायं विषक्तमंत्वां भिषजांप्र

४३ ४४ ४५ उत्तिष्ठेति त्यागेशप्रश्नं श्रुत्वा सुन्दरो वक्ति आधिरिति त्वां विषजां मध्ये भिषक्तमम् अतिशयेन वैद्यं शृणोमि प्रथमो दैव्यो

४८ ४९ ५० ५१ संप्रति दौत्यं प्रार्थयते दूतइति दौत्यस्य प्रत्युपकारमाह नवीनेति ५२ उपायान्तरैर्दुर्निवारा कामपीडेत्याह तत्वेति ५३ सागेशः किमकरोत्तत्राह प्रतिज्ञायेति सागरिकालयं यथावित्यनेनान्वयः ५४ ५५ ५६ ५७ यातीति दौत्यं दूतकर्म तत्करोतितत

अनंगज्वरदूनोस्मि तत्कृते व्यसनं महत् यदि तस्याः परिष्वंगो लभ्यते सकृदेव मे ४८ त्यागेश्वर भवत्पूजाफलमेतन्न संशयः ४९ त्वद्रूपचिंतां परिहृत्य तावत्तद्रूपचिंतातरलं मनो मे त्वन्नाममांगल्यमपास्य दूरे तन्नामपारायणसादरोस्मि ५० दीनस्य कामदून स्य त्यागेश्वर दयानिधे देहि संजीवनीं मे तां सर्वाधिव्याधिशांतये ५१ दूतस्त्वमेव गत्वा तां यस्यानयसि शंकर नवीनपद्मसाह स्रमर्पयामि स्तव प्रिय ५२ तत्लोपदेशसाहस्रैस्तस्या माशा न वार्यते उपेक्षसे यदि स्वामिन् पश्यतस्ते त्यजाम्यसून् ५३ श्रीस्र गस्त्य उ॰ इत्युक्त्वा प्रणतं पादे सुंदरं भक्तवत्सलः ५३ प्रतिज्ञाय तदेतस्मै दूतरूपमवीभरत् अथार्द्धरात्रे सर्वेषु निद्राणे पुशरी रिषु ५४ सुंदरस्य विनिद्रस्य त्यागेशस्तापशांतये एकः सर्वगुहावासी ययौ सागरिकालयम् ५५ यांतं सुंदरदूतं तं कर्पूरालेप सुंदरं वीक्ष्य विश्वाधिकं देवं विस्मयं ते स्म खेचराः ५६ तस्य पादाब्जविन्याक्षपरिपूतानि वीथिषु रजांसि शिरसा धृत्वा सिद्धा वं धमुचोऽभवन् ५७ याति सागरिकावासं त्यागेशे दौत्यकारिणि जय सुंदरदूतेति काहली व्योम्न्यजृंभत ५८ अनुज्ञाप्य सुंदरस्स स्वं गच्छंतं दूतरूपिणं व्यजिज्ञपन् परिजनाः देव्यै दिव्यविभूतये ५९ मणिसौधाग्रमध्यास्ता कमलालयनायिका गवाक्षेण विलोक्येशं गौरी मंदस्मितं दधौ दध्यौ च मनसा देवी तदृष्ट्वेतस्य भूषणम् ६० भस्मास्थिमालानकरोटिपात्र श्मशानचर्याजरदु क्षभाजः स खलु कृते दौत्यमिदं पश्नूनां पत्युर्विनोदो न हि दूषणाय ६१ अथातीत्य महावीथीं महादेवो दयानिधिः ययौ सागरिका

च्छीलः तस्मिन् त्यागेशे सागरिकावासं याति सति हे सुंदर दूत जय इति व्योमनि काहलीवाद्यविशेषः अजृंभत ५८ ५९ मणीति षट्प

दी स्वंदः ६० भस्मेति भस्मादिभूषितस्य विकृतवेषस्येत्यर्थः पशूनांपत्युः शिवस्य सख्युः कृतेसुंदरस्यनिमित्तं इदंदौत्यकरणं हि यस्मात् का
रणात् विनोदः अतोनदूषणाय किन्तु भूषणायेत्यर्थः ६१ अथेति शुभवितर्दिकं भद्रवेदिकं ६२ ज्ञातमिति गणिकागृहस्य शिलाद्वारस्य
अधोदारुपशुपतेः तत्पादांबुजं यस्पर्शयत् वराहरूपिणा मुरारिणा न ज्ञातम् किंच नासाद्वारोपरिस्थितं दारुशिरः पस्पर्शयत्
विधिरूपेण हंसेन मृग्यं मार्गितुं योग्यं निशि सुंदरदौत्यभाज इति पशुपतेर्विशेषणं पुरा खलु शिवरात्रौ परस्परं लोकेशाभिमानि-

ज्ञातं वराहवपुषा न मुरारिणा यत्पादांबुजं पशुपतेर्गणिकागृहस्य पस्पर्श न खलु शिलाविधिहंसमृग्यं नासाशिरोपि नि
शि सुंदरदौत्यभाजः ६३ अथार्चकतनुर्भूत्वा त्यागेशः सर्वरूपभाक् उद्घाटयाररं रात्रौ रम्यं कांत्रेत्यभाषत ६४ अथार्द्धरा
त्रे गंभीरां गिरमाकर्ण्य शंकिता तत्र सागरिका मात्रा विनिद्रा सार्द्धमाययौ ६५ बाले सागरिके पश्चाद्द्वव पश्यामि कः पुमा
न् निशीथे समहद्द्वारमेसाहूयति साहसी ६६ इति मातार्गलेन्यस्तपाणिस्तस्थौ विशंकिता प्राह सागरिका तत्र ज
ननीं सुंदराशया ६७ मातः कर्पूरकल्हारजवंती पुष्पवासना बहिराकर्षती तूर्णं कोयं द्वारि विलोक्यताम् ६८ पूर्वेद्युः
कश्चनेत्येवं अर्द्धोक्ते विरामच उद्घाटयाररमिति ध्वनिरासीद्बहिः पुनः ६९ त्यागेश्वरो वतु सुते कुलदैवतन्नः तांप्रत्य
सावुपगतो ननु तर्कयामि आहूत एति गणिकागृहमर्द्धरात्रे बालापि साहसमिदं कथमातनोषि ७० ॥ ७ ॥

नोर्विधिविष्णोः तत्त्वप्रदर्शनाय सप्तलोकपरिमितं लिंगशरीरं धृत्वा निजचरणमस्तकदर्शनाय परमशिवः तावादिदेश तौ च अनेक
कालमन्विष्य अदृष्टचरणमस्तकौ शिवं तुष्टुवतुः इति स्कंदपुराणकथात्रानुसंधेया अधस्ताद्दारुणि शिलानासादारूपरिस्थितमित्यमरः
६३ अथेति अररं अर्गलं ६४ ६५ सागरिकां प्रति तन्मातुर्वचनमाह बाले इति ६६ इतीति सुन्दराशया सुंदरागमनाशया ६७ ६८ ६९

बालेन्द्विति बालेन्दुरेव मौक्तिकं तज्जुषतीति तादृशस्य तव परतंत्रतायुक्ता अयं सुन्दरः एतु आगच्छतु त्वां नृपसन्निधिं आनयामि इत्यु-
क्त्वा गृहमुखारम्भे दत्त गृहागैलो ह्लादिनी सा माता विहितार्चकवेशं ईशं ददर्शेत्यन्वयः ७१ इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविर-
चितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां द्वादशोऽध्यायः १२॥ ॥ ७ ॥ संप्रति निजभक्तस्य सुन्दरस्य कामसौख्यानुभ

बालेन्दुमौक्तिकजुषः परतंत्रता तेयुक्तायमेतु नृपसंनिधिमानयामि उक्तेति सा गृहमुखारम्भेदत्तं माता ददर्श विहितार्च
कवेषमीशम् ७१ इति श्रीस्कंदोपपुराणे भक्तविलासे द्वादशोऽध्यायः १२॥ ॥ ॥ श्रीअगस्त्यउ॰ मलार्चकं ह
रंप्राह तदा सागरिका प्रसूः इहतत्किं गुरूणामप्युचितं मद्गृहागमम् १ धन्यास्म्यनुगृहीतास्मि वशी चेयमिहास्यतां नि
शीथे तादृशो वेश्यासद्मनं चेन्महान्व्रजेत् २ अपवादपरो लोको मूढः किं किं न वक्ष्यति अनुग्राह्यावयं ब्रूहि किमागम
नकारणम् ३ इति तस्यां ब्रुवाणायां स्मयमानमुखांबुजः मायार्चकवपुः प्राह भगवान्परमेश्वरः ४ शृणु सागरिकामा
तः शृणोतु च सुता तव श्रेयसे यशसे भूत्यै पुत्र्यास्ते वचनं मम ५ त्यागेश्वरसुहृत्कश्चिदस्तीह खलु सुंदरः स तु सागरि-
कां दृष्ट्वा तामप्यसंग जमूर्छितः ६ दूतं तस्यागतं विद्धि सांप्रतं त्वद्गृहं प्रति ऐश्वर्यममितं तस्य वयो नवमनुत्तमम् ७ रूपं
च विद्या प्रथिता यया सौ सुहृदीश्वरः आवयोरिव ते पुत्र्याः प्रणयोस्याप्यखंडितः ८ भूयादनर्घ्यं कौशेयमतस्संप्रतिगृह्यतां इत्यु

वपूर्वकं मोक्षप्राप्तिं वर्णयितुं दूतरूपस्य त्यागेशस्य सागरिकामात्रा सह संल्लापं उपक्रमते मत्वेति १ धन्येति वशी कुशासनं व्रतिना
मासनं वशी स्यमरः २ ३ ४ तां लोभयति शृण्विति ५ अथय दुक्तं व्यनक्ति आह त्यागेश्वरसुहृदिति अंगजः कामः ६ ७ रूपमि
ति यया विद्यया ८ भूयादिति अनर्घ्यं अमौल्यं कौशेयं पट्टवस्त्रम् ९ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

१० सागरिकाभिप्रायमाह ममेति ११ १२ १३ १४ भगवानिनि द्विजोत्तमाः इति संबोधनं अनयोः सागरिकामात्रोः १५ १६ प्राहे
ति नागरिकान्नगरवासिनः स्वप्नप्रत्येकं प्राह त्यागेश्वरः तत्र हेतुगर्भविशेषणं दिव्यशक्तिमानिति १७ १८ १९ नागरिकाणां विस्म

मातापुत्रीमुवाचेदं तथैवक्रियतामिति व्याजलज्जावतीसातु प्राह सागरिका गुरुम् १० मम त्यागेश्वरादिष्टो वरो भवति संम
तः साक्षाद्यथा मे स भवेत्तदानीं हि वृणे वरम् ११ तदा कार्योर्चकः प्राह त्यागेशस्यापि संमतं इदमेव सुहृत्तस्य यतोसौ सुंदरः
कविः १२ तथा सागरिके कार्य्यमावयोर्यत्तदंतिके पुनः सागरिका प्राह स्वामिनः संमतं यदि १३ स एव साक्षाद्दद्यात्तथा
कर्त्तास्म्यनंतरं इति तस्यां ब्रुवाणायां स्वीयं रूपमदर्शयत् १४ भगवाननयोस्तत्र त्यागराजो द्विजोत्तमाः ते प्रणम्य पदांभो
जे वृषभारूढमीश्वरम् १५ प्रार्थयामासतुर्मुक्तिं देहांते स्त्विति सोब्रवीत् संगमः श्वोस्तु युवयोइत्युक्त्वाथ तिरोदधे १६ प्रा
ह नागरिकान्स्वप्ने प्रत्येकं दिव्यशक्तिमान् त्यागेश्वरः सागरिकां सुहृद्द्राघटयेदिति १७ सुंदरं च समासाद्य संगमः श्वो भविष्य
ति इत्युक्त्वा तत्कृते स्नेहाद्गाढमाश्लिष्य सुंदरम् १८ स खेतद्रूति काले मां मा विस्मर यथासुखं विहरेति तमादिश्य धाम स्वंप्र
त्यपद्यत १९ अथापरेद्युः सर्वेपि नागरा मिलिता जनाः परस्परानुरूपेण स्वप्नालोकेन विस्मिताः २० प्रसूषे सागरिक्या सुं
दरं समचोदयन् योजितः सागरिक्या नागरैरथ सुंदरः २१ स्वर्लोकदुर्लभान्भोगानन्वभूदिह देववत् सुंदरालिंगना
लापशयनासनभाग्यभाक् प्राप सागरिकानंदं श्रिता वल्लीव कल्पकम् २२ मणिविद्रुमसोपानस्वर्णस्तंभविभूषिते मू
र्छितागरुधूपौघ पुष्पंधयसमाकुले २३ प्रासादे निवसन्नित्यं प्रेयसीं तामरीरमत् मंदरोन्मथितांभोधिपयःफेनोत्करप्रभाः २४

यमाह अथेति २० २१ स्वर्लोकेति सुन्दरस्य आलिङ्गनादिभाक् सागरिका कल्पकं कल्पवृक्षं श्रिता वल्लीव आनंदं प्रापेत्यन्वयः २२ भो

२५ सोगेशेति तस्यसुन्दरस्यधिषणाबुद्धिःसैवलतेति रूपकं २६।२७।२८।२९ वेषड्भिःषटपदी॥ मनोहरतमोऽत्यतिशयेनमनोहरः तथातेनै ववेषेण ननुस्नानादिकंविनादेवतासंस्पर्शे दोषःस्यादित्याशंक्य शिवभक्तमात्रस्यदोषोनभवति किमुतमित्रस्येति परिहरतिनेति अ कर्मविरुद्धकर्ममममदासस्य बंधायनसुहृदःकिमु ३० अदृष्टवशतःकामव्यापारप्रवणस्यतस्यशिवप्रसादात् शिवविस्मरणंक

यत्रशय्याःसुखस्पर्शाःप्रवालकुसुमास्तराः कवेःसागरिकाश्लेषक्रीडासौख्यामृतोर्मयः २५ त्यागेशवंदिनस्त स्यपुपुषुर्धिषणालतां दिनेदिनेसागरिकानखदंतक्षतांचितम् २६ उषायोषसिगच्छंतमर्धभ्रष्टानुलेपनं कपोः लगर्भसंशोभितांबूलकवलोज्वलम् २७ सुंदरंसुहृदंदृष्ट्वात्यागेशःप्रीतिमानभूत् अथैकदाकृतस्नानंकृताह्नि कमुपागतम् २८ संनिधौस्तोतुकामंतमुवाचत्यागनायकः प्रातःसागरिकासौधादुत्थितस्यसखेतव २९ वे षोमनोहरतमःतथानित्यंभजस्वमां नाकर्ममममदासस्यबंधायसुहृदःकिमु इत्यादिष्टोभगवतातथासेवतसुंद रः॥३०॥ हासावलोकनविलासदृढोपगूढक्रीडासुखानुभवकोटिषुकोमलांग्याः नव्यस्मरस्सुहृदमाह्नतमंमहेशंत्यागे श्वरंसगिरिशस्तुतिसुंदरोक्तिः ३१ आकृताह्निकमासीनंसुंदरंवीक्ष्यचालये अस्पृश्यंगणिकासक्तंधूर्तंकेचिद्बभाषिरे ३२ केचिदीशप्रसादाढ्यंत्यागेशंमेनिरेजनाः सुंदरस्तुसुहृच्छंभोर्निन्दास्तुत्योःसमोभवत् ३३ नतस्यगणिकाभोगोदोषायस्मरत शिवं यथागंगाप्रवाहस्यकर्दमक्षोणिसंगमः ३४ अथैकदासमायान्तंप्रातःसागरिकालयात् करेगृहीत्वापप्रच्छत्यागेशःसुंदरं

दापिनाभूदित्याह हासेति ३१ तथाविधंसुंदरंदृष्ट्वा केषांचि न्निन्दांवर्णयति अकृतेति ३२ अन्येषांस्तुतिमाह केचिदिति निंदास्तुति भ्यांसुंदरस्यविकाराभावमाह सुंदरस्त्विति ३३ एवंकामव्यापारेपि सदाशिवस्मरणात् पापलेशोपिनाभूदित्याह नेतिदृष्टांतयति य

त्वज्ञानकारणानि न भवन्तीत्यर्थः ५८ नेति उपनिषद्देवद्वीपः भक्त्यैवेति कारणान्तरनिषेधोक्तिः ५९ ज्ञात्वेति तरति शोकमात्मविदिति श्रुतेः ऊर्णनाभिः कोशकारकीटविशेषः ६० सृजतीति सर्वभूतानां हृदिस्थं ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठतीति स्मृतेः ६१ तरन्तीति उपसंहरति इतीति ६२ ६३ ६४ मदिति ब्राह्मी ब्रह्मसंबंधिनी सर्वं मद्रूपं सर्वं खल्विदं ब्रह्मेति श्रुतेः विज्ञाय ज्ञात्वा निन्दाः पामरलोककृताः न

विरक्त एतद्विज्ञाय मुच्यतेकर्मबंधनैः श्रद्धया परया भक्त्या तपसा गुर्वनुग्रहात् ६३ संछिन्नसंशयो धन्यः कश्चिदेव विमुच्यते तस्मात्सुंदर मामेव शरणं प्राप्तवानसि ६४ मत्प्रसादात्त्वया विद्या ब्राह्मी लब्धा सुखी भव विज्ञाय सर्वं मद्रूपं न निंदाश्च स्मरिष्यसि ६५ त्यक्तं यथाहिनिर्मोकं न च नैः स्मरते पुनः इमां मे चिन्मयीं मुद्रां ध्यात्वा जन्मांतवान्भव हि ६६ इत्युक्त्वा दर्शयन्मुद्रां त्यागेशः स्वस्य चिन्मयीं संछिन्नसंशयाः सर्वे सनकाद्याश्च सुंदरः ६७ सहस्रकृत्वस्त्यागेशं प्रणेमुः पूर्णमानसाः अथाज्ञ्या भगवता ते जग्मुः सनकादयः भावयंतो ज्ञानमुद्रां नित्यं त्यागेशदर्शिताम् ६८ दीक्षोपचारं परमेशकृत्यं समापयन्स्तोत्रशतेन सुंदरः विमुक्तसंगो विषयेषु निर्वृतिं परामवाप स्मरभित्प्रसादतः ६९ श्रीअगस्त्यउ॰ चरितं सुंदरस्यैतत् शृण्वंति च पठंति ये तेषां शिवप्रसादेन मुक्तिः स्यान्नात्र संशयः ७० इति श्रीस्कंदोपपुराणे त्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥ ॥ ॥ ॥

स्मरिष्यसि ६५ तत्र दृष्टान्तमाह त्यक्तमिति निर्मोकं त्वचं स्वोपदिष्टवेदान्तज्ञानदार्ढ्याय ज्ञानमुद्रां दर्शयति इमामिति जन्मांतवान् जननमरणवान् ६६ ६७ सहस्रेति सहस्रकृत्वः सहस्रवारान् ६८ ६९ शृण्वतां मुनीनामगस्त्यः एतदध्यायश्रवणपठनफलमाह चरितमिति ७० इति श्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां सुन्दरस्य ज्ञानोपदेशवर्णनं नाम त्रयो

२५ सोगेशेति तस्यसुन्दरस्यधिषणाबुद्धिःसैवलतेति रूपकं २६।२७।२८।२९वेषइतिषटपदी॥ मनोहरतमोऽत्यतिशयेनमनोहरः तथातेनै वशेषेण ननुस्नानादिकंविनादेवतासंस्पर्शेदोषःस्यादित्याशंक्य शिवभक्तमात्रस्यदोषोनभवति किमुतमित्रस्येति परिहरतिनेति अ कर्मविरुद्धकर्ममममदासस्य बंधायनसुहृदःकिमु ३० अदृष्टवशतःकामव्यापारप्रवणस्यतस्यशिवप्रसादात् शिवविस्मरणंक

यत्रशय्याःसुखस्पर्शाःप्रवालकुसुमास्तराः कवेःसागरिकाश्लेषक्रीडासौख्यामृतोर्मयः २५ सागेशवंदिनस्त स्यपुपुषुर्धिषणालतां दिनेदिनेसागरिकानखदंतक्षतांचितम् २६ उषायोषसिगच्छंतमर्धभ्रष्टानुलेपनं कपोः लगर्भसंशोभितांबूलकवलोज्वलम् २७ सुंदरंसुहृदंदृष्ट्वासागेशःप्रीतिमानभूत् अथैकदाकृतस्नानंकृतान्हि कमुपागतम् २८ संनिधौस्तोतुकामंतमुवाचसागनायकः प्रातःसागरिकासौधादुत्थितस्यसखेतव २९ वे षोमनोहरतमःतथानित्यंभजस्वमां नाकर्ममममदासस्यबंधायसुहृदःकिमु इत्यादिष्टोभगवतातथासेवतसुंद रः॥३०॥ हासावलोकनविलासदृढोपगूढक्रीडासुखानुभवकोटिषुकोमलांग्याः नव्यस्मरत्सुहृदमासतमंमहेषांत्यागे श्वरंसगिरिशस्तुतिसुंदरोक्तिः ३१ आकृतान्हिकमासीनंसुंदरंवीक्ष्यचालये अस्पृश्यंगणिकासक्तंधूर्तंकेचिदूभाषिरे ३२ केचिदीशप्रसादाढ्यंसागेशंमेनिरेजनाः सुंदरस्तुसुहृच्छंभोर्निन्दास्तुत्योःसमोभवत् ३३ नतस्यगणिकाभोगोदोषायस्मरत शिवं यथागंगाप्रवाहस्यकर्दमक्षोणिसंगमः ३४ अथैकदासमायान्तंप्रातःसागरिकालयात् करेगृहीत्वापप्रच्छसागेशःसुंदरं

दापिनाभूदित्याह हासेति ३१ तथाविधंसुंदरंदृष्ट्वा केषांचि न्निन्दांवर्णयति अकृतेति ३२ अन्येषांस्तुतिमाह केचिदिति निंदास्तुति भ्यांसुंदरस्यविकाराभावमाहसुंदरस्त्विति ३३ एवंकामव्यापारेपिसदाशिवस्मरणात् पापलेशोपिनाभूदित्याह नेतिदृष्टांतयति य

३६ ३७ ३८ सुंदरस्यशिवेकतानतांवर्णयितुंतदुत्तरमाह मोदेति दृष्टवस्तुदर्शनजन्यआनन्दोमोदः तल्लाभजन्यःप्रमोदः तद्भोगजन्यःआनन्दः एतेषांमध्येअहंनकिंचिद्वेद्मिसाक्षिरूपत्वात् त्वमेवजानासीतिभावः तत्रदृष्टांतमाह भोक्तुरिति शयनमध्यस्थस्यभोक्तुः सुखंशयनंयथानजानाति तथापंचकोशांतस्थितस्य साक्षिणस्तवसुखमहं नजानामीत्यर्थः ३९ सर्वेति सर्वेषांइंद्रियाणांप्रेरयिता

सखेसुंदरपृच्छामिकिंचित्सत्यमुदीर्यतां सुखंसागरिकासंगेयादृशंतन्निवेद्यताम् ३६ यच्चकुम्भस्तनस्पर्शेगाढाश्लेषेचयत्सुखं यच्चाधरामृतस्वादेयच्चगोष्ठीषुसुभ्रुवः ३७ सौहार्दादेवपृच्छामिप्रश्नोनेवंविधोन्यतः यथानुभूतंतत्सर्वंमेतन्मेवक्तुमर्हसि ३८ श्रीसुन्दरउ॰ मोदप्रमोदानंदानांनकिंचिद्वेद्मिशंकर भोक्तुःसुखंनजानातिशयनप्रच्छदांशुकम् ३९ सर्वेंद्रियप्रेरयितासर्वलोकगुहाशयः कर्त्ताभोक्तात्वमेवैतज्जानास्यखिलतत्ववित् ४० नास्मिकर्त्तानभोक्ताचप्रेरणीयस्त्वास्म्यहं यच्चकिंचिज्जगत्सर्वंदृश्यतेश्रूयतेपिवा ४१ नामरूपात्मकंवस्तुत्वन्मयंसकलंखलु इत्युक्त्वासागराजस्यप्रणिपत्यपदाम्बुजे ४२ तस्थौससुंदरस्तस्यसमीपार्श्वेभृत्योयथाप्रभोः तदाज्ञयाद्विजानस्तुत्वातिल्लकावनवासिनः ४३ तैश्चसंपूजितस्तेषांबभूवाग्रेसरस्सुधीः तस्यचित्तपरीपाकमवलोक्यमहेश्वरः ४४ ददौवेदांतविज्ञानंयत्रैतद्दृश्यतेजले स्वपादाब्जोद्भवज्ञानदीक्षया ४५ कृतार्थयतिदेवेशेतत्रासन्सनकादयः प्रणम्यसंशयच्छेदंप्रार्थयन्तस्वयंतेष्वपि ४६॥ ७॥

अंतर्यामिरूपेणप्रेरकः गुहाशयः दहराकाशवर्त्तीकर्त्ताविज्ञानमयःभोक्ताआनन्दमयश्च ४० नेति प्रेरणीयःप्रेष्यः ४१ ४२ तिल्लकावनंतन्नामकं अरण्यं तत्रस्थान् द्विजान् तदाज्ञयाशिवाज्ञया ४३ ४४ ददाविति वेदान्तविज्ञानं ब्रह्मज्ञानं यत्रएतत् दृश्यंजगत् जलेवीचिवत् तरंगइवउत्पद्यते विलीयतेचेत्यर्थः ४५ ४६ ॥

सुन्दरस्यनिश्चलभक्त्याप्रसन्नःशिवःसनकादिसहितायतस्मैतत्वमस्यादिमहावाक्यंउपदिशति निष्क्रियमित्यादिना निष्क्रियंक्रियार रहितंकूटस्थमित्यर्थःनिर्मलंपापरहितम् निरवद्यंकामादिदोषरहितं निरंजनंनिर्लेपं असंगोह्ययमात्मेतिश्रुतेः ४७ परिपूर्णमिति अखंडं अहंप्रत्ययिप्रत्यग्ज्योतिःसर्वसाक्षिचैतन्यंयदस्तितत्जगतः अभिन्ननिमित्तोपादानं मायाविद्योपाधिभेदेनेत्यर्थः त्वं मलिनसत्वप्रधानोविद्योपाधिकः जीवोसिनान्यदित्यर्थः ध्रुवंनिश्चयः सदेवसौम्येदमग्र आसीदितिश्रुत्यर्थमुपदिशति प्रागिति ४८

श्रृएवत्सुमुनिषुश्रीमानसुंदरंप्राहशंकरः श्रीमहेश्वरउवाच निष्क्रियंनिर्मलंशांतंनिरवद्यंनिरंजनम् ४७ परिपूर्णमहंप्रत्यग्ज्योतिस्त्वमसिध्रुवं प्रागासमेकएवाहमस्मिनान्यदसच्चसत् ४८ निलीनेष्वथसर्वेषुयोवशिष्टोहमस्मिसः अंगुष्ठमात्रंपुरुषंगुहाशयमनामयम् ४९ प्रत्यङ्मुखेनध्यायंतिमनसामांमुनीश्वराः मनोमस्त्रेषितंभूतंपतत्सुगणोमया ५० चोदितांतश्चरत्यत्रचित्रंच्छिद्रघटाम्बुवत् रूपंयेनेक्षतेचक्षुःयेनशब्दग्रहश्रुतेः ५१ स्वादुविदूरसनायेनसोस्मिसर्वेंद्रियांतरः मयिज्योतिषिसूर्याद्यानुभांतेनेत्रदीपवत् ५२ अनुयांतिकृतःसर्वैराजानमनुसैन्यवत् भूतंजातंमयिमृषासिंधौवारिविकारवत् ५३ भिदांभश्चंद्रवन्मिथ्याद्रष्टुःस्वप्नेशरीरवत् जायमानेषुभूतेषुलीयमा

निलीनेष्विति सर्वेषुनिलीनेषुसुषुप्तिसमाध्योरसत्वेनबाधितेषुयःसाक्षीसर्वबाधाधिष्ठानतयाअवशिष्टःसोहमस्मिजगद्बाधकसाक्षिणस्तस्यबाधोनास्तीत्यर्थः वैश्वानरविद्यामुपदिशति अङ्गुष्ठमात्रमिति ४९ प्रत्यगिति मुनीश्वराःमननशीलाः मांप्रत्यङ्मुखेनअन्तर्मुखवृत्त्याध्यायन्तिसमाधौसाक्षात्कुर्वंतीत्यर्थः असुगणः इन्द्रियसमुदायः ५० चोदितइति अत्रशरीरेयेनप्रत्यगात्मः

नारूपंनीलपीतादिकं चक्षुरिन्द्रियंईक्षते पश्यति येनचश्रुतः श्रोत्रेंद्रियस्य शब्दज्ञानंभवतीतिशेषः ५१ स्वादिद्विति येनरसनास्वादुवि
त इदमस्वादुनोप्युपलक्षणं सर्वेन्द्रियान्तरःसर्वान्तर्यामीसोऽहमस्मीत्यर्थः नतत्रसूर्योभातीतिश्रुत्यर्थमुपदिशति मयीति ५२ ५३
भिदेति अभ्रश्चन्द्रवत् जलप्रतिबिम्बितचंद्रइवदुष्टुःपुरुषस्यस्वप्नेशरीरवत् भिदाभेदःमिथ्याअसत्वेसतिभासमानत्वादित्यर्थः
मायामात्रमिदंद्वैतमद्वैतंपरमार्थतइत्युक्तेः ५४ नेतिमेघोदयान्ततः मेघोदयनाशाभ्यां वियतःगगनस्ययथाविकारोनास्ति तथामे

नमेविकारोवियतोयथामेघोदयांततः आब्रह्मस्तंबपर्यंतंयस्यज्ञानमनंतरम् ५५ तदस्यहमितिज्ञात्वापशुःपाशाद्वि
मुच्यते द्वौसखायौखगौ वृक्षंपरिष्वज्यस्थिताविमम् ५६ पिप्पलाशीतयोरन्यस्त्वन्योनश्नन्प्रकाशते कर्मानंदाइमे
सिंधोःशीकराइवतेमयि ५७ ज्ञात्वेतिमुक्तसंकल्पोदेहीनावर्ततेपुनः आन्वीक्षिक्यादयोविद्यानमद्विज्ञानहेतवः
५८ नमामुपनिषद्दीपःप्रकाशयतितद्विदः भक्त्यैवोपनिषद्वेद्यंचिरेणमदनुग्रहात् ५९ ज्ञात्वामामंजसाकश्चि
च्छोकंतरतिदुस्तरं यथोर्णनाभिःसृजतिग्रसतेचतथेश्वरः ६० सृजत्यवत्यत्तिजगदितिज्ञात्वाविमुच्यते मामेवस
र्वभूतानांहृदिस्थंपरमेश्वरम् ६१ तरंतिशरणंप्राप्यकृतार्थाःसर्वसाक्षिणं इतिवेदांतजंज्ञानंदत्तंसुंदरतेमया ६२

असंगस्यआत्मनःजगदुत्पत्तिलयाभ्यामितिभावः प्रज्ञानंब्रह्मेतिमहावाक्यार्थमुपदिशति आब्रह्मेति ५५ तदिति पशुर्जीवः द्वौसुपर्णौ
वितिश्रुत्यर्थमुपदिशति द्वाविति खगाविवखगौ द्रुमंवृक्षंशरीराख्यंपरिष्वज्य आलिङ्ग्य द्वौजीवेश्वरौस्थिताविर्त्यर्थः ५६ पिप्पलाशीति
तयोर्जीवेशयोरन्योजीवःपिप्पलंविषयसुखं अश्नातितच्छीलःअन्यः ततोभिन्नःईश्वरः अनश्नन् भोगमकुर्वन् प्रकाशतेसाक्षिरूपेणे
त्यर्थः कर्मानन्दाःकर्मजन्यसुखविशेषाः ५७ ज्ञात्वेति आन्वीक्षिकीतर्कविद्या आदिपदेनसांख्यादयोगृह्यंतेताः भेदप्रधानत्वात्अ

लज्ज्ञानकारणानि न भवन्तीत्यर्थः ५८ नेति उपनिषद्देवद्वीपः भक्त्यैवेति कारणान्तरनिषेधोक्तिः ५९ ज्ञात्वेति तरति शोकमात्मविदिति श्रुतेः ऊ
र्णनाभिः कोशकारकीटविशेषः ६० सृजतीति सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठतीति स्मृतेः ६१ तरन्तीति उपसंह
रति इतीति ६२ ६३ ६४ मदिति ब्राह्मी ब्रह्मसंबंधिनी सर्वं मद्रूपं सर्वं खल्विदं ब्रह्मेति श्रुतेः विज्ञाय ज्ञात्वा निन्दाः पामरलोककृताः न

विरक्त एतद्विज्ञाय मुच्यते कर्मबंधनैः अद्वयापरया भक्त्या तपसा गुर्वनुग्रहात् ६३ संछिन्नसंशयो धन्यः
कश्चिदेव विमुच्यते तस्मात्सुंदर मामेव शरणं प्राप्तवानसि ६४ मत्प्रसादात्त्वया विद्या ब्राह्मी लब्धा सुखी भव वि
ज्ञाय सर्वं मद्रूपं न निंदाश्च स्मरिष्यसि ६५ त्यक्तं यथाहिनिर्मोकं न च नैः स्मरते पुनः इमां मे चिन्मयीं मुद्रां ध्या
त्वा जन्मांतवान्भव हि ६६ इत्युक्त्वा दर्शयन्मुद्रां त्यागेशः स्वस्य चिन्मयीं संछिन्नसंशयाः सर्वे सनकाद्याश्च सुंद
रः ६७ सहस्रकृत्वस्त्यागेशं प्रणेमुः पूर्णमानसाः अथाज्ञया भगवता नेजग्मुस्सनकादयः भावयंतो ज्ञानमुद्रां निसं
त्यागेशदर्शिताम् ६८ दीसोपचारं परमेशाकृत्यं समापयन् स्तोत्रशतेन सुंदरः विमुक्तसंगो विषयेषु निर्वृतिं प
रामवाप स्मरभित्प्रसादतः ६९ श्री अगस्त्यउ॰ चरितं सुंदरस्यैतत् शृण्वंति च पठंति ये तेषां शिवप्रसादेन मु
क्तिः स्यान्नात्र संशयः ७० इति श्रीस्कंदोपपुराणे त्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥ ॥ ॥ ॥

स्मरिष्यसि ६५ तत्र दृष्टान्तमाह त्यक्तमिति निर्मोकं त्वचं स्वोपदिष्टवेदान्तज्ञानदार्ढ्याय ज्ञानमुद्रां दर्शयति इमामिति जन्मांतवान् जननम
रणवान् ६६ ६७ सहस्रेति सहस्रकृत्वः सहस्रवारान् ६८ ६९ शृण्वतां मुनीनामगस्त्यः एतदध्यायश्रवणपठनफलमाह चरितमिति ७०
इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां सुन्दरस्य ज्ञानोपदेशवर्णनं नाम त्रयो

शोऽध्यायः १३ ॥

अथनीलकंठोपाख्यानमारभ्यते तत्रअस्यग्रन्थस्यभक्तिप्राधान्यात् वर्णाश्रमहीनानामनधिकारिणामपि भक्तिवशान्महादेवः मुक्तिं द
दातीतिदर्शयितुंकुलालस्यनीलकंठस्यचरितंवर्णयन् अगस्त्यः मुनीनांभक्तिदार्ढ्यायशिवमष्टभिःश्लोकैःस्तौति नदैवतमित्यादिना १ स्वेति
शिवस्यैवकालभयमोक्षणे शक्तिरितिमार्कण्डेयोपाख्यानेस्पष्टं तस्यकालस्य २ प्रारब्धेति प्रारब्धकर्मणांभोगादेवक्षयइतिनियमेनत
धीन सुखदुःखानां अतएवभूत्वा भूत्वाविनश्यतां अनादिसंसारप्रवाहपतितानामित्यर्थः देहिनां शरीरिणांएकः अद्वितीयःएकोरु

अथकुलालकुलोद्भवस्यश्रीनीलकंठस्यचरित्रारंभः श्रीअगस्त्यउ॰ नदैवतंमहादेवादपरंसुलभार्चनं वृथापरिश्रमोलोकः
सेवतेदैवतांतरम् १ स्वकालभयमोक्षायशक्तिर्नान्यस्यकस्यचित् भीतःकालाज्जनस्तस्यसेवयाकिंकरिष्यति २ प्रार
ब्धाधीनभोगानांभूत्वाभूत्वाविनश्यतां उपास्योदेहिनामेकोभगवान्कालशासनः ३ फलंतुसुमहत्तस्यभजनेह्यपुनर्भवः
सुकरंचास्यभजनंमूढःक्लिश्यतिसंसृतौ ४ अनन्ययाहरोभक्त्याप्रसीदतिदयानिधिः प्रसादादस्यमुक्तिश्चनज्ञानान्नापिक
र्मणः ५ अधिकारिविशेषेपिज्ञानंकर्मप्रवर्त्तते सर्वेधिकारिणोभक्तेरितिशास्त्रेषुनिर्णयः ६ ॥ ७ ॥ ७ ॥

द्रोनद्वितीयोवतस्थेइतिश्रुतेः भगवान् उत्पत्तिंचविपत्तिंचभूतानामागतिंगतिं वेत्तिविद्यामविद्यांचसवाच्योभगवानित्युक्तलक्षणः का
लशासनःमृत्युंजयएव उपास्योनान्यइत्यर्थः ३ कुतइत्याह फलंत्विति अपुनर्भवोविदेहमुक्तिः ननुतद्भजनमेवदुष्करमित्याशंक्य
परिहरति सुकरमिति मूढःसौकर्यानभिज्ञः ४ अनन्ययेति मुक्तेर्भक्त्यैकसाध्यत्वमाह नज्ञानादिति ५ ननुअन्यत्रज्ञानान्मुक्तिःउभा
भ्यामेवपक्षाभ्यांयथाखेपक्षिणांगतिः तथैवज्ञानकर्मभ्यामित्यादिनाज्ञानकर्मणोःसाक्षात्परंपरयामुक्तिसाधनत्वश्रवणात् न
ज्ञानान्नापिकर्मणइत्यसंगतं इत्याशंक्यतयोःअधिकारिविशेषपरत्वात्भक्तेश्चसर्वोपयोगितयाभक्तिरेवप्रबलंसाधनमितिदर्श

प्रति अधिकारीति अर्थीसमर्थोविद्वान् शान्तोदान्तइत्यादिना विद्वत्तादिगुणविशिष्टः शान्त्यादिगुणविशिष्टश्च कर्मणिज्ञानेचाधिकारी भक्तौतुसर्वेधिकारिणः चाण्डालोस्तुसतुद्विजोस्तुगुरुरित्येषामनोषाममेति भगवत्पादोक्तेः किंचभक्तिरसिकाः मुक्तिमपिनेच्छन्तीत्यत्रनपरिलषन्तिकेचिदपवर्गमपीतिभागवतादिकंप्रमाणंद्रष्टव्यं ६ भक्तिमार्गस्यसौलभ्यं दर्शयति भक्त्येति ७ साध

भक्त्याकेवलयाजंतोःपत्रपुष्पफलादिभिः प्रसीदत्यर्चितःशंभुर्नविद्यासत्कुलादिभिः ७ विनायोगेनसांख्येनतपसोत्तमजन्मना कर्मणाविद्ययाचापिभक्त्यामुक्ताःसहस्रशः ८ अत्रैवोदाहराम्येतच्चरित्रंशृणुतद्विजाः यस्यश्रवणमात्रेणप्रसीदतितिमहेश्वरः ९ अस्तिभूमंडलस्यास्यमंडनंक्षेत्रमुत्तमं श्रीमच्चिदम्बरंनाम्नादर्शनान्मुक्तिदंनृणाम् १० यत्रस्वर्णसभामध्येनृत्यंदृष्ट्वापिनाकिनः बभूवतुर्मुक्तबंधौव्याघ्रपादपतंजली ११ महेशंयजतांयत्रब्राह्मणानांगृहेगृहे अग्निहोत्रोत्थितोधूमःसायंप्रातश्चपावनः १२ हविराज्यपुरोडाशपुण्यगंधमनोहरः दिग्वधूमुखकस्तूरीपत्रभंगांकुरायते १३ तत्रकश्चित्कुलालोस्तिकुंभकारकुलोत्तमः दिवित्वष्टुरिवामुष्यभुविनिर्माणकौशलम् १४ सनित्यंशिवगंगायांस्नातःशिवकथाश्रुतिः नित्यंनवभांडजातंनटराजमुदेददौ १५ ददातिशिवभक्तेभ्योवांछितंपात्रमुत्तमं संभावयन्शिवाकारान्शिवभक्तानसेवत १६ भार्याचास्यवरासाध्वीशिवभक्तामहीयसी तयान्वितस्यभक्तस्यनासीदूणाकरःसुतः १७ नचानपत्यभावेनखेदस्तस्याभवत्क्वचित् श्रीमच्चिदंबराधीशेभक्त्यानंदमु

नंतरनैरपेक्ष्येण भक्त्यैवबहवस्तीर्णाइत्याह विनेति ८ आख्यायिकामाह अत्रेति ९ १० यत्रेति यत्रक्षेत्रे व्याघ्रपादपतंजलीऋषीमुक्तबंधौ बभूवतुः इयंच कथा स्कन्दपुराणेप्रसिद्धा ११ १२ १३ १४ सइति शिवगंगायां तत्रस्यतीर्थेनटराजस्यशिवस्यमुदे हर्षा

१९ तस्यनीलकंठइतिनामप्राप्तिहेतुमाह कदाचिदिति २० २१ २२ २३ तयेति आसारोधारासंपातः २४ २५ २६ ददाविति आगरवं

श्रृण्वतःशिवमाहात्म्यंशिवगंगातटेन्वहं सकलस्यनटेशस्यबिंबेचित्तमभूद्दृढम् १९ कदाचित्स्वप्नसंदृष्टांस्मरन्‌तःशां भवींकथां कंठनालेमहेशस्यकालकूटप्रभांचिते २० रतिरासीत्तदारभ्यनीलकंठेतिसर्वदा तदासवैर्जनैर्नाम्नानीलकंठःकृतोहिसः २१ तस्यैवंवसतःकालःसुमहानसवर्त्तत अथप्रावृषिसायान्हेकदाचिद्दांडमुत्तमम् २२ प्रदत्वान्तराजायप्रतस्थेस्वगृहंप्रति अंतरामहतीवृष्टिर्महावातसमन्विता २३ तयानज्ञायतेभूमिर्द्यौर्दिशोध्वातुकिंपुनः आसारपीडितश्चायमार्द्रवस्त्रश्चखिन्नधीः २४ आसन्नवेश्यासदनद्वारभूमिंतदाययौ तन्नीलकंठंविज्ञायवेश्यातद्गृहवासिनी २५ नीलातमंतस्सदनंवन्हिंप्रज्वाल्यसेंधनैः अनार्द्रवसनंदत्वाताम्बूलादिसमर्प्यच २६ ददावागरवालेपंशैत्यंयेनोपशाम्यति अथासौविरतेवर्षेनीलकंठोनुमोदितः २७ वेश्ययास्वगृहंप्रापसोंगरागविभूषितः शयानोभार्ययालेपंप्रतिघ्रष्टःससत्यवाक् २८ सर्वंजगादतत्वेनतस्याः शंकामहत्यभूत् चिरायवेश्यासक्तस्त्वंनाद्यप्रभृतिमांस्पृश २९ नीलकंठोपरिततःशापोदूरेस्थितोभव इतिसाध्यापिसप्रोक्तःतदाप्रसन्नश्रृणोत्क्रुधा ३० आदेहपातंनैवत्वांस्पृशामीतिनिशम्यतत् चकंपेसापरंसाध्वीसांत्वयामासतंपुनः ३१ प्रतिज्ञांनात्यजत्सोपितयोरिंद्रियनिग्रहात् भक्त्यानटेशःसंप्रीतःप्रसादंकर्त्तुमैहत ३२ मुनिवेशमुपादायहरस्तत्सदनंययौ तमुत्थायप्रणम्याथनीलकंठोभ्यपूजयत् ३३ किंकार्य्यमितिपप्रच्छदत्वासनमनुत्तमं स्मयमानो

अगरुसंबंधिनं २७ २८ २९ नीलकंठेति ततःतस्मात्नीलकंठोपरिशिवोपरिशापःशपथःयस्मिन्स्पृशतीत्यर्थः प्रसन्नश्रृणोत्प्रतिज्ञातवती ३० ३१

३५ ३६ न्यासेति न्यासभूतं निक्षेपभूतं इदं पात्रं ३७ ३८ न्यासरक्षणे तस्य सावधानतामाह सइति ३९ न्यासरक्षिणां उत्तम लोक

नयोगिनोमेवांछास्तिकुत्रचिदृश्यवस्तुषु तथापिकिंचिद्वाक्यंमेनीलकंठनिशम्यताम् ३५ तपसापात्रमेतन्मेः प्राप्तमन्येनदुर्लभं यदाहंयत्ववांछामिददाम्येतद्धिमेतदा ३६ न्यासभूतमिदंरक्षयावदागमनंमम इत्युक्त्वात स्यहस्तेतस्सदायाद्भुतभाजनम् ३७ ययौमुनिःस्वैरगतिःसचतसंररक्षह यथानकोपिजानातिपात्रमंतर्गृहेस्थि तम् ३८ सगत्वायत्रकुत्रापिपुनरेत्यतदेक्षत देहांतःप्राणवत्तेनरक्षितंभाजनंगृहे ३९ न्यासंरक्षंतियेन्यस्य ते षांलोकाःसनातनाः हस्तेतस्यमुनेर्न्यासंपात्रंदत्वाकृतार्थताम् ४० यास्याम्यायास्यतिकदासचेतिसमचिंत यत् इतिचिंतापरेतस्मिन्ईशमायाप्रकल्पितम् ४१ तिरोबभूवतत्पात्रंशास्त्रमस्मरतोयथा अथागस्त्यमुनिःप्राह नीलकंठेनपूजितः ४२ त्वयिविन्यस्तपात्रस्यदेशांतरचरस्यमे नकदाचिद्विचारोस्तिप्रसीदतुतवेश्वरः ४३ देहिपात्रंमदीयंतन्मायद्रक्षतिमातवत् अन्नाभ्यंजनवस्त्राणिप्रदायाभीप्सितान्यहो ४४ नीलकंठोपितच्छ्रुत्वायत्रतत्स्थापितंगृहे नददर्शसतत्पात्रमन्विष्टमपितत्पुनः ४५ भार्यामाहक्वतत्पात्रंनैवावेमोत्यभाषत किं मायाकिंनदुःस्वप्नउपसर्गोथभौतिकः ४६ अपवादाम्बुधेरस्मान्नीलकंठोद्धरस्वमां नोचेदिमानहंप्राणान्साप वादान्नधारये ४७ इतिनिश्चित्यमनसामुनेरंतिकमाययौ मुनीश्वरोपितंप्राहनीलकण्ठाशुदीयताम् ४८ मदीयं पात्रमधुनाविलम्बःक्रियतेकथम् अथतंप्रणतःप्राहभीतःशोकविमूढधीः ४९ ॥ ७ ॥ ७ ॥

प्राभिमाह न्यासमिति ५० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ७ ७ ७ ॥

५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ यज्वनामिति स्वाश्रुतं स्वेनप्रतिज्ञातं ६३ ६४ ६५ ६६

इदमाकर्ण्यस्वामिन्नपराधंक्षमस्वमे सुरक्षितंतेनसात्रंदुरितान्मेनदृश्यते ५० अन्यत्तस्सदृशंपात्रंददामिप्र
तिगृह्यताम् श्रीअगस्त्यउ० नीलकंठेब्रुवस्येवंचुकोपसमहामुनिः ५१ ततस्त्वसोमुनिःसर्वान्मेलयित्वेदमब्रवीत्
अहोपश्यतदौरात्म्यंकुंभकारस्यदुर्मतेः ५२ अपहृत्येष्टदपात्रंमृत्पात्रंदातुमिच्छतः व्याघ्रस्यगोमुखस्येववच
नाचातुरीतव ५३ दृष्टासिवंचितोवेषंभस्मरुद्राक्षधारिणः गांदोग्ध्रीमपहृत्येवप्रदातुंखरमिच्छति ५४ यदिक
स्यापितल्लोकेचरितंसंमतंभवेत् शृण्वतिवाकथांनित्यंभस्मरुद्राक्षभूषिताः ५५ परद्रव्यापहारायपरंभ्रमः
तिसाधुवत् बलादपहृतद्रव्यंकुलकोटिंध्रुवंहरेत् ५६ नीलकंठततोहंत्वांब्रवीम्याशानिवर्त्यतां अथवान्व
यकोटीभिर्निरयेपतनंध्रुवम् ५७ सहमानोदुरुक्तिंचप्रांजलिःप्रणिपत्यतं नमयापहृतपात्रंसत्यमित्याहकुंभकृ
त् ५८ नीलकंठमथप्राहसमुनिर्जेनसंसदि त्वद्वाक्येमेनविश्वासोयदिसत्यंब्रवीषिच ५९ शिवगंगाभसिस्ना
त्वाकुलतंतोःशिरस्पृश॥ अनपस्योसिचेद्भार्याहस्तेकृत्वार्द्रवस्त्रभृत् ६० नटेशसन्निधौस्नात्वासत्यमेतदुदाहर
नष्टंचेद्वस्तुतत्पात्रंहृतस्त्वत्संगमादहम् ६१ प्रतिज्ञाभंगभीरुस्तंनानुमेनेसकुंभभृत् निनायाथबलाद्योगीन
टेशपदसेविनाम् ६२ यज्वनांसंसदंचैवव्याजहाराखिलंचतत् प्रत्ययःकार्यइत्युक्त्वासचस्वाश्रुतमभ्यधात्
६३ सचनैवंविधास्येतिमुनिःप्राहाथतेऽवदन् नीलकंठमुनिःक्रूरःप्रतिज्ञायुवयोर्यदि ६४ उपायस्तत्रदृष्टोयंसद
स्ये श्रूयतामयं अपवादोन्यथावास्याज्जनात्प्राप्तवतोऽचिरम् ६५ ननटेश्वरभक्तस्यभवंतिविपदःक्वचित् तुनि

संघीभूयेति सहस्यानां जलदिव्यानुज्ञां वदति कोटीइति कोटी अग्रभागौ ६७ ६८ ६९ ७० अध्यायश्रवणपठनफलमाहयइति ७१ ७२

इतिश्रीमानवल्लुपनामकनरसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांनीलकंठोपाख्यानंनामचतुर्दशोऽध्यायः॥ १४॥ ॥ ७ ॥ उक्तमनूद्यभक्तिमार्गस्यसौलभ्यंदर्शयितुं चतुर्भिःपृच्छंति चरितमिति १ द्वितीयमनुवदति तथैवेति २ ननुश्रोतव्यः

संघीभूयमहांतौयद्वदंतिश्रेयसेहितत् कोटीद्वेवेणुदंडस्यगृहीत्वाह्वौयुवामिह ६७ शिवगंगांभसिस्नात्वाप्रत्ययं ददतांमुनेः इतियज्वत्रिसाहस्रप्रोक्तंवाक्यंनिशम्यतौ ६८ दंपतीवेणुदंडस्यकोट्यालंब्यममज्जतुः शिवगंगांभसस्तस्मादुन्मज्जंतौयुवाकृती ६९ तौमुनिंवृषभारूढंनटेशंतमपश्यतां तयोःप्रसन्नोभगवान्दत्वामुक्तिमभीप्सितां ७० सहताभ्यांचिदाकाशंस्वधामप्रत्यपद्यत यःपठेदिदमध्यायंशृणुयाद्वासमाहितः ७१ नटेश्वरप्रसादेनन पुनर्जायतेभुवि ७२ इतिश्रीस्कन्दोपपुराणेचतुर्दशोऽध्यायः१४॥॥ऋषयऊः चरितंसुंदरस्योक्तंसर्वज्ञस्यमहात्मनः भक्त्यावशंगतोयस्यगुरुरासीन्महेश्वरः१ तथैवनीलकंठस्यशिवकैंकर्यकारिणः आकर्णितंतच्चरितंभक्तिमान्योनटेश्वरे २ नयेषामधिकारोस्तिवेदांतज्ञानसाधने स्वयंचकर्त्तुकैंकर्यमशक्तास्त्रिपुरद्विषः ३ अथापिमुक्तिंवांछंतिनिकृष्टकुलसंभवाः केनप्रीतोददात्येषांमुक्तिमीशस्तदुच्यताम् ४ अगस्त्यउ॰ अत्रेतिहासंब्रुवतोमत्तःशृणुतभूसुराः यस्यश्रवणा

श्रुतिवाक्येभ्यः तमेतं वेदानुवचनेनब्राह्मणाविविदिषंति इत्यादि वाक्यैर्ब्राह्मणस्यैवाधिकारोनान्येषां किंच सेवाधर्मःपरमगहनः इत्यादिना शिवभक्तिरपि दुष्करा ततकथं मुक्तिरितिशंकतेन येषामिति ३ अंगीकृत्य पुनःपृच्छति अथापीति निकृष्टकुलसंभवाः शूद्रादयः ४ तेषां उत्तरंदातुं आख्यायिकामवतारयति अत्रेति इतिहासं पुरावृत्तं ५

ज्ञानाधिकारिणामिति ब्राह्मणानामित्यर्थः अनुरूपार्चया वैदिकः ज्ञानयज्ञेन कर्मयज्ञेन चेत्यर्थः ६ निकृष्टेति स्वभक्तपूजयैवेत्येवकारेण वेदाध्ययनादिनैरपेक्ष्यं दर्शितं ७ यद्यदिति स्पष्टं ८ नन्वेवं शिवभक्तस्य पूजया के मुक्ता इत्याशंक्य बहवः सन्तीत्याह ॥ बहवइति ९ तीर्थेति व्रतं उपवासादि दानं गोदानादि पूर्त्तं तडागादिखननं निगमो वेदः १० इतिहासमुपक्रमते अस्तीति ११ वर्षेति संवत्सर

ज्ञानाधिकारिणां पुंसामपि कर्माधिकारिणां अनुरूपार्चया शंभुः यथा प्रीणाति सर्ववित् ६ निकृष्टकुलजातानां ज्ञानकर्मजडात्मनां स्वभक्तपूजयैवेशः तथा प्रीणाति देहिनाम् ७ यद्यदिष्टतमं लोके शिवभक्तस्य याचतः तत्तत्प्रदाय हीनोपि जात्या सद्यो विमुच्यते ८ बहवः संति भूलोके शिवभक्तैकपूजया विमुक्तबंधनाः सद्योमुक्ताः शंभोरनुग्रहात् ९ तीर्थाटनाध्वरतपोव्रतदानपूर्त्तसन्मंत्रतंत्रनिगमागमवर्त्मभाजां प्रीणाति सर्वजगतां पतिरिन्दुमौलिस्तद्वद्यथा स्वपदभक्तजनेषु भक्त्या १० अस्ति दक्षिणदिग्भागे कावेरीतीरभूषणं नगरं धनिनां लोके वणिजां धनवर्धनम् ११ वर्षमात्रनिवासेन यत्र क्षुद्रोपि निर्धनः संपदं महतीं प्राप्तः स्पर्धते धनदेन च १२ हृतेषु नवरत्नेषु वणिग्भिर्यन्निवासिभिः क्रोशतीव महांभोधिः उदस्तोर्मिकरोन्वहम् १३ तत्रासीद्रूरुजः कश्चिद्धनदेन समः श्रिया ख्यातो महाधनो रत्नपरीक्षासु विचक्षणः १४ सकृत्तस्य करस्पृष्टं अत्यल्पं वर्द्धते धनं तस्यार्णवचराः सर्वे नौधनाः पादसेविनः १५ बाल्ये तेनोषितं द्रव्यं महामेरुरिवापरः भार्या वसुमती नाम सर्वलक्षणसंयुता १६ तस्यासीद्बंधुकोटीभिः यस्याः परिवृतं जगत् सत

मात्रनिवासेन धनदेन कुबेरेण सह स्पर्द्धते जिगीषां करोति ततोप्यधिकसंपत् भवतीत्यर्थः १२ हृतेष्विति उदस्ता उक्षिप्ता ऊर्मयः तरङ्गा एव करा येन १३ तत्रेति ऊरुजः वैश्यः १४ सकृदिति नौधनाः नाव एव धनं येषां नौकाव्यवहारनिपुणा इत्यर्थः बाल्येति उशितं कांक्षितं संपादितमित्यर्थः १५ १६ १७

१८ १९ २० गृहमिति तेनपौराणिकेनआस्वउपविशेतिनिर्दिष्टः २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ यदिति देहात्मवादिनःलो

भोगाननर्घ्याभरणालेपस्रग्वस्त्रभासुरः एवंभार्यासमेतस्यसमयःसुमहानगात् १८ व्रतचर्यापरस्यासीन्नापिवंश
करःसुतःसदारःखिन्नधीस्तेनपरित्यक्तविभूषणः १९ वाणिज्यंकल्पयित्वैकदासंतूष्णींगृहेवसत् एकदासतुकावे
र्याप्रातःस्नात्वासहस्त्रिया २० गृहंजिगमिषुस्तीरेपौराणिकमवंदत सतेनास्वेतिनिर्दिष्टःस भार्यश्चाशृणोत्कथाम् २१
तस्माच्छिवपुराणानिपठतोब्राह्मणोत्तमात् श्रुत्वाशिवकथाःपुण्याःभक्तिस्तस्यशिवेभवत् २२ दिनेदिनेपुराणस्य
श्रवणासक्तचेतसःसभार्यस्यविरक्तस्यशांताविषयवासना २३ तौदंपतीद्विजंवृद्धंशिवतत्त्वेषुनिष्ठितं प्रसाद्यप्राप
तुर्मंत्रंपंचाक्षरमनुत्तमम् २४ क्षेत्रवस्त्रगृहादीनितस्मैदत्वाविशुद्धधीः सदाशिवपुराणेषुसंसक्तोभून्महाधनः २५
गुरुंकदाचित्पप्रच्छविनीतोविहितांजलिः मुमुक्षोर्मेकथंमुक्तिर्मे वितेशप्रसादतः २६ ज्ञानेनकर्मणावापिविहि
तेनयथाविधि उपासितोजगत्कर्ताप्रसीदतिमहेश्वरः २७ नतयोरधिकारोमेकथंमोक्षोभविष्यति प्रशंसंतिपु
राणानिकर्मणोज्ञानमुत्तमम् २८ इमंमेसंशयंछिंधिसर्वज्ञोसिदयानिधे इत्याकर्ण्यगुरुस्तस्यवाक्यमेतदभाषत
२९ विश्वासोयदिमेवाक्येप्रसीदतिमहेश्वरः संशयश्चेद्गुरोर्वाक्येसंशयात्माविनश्यति ३० असत्संगंपरित्यज्यसदा
सत्संगवान्भव असतांचसतांचापिशृणुवक्ष्यामिलक्षणम् ३१ यत्परिज्ञानमात्रेणमतिःसत्संगतोभवेत् देहात्मवा
दिनोवित्तगृहक्षेत्रेषुसस्पृहाः ३२ लौकिकव्यवहारेषुससक्ताःसद्विलक्षणाः एषुयेसंगताविप्राःशोकस्तेषांदुरत्य

कापत्तिकाः पामराश्च ३२ लौकिकेति एषुपामरेषुसंगताःवैश्याः तेषां शोकःसंसाररूपोदुरत्ययःदुस्तरइत्यर्थः ३३ ॥ ७ ॥

३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ भस्मेति भस्मना अङ्कितं चिन्हितं अलिकं ललाटं यस्य ललाटमलिकं गोधिरित्यमरः ४४ ४५

नतेसंभाषिणीयास्तेसंतोयेषामसंमताः सतांचलक्षणंतावदुच्यमानंमयाशृणु ३४ शिवएकजगत्कर्त्ताशिवेस
र्वंप्रतिष्ठितम् कर्माधकारेऽमतांमार्गदर्शीसभानुमान् ३५ सएवशरणंनान्यद्दैवतंधर्मसाधनं शिवगौरीपते
शंभोजयचंद्रकलाधर ३६ मांकालकवलंपाहिकालशासनशंकर इतियेशिवनामानिकीर्तयंतिदृढव्रताः ३७
शिवलिंगार्चनपराभस्मरुद्राक्षधारिणः पापिनामपिमुक्तिः स्यान्नूनंतत्पादसेवया ३८ यद्यदिष्टतमंतेषांभक्ता
नांपरमेश्वरे तद्दानाद्भवतिक्षिप्रंशिवानुग्रहभाजनम् ३९ प्रीणातिनतथाक्षिप्रंकुर्वतांस्वपदार्चनं भक्तोपासन
याशंभुर्यथाझटितितुष्यति ४० कुर्वन्लोकविरुद्धामिशिवभक्तमुदेनरः शिवप्रसादात्संसारशोकंतरतिदुस्तरम्
४१ निषेव्यशिवभक्तांघ्रिमिष्टवस्तुसमर्पणात् ज्ञानाभ्यासप्रसादेनविनामुक्तोभविष्यसि ४२ इतिस्वगुरुणादिष्टः
तंप्रणम्यतथेतिसः भाग्यवान्शिवभक्तानांपादसेवांचकारह ४३ भस्मांकितालिकंदृष्ट्वातथारुद्राक्षधारि
णं ॥ नमस्करोतिशतशःतदभीष्टंप्रयच्छति ४४ प्रददात्यविलम्बेनदुर्लभंतदभीप्सितं भस्मानुलिप्तसर्वांगोरु
द्राक्षस्रगलंकृतः ४५ नित्यान्नदाताभक्तेभ्यस्तदुच्छिष्टाशनोभवत् पतिव्रताचतद्भार्याभर्त्तुरिष्टानुसारिणी ४६
अनुकूलास्यकृत्येषुगुरुवाक्येनचोदिता बांधवास्तस्यतत्कर्मेमिलितानानुमेनिरे ४७ निपेतुःप्रतिषेधंचसते
षांनाशृणोद्वचः उच्छिष्टभोजिदासोऽयंवंचितोभस्मधारिभिः ४८ करोत्यनुचितान्येवद्वेषोचिसारिपुरस्कृतः इतिं

४६ अनुकूलेति तस्यवैश्यस्यबांधवाः ज्ञातयः मिलिताःसंगताःसंतोतत्दानादिकर्मणा नानुमेनिरे अनुमतिंनचक्रुः ४७ ४८ ४९ ॥ ॥

भ॰टी॰ ४९ ५० ५१ पंचेति ब्रह्मबंधोः अधिक्षित ब्राह्मणस्य ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ उपसंहरति अ॰१५

नकश्चिच्छिवभक्तोऽस्ति सतेनानर्चितोहियः इतीशभक्तदासस्य महान्कालोभ्यवर्त्तत ५० सर्वं ब्राह्मणसात्कृत्य यदनेनार्जितंधनं भक्तपादजुषस्तस्य प्रसन्नोभूदुमापतिः ५१ पंचविंशतिवर्षस्य ब्रह्मबंधोर्विधायसः वेषंमध्याह्नसमयेतद्गृहद्वारमाययौ ५२ भिक्षांदेहीत्युवाचोच्चैर्भस्मरेखाचितालिकः सासम्यगन्नमादायतद्भार्यानिरगाद्बहिः ५३ तांविलोक्य द्विजस्तस्थौ तरुणींधूर्त्तशेखरः भिक्षांगृहाणेत्युक्तोपिप्रतिजग्राहनैवसः ५४ तस्याःस्तनौमुखंचापिस्तब्धदृष्टिरवैक्षत तद्दृष्टिशंकिनीसाध्वीनाथमेहीत्युवाचसा ५५ तंप्राप्यभिक्षांगृण्हीष्वेत्युवाचसमहाधनः तमुवाचमहादेवः प्रहसन्लुब्धनाविटः ५६ आगतोनान्नभिक्षार्थं लभ्यतेऽन्नंगृहेगृहे द्विजस्यवांछितंदेहि भिक्षांमेभस्मधारिणः ५७ अथप्रणम्यतंवैश्योभिक्षांपप्रच्छकामितां दीयतेयदिवक्ष्यामिनोचेद्यास्येयथागतम् ५८ सविप्रेणैवमुक्तस्तुमाविलंबोऽस्तुगृह्यतां इत्युक्त्वापादयोस्तस्यसनत्वासीत्कृतांजलिः ५९ यद्याचेत्तरुणींभिक्षांनिर्विशंकोद्विजोविटः अविचार्यसभार्यांचप्रददौतत्रशंभुधीः ६० प्रचोदिताचसाभर्त्रा द्विजंप्रांजलिरन्वगात् बांधवास्तस्यकुपिताः ब्राह्मणंहंतुमाययुः ६१ निरोधकारिणोबन्धून्खड्गपाणिर्जघानसः स्वधर्मविद्विषोबन्धून्निहत्यसविलोकयन् ६२ नब्राह्मणंददर्शाथभार्यापप्रच्छविस्मितः तयानवेक्षोत्युदितःसंस्मरन्हृदिशंकरं ६३ ददर्शेवृषभारूढःसहगौर्यामहेश्वरः स्तूयमानःसुरगणैःसचान्यैश्चगणैर्वृतः ६४ गत्वासवैश्यदंपत्योर्मुक्तिंमुनिगणोचितां पश्यतांसिद्धसंघानांसंधामप्रत्यपद्यत ६५ किंकर्मणाबहुविधेनचदुष्करेणज्ञानेनकिंबहुभुजन्मसु

किंकर्मणेति ६६ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांपंचदशोऽध्यायः

भक्त्याप्रसीदतिपरंभगवान्महेशोतस्माद्विसृज्यसकलंभवताश्रुभक्ताः ६६ इतिश्रीस्कन्दोपपुराणेपंचदशोऽध्यायः १५॥ ॥७॥श्रीअगस्त्यउ० शिवभक्तान्नपानीयप्रदानस्यान्वहंद्विजाः नतुल्यंसुकृतंलोकेशंभोःप्रीतिकरंभवेत् १ भूषणंभूतलस्यास्तिकनिष्ठघटिकापुरं ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यैःस्वकर्मनिरतैस्सदा २ शूद्रैरपिद्विजातीनांशुश्रूषणपरायणैः संपूर्णंशिवभक्तैश्चशिवव्रतधृतादरैः ३ तत्रकश्चिदभूत्ख्यातोमारोनामपदोद्भवः शूद्राणांशिवभक्तांघ्रिसेवयेशःप्रसीदति ४ एवंगुरूपदेशेनस्थिरबुद्धिःसजायया सहनित्यान्नदानेनशिवभक्तानपूजयत् ५ तस्यन्यायार्जितंद्रव्यमवर्द्धतसमुद्रवत् सर्वंतद्भक्तपूजार्थेविनियोजयतिस्मसः ६ आरभ्योदयमारात्रंप्रभातेचदिनेदिने ददातिशिवभक्तानामिष्टमन्नंचतुर्विधम् ७ तस्यभक्तिपरीक्षार्थेमतिंचक्रेमहेश्वरः अपुत्रस्यसभार्यस्यभक्तानामन्नदायिनः ८ धनजातमशेषंचतस्यसर्वेश्वराज्ञया दिनेदिनेक्षयंप्रापकृष्णपक्षेशशांकवत् ९ मारःप्रक्षीणवित्तोऽपिक्षेत्रपात्रादिविक्रयात् आगतायददावन्नंयथापूर्वमखिन्नधीः १० गृहोपकरणेष्वेवंविनिःशेषन्नदानतः अवशिष्टमभूद्भार्याकंठमांगल्यसूत्रकम् ११ अथप्रावृषिकस्मिंश्चिद्दिवसेतमसावृते निशीथेतापसःकश्चित्क्षुत्तृष्णापरिपीडितः १२ अन्विष्यान्विष्यशनकैःमारस्यगृहमाययौ आगत्यतद्गृहद्वारंमायातापसरूपभाक्

[illegible]

यः १५॥ ॥७॥शिवभक्तोपकारस्यसर्वोत्तमत्वंवर्णयितुंइतिहासांतरमारभमाणःप्रथमंतत्प्रशंसामाह शिवेति १ इतिहासमेवोपक्रमतेभूषणमिति २ ३ ४ ५ ६ आरभ्येतिचतुर्विधंभक्ष्यभोज्यलेह्यचूष्यभेदेन ७ ८ धनेतिधनजातंधनसमूहजातंधनसमूहयोरिति

१४ १५ १६।१७।१८।१९ वृथेति उपवसेद्यदि उपवासं कुर्याच्चेत् माजीवतु निंदितं जीवति त्वित्यर्थः २० २१ २२ २३ २४ लवणेति लवणान्नं

मारमाहूय भगवानिदमाह महेश्वरः क्षुधातृषाच संक्रांतो तपस्वीवचनाक्षमः १४ दूरे त्वामन्नदं श्रुत्वा तवा॥१६॥
स्मि गृहमागतः देहि मह्यं क्षुधार्ताय ग्रासाय सदनं निशि १५ अन्नमन्नप्रद श्वासिपिता मातातपस्विनां इति
तद्वाक्यमाकर्ण्य निर्गतस्सहभार्यया १६ प्रणम्य प्रांजलिः पाद्यमासनं च प्रदाय सः विषण्णहृदयो मारः भार्यां न
नमुदैक्षत १७ इतिनिश्वस्य चोवाच मंदं मंदं कुटुंबिनीं एहि साध्वि निशीथे सौ संप्राप्तस्तापसो महान् १८ क्षु
धितोन्नं प्रयच्छेति याचते दूयते मनः नोपायमिह पश्यामि येनास्य क्षुत्प्रशाम्यति १९ वृथाजन्म ममैदं स्याद्य
दि होपवसेदयं माजीवत्वधनः कश्चिन्मादृशो दुर्लभो भुवि २० यस्य मे गृहमासाद्य सक्षुत्तिष्ठति तापसः गृहिणी
शरणं भर्तुरिच्छुतः परमां गतिम् २१ भार्यानुकूला न यथा सा येन तस्य वनं गतिः अनुकूला च साध्वी च मम त्वं दयिता
ननु २२ चिरं त्वदानुकूल्येन भक्तानामन्नदोस्म्यहं आपदोस्यास्त्वमेवात्र मामुद्धर पतिव्रते २३ इति भर्तुर्वचः श्रु
त्वा नाथं भार्याजगाद तं न कंचिदत्र पश्यामि नाथोपायं गृहे तव २४ लवणान्नं हि सोम्यास्ति दिवसे त्ववशेषितं अ
थाप्याह वसत्वेषो दृष्टोपायस्य हे प्रभो २५ पूर्वेद्युरुप्तं केदारे बीजजातमदूरतः अस्माकमस्ति मा दैन्यं भजेत द्विनि
भुज्यताम् २६ आनीयतां तद्भवता तदन्नं क्रियते मया उप्ताः पल्लविता मुद्गाः संति त्वत्सदनांगणे २७ न किंचिन्न्यून
मत्रास्ति महादेवप्रसादतः इति भार्यावचः श्रुत्वा हृष्टः प्रोवाच तापसम् २८ मारोहमत्र शेषान्नं स्वामिन् भुंक्ष्वेति पच्य

लवणरूपमन्नं २५ पूर्वेद्युरिति केदारे क्षेत्रे बीजजातं बीजसमुदायः २६ आनीयतामिति उप्ताः भूनिक्षिप्ताः २७ २८ २९ ॥ ७ ॥

इतीति संविवेश निद्रांप्राप ३० ३१ सांकुराणीति सम्भर्ज्य सम्यक् भर्ज्जनं कृत्वा आशुशीघ्रं अवहत्य अवहननेन वितुषीकृत्य ३२ ३३ ३४
३५ ३६ तयोः शिवप्रसादं वर्णयन्नुपसंहरति अथेति ३७ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कन्दोपपुराणव्याख्यायांभक्त-
विलासप्रकाशिकायांषोडशोऽध्यायः १६॥ ॥ॐ॥ पूर्वाध्यायेशिवभक्तान्नपानादिदानेनमुक्तिर्वर्णितासंप्रति शिवभक्तापराधसहने

इतिमारोक्तिमाकर्ण्यसंनिवेशसतापसः मारोपिप्राप्यकेदारंउसबीजान्युपाहरत् ३० तावद्देवचसासाध्वीनवै
र्मुद्गलताद्दलैः अवशिष्टैश्चलवणैःशाकंस्वादुचकारह ३१ सांकुराणिचबीजानिसंभर्ज्योश्चवहत्यच संपाद्या
न्नपतिंप्राहतापसोबोध्यतामिति ३२ मारोपियावत्सुमनाःतापसोद्बोधनोद्यतः आगच्छन्नपिशुस्नातोनैवेद्यंग्
ह्यतामिति ३३ ब्रुवन्प्राप्यांतिकंतस्यददर्शाद्भुतहर्षभाक् आरूढवृषभंदेवंवरदाभयमुद्रितम् ३४ वामांकरूढया
गौर्यापरिष्वक्तंमहेश्वरं प्रणम्यबहुधाभीतःतस्मादशरणंययौ ३५ भार्याचास्मैप्रहृष्टात्मानैवेद्यंसमुपाहरत् ववृ
षुःपुष्पवर्षाणिदेवाश्चमुनयोस्तुवन् ३६ अवादयन्गणाःसर्वेवाद्यानिविविधान्यपि अथप्रसन्नोभगवानंविका
पतिरीश्वरः ३७ दत्वाकैवल्यमनयोःसहताभ्यांतिरोदधे इतिश्रीस्कंदोपपुराणेषोडशोऽध्यायः १६॥ ॥श्रीत्र्या
म्बकः शिवभावनयाभक्तान्पूजयंतोपिनित्यशः अपराधान्सहंतेयेभस्मरुद्राक्षधारिणाम् १ प्राणेपिप्राणसंदेहेशिव
प्रीतिमभीप्सवः शिवप्रसादपात्रंतेह्यप्रतिद्रोहकारिणः २ स्वयंकृतेपकारेपिभक्तैस्तान्पूजयंतिये प्रीणातीशोयथा

नापिमुक्तिर्भविष्यतीतिवर्णयिष्यन् द्वाभ्यांप्रतिजानीते शिवभावनयेति १ प्राणइति अप्रतिद्रोहकारिणःभक्तकृतापराधस्यप्रतिक्रियामकु
र्वतः २ स्वयमिति भक्तैःअपकारेकृतेपि ये स्वयंतान्पूजयंतीत्यन्वयः ३

इतिहासंप्रवर्त्तयति अत्रेति ४ चेदिदेशे सत्यार्थो नाम प्रसिद्धः राजाभूदित्यर्थः ५ ६ ७ तस्येति मुक्तिनाथो नाम राजा प्रातिवेश्यः प्रति
वेशभवः शत्रुः अभवत् तेन सह अस्य सत्यार्थस्य रणः युद्धमभवत् ८ ९ १० समयमिति छिद्रं दोषस्थानं विलोकयंति ११ तापसाका

अत्रेतिहासं प्रथितमाकर्णयत भूसुराः यस्य श्रवणमात्रेण भक्तिः शंभौ भवेद्दृढा ४ चेदिदेशे पुरं किंचिदस्ति गो
पैरधिष्ठितं सत्यार्थो नाम राजाभूत्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ५ स एकः शिवभक्तानां नित्यमिष्टं प्रयच्छति याचितः शिव
भक्तानां सप्राणांश्च प्रयच्छति ६ स मंडलपतिर्हृष्टो दूरे भक्तान्नमस्यति निरोधः शिवभक्तेषु नास्ति तद्द्वारि कस्य
चित् ७ तस्यैव वर्त्तमानस्य मुक्तिनाथो महीपतिः प्रातिवेश्यो भवच्छत्रुः तेनास्य च रणोभवत् ८ तं विनिर्जित्य समरे
सत्यार्थो रिपुमोजसा बलं धनं पुरं चास्य सर्वं जग्राह पार्थिवः ९ मुक्तिनाथः स तेनैव निरस्तो दुर्बलो रणे दुद्राव स्यक्त
सर्वस्वः क्वचिद्दीनो वनांतरे १० समयं गमयामास शत्रोः छिद्रं विलोकयन् चिरायोपायमासाद्य निश्चित्यैव मिति स्व
यम् ११ तापसाकारमापन्नो भूतिरुद्राक्षपुस्तकः सत्यार्थसदनद्वारं ययौ भस्मानुलेपनः १२ तदा शेते स्म नृपतिः आखे
टायासनिद्रया छन्नस्तापसवेषेण रिपुं चांतर्निरैक्षत १३ निद्राणे नृपतौ कार्यं किं तवांतर्बहिर्भव द्वास्थैरिति निरुद्धो
ऽपि तानतादृत्य तापसः १४ रहस्यागमतत्त्वार्थमुपदेष्टुं महीपतेः गच्छामीति हठात्कृत्वा शय्यागृहमरिर्ययौ १५ आ
गतं पुस्तकधरं समुन्नतजटाधरं समीक्ष्य तापसं राज्ञी भर्त्तारं समबोधयत् १६ स च प्रबुद्धः सत्यार्थः छन्नं वेषेण वैरिणं

रमिति सदनद्वारं गृहद्वारं ययावित्यन्वयः १२ तदेति आखेटो मृगया तत्संबंधी यः आयासः खेदः तेन या निद्रा तया अन्तःगृहमध्ये १३ १४
रहस्येति रहस्यभूतः आगमानां शास्त्राणां य स्तत्त्वार्थः तं उपदेष्टुमित्यर्थः १५ १६ स इति स राजा वेषेण तापसवेषेण छन्नं शुत्रं १७

१८ १९ २० प्राणेष्विति मदीयेषु प्राणेष्वपि त्वदीया प्रभुतास्तीति शेषः २१ २२ २३ इदमिति गौर्यै पार्वत्यै ईशेन वर्णितं २४ तस्यामि-
ति कपाटेन मुखं द्वारं आवृणोत् आच्छादयामास किंच तस्मै राज्ञे भस्मप्रसादरूपं दत्वा त्वं नमन्नो भव इत्याह २५ तथेति क्रोडे भुजां

उवाच प्रांजलिश्चैव उपवेश्योन्नतासने धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मि त्वत्पादाम्बुजदर्शनात् १८ परिपूतमिदं वेश्म गुरू-
णां पादरेणुभिः भवतां सेवया चित्तमिदमद्य प्रसीदति १९ किंकरोस्मि विधेयं किं निर्युङ्क्ष्वानुगृहाण मां धनादिष्वपि मे
स्वामिन् प्रभुता हि न केवलम् २० प्राणेष्वपि मदीयेषु त्वदीयास्त्यमी यते इति ब्रुवाणे नृपतौ गृहीतविनयांजलौ २१ ज
गाद तापसच्छन्नः स्मयमानमुखोऽथ तं शृणु राजेंद्र मे वाक्यं भक्तानां प्रवरो ह्यसि २२ शिवतत्वरहस्यार्थान् हं बोधयितुं तव
प्राप्तोहं त्वां त्वमेवैकः शृणु सस्मार्थ पार्थिव २३ इदं च शास्त्रं कैलासे गौर्या ईशेन वर्णितं इत्याकर्ण्य नृपः पत्नीं बहिर्गच्छेत्यभा
षत २४ तस्यां बहिर्गतायां च कपाटेनावृणोन्मुखं भस्म दत्वागतस्तस्मै त्वं नमेत्याह तापसः २५ तथेत्युत्थाय तत्पादे प्रणमंतम
हीपतिं निगूढेनासिना क्रोडे जघान स तु मर्मणि २६ खड्गप्रहाराभिहतो मुमोह धरणीपतिः आहतोस्मीति चुक्रोश द्वाःस्थः क्रुद्धो
भ्यगाद्द्रुतम् २७ मित्वा कपाटं वेगेन गृहीत्वा तापसं करे हंतुं तेनैव खड्गेन जटासु च परामृशत् २८ क्षणादुन्मील्य स त्वार्थोत
दा हास्थं समाहूयत् शापितोसि मम प्राणैः मोचयारिमितीरयन् २९ संघीभूताश्च बहवः तत्र क्रुद्धाश्च तद्भटाः संहर्तुमभवन्
राज्ञा निरुद्धा रुषिता अपि ३० राजासोढ्वा प्रहारं तं माभैषीरित्यभाषत वेषाच्छन्नं वेपमानं श्रुत्वा केचिन्नृपाज्ञया ३१ ॥७॥

न्तरे नानाक्रोडो भुजान्तरमित्यमरः निगूढेन गोपितेन असिना खड्गेन मर्मणि जघानेत्यर्थः २६ खड्गेति आः इति पीडायां हतोस्मीति चुक्रोश २७
२८ क्षणादिति मम प्राणैः शापितोसि अरिं मोचय इति ईरयन् वदन् २९ ३० राजेति तं प्रहारं सोढ्वा सहनं कृत्वा त्वं माभैषीः इति वेपमानं त्रसन्तं भा

निषयेति विषयान्तम् देशान्तं कृतागसं कृतापराधं तं नयं तिस्म ३२ कृतेति भस्माङ्कितालिकः भूतिचिन्हितभालः ३३ ३४ इध्याविति नटे
शं शिवं ३५ एतत् दृष्टान्तेन विशेषभूतेन सामान्यतः लोकानां भक्तापराधसहनं मुक्तिसाधनमुपदिशति भक्तैरिति ३६ इति श्रीमानवल्युप

विषयांतं नयंति स्म नाभ्यहं सन् कृतागसं उपेक्षसे कथं शत्रुमिति पृष्टः सुहृज्जनैः ३२ कृतापराधोपि मम शत्रुर्भस्मांकितालिकः स शंभुरेव मे स्वामी नैष वैरीत्यभाषत ३३ क्षेमं तपस्विनस्तस्य श्रुत्वा दूतमुखान्नृपः बहुमेने निजभटान् अर्थोत्तापरिपालकान् ३४ दध्यौ नटेशं मनसा स स्वार्थः पार्थिवोत्तमः सन्निधाय महेशोपि ददौ मुक्तिं महीपतेः ३५ भक्तैर्हतोपि परुषोक्तिभिरर्दितोपि संप्रापितोप्यसुसु संशयमिंदुमौलेः यः प्रीतये हितममीषु तनोति तस्मै प्रीतः प्रयच्छति हरो न पुनर्भवार्तिम् ३६ इति श्रीस्कंदोपपुराणे सप्तदशोऽध्यायः १७॥ ॥श्रीअगस्त्य उवाच सदाशिवपदांभोजे भक्तिः परमपावनी पूर्वजन्मार्जितैः पुण्यैर्धन्यानामिह लभ्यते १ यएष देही तरति दुस्तरं भवसागरं ॥ उच्छिन्नभवसंक्लेशो व्याघ्रः पंजरबंधनम् २ शिवभक्तिर्यथा मुक्तेर्मुख्यं भवति साधनं शिवभक्तांघ्रिभक्तिश्च तथा मोक्षैकसाधनम् ३ सपर्यं भक्तरूपेण साक्षाद्गृह्णाति शंकरः परोक्ष एव गृह्णाति लिंगादिषु समर्चितः ४ प्रत्यक्षेश्वररूपाणां भक्तानां पादसेवनं तत एव प्रशंसंति न परोक्षेषु सेवनम् ५ ॥ ॥ ॥

नामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां सप्तदशोऽध्यायः १७॥ ॥ ॥ पुनर्भक्तिमेव दृढयन् भक्तानेव प्रशंसति सदाशिवेति १ यइति एष देही शरीरी दुस्तरं भवसागरं तरति तत्र दृष्टान्तः व्याघ्रः पंजरबंधनमिव स उच्छिन्नभवसंक्लेशः क्षीणसंसारदुःख इत्यर्थः २ शिवभक्तिरिव तद्भक्तभक्तिरपि प्राधान्येन मुक्तिहेतुरित्याह शिवेति ३ सपर्यामिति लिंगादिषु समर्चितः शंकरः परोक्ष एव अप्रत्यक्ष एव

येषामिति येषांभक्तानांदर्शनादेःसंसारेशोचतांखिद्यतां सद्यःशोकोबंधः विलीयतेक्षीयते ६ ७ इतिहासमाह अत्रेति वीरमिन्द्रस्यतन्ना
मकस्यभक्तस्य ८ अस्तीतिचतुर्थान्वयजन्मभाक्शूद्रइत्यर्थः ९ १० ११ यद्दति शिवेशिवभक्तेचयोनरःसापराधःतस्मिन्हन्यमानेतस्मा

येषांसंदर्शनात्संगात्संल्लापात्पादसेवनात् शोचतामिहसंसारेसद्यःशोकोविलीयते ६ विनायज्ञेनतपसाचि
नावेदांतचिंतया मुक्ताःसहस्रंलोकेस्मिन्भक्तपादाब्जसेवया ७ अत्रेवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनं वीरमिं
द्रस्यभक्तस्यभक्तिर्यत्रोपवार्यते ८ अस्तिकेरलभूभागेपुरंशोणाचलाह्वयं तत्राभूद्वीरमिंद्राख्यःचतुर्थान्वयज
न्मभाक् ९ आसीदाबाल्यमेतस्यभक्तिर्भक्तेषुभूयसी नतथाभक्तिरभवन्महतीपरमेश्वरे १० तस्यैवंवर्त्तमान
स्यमतिरासीन्मनोहरा बिभ्रतःपरशुंतीक्ष्णंशिक्षायैभक्तविद्विषाम् ११ यःशिवेशिवभक्तेचसापराधोनरःक्वचि
त् हन्यमानेनतस्यापंप्राणांस्त्यक्ष्याम्यथान्यथा १२ इतितीक्ष्णःसपरशुर्दधारव्रतमुत्तमं महापथेन्वहंतिष्ठन्
भक्तानागच्छतःपथि १३ पूजयित्वाशिवधियाप्रापतेषामनुग्रहं एवंनिवसतस्तस्यवीरमिन्द्रस्यचेतसि १४
काचिद्बुद्धिरभूद्भूमौयेभक्ताश्चन्द्रशेखरे विख्यातेषुशिवस्थानेष्वासतेतेकथंमया १५ नसेव्यंतेवृथाजन्मयाते
षामदर्शनात् प्रदक्षिणीकृत्यभुवंचरित्वातत्रतत्रच १६ स्थानेनिषेव्यगौरीशंतद्भक्तानांचसेवया कृतार्थयामिजन्मै
तत्संगत्यामानुषंसतां १७ इतिप्रतस्थेविषयान्भार्गवेणविनिर्मितान् अतीत्यसरितोमार्गेशैलान्देशान्वनानिच १८

पंनभवति अन्यथाअहन्यमाने अहंप्राणान्त्यक्ष्यामीत्यर्थः १२ इतीतिपरशुःपरशुनासहितः १३ १४ १५ १६ स्थानेइति सतांसंगत्या ए
तत्मानुषंजन्मकृतार्थयामि सफलयामीत्यर्थः १७ इतीति भार्गवेणपरशुरामेणविनिर्मितान् रचितान् विषयान्कोंकणदेशान् १८

वीरमिन्द इति क्षेत्रं काशीक्षेत्रं यत्रक्षेत्रे देहंत्यजतां जन्तूनां ईश्वरोविश्वेश्वरः तारकप्रदः तारकमन्त्रोपदेष्टा अत्रहिजन्तोःप्राणेषुउत्क्रममाणेषुरुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टे इतिजाबालश्रुतेः १९ सेवमानइति विश्वस्याधिपतिंविश्वेशं प्रभुंसेवमानः तत्रत्यान्क्षेत्रवासिनः

वीरमिंदोययोःक्षेत्रंविख्यातंभुवनत्रये तद्यत्र देहंत्यजतामीश्वरस्तारकप्रदः १९ सेवमानोन्वहं तत्रविश्वस्याधिपतिंप्रभुं तत्रत्यानपितद्भक्तानन्यद्वत्सरत्रयम् २० ततोनिर्गत्यशनकैरवापकमलालयं तत्रदिव्यमहानीर्थेस्नात्वात्यागेश्वरंविभुम् २१ रत्नसिंहासनारूढंसिषेवेहृष्टमानसः अथालयांतस्तद्भक्तान्जितकामान्जितक्रुधः २२ भस्मावगुंठिततनूनूरुद्राक्षस्रग्विभूषणान् पंचाक्षरीजपपरान्शतरुद्रीयजापिनः २३ शिवदीक्षासमायुक्तान्शिवव्रतपरायणान् श्रोतॄन्शिवपुराणानांशिवलिंगार्चनेरतान् २४ दृष्ट्वाद्वादशसाहस्रसंख्यातान्ब्राह्मणोत्तमान् भक्त्यारोमांचिततनुःप्रणनामपुरस्सतान् २५ इदंविज्ञापयामासवीरमिंदःकृतांजलिः शुश्रूषांकर्त्तुकामोस्मिभवतामहमन्वहम् २६ शिवभक्तदुहामस्मिनिग्रहेबलवत्तमः अनुजानीतमांसर्वेदासंवःशरणंगतम् २७ तथेत्यंगीकृतस्तैस्तान्सिषेवेत्यागराजवत् ईशभावनयाभक्तान्भजमानस्यभूसुरान् २८ अत्यगुर्वीरमिंदस्य समाद्वादशाततपुरे कृतेषुशिवभक्तानांकैंकर्यैपारमेश्वरे २९ तंमिलित्वावितेनुस्तेशिवकार्यधुरंधरं एतस्मिन्नंतरेप्रातःकदाचनससुंदरः ३० अपरित्यक्ततांबूलकपोलोधूर्त्तलक्षणः वेश्यांगरागसंसक्तसूक्ष्मवस्त्रावगुंठितः ३१॥

तद्भक्तानपि अन्वहंसेवमानोवत्सरत्रयंनिनायेत्यर्थः २० ततइति कमलालयंप्राग्वर्णितं २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ अत्यगुरिति द्वादशसमाःवर्षाएयत्यगुरतिक्रान्तानीत्यर्थः २९ ३० अपरित्यक्तेति धूर्त्तानांकितवानांलक्षणंचिन्हंयस्यसः ३१

३२ ३३ वीरमिंदइति सुन्दरआततायिनं वधोद्यतंतंवीरमिन्द्रंदृष्ट्वा ३४ प्रविश्येति अररंकपाटं मुखे द्वारे ३५ स्थितइति हेब्रह्मबंधो ब्राह्मणाधम ब्रह्मबंधुरधिक्षिप्तेइत्यमरः ३६ विद्येति विद्यामदेन अवलिप्तोसि गर्वितोसि तंतुधारिणि उपवीतधारिणि ३७ ३८ ३९

अतीत्यगोपुरद्वारंविघ्नेशालयमंडपे स्थितान्मिलित्वासबहून्सेवमानान्महेश्वरम् ३२ अवमत्यानवेक्षैतान्वीर मिन्द्रेपिपश्यति गंतुमंतर्गृहंशंभोरियेषसमहाकविः ३३ वीरभिंदःसुसंक्रुद्धःतंहंतुंपरशुरधो आततायिनमायां तंतंदृष्ट्वासुंदरोभिया ३४ प्रविश्यांतर्गृहेशंभोर्दृढीचक्रेररंमुखे सखायंशरणंप्राप्तसुंदरस्यागनायकम् ३५ स्थितो गर्भगृहद्वारेवीरभिंद्रोजगादतं निर्याहिब्रह्मबंधोत्वांनिहन्म्यद्यहरद्रुहम् ३६ विद्यामदावलिप्तोसिमहाद्रोहैकसा धनं तंतुधारिणियद्यत्रत्वय्यद्यापिमहेश्वरः ३७ विदधातियदिप्रीतिंसबाह्यःक्रियतेमया इत्याकर्ण्यवचस्तस्य संत्रस्तःसचसुंदरः ३८ आपदुद्धारणोपायंअंतःपप्रच्छशंकरं स्तुहिभक्तानितीशस्यनियोगेनमहाकविः ३९ भू यिष्टभक्तिस्तान्भक्तान्तुष्टावपरयागिरा श्रीसुन्दरउवाच संसारसंक्लेशमहांधकारविध्वंसनोद्यद्दिवसाधिना थान् श्रीकंठभक्तांघ्रिसरोजरेणून्विधायमौलौविपदंतरामि ४१ श्रीअगस्त्यउवाच सुंदरेणस्तुताःसर्वेभक्ताः संभूयतेमुदा वीरभिंद्रंनिवार्याथवृणुतेसुंदराभयम् ४२ वीरभिंदेनसख्यंचसुंदरस्यययाचिरे तथेतिशिवभक्ता नांवचनंसचकारह ४३ यदुक्तंशिवभक्तैस्तन्ननेसाहकदाचन त्यागेश्वरस्तस्यतथाकृतेनसंतुष्टचित्तस्तुषितःपु रस्तात् वृषेंद्रमारुह्यतदोमयाविर्भूत्वाददौमुक्तिममुष्यधीराः ४४ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेअष्टादशोऽध्यायः १८॥

४० सुन्दरःशिवभक्तान्स्तौति संसारेति संसारक्लेशएव महान्धकारःतस्यविध्वंसनेउद्यद्दिवसाधिनाथान्उद्यद्भास्कररूपान् ४१ सुन्दरेणेति

संभूयमिलित्वा ४२ ४३ ४४ इतिश्रीमानवल्युपनामककन्हसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांअष्टादशोऽध्यायः १८॥ ॥७॥ आख्यानान्तरमुपक्रमते पुराणेत्यादिना लोकविश्रुता लोकप्रसिद्धा १ २ ३ ४ ५ प्रथमेति प्रथमाश्रमिणः ब्रह्मचारिणः क

श्रीअगस्त्यउवाच पुराणसरिदाख्यातानगरीलोकविश्रुता तत्रास्त्यमरनीत्याख्योब्राह्मणःशिवभक्तिमान् १ सोभूत्तत्रपुरेशंभोःस्थानेप्रीतिकरेस्वयं निर्माय धर्मशालांच विदधे धर्ममुत्तमम् २ अन्वहंशिवभक्तानामन्नंक्षीराज्यपूरितं अभ्यंगवस्त्रममलंकौपीनंब्रह्मचारिणाम् ३ यतीनामुचिताःकंथाःसदनानिकुटुंबिनां ददातिशिवभक्तेभ्योयदभीष्टंक्षणेनतत् ४ एवंनिवसतस्तस्यद्वात्रिंशद्वत्सराययुः विधातुकामस्तद्भक्तिपरीक्षांपरमेश्वरः ५ प्रथमाश्रमिणोवेषंगृहीत्वातद्गृहंययौ कपर्दस्तच्छिखाजन्तेललाटाग्रावलंबिनी ६ भस्मरेखाभवच्चाद्रीकलासाच्छस्नानावदोः भस्मबिंदुरभूद्भालेतार्तीयीकंविलोचनम् ७ यज्ञोपवीतमस्यासीत्प्रवाहःसौरसैंधवः आषाढदंडोजगवंधनुरस्यकरेभवत् ८ करभूषणनागोभूत्सवित्रंदक्षिणेकरे कृष्णाजिनमभूच्चर्मवैयाघ्रंमौंजिबंधनम् ९ आसीद्वासुकिरेतस्यदीर्घभोगःफणीश्वरः यद्यान्नतमिदंचास्यमायाकौपीनतांदधौ १० भिक्षापात्रमभूद्ब्रह्मकपालंसर्वमाहितम् ११ समंदहासद्युतिभिर्दिगंतानुद्भासयन्निंदुरिवस्वभाभिः गृणन्नधीतानपिवेदमंत्रान्जगामवेश्माऽमरनीतिनाम्नः १२ सतदामरनीतिस्तंप्रज्वलद्ब्रह्मवर्चसं मायावपुरिवप्रांचंमहाबलमदापहम् १३ ॥ ॥

पर्दःजटाजूटः ६ भस्मेति तार्तीयीकंविलोचनं तृतीयनेत्रं ७ यज्ञोपवीतमिति सौरसैन्धवःसुरसिंधुसंबंधी आषाढदंडःपालाशदंडः अजगवं पिनाकः ८ ९ आसीदिति दीर्घभोगःदीर्घकायः १० ११ १२ सइति प्रज्वलत् प्रकर्षेणदीप्यमानं ब्रह्मवर्चसं वृत्ताध्ययनसंपत्तिः १३ ॥ ७ ॥

१४ १५ १६ १७ भैक्षेति भैक्षं भिक्षासमूहः तद्रूपस्य अन्नस्य भोजनं अधीयानस्य वेदाध्ययनं कुर्वतः वटोः ब्रह्मचारिणः युक्तमुचितमित्यर्थः १८
१९ २० २१ २२ इदमिति इदं कौपीनं वर्षाम्भसा वृष्टिजलेन उक्षितं सिक्तं माभूत् २३ २४ पालाशेति लतादाम्नि लतारूपे रज्जौ २५ आपादे

हर्षितस्तेजसा तस्य प्रत्युत्थाय कृतांजलिः स्वागतं ते वटो तावदास्यतामिह सांप्रतम् १४ त्वद्दर्शनात्कृतार्थोस्मि
प्रीतिः पशुपतेर्मम आतिथ्यं कर्तुकामोस्मि दयादृष्ट्या विलोकय १५ स एवं वटुमभ्यर्च्य प्रार्थयामास भक्तिमान्
मायावटुश्च तं प्राह स्मयमानमुखाम्बुजः १६ त्वमेवामरनीतिः किं श्रुतवानस्मि ते यशः शिवभक्तार्चनायैव त्व
दर्जितमहोधनम् १७ भैक्षान्नभोजनं युक्तमधीयानस्य मे वटोः नाहं गृहस्थस्यैकस्य करोम्यन्नेन भोजनम् १८
दीयतामागतेभ्योन्नं भक्तेभ्योस्म्यर्चितोऽमुना नैकत्र भुक्तिर्विहिता यथेच्छं ब्रह्मचारिणः १९ स्थीयते त्वद्गृहे ताव
द्यावद्वृष्टिः प्रशाम्यति मध्यान्हसमयो त्येति वृष्टिश्चेयं प्रवर्त्तते २० इति तद्वाक्यमाकर्ण्य स भक्तस्तस्य पादयोः प्र
णाम्य प्रार्थयामास भुज्यतामिति तं पुनः २१ वटुश्चानुमतिं दत्वा स्नात्वाहं विहितान्हिकः आगच्छामि भवद्गेहं मकौ
पीनं गृह्यतामिदम् २२ इदं सुरक्षणीयं मे मास्तु वर्षाम्भसोक्षितं इत्युक्त्वा प्रददौ तस्य हस्ते जग्राह सोपि तत् २३ आ
षाढपाणिश्च वटुर्जगाम स्नातुमापगां गृहिणीं त्वरयामास त्वं हरश्चार्च्यतामिति २४ पालाशदंडादवमुच्य तद्दुतं सत
ल्लतादाम्नि गृहांतरस्थे निबध्य पूजां विदधे पुरारेः शिवार्चनां तेवटुराजगाम २५ आपादकेशाग्रमसौ तदानीमासार
धाराजलसिक्तगात्रं उत्कंपरोमांचजुषं ददर्श वटुं धृतस्वस्तिकमागतं च २६ शीतिकाबाधते तावत्कौपीनं तत्प्रदीय

ति आसारः धारासंपातः धृतः स्वस्तिकः अंसन्यस्तकरद्वयरूपो बंधनविशेषो येन तम् २६ २७ ॥ ७ ॥ ४ ॥ ७ ॥

२८ २९ ३० ३१ ३२ वामदेवेति भूभृतां पर्वतानां प्रभोः सुमेरोः उपरि अच्छोदनामके सरसि ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ नदि

यत्रतन्निहितंतत्रनस्मपश्यतिविस्मितः बहुधान्वीक्षमाणश्चनददर्शतिरोहितम् २८ अथागस्यवटुंप्राहगृह्य
तामन्यदुत्तमं रज्जुबंधेनपश्यामिनापिकश्चिदिहागतः २९ विस्मयोमेमहानत्रमायेवप्रतिभातिमे अथक्रुद्धोवटुः
प्राहनान्यद्दृक्ष्यामिकिंचन ३० तदेवामरनीतेमेदेह्यज्ञानादिहागमं अस्पृश्यमन्यत्कौपीनंमादृशाब्रह्मचारिणा
३१ नेहानयसितच्चावत्तावन्मेनास्तिभोजनं नाहंकारेणवच्मीदंश्रूयतांतस्यचागमः ३२ वामदेवोपदिष्टेनमंत्रेणम
हतापुरा अच्छोदेतत्रसरसि प्रभोरुपरिभूभृतांम् ३३ आह्लादशाब्दमंभस्थोदेवींत्रिभुवनेश्वरीं अस्तोषंवचसा
देवीसाप्रसन्नाभवन्मम ३४ तयाचकरुणापांगतरंगैरनुकंपितः उक्तःशारदयादेव्याजनन्याजगतामहम् ३५ उ
त्तिष्ठविरमायाहिसर्वविद्याःस्फुरंतुते शीतार्त्तोसिगृहाणेददुर्लभंयोगिनामपि ३६ दुःसुक्तोसादयसत्यान्मेकौ
पीनमिदमुत्तमं ददौसाहिदयासिंधुर्वाग्देवीवरदामम ३७ तदहंचद्विधाकृत्यप्रतिसंध्यंधरामिच निर्णयस्सर्व
विद्यासुजातोमेतस्यधारणात् ३८ तच्चेद्विनाशितंनूनंमद्विधेश्वर्यभूर्भव वंचकःसाधुवेषेणमादृशांचरसिक्षितौ
३९ किंकरोमिक्वगच्छामिवाणीकोपंकरिष्यति विज्ञातोराजराजेनन त्वांमुंचामिसात्वत नप्रदास्यसिचेद्भिक्षा
भवेद्देह्यलमल्लकं ४० वटूक्तिभीतोऽमरनीतिरन्यत् पट्टाम्बरंकिंचिदनर्घ्यमस्ति ॥ ७ ॥ ७ ॥

ति मद्विधानां मादृशानां यदैश्वर्यं कौपीनधारणभिक्षाटनादिरूपंतस्यभूःस्थानंभव ३९ किमिति सजराजेन कुबेरेण नेति त्वंनप्रदा
स्यसिचेत् कौपीनमितिशेषः भिक्षाभवेत् अल्लकं कौपीनं देहि ४० ४१

४२ ४३ ४४ ४५ हृतद्दूति मममनः सीदतीवखिद्यतीव ४६ ४७ ४८ ४९ तुलितमिति यत्कौपीनंधृतेनमयापूर्वंधृतेनेस्यर्थः समंतुल्यंभ

स्पृष्टंनचान्येनदद्दामितत्तेगृहाणतुल्यंकरुणांविधेहि ४१ इत्युक्त्वान्यपतत्पादेभीतस्तदुपवासतः ४२ सचन
प्रतिजग्राहपरुषोक्तिपरोबटुः मिलिताश्चजनाःसर्वेवटोगर्वंप्रभाषिरे ४३ जहसुश्चापरेतत्रपप्रच्छुःकोभ
वानिति वटुःप्राहस्मतैःपृष्टःशिवनामसमुच्चरन् ४४ नमेमातास्तिनपितानबंधुर्नोपिसोदरः नवेश्मब्रह्म
चार्यस्मिभिक्षाश्यमरनीतिना ४५ हृतोस्मिसकलंनष्टंतपोमेतस्यनाशतः नोपायमन्यंपश्यामिसीदतीवम
नोमम ४६ भूयादमरनीतेतंपुण्यमायुश्चवर्धतां परिहासैरलंदेहिमदीयमलमल्लकम् ४७ तत्तुल्यमन्य
द्दातास्मीत्युक्तःप्राहपुनर्वटुः यदिसत्यमिदंवाक्यंप्रतिज्ञाजनसन्निधौ ४८ विधेहितथ्यंचेतत्त्तत्स्यात्तद्द
त्तामीत्यभाषत जनाश्चयुक्तमित्यूचुःब्रह्मचारीतदावदत् ४९ तुलितंदेहिकौपीनंयद्धृतेनसमंभवेत् घ
टांचानीयतांतूर्णंजनाःपश्यंतुसाक्षिणः ५० इत्याज्ञयाघटांतत्रसभक्तस्तूर्णमानयत् वटुर्दिगंबरोभूत्वानि
दधेस्वालमल्लकम् ५१ एकत्रभक्तःसंतुष्टोनूतनंनिदधेन्यतः नतदासीत्समंतत्रन्यधत्तान्यत्पुनश्चसः ५२ तदप्या
सीदसदृशमन्यदन्यत्तथापरं वासःपट्टांशुकशतंसर्वंलघुतदाभवत् जनाश्चविस्मिताःसर्वेभक्तःसोपिविसिस्मये ५३
प्रदक्षिणीकृत्यवटुंप्रणम्यतदारुरोहान्वितपुत्रदारः घटातदास्तांसदृशोघटेद्वौदिवोववर्षुःकुसुमानिदेवाः ५४ प्रसन्
न्नोवृषभारूढस्तदाभूत्वावटुर्हरः तस्मैप्रदायकैवल्यंकैलासशिखरंययौ ५५ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेएकोनविंशोऽ
ध्यायः १९ ॥ ७ ॥

वेत् घटा तुला ५० इतीति स्वालंस्वभूषणं अल्लकविशेषणमेतत् ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदो

एतावताशिवभक्तोपकारकस्यशिवभक्तापराधसहिष्णोश्चपरमगतिंप्रदर्श्यसंप्रतिशिवभक्तरक्षायै निजप्राणान्त्यजतोपिमुक्तिर्भवती त्याहरक्षायेइति १ कथांप्रवर्त्तयति अत्रेति दारकस्यतन्नामकस्य २ ३ ४ तत्रेत्यादि श्लोकद्वयमेकान्वयि शिवधर्माह्वयःतन्नामकः

अगस्त्यउ॰ रक्षायैशिवभक्तानांत्यजंतिप्राणमात्मनः एतेशिवप्रसादेनमुक्ताःस्युःकर्मबंधनैः १ अत्रवक्ष्येकथां पुण्यांश्रवणात्पापहारिणीं त्यजतस्तूलवप्राणान्दारकस्यमहात्मनः २ अस्तिश्रीगोस्थलंनामक्षेत्रंभुविपुरः द्विषः तत्रदेवंमहेशानंदारकःसेवतेन्वहम् ३ शिवायशिवभक्तेभ्योवायेदुह्यंतिभूतले संहारार्थमसौतेषांद धारपरशुंकरे ४ तत्रास्तिब्राह्मणःकश्चिच्छिवधर्माह्वयःपुरे आजन्मनोव्रतंतस्यस्वहस्तापचितैःशुभैः ५ कुसु मैरर्चनंनित्यंनतस्याभंजतव्रतं त्रिकालमर्चयानस्यमहांतंदेवमीश्वरम् ६ पुष्पाहरणलक्ष्येणसमयस्सुमहा नभूत अनपायनयोनामतत्रराजामहायशाः ७ पुरंदरसमोवीर्येबभूवचतुरंगवान् सोपिभक्तेषुमहतोप्रीति वहतिशंकरे ८ शिवद्रोहिणमालोक्यसद्यःशिक्षांकरोतिच नित्यार्चनपरोभूत्वाभक्तानामुत्तमोभवत् ९ तस्यसेना गजःकश्चिन्महीधरइवोन्नतः बभूवमत्तोदानेनयस्यजंबालितंपुरम् १० दानगंधंसमाघ्रायद्रवंतिस्मापरेगजाः युगमानौचतद्दंतौपृथुलौगिरिभेदिनौ ११ दूरेदृष्ट्वाजनाःसर्वेभीत्याधावंतिचान्वहं आधोरणाश्चतंपश्चाद्ग्रेतन्म दसूचकाः १२ संचरंतिमहारावास्तीक्ष्णकुंतधराःकरे राजाज्ञयादिवारात्रंरक्षंतिनगरंभटाः १३

५ ६ पुष्पेतिलक्ष्येण व्याजेन अनपायःनाशरहितःनयोनीतिर्यस्य तन्नामक नामेतिप्रसिद्धो ७ ८ ९ तस्येति यस्यगजस्य दानेनम देन पुरंजंबालितं कर्दमितं १० दानेति युगमानौ युगप्रमाणौ ११ दूरेतिआधोरणाः हास्तिपकाः १२ १३ कदाचिदिति अन्यत्रमार्गेनि

रुद्धेसति गजेनेतिशेषः १४ १५ मन्द्रेति बृंहितंगर्जितं १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ जघानेति निशितेनतीक्ष्णेन २५ २६ २७ स

कदाचिद्दारकःस्नातुंमध्यान्हेवापिकांययौ दूरंनिरुद्धेचान्यत्रमार्गेपार्श्वेन्यलीयत १४ सपुष्पपेटिकांविभ्र द्द्विपं
दृष्ट्वातिकागतं उच्चैःस्वरेणचुक्रोशपाहिशंकरमामिति १५ मंद्रस्तनितगंभीरंकुर्वन्स्तनितमुच्चकैः वेगात्करे
णुरागत्यतत्पुष्पपुटिकांहठात् १६ आकृष्यशतधाचक्रेपुष्पौघश्चव्यशीर्यत विशीर्णेषुप्रसूनेषुशिवधर्मसखि
न्नधीः १७ आधोरणानुवाचेदंयुष्माभिःकिंदुरात्मभिः करेणुःप्रेरितोदुष्टःशिवार्चनविरोधकृत् १८ किंकरोमि
क्वगच्छामिशरणंमेनकश्चन नयुष्माभिःकृतमिदंकृतंराज्ञाशिवद्रुहा १९ विलापध्वनिरित्यस्यशश्रुवेबहुदू
रतः तंश्रुत्वादारकस्तूर्णमागतःप्राहभूसुरम् २० महात्मन्केनपुष्पाणिशिवपूजापरस्यते विनाशितानितब्रूहिप
श्याद्यममविक्रमम् २१ शिवधर्मोवदच्चेष्टांदुष्टस्यद्विरदस्यतां तदाकार्येकरौकर्णेकृत्वाशिवशिवेतिच २२ त
दाजज्वालकोपेनहुताग्निरिवचक्षणात् प्राणत्यागेगतत्रासःसोनुप्राप्यतदागजम् २३ निहंतिस्मपदेतस्यचुक्रो.
धचनित्वसः गृण्हातिशुंडयायावत्तावदागत्यतत्पुरः २४ जघानदंतयोर्मध्येनिशितेनायुधेनसः गतासुस्तत्प्र
हारेणसपपातमहागजः २५ वारणस्कंधमारूढान्जिघांसूनाततायिनः दारकोनिजघानत्रीन्द्वौचतस्यानुयायिनो
२६ द्विरदानुचरास्सर्वेभीत्यागत्वानृपांतिकं साहसंदारकस्यैतद्धिंसापकमबोधयन् २७ सराजातूर्णमागत्यनिहतं
वीक्ष्यचद्विपं हतंकुवलयापीडंहरिणेवभटानपि २८ दारकंशिवधर्मंचकुसुमापायदुःखितं निवार्यसोद्यमान्योधा

इति हरिणाकृष्णेनकुवलयापीडंकृष्णवधायकंसेनप्रेषितंगजमिव इयंचकथाभागवते दशमेप्रसिद्धा २८ दारकमिति प्रहितांजलिःकृ

३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ अहमिति नौदारकराजानौ अशरीरवाक् अनिर्दिष्टवक्तृकावाणी ३७ अनपायेति मुमूर्षसि मर्तुमिच्छसि

मदीयैर्विहितंकर्ममयैवविहितंध्रुवं सापराधोस्म्यहमितिदेवेभक्तेचशंकरे ३० प्रायश्चित्तंनपश्यामिद्रोहस्या स्यमृतेर्विना तस्मात्परशुनानेनभिंधिमामपिदारक ३१ परिपूतोभविष्यामिशिक्षितोभवताप्यहं इतिवाचंस माकर्ण्यदयालोदारकेसति ३२ सतस्यहस्तात्परशुंजग्राहमरणोत्सुकः स्वयमेवगलच्छेदेप्रवृत्तंवीक्ष्यभूप तिम् ३३ निरुध्यचमहाभक्तंदारकःखिन्नधीरभूत् अनपायनयंशंभोर्महांतंधर्मचक्षुषम् ३४ इमंभक्तमवि ज्ञायहेतदीयाइमेहताः मयागिरीशभक्तानांयेनद्रव्यंविलुप्यते ३५ निष्कृतिस्तस्यमरणंनान्यथाक्वापिनिष्कृ तिः छिन्नकंठोभविष्यामिस्वयंपरशुनाऽमुना ३६ अहंद्रोह्यस्यहंद्रोहीमुमूर्षुःप्रागहंत्विति यदालंबितशस्त्रौ तौतदाभूदशरीरवाक् ३७ अनपायनयप्रीतस्तवाहमधुनानृप यस्त्वंसाम्राज्यमुत्सृज्यभक्तद्रोहान्मुमूर्षसि ३८ तवास्मिदारकप्रीतःकृतंकर्मसुदुष्करं परशुंत्यजभावेनपूजयाद्यप्रभृत्यसि ३९ मुक्तश्चनिहतास्सर्वेस मुक्तिस्थंतुसांप्रतं इत्युक्त्वासहसोत्तस्थौगजःपंचभटाअपि ४० सर्वेऽपिविस्मयंजग्मुःपुष्पवृष्टिरभूद्दिवि दारकं शिवधर्मंचप्रणम्यसमहीपतिः ४१ सख्यंताभ्यामियायाथगजारूढोगृहंययौ दारकस्त्यक्तपरशुर्मनसैवमहेश्व रम् ४२ तत्रस्थःपूजयामासतदारभ्यसमात्रयं ततःशिवप्रसादेनदुर्लभेनचदेहिनाम् ४३ साक्षात्कारादवाप्तेन कैलासपदमाप्तवान् ४४ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेविंशतितमोऽध्यायः २०॥ ॥श्रीअगस्त्यउ० अन्यथाभावयंतश्च

३८ तवेति अस्मीति त्वमित्यर्थकंविभक्तिप्रतिरूपकं ३९ ४० ४१ ४२ तत्रस्थइति समात्रयं वर्षत्रयं ४३ ४४ इतिश्रीमानवल्युपनाम

कन्तसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांविंशतितमोऽध्यायः २०॥ ७॥ ॥अथशास्त्रावपिशैवलक्षणदर्शनेन देशत्यागेशिवप्रसादोवश्यंभवतीत्याहअन्यथेति १ २ ३ लक्षणमिति शतरुद्रीयंरुद्राध्यायःपंचार्णःशिवपंचाक्षरोमंत्रः ४ ५ अग्निहोत्रोद्भवमिति वैवस्वतोयमः ६ घृतमिति पंचपातकानिस्वर्णस्तेयादीनितेषांसंघातः समुदायएव तूलःकार्पासः तस्य

शिवभक्तेषुयःपूजांविदधातिशिवेयथा नस्यनश्यंतिपापानिवर्द्धंतेपुण्यराशयः २ शिवभक्तावमानेनशिवद्रोहीभवेन्नरः शिवभक्तप्रसादेनशिवानुग्रहभाग्भवेत् ३ लक्षणंशिवभक्तानांभस्मरुद्राक्षधारणं शतरुद्रीयपंचार्णजपादिचविशेषतः ४ भस्मधारणमेवाहुःपरमंभक्तलक्षणं ब्राह्मणस्यकुलीनस्यवेदाध्ययनवद्भवेत् ५ अग्निहोत्रोद्भवंभस्मयस्यभालेधृतंभवेत् तस्यवैवस्वतोराजादर्शनाद्दूरतोव्रजेत् ६ धृतंभस्मचयत्किंचित्पंचाक्षर्याभिमंत्रितं पंचपातकसंघाततूलदावानलोभवेत् ७ भूतप्रेतपिशाचाहिवृश्चिकादिविषापहं आयुरारोग्यसौभाग्यभोगभाग्यसमृद्धिदम् ८ भस्मैवकेवलंशुद्धं पुनर्भवविनाशनं पंचाक्षरविधानेनधृतंतन्मोक्षदंभवेत् ९ धृतभस्मानमालोक्यभक्त्याप्रणमतीहयः प्रसन्नस्तस्यजन्मार्त्तिंशिवएवनिरस्यति १० श्रीऋषयऊचुः भस्मधारणमात्रेणप्रसीदतिकथंशिवः महामोहजुषामेतत्कुंभयोनेवदस्वनः ११ श्रीअगस्त्यउवाच अत्रैवोदाहृतंपूर्वैः चरितंब्रह्मवादिभिः भक्तसेनादिनाथस्यश्रृणुतश्रद्धया

दावानलोवनाग्निःभवेत् ७ भूतेति अहयःसर्पाःभूताश्चेत्यादि वृश्चिकादयश्चेतिद्वंद्वःतेषांविषापहंविषनाशकं ८ ९ १० एवंभस्ममाहात्म्यश्रवणेनसंजातकौतूहला ऋषयःपुनःकुंभयोनिंपृच्छन्ति भस्मेति महामोहजुषां बलवदज्ञानसेविनां पापिनामित्य

१३ १४ दृष्ट्वेति सर्वकलासु समस्तविद्यासु दाक्ष्यं दक्षत्वं सामर्थ्यमितियावत् १५ १६ १७ भूराद्इति अतिभूराख्यः तन्नामकः अन्यः त स्यएनादिनाथस्यज्ञातेयवान् ज्ञातित्वाश्रयः अभूदित्यन्वयः १८ वीरेति आत्मानंवीरंमन्यते असौवीरमानी केषांचित् दुरभिमानिना

दक्षिणापथदेशेऽस्तिनगरंशावराह्वयं कश्चिदेनादिनाथाख्यस्तत्राभूद्भक्तिमान्हरे १३ सह्यचैयस्यभेदेनशि वभक्तान्शिवंयथा धृतरुद्राक्षभस्मानःस्वस्यप्राणद्रुहोपिये १४ दृष्ट्वातान्प्रणमत्येषःतदिष्टंचप्रयच्छति तस्यैवंवर्त्तमानस्यदाक्ष्यंसर्वकलास्वपि १५ निरंकुशंविशिष्यासीच्छस्त्रेशास्त्रेमहौजसः सर्वायुधविशेषाणां प्रयोगपरिमोक्षयोः १६ यथाभूदस्यसामर्थ्यंनतथान्यस्यकस्यचित् येतत्रनगरेयोधादेशांतरगताश्रये १७ भूराविख्यातिमंतश्चतेषामासीदयंगुरुः अभूदन्योतिभूराख्योतस्यज्ञातेयवानिह १८ वीरमानीसकेषांचिदाचा र्यइतिसंमतः स्पर्धतेन्वहमेतेनगोमायुर्हरिणायथा १९ नमत्समोयमेनादिरित्यघोषयदन्यतः चत्वरेक्रंदनंतस्य श्रुत्वापिसनकुप्यति २० गर्जितंप्रतिभेकस्यनहिक्रुध्यतिवारिदः शिष्याःकदाचिदेतस्यतस्यस्पर्धासहान्वह म् २१ समरायोद्यमंचक्रुस्तान्स्वांस्त्यासन्यवारयत् असमर्थतयायोद्धुममुष्येतन्निवारणम् २२ पुनरुक्तोपिचस्प र्धामतिभूरश्चकारह चक्षमेतदपिश्रीमान्महात्माशिवभक्तिमान् २३ अतिभूरोदिने क्वापिमुहुःश्रोसाहितःख लैः आगत्यैनादिनाथस्यगृहद्वारंजनैर्वृतः २४ प्राहयुध्यस्वभूरश्चेन्मयासार्धंनचेन्मम त्यक्त्वायुद्धपदेकृत्वाप्रणा

मित्यर्थः एतेनएनादिनाथेनस्पर्द्धते जिगीषांकरोतीत्यन्वयः तत्रोपमा गोमायुर्हरिणायथेति गोमायुर्मृगधूर्तकद्त्यमरः हरिणासिंहे न १९ नेति चत्वरे अङ्गणे २० गर्जितमिति भेकस्यमंडूकस्य २१ २२ २३ २४ प्राहेति पदेप्रणामंकृत्वाशरणागतोभूत्वेत्यर्थः २५ ॥ ७ ॥

२६ २७ नेति बद्धकक्षौ बद्धकटिबंधौ २८ २९ ३० ३१ परिश्रान्त इति दिनयौवने मध्यान्हे इभं गजं हरिर्यथा सिंह इवेत्यर्थः ३२ ३३ ३४

इतितस्योक्तिमाकर्ण्यकर्णयोःपरुषाक्षरां हसन्नेनादिनाथोपिप्रत्युवाचभटाग्रणीः २६ गृहाणशस्त्रंनिर्याहि बहिर्यावोरणांगणं अथैवमुक्तेसर्वेपिश्वःप्रभातेस्तुसंयुगः २७ नेदानीमतिमध्यस्थाःप्रतिषेधंव्यतन्वत अथा परेद्युरुषसिबद्धकक्षौगताबुभौ २८ रणांगणंविविशतुःशिष्यैःसहधृतायुधैः पौराःसर्वेचददृशुःसाक्षिणःसंयुगंत योः २९ प्रणादितेषुतूर्येषुसिंहनादैर्दिविस्पृशि पश्यत्सुवीरवर्येषुरणाकक्षांबबंधतुः ३० चरंतौविविधैर्मार्गैर्हे तिभिःपरिभूषितौ दर्शयामासतुःशिक्षांनानाशस्त्रप्रयोगतः ३१ परिश्रांतोऽतिशूरोऽभूत्प्रस्विन्नोदिनयौवने च र्मखड्गंचविभ्रंतंजग्राहेभंयथाहरिः ३२ नजघानगृहीत्वातंदययासुभटोत्तमं तमुवाचातिशूरस्त्वांश्वोजेतास्म्य धुनात्यज ३३ तथेतितंहतप्रायंतत्याजैनादिनायकः अतिशूरोगृहंप्राप्यचिंताक्रांतोबभूवह ३४ उदेष्यतिरविर्यु द्धंभविष्यतिचतत्रमां विजित्यैनादिनाथोपिकीर्त्तिप्राप्स्यतिशाश्वतीं ३५ वृथाप्रोत्साहितोमूर्खैःस्पर्धालुरधुनास्य हं प्रबलस्यापराधेनप्राप्तोहंप्राणसंशयम् ३६ एनादिनाथंसमरेसंपश्यामिधृतायुधं क्रुध्यंतमिवमत्तेभमनुकेसरि णंवने ३७ प्रातःकथंनिरीक्ष्येहंसक्रोधस्फुरिताधरं मुखमेनादिनाथस्यशार्दूलस्येवजृंभतः ३८ यदिभूयोऽपियोत्स्या मिगमिष्याम्यंतकालयं प्राक्प्रार्थितःकथंभूयःकरिष्येस्यपदानतिम् ३९ त्राणोपायंनपश्यामिप्राणानांकथमप्यहं रणे विनाप्रणामेननविमोक्ष्यतिमांरिपुः ४० अप्ययुक्ततरंमन्येममरात्रौपलायनं इतिचिंतापरस्याभूत्उपायःप्राणरक्षणे ॥

३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

४२ ४३ प्रास्थादिति श्रुता तस्य अतिशूरस्य बिरुदावलीप्रबंधविशेषः तल्लक्षणं तु वार्यमानां कबिरुदवर्णनप्रचुरोज्ज्वला वाक्याडंबरसंयु

क्तासामता बिरुदावलीति ४४ तत्रेति शुष्मिणोरिवगजयोरिव ४५ ४६ ४७ ४८ आहूतद्रुतिशिवभक्तानां अभिषंद्रुः पराभवः तेन यदंहः दुरितं तस्य नि

इतिकर्त्तव्यमित्युक्त्वासोतिशूरोस्वपन्निशि रजन्यांतु प्रभातायां त्रिपुंड्रालंकृतालिकः ४२ चतुर्विंशतिरुद्राक्षभूषि
तौ च दधद्भुजौ खड्गखेटधरैः सार्द्धमतिशूरो विनिर्ययौ ४३ प्रास्थादेनादिनाथोपि श्रुततद्बिरुदावलिः गच्छंतमन्व
युः शिष्यास्ताराश्चंद्रमसं यथा ४४ तत्र सर्वेषु पश्यत्सु तयोर्युद्धमवर्त्तत वाञ्छतोः कीर्त्तिमतुलां शुष्मिणोरिव मत्त
योः ४५ हस्तदूतेन खड्गेन सजघान रणे रिपुं अतिशूरोपि खड्गेन तत्प्रहारं न्यवारयत् ४६ एनादिनाथो थो लघ
न्लग्नं च मर्मण्यसिं निजम् भाले भस्म रिपोर्दृष्ट्वा संभ्रांतहृदयो भवत् ४७ विचारं चागमत्तीव्रं शिवद्रोहभयेन
सः कथं मया शिवद्रोहमविचार्य दुरात्मना ४८ आहूतो भस्मरुद्राक्षधारी युधि रिपूकृतः शिवभक्ताभिषंगांहो
निष्कृतिर्न मृतिं विना ४९ यदि त्यक्तायुधोहं स्याम यशस्यं भवेदघं पराङ्मुखवधात्तस्मादत्तस्तिष्ठामि सायुधः ५०
छिन्नग्रीवोऽस्य खड्गेन प्राणांस्त्यक्ष्येद्य शुद्धये नान्यथा निष्कृतिर्मेस्ति वर्षकोटिशतैरपि ५१ धृतासिरेवं निश्चित्य त
स्थाउद्यमवानिव भावज्ञोपि रिपुस्तस्य नजानन्निव तत्क्षणे ५२ अतिशूरः शिरश्छेत्तुं शत्रुं कैश्ये परामृशत् निर्वि
कारो यदा तस्थौ प्राणानामत्ययेपि सः ५३ तदानीं वृषभारूढः शंकरः प्रत्यदृश्यत पार्वत्या च गणैः सार्द्धं विबुधेंद्रैरभि
ष्टुतः ५४ स्थितिं दत्वास्य कैलासे चक्रे पारिषदोत्तमम् किं वा न सुलभं पुंसां प्रसन्ने परमेश्वरे ५५ प्राप्याप्यापदमीश

ष्कृतिः प्रायश्चित्तं मृतिं विना नेत्यर्थः ४९ ५० ५१ ५२ अतिशूरइति कैश्ये केशसमुदाये ५३ ५४ स्थितिमिति पारिषदोत्तमं प्रमथा

इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांएकविंशतितमोऽध्यायः २१॥ ॥श्री॥
संप्रति निषादादिहीनजातीनामपिशिवभक्त्यामुक्तिर्भवतीतिवदति शिवेइति जन्मादिपदेनरोगमरणादिपरिग्रहः तेनयःक्लेशसएव
ध्वांतं अंधकारःतस्य अर्कस्वरूपंसूर्यात्मकंतन्नाशकमित्यर्थः अंघ्रिसरोरुहंपादकमलंयस्यतादृशे १ नेतिश्लोकद्वयं एकान्वयि श्रुतं
शास्त्रं इज्यायागः व्रतंउपवासादि स्वाध्यायोवेदाध्ययनं कुलादिकं सर्वं तथा तेनप्रकारेणपुनर्भवक्लेशहरं नभवति यथाशिवभक्तिः

इतिश्रीस्कंदोपपुराणेएकविंशतितमोऽध्यायः २१॥ ॥अगस्त्यउ॰ शिवेजन्मादिसंक्लेशध्वांतार्कांघ्रिसरोरुहे भक्तिंवितन्व
तेयेत्रतेषांनास्तिपुनर्भवः १ नकुलंनश्रुतंनेज्यानव्रतंनतपोमहत् नस्वाध्यायोनदेवार्चानचतीर्थनिषेवणम् २ पुनर्भवक्ले
शहरंभवतिब्राह्मणास्तथा शिवभक्तिर्यथापुण्याजन्मदोषविनाशिनी ३ शमादिगुणसम्पन्नोब्राह्मणोविजितेंद्रियः अ
पिब्रह्मविदीशांघ्र्योर्विनाभक्तिंनमुच्यते ४ शिवभक्त्यैकयालोकेनिषादश्वपचांत्यजाः छिन्नबंधाविनायोगैरनावृत्तिप
थंगताः ५ मांसनेत्रार्पणेनैकश्चंद्रचूडप्रसादतः निषादसूनुःपरमांगतिमापद्विजोत्तमाः ६ श्रीऋषयऊचुः॥
कथमर्पितवान्नेत्रंनिषादोनिंद्यजन्मभाक् ॥ कथंशंभोःप्रसादेन विमुक्तभवबंधनः ७ ॥ ९ ॥ ९ ॥

ब्राह्मणाइतिसंबोधनं २ ३ शमादीति आदिपदेन दमादयोपिगृह्यंते तथाच शमादिषट्कसम्पन्नोपीत्यनेन साधनसंपत्तिसत्वेपीत्य
र्थः शिवचरणभक्तिंविना नमुच्यतेइत्यन्वयः ४ शिवभक्त्येति श्वानंपचंतीतिश्वपचाः चंडालाःनिषादाश्च श्वपचाश्च अन्त्यजा शू
द्राश्चेतिद्वन्द्वः अनावृत्तिपथंमोक्षमार्गं नसपुनरावर्ततेइतिश्रुतेः अनावृत्तिःशब्दात् इतितदर्थकं चरमं ब्रह्मसूत्रंयंप्राप्यननिवर्त
न्तेतद्धामपरमंममेतिस्मृतेश्चगताःप्राप्ताः ५ ६ जातकौतुकामुनयःपुनःकुंभयोनिंपृच्छन्ति कथमित्यादिश्लोकद्वयेन ७ ॥ ९॥

८ इतिहासमारभते कांचीपुरस्येत्यादिभिः एकादशश्लोकैः ९ पर्वतंवर्णयति नाम्नेति कुंजराकारेण गजाकारेण भूषितोलंकृतः वन्यसत्वानां वनेभवानांजन्तूनां शरणेसाधुःशरण्यः १० कुन्देत्यादिश्लोकत्रयमेकान्वयि चलच्छदाः अश्वत्थाशम्याकाः चतुरंगुलाः ११ अरिष्टाःफेनिलाःपारिभद्राःनिंबतरवः १२ वेणुभिरिति यत्रशैलेभूमीरुहाङ्गणाः वर्द्धन्तेइत्यन्वयः १३ वर्धमानेति हर्यक्षाःसिंहाः १४ रत्नेति

अवापसिद्धिंपरमांदुर्लभांयोगिनामपि चरित्रंतस्यधन्यस्यवदनःकुंभसंभव ८ श्रीअगस्त्यउवाच कांचीपुरस्यमहतःस्थानस्येशानकोणतः सुवर्णमुखरीतीरेपर्वतोस्तिमहत्तरः ९ नाम्नावेणुगिरिःश्रीमान्कुंजराकारभूषितः शरण्योवन्यसत्वानांनानाधातुविचित्रितः १० कुंदमंदारहिंतालतालबिल्वचलच्छदाः सप्तपर्णाश्वशम्याकशललासनरोहणाः ११ नागकेसरपुन्नागनालिकेरविभीतकाः वरणोदुंबरारिष्टपारिभद्रादयोद्रुमाः १२ वेणुभिःसहवर्द्धंतेयत्रभूमिरुहांगणाः निकुंजनिलयायत्रवर्षातपनिरोधिनः १३ वर्धमानमहावेणुपर्वनिर्मुक्तमौक्तिकैः हर्यक्षनखनिर्भिन्नहस्तिकुंभच्युतैश्चतैः १४ रत्नकुंजांतरासंगपरभागमनोहरैः निशातशललोसूचीकृतरंध्रसमुज्वलैः १५ निर्मीयंतेनिषादानांहारायत्रवनेचरैः धिंधिभिंधिनमुंचानुद्रवप्रहरमारय १६ इतियत्राभितःशब्दाःश्रूयंतेशबरेरिताः कलभायत्रबध्यंतेलताभिःशबरार्भकैः १७ भिल्लमल्लशुनोयत्रभषतोवीक्ष्यसूकरान् तरक्षवश्चशार्दूलाःपलायंतेवनेवने १८ ॥ छ ॥ छ ॥

रत्नखचितानांकुंजानां लतागृहाणां अन्तरस्य मध्यभागस्य आसङ्गेनयःपरभागःगुणोत्कर्षःतेन मनोहरैः निशाताःतीक्ष्णाःयाश्शलल्यःशल्यरोमाणिताएवसूच्यः तत्कृतैःरंध्रैःसमुज्वलानितैरिति मौक्तिकविशेषणं १५ १६ १७ भिल्लेति तरक्षवः मृगादनाः १८ ॥ छ ॥

हरीति हरीणां सिंहानां केशरदामानि सटामालाः तदन्तः बद्धाः व्याघ्रनखाङ्कुरा यैः तादृशाः स्तनंधयाः बालाः दंष्ट्रिभिः वराहैः १९ कापोतेति कपोतानां समूहः कापोतं एवमग्रेपि तस्य मांसभुक् व्याधवाहिनी किरातसेना २० अवान्तरकथामुपक्षिपति तत्रेति विस्रगं

हरिकेसरदामांतबद्धव्याघ्रनखांकुराः स्तनंधया निषादानां यत्र क्रीडंति दंष्ट्रिभिः १९ कापोतशौकमायूरमार्गकौक्कुटमांसभुक् दुर्भिक्षं नैव जानाति श्रितायं व्याधवाहिनी २० तत्रास्ति गोधापुरमित्यनेकशवरास्पदं यस्य र्युषितमांसौघविस्रगंधि दिगंतरम् २१ नानापक्कणसाहस्रशतयूथपसेवितं सिंहव्याघ्रवराहेभत्वगावृत्तमहातपम् २२ नागो नामाधिपस्तस्य निषादकुलवल्लभः कुलाचलपुलिंदौघदीयमानकरो महान् २३ महाधनश्च शूरश्च भूपालानां च सम्मतः स दृष्ट्वा नाम शबरीं समानकुलसम्पदम् २४ उद्वाह्य हर्षवानासीत् हस्तिन्या गजराडिव रूपयौवनसौजन्यशालिन्या च तया सह २५ रममाणो मुदं प्राप योगी वब्रह्मविद्यया तस्यैवं वर्तमानस्य नापत्यमभवद् द्विजाः २६ दंतानपत्यभावेन खिन्नां शोचयति स्म तं अनुद्वृतापि बहुशो रत्नवस्त्रविभूषणैः २७ भर्त्रा प्रणयिना नित्यं बहुमेनेन किंचन पपौ न मधु मांसानि बुभुजे च न चाशनम् २८ दधौ मृगमदं नापि न सस्नौ कुंकुमांभसि न वेण्युद्वर्तनं चक्रे न दुकूलं बभार सा २९ तामवेक्ष्य निषादानामनुशोचन्नधीश्वरः नामन्यत सुखं गेहे रहितेपुत्रसम्पदा ३० एवं याते बहुतिथे का

धि आमगंधि २१ नानेति पक्कणाः शबरालयाः सिंहादीनां त्वग्भिः चर्मभिः आवृत्तः निवर्तितः महान् आतपो यस्मात् तदिति पूर्वश्लोकस्य गोधापुरमित्यस्य विशेषणं २२ नाग इति कुलाचलेषु हिमालयादिषु ये पुलिन्दौघाः किरातसंघाः तैः दीयमानः करः राजग्राह्यधनं यस्मै २३ २४ २५ २६ २७ २८ दधाविति मृगमदं कस्तूरीं न सस्नौ स्नानं न कृतवती वेण्युद्वर्तनं केशसंस्कारं २९ ३० एवमिति संसदि सभायां ३१

३२ ३३ प्राणानिति स्वरमर्द्धे व्याधाइत्यादिश्लोकद्वयमेकान्वयि वृद्धांपप्रच्छुरित्यन्वयः ३४ ३५ प्राभृतमिति प्राभृतंउपायनं ३६ ३७ ध्या

अनपत्योस्मि खिन्नोस्मि सदारो निंदितःकुले नभूतपूर्वःकोप्यस्ति मादृशो भाग्यवर्जितः ३२ यत्रकुत्रापिगच्छा॥
मिअनपत्येनमेफलं यदिकश्चिदुपायोस्ति पुत्रसंपत्प्रदोमम ३३ प्राणानपिपरित्यज्यतस्यकर्त्तास्म्यसंशयं व्याधा
स्तस्यवचःश्रुत्वापप्रच्छुश्चकुलोत्तमाः ३४ पक्कणस्यबहिर्वृद्धांजटिलांपर्णवेश्मगां प्रियंगुपिष्टभांडानांसहस्रंम
धुसर्पिषाम् ३५ प्राभृतंप्रस्थसाहस्रंदत्वाप्रांजलयोंतिके नागोपिमौक्तिकप्रस्थंप्राणामांतेददौपुनः ३६ माणिक्यवे
त्रमतुलंत्वचंपट्टाम्बरंतथा प्रतिगृह्यचतत्सर्वंजरतीशवरीक्षणम् ३७ ध्यात्वाशक्तिधरंदेवंसहवल्यामनोज्ञया
चालयंतीशिरःकिंचिदिदमाहवनेचरान् ३८ सहभर्त्राप्रसन्नेनवल्यस्मद्दैवतंमहत् मौक्तिकप्रस्थशतकंयद्यनेनः
प्रदीयते ३९ नागादप्यधिकःपुत्रोभविताप्रतिभूरहं इतितस्यांब्रुवाणायांशकुनानामभूध्वनिः ४० प्रत्ययंप्रापि
तोव्याधःप्रसन्नासीत्तथैवतु मुक्ताप्रस्थशतंदद्यांसंजातेतनयेमम ४१ तथाविधेहिमातर्मेयथावल्लीप्रसीदति व
द्धातद्वचनंश्रुत्वानागमाहस्थितंमिथः ४२ त्वंवदत्ताव्रतमतःगृहीत्वावत्सरंयदि तिष्ठन्मनोरथःपूर्णोभवितावल्यनु
ग्रहात् ४३ अस्त्वित्युक्त्वागृहोयोगीतद्वाचातोषयद्वधूं साप्रीताव्याधवचनाद्वृद्धांप्रातर्ननामताम् ४४ उपस्पृश्य
व्रतंवृद्धास्पृशंतीभस्मनालिके पद्यंचपाठयामासवल्लीप्रीतिकरंपरम् ४५ नमोनमःषण्मुखवल्लभायै नमोनमोन
म्रजनार्तिहंत्र्यै नमोनमःसर्वसमृद्धिदायैनमोनमस्ते दिशवल्लिपुत्रम् ४६ एतत्सद्यंजपंतीसामधुमांसविवर्जनात्

त्वेति शक्तिधरंषण्मुखं वल्यातन्नाम्न्या पत्न्यासह ३८ ३९ नागादिति प्रतिभूःउत्तमर्णाधमर्णयोः मध्यस्थः ४० प्रत्ययमिति विश्वासमि

सर्थः प्रसन्नासीत् प्रतिज्ञामकरोत् ४१ ४२ ४३ ४४ उपस्पृश्येति आचम्येत्यर्थः भस्मनाऽलिके भाले स्पृशन्ती ४५ ४६ ४७ मासत्रयेऽति

मासत्रयेऽप्यतिक्रांते नाभवल्लक्ष्म किंचन पुनः सापद्यमदिशत्षण्मुखस्तुतिसुन्दरम् ४८ नमो नमः शैलसुतासुजायन-
मो नमो बर्हिणवाहनाय नमो नमो वल्लिमनोहराय नमो नमो देहिसुतं गुहेश ४९ इतिपद्यद्वयं वृद्धा पाठयित्वाचवां-
नतां बभूव परमप्रीता कृतार्थासीत्यभाषत ५० अतीते सप्तमे रात्रे दंतानिद्रावशंगता स्वप्ने ददर्श स्वोत्संगे स्थापितं पू-
र्णमंडलम् ५१ निषादाधिपतेर्भार्या भास्वरं रजनीचरं अंतर्गृहे प्रदीसचप्रवृद्धायै व्यजिज्ञपत् ५२ मान्यत्र कथयेत्युक्ता
साप्रहृष्टतराभवत् अथ मासेष्वतिक्रांते प्रास्फुरत् गर्भलक्षणम् ५३ आधाश्चमुदिता नेमुः व्रतां तेजरतीमपि प्रागेवज-
न्मनः सूनोर्यथोक्तं शबराधिपः ५४ मौक्तिकप्रस्थशतकं वल्लीदेवी मुदे ददौ शुभे मुहूर्ते व्याधेंद्रः सर्वाभरणभूषिताम् ५५
आसन्नप्रसवां दंतामवलोक्य दधौ मुदं बाहुभ्यामवतीर्णोऽब्धिपारं गत इव स्वयम् ५६ इयेष तनयं जातं कर्तुं शबरनायकं
ततः शुभान्विते लग्ने शुभग्रहनिरीक्षिते ५७ दंता सूता सजं प्राचीहरिच्चंद्रमसं यथा नागः श्रुत्वा सजं जातं बभूव मुदितांत-
रः ५८ नष्टदृष्टिः पुनर्दृष्टिलाभेन तनुमानिव मधूनि दापयामास पक्कणेषु च सर्वशः ५९ निषादो जरतीं साक्षाद्देवीं वल्लीम-
मन्यत काहलीशृंगहिक्कानां शब्दास्तत्सुतजन्मनि ६० वियतो ध्वव्यजृंभंत नादयंतो दिशो दश ववर्षुः पुष्पवर्षाणि खेचराः
शबरालये ६१ यथाधिकारं व्याधेंद्राः रत्नप्राभृतपाणयः उपासतांतिके नागं यथापूर्वं प्रियंवदाः ६२ जगुः कलं च गंधर्वा ननृतु-

लक्ष्म गर्भचिन्हं ४८ ४९ ५० ५१ ५२ मेति अन्यत्र माकथयेत्यर्थः ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ दन्तेति प्राची हरित् पूर्वा दिक् ५८ ५९ ६० ६१
६२ जगुरिति अतनुः अशरीरिणी वाणी ६३

शिवेति नयनार्पणात् निजनयनसमर्पणात् अच्युतात् विष्णोरपि अधिकां कीर्त्तिं प्रदधे धारयामास भूतकालस्य अविवक्षया धारयिष्यतीत्य अ॰

शिवभक्तिपरीक्षायां प्रददे नयनार्पणात् अच्युतादधिकां कीर्त्तिं संप्राप्य शबरान्वयम् ६४ अलंकर्त्तुमयं जातः दं-
तायास्तनयो महान् इति तद्गिरमाकर्ण्य सिद्धाः श्लाघामकुर्वत ६५ रोदनध्वनिमाकर्ण्य शिशोर्दंताकलाक्षरं अ-
विंदत परानंदं योगसिध्येव योगिनः ६६ क्रमेण ववृधे बालो मात्रा समुपलालितः शुक्लपक्षमनुप्राप्य कलानिधिरि-
वोदितः ६७ शबरीशबराणां च तस्मिन्नयनपङ्क्तयः पूर्णामृतमिवासाद्य तदा कं तत्पिता जनाः ६८ देहवर्णस्य स-
दृशं नाम चक्रे पिता शिशोः नीलवर्णतया नीलः प्रथितः पक्कणेष्वभूत् ६९ जानुभ्यामपि बाहुभ्यां च क्रमंतं कुमारकं
पश्यतोर्व्याधदंपत्योः प्रीतिं जानाति शंकरः ७० जातदंतस्य नीलस्य व्यक्ताऽव्यक्ताक्षरा मुदा गिरः सुधासमरसाः श्रू-
यंते स्म तदा मुहुः ७१ छिंधि दारय भिंधीति नागः पाठयति स्म सः धूलीकेल्यां निषादानां शिशूनां क्षिप्य खेलति ७२
बालं विलोकयन्नागः भोजनस्य न चास्मरत् व्याघ्रभल्लूकभूदारहर्यक्षगजपोतकैः ७३ क्रीडंतं बालकं दृष्ट्वा प्रह-
रेत्यब्रवीसिता श्वानौ बभूवतुस्तस्य किशोरकसमौ सदा ७४ पार्श्वयोर्भोजने निद्रासमयेपि समीयतुः व्याधवृद्धानु-
दिवसं भस्मरक्षां वितन्वती ७५ वल्लीषण्मुखकारुण्याच्चिरंजीवेत्युवाच सा ७६ इति श्रीस्कंदोपपुराणे द्वाविंशोऽध्यायः
२२॥ ॥ द्वादशे वत्सरे तस्य नूतनायुधसंग्रहं कारयिष्यन्मुदा नागो व्याधान्सर्वानमेलयत् १ हिमालये महामेरौ निष-
धे गंधमादने विंध्ये महेंद्रे मलये त्रिकूटे मल्लिकार्जुने २ गिरावन्यत्र ये व्याधाः ते च सर्वे समागताः नानोपायनहस्ताः

र्थः ६४ ६५ ६६ ६७ ६९ ७० ७१ ७२ बालमिति भोजनस्येति कर्मणि षष्ठी ७४ ७५ ७६ इति श्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायां

भक्तविलासप्रकाशिकायां द्वाविंशोऽध्यायः २२॥ ॥ * ॥ अथनागोनामव्याधराजः निजपुत्रस्यनीलस्यअस्त्रशिक्षादिकंचकारेत्याह द्वाद
शेति अमेलयत् एकत्रचकार १ २ ३ संपूज्येति उपदीकृतं उपायनीकृतं द्रव्यजातं त्रिपादैः त्रिभिरंशैः संगृह्य चतुर्थभागस्य संचया
र्थरक्षणीयत्वादितिभावः ४ ५ उलूकेति उलूकध्वनिंकुलाचारप्राप्तं घूकस्येवशब्दं तेषांतस्य मंगलार्थत्वादितिभावः अंगुलित्रं ह

संपूज्यमधुमांसादिजासाहारप्रदानतः द्रव्यजातंससंगृह्यत्रिपादैरुपदीकृतम् ४ शुभेमुहूर्त्तेतनयंव्याघ्रचर्म
णिनूतने निवेश्यप्राङ्मुखंहस्तेनागःस्वांक्षुरिकामदात् ५ उलूकध्वनिमातेनुःशबर्यश्चसमंततः अथबद्धां
गुलित्रस्यसूनोर्वामकरेधनुः ६ दत्त्वानागःशरंकिंचिदिदंसदसिचाब्रवीत् पुरःपुत्रशमीवृक्षेनिबद्धःक्रोडपोत
कः ७ शरेणाकर्णकृष्टेनशरव्यंतंनिपातय इतिनागेनसंदिष्टोनीलःसंधायकार्मुके ८ सायकंतंप्रतितरुंविसृ
जेत्कृतास्त्रवित् सभूदारार्भकंलक्ष्याद्द्विभिन्नंवीक्ष्यसर्वशः ९ श्लाघमानावनचरास्साधुसाध्वितिचाब्रुवन् पुलिं
दकुलवृद्धानांकारयित्वानतिंपदे १० नागःपुत्रंसमाश्लिष्यपरांनिर्वृतिमापह ततःपरंसमामंत्र्यपुलिंदास्तेनपू
जिताः ११ युवराजस्यनीलस्यचाज्ञयास्वंपदंययुः बद्धकक्षस्ततोनीलःशबराचार्यशिक्षया १२ सर्वायुधेषुपरमां
शिक्षामध्यगमच्चिरं शर्करामरुकांतारधावनेहरिणद्विषाम् १३ निरोधेनिर्भयामर्देनतस्यासीत्समोऽपरः आनाया
दिप्रयोगेषुयुद्धेकेसरिभिःसह १४ सत्वप्रहारमोक्षेचसदृशस्तस्यनापरः आखेटकौतुकाक्रांतचेतसोऽस्यानुवास

स्तावापः ६ दत्त्वेति क्रोडपोतकःवराहबालकः ७ शरेणेति शरव्यं लक्ष्यभूतं ८ सायकमितिसःनीलः ९ १० ११ १२ सर्वायुधेष्वि
ति शर्कराःक्षुद्रपाषाणःमरुःऊषरभूमिःकान्तारं दुर्गमंवनं तेषुधावनेहरिणद्विषांसिंहानां १३ निरोधइति निर्भयं यथास्यात्तथा

आमर्दे परस्परसंमर्दे आनायः जालंमृगबंधनसाधनं १४ सत्वेति सत्वाः जंतवः १५ १६ १७ वलिशइति वलिशः कणिशश्चेतिनाम्नाप्रसिद्धौ
आदिवसात्ययं संध्याकालपर्यंतं १९ २० २१ नेति करणमांद्येनचक्षुरादिजाड्येन २२ २३ २४ २५ २६ विस्तार्येति वागुराः मृगबंधिनीः व

नशेकुरनुयानेपिनागसूनोर्वनेचराः सिंहव्याघ्रवराहेभशरभारण्यवासिनः १६ नतस्याविदितंकिंचिद्वनमस्ति
महीतले मार्गानुसारिणौतस्यसुहृदौचबभूवतुः १७ वलिशः कणिशश्चेति व्याधयोधाधिपात्मजौ सहताभ्यांवि
निर्गत्यप्रातरादिवसात्ययम् १८ चरित्वासमहारण्येरात्रावायातिपक्कणे एवंविचरतस्तस्यपंचसंवत्सराययुः
१९ वर्षवातातपास्तस्यबभूवुर्नैवदुस्सहाः ततोवनचराःप्राप्यनागपक्कणवासिनः २० ऊचुर्दक्षिणतोबाधांमह
तींदुष्टसत्वजां निशम्यवचनंतेषांव्याधःप्रोवाचतानिति २१ नप्रागिवबलंव्याधाःमृगयायांममाधुना दृढंकर
णमांद्येनखिन्नोस्मीहवनेचराः २२ भवंतएवदुष्टांस्तान्निवारयतसायुधाः तरुणाबलवंतश्चबलिभिश्चान्विताः
भूमिः २३ तमूचुश्श्रुततद्वाक्याःपुलिंदामिलिताःशतं पुत्रंत्वदधिकंनीलंकुरुसेनाग्रयायिनम् २४ नागोपिप्रीत
येतेषांप्रेषयामासतैःसुतं प्रतस्थेव्याधसेनासादुष्टसत्वजिघांसया २५ नीलःसुहृद्भ्यांसहितोनीलमेघसमद्युतिः
धनुर्द्धरैःकवचितोमहद्वनमगाहत २६ विस्तार्यवागुराःव्याधाःतस्थुश्चपरितोवनं छिंधिभिंधिगृहाणेतिवदतःस
त्वभूषणाः २७ ततःश्वनादमुखरेवनेसर्वत्रसंशयात् बभ्रमुर्मृगयूथानिगगनेघनयूथवत् २८ ॥ ७ ॥

नंपरितः वनस्यसमन्तात् अभितःपरितइत्यादिना षष्ठ्यर्थेद्वितीया सत्वभूषणाःसत्वंबलंतदेवभूषणंयेषां २७ ततइति श्वनांनादेन मुखरे
संशयात् जीवनसंशयात् मृगयूथानि गजसमूहाः भद्रामंद्रामृगाश्चेतिविज्ञेयास्त्रिविधागजाः हिमवद्विंध्यमलयशैलजाताः क्रमेणते द्

जघ्नुरिति लगुडैः दंडैः निस्वनंतः नितरां शब्दं कुर्वंतः २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ उज्जहारेति वन्यदंष्ट्रिणः वनवराहस्य वपुषः शरीरात् आवतं श

जघ्नुर्व्याधाश्च लगुडैर्मृगानंतिकचारिणः नीलराजेन दलितानिस्वनंतो महाबलाः २९ सिंहव्याघ्रवराहाश्च निपेतुः स्त्यक्तजीविताः नीलबाणप्रहारार्त्तेनानासत्वसमाकुलम् ३० आसीदरण्यं मथितं क्षुभितार्णववारिवत् नीलो निकुंजा द्रुवन्तं दक्षिणाशामुखं भयात् ३१ कृष्णसारमनुद्रुत्य प्रतस्थे धृतकार्मुकः कनिशो बलिशश्चोभौ सह तेनाभ्यधावता म् ३२ दृश्यादृश्यतनुर्नीलं कृष्णसारोपि दूरतः विचकर्ष परिश्रांतं मारीचो राघवं यथा ३३ धावतः कृष्णसारस्य मध्ये कश्चन सूकरः विनिर्ययौ नागसुतो निजघान शरेण तम् ३४ उज्जहार शरं यावत् वपुषो वन्यदंष्ट्रिणः स कृष्णसारः सहसा वने क्वापि तिरोदधे ३५ अथ तापपरिश्रांतः क्षुधितस्तृषितो वने व्याधराजसुतः प्राह सुहृदौ च धृतश्रमौ ३६ मृगः प लायितोरण्ये परिश्रांता वयं क्षुधा उपलक्ष्येत च द्रुतं श्रांतिः शांतिमुपैष्यति ३७ कणिशोऽथ तमाहेदं सखे स्वादुतरं न नु जांगलं वन्यलोकस्य भुज्यतां किं विलम्बसे ३८ न वन्हिमिह पश्यामि पिपासा महती मम उपायः को नु भवितेत्याह नीलो धृतस्तरुम् ३९ कणिशः प्राह तं भूप श्रूयतां मद्वचः सखे क्रोशद्वयादितः शैलो दृश्यते कश्चिदुन्नतः ४० सिद्ध चारणगंधर्वसेवितो देवभूषितः फलभारानतैः पुष्पैः सांद्रैः सानुप्रांतं श्रितः ४१ सुवर्णमुखरी नाम तत्र उत्तरतो नदी क मलोत्पलकल्हारवनामोदाधिवासिता ४२ घृतपिंडोपमा यत्र चरंति शफराः सखे तत्र गत्वा महानघा स्नात्वा पीत्वाम् बोत्तमान् ४३ स्वादतस्तेन पुनरावृत्तौ बुद्धिर्भविष्यति मया परिचिता पूर्वं सा नदी मृगयांतरे ४४ ॥ ५ ॥

रं उज्जहार उद्धृतवान् ३५ ३६ ३७ कणिश इति जांगलं वनं ३८ नेवितरं धृतः धृतवान् इति कर्त्तरि क्तः ३९ ४० ४१ ४२ घृतेति म्बोत्तमा

४५ ४६ श्लाघमानइति निमित्तानि शुभशकुनानि ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ गंधर्वेति गंधर्वाणां देवयोनिविशेषाणां गीतस्य
गानस्य माधुर्येण द्रुवंतः नादक्रियेतिभावः गानशास्त्रज्ञैः समयविशेषं प्रतीक्ष्य तदुचितगानकरणे पाषाणा अपि द्रवन्ति शुष्काश्च

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ तन्नीलं बलिशः प्राह हे सखे त्वया वन वराहोयं मया विद्धः प्रतीक्षताम् ४५ अत्रैव जलमानीय तवदा
स्याव हे पुनः तथेत्युक्तेऽपि सुहृदा नागसूनुर्नदीं प्रति ४६ श्लाघमानो निमित्तानि प्रतस्थे कणिशान्वितः मुहूर्तेनै
वतं गत्वा पर्वतं तस्य चांतिके ४७ ददर्श नीलस्तटिनीं सुवर्णमुखरीं ततः स्वादुशीतलपानीयामतिस्वच्छां महामुदा
४८ तरंगमधुराधूतपांथजालपरिश्रमां नानातीरतरुव्रातशिरःसाहस्रवर्तिनाम् ४९ विहंगमानां ध्वनिभिः मुख
रीकृतदिङ्मुखां मज्जन्मुनिवरस्तोमशिष्यकोटिसमावृताम् ५० कालहस्तीशनिर्माल्यपुष्पभासुरवेणिकां मत्स्य
कच्छपसंचारसमाधूतसरोरुहाम् ५१ मकरंदरसास्वादमत्तालिध्वनिनादितां मरालचंचुसंदष्टबिसलालसहंसि
काम् ५२ मज्जन्निर्जरवारस्त्रीस्तनकस्तूरिकाविलां पानावतीर्णवन्येभदानचंद्रकमंडिताम् ५३ हर्यक्षहतम
त्तेभकुंभमौक्तिकशर्करां बालदूर्वादलश्याममरोमांचमृगांचिताम् ५४ गंधर्वगीतमाधुर्यद्रवदश्ममनोहराम्
उपांतकुंजसंशुष्यन्मुनिवाईकवल्कलाम् ५५ इङ्गुदीफलसंक्षोदस्निग्धश्लक्ष्णशिलांतरां तटकीचकसंदष्टबा
लार्तचमरीमृगाम् ५६ खंजरीटविहारक्ष्मारवातशंकुवनेचरां स्फुरद्दावर्त्तनाभीकां नीलोत्पलविलोचनाम् ५७

तरवः पल्लविता भवंतीति संप्रदायः तादृशा ये अश्मानः तैः मनोहरां वाईकं त्वक्समूहः ५५ इङ्गुदीति संक्षोदः चूर्णः जटाबंधनार्थ
मितिभावः तटकीचकैः संदष्टाः ये बालाः केशाः तैः आर्ताः चमरीमृगाः तेषां बालप्रियत्वादितिभावः ५६ खंजरीटेति खंजरीटानां खंज

नाख्यपक्षिविशेषाणां विहारक्षमायां क्रीडाभूमौ खाताः निखाताः शंकवः कीलायैस्ते वनेचराः यस्यां खंजरीटमिथुनक्रीडां दृष्ट्वा कि-
रातास्तत्रनिधिनिश्चयेन कालान्तरे तत्परिचयाय शंकून् खनंतीतिभावः निधिमत्स्येवदेशे खंजनाः क्रीडंतीतिप्रसिद्धिः स्फुरदित्यादिना
सरितं नायकात्वेन रूपयति आवर्त्तएवनाभौ यस्यास्तामित्यादि ५७ उन्नमदिति पुलिनमेव आरोहः नितंबः शुद्धफेनएव वरांशु

उन्नमत्पुलिनारोहांशुद्धफेनवरांशुकां विकसत्पंकजमुखीं दीर्घशैवालकुंतलाम् ५८ चक्रवाकस्तनवतींचारु
कुंचितहंसकां महिषींसिंधुराजस्यमंडितामिवभूषणैः ५९ सुवर्णमुखरींदिव्यासरितंशबरात्मजः समीक्ष्यमुमुदेऽ
नीलः सख्यासहविगाह्यताम् अपहायपरिश्रांतिमभवन्मोदनिर्भरः ६० सद्यःसुवर्णमुखरीसलिलावगाहाद्बाध
स्यनष्टमखिलंदुरितंबभूव चेतश्चनिर्मलमभूद्वहुजन्मभाग्यकल्पद्रुमोप्यथफलोन्मुखतांप्रपेदे ६१ इतिश्रीस्कं
दोपपुराणेत्रयोविंशोऽध्यायः २३॥ ॥* ॥ ७ ॥ श्रीअगस्त्यउवाच तीरद्रुमफलंस्वादुभुक्त्वाथसुहृदर्पितं ब
भूवतत्रोमुदितोनीलःश्रांतपरिश्रमः १ पश्यन्नभ्रंलिहान्वृक्षान्सुवर्णमुखरीतटे बिभ्राणस्सशरंचापंविचचार
वनेचरः २ अथश्रीकालहस्तीशसेवासंप्रीतचेतसां आसीदप्सरसांतस्मिन्संभ्रमः शैलमूर्द्धनि ३ निक्वाणि-
तरवोन्मिश्रोवेणुस्वनविचित्रितः मंद्रमर्दलनिर्ह्रादकृतमायूरकौतुकः ४ तानतारस्वालापलीलाकोरकित
द्रुमः गंडशैलशिलासारद्रवीकरणपंडितः ५ कालहस्तीशभूषाहिराजराजानुमोदितः संगीताडंबरस्तासांव्यान

कः यस्याः ५८ ५९ ६० ६१ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांत्रयो।
विंशोऽध्यायः २३॥ ॥* ॥ प्रस्तुतमेववर्णयति तीरेति १ २ अथेति संभ्रमः त्वरा ३ निक्वाणितेति निक्वाणितरवः भूषणशब्दः

भूषणानांतुशिंजितं निक्काणोनिक्कणःक्काणःक्कणःक्कणनमित्यपीत्यमरः मायूरंमयूरसमूहः तस्यकौतुकंमेघगर्जितभ्रमजन्यंकौतू हलंकृतंयेनसादृश्यादितिभावः ४ तानेति तानानांस्वरविशेषाणां तारत्वस्यअत्युच्चशब्दस्यआलापःआरंभसमयः तस्यलीलयाकोरकि ताःसंजातकोरकाःद्रुमाःयस्यपूर्वोक्तनादक्रियेयेतिभावः ५ कालहस्तीशेति भूषार्थयेअहिराजराजाःमहासर्पाः तैः अनुमोदितःतेषांगा

तेनाकृष्टमनानीलःसुहृदःप्राहकौतुकात् परिभ्रष्टाममभ्रांतिरपिशांताक्षुधात्तथा ७ सुवर्णमुखरीस्नानात्परि पूतोस्मिसांप्रतं न्यस्तभारमिवाभातिप्रसन्नमिवमानसम् ८ आपूरयतिकोयंमेमुहुःशब्दामृतैःश्रुतिं अवतीर्णइव स्वर्गःशैलाग्रेकिंनपश्यसि ९ अथतंप्राहकाणिशःपितुस्तेमृगयांतरे मयासहगतेनप्रागिदमाकर्णितंतथा १० शि खरेशैलराजस्यदिव्याकाचनदेवता देवास्तांपूजयंतीतिकिंवदंतीमहीयसी ११ इयमेकपदीतत्रसेवार्थंगच्छ तांसखेमधुमाक्षिकशब्दानुविधायीश्रूयतेध्वनिः १२ दिदृक्षायदिगच्छावःतत्रापिप्रियसांप्रतं तथेतिनीलःप्रथि तःत्वरितःसुहृदासह १३ आरुरोहगिरिश्रेष्ठंसोपानैःक्षुल्लकाश्मभिः समाधिमिवयोगींद्रःशनकैःसंयमादिभिः १४ पार्श्वेपरिणमद्वेणुपर्वांतोद्दांतमौक्तिकैः समंततःशर्करितामतिक्रम्यसवर्त्तनीम् १५ चरंतियत्रजीमूताःक लभाइवमेचकाः अध्यारुरोहतान्नीलःससुहृत्तदधित्यकाम् १६ ददर्शशैलशृंगाग्रेनमेरुवनमुत्तमं कृतमालवनोन्नि

नप्रियत्वात् व्यानशे व्याप्नोतिस्म ६ ७ ८ ९ १० शिखरेइति देवताअस्तीतिशेषः किंवदंतीजनश्रुतिः ११ इयमिति एकपदी एकम नुष्यसंचारयोग्योमार्गःगच्छतांजनानां गम्यतामितिपाठे त्वयेतिशेषः १२ दिदृक्षेति प्रियेतिसंबोधनं १३ आरुरोहेति क्षुल्लकाःसूक्ष्माःस माधिमिवभूमिकाक्रमेणेतिभावः १४ पार्श्वेइति परिणमतांजातपरिपाकानां वेणूनां पर्वभ्यःग्रन्थिभ्यः उद्दांतैःमौक्तिकैःशर्करितांसं

जातशर्करां वर्त्तनीं एकपदीं १५ चरंतीति अधिरुह्य कांऊर्ध्वभूमिं १६ १७ १८ १९ पदेइति प्रससादतरां अत्यंतं प्रसन्नं बभूव २० ततइति दर्दु रेण मंडूकेन फूत्कुर्वन् अतएव उत्फणः उद्धृतफणः यः अहिःसर्पः तस्य फणाकृति फणाकारं २१ २२ २३ कपोलेति कपोलयोः गंडस्थलयोः कषणे घर्षणे कण्डूशमनायेतिभावः आसक्तानां मत्तेभानां मदेनवासितं सुगंधितं वल्मीकेषु सर्पायतनेषु येअहयः सर्पाः ते

बिल्ववृक्षं तमुद्दिश्य गच्छन्व्याधोत्तमात्मजः॥ ददर्श परितः सर्पान् शांतवैरान्सहस्रशः १८ गच्छतः पदवीं तस्य सीमावधिमगाहत मुनेः शिवप्रसादेन संसाराध्वावधिर्यथा १९ पदे पदे स्य पापानि कोटिजन्मार्जितान्यपि प्रणष्टानि यतस्तस्मात्प्रससादतरां मनः २० ततो दर्दुरफूत्कुर्वदुत्फणाहिफणाकृति लिंगं माहेश्वरं दिव्यं प्रसन्नमुखमनश्वरम् २१ कृतोपहारं भक्तेन कृतमालस्रगंचितं कोटिसूर्यप्रतीकाशं कोटिशीतांशुशीतलम् २२ सकृद्दर्शनमात्रेण सर्वपापहरं परं सन्निधौ मुनिविन्यस्तपुष्पदूर्वातिलाक्षतम् २३ कपोलकषणासक्तमत्तेभमदवासितं वल्मीकाहिशिरोरत्नदीपांचितदिगंतरम् २४ दुकूलेनेव महता निर्मोकेण परीवृतं कस्तूरिकामृगासंगकस्तूरीरसवासितं २५ कालहस्तीश्वरं नाम कालमृत्युनिवारणं बभूव मुदितो दृष्ट्वा योगीवज्ज्योतिरांतरम् २६ ननाम दंडवद्भूमौ प्रदक्षिणमथाचरत् स्वामिन्मां रक्ष रक्षेति वदन्नंजलिमादधे २७ अभूद्रोमांचिततनुरानंदाश्रुकणांचितः भक्तिं दधावतितमां भवे भवभयापहाम् २८ पश्यतो व्याधपुत्रस्य भगवंतं महेश्वरम् चक्षुश्चक्षुष्यनवस्थानं सर्वाः करणवृत्त

षां शिरोरत्नान्येव दीपाः तैः अंचितं पूजितं दिगंतरं यस्य २४ दुकूलेनेति श्वेतपट्टवस्त्रेणेव स्थितेन निर्मोकेण सर्पत्वचा परीवृतं परिवृतं २५ २६ २७ २८ पश्यतइति करणवृत्तयः चक्षुर्भिन्नेंद्रियवृत्तयः चक्षुषि नेत्रे अवस्थानं स्थितिं चक्रुः एकाग्रमना ददर्शेत्यर्थः २९ ॥

भ०टी०
६६

नवमिति अदः लिङ्गं नवन्नवमिवाभूत् अदृष्टपूर्वतयातिरमणीयतया चेति भावः क्षणेक्षणे यन्नवतामुपैति तदेव रूपं रमणीयता
यादृगुक्तेः तस्मात्सेवनात् आत्मनः जातिं किरातजातिं व्यस्मरत् विस्मृतवान् ३० पिबन्निति उदन्यया पिपासया ३१ ३२ जारिणीति पूर्वं प्रोषि

अ०२५

नवंनवमिवादोभूल्लिङ्गं व्याधः सशंकरम् सिषेवे सादरं तस्मात् व्यस्मरज्जातिमात्मनः ३० पिबन्निव मुहुः प्रोत्सा
लिहन्निव उदन्यया जिघ्रन्निव च संश्लिष्यतत्किमाकर्णयन्निव ३१ गृह्णन्निव करे शंभुं व्याधः स्ववशमानयन्
आलिंग्य साहरं वृत्तिर्व्याधपुत्रस्य मानसी ३२ जारिणीव दृढं तस्थौ प्रेयसं प्रोषितागतं एतावंतमिमं देवमनिषे
व्यातिवाहितम् ३३ कालं कष्टमहं मन्ये वृथैवायुर्व्ययः कृतः इतः प्रभृति नैवास्य त्यक्तव्यः सन्निधिर्मया ३४ कृ
तकृत्यो भविष्यामि कालहस्तीशसेवया इति निश्चित्य मनसा सखायं प्रियमानसः ३५ केनवा मूर्ध्नि देवस्य म्लानः पु
ष्पांजलिः कृतः उत्सार्याहं विधास्येऽस्य नवामारग्वधमालिकाम् ३६ द्रुमानिव वन्यपुष्पाणि निपतंति कथं यथा इति
नीलोक्तिमाकर्ण्य कणिशः प्राह विस्मितः ३७ पितुराखेटकाले ते दृष्टः कश्चिदिहागतः तस्य मुष्टिमिताः केशाः
मौलिमध्ये दृढीकृताः ३८ त्रिगुणैस्तंतुभिः क्लृप्तं वामांसे वामतो वहन् असावन्वहमभ्येत्य सुवर्णमुखरीजले ३९
आनीतकलशेनामुं मूर्ध्नि सिंचति देवतां नवानि बिल्वपत्राणि शम्याककुसुमानि च ४० मौलौ पादे च निक्षि
प्य मंदं किमपि जल्पति अग्रस्थूलान्नकवलं कृत्वा हस्तं च दक्षिणम् ४१ दर्शयित्वा गृहीत्वान्नं प्रत्यहं याति मं
दिरं हस्तस्पर्शं जलक्षेपं सहते नैव देवता ४२ महतीयं न चास्माकं छायामपि सहिष्यते तस्मात्त्वं दूरतस्तिष्ठ यदेकः
स्वामिनः सुतः ४३

तः पश्चादागतः तं प्रेयसं जारिणीव योषा जारमिव प्रियमिति श्रुतेः ३३ ३४ ३५ केनेति आरग्वधमालिकां शम्याकपुष्पमालिकां ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१

४२ ४३

४४ ४५ ४६ बहूनीति देवस्यप्रसादेजन्मकर्मादिनैवकारणंभक्तेरेवमुख्यकारणत्वादितिभावः ४७ ४८ ४९ ५० ५१ अङ्गीकुरुष्वेति

सख्युर्वाचंसमाकर्ण्यनीलःप्राहस्मयन्निव वनेचराणामस्माकमेतद्धिकुलदैवतम् ४४ अस्माद्गिरिवनेयस्माद्
सत्सामतमस्ततःसुहृत्तमंविधास्यामित्वामिवामुंमहेश्वरम् ४५ द्वित्रैरेवदिनैःपश्यभक्त्याकिंकिंनसिध्यति सुवर्ण
मुखरीवारिसुलभंकुसुमानिमे ४६ बहूनिमृगमांसानिकथंनाराध्यतेहरः जन्मकर्मादिदेवस्यप्रसादेनैवकारणम् ॥
४७ साधनंभक्तिरेवास्मिन्जात्याहीनोप्यहंप्रियः रमतेनमनस्तत्रसखेमेपितुरालये ४८ यथात्रानंदभरितस्तस्मादत्र
वसाम्यहं इत्युक्त्वासन्निधिंप्राप्यसांजलिःसव्यजिज्ञपत् ४९ कथमेकोनिवससिवनेदुष्टमृगान्विते प्रभुस्त्वमसिलो
कानांशैलाग्रेवर्तसेकथम् ५० अप्यस्माकंपरिजनोनतेकश्चिदिहापरः अहमेवभविष्यामिदिवारात्रंचपार्श्वतः ५१
अंगीकुरुष्वमांदेवदासभागःक्षमस्वमे करोम्यंजलिमात्रंतेप्रसीदमयिशंकर ५२ एवमात्मार्पणंकृत्वाशवराधिपनंद
नः सपर्यांशांकरींकर्तुंतदारभ्योपचक्रमे ५३ शरैराच्छिद्य तस्याराततृणगुल्मलतादिकं दूरीचक्रेक्षणेनैवदुरितान्यपि
भक्तितः ५४ मृगान्निहत्यबहुशोमृगयायामथानले निक्षिप्यचिंतांमहतीमवापशबरात्मजः ५५ वतदूरेसरिद्वारिवने
पुष्पाणिनांतिके कलशादिनमेकिंचित्करिष्येर्चांकथंविभोः ५६ इतिचिंतयतस्तस्यप्रत्यभात्बुद्धिरुत्तमा एवम
स्वितिनिश्चित्यसचक्रेयत्नमात्मनः ५७ अनन्यसुकरंतद्धिश्रूयतांभक्तिसाहसं अभिषेकांबुकलशमतनोत्मुख
मात्मनः ५८ सोपानत्प्रपदंचापिव्यधान्निर्माल्यशोधनं दूराद्धृतानांपुष्पाणांभाजनंकेशिकांतरम् ५९ ॥ ७ ॥

हेदेवदासंमांअङ्गीकुरुष्वनिजभक्ततयास्वीकुरुमेआगः अपराधंक्षमस्व ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ इतीति उत्तमाबुद्धिःप्रत्यभात् प्र

तिभातिस्म ५७ ५८ सोपानदिति उपानद्वापादरक्षयासहितं प्रपदं पादाग्रं निर्माल्यशोधनंव्यधात् विदधातिस्म पादेनैवलिङ्गशिरोगतंनिर्माल्यं दूरीचकारेत्यर्थः एवंकेशिकांतरं केशवृंदमध्यं पुष्पाणांभाजनंपात्रंचकारेत्यर्थः ५९ हस्तमिति अनलेन अग्निनापूर्वमुल्लूनं स्थूलंपाकवशेनपश्चाच्छोषितं ६० उद्धृत्येति हेतिना शस्त्रेणस्पृश्यं स्पर्शयोग्यं ऊष्मलं कदुष्णं सिध्मादित्वाल्लच् ६१ परीक्ष्येति दं

हस्तंचदक्षिणंमेनेनैवेद्यफलभाजनं अथसंवीक्ष्यपिशितंअनलोल्लूनशोषितम् ६० उद्धृत्यहेतिनाकृत्वाफूत्कारैःस्पृश्यमूष्मलं इदंयुक्तंकिमीशस्यस्वादुपक्वंनवाभवेत् ६१ परीक्ष्यदास्येदेवायनचेद्रोहोभविष्यति दष्ट्वादंतैस्ततोमांसंपर्यैक्षतचसिह्वया ६२ यद्यत्स्वादुत्तमंमांसंमधुसिक्तंवनेचरः शैलरंभादलपुटेततस्त्वंजगृहेपृथक् ६३ सुवर्णमुखरीवारिनिमज्यार्द्रेथकेशिके तत्रपुष्पाणिसंगृह्यमुखेसंजगृहेजलम् ६४ वामेनसशरंचापंआदायनिजपाणिना अन्येनमांसपुटिकामनुप्रातिष्ठतेश्वरम् ६५ यत्रास्तेकालहस्तीशोत्वरयाभ्येत्यतत्रसः सोपानहापदाग्रेणभक्त्यानिःशंकमीश्वरम् लिंगंस्पृष्ट्वाप्रचिक्षेपनिर्माल्यंपरमेशितुः ६६ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेचतुर्विंशोऽध्यायः २४॥ ॥ ७॥श्रीअगस्त्यउवाच मौलौनिरस्तनिर्माल्येगण्डूषजलधारया अभिषिच्यनिधायाग्रेमांसपत्रपुटंविभोः प्राक्षिपत्केशभारस्थंनतास्यःकुसुमोत्करं निवेदितानिमांसानिनोपयुक्तानिकिंमया २॥ ७ ॥

तैर्दष्ट्वा दंशनंकृत्वाजिह्वयाच पर्यैक्षत परीक्षितवान् ६२ यदिति ततस्त्वं तत्रविद्यमानं ६३ सुवर्णेति वारिजले ६४ वामेति ईश्वरमनुशिवलिंगमुद्दिश्य प्रातिष्ठत प्रतस्थे ६५ ६६ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांचतुर्विंशोऽध्यायः २४॥ ॥ ७ ॥ क्रमेणनीलस्यशिवपूजाप्रकारमाह मौलाविति गण्डूषःमुखस्थितस्यजलस्य थूत्कारः १ २

विचारयन्निति मांर्गं मृगसंबंन्धि एवमग्रेपि मधुना आ प्लुत मिति अग्रिमेणान्वयः ३ ४ ५ ६ ७ ८ प्रातरिति महाग्रासः प्रलयेजग

विचारयन्निति प्राह प्रांजलिस्सन्निधौ हरं भुंक्ष्व मांसमिदं स्वादु मांर्गं मायूरमाप्लुतम् ३ मधुनेदं तु कापोतं गोधामांसमिदं प्रियं एणेयं यद्दिवा राहं प्रियं ते चानयामि तत् ४ सुवर्णमुखरीमीनानिमान्पश्य घृतोपमान् भुज्यतां कालहस्तीश शपे मयि दयां कुरु ५ यद्दिनाश्नासि देवेश नाश्नीयामप्यहं ध्रुवं ददामि वदने वाते मधुसिक्तं महेश्वर ६ एवमस्त्विति तद्धस्ते मांसं किंचिदथार्पयत् दयालुः कालहस्तीशो तन्मांसं बुभुजे यदा ७ ददौ स वै तदा व्याधः स्वीचकार च शंकरः अथोत्थाय मुदा नृत्यन्निदमाह कृतांजलिः ८ प्रातर्भुक्तमिव स्वादु मांसं किं तु ममापि ते व्याधवाक्यं निशम्याथ महाग्रासो महेश्वरः ९ ततोप्यधिकमेवेति शिरःकंपाद्मोदत निवक्षुर्व्याधवत्तां तमिव देवो दिवाकरः १० वरुणस्यापरांभोधौ ममज्ज ब्राह्मणोत्तमाः बहिर्गतैरिवाघौघैस्तिमिरैर्विश्वमावृतम् ११ गृहीतस्तंभिताहींद्रफणारत्नप्रदीपिते सन्निधौ निशि देवस्य तस्थौ दीपप्रदो हि सः १२ चिकीर्षुरालयं पूजामेवमेव बनेचरः अन्येद्युः प्रातरटवीं मृगयार्थमगाहत १३ अर्चकोपि समागत्य मांसगंधिं महेशितुः दृष्ट्वा लिंगं विनिश्वस्य रुरोद पतितः क्षितौ १४ उच्चैः स्वरेण चुक्रोश व्याधैर्दुष्टैरिदं कृतं नरके निपतिष्यंति शिवद्रोहरता हि ते १५ इति संप्रोक्षणं कृत्वा पूजयित्वा च पूर्ववत् जगाम स्वालयं विप्रः शबरोऽथ समाययौ १६ ॥ ७ ॥ ७ ॥

द्रुत्सकलादितिभावः ९ १० वरुणस्येति विवक्षुरिवेति पूर्वेणान्वयः बहिर्गतैरिवेति शिवपूजाप्रभावात् नीलदेहतो निष्क्रांतैः अघौघैरिव स्थितैरित्युत्प्रेक्षा ११ गृहीतेति पूर्वं गृहीताः पश्चात् स्तंभिताः ये अहींद्राः तेषां फणारत्नैः प्रकर्षेण दीपिते प्रकाशिते १२

१७ १८ १९ अर्चकइति वनदेवैः वनदेवताभिः गृहीतं सुतं श्रुत्वा नागः नीलस्यपिता २० वैद्यैरिति भैषज्यकरणेपिसुतस्यालाभात् निराश इत्यर्थः २१ दीर्घेति निरोगः रोगरहितः दीर्घरोगीवसनीलः २२ २३ २४ भक्त्येति आध्वरं यज्ञसंबंधि हविः पुरोडाशादि २५ माल्यमि

अतीतः किन्तुसमयः क्षमस्वकरुणाकर इतिनत्वायथापूर्वंकृत्वानिर्माल्यशोधनम् १७ स्वगंडूषाभिषिक्तस्वमांसा हारंन्यवेदयत् तथैवभोजयामासतच्छेषंबुभुजेपुनः १८ एवमर्चयतः शंभुंमासएकोत्यवर्तत दूषितंप्रत्यहंमत्वा लिंगंसंप्रोक्षणादिना १९ अर्चकः शोधयामासविचाराक्रांतमानसः वनदेवगृहीतंस्वंनागः श्रुत्वागतः सुतम् २० वैद्यैश्चकारभैषज्यंनिराशः स्वालयंययौ प्रतियातेऽथशबरेततः पितरिपक्कणम् २१ दीर्घरोगीवनीरोगस्सबभूव वनेचरः प्रतिबंधविनिर्मुक्तोमुमुक्षुरिवशंकरे २२ दधारपरमांभक्तिं प्रीतिंकामीवयोषिति गंधोदकाभिषेकंतंगं डूषजलसेचनम् २३ सपादत्राणतस्यादप्रहारोमूर्ध्निचान्वहं स्कंदस्येवशिशोर्लीलाविन्यासोंघ्रिरुमापतेः २४ भक्त्यापरीक्षितंस्वादुवन्यमांसंयदर्पितं सहस्राभुतुलांतस्यनैवार्हत्याध्वरंहविः २५ माल्यंतत्केशविभ्रष्टंनिर्दो षंहेमपुष्पवत् पर्यटन्विपिनेनिघ्नन्सत्वान्जक्षन्पिबन्हसन् २६ नकिंचिदन्यसंरंभात्एवमेववनेचरः वारिपूरितगर्भास्यंमांसंपत्रेधनुःकरे २७ शिवार्चनार्थमायांतंखेचराःप्रशशंसिरे शिवार्चकःपरंतस्मिन्शबरे द्वेषमादधे २८ परंशंभुस्त्वतितरांशबरेप्रीतिमातनोत् अथैकदाद्विजःप्रातःपूजार्थंप्रागिवागतः २९ ददर्शलि गमीशस्यशबरेमृगयांगते मांसकीकससंकीर्णंवसामंत्रितमक्षिकं ३० काकगृध्राकुलोपांतंश्वापदैःपरितोवृत्तं

तिजक्षन्भक्षयन् २६ २७ २८ २९ ददर्शेति कीकसान् अस्थीनि वसया मेदसा आमन्त्रिताः आकारिताःमक्षिकायेनतत् ३० ३१

देवेति सूनास्थानमिव पशुहिंसनस्थानमिव ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ अथेति शाबरीं शबरसंबंधिनीं तद्वेषी शबरद्वेषी ३८ परी

देवस्थानमिदं पुण्यं सूनास्थानमिवाधुना पापेन द्रोहिणा केन कृतमेवं दुरात्मना ३२ अपराधं कथं नित्यं सहसे शबरैः कृतं हा हतोऽस्मि न मे मृत्युः किं पश्यसि महेश्वर ३३ न पश्यामि दुरात्मानं शिवलिंगविदूषकं गते मयि प्रतिदिनमेवं दूषयते खलः ३४ अद्य प्रभृति नो गंतव्यं सर्वथा मृतोऽधुना इत्युक्त्वास्थीनि मांसानि स्वयमुत्सार्य दूरतः ३५ संप्रोक्षणविधिं कृत्वा गंधतैलादिलेपयन् सुवर्णमुखरीतोयकलशीशतसेचनात् ३६ शतरुद्रीयमंत्रेण पूजयित्वा महेश्वरं यथापूर्व्वं ययौ वेश्मन मुक्तिं विदधे शुचः ३७ अथ स्वप्ने तमाहेशः शाबरी भक्तिमुत्तमां तस्मात् प्रियतरो नान्यस्तद्वेषी तु ममाहितः ३८ परीक्षणीया यदि ते भक्तिस्तस्य महात्मनः वसैकत्र निगूढस्त्वं रात्रौ गुल्मे परेऽहनि ३९ इत्युक्त्वांतर्दधे माक्रोत्कालहस्तीश्वरो विभुः अथा चैकः समुत्थाय भयात्पुलकितो निशि ४० नैव निद्रामवापायं स्मारं स्मारं विभोर्वचः शबरोऽपि यथापूर्वं पूजयामास चादरात् ४१ नीत्वा रात्रिं ययौ वन्यमाखेटायारुणोदये द्विजोऽप्याजंतुसंचारदर्शनात्प्राक्समुत्थितः ४२ आगत्य कालहस्तीशमर्चयित्वा सविस्मयः उपांतवटवृक्षाग्रशाखामारुह्य संस्थितः ४३ अतिक्रांतेऽथ मध्याह्ने लम्बमाने दिवाकरे निहत्य विविधान्सत्वान् आदाय पिशितं बहु ४४ स्नातः सुवर्णमुखरीवारिसंपूरिताननः मांसायुधकरः शंभोरंतिके समदृश्यत ४५ द्रुतमागत्य पादाग्राकृत्वा निर्माल्यशोधनं गण्डूषपयसा मौलावभिषेकं विधाय च ४६ ॥ ७ ॥

क्षणीयेति गुल्मे लतागृहे ३९ ४० नीत्वेति आसमंतात् जन्तूनां सञ्चारदर्शनात् प्राक् किंचित् अवशिष्टायां रजन्यामित्यर्थः ४१ ४२ ४३

४७ ४८ ४९ वामेति आः इतिपीडायां यद्वा आसमंतात् हतोस्मीत्यर्थः ५० ५१ ५२ अर्चकेति अर्चकापसदस्य अधमपूजकस्य आगोपराधः

क्षिपन्केशास्थितंपुष्पंपिशितानिन्यवेदयत् यथापूर्वमभुंजानमिदमाहमहेश्वरम् ४७ विलंबसेकथंदेव मांसंमधुरसापुतं भुंक्ष्वाद्यत्वयमेनास्मिश्रांतोदूराद्दूनंगतः ४८ इत्युक्त्वाचिकुरान्व्याधोदृष्टिमार्गनिरोधिनः सन्नद्धेशंभोजयितुंमांसहस्तोतिकंथयौ ४९ वामनेत्रस्रवद्रक्तमुग्रमालोक्यशांभवं आहतोस्मीतिशबरःपरं मूर्छामवापह ५० क्षणादुत्थायविरुदन्ममार्जरुधिरंदृशः पुनश्चरुधिरंतस्मान्नयनादपतद्बहु ५१ गजदंताभिघाताद्वामृगाणांवाखुराहतं देवदेवस्रवद्रक्तंनववामविलोचनात् ५२ अर्चकापसदस्यागोमहदस्तिनसंशयः अस्तुवायेनवाकेनदृग्रोगस्तेनशाम्यति ५३ यावत्तावन्नभोक्ष्येहंज्ञातमस्त्यौषधंचमे इत्यरण्यादुपादायविशल्यकरणीरसम् ५४ असिंचन्नयनेशंभोःदृग्विकारस्तथैवसः व्याधोपिशूलिनश्चक्रेभैषज्यंविविधौषधैः ५५ नशशामयदातावद्देवंचक्रेसनिश्चयं ममनेत्रार्पणेनास्यविकारःशांतिमेष्यति ५६ करिष्यामितथैवाहंनान्यस्तिद्धौषधंभवेत् इत्युक्त्वाशरेणाक्षिनिदधेभगवद्दृशि ५७ विकारःशंभुनेत्रस्यशशाममुमुदेचसः उपाजहारपिशितंदक्षिणादुक्तमीक्षणात् ५८ धारात्तमपतच्छंभोःव्याधश्चिंतामवापह नतेरोगोमहादेवममभक्तिंनिरीक्ष्यसे ५९ अन्यदप्यक्षिदयांचेत्सपर्यास्विकथंभवेत् किंव्याधपूजयादेवदक्षिणाक्षिगृहाणमे ६० इत्सर्पयिष्यन्व्याधेंद्रोद्वितीयमपिलोचनम् क्षणंविचारमगमत्तल्लक्ष्यज्ञानंकथन्विति ६१ ततोबुद्धिःसमुत्पन्नाव्याधवंशशि

५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ अन्यदितिसपर्यापूजा कथंस्वित्नभवेत् केनप्रकारेणस्वित्प्रश्नेचविकल्पेचेत्यमरः ६० ६१ ततइति चर

णांगुष्ठं तदपिदक्षिणंईशस्य दृग्पथे दृष्टिस्थाने स्वनेत्रस्थापनपरिचयायेत्यर्थः नेत्रद्वयापहरणे स्वस्यांध्यप्रसक्तेरितिभावः ६२ ६३ ६४
६५ ६६ ६७ नेतिप्रसादादिति त्वन्मोपेपंचमीप्रसादंविहाय परमन्यत् किञ्चित् नचकमेनाचकांक्षे ६८ ६९ इतिश्रीमानवल्पुपनामः

॥ ६ ॥

उन्मूलयिष्यन्नयनंनिदधेशरत्नमक्षिणीसः आविर्भूयतदादेवोप्यनंदत्समहेश्वरः ६३ ववर्षुःकुसुमासारान्खेचं
राःशबरोपरि ददर्शोवृषभारूढंसोमास्कंदंमहेश्वरम् ६४ सेव्यमानपदांभोजंगणेन्द्रैरष्टषष्ठिभिः प्रणम्यशं
भुंव्याधोभूत्त्रिनेत्रस्तदनुग्रहात् ६५ तमाश्लिष्यमहादेवःप्राहगंभीरयागिरा मद्भक्त्यापरिपूतस्यनजातिर्वि
प्रसाधनम् ६६ भवेन्मद्भक्तिशून्यस्यसंन्यासोऽपिनसिद्धिदः इत्वास्थितिस्तेकैलासेकिमन्यद्वांछितंतव ६७
नकिंचिच्चकमेव्याधःप्रसादाच्चपरंविभोः सहतेनेवभगवान्ययौकैलासमीश्वरः ६८ इत्वास्वमासनयनेशबरो
पियस्मै दूरीचकारमहतीमयिकालभीतिं वन्देसमस्तसुलभार्चितपादपद्मंतंचंद्रशेखरमपारदयाम्बुराशिम्
६९ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेपंचविंशोऽध्यायः २५॥ ॥ ॥श्रीअगस्त्यउवाच येनकेनापिनियमात्पूजयंतिमहे
श्वरं येधन्याःशंकरस्तेषामचिरेणप्रसीदति १ अस्मिन्नर्थेपुरावृत्तमितिहासंब्रवीमिवः यस्यश्रवणमात्रेणशिवभ
क्तिःप्रजायते २ दक्षिणापथमध्येस्तिचोलभूमौविभूषणं कलशीपुरमित्याहुःयदिहब्राह्मणोत्तमाः ३ यत्रश्री
तोमहादेवोमृकंडुसुतपूजया निहत्यकालंपादेनचक्रेतंचिरजीविनम् ४ चतुर्वेदविदांस्थानंतदासीदग्रजन्मनां शि

कनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांनीलोपाख्यानंनामपंचविंशोऽध्यायः २५॥ ॥ ॥भक्तिमेवोपो
द्बलयन् इतिहासान्तरमाह येनेति येनकेनापिपूजाद्रव्येणेत्यर्थः १ इतिहासमेवावतारयति अस्मिन्निति २ ३ यत्रेति मार्कण्डेयोपाख्या

नंपुराणान्तराद्वगंतव्यं ४ ५ ६ सइति कर्मब्रह्मणोः विवक्षया वक्तुमिच्छया अन्येभ्यः उपदेशतासर्थेणेसर्थेः पुनर्भवः संसारः ७ अविद्या

तत्रास्तिब्राह्मणःकश्चित्कलानाथइतिश्रुतः वेदशास्त्रागमांभोधिपारदृश्वागुरुःसताम् ६ सशास्त्रंसर्वमालोक्य कर्मब्रह्मविवक्षया कथंचिन्निश्चयंचक्रेयथानस्यात्पुनर्भवः ७ अविधाययथापूजांनमेभक्तिर्भविष्यति शिव भक्त्याविनाजंतुर्मृत्युंनातितरिष्यति ८ तस्माद्धनिवृत्यर्थंविधेयंगिरिशार्चनं नियमेद्रव्यसंपत्त्याकयापूज्योमया शिवः ९ केनस्यातिशयंभूयाच्छिवार्चनमितिद्विजः परीक्ष्यागममर्माणि धूपेबुद्धिंदृढांदधौ १० तस्यभार्याचसुमतीनामदेरिवचंद्रिका तयासहद्विजःशंभोःपूजायांनियमंदधौ ११ द्रोणगुग्गुलुधूलीभिःधूपंदेवायशंभवे कलानाथवितीर्णेनधूपजालेनभूयसा १२ पूजाकालेपुरारातेःसर्वाश्चामोदितादिशः परीक्षितुमनास्तस्यभक्तिंपरमपावनीम् १३ विघ्नंचकारसर्वेत्रतस्यद्रव्यागमोयतः धनेष्वलभ्यमानेषुकलानाथोमहामतिः १४ स्वभूषणानिविक्रीय नियमंपर्यपालयत् कंठसूत्रस्थितंहेमविनाभार्याविभूषणम् १५ विक्रीयपूजयामासशिवंगुग्गुलुधूपतः धान्यक्षेत्रगृहादीनांविक्रयादपिगुग्गुलुम् १६ संपाद्यधूपयामाससन्निधिंचांद्रशेखरीं भार्याप्यनशनात्पुत्राःकृशाङ्गास्तस्यजज्ञिरे १७ हसंतिस्मजनाःशंभोःप्रसादःसुमहानिति तथापिनात्यजद्धूपदानधीरःशिवाग्रतः १८ अथैकस्मिन्दिनेनष्टःसुर्वगुग्गुलुसंचयः नास्तिप्रस्थतिमात्रंवाधान्यतंडुलमालये १९ यदातदाकलानाथःप्राहभार्यांपतिव्रतां तवाहंसाध्विसाहाय्यादपूजयंमहाप्रभुम् २० आसमेतत्क्षणपर्यंतंकेनस्याद्द्यपूजनम् इतिभर्तुर्वचःश्रुत्वा

येतितमेवविदित्वातिमृत्युमेतीतिश्रुतेः ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१

२२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७

किमस्तिभवदज्ञातंभक्तिमीशः परीक्षते नियमंपालयाद्यापिमांगल्यमणिविक्रयात् २२ इतिभर्तुर्दंदोहः स्तेसूत्रमात्रधरासती तदादायकलानाथःप्रीतास्तुतवशंकरः २३ इत्युक्त्वापणमासाद्यगुग्गुलुद्रोणिः कागतं विक्रीयतद्गृहीत्वाथसायंदेवार्चनंव्यधात् २४ कुबेरःशिवसंदिष्टःप्रदोषेतस्यवेश्मनि ववर्षकां चनींधारांमेरुतुल्यांसमंततः २५ प्रसदृश्यंतगोष्ठेषुभूयस्यःकामधेनवः महामूल्यानिपात्राणिदासीदा साःसहस्रशः २६ क्षौमाभरणकोशाश्चधान्यकोशाःपरःशतं पयःफेनोज्वलाःशय्याश्चोद्याननंदनोपमम् २७ आसीत्स्वप्नेतुतद्दृष्ट्वोतवैतानीतिशंकरः बोधयित्वास्वयंदेवःतत्रैवांतरधीयत २८ अथसुत्वाकला नाथोत्रियामाप्रहरावधि महेश्वरंप्रणम्याशुप्रतस्थेमंदिरंनिजम् २९ स्वमिंद्रभुवनप्रख्यंवेश्मदृष्ट्वातिवि स्मितः किमेतदितिपप्रच्छुदासीदासाभिनंदितः ३० प्रत्याहसाध्वीतस्मैजाप्रसन्नेनपिनाकिना भुंक्ष्वभोग्या निदत्तानिदुर्लभान्यपिदैवतैः ३१ श्रीमांगल्यमणिक्रीतगुग्गुल्वर्पणतोषितात् शंभोःप्राप्तंत्वदैश्वर्यपश्यशंभोर नुग्रहम् ३२ इतिभार्यावदन्धीरःसोन्नदानपरोभवत् अर्चयामासहरवच्छिवभक्तान्समागतान् ३३ गृ हक्षेत्रान्नवसनवाहनाभरणादिभिः द्विगुणंधूपमीशस्यचक्रेगुग्गुलुधूलिभिः ३४ अथचोलेश्वरःश्रीमा नत्रदूरेलिंगमैश्वरं अंतराभुग्नमतनोत्ऋजुकर्तुंसमुद्यमम् ३५ तादृकापूजनमितिक्षेत्रंलोकेषुविश्रुतं बहवोमिलितास्तत्रनानादेशांतरागताः ३६ जनाराजान्वहंचक्रेलक्षब्राह्मणभोजनं आकृष्यतत्वान्मनु

भ.टी. ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ इतीति तल्लिंगं जिह्मतां कुटिलतांजहौ तत्याजऋजुर्बभूवेत्यर्थः ४५ ४६ ४७ ४८ ४९

यथातथापरंयत्नंचोलेन्द्रःसचकारह गजद्वादशसाहस्रहस्ताग्राकृष्टदामभिः ३८ अप्याकृष्टंमहालिंगंनर्जो
सौसमहीपतिः उपोषितश्चोलपतिःपरांचिंतामवापह ३९ अथद्विजान्नृपंप्रोचुःकलानाथस्त्वयार्चितः यद्यागतस्त
दानूनमुपायंसविधास्यति ४० स्वयमागत्यचोलेन्द्रःप्रार्थयामासतंद्विजं सतथेतिसमाहूतःस्थानंतत्रापशांकरम्
४१ आभुग्नंलिंगमालोक्यबहुधाविहितस्तवः स्नातःकृतजपःशुद्धोभस्मरुद्राक्षभूषितः ४२ निवार्यलौकिको
पायान्उत्सार्यचबहिर्जनान् स्वकंठेशिवलिंगेचकृत्वैकंदामसांजलिः ४३ ऋजूकरिष्यन्नित्याहवक्रतेयं
कुतस्तव ऋजूभवमहादेवनोचेन्मेमरणंध्रुवम् ४४ इत्युक्त्वाविचकर्षेशलिंगंतज्जिह्मतांजहौ चोलेंद्रः
प्रणमन्यादेलिंगंवीक्ष्यऋजूकृतम् ४५ कांक्षितंकिंवदेत्याहकलानाथंद्विजोत्तमं अभिषेकजलाधारघ
टानयनकिंकरान् ४६ गजान्द्वादशसाहस्रसंख्यातान्तस्यशासनात् विदधेदेवदेवस्यचोलेंद्रश्चातिविस्मि
तः ४७ दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पाणिववृषुःसुराः प्रशशंसुश्चतत्कर्मखेचराश्चारणैःसह ४८ यथापूर्वंकलाना
थःस्वपदंप्राप्यपूजयन् शंभुंगुग्गुलुधूपेनदेहांतेमुक्तिमाप्तवान् ४९ श्रीमत्कलानाथचरित्रमेतत्पठंतिशृ
ण्वंतिचयेमुनींद्राः आयुःश्रियंभक्तिमपीहशंभुर्मुक्तिंचतेषांभगवान्ददाति ५० इतिश्रीस्कंदोपपुराणेषड्विंशोऽ
ध्यायः २६॥ ॥ ७ ॥ संतिलोकामहाभागाःभक्तापेक्षितदानतः अवापुर्दुर्लभांमुक्तिंप्रसन्नात्सार्वतीपतेः १॥ ॥

फलस्तुतिमाह श्रीमदिति ५० इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांषड्

 ॥ ७ ॥ उपायान्तरेषु सत्स्वपि भक्त्यैव मुक्तिर्भवतीति द्योतयितुं पुरावृत्तमारभते सन्तीति १ माहेश्वरादिति शैवाद्युत्थैः आस्पदमिति २ ३ तदेवस्थानं वर्णयति बालेति बालानां षोडशवार्षिकीणां करांबुजैः करकमलैः आलूनानि आसमन्तात् छिन्नानि यानि कल्हाराणि सौगंधिकानि तैः वासितैः सुरभितैः समृद्धैः पूर्णैः मरैः प्रवाहैः अभितः संवृतं कुसुमाकरैरिति उद्यानविशेषणं ४ ५ नृत्यदिति नृत्यतां जातितुरंगाणां जात्यश्वानाम् अंघ्रिभिः संक्षुण्णं चूर्णितं उदरं यस्याः तादृशी मंदुरा वाजिशाला यस्मिन् किञ्च कृशांगीजन

माहेश्वरावदंतीममितिहासं महाद्भुतं श्रवणाद्यस्य पापानि विलयं यांति देहिनाम् २ आस्पदं संपदामस्ति श्रीमत्संचनदेश्वरं षडंगवेदविदुषामास्पदं तद्द्विजन्मनाम् ३ बालाकरांबुजालूनाशेषकल्हारवासितैः मरैः समृद्धैरभितः संवृत्तं कुसुमाकरैः ४ उद्यानैरुन्मिषन्मत्तमधुव्रतकुलस्वनैः वीथीविहारविश्रांतदंतिदानाधिवासितम् ५ नृत्यज्जातितुरंगांघ्रिसंक्षुण्णोदरमंदुरं कृशांगीजनसंगीतहृतसोपानवापिकम् ६ यायजूकमखागारशालाशतसमुज्वलं प्रशांतहरिणोपांतमठार्चितमुनिव्रजम् ७ शिवभक्तद्विजाधीतशतरुद्रीयनादितं कर्मकांडब्रह्मकांडवादिमंदिरशारिकं ८ दिवः प्रतिनिधीभूतं चतुर्वर्णनिषेवितं यत्र संपूजितो भक्तैः सन्निधत्ते सदाशिवः ९ तत्रासीदुत्तमो राजा महेंद्रसमविक्रमः यस्य न्यायार्जितं द्रव्यं स्पर्द्धते मेरुणा समम् १० ॥ ७ ॥

स्वकान्ताजनस्य सङ्गीतेन हृता भिद्रुवीभूतानि सोपानानि आरोहणानि यासां तादृश्यो वापिका यस्मिन् ६ यायजूकेति यायजूकाः इज्याशीलाः यज्ञकर्तारः प्रशान्ताः हरिणाः येषु तादृशैः उपान्ते मठैः छात्रादिनिलयैः अर्चिताः मुनिव्रजाः यस्मिन् ७ शिवेति कर्मकाण्डब्रह्मकाण्डवादिनः द्विजाध्ययनसंतानपरिचयेन स्वयमप्यधीयानाः मंदिरशारिकाः यस्मिन् ८ ९ १० ७

११ १२ १३ १४ ऐश्वर्येति स्मयवर्जितः गर्वरहितः १५ १६ १७ १८ १९ २० कुटिलेति निटिलस्य भालस्य अन्ते समीपे ललं

निस्यान्नदाननिरतोविख्यातोदिक्षुसर्वतः मानविक्रमशालित्वान्मानविक्रमनामकः ११ प्रजास्सपालयामासः
पितापुत्रानिवौरसान् प्रतिजज्ञेसभूपालःशिवभक्तेष्टपूरणे १२ प्राणपर्यंतदानेऽपिभक्तानांतन्मतिस्थिरा सना
स्तिशिवभक्तोत्रराज्ञायस्तेननार्चितः १३ भार्याकलावतीतस्यभानोरिवसुवर्चला तयोर्बभूवदांपत्यंरतिमन्म
थयोरिव १४ ऐश्वर्येवर्त्तमानोऽपिमहतिस्मयवर्जितः नबभूवतयोःपुत्रःततश्चिंतापरोनृपः १५ भार्ययासहदे
वेशमपत्यार्थमहेश्वरं उपास्ततेनसंतुष्टोप्राहतंचंद्रशेखरः १६ नजन्मन्यत्रपुत्रस्तेकन्याकाचिद्भविष्यति इ
त्युक्त्वांतर्दधेशंभुर्मुदितौतौबभूवतुः १७ गतेनातिचिरेकालेकन्याकाचिदजायत नष्टेवदृष्टिरंधस्यजाताशंभो
रनुग्रहात् १८ जातकर्मचकारास्यामुदितोमानविक्रमः षोडशेदिवसेनामसुकेशीतिव्यधत्तसः १९ माणिक्यमंचम
ध्यस्थाशयनोत्तमशायिनी दिनेदिनेसाबवृधेचांद्रीलेखायथोदिता २० कुटिलालकसंवीतंनिटिलांतललंतिकं चटु
लेक्षणमुन्मीलद्दंतमालोक्यतन्मुखम् २१ अभ्यनंदन्महीपालोनिधिंदृष्ट्वेवनिर्धनः घनसाररजःसांद्रेस्वांकणेकृतचंक्रमा
म् २२ जानुभ्यामपिबाहुभ्यांनिर्निमेषमुदैक्षत धूलिकेलिपराबालाधूसरालकजालका २३ स्फुरदेकावलीशिंजत्का
चीनूपुरकिंकिणी तनुपट्टांबरधरातरुणायतलोचना २४ विस्मताहारमवहद्विकाररसिकंमनः कुबेराक्षीभिरन्यासांपां

तिका लंबमानमुक्ताहारविशेषः यस्यतत् २१ अभ्यनंददिति घनसारःकर्पूरं २२ २३ स्फुरदिति एकावली एकयष्टिर्हारः २४ वि
स्मतेति विस्मृताहारमिति क्रियाविशेषणं विकाररसिकंक्रीडासक्तं कुबेराक्ष्यःकरंजफलानि क्रीडासाधनानि कंदुकाःगेन्दुकाः

चिक्रीडेति सखीनां नयनाच्छादनादिना अन्योन्यनेत्रनिमीलनक्रीडया २६ क्रीडेति उद्भ्रान्तानि निर्गलितानि हल्लकानि सौगंधिककुसुमा नियस्मात् २७ २८ २९ अतीतेति आसन्नः उपस्थितः कुसुमोदयः ऋतुप्रादुर्भावः यस्यास्तां ३० यथेति महामौल्यो मणिः शाणोपलनिघर्षणात् निकषोपलसंघर्षात् अतिरमणीयो भवति तथेत्यर्थः मरालानां हंसानां आवलिः पंक्तिरेव आवलिका तया अध्येयं अध्येतुं योग्यं

चिक्रीड सा यं च सखीनयनाच्छादनादिना पुनः पुनश्च विस्तीर्णकबरीसंवृताननम् २६ क्रीडांतरेषु बालायाः स्रस्त मुहुर्मुहुः तहल्लकं हिंतालस्तवकाकारं कुटिलं कबरीभरम् २७ जनो विलोकयन् गरे विस्मयं परमं ययौ चिकुरांतर मात्रं तदावृत्तोर्ध्वमुखाम्बुजम् २८ प्रवृद्धकबरीभारं चंद्रोपरितमो यथा वर्द्धमाना गृहे तस्य मेरौ हेमलतेव सा २९ अतीतबाल्यापदेशामासन्नकुसुमोदयां अलंचक्रे यतारुण्यं बालामव्याजसुंदरीं ३० यथा मणिर्महामौल्यः शाणोपलनिघर्षणात् मरालावलिकाध्येयसौकुमार्यगतिश्रियम् ३१ नखप्रभासमासक्तपरभागांघ्रिपंकजां शालिगर्वधमावृत्तजंघां निस्तुलजानुकाम् ३२ रंभाप्रकांडस्निग्धोरुं पत्रावलिविभूषितां मेरुकांतारतटिनीपुलिनारोहमंथराम् ३३ मनोभवरथाकृष्टचक्रचारुनितंबिनीं सरससंशयाधारमध्यावटतलोदरीम् ३४ स्तनाद्रिचरतारुण्यद्विपांदूरोमराजिकां वलित्रयप्रभाधूतनिकषस्वर्णरेखिकाम् ३५ अहिनिर्मोकधवलसंव्यानस्थगितोरसं स्निग्धपल्लवक

सौकुमार्यं यस्याः तादृशी गतिश्रीः गमनशोभा यस्यास्तां ३१ नखेति नखप्रभया समासक्तः संलग्नः परभागो गुणोत्कर्षो ययोस्ते अंघ्रिपंकजे यस्यास्तां शालीनां धान्यविशेषाणां गर्वं धमति नाशयति सावर्ण्यादिति भावः निस्तुले वर्त्तुले जानुनी यस्यास्तां ३२ रंभेति रंभाप्रकांडो कदलीस्तंभाविव ऊरू यस्यास्तां पत्रावल्या मकरिकापत्ररचनया विभूषितां मेरुकान्तारे या तटिनी तस्याः पुलिनं सैकतमिव आरोहः नितंबस्तेन

मंथरांमंदगामिनीं ३३ ३४ स्तनेति स्तनावेवाद्री तयोश्चरविता दशोपः तारुण्यमेवद्विपोगजः तस्यश्रृंखूः निगडभूतारोमराजिःयस्यास्तां

३५ अहीति अहिनिर्मोकवत् सर्पत्वगिव धवलेन संव्यानेन उत्तरीयेणस्थगितमाछादितं उरोवक्षःयस्यास्तां ३६ ३७ लावण्येति ॥ लावण्यंनाममुक्ताफलेषुछायास्तरलत्वमिवांतराप्रतिभातियदंगेषु तल्लावण्यमिहोच्यते इत्युक्तलक्षणंचाकचक्यं तदेवामृतंतस्य संदोहेन समुदायेनसमाना रदनानां दंतानांत्विट् कांतिर्यस्यास्तां कपोलयोः श्रियाजितं अनंगरत्योः विभ्रमदर्पणं विलासमुकुरः यस्या

कंठनालपराभूतपांचजन्योदरश्रियं बिंबाधरांतविश्रांतमंदस्मितमनोहराम् ३७ लावण्यामृतसंदोहसमान रदनत्विषं कपोलश्रीजितानंगरतिविभ्रमदर्पणाम् ३८ उन्नमन्नासिकाधूतवज्रपुष्पसदोदयां लावण्यलह रीचारुविहरन्मीनलोचनाम् ३९ विश्रांतयमुनावीचीभ्रूविभ्रमविमोहिनीम् ॥ चतुर्थीचन्द्रसश्रीकलला टतिलकोज्वलाम् ४० कर्णाभरणमाणिक्यमयूखालंकृतालकां अंशुकाडंबराक्षिप्तकिंशुकप्रसभप्रभाम् ४१ मं जीरमेखलाहारग्रैवेयकटकांगदैः मासामौक्तिकताटंकचूडामणिविभूषणैः ४२ भूषितांमान्मथींमूर्तामिंदुजाल कलामिव कलालापसुधाधूतगंधर्वातोद्यतंत्रिकाम् ४३ तांदातुंचक्रमेतत्रोत्कलिकामापभूपतिः लग्नंभुभंवि निश्विसनगरींसमभूषयत् ४४ आहूताबांधवास्तेनसमवेताःतदालये राजानश्चाययुःसर्वेनानोपायनपाणयः ४५

लां ३८ उन्नमदिति उन्नमंत्यानासिकयाआधूतंकंपितं यद्वज्रपुष्पंनासाभरणं हीरदलं तस्यसदोदयः सार्वकालिकप्रकाशोयस्यास्ताम् ३९ विश्रान्तायायमुना वीची तरंगःसेवयाभ्रूः तस्याविभ्रमेणविलासेन विमोहिनीं विशेषेणमोहनकर्त्री चतुर्थीचंद्रेणसश्रीकं समानकान्ति यल्ललाटंतत्रतिलकेनउज्वलां ४० ४१ ४२ ४३ तामिति उक्तविशेषणविशिष्टांतांकन्यांदातुंचक्रमे इयेषतत्र कन्यादाने भूपतिः उत्क

त्कंठां प्राप ४४ ४५

४६ तोरणैरिति सर्वा वीथ्यः तोरणैः पल्लवपुष्पादिरचितवंदनमालिकाभिः गांगैः गंगासंबंधिभिः ऊर्मिभिस्तरंगैरिव भूषिताः ४७ तत इति कलिकामः तन्नामको वरः ४८ ४९ शंखेति कुलपालिकाः कुलस्त्रियः ताश्चताः सत्यः पतिव्रताः पुंवत्कर्मधारये त्यादिना पुंवद्भावः ताभिः मुक्तैः लाजैः पुष्पैश्च निरंतरां निबिडां असौ विवाहवेदिकामित्यग्रिमेणान्वयः ५० ५१ ५२ ५३ केशेति केशदामनि केशपंक्तौ परि

व्यानशे नगरं सर्वं धूपः कालागरूद्भवः दिशो मुखरयांचक्रुः वादित्राणि समंततः ४६ तोरणैर्भूषिता वीथ्यः सर्वा गांगैरिवोर्मिभिः अभ्यनंदन् परिजनाः तदुद्वाहमहोत्सवम् ४७ ततस्सन्निहिते लग्ने कलिकामो विभूषितः स्व बंधुभिर्गजारूढो ययौ राजनिवेशनम् ४८ प्रद्युम्नगामराजापि कन्यामादाय भूषितां भूषयामास कन्यां च वस्त्रा भरणचंदनैः ४९ शंखतूर्यमृदंगानां नादे व्योम्नि विसर्पति कुलपालिकसन्मुक्तलाजपुष्पनिरंतराम् ५० विवा हवेदिकां तत्र कलिकामो निवेश ह एकासनस्थितौ वीक्ष्य बांधवास्तौ वधूवरौ ५१ दांपत्यमेतयोरासीन्नरतिमन्म थयोरिव एवं संभाषमाणास्ते चक्षुःप्रीतिपरां दधुः ५२ तदा माहेश्वरः कश्चित्प्रत्यदृश्यत संसदि आपादमस्त कं शुद्धभस्मनालिप्तविग्रहः ५३ केशदामपरिष्वक्तवराटशतसंवृतः कर्णद्वितयसंस्यूतमहास्फटिककुंडलः॥ ५४ कपालपात्रं बिभ्राणः परशुं च करे परे किंचिदापूरणीयां तां बिभ्रत्पंचवटीमयीम् ५५ भुजंगकटिसूत्रांतकं याकौपीनभूषणः आपीनांसो महाबाहुः मांसलो रक्तलोचनः ५६ भापयाभीषयन्सर्वानुपागान्मानविक्रमं अथ संपूजि

ष्वक्तेन संसक्तेन वराटशतेन कपर्दिकाशतेन संवृतः एवं कर्णद्वितये संस्यूते महास्फटिककुंडले यस्य तादृशः ५४ कपालेति किंचित् आपूरणीयः अंतः अंतभागो यस्यास्तां पंचवटीमयीं पंचवटपत्रनिर्मितां द्रोणीमित्यर्थः बिभ्रत् दधानः ५५ भुजंगेति भुजंग एव कटिसूत्रं

जनानांसंभ्रमःकोयमितिपप्रच्छभूपतिं संप्रीतश्चमहीपालःतापसंप्राहसांजलिः ५८ सुकेशीममकन्येयंकलिका मायदीयते दिष्ट्यामुहूर्तसमयेप्राप्तस्त्वंकिमपेक्षितम् ५९ अथराजवचःश्रुत्वाकंपयन्मौलिमात्मनः माहेश्वरस्तं प्रत्याहदीयतेयदिचोच्यते ६० प्रतिजज्ञेनृपतिनातथेत्याहसतापसः मह्यंकंश्रृणुमाकार्षीरमर्षमानविक्रम ६१ असंपूर्णामिमांपश्यप्रियांपंचवटींमम विलूयकन्याकबरीदीयतांकिंविलंबसे ६२ तदाकार्यजनाःसर्वे कर्णेविन्यस्तपाणयः हतहतेतिजगदुःचुक्षुभेनमहीपतिः ६३ माहेश्वरःपुनःप्राहदीयतेचेन्नगम्यते इत्युत्था तुंकृतोद्योगमुपवेश्यवरासने ६४ वंदस्वतापसमितिप्राहकन्यांनिजांनृपः वंदनंचापिभार्यायाःकथमित्यव लोकयन् ६५ उत्तिष्ठंस्तानमस्कृत्वासुकेश्याःकवरीभरं विलूयामूलमुत्फुल्लहल्लकामोदवासितम् ६६ निज श्छुरिकयाधीरोनिःशंकंशंकरप्रियः मायामाहेश्वरायादात्सकेशःसतिरोदधे ६७ कलिकामस्यवदनेयावत्कार्स्न्ये विदृश्यते तावत्सएवधम्मिल्लोराजपुत्र्याव्यवर्धत ६८ देवोपिवृषभारूढोनृपतेरग्रतोभवत् शतशःप्रणनामेशं भीतिमान्समहीपतिः ६९ कलिकामोपितांकन्यांउद्वाह्येश्वरशासनात् प्रीतिमापपरामिंद्रःपुलोमतनयामिव ७० परीक्षितोसिराजनस्त्वंदृढाभक्तिर्यतोमयि दत्वामुक्तिरितीशोपितेनापरजतान्चलम् ७१ स्वकालपाशेनसहावलूयभ

६६ ६७ कलिकामस्येतिकृष्णवर्णतावैवर्ण्यमित्यर्थः ६८ ६९ ७० परीक्षितइति ईशोपितेनराज्ञासह रजताचलंकैलासमापेत्यन्व यः ७१ स्वेति स्वस्यकालपाशेनसहतनूजायाःकन्यायाःघनकेशपाशंविलूयभक्त्या केशपाशदानस्यकालपाशनाशकत्वात् तेनस

हकालपाशनाशइतिभावः वदान्यायदात्रे राज्ञे दत्ताभयः पिनाकपाणिः शिवः भवापदः संसारविपत्तेः सकाशात्नः पातु ७२ इतिश्रील
नवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांसप्तविंशोऽध्यायः २७॥ ॥श्री॥ सम्प्रति
मुक्त्युपायस्यसौलभ्यंदर्शयति मुक्तीति १ द्रव्येति द्रव्यादीनांहोमसाधनीभूतघृतादीनां शुद्धयः संस्कारजन्याः पवित्रताः क कुत्र

राज्ञेवदान्यायपिनाकपाणिःदत्ताभयःपातुभवापदोनः ७२ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेसप्तविंशोऽध्यायः २७॥ श्री
श्रीअगस्त्यउवाच मुक्त्युपायेतिसुलभेविनायत्नेनदेहिनः यंतते दुर्लभेप्यत्रसाहसंकिमतःपरम् १ द्रव्यदेशक्रि
याकालमंत्रकर्त्रादिशुद्धयः क्वयज्ञहेतवःकार्यविषयव्यापृतोजनः २ क्वनुवैराग्यनिष्ठायाःसीमाब्रह्मादिदुर्लभम्
क्वनुवेदांतविज्ञानंतत्साध्यंक्वायमल्पधीः ३ तस्मादन्यत्सरित्यज्यविशिष्यचकलौयुगे भक्तिरेवमहादेवेकर्त्तव्या
मुक्तिमिच्छता ४ पूजनीयःसदाशंभुःकालकर्मभयापहः अक्लेशशुद्धद्रव्येणप्रसीदत्यर्चितोविभुः ५ लिंगार्थं
सुलभेनद्यांसिकतादिश्चनिर्मलः जलदूर्वादिविपिनेकर्त्तव्यःसत्कृतांजलिः ६ एतत्कर्त्तुमशक्तस्यज्ञानंचेत्सु
लभंभवेत् आकाशचंद्रग्रहणंशिशोश्चसुलभंतदा ७ अपिशाकंनियमतोभक्त्याशंभोःसमर्पयेत् योवाकोवापि
मुच्येतसंसारात्सद्यमुच्यते ८ अस्मिन्नर्थेपुरावृत्तमितिहासमिमंविदुः शृणुतश्रद्धयाविप्राःभक्त्यामाहात्म्यमुत्तमम् ९

अयंजनः क्वेति अननुरूपघटनात्मकविषमालंकारेणकर्ममार्गेणमुक्तिर्दुर्ल्लभेतिदर्शितं २ ३ भक्तिमेवगुर्वीकुर्वन् उपसंहरति त
स्मादिति ४ ५ शिवपूजायाःसौलभ्यंदर्शयति लिङ्गार्थमिति ६ एतदिति अत्रमिथ्याध्यवसितिरलंकारेण आकाशचन्द्रग्रहणमिवशि
शोःशिवपूजामकुर्वतः ज्ञानंदुर्लभमितिप्रतिपादितं ७ शिवपूजायां अल्पेनवायेनकेनचिद्द्रव्येणभक्त्यानियमतः समर्पितेन शिवः प्र

इतिहासमवतारयति अस्तीतिशालिभिःसहोद्भूतैः कान्तारमेवकान्तारकंतदुद्भवैः इक्षुजन्यैरपि इक्षुभेदश्चकान्तारइति अनेकार्थध्वनिम

अस्तिशालिसहोद्भूतैरपिकांतारकोद्भवैः मौक्तिकैःसांद्रकेदारोदेशश्चोलेंद्रपालितः १० सूर्याश्वखुरनिर्भिन्ननारिकेलफलांभसा निष्पंदैर्यत्रविच्छिन्नैर्नदीमातृकतांगतः ११ कावेरीतीरपर्यंतेतत्रास्तिचपुरंमहत् चतुर्वर्णाश्रमयुतंनामतःकणमंगलम् १२ अस्त्येकःशंकुलादायनामागांगेयवंशभूः हालिकोदिक्षुविख्यातःशिवभक्तार्चनेरतः १३ सक्रोशद्वयमात्रस्थेश्रीचिदंबरनामके बाल्यएवपरांभक्तिमुवाहानन्यदुर्लभाम् १४ तस्यभक्तिमतीनामभार्यातुल्यान्वयाभवत् तयासहप्रतिदिनंचिदम्बरमहेश्वरम् १५ नत्वानियमनैवेद्यंदत्वाभुंक्तेनिशामुखे ॥ श्रीऋषयऊचुः किंवानियमनैवेद्यंशंकुलादायकल्पितम् १६ वदैतत्कुंभयोनेनःप्रीतोयेनसभापतिः श्रीअगस्त्यउवाच नवीनशालिसंभूतंशुद्धतंदुलमक्षतम् १७ ससंपाद्यचशाकंचसहचूतशलाटुकं प्रयच्छतिनटेशायकल्पितंव्रतम् १८ कारयत्यभिषेकंचविशेषदिवसेसति तस्यैवंवर्त्तमानस्यगताःषोडशवत्सराः १९ तस्यभक्तिपरीक्षार्थमासीत्कौतुकवान्हरः महामारीप्रकोपेननष्टंगोधनमुत्तमम् २० सस्यानितस्यनष्टानिह्यनावृष्ट्याथमंदिरं सधान्यधनकोशंचवन्हिदग्धंक्षणादभूत् २१ तथापिचुक्षुभेनैवसभक्तःसहभार्यया कृषिमानर्थमादायशंभोःपूजामचीकरत् २२ शकटंनिष्कुटेस्वीयेबहुधासमवर्धयत् तेनतौदंपतीकृत्वावृत्तिंतुष्टौचिरार्जितैः २३

ज्जर्यां मौक्तिकैःताम्रपर्णीमिलितस्यसमुद्रस्यमुक्ताप्रभवत्वादितिभावः सान्द्राणिकेदाराणिक्षेत्राणियस्मिन् १० सूर्येति अनेन नारिकेलतरूणांतावद्दौन्नत्यंसूचितं ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ शकटमिति निष्कुटेगृहारामे शाक

२४ २५ २६ २७ २८ २९ इतीति ग्राविग्रापाषाणे ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कं

शालिभिःशंकरस्यैवनियमार्चोविनिनतुः कोद्रवैश्चापिगोधूमैःश्यामाकैश्चकुलत्थकैः २४ कुल्माषैर्जीवनोपा यंविधायसहभार्यया वर्त्तमानस्यभक्तस्यचित्तभेश्वरदर्शनात् २५ कर्त्तुंनियमनैवेद्यंसुलभाःशालयोभवन् सोमवारदिनेक्वापिशंकुलादायनामकः २६ कृत्वाभिषेकद्रव्याणिभार्याशिरसिचस्वयं शालितंडुलमुद्गंच शाकंचूतशलाटुकम् २७ वहन्मूर्ध्निमहेशस्यपूजार्थंसाययायौ गव्यानिपंचतैलंचनारिकेलफलानिच २८ वोढुमत्यक्षमासाध्वीपश्चान्मंदमुपागमत् झटित्यायाहिहेभद्रेदृश्यतेगोपुरंविभोः २९ इतिकिंचिद्विदूरस्थो भूत्वाहूयकुटुंबिनीं गंतुमैच्छत्तथाग्राविप्रापुरस्तादस्खलत्पदम् ३० क्वचिन्मूर्ध्निचतस्यात्रन्यपतन्भुवितंडुलाः सुरक्तशाकंविविशुःसहचूतशलाटुकम् ३१ निदाघतपनाप्लुष्टभूगर्त्तेक्वापिभूसुरः खिन्नस्तदाविनिश्चित्यव्र तभंगंविनिश्वसन् ३२ स्मृत्वासशंकुलादायःस्वयंनियममादधे ममास्तुमरणंश्रेयोनचस्माद्व्रतभंगतः ३३ न्य धत्तवायुधंकंठेशंभुराविरभूत्तदा तावतस्तंडुलास्साज्यशाकचूतशलाटुकाः ३४ दर्शिताःशंभुनावक्त्रेतद्दलाद्व स्यचायुधं वृषभारूढमीशानंदंपत्योःसेवमानयोः ३५ असकृन्न्यपतद्भूमौदिव्याःकुसुमवृष्टयः तयोःसायुज्यमुक्तिं चदत्वादेवोमहेश्वरः ३६ पश्यतांसर्वदेवानांकैलासशिखरंययौ ३७ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेऽष्टाविंशोऽध्यायः २८॥ ॥श्री अगस्त्यउवाच सपर्यांशांकरींकर्तुमशक्तायेमुमुक्षवः नामसंकीर्त्तनंशंभोस्तेषांमोक्षैकसाधनम् १ ॥

दोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांअष्टाविंशोऽध्यायः २८॥ ॥अथनियमेनयत्किंचिदपिद्रव्यंपूजायांसमर्पयितुमशक्तस्यशि

वनामसंकीर्त्तनादेवमुक्तिर्भविष्यतीत्याह सपर्यामिति १

अत्रैवोदाहरंतीमं सनकाद्यामहर्षयः इतिहासंमहापुण्यमयत्नान्मुक्तिसिद्धिदम् २ अस्तिश्रीचोलराजें
द्रकोशवृद्धिकरोमहान् श्रीमानजनपदःशंभोःस्थानैर्दिक्षुविभूषितः ३ कबेरकन्यकायत्रबालकानिवपादपा
न् पुष्णातिपयसानित्यंपुष्पारामशतैस्सह ४ कदलीदलगर्भेषुवान्तंवारिबलाहकैः घनीभावंगतंयातिदिव्य
कर्पूरसारताम् ५ यत्रक्रमुकराजद्रुस्तबकामोदवीचिषु क्रीडतांमत्तभृंगाणांझंकारैर्मुखरादिशः ६ स्वपंतिः
वापीनलिनीषुहंसाःचूतप्रवालेषुपिकाश्चयत्र विलासिनीकुंतलगर्भशय्यामध्यास्यमत्तभ्रमरारमंते ७ मंगला
ख्यंपुरंयत्रपुंडरीकपुरांतिके अस्तितत्रसदैवास्तेदेवीमंगलदेवता ८ गोनाथइत्यभूत्कश्चिद्गोपालकुलसंभवः कु
लक्रमागतंयस्यदेशगोकुलरक्षणम् ९ सबाल्यएवगारक्षन्ब्रह्मण्योविजितेंद्रियः घृतैःपयोभिर्दधिभिर्द्विजानशु
श्रूषतेन्वहम् १० तस्यप्रीतोमुनिःकश्चित्संजातोभार्गवान्वये प्रार्थितःप्रददौतेनपंचाक्षरमनुत्तमम् ११ सद्वात्रिं
शत्सहस्राणिजजापानुदिनंसुधीः महामंत्रजपस्तत्रमहिमानमवर्धयत् १२ पालकस्यगवामंतःसर्वंशिवमयंज
गत् ब्रजन्तिष्ठन्शयानश्चभुंजानश्चपिबन्नपि १३ नविसस्मारतंमंत्रंतद्दातारंचदेशिकं शिवशंकरगौरीशनी
लकंठत्रिलोचन १४ महेश्वरमहादेवत्रिपुरांतकधूर्जटे कालशासनकामारेबालचंद्रकलाधर १५ कारुण्यालय
पाहीतिसदाभक्त्याप्रजल्पति जिह्वाजल्पतिनैवान्यत्गोनाथस्यमहात्मनः १६ प्रीतस्तस्यमहादेवोभारतींसमचोद

११ १२ १३ १४ १५ १६ १७

१८ १९ व्यापारयन्निति अपदानं कर्मवृत्तं २० भावेति भावस्य गानामृतजन्यशिवभक्तिभावस्य देवादिरतिर्भाव इत्यालंकारिकाः आवे
शेन वशं स्वाधीनं २१ २२ २३ संचारयित्वेति तृणानां सौहित्येन तृप्त्या मंथराः अलसाः २४ दामेति दामनिर्रज्जुः आकलिताः बद्धाः चू

उत्थितः सहसा दृष्टो वेणुमालोक्य गोपतिः गातुमेव समारेभे पंचाक्षरमहामनुम् १८ प्रथमं चाष्टरंध्रस्य मणिवे
णोर्महायशाः आद्यरंध्रे धरंन्यस्य रंध्रेष्वन्येषु चांगुलीः १९ व्यापारयन्यथास्थानं जगौ सप्तस्वरान्वितं अपदानम
देशस्य पूर्णं पुलकयन्भवाम् २० भावावेशावशं विश्वं कृत्वा स्थावरजंगमं तोषयामास देवेशं वेणुनादामृतेन सः
२१ दिने दिने च गोनाथवेणुगानरसावृताः ग्रावाणस्तनुतां याताः शुष्कवृक्षाश्च पुष्पिताः २२ अथैकस्मिन्दिने प्रा
तश्चारयित्वा स गोकुलं प्रातिष्ठत प्रतिवनं गोपालशतसंवृतः २३ संचारयित्वा गास्तत्र तृणसौहित्यमंथराः छा
यांतरेषु वृक्षाणां शरीरं स्वं न्यधात् शुचि २४ दामाकलितचूलीकः कटीकलितकम्बलः नमेरुतरुसंसक्तापरांगो भुग्न
कंधरः २५ सन्यस्तवेणुरधरे त्रिभंगिललिताकृतिः निषादर्षभगांधारषड्जमध्यमधैवतान् २६ त्रिषु त्रिष्वपि
रंध्रेषु चालयन् पंचमं पुनः पंचमे मूर्छयामास सक्षिपन्सकलं जगत् २७ अगायत्स्वरमीशानं व्यालापं चाक्षरी
मनुं कलं जगौ कलालापान्मुद्रयन्नपि कोकिलान् २८ अमंदतारमच्छिद्रमविलंबितमद्रुतं पयोहीनास्तु वद्द
स्ता गोर्गृष्टिर्गर्भवत्यपि २९ यथा दोग्ध्री भवेत्सद्यो गंगा वत्सा तथा जगौ वेणुनादामृते विश्वं चराचरममज्जयत् ३०

त्यः गवां कर्णमूलानियेन नद्यृतश्चेतिकप्रत्ययः नमेरुतरौ छायावृक्षे संसक्तं लग्नं अपरांगं पृष्ठं यस्य भुग्ना कुटिला कंधरा कंठो यस्य २५
२६ २७ २८ २९ तमेवार्थं पुनरप्याह यथेति अवत्सापि गंगा गंगाशब्देन लक्षितलक्षणया गौरुच्यते सद्यो दोग्ध्री भवेदित्वयः ३०

३१ ३२ ३३ नृत्यतद्रूति हेमसभापतेः कर्णे आरात् नृत्यतः अनुपपातगीतमितिशेषः ३४ ३५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांएकोनत्रिंशोऽध्यायः २९॥ ॥श्री॥सम्प्रति चन्दनादिद्रव्यैःशिवार्चनेन इहैवकेचनजीवन्मुक्ताबभूवुरितिवक्तुं उपक्रमते चन्द्रचूडेत्यादिना १ इतिहासमवतारयति अत्रेति २अस्तीति अगस्त्यदिक्दक्षिणा सैबाब्जाक्षीकमल

तस्यगीतिरसाकृष्टैःवियद्वैमानिकैर्वृतं विस्मृतान्योन्यवैरैश्चमहीव्याघ्रगवादिभिः ३१ आसीत्सपदिनीरंध्रातस्मिन्गायतिवेणुना स्वरयोगःसमंवेणोःववृधेतस्यसप्तधा ३२ कपर्दीदिननिर्यातिमहादेवस्यजान्हवी वशीकृत्यजगत्सर्वंगीतेनाब्रह्मकीटकम् ३३ नृत्यतोनुपपाताराात्कर्णे हेमसभापतेः ३४ अथकनकसभेशःसोर्द्धभागस्यगौर्य्याश्रुतिमधुरमुदारंगीतमाकर्ण्यतस्य प्रमदभरितचेतामुक्तिमस्मैवितीर्यश्रुतिभिरभिनुतांघ्रिःस्वंपदंप्रापभूयः ३५ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेएकोनत्रिंशोऽध्यायः २९ श्रीअगस्त्यउ॰ चंद्रचूडार्चनेनित्यंचंदनादिप्रदानतः इहैवश्रियमासाद्यप्राप्तामुक्तिंचकेचन १ अत्रायमितिहासोऽस्तिशिवभक्तैरभिष्टुतः श्रीमतोमूर्त्तिनाथस्यचरितंयत्रगीयते २ अस्त्यगस्त्यदिगब्जाक्षीमुखश्रीतिलकायितं प्रथितंत्रिषुलोकेषुनगरंमधुराह्वयम् ३ यत्रमौक्तिकताटंकमंडिताशफरेक्षणा ममतासततंधत्तेमातात्रिजगतामपि ४ यत्रपांड्यमहाराजपूजितःपरमेश्वरः विराजतेचतुःषष्टिलीलारत्नाकरःसदा ५ यस्यलीलाभुकालापरसिकापरदेवतां विरिंचिविष्ण्वोशापद्ववदान्यायां

नयनानायिकेति रूपकं तस्याःमुखश्रियो वदनशोभायाःतिलकायितंतिलकवदाचरितं ३ तदेवनगरंवर्णयति यत्रेति शफरेक्षणामीनाक्षीतन्नाम्नीभगवतीत्यर्थः त्रिजगतामपीतिपदद्वयं मध्यमणिन्यायेन उभयत्रान्वेति त्रिजगतामपिममतांधत्तइत्यर्थः ४ ५ यस्येति विरंच्या

दीनांपदस्वदान्यदात्त्वपांङ्गवीक्षणंयस्याइत्यर्थः ६ कदम्बेति अच्युतस्य आद्यवतारोमत्स्यावतारः तस्यश्रियायुक्तेनेत्रेएवमीनौत
योः उत्पलाकृतिंपद्माकारां ७ अंशुकेति वीणाकोरकितद्रुमामिति नादक्रियाभिप्रायेणसङ्गीतशास्त्रेनादक्रियया गानेक्रियमाणेशुष्काश्च
पितरवः पल्लविताभवन्तीतिप्रसिद्धिः ८ महानीलेति महानीलमणयः सिंहलद्वीपसंभूताः नीलमणिविशेषाः तद्वत्श्यामां सिंहलस्याक

कदम्बवनसंचारक्कणत्क्वणितनूपुरां अच्युताद्यवतारश्रीनेत्रमीनोत्पलाकृतिम् ७ अंशुकद्युतिनिर्धूतकिंशुक
स्तवकप्रभां नखनादितमाणिक्यवीणाकोरकितद्रुमाम् ८ महानीलमणिश्यामांमलयध्वजकन्यकां अर्चेति
ताम्रासंभूतैर्दिव्यैश्चनवमौक्तिकैः ९ नित्यमप्यमराधीशेनैवानमितमौलयः दक्षिणाशाधनाधीशाःपांड्यवंश
भवान्नृपाः १० सर्वसंपत्समृद्धासासमृद्धविपणापणा बभूवभूषणंभूमेर्द्यौरिवप्रतिबिंबितम् ११ तत्रास्तिमूर्तिनाथा
ख्योवैश्यवंशोमहाधनः किंकरः शिवभक्तानांशंकरेदृढभक्तिमान् १२ दृष्ट्वाभस्मचरुद्राक्षंप्रणमत्साहितांजलिः
नतदृस्त्यन्यतः कापिरत्नाद्यस्यनयद्गृहे १३ सोंतर्द्वीपांतरानीतदिव्यचंदनलेपनं नित्यंहालास्यनाथस्यकारयामास
भक्तिमान् १४ एवंनियमशीलस्ययपुर्विंशतिवत्सराः तदापांड्यपतिस्त्रेणोनैवकिंचिद्विचारयन् १५ रंध्रान्वेष्यंधुन्द
पतिर्मधुरामभ्यवर्तत सनिष्कास्यपुरात्पांड्यंराजाभूज्जिनसेवितः १६ तस्यप्राग्जन्मपापेनजैनतंत्रेभवन्मतिः वेदनापंचकं

रोद्भूतामहानीलास्तुतेमताः दृत्यगस्त्यशास्त्रेमलयध्वजोराजा ताम्रा ताम्रपर्णीनदी ९ १० ११ १२ दृष्ट्वेति रत्नादिवस्तु अस्यवणिजोगृहेय
न्नास्ति तदन्यतः कापिनास्तीत्यर्थः १३ १४ १५ १६ तस्येतिजैन तंत्रे बौद्ध शास्त्रे यत्रमूढैः अज्ञातवेदतत्वैः बौद्धैः वेदनापंचकं आलेति

गीयते रूपादिस्कंधपंचकमेवशरीरस्थमात्मानातिरिक्तइतितेषांमतं १७ १८ १९ मूर्तिनाथमिति तन्मतानुगाःजैनमतानुयायिनः २० २१ स

इति सःजैनःसप्तभंङ्गीप्रपूजासुबौद्धावतारविष्णुपूजासु २२ अप्रत्यक्षमिति प्रत्यक्षातिरिक्तंनप्रमाणमिति चार्वाकमतानुसारेणेयमुक्तिः

अवतीर्णोमतेतत्रवेदेविद्वेषवानभूत् ततोभूद्वैदिकद्वेषीवेदांताध्वरदूषकः १८ क्रमेणद्विजदेवानांसपूजांन्यरुण त्तदा स्वमतानुसृतानेवपूजयामासनेतरान् १९ मूर्तिनाथंविनातत्रबभूवुस्तन्मतानुगाः मधुरानगरेसर्वेयथाराजातथाप्रजाः २० मतानननुप्रवेशित्वान्मूर्त्तिनाथोविरोध्यभूत् आज्ञातिलंघनेराज्ञांकोपःखलुसुदारुणः २१ सपंचपरमेष्ठिश्रीचरणांभोरुहार्चकः सप्तभंगीप्रपूजासुवंचयामासवैदिकान् २२ अप्रत्यक्षंकथंवास्यात्प्रमाणमितिचालयन् खिलीचकारपाषंडोवैदिकंमार्गमुत्तमम् २३ हरिशंकरपूजायामनरायपरंपराम् आविष्कुर्वेन्त्रयीबाह्यानर्चयामासदुर्मतिः २४ यदाहालास्यनाथस्यसपर्यातेनविघ्निता मूर्त्तिनाथस्तदास्त्रीयैःपूजांप्रावर्त्तयज्जनैः २५ पूजांहालास्यनाथस्यमूर्त्तिनाथप्रवर्त्तितां निजाज्ञोल्लंघनंचापिदृष्ट्वातत्तुमहीपतिः २६ विनामदनुमत्यायोविक्रेताचंदनस्यसः वध्यःस्यादित्यापणेषुघंटानित्यमघोषयत् २७ मूर्त्तिनाथस्तदारभ्यसंगृहीतैःसुचंदनैः नित्यालेपनमीशस्यनिर्विघ्नमतनोच्चिरम् २८ यदानलभ्यतेक्वापिचंदनंवणिजांवरः विचारमगमद्धोरंहालास्येशंविचिंतयन् २९ अद्यास्तिचंदनंशंभोतवालेपनसाधनं श्वःकरिष्यामिकिंवाहंहालास्येश्वररक्षमाम् ३० इत्युक्त्वादत्तपाटीरोवणिक्काम नयन्निशां अथप्रातस्समुत्थाययावदर्कोस्तमिच्छति ३१ पर्यटन्नगरेतावद्वणिग्गेहेनचन्दनं अथहेमाद्रिनीतो

खिलीचकारशिथिलीचकार २३ हरीति त्रयीबाह्यान् वेदबहिष्कृतान् २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ पर्यटन्निति हेमाद्रिनीतोये

अदत्वेति हस्तेन किंप्रयोजनं इत्यर्थः प्रकोष्ठं कूर्पराधोभागं ३३ ३४ ३५ ३६ आंध्रनाथोपीति एनंजैनं तेतत्कालागताःशत्रवः ३७ ३८

अदत्तचंदनस्याद्यममहस्तेनकिंभवेत् इतिप्रकोष्ठमापेष्टुंयावच्छाणोपलेर्घयेत् ३३ तदातंवारयामासवाणीं काप्यशरीरिणी मैवंकुरुभवानंगभूत्वापांड्यमहीपतिः ३४ वेदबाह्यान्निराकृत्यवैदिकान्स्थापयिष्यति अ द्यायंशत्रुणायुद्धेनिहतोमृत्युमेष्यति ३५ पश्येत्याकर्ण्यहालास्यनाथसन्निधिमापसः अथान्येमधुरामेसहरु धुर्जिनशत्रवः ३६ आंध्रनाथोपियुयुधेनिर्गतोनगरात्सतैः रणेप्येनंप्राहरंतसत्वनेविलयंययुः ३७ हतावशिष्ट जैनास्तुदूरेदुद्रुवुरिरेदिशः ततस्तुसचिवाःसर्वेसंभूयेश्वरशासनात् ३८ दुकूलबद्धनयनंनगरेचालयन्गजं॥ सोंतःशिवालयंगत्वागृहीत्वामूर्त्तिनायकम् ३९ निजस्कंधेतमास्थायप्रतस्थेवीथिकांतरे ववर्षुःपुष्पवर्षंचखेच रानागरैःसह ४० अस्तुवन्वंदिनश्चापिदिविभेर्यश्चदध्वनुः सिंहासनेप्रतिष्ठाप्यमूर्त्तिनाथंगजेश्वरः ४१ अभि षिचत्स्वहस्ताग्रकलशामृतधारया अथाभिषिक्तःसाम्राज्येमूर्त्तिनाथोमहीपतिः ४२ वेदबाह्यान्सभूलाग्रे चक्रेवैदिकसंमतः चंदनालेपनंशंभोःसार्द्रंकालत्रयेप्यधात् ४३ वैदिकान्स्थापयामासपांड्यभूमिमवर्द्धयत् श तसंवत्सरंराज्यंकृत्वावैदिकसंमतः ४४ मुक्तिंहालास्यनाथस्यप्रसादादगमत्ततः मूर्त्तिनाथस्यचरितंशृण्वंतिचपठंति ये ४५ तेषांशिवप्रसादेनकैलासःसुलभोभवेत् ४६ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेत्रिंशोऽध्यायः ३०॥ ॥अगस्त्यउ०

३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांत्रिंशोऽ ध्यायः ३०॥ ॥श्री॥ ॥अथपञ्चाक्षरादिभिःशिवपूजनंसुगंधिपुष्पैर्विरचितंमुक्तयेभवतीत्यगस्त्योवक्तुमुपक्रमते पञ्चाक्षरेति १

इतिहाससमवतारयति अत्रेति २ अस्तीति कावेरिकावारिणि कावेरीजले प्ररोहः प्रादुर्भावोयस्येसग्रहारविशेषणंसंपदि संपद्रूपे दिव्यानि

अत्रैवोदाहरंतीदंनंदिकेशाच्युतादयः चरितंस्कंदनाथस्यशिवभक्तशिखामणेः २ अस्तिकावेरिकावारिप्ररोहस्तस्यसंपदि देशेदिव्यपुरेरम्येदेवद्विजविभूषिते ३ अग्रहारोमहानस्तिश्वेतद्वीपइवार्णवे आश्रयःसर्वभूतानामावासोब्रह्मवादिनाम् ४ दीनांधपंगुबधिरमूकानाथरुजापहः शरण्यभूतःसर्वेषांप्रख्यातःशरणार्थिनाम् ५ अग्निहोत्राग्निसुहुतहविराज्यकुशेध्मसां धूमेनामोदसांद्रेणसमाक्रांतदिगंतरः ६ बद्धधीऋग्यजुःसामध्वनिध्वनितमंटपः पदवाक्यप्रमाणज्ञैःशोभितोब्राह्मणोत्तमैः ७ तटाकोपवनोद्यानपुष्पगंधाधिवासितः यूपालंकृतपर्यंतवेदिकाशतसंवृतः ८ अष्टादशपुराणार्थवेदनानिकषोपलः तत्राभूद्ब्राह्मणःकश्चिच्छिवनाथान्वयोमहान् ९ प्रतिग्रहेसमर्थोपिप्रतिगृह्णातिनक्वचित् वत्तोञ्छवृत्तिर्निवसन्प्रत्यहंशिवमर्चति १० तस्यैवंवर्त्तमानस्यमहादेवप्रसादतः पुत्रोवैस्कंदनाथाख्यःकश्चिदासीन्महामतिः ११ नित्यंपूजयितुःशंभुंसपितुःसविधेवसन् स्वयंस्निग्धोपलेकापिपत्रैरर्चयतीश्वरम् १२ पितासंवत्सरेषष्ठेददौव्रतमनुत्तमं वेदानध्यापयामासषट्शास्त्राण्यप्यपाठयत् १३ व्याकरोदथमीमांसांपुराणार्थानबोधयत् पंचाक्षरंमहामंत्रंददौलग्नेशुभेसुधीः १४ पूजाविधिंमहेशस्यपाठयामाससूनवे १५ सपरीक्षितसर्वेशास्त्रतत्त्वस्सविकल्पंसकलंनिरस्यदूरे गिरिशार्चनमेवनिर्विकल्पंनिरपायार्थकरंसमनिश्चिनोति १६ अथकालेगतेतस्मिन्शिवनाथेदिवंगते गतिंकालस्यमहतींसजानन्समशोचयत् ९

पुराणियस्मिन्रम्येइतिदेशस्यविशेषणम् ३ अग्रहारइति ब्रह्मवादिनां वेदांतिनां ४ ५ ६ बद्धेति बद्धधियां पण्डितानांपदवाक्यप्रमाणज्ञैःव्याकरण

मीमांसान्यायशास्त्रज्ञैः ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ सइति परीक्षितं परितो विमृष्टं सर्वशास्त्राणां तत्त्वं येन तादृशः सः स्कंदनाथः सक
लंविकल्पसंदेहं दूरे निरस्य निरपायः निस्यः योर्थः मोक्षः ततकर्मगिरिशार्चनमेव निर्विकल्पमसंदिग्धं निश्चिनोतिस्मेत्यन्वयः १६ १७
१८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ सइति महामनुं पञ्चाक्षरीविद्यां आवृत्तिशून्यां पुनरावृत्तिरहितां गतिं मुक्तिं नसपुनरावर्त्ततइ

कृत्वौर्ध्वदेहिकंतस्य वेदोक्तेनैव वर्त्मना दधार परमां भक्तिं परमात्मनि शंकरे १८ पुष्पारामं स्वयं कृत्वा पुष्पाणि स
मवर्धयत् तत्रत्यैरेव कुसुमैरर्चयामास धूर्जटिम् १९ जटावान्चीरवसनो भस्मरुद्राक्षभूषितः पंचाक्षरेण मह
तामंत्रेण कुसुमैर्हरम् २० अर्चयन्गमयामास समयं नवृथा क्वचित् जपन्द्वादशसाहस्रसंख्यं पंचाक्षरीमनु
म् २१ पुष्पैर्द्वादशसाहस्रसंख्यैरानर्च शंकरं अवकाशे सति क्वापि महेशं हृदि भावयन् प्राग्जन्मसफलीकुर्व
न्नमि श्चेतिस्मसादरं नमः शिवाय त्रिगुणात्मकाय नमः शिवाय त्रिविधात्मने ते नमः शिवाय त्रिजगद्विधात्रे न
मः शिवाय त्रिदशैकधाम्ने इति स्तुवन्महादेवं शिवभक्तद्विजोत्तमैः पूजितश्च यथा शंभुः विरक्तः सर्वतो भ
वत् गौरीस्तन्याम्रतास्वादधन्यो भक्ताग्रणीश्च सः यस्य सौहार्दलाभेन कृतार्थं स्वममन्यत सइत्थमभ्यर्च्य म
हेश्वरं सदा महामनुं च प्रजपन्चितन्वन् स्तुतिं च देवस्य विभोः प्रसादादावृत्तिशून्यां च गतिं प्रपेदे २६ इति श्रीस्कं
दोपपुराणे भक्तविलासे एकत्रिंशोऽध्यायः ३१॥ ॥श्रीअगस्त्यउ० वेदसारेण ये देवं महांतं समुपासते न गर्भवाससंक्ले

तिश्रुतिः प्रपेदे प्रापेत्यर्थः २६ इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां एक
त्रिंशोऽध्यायः ३१॥ ॥*॥ अथ रुद्राध्यायमाहात्म्यं वक्तुमारभमाणो महामुनिरगस्त्यः श्रोतॄन्ब्राह्मणानभिमुखीकरोति वेदेति येद्विजाः

भ० वि० ८१

वेदसारेण वेदानांश्रेष्ठेन रुद्राध्यायेन श्रेष्ठत्वंचास्य वेदमध्यघटितत्वेन तथाहि त्रयोवेदाः ऋग्यजुःसामानि तत्र मध्यमो यजुर्वेदः तस्यापि सप्ताष्टकेषु मध्यमे च तुर्थाष्टके मध्यमप्रश्नः रुद्राध्यायइत्युच्यते अतोस्य सारभूतत्वं तेन महान्तं देवं महादेवं उपासते जपाभिषेकहोमार्चनादिभिः तेषां इत्यन्वयः १ संप्रति रुद्राध्यायपराङ्मुखान्निंदति दुर्लभमिति २ रुद्राध्यायजपं विना मुक्तिर्न भवति इत्याह अजत्वेति ३

दुर्लभं ब्राह्मणकुले जन्म प्राप्यापि केचन नयंतीह वृथा कालं रुद्राध्यायपराङ्मुखाः २ अजत्वा शतरुद्रीयमन्यत्रापि कृतश्रमाः विंदंति यदि कैवल्यं तत्सिंस्यादप्यनश्नतः ३ इष्ट्वापि हयमेधेन पुनरावर्त्तते भुविः शतरुद्रीयजपकृन्नहि भूयो निवर्त्तते ४ स्तेयं कृत्वा सुरां पीत्वा हत्वापि गुरुदारिकां यदि प्रमाणमाम्नायो रुद्राध्यायी विमुच्यते ५ श्रीरुद्रसूक्तं प्रजपन्नियमेन द्विजोत्तमः दर्शनाल्लोकपापानि हरत्यर्कोयथा तमः ६ अपि गोघ्नः कृतघ्नोयः शतरुद्रीयमंत्रतः लिंगे शिवं समभ्यर्च्य लिप्यते नाब्जपत्रवत् ७ आद्यंतयोर्यः प्रणवेन युक्तं श्रीरुद्रसूक्तं प्रजपत्यघघ्नं तस्यांघ्रिरेणुं शिरसा वहंति ब्रह्मादयः स्वाघविशुद्धिकामाः ८ यथा सर्वेषु तेजस्सु ज्योतिः सौरं महत्तरं तथैव मंत्रकोटीषु शतरुद्रीयमुत्तमम् ९ सद्योजातादिभिर्मंत्रैः ध्वलाभस्माभिमंत्रितं योजपेच्छतरुद्रीयं धृतरुद्राक्षमालिकः १० अभिषिंचन्महालिंगे महादेवं महेश्वरं त्रिसप्तकुलमुद्धृत्य शिवलोके महीयते ११ यतःकुतश्चिद्द्विहितान्नभक्षणः यतःकुतश्चापि कृतप्रतिग्रहः श्रीरुद्रजापी दुरितानि सर्वशः विहाय मुक्तः सभवे

४ स्तेयमिति स्तेयं चौर्यं आम्नायो वेदः ५ ६ ७ आद्यंतयोरिति स्वस्यात्मनो अघस्य पापस्य विशुद्धिं कामयंते इति तादृशाः ८ ९ सद्योजाते ति कालाग्निरुद्रोपनिषदुक्तप्रकारेणेत्यर्थः श्लोकद्वयमेकान्वयि त्रिसप्तकुलं दशपूर्वाणि दशापराणि आत्मनासह एकविंशतीत्यर्थः महो

एवंमाहात्म्यमुक्त्वासंप्रतिपुरावृत्तमाह इतिहासमिति १३ अस्तीति सह्यजाकावेरी यज्वभिः विधिनेष्टवद्भिः १४ तत्रेति षडंगःशिक्षा व्याकरणादिषडंगवान् आम्नायोवेदः १५ कंठेति कंठदघ्ने कंठप्रमाणे प्रमाणेदघ्नच्प्रत्ययः १६ १७ १८ द्रोणपुष्पैरिति द्रोण

इतिहासंवदामोहश्शृणुतश्रद्धयाद्विजाः श्रुत्वायंशतरुद्रीयेपुमान्भवतिभक्तिमान् १३ अस्तिश्रीसह्यजातीरेश्रीकालाख्यपुरंमहत् वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञैःयज्वभिःसमलंकृतम् १४ तत्रकश्चिदभूद्विप्रःषडंगाम्नायतत्त्ववित् सनित्यंसह्यजातोयेस्नात्वाहुतहुताशनः १५ कंठदघ्नजलेस्थित्वारुद्राध्यायंजपत्यसौ पुष्पैःश्रीरुद्रमंत्रेण समर्चयतिशंकरम् १६ जपतःशतरुद्रीयतस्यश्रुत्वात्रियोजनं विमुक्तशापाश्चभवन्पैशाचीमास्थितस्तनुम् १७ तस्यश्रीशतरुद्रीयजपमाहात्म्यवेदिभिः पशुपत्यभिधात्त्वावसिष्ठाद्यैर्मुनीश्वरैः १८ द्रोणपुष्पैःसनिर्दोषैर्बिल्वपत्रैरखंडितैः तिलाक्षतैश्चदूर्वाभिःशम्याकैरुत्पलैरपि १९ शतरुद्रीयमंत्रेणशंकरार्चनतत्परः जिगायसकलान्लोकान्ब्रह्माद्यैरपिपूजितः २० अणिमादिविभूतीश्चतूर्णीचक्रेमहामतिः पशुपत्यर्पितंपुष्पं सदाशंकरमूर्धनि २१ शैलादिप्रमुखास्सर्वेदृष्ट्वासंप्रशशंसिरे २२ श्रीरुद्रमाहात्म्यविदस्सपुत्रान्शिष्यांश्चशैवार्चनजागरूकान् भुविप्रतिष्ठाप्यशिवप्रसादात्द्विजोसमोधामजगामशंभोः २३ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ सन्निधौप्रणतिंशंभोःनियमेनदिनेदिने कुर्वंतियेहरस्तेषां

पुष्पैःआरण्यकैःश्वेतपुष्पविशेषैःनिर्दोषैःकीटवेधादिदोषरहितैःअखण्डितैःसंश्लिष्टत्रिदलैःशम्याकैःचतुरंगुलैःपीतपुष्पैः १९ २० २१ २२ उपसंहरतिश्रीरुद्रेति २३ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांद्वात्रिंशो

ऽध्यायः ३२॥ ॥श्री॥ ॥संप्रतिनियमेनशिवंप्रणमतामासन्तिकोदुःखनिवृत्तिर्भवतीत्याहसन्निधाविति १ इतिहासमवतारयति अस्त्यासनाख्यमिति चोलविषयस्य चोलदेशस्य आभरणंपुरं अस्तीतिशेषः २ निष्ठेति निष्ठाविशेषेण धर्मासक्त्यतिशयेन निस्यूतः निष्का सितः वसिष्ठादीनांयशोभरोयैः अतिथिषुसाधुआतिथ्यं तत्रसाधुरितियत्प्रत्ययः तत्कारिभिः शान्तैः शमप्रधानैः दान्तैः जितेन्द्रियैः अ

अस्त्यासनाख्यंश्रीचोलविषयाभरणंपुरं वेदवेदांगतत्त्वज्ञैःक्रतुप्रवरदीक्षितैः २ निष्ठाविशेषनिस्यूतवसि ष्ठादियशोभरैः आतिथ्यकारिभिःशांतैर्दांतैरग्न्याहितैरपि ३ अधिष्ठितंसदासद्भिःब्रह्मघोषाभिनादितं त स्यपर्यंतकेदारकुल्यारोधसिकाचन ४ क्षोण्यंत्यजानामहतीरुधिरैःपंकिलांतरा पुराणमांसखंडास्थिवास नाहूतवायसा ५ कुक्कुटानांमहारावसन्नादितदिगंतरा पर्यंतशुष्यद्गोचर्मपर्यस्तक्रोडिसंचया ६ मद्या स्वादमदोन्मत्तचंडालकुलसंकुला तत्रास्तिनगरेख्यातःकश्चिन्नंदाह्वयोंत्यजः ७ सदिक्ष्याबाल्यमारभ्य दृढभक्तःशिवेभवत् सशिवालयवाद्यानांजीर्णानांमुखबंधनम् ८ विदधातितथाचानित्यंदत्तेगोरोचनाम पि कदाचित्क्रमेणाबाद्यंकृत्वाचंडालसत्तमः ९ करंजीपुरनाथस्यसन्निधौन्यस्यदूरतः लिंगसंदर्शनाकां क्षीमुहूर्तंतस्थिवानथ १० महावृषभसंछन्नंस्वामिनंद्रष्टुमक्षमः विषसादस्वकंजन्मनिंद्यजातोकिमागतम् ११ स्मरन्नितिशिवंदध्यौभक्तिपूतमनाःक्षणं शशासदेवस्तद्भक्त्याप्रीतःशांकरसन्निधिम् १२ ॥ श्री ॥

ग्न्याहितैः आहिताग्निभिः वाहिताग्न्यादिष्विति परनिपातःएवंभूतैःसद्भिःअधिष्ठितमितिपरेणान्वयः ३ अधिष्ठितमिति ब्रह्मघोषो वे दघोषःतस्यपुरस्यपर्यन्तकेदारस्य प्रान्तक्षेत्रस्यसंबंधिनी याकुल्या कृत्रिमासरित् तस्यारोधसि तटे काचन अन्त्यजानाम् चाण्डाः

लानांक्षोणीनिवासभूमिः अस्तीतिशेषः ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० महावृषभेति महान्स्थूलाकारः योवृषभः शिववाहनभूतः तेनसंछन्नं अन्तरितं स्वामि
नंशिवंद्रष्टुमक्षमः निम्नजातोस्वकंजन्मकिमागतमितिविषसाद् विषण्णोबभूव ११ स्मरन्निति तस्यभक्त्या प्रीतः देवःशांकरसन्निधिंशशासे

पार्श्वगस्त्वंभवेत्याहसचदक्षिणतोभवत् ततोज्योतिर्मयंलिंगंदृष्ट्वादूरेस्थितोपिसः १३ प्रणनाममुहुःप्रोत्सान्
नर्त्तेकरतालवान् गर्तदेवाग्रभागस्थंविदधेनलिनाकरम् १४ संस्मरन्सर्वदाशंभुंजातिनैच्यभयातुरः शिवमा
रक्षरक्षेतिमनसाव्याजहारह १५ सेवांनटेश्वरस्याथकरिष्यन्यातुमुद्यतः यज्वसांद्रपुरंतत्वंनगच्छेतिस्वजा
तिभिः १६ निवारितोपिश्वोगंतेत्याहभूयःपरेहनि प्रस्थितस्तैर्निरुद्धश्चतथैवाहानुवासरम् १७ पुंडरीकपुरे
शानसेवासादरचेतसः वदतश्चैवमेवागात्मासेकोनश्चवत्सरः १८ अथैकस्मिन्दिनेप्रातःप्रस्थानपरिपंथि
नःश्पनभार्यामपिरवलांसमाश्वास्यनिरुंधतीम् १९ निमज्यसह्यजातोयेधृतभस्मानिजालिके गव्यूतिमा
त्रेसंवीक्ष्यगोपुरंतत्सभापतेः २० प्रणतिंविदधेहृष्टःप्रपेदेचपुरांतिकं प्राचीनगोपुरद्वारक्रोशमात्रेपुरस्थितः
२१ शालाशतंद्विजेंद्राणांनानाध्वरविधायिनां नादितंब्रह्मघोषेणपुण्यधूमाचिताम्बरम् २२ दृष्ट्वाभीतोन
मेयुक्ताजातिहीनस्यहिस्थितिः विधास्येचान्यतोयत्नमितिदक्षिणतोगमत् २३ ददर्शगोपुरस्याग्रेदक्षिणस्य
मठायुतं सनकप्रख्यसंन्यासिवेदसाराभिनादितम् २४ महावाक्यपदव्याख्यापरकोलाकितद्रुमं पुरेके
नपथ्यागंतुंमेयुक्तमितिसोंत्यजः २५ क्रोशमात्रेगोपुरस्यप्रसभागस्थितस्यच स्थित्वाददर्शतत्रापियोगारूढा

त्यन्वयः १२ १३ १४ १५ सेवामिति यज्वभिः विधिनेष्टवद्भिःसान्द्रपूर्णंपुरंनगरंत्वंनगच्छेतिस्वजातिभिः निवारितोपीत्यग्रिमेणान्वयः १६ १७

पुण्डरीकेतिमासेनएकेनऊनःवत्सरःएकादशमासात्मकःकालइत्यर्थः १८ १९ निमज्ज्येति सद्यःजातोये कावेरीजले गव्यूतिमात्रेक्रोशद्वयप्रमाणे गव्यूतिःस्त्रीक्रोशयुगमित्यमरः २० २१ २२ २३ ददर्शेतिमठानांछात्रादिनिलयानां अयुतंदशसहस्रं २४ महेति महावाक्यानांतत्त्वमस्यादीनां पद्ध्या

उदीच्यांगोपुरद्वारिराजर्षीनपरानपि शैवान्सदाचारपरान्दृष्ट्वानिंदत्स्वकांजनिम् २७ हीनजातेःकथं भाविदर्शनंमेसभापतेः अनिमेषव्यसदानाथंनाहंगतेस्यवर्तत २८ ततस्तदुक्तिमुदितःपुंडरीकपुरेश्वरः स्वप्नेतमाह श्वोवन्हिंप्रविश्यायाहिमत्सभाम् २९ इत्यादिश्यतमेवैकंत्रिसहस्रद्विजोत्तमान् नंदस्यश्वइयेव न्हिर्दीयतामित्यचोदयत् ३० प्रातःप्रबुद्धास्तेसर्वेस्वप्नसंवादविस्मिताः प्रार्थयंतश्चतंवन्हिमालोकेधांस्यथानयन् ३१ वर्द्धयामासुरनलंदक्षिणद्वारसन्निधौ नंदःस्नात्वाथमध्यान्हेधृतभस्मानुलेपनः ३२ नत्वाद्विजान्विवेशाग्निंभृंगःपद्मवनंयथा वन्हिनादह्यमानात्तद्देहात्कश्चिद्द्विजोत्तमः ३३ भस्मत्रिपुंड्ररुद्राक्षमालाभूषितविग्रहः वामेदंडमथाऽवामेपाणौबिभ्रत्कमंडलुम् ३४ शिखाबंधोल्लसन्मौलिःदिव्यांबरपरिष्कृतः उत्तस्थौपश्यतांतेषांवामदेवोयथामुनिः ३५ तदावबर्षुःकुसुमानिमौलौवैमानिकादुंदुभयश्चनेदुः नमस्तुवन्चारणयूथमुख्याएह्येहित्वमित्यूचुरिमंगणेंद्राः ३६ सयज्वभिस्तैरुपदिष्टमार्गःचिदंबरेशस्यसभांप्रविश्य देवंचिदाकाशमयंनिषेव्यपश्यत्सुसर्वेषुनदृश्यतेस्म ३७ श्रीसूतउ॰ इतिनंदस्यचरितंभक्त्यामुक्तस्यसंसदि

रव्याएवपराःकीलाःशंकवः तैःअंकिताःचिन्हिताःद्रुमाःयस्मिन् २५ २६ २७ २८ २९ ३० प्रातरिति तेसर्वेब्राह्मणाःस्वप्नसंवादेनविस्मिताःप्रार्थयन्तश्च वन्हिमालोक्य एधांसिकाष्ठान्यानयन् ३१ ३२ नत्वेतिभृङ्गःपद्मवनंयथेत्युपमयानंदनामकस्यशिवेरतिभावस्योत्कर्षः प्रतीयते ३३ ३४

न्यदित्यर्थः ३८ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३॥ ॥श्री॥ अथशिवस्यतद्भक्तानांवादास्यकरणेन ज्ञानयोगादिनिरपेक्षामुक्तिः सुलभेतिवक्तुमुपक्रमते शिवस्येति १ इतिहासमुपक्रमते अत्रेति यस्तुरावृत्तमाकर्ण्य क्षीणाः नष्टाः वासनाः अनाद्यविद्यासंस्कारायेषां २ अहमिति स्वस्य आवासेमहागिरौ कैलासे अहंकुर्वति सतिपरमशिवाधिष्ठानतया अहमेव सकलस्थानेषुश्रेष्ठइति अहंकारवति तस्यकैलासस्यनिग्रहाय अभिमान

इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३॥श्री॥ श्रीअगस्त्यउ॰ शिवस्यशिवभक्तानांकैंकर्यं येवितन्वते विनैवज्ञानयोगाभ्यांतेषांमुक्तिरदुर्लभा १ अत्रसिद्धेश्वरैर्गीतमितिहासंब्रवीमिवः विस्मयंतेयदाकर्ण्यज्ञानिनःक्षीणवासनाः २ अहंकुर्वतिकैलासेस्वावासेचमहागिरौ तन्निग्रहायदेवेशशंभुनासृष्टमद्भुतम् ३ दैनंदिनेलयेयस्यलयोनास्तिशिवाज्ञया यदवाङ्मुखनिक्षिप्तकुंभवत्प्रलयार्णवे ४ अनष्टमं तःसलिलेविभातिशिवयोःपदं कामाक्ष्येकाम्रनाथांभःकेलिमज्जनसंगतैः ५ भस्मकस्तूरिकालेपैर्यत्रगंगायतेसरित् अस्तितच्छांभवस्थानंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ६ विंध्यस्यदक्षिणेदेशेस्वर्गस्यप्रतिबिंबवत् उपागतानांसमयेगौरीसेवार्थमन्वहम् ७ विमानैरविसिद्धानांसंबाधंभवनोत्तमैः आक्रीडवाटीरंभाग्रस्पृष्टमंदाकि

निवृत्तये देवेशेन शंभुना अद्भुतंयथास्यात्तथासृष्टमित्यन्वयः ३ दैनंदिनेति दिनेदिनेभवः दैनंदिनः यस्यस्थानस्य अवाङ्मुखं अधोमुखं यथातथा स्यादवाङ्मुखधोमुखःदृलमरः निक्षिप्तोयःकुंभःतेनतुल्यं ४ अनष्टमितिपदंस्थानं कामाक्षीदेवी एकाम्रनाथःशिवःतयोःअम्भःकेलिभिःजलक्रीडाभिःमज्जनैःअवगाहनैश्चसङ्गतैःभस्मकस्तूरिकालेपैःदृत्यग्रिमविशेषणं ५ ६ ७ विमानैरिति विमानैर्दे

पुण्डरीकेतिमासेनएकेनऊनःवत्सरःएकादशमासात्मकःकालइत्यर्थः १८ १९ निमज्ज्येति सह्यजातोये कावेरीजले गव्यूतिमात्रेक्रोशद्वयप्रमाणे गव्यू तिःस्त्रीक्रोशयुगंइत्यमरः २० २१ २२ २३ ददर्शेति मठानांछात्रादिनिलयानां अयुतंदशसहस्रं २४ महेति महावाक्यानांतत्त्वमस्यादीनां पद्व्या

उदीच्यांगोपुरद्वारिराजर्षीनपरानपि शैवान्सदाचारपरान्दृष्ट्वानिंदत्स्वकांजनिम् २७ हीनजातेःकथं भाविदर्शनंमेसभापतेः अनिषेव्यसदानाथंनाहंगंतेत्यवर्तत २८ ततस्तदुक्तिमुदितःपुंडरीकपुरेश्वरः स्वप्नेतमाहश्वोवन्हिंप्रविश्यायाहिमत्सभाम् २९ इत्यादिश्यतमेवैकंत्रिसहस्रद्विजोत्तमान् नंदस्यशुद्धयेवन्हिर्दीप्यतामित्यचोदयत् ३० प्रातःप्रबुद्धास्तेसर्वेस्वप्नसंवादविस्मिताः प्रार्थयंतश्चतंवन्हिमालोकैधांस्यथानयन् ३१ वर्द्धयामासुरनलंदक्षिणद्वारसन्निधौ नंदःस्नात्वाथमध्यान्हेधृतभस्मानुलेपनः ३२ नत्वाद्विजान्विवेशाग्निंभृंगःपद्मवनंयथा वन्हिनादह्यमानात्तद्देहात्कश्चिद्द्विजोत्तमः ३३ भस्मत्रिपुंड्ररुद्राक्षमालाभूषितविग्रहः वामेदंडमथाऽवामेपाणौबिभ्रत्कमंडलुम् ३४ शिखाबंधोल्लसन्मौलिःदिव्यांबरपरिष्कृतः उत्तस्थौपश्यतांतेषांवामदेवोयथामुनिः ३५ तदाववर्षुःकुसुमानिमौलौवैमानिकादुंदुभयश्चनेदुः तमस्तुवन्चारणयूथमुख्याएहित्वमित्यूचुरिमंगणेंद्राः ३६ सयज्वभिस्तैरुपदिष्टमार्गःचिदंबरेशस्यसभांप्रविश्य देवंचिदाकाशमयंनिषेव्यपश्यत्सुसर्वेषुनदृश्यतेस्म ३७ श्रीसूतउ॰ इतिनंदस्यचरितंभक्त्यामुक्तस्यसंसदि

ख्याएवपराःकीलाःशंकवःतैःअंकिताःचिन्हिताःद्रुमाःयस्मिन् २५ २६ २७ २८ २९ ३० प्रातरिति तेसर्वेब्राह्मणाःस्वप्नसंवादेनविस्मिताःप्रार्थयन्तश्च वन्हिमालोक्यएधांसिकाष्ठान्यानयन् ३१ ३२ नत्वेतिभृङ्गःपद्मवनंयथेत्युपमयानंदनामकस्यशिवेरतिभावस्योत्कर्षः प्रतीयते ३३ ३४

न्यदित्यर्थः ३८ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्या
यः ३३॥ ॥ ॥अथशिवस्यतद्भक्तानां वादास्यकरणेन ज्ञानयोगादिनिरपेक्षामुक्तिः सुलभेतिवक्तुमुपक्रमते शिवस्येति १ इतिहा
समुपक्रमते अत्रेति यत्पुरावृत्तमाकर्ण्य क्षीणाः नष्टाः वासनाः अनाद्यविद्यासंस्कारायेषां २ अहमिति स्वस्य आवासेमहागिरौ कै
लासे अहंकुर्वेति सतिपरमशिवाधिष्ठानतया अहमेव सकलस्थानेषुश्रेष्ठइति अहंकारवति तस्यकैलासस्यनिग्रहाय अभिमान

इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ शिवस्यशिवभक्तानांकेंकर्यं
येवितन्वते विनैवज्ञानयोगाभ्यांतेषांमुक्तिरदुर्लभा १ अत्रसिद्धैश्वरैर्गीतमितिहासंब्रवीमिवः विस्मयंतेय
दाकर्ण्यज्ञानिनःक्षीणवासनाः २ अहंकुर्वेतिकैलासेस्वावासेचमहागिरौ तन्निग्रहायदेवेशशंभुनासृष्ट
मद्भुतम् ३ दैनंदिनेलयेयस्यलयोनास्तिशिवाज्ञया यद्वाडवमुखनिक्षिप्तकुंभवत्प्रलयार्णवे ४ अनष्टम
तःसेलिलेविभातिशिवयोःपदं कामाक्ष्येकाम्रनाथाभ्यां भःकेलिमज्जनसंगतैः ५ भस्मकस्तूरिकालेपैर्यत्रगंगा
यतेसरित् अस्तितच्छांभवस्थानंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ६ विंध्यस्यदक्षिणेदेशेस्वर्गस्यप्रतिबिंबवत् उपा
गतानांसमयेगौरीसेवार्थमन्वहम् ७ विमानैरिवसिद्धानांसंबाधंभवनोत्तमैः आक्रीडवाटीरंभाग्रस्पृष्टमेघाकि

निवृत्तये देवेशेन शंभुना अद्भुतंयथास्यात्तथासृष्टमित्यन्वयः ३ दैनंदिनेति दिनेदिनेभवः दैनंदिनः यस्यस्थानस्य अवाङ्मुखं अधोमुखं
यथातथा स्यात्वाडव्यधोमुखःदुस्तरः निक्षिप्तोयःकुंभःतेनतुल्यं ४ अनष्टमितिपदंस्थानं कामाक्षीदेवी एकाम्रनाथःशिवःतयोःअ
म्भःकेलिभिःजलक्रीडाभिःमज्जनैःअवगाहनैश्चसङ्गतैःभस्मकस्तूरिकालेपैःइत्याग्रिमविशेषणं ५ ६ ७ विमानैरिति विमानैर्दे

वयानैरिवस्थितैः भवनोत्तमैः गृहश्रेष्ठैः संबाधंससंमर्दं आक्रीडाः उद्यानानि ८ सुरेति सुरसिंधौमंदाकिन्यांनिमग्नंयत् स्वस्त्रैणं स्वर्गस्त्रीसमुदायः तस्यआभरणभृतःभूषणधारिणः द्रुमाःयस्मिन् उद्यानेनारिकेलाग्रेषु विश्रांतं अति दूरआकाशमार्गखेदेन आश्वस्तं अर्काश्वानांसूर्यतुरगाणांमंडलंयस्मिन् दूरत्वोन्नत्यातिशयोक्तिः ९ क्रमुकेति पूर्वार्द्धंस्पष्टं कृशाङ्गीजनस्यकान्ताजनस्य सङ्गीतेनद्रुतानि द्रवी

सुरसिंधुनिमग्नस्वःस्त्रैणाभरणभृद्द्रुमं उद्याननारिकेलाग्रविश्रांतार्काश्वमंडलम् ९ क्रमुकस्तबकाहूत देवोद्यानमधुव्रतं कृशांगीजनसंगीतद्रुतरत्नाग्रगोपुरम् १० रमणीवेणिकामोदश्रेणिवासितवीथिकं तरुणीरत्नताटंकसूर्यपीततमोव्रजम् ११ मुग्धामंदस्मितज्योत्स्नातृप्तकेलिचकोरकं क्वचिन्मत्तेभदानांभोजंबालितनृपांगणम् १२ क्वचिदश्वखुरक्षुण्णक्ष्मारजस्थगितांबरं क्वचित्सुभटखड्गाग्रसहोत्कंपितभास्करम् १३ गौरीसेवागतोपेंद्रश्रीकटाक्षसमृद्धिमत् कूलेकंपामहानद्यामूलेचैकाम्रभूरुहः १४ द्वात्रिंशद्धर्मचारिण्याशिवोयत्रोमयार्चितः पराकाशबिलंयत्रमुक्तिद्वारमपावृतम् १५ महाभैरवमुख्येनगणयूथेनपाल्यते सर्वैःसिद्धैश्चदेवैश्चसेवितंपरमाद्भुतम् १६ अद्यापियत्रकामाख्यास्सन्निधौतिष्ठतांदिशः नज्ञायंतेचिरेणापिब्रह्मणापिमुनीश्वरैः १७ छायाग्राहिप्रतिस्पर्धैर्यत्रदिव्यसुधारसः कृतोपहारैःसिद्धेशैःसकौतूहलमीक्ष्यते १८ ॥ ७ ॥

भूतानिनाद्क्रियायोगादितिभावः रत्नानिअग्रे येषांतादृशानिगोपुराणियस्मिन् १० ११ १२ क्वचिदिति अश्वखुरैःतुरंगशफैः क्षुण्णं चूर्णितंयत् क्ष्मारजः भूरेणुः तेनस्थगितं आच्छादितं अंबरंयस्मिन् १३ १४ द्वात्रिंशदिति द्वात्रिंशद्धर्माः पतिव्रतासंबंधिनः तांचरति तच्छीलयाउमया ब्रह्मविद्यारूपिण्यापार्वत्या यत्रस्थानेशिवः अर्चितः पराकाशबिलं दहराकाशरन्ध्रम् १५ १६ १७ छायेति यत्रस्थाने छायाग्राहिणा समु

दुष्टजंतुविशेषेण सह प्रति स्पर्द्धी येषां ता दृशैः सिद्धेशैर्दिव्यसुधारसः सकौतूहलं ईक्ष्यते १८ वैतानेति वैतानानां ऋतुसंबन्धिनां वन्हिनां धूमेन वर्द्धितैः मेघैः पयोजलं सम्यक् अभिवर्ष्यते धूमज्योतिःसलिलमरुतां सन्निपातो मेघ इति प्रसिद्धेः अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादि

वैतानवन्हिधूमेन यज्वनामनुमंदिरं वर्द्धितैः समये मेघैः पयः समभिवर्ष्यते १९ कामाक्षी कुंतलामोदिक ल्हारोत्तमवासितः सेवागतानां यत्रार्त्तिमनिलो हरतेऽन्वहम् २० कामाक्ष्यालिंगितो यत्र भगवान्परमेश्वरः कामीवालंकृतो ह्यापि स्तनकंकणमुद्रया २१ देवीगर्भगृहे यत्र लिखितानि शिलांतरे लोकत्रयरहस्यानि नज्ञायंतेऽपि योगिभिः २२ आसीदेकाम्रनाथस्य तत्र वस्त्रावनेजकः ख्यातो विचारवान्नाम भक्तिमान्प रमेश्वरे २३ स शिवानुग्रहाद्दासौ च्छैवानां वस्त्रशोधकः नैवादत्ते भृतिं कापि रजकान्वयसंभवः २४ वि भूतिरुद्राक्षभृतां कांचीपुरमुपेयुषां आसन्वासांसि शुद्धानि भक्त्या तस्य मनो यथा २५ आलोक्य वसनं दूरे शैवानां मलिनं स्वयं प्रार्थयंस्तस्य तान्नत्वा शोधयित्वा तदंबरम् २६ आतपे शोषयित्वा च सायमेव प्र यच्छति न निर्निजेऽन्यवसनं राज्ञोऽपि रजकोत्तमः २७ एवं निवसतस्तस्य द्वात्रिंशद्वत्सरा ययुः एकाम्र नाथस्तद्भक्तिं परीक्षितुमनाह्यभूत् २८ कस्यचिद्वृद्धविप्रस्य गृहीत्वा वेषमीश्वरः कन्थामुद्वहन्कंथां रज कस्याग्रतोऽभवत् २९ सहस्ररुद्राक्षधरं भस्मोद्धूलितविग्रहं विचारवान्विप्रवृद्धं नत्वा सांजलिरब्रवीत् ३०

समुपतिष्ठते आदित्याज्जायते वृष्टिः वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः इति स्मृतेश्च १९ २० २१ २२ आसीदिति वस्त्राणां अवनेजकः क्षालकः रजक इत्यर्थः २३ सद्वृति भृतिं मौल्यं २४ २५ २६ २७ २८ कस्यचिदिति कन्थां मलदूषितां कंथां २९ ३० ॥

प्रवयाइतिप्रकृष्टंवयोयस्यसःप्रवयाःवृद्धः ३१ ३२ कालइति हिमभूयिष्ठःहिमप्रचुरःमिहिकाहिमःपटच्चरंजीर्णवस्त्रं ३३ विशिष्येत इतिशीतालुःशीतंनसहतेइतिसः ३४ ३५ ३६ ३७ वासइतिमातुःकामाक्षीदेव्याःआलयेमंदिरेआस्वतिष्ठ ३८ ३९ ४० आदि

प्रवयास्त्वमसिब्रह्मन्नमहतामस्मिकिंकरः मालिन्यमंबरस्यंतेमाभूयान्मयितिष्ठति ३१ श्रीरुद्रउवाच ॥
कामाक्षीदर्शनायाहंदूरादस्मिसमागतः पुरीनदृष्टपूर्वेयंनैवजानामिकिंचन ३२ कालोयंहिमभूयिष्ठो
भूयसीमिहिकानिशि नवस्त्रांतरमप्यस्तिकच्चरंचपटच्चरम् ३३ विशिष्यवृद्धःशीतालुःनजानेत्वांगृहंच
ते परकीयंनवसनंधार्यमाहुर्मनीषिणः ३४ आचारःशीलमाचष्टेभक्तस्त्वंसाधुसमतः कंथांसंशोधयित्वे
मांशोषयित्वामहातपे ३५ सायंदातुंसमर्थश्चेतगृहाणनमृषावद इतिवृद्धोक्तिमाकर्ण्यभूयःप्राहविचा
रवान् ३६ नमेकार्यांतरंकिंचिद्वासःसंक्षालनादृते चंद्रिकाधवलंकृत्वाशोषितंचातपेनते ३७ वासःसा
यंप्रदास्यामिभगवन्मातुरालये आस्वेत्युक्त्वाऽग्रहीत्कंथांवृद्धस्यरजकोत्तमः ३८ स्वजन्मशतपापौघैःस
हतांसमशोधयत् बहिःप्रसारयामासपुलिनेतांद्रुतातपे ३९ रजकःसुमहत्यासीद्वृष्टिरीशाज्ञयातदा
कंथासाचंडवातेनक्वापिनीतादिगंतरे ४० आदिनांतमविच्छिन्नेचासारेसविचारवान् प्रतिज्ञाभंगतः
प्राणत्यागएवमहत्तरः ४१ इतिनिश्चित्यधीरःस्वंवृद्धेतस्मिन्कृतागसं त्यक्तुकामोंतिकंप्राप्यवस्त्रनिर्णेजनाश्म
नः ४२ शिरोघातयितुंयावत्प्रवृत्तस्तावदीश्वरः तथैवकंथयासार्द्धमाविरासीद्वृषोपरि ४३ ॥ ७ ॥

नान्तमिति आदिनान्तं आसाद्य आसारे धारासंपाते ४१ ४२ ४३ ७ ७ ७ ७ ७

४४ ४५ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४॥ ॥श्री॥ अथशिवस्यगोक्षीराभिषेकेणमहापापनिवृत्तिपूर्वकंमुक्तिरवश्यंभवतीत्याह क्षीरेति १ आख्यायिकामुपक्रमते इतिहास मिति ब्रह्मवादिनः वेदवादिनः २ अस्तीति अभ्रसरितः मंदाकिन्याः तटेद्यौः अमरावतीव मणिनिर्झरिण्याः तन्नामिकायानद्याः ती

देवोद्यानप्रसूनानिववर्षुःखेचरस्त्रियः देवदुंदुभयोनेदुःसंवादश्चसतामभूत् ४४ निवार्यसहसोद्युक्तंस्त्रजकं वृषभध्वजः नित्यंस्वसन्निधौवासंकैलासेतस्यदत्तवान् ४५ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४॥ ॥अगस्त्यउवाच क्षीराभिषेकमीशस्यगवांयत्रवितन्वते तेविमुक्तामहापापैर्मुक्तास्युस्सत्य मुच्यते १ इतिहासमितिप्राहुःप्राचीनाब्रह्मवादिनः यस्यश्रवणमात्रेणब्रह्महत्याविनश्यति २ अस्तिस्कंद पुरंनामख्यातंस्कंदप्रतिष्ठितं मणिनिर्झरिणीतीरेद्यौरिवाभ्रसरित्तटे ३ अप्रमत्तधियोधर्मेनित्यंहुतमखाग्नयः अधीतचतुराम्नायाःसर्वेत्रब्रह्मवादिनः ४ षट्कर्मनिरतानित्यंसप्तर्षिसमतेजसः अष्टमूर्त्तिस्तुतिपराः नवद्वयकलाधराः ५ दशेंद्रियनिरोद्धारःएकादशधृतेश्वराः द्वादशादित्यसंकाशाःयत्रब्राह्मणसत्तमाः ६ त्रयोदशस्वरार्थज्ञाःचतुर्दशसुदेशिकाः यत्रयज्ञविशेषेषुमरुतायज्वनामपि ७ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

रेस्कंदपुरेऽस्तीतिअन्वयः ३ ४ षडिति षट्कर्माणियजनादीनि तेषुनिरताः नवानां द्वयं अष्टादशतादृश्यः कला विद्याः वेदवेदाङ्गादयः तासांधराःधारयितारः ५ दशेति दशेन्द्रियाणां पञ्चकर्मेन्द्रिय पंञ्चज्ञानेंद्रियाणांनिरोद्धारःदमनशीलाः एकादशे मनसिधृतः ईश्वरोयैः तादृशाः ६ त्रयोदशस्वराणां उदात्तादीनां अर्थज्ञाः चतुर्दशसु विद्यासुदेशिकागुरवः यज्ञविशेषेषु वाजपेयादि

क्षुमहतां देवानां यज्वनां विधिनेष्टवतामपि व्योमयानानि रथाश्च राजवीथिषु दृश्यन्ते इत्यन्वयः ७ ८ तेज इति नारिकेलेषु तत्रत्य
वृक्षेषु यत्रेति यूथगताः सजातीय समुदायगताः दुर्ग्रहाः ग्रहीतुमशक्या अपि ९ वटूनामिति वटूनां ब्रह्मचारिणां दोहेषु दोहन

रथाश्च व्योमयानानि दृश्यंते राजवीथिषु यत्र श्रीशतरुद्रीयमहामंत्रजपोन्मुखान् ८ तेजोधिकान्विलोक्यार्को
नारिकेलेषु लीयते यत्र यूथगता गावो दुर्ग्रहा अपि योषिताम् ९ वटूनां सामगानेन दोहेषु सुकरग्रहाः तत्रा
सीद्यज्ञदत्ताख्यः कश्चिद्ब्राह्मणसत्तमः १० विद्यासाम्राज्यलक्ष्मीर्यं वव्रे श्रीरिव केशवं ११ सभापतेः शिवस्यापि
तेन स्वदक्षिणाद्रव्यभरेण सत्तमः ॥ स गां वितेने धृतहेमपट्टां यस्तस्य भार्या जनि सा पवित्रा १२ तयोरर्चयतोः
शंभुं नियमेन महीयसा ॥ भाग्योदयेन पुत्रोभूत्षण्मुखः शिवयोरिव वत्सलालितो मात्रा एक एव निशा
करः १३ सतां संधानमासाद्य बाल्य एव द्विजार्भकः स पंचमाच्च प्रागब्दान्मुखादभ्यस्यताः कलाः १४ वि
नैव दैवाज्ज्ञग्राह सकृदाकर्ण्य तीक्ष्णधीः व्रतं ददौ च गायत्रं पंचमेब्दे विधानतः १५ उपनीतः स गुरुणा स
कृदेवोपदेशतः अधीयायाखिलान्वेदान् साङ्गोपाङ्गपदक्रमान् १६ पठितानि च शास्त्राणि सर्वाण्यष्टम
वर्षतः अष्टादशपुराणानां वेदानामपि तत्वतः १७ तात्पर्यं शिव एवेति निरचैषीत्स वृत्तिभिः परित्यज्या
खिलकार्यं भक्तिं चक्रे महेश्वरे १८ नित्यं द्वादशसाहस्रं पंचार्णं प्रजपन्मनुं जजापैकादशावृत्ति रुद्राध्यायं

क्रियासु १० विद्येति श्रीः केशवमिव विद्यासाम्राज्यलक्ष्मीः सकलविद्याधिपत्यसंपत् यं वव्रे वृत्तवती ११ स इति सभापतेः शिवस्य गां स्वद
क्षिणाद्रव्यभरेण धृतहेमपट्टां वितेने चकारेत्यर्थः १२ १३ सतामिति सतां सज्जनानां संधानं संसर्गं १४ विनेति गायत्रं व्रतं उपनयनमित्यर्थः

१५ १६ १७ तात्पर्यमिति वेदशास्त्रपुराणादीनां शिवएवतात्पर्यमिति निरचैषीत् निश्चितवान् १८ नित्यमिति पञ्चार्णं पञ्चाक्षरंम
नुमंत्रं १९ आदधे इति सायंप्रातः अग्नौसमिधःपालाश्यःआदधे चिक्षेप अग्निकार्यंचकारेत्यर्थः अतंद्रितः अप्रमत्तः सहस्रकृत्वः
सहस्रवारान् २० भस्मेति अवकुंठितोलिप्तः रक्षया भस्मना २१ २२ विचारेति विचारशर्मा तन्नामा द्विजपुत्रः समयंकालं २३ प्रती

आदधेसमिधोवन्हौसायंप्रातरतंद्रितः सहस्रकृत्वोगायत्रींजपत्यर्द्धोदितेरवौ २० भस्मावगुंठितोमौंजी
दंडकृष्णाजिनांचितः रक्षयालंकृतोभालेज्वलन्नग्निरिवाबभौ २१ आमध्यान्हंमठेस्थित्वाशिवलिंगार्चनं
व्यधात् भैक्ष्यंचपंचमेकालेभुंजानोगुर्वनुज्ञया २२ विचारशर्मासमयंगमयामासभूसुरः कदाचिल्लम्ब
मानेर्कें कृतलिंगार्चनाजपः २३ प्रत्यग्रहारंभैक्षार्थंप्रातिष्ठतगृहंमठात् अजग्धयवसांधेनुंवत्सवात्सः
ल्यतःपथि २४ घ्नंतमथदंडेनतद्ग्रामपशुपालकं तन्निरुध्यदुरात्मानंमहात्माधेनुसादिनम् २५ दर्शना
दूर्णिनोदस्युःपलायनमशिश्रियत् अथधेनोर्दंदौग्रासंशाड्वलादाहृतैस्तृणैः २६ कमंडलुजलैस्तस्याःपि
पासामप्यपाकरोत् महिमानंचसंस्मारगवांवाचामगोचरम् २७ सर्वदेवमयीधेनुःसर्वतीर्थमयीतथा सर्वय
ज्ञमयीप्रोक्तासर्वस्यामृतसाधनम् २८ सकृदप्यग्निनिष्टंसंयस्याभस्मप्रशस्यते पंचगव्यंयदुत्पन्नंमहापाप

ति पथिमार्गे वत्स वात्सल्यतः अजग्धयवसां अभक्षिततृणां धेनुं नवप्रसूतिकां दंडेन घ्नंतं तद्ग्रामपशुपालकं गोपालमित्यर्थः २४
अपश्यदिति शेषः महात्माद्विजः धेनुसादिनं गोपीडकम् तं दुरात्मानं निरुध्य रुध्वा अतिष्ठदिति शेषः २५ २६ २७
२८ शकृदिति शकृत् पुरीषं यदुत्पन्नं यस्याः धेनोः सकाशादुत्पन्नम् २९

३० यस्मादेति गोधूलिस्नानस्य पार्थिवस्नानत्वेन स्मरणादितिभावः ३१ ३२ ३३ ३४ स्वकर्मेति आसंगवं द्वितीयकालपर्यंतं ३५

यस्याःक्षीराभिषेकेणप्रीणातिपरमेश्वरः स्तुवंतियज्ञतत्वज्ञाःसर्वेधर्मदुघांचयाम् ३० यस्माद्धूलिर्गंगेवपु
नातिशिरसाधृता वृषभेंद्रोयदुत्पन्नोमहादेवस्यवाहनम् ३१ दर्शनादेवपापघ्नीसेयंधेनुर्जगत्प्रसूः आस्व
एयसाधनंयस्याहोमेषुघृतमुच्यते ३२ दंडेनहंतितामेवदुरात्मापशुपालकः अद्यारभ्यकरिष्येहमग्निहोत्र
गवांसदा ३३ परिचर्यांकिमन्येनकर्मणाभवितामम इतिनिश्चित्यगोपालंनिष्कास्यस्वयमेवसः ३४ स्वक
र्मासंगवंकृत्वाचारयामासतास्तृणं ररक्षशार्दूलेःसर्वाःपीतोदाश्छाययान्वितैः ३५ सुहितासुतृणैस्तासुशि
वमानर्चेनित्यशः स्निग्धशुश्रूषयातस्यपुष्टांगास्ताश्चधेनवः ३६ द्विगुणंदुदुहुःक्षीरंसमयोनातिवर्त्तते य
दाकंडयतेतास्तुददुस्तावत्स्वयंस्वयम् ३७ दुग्धापयस्वयंदुग्धंवर्णीनिजकमंडलौ तेनाभिषिंचतिशिवंसि
कतालिङ्गपूजितम् ३८ एवंदिनेदिनेचक्रेश्लाघितःसकलैर्द्विजैः क्षीरबाहुल्यमुदिताःनेर्ष्यांतत्रवितन्वते
३९ प्रीतौचमातापितरौतन्निष्ठांवीक्ष्यतस्यतुः गवांशुश्रूषणंनित्यमेवमेववितन्वतः ४० विचारशर्मणस्त
स्ययपुःसंवत्सरास्त्रयः अथैकस्मिन्खलःकश्चित्दिनेकर्ममहात्मनः ४१ गत्वाग्राममद्विजान्सर्वानाग्नयाः
मासदुर्मतिः विचारशर्मपितराबाहूयोचुश्चतेद्विजाः ४२ सुतस्तेपालनव्याजात्मध्यान्हेचारयन्पशून् निर
ध्यशार्दूलेधूर्तोदुग्धास्वैरंपयोगवाम् ४३ दोग्ध्यासिंडीकृतेसिंचन्सैकतेविचरत्यसौ त्वत्सुतःशिक्षणीयोसोत

सुहितास्विति तासुगोषु तृणेः घासैःसुहितासु तृप्तास्वित्यर्थः ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ॥

४५ ४६ समांसमीनामिति समांसमीनां प्रतिवर्षप्रसूयमानां गृष्टीः सकृत्प्रसूताः नैचिकीः गोषूत्तमाः वष्कयणीः चिरप्रसूताः ४७ प्रच्छायेति प्रकृष्टच्छायायुक्ते ऊधसः आपीनस्य अधस्तात्कमंडलुं कृत्वा मंदं कंडूयते स्मेत्यन्वयः ४८ ४९ वर्णीति वर्णी ब्रह्मचारी व

इति तस्योक्तिमाकर्ण्य पितरौ खेदमापतुः यज्ञदत्तः परेद्युस्तत्कुलं शोधयितुं क्वचित् ४५ तस्थौ निकुंजे संलीनो भूयो विप्रवचस्मरन् अथोदिते दिवानाथे कृतकृत्यो हुतानलः ४६ समांसमीनां गृष्टीश्च नैचिकीश्च चिरप्रसूः अपि वष्कयणीः सो गाश्चारयित्वा तृणं बहु ४७ प्रच्छायेतरुमूले तां निरुध्यात्मकमंडलुं अधस्तादूधसः कृत्वा मंदं कंडूयते स्म सः ४८ पयःपूर्णं समादाय कमंडलुमथात्मनः कृत्वा सैकतलिंगस्य समीपे लिंगमर्चितुम् ४९ वर्णी प्रवर्तते तत्र पत्रपुष्पैरुपार्जितैः धातकीमूलमासाद्य तीर्थपत्रैः फलैरपि ५० भक्त्या समर्चयामास यथापूर्वं महावटुः अथागस्य पिता कोपात्पादेनास्य कमंडलुम् ५१ चिक्षेप किं किं दुष्टात्मन्नित्युक्त्वा भर्त्सयत्सुतं पादप्रहारविध्वस्तं तस्य दुग्धं कमंडलोः ५२ विशीर्णमपतन्मूर्ध्नि शंभोः सैकतरूपिणः शिक्षादंडं गवां पाणौ गृहीत्वा द्रोहकारिणः जघान पादौ कोपेन परशुं भूयसोच्छिनत् ५३ सकृत्तपादो निपपात भूमौ हा हेति मूर्छ्लो सहसा प्रसन्नः ॥ तावत्प्रसन्नः पतिरंबिकायाः प्रादुर्बभूवास्य वृषाधिरूढः ५४ श्रीसूत उ० ॥ कैलासशिखराकारे वृषभे गिरिजासखम् अवलोक्य महादेवमस्तौषीत्प्रणिपत्य सः ५५ अवरुह्य हरस्तदा वृषेंद्रा दृढमाश्लिष्य सुराग्रतो जगाद मयि भक्तिमता जितास्त्रिलोकी भवमुक्तः सततं भवांतिके मे ५६ निवेदितं मे यत्किंचिद्दत्तं तेस्तु फलप्रदं आधिपत्यं च म

र्णः प्रशस्तिः स्मरणाद्यष्टविधमैथुनाभावरूपः सोस्यास्तीति व्युत्पत्तेः ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७

५८ ५९ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांपञ्चत्रिंशोऽध्यायः ३५ ॥ ७॥

सम्प्रतिशिवभक्त्यास्त्रियोपिमुच्यंते ताश्चस्वदर्शनमात्रेण अन्यानपि संसारसागरात्तारयन्तीत्यध्यायचतुष्टयेनाह शिवेति १ इतिहास मवतारयति अत्रेति २ अस्तीति हालिकानां लाङ्गलोपजीविनां केदारेषु क्षेत्रेषु सञ्चितः व्रीहिसञ्चयः शालिसमुदायः ३ वर्द्धमानेति व

कैलासेत्वमितुभूयान्मुक्तिःसालोक्यरूपिणी इत्युक्त्वाभगवान्शंभुःसहतेनतिरोदधे ५८ प्रसादादस्यदेवस्य यज्ञदत्तोपितत्क्षणात् भवबंधाद्विनिर्मुक्तःकैलासपदमासवान् ५९ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ शिवकैंकर्यमात्रेणमुच्यंतेयद्यपिस्त्रियः प्रणतंदर्शनात्देवतारयंतिभवांबुधेः १ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनं स्थाणोःप्रसादःप्रत्यक्षोयद्यपिक्रियतेजनैः २ अस्तिकिञ्चित्पुरंरम्यम् ध्वेपाटीतिविश्रुतं यत्रहालिककेदारसंचितोव्रीहिसंचयः ३ वर्द्धमानोन्नतिःस्पर्धांभजतेहिमभूभृता यत्रोद्यानतरुस्तोमकोटरेषुद्विजन्मनाम् ४ अग्निहोत्राग्निधूमोघोधत्तेपारावतश्रियं तरुणीवदनांभोजसौरभोर्मिषुमज्जताम् ५ मधुव्रतानांविरुतैर्दिशोयत्रनिरंतराः यदाहुर्योमुनंनामपुरंभुविपुराविदः ६ यत्रावतीर्णो विख्यातोभक्तोवागीशसुंदरो तत्राभूत्कीर्तिमान्नामचतुरःकुलवल्लभः ७ हलसंभूतयाभक्तान्श्रियायः स्समपूजयत् धर्मश्रद्धेवतस्याभून्मानिनीनामवल्लभा ८ कुलसौंदर्यसौजन्यविनयादिगुणान्विता कौमुदीव

द्धमानाउन्नतिरौन्नत्यंयस्यहिमभूभृताहिमाचलेनसहस्पर्द्धां जिगीषांभजतेतादृगौन्नत्यादितिभावः ४ ५ मध्विति मधुव्रतानांभ्रमराणां विरुतैःनिरंतराःसान्द्राः ६ यत्रेति वागीशसुंदरो वक्ष्यमाणो कुलवल्लभः कुलपालकः ७ हलेति श्रियाधान्यरूपया ८ ९ ॥

१० ११ लक्षण्यः लक्षणेषु साधुः १२ विनीयमान इति शिक्ष्यमाणः अमोघश्रमान् सफलायासान् व्यधात् चकार शिष्यस्य विद्याप्राप्तिरेव गुरूणां अध्यापनश्रमसाफल्यमितिभावः १३ कुलेति कुलस्य स्थितिं मर्यादां द्वादशे वत्सरे सतीति शेषः १४ १५ कलीति उद्वोढुकामः

कालेनाथ तयोरासीत् कन्यैका तिलकावती सा वर्धमाना बालापि मनोनयनहर्षिणी १० शारदीव शशा ङ्कस्य कलाप्रालनवोदया अथ पुत्रार्थिनस्तस्य जातः कीर्त्तिमतः सुतः ११ लक्षण्यो बाधवान्नाम निशाकर इवा बुधैः कृतनामादिसंस्कारो बाधवान् पंचवार्षिकः १२ विनीयमानो गुरुभिस्तानमोघश्रमान्व्यधात् स्वातंत्र्यं सर्वविद्यासु दृष्ट्वा तस्याखिला जनाः १३ कुलस्थितिं कीर्त्तिमतो मेनिरे सुप्रतिष्ठितां कीर्त्तिमानपि कन्यायावय सि द्वादशे सति १४ वरमन्वेषयामास समानकुलसंपदं एतस्मिन् समये तस्य पूर्वसंबंधिवंशजः १५ कलिशत्रु रितिख्यातः मंत्री राज्ञः शिवार्चकः उद्वोढुकामः स्वान्बंधून् प्राहिणोत् कन्यकार्थिनः १६ कीर्त्तिमंतं च ते प्रोचुर्मानिताः स्वजनांतरे कलिशत्रोरियं भार्या कन्येति तिलकावती १७ भूयादनन्यसामान्यं तयोर्दांपत्यमद्भुतं इत्युक्तः की र्त्तिमानादृतवास्तिवितिसबांधवः १८ अतीतश्चैत्रवैशाखे मुहूर्त्तोस्त्विति मानिताः कलिशत्रुं पुनः प्राप्ताः बांधवा स्तदचक्षत १९ कलिशत्रुरभूत्प्रीतो वार्त्तामाकर्ण्य मंगलां अप्पभूत्तिलकावत्यां मनःप्रीतिमहीयसी २० अ थ राजाज्ञया शत्रून्विजेतुं समरं प्रति कलिशत्रुर्बलैः सार्द्धं वरमान्यो रणस्थलीम् २१ प्राप्तो विद्विषतां सैन्यैर्हन्यमा ने हते तो निशि मारयित्वा बहून्योधानभवद्वैरिणाहतः २२ दिवसैः पंचषैरेव कीर्त्तिमान्ज्वररोगतः पीडितो विजहौ

विवाहं कर्त्तुकामः १६ १७ १८ अतीतेति तत्कीर्त्तिमतः प्रियं वचनं अचक्षत अकथयन् १९ २० २१ २२ दिवसै

रीति मानिन्यपि कीर्त्तिमतः कान्तापि तं कीर्त्तिमंतं अन्वगात् सतीधर्मेण अनुगमनं चकार २३ २४ २५ २६ प्रवेक्ष्यामीति जन्मनि भ
विष्यत् जन्मनि प्रसयषेधन् निवारितवन्तः २७ अनूढानामिति अनूढानां अविवाहितानां कन्यकानामित्यर्थः तेद्विजातयः २८ २९

चकारपित्रोःसकलं बोधवानौर्ध्वदेहिकं कलिशत्रुं हतं श्रुत्वाशुशोचपरमातुरा २४ प्रदातुकाममन्यस्मैबो
धवंतं निवार्यसा वचःपित्रोः करिष्यंती दधार व्रतमुत्तमम् २५ पितृभ्यां मनसा दत्ता पुराहं कलिशत्रवे सचेद्वि
निहतो युद्धे मम भाग्यविपर्ययात् २६ प्रवेक्ष्याम्यग्निमस्त्वेषपतिर्जन्मनि मामिति इतितां विहितोद्योगांप्रस
षेधन् द्विजातयः २७ अनूढानांम्नतिः शास्त्रे विहिताने तितेगताः ततस्सात्यक्तभोगैवस्थापितानुजरक्षणे २८
काषायवासिनी नित्यं पंचाक्षरजपान्विता भस्मोद्धूलितसर्वांगी धृतरुद्राक्षमालिका २९ वीरदेशालयं गत्वा
मार्जनालेपनादिकं कुर्वती शिवनामानि कीर्त्तयंती जितेंद्रिया ३० ददानाशिवभक्तेभ्यो वासश्चान्नं यदी
प्सितं मितभुग्मौनवत्यासीत्लोकवार्तासु मूकवत् ३१ अचिरात्तिलकावत्याः सदाशिवकथाश्रुतेः प्रस
सादमनः शंभोः प्रसादेन गुरावपि ३२ शिक्षितोग्रजया बालो द्विजशुश्रूषणे रतः अष्टादशपुराणार्थानाश्रु
ण्वन्गुरुसन्निधौ ३३ चकारोच्चावचान्धर्मान्मत्वा सर्वं विनश्वरं वापीकूपतडागांश्च पुण्यभूरुहवाटि
काः ३४ प्रतिश्रयांश्च गोशालाः पुष्पारामाननेकशः आर्त्तौषधप्रदानं च दीनानाथपरिपालनम् ३५ क्षीरं तैलं शि

वीरेति वीरदेशालयं शिवालयं ३० ३१ ३२ ३३ चकारेति उच्चावचान् अनेकविधान् सर्वं दृश्यं विनश्वरं अस्थिरं मत्वा यदृश्यं तन्न
श्यमिति न्यायादिति भावः ३४ प्रतिश्रयानिति प्रतिश्रयान् पांथनिवासान् ३५ क्षीरमिति घर्मे ग्रीष्मे अस्य बालस्य बोधवतः नास्ती

तिवाक् नाभूत् यस्य यदीप्सितं तद्ददामीत्यर्थः ३६ तस्येति मूर्त्तिमद्भिः पापैः तत्स्वरूपैः जिनैः आर्हतैः पाषंडापसदैरिति तेषां वि-
शेषणं पाशब्देन त्रयी प्रोक्ता पालनाज्जगतः सदा तां खण्डयंति ये ते वै पाखण्डा वेदनिन्दकाः इति पाखण्डशब्दनिरुक्तिः अतए
व अपसदाः नीचाः ३७ एकदेति प्राधान्यं स्वमतस्येति शेषः अहिंसा परमो धर्म इति तेषां मतं तया निमित्तेन अन्यत्र वैदिकमते हिं
सया यागीयपशुहिंसया निमित्तेन दुष्टतां पापजनकतामूचुः उक्तवंत इत्यर्थः ३८ अप्रमाणमिति यद्वस्तु अप्रत्यक्षं सन्नि

चक्रे किं बहुनोक्तेन नास्य नास्तीति वागभूत् ३६ तस्यैवं वर्त्तमानस्य पापैः प्राग्जन्मसंचितैः मूर्त्तिमद्भिरभूत्सं
गः पाषंडापसदैर्जिनैः ३७ एकदा ते समागत्य वेदबाह्यमते स्थिताः अहिंसयोचुः प्राधान्यं हिंसया न्यत्र दुष्
ताम् ३८ अप्रमाणमुपादिष्टमप्रत्यक्षं श्रुतं च यत् विहितः क्षणिकः शब्दैः धर्मः किं साधयिष्यति ३९ नष्टे कर्
त्तरि नान्वेति स्वर्गादिर्यत्फलं भवेत् उपचारश्च बिंबेषु पूर्णस्य ज्योतिषः कथम् ४० ऐक्ये जीवात्मनोर्नस्या-
सुखादेः किं विचित्रता कर्मणा चेत्समुत्कर्षो न कोपि ब्रह्मविद्भवेत् ४१ देवालये विहारस्यात्तस्मात्तत्र न भे
दुधः न वर्णे चाश्रमे भेदो दृश्यते क्वचिदात्मनः ४२ बुधस्त्वमसि किं वाचां विस्तरेणानुचिंतय युक्तं चेदार्हतमतं

कर्णगोचरं श्रुतं शब्दप्रमाणलब्धं च उपादिष्टं तदप्रमाणमित्यर्थः शब्दैः वैदिकशब्दैः विहितः प्रतिपादितः क्षणिकः अनित्यो धर्मः किं
साधयिष्यति स्वर्गादिकं कथं साधयिष्यति धर्मस्य क्षणिकत्वेन नष्टत्वादिति भावः ३९ नष्ट इति नान्वेति धर्मो नानुगच्छतीत्य
र्थः यस्य धर्मस्य फलं स्वर्गादिर्भवेत् बिम्बेषु परिच्छिन्नेषु प्रतिमादिषु पूर्णस्य ज्योतिषः अपरिच्छिन्नब्रह्मचैतन्यस्य उपचारः कथं
भवेत् ४० ऐक्ये इति जीवेश्वरयोरैक्ये सुखादेः किं विचित्रता किंचिद्ज्ञत्वसर्वज्ञत्वादिविरुद्धधर्माध्यासादिति भावः कर्मणा या

गादिनासमुत्कर्षः आत्मसंस्काररूपः चेद्यदि नकोपिब्रह्मविद्भवेत् कर्मणोजन्मारंभकत्वादितिभावः ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ चैत्येति चै त्यस्यस्वसंकेतकल्पितस्य स्थंडिलस्य कटंतृणादिनिर्मितं अंबरंवस्त्रं वस्तेस्म आच्छादयतिस्म ४७ सह्केति आर्हतमतेजिनमते

इत्यादिवचसांगुंफैराईतानांसवंचितः वैदिकाध्वस्थितोश्रद्धामत्यजद्दुष्टसंगतः ४४ किमत्रेतिप्रलोभ्यैनंअन यन्स्वपदंजिनाः समंततःप्रवेशेनजनान्सर्वानतोषयत् ४५ बोधवानेषतत्याजस्नानंदानंद्विजार्चनं वर्णा निदांपधर्मंचवेदबाह्योचिरादभूत् ४६ चैत्यप्रणामंविदधेवस्तेस्मकटमंबरं सपाटलिपुरेसर्वैरभिषिक्तोजि नैरभूत् ४७ त्यक्त्वाप्राङ्नामनामान्यद्धर्मसेनाह्वयोभवत् तमार्हतमताध्वन्यास्तस्थुरावृत्यसर्वदा ४८ दर्शयंः सःपदंनेमुःसंध्ययोराईतस्त्रियः दृष्टतच्चित्तसाहस्रःसोभवत्पुरुषार्थवान् ४९ कटवासोमताचार्यसंमतो वन्धेसच जिनतन्त्राध्वगंश्रुत्वाभ्रातरंतिलकावती ५० विदीर्णहृदयाशोकाच्छरणंप्रापशंकरं स्नात्वाह्र्येसरि तिस्नात्वासायंप्रातर्दिनेदिने ५१ जलार्द्रवसनादेवंभेजेभस्मावगुंठिता स्वहस्तोपचितैःपुष्पैःनिर्मायविविधास्त जः ॥ दृदानापरस्यदंभेजेविद्रुमाधीश्वरंविभुं ५२ नमःशिवायत्रिदशार्चितायनमःशिवायत्रिपुरान्तकाय॥ नमः शिवायाधिविमोचनायनमःशिवायप्रणतार्तिहंत्रे ५३ पतितंदुर्मतेबोधे भ्रातरंकरुणानिधे ॥ स्वामिन्नुद्ध रदेवेशदयामयिविधीयतां ५४ एवंसंप्रार्थयन्तीसाकृत्तिवाससमीश्वरम् उपवासपराकार्श्यंजगामतिलका

अध्वन्याःपांथाः तत्रप्रविष्टाइत्यर्थः ४८ ४९ ५० ५१ ५२ नमइति आधिविमोचनायमनोव्यथानाशनाय ५३ पतितमिति अबोधेज्ञानशून्ये दुः मतेजैने ५४ ५५ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांषट्त्रिंशोऽध्यायः ३६

संप्रतितिलकावत्याःशिवप्रसादंवर्णयति तपसेति १ तिलकावतीतिशोकंमाकृथाइत्यन्वयः नशोचति भिद्यतेहृदयग्रन्थिःछिद्यन्तेसर्वसं
शयाः क्षीयन्तेचास्यकर्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरेइतिश्रुतेः २ शृणिवति तथागतमतंजैनमतम् अस्मिन्नर्थे पुरावृत्तंवर्णयति आर्यावर्त्तइति

श्रीअगस्त्यउवाच तपसातिलकावत्याःप्रसन्नःपरमेश्वरः इदंस्वप्नेसमागत्यजगादहृदयंगमम् १ श्रीमहे
श्वरउवाच तिलकावतिमाशोकंकृथामनसितेव्रतैः प्रीतोस्मिमयिसुप्रीतेसतिजंतुर्नशोचति २ शृणुचाप्यप
रंवाक्यंतिलकावतियेनते तथाऽगतमतंप्राप्तोभ्रातायदनुशोचसि ३ आर्यावर्त्तेभवत्कश्चित्सुतपानामस
र्ववित् मुनिरासीन्महाप्राज्ञःसर्वशास्त्रविशारदः ४ भक्तिमान्मयिधर्मार्थविद्यामुपदिदेशच अज्ञानिनोयेन
पुराबहवःसुधियोभवन् ५ तदाकश्चित्समागत्यशांतिमान्नाममस्करी ब्राह्मणोविहितातिथ्योशिष्याणांन
मेदातदे ६ व्याकरोद्वेदसारार्थंजीवात्मेक्यंयतोभवेत् तदातस्यपरीक्षायैप्रवृत्तःसुतपामुनिः ७ तथागतम
तावलंबीव्याजहारात्मनोभिदां नैषवेदांतसमयःत्वंयदात्थेतिसोब्रवीत् ८ प्रामाण्यंनैववेदानामित्याहसुतपाः
पुनः शशापशांतिमानेनंतदानींवेदनिंदया ९ कुपितोवेदबाह्यानामस्त्वकोयंकुलेष्विति पुनर्नत्वाक्षमस्व
तिशापांतंतमयाचत १० दययासपुनःप्राहशिवभक्तिस्तदास्त्विति मदुक्तस्यवचोभूयान्नमिथ्यामदुचोयथा
११ तवभ्रातार्हतमतं तस्मादेषप्रवेशितः पश्यमेशक्तिमतुलांत्याजयिष्यामितन्मतम् १२ ॥ ७ ॥ ७ ॥

४ ५ तदेति मस्करीयतिः ६ व्याकरोदिति वेदसारस्यउपनिषदःप्रणवस्यवा ७ तथेति भिदांईश्वरादेदं आत्मनःजीवस्य त्वंयदात्थ ब्र
वीषि ब्रुवःपञ्चानामित्यादिनाहादेशः ८ प्रामाण्यमिति शान्तिमान्नामएनं यतिनंकुपितइति वेदबाह्यानांजैनानां १० ११ १२

इतीति तस्मैतिलकावतीआत्रेयधर्मसेनायेत्यर्थः शूलगदं उदरशूलरोगं १३ १४ १५ १६ निपतन्निति विनेष्यंतः दूरीकरिष्यन्तः कटवा
ससः जैनाः संभूय संघीभूय १७ प्रायुंजत प्रयोजितवन्तः १८ सर्वाणीति महामयो महारोगः १९ २० आपादेति पिच्छाग्रैः मयूरबर्हा

इत्युक्त्वांतर्हितः शंभुः तस्मैशूलगदं ददौ प्रीतातदद्भुतंस्वप्नंदृष्ट्वासीत्तिलकावती १३ अथैकदापिबद्दुग्धं
धर्मसेनोनिशांतरे अजीर्णमभवत्क्षीरंततश्चासीद्गदोमहान् १४ उदरेवर्द्धतेव्याधिःकालकूटाग्निसंनि
भः दावाग्निरिवजज्वालतेनमूर्छामवन्मुहुः १५ स्वच्छंदपोतमशितंयदल्पमपितद्रुहु विव्हलःशूलरोगे
णधर्मसेनोजिनालये १६ निपतन्नुत्पतन्निद्रांनान्वभून्नधृतिंययौ तस्यरोगंविनेष्यंतःसंभूयकटवास
सः १७ प्रायुंजन्नाऽमयघ्नास्तेविद्यानानाविधाःपृथक् औषधानिचदत्तानिसिद्धानिस्थलकोटिषु १८ सर्वा
णितानिनष्टानिरोगेवन्हौयथातृणं व्यजृंभतोदरेतस्यभूयःशूलोमहामयः १९ धर्मसेनःप्रवृत्तस्यास्याणस्यागे
यथास्वयं अथदेशांतरात्केचिद्भिषजोजिनसंमताः २० आपादकेशंपिच्छाग्रैरामृशंतोजपन्मनुं द्विगुणःस
चतन्मंत्रैःसमुद्रवद्ववर्धत २१ निराशाश्चार्हताःसर्वेमत्वातंनिशिनिर्ययुः धर्मसेनोऽसहायस्सन्नुरोदभृश
मातुरः २२ नान्नंकिंचिद्भुक्तवांल्लेभेपीड्यमानःक्षुधातृषा प्रसुसन्नामतिस्तस्यद्वित्रैरथदिनैःस्वसा २३ रक्षांवि
धास्यतोःस्वैकांतस्येधात्रीमचोदयत् जिनालयप्रवेशोमेधात्रियुक्तोनचेत्स्वयम् २४ अत्रागतेस्वयंरक्षांकरिष्यामीतिसा

न्त्रैः मनुंमंत्रं २१ निराशाइति आर्हताःजैनाः आतुरोरुग्णः २२ नेति द्वित्रैः दिनैः स्वसाज्येष्ठभगिनी रक्षांविधास्यतीति मत्वेतिशेषः धा
त्रीं उपमातरं जिनालये विहारे प्रवेशोनयुक्तइति हस्तिनाधाव्यमानोपिनगच्छेज्जैनमंदिरं इतिनिषेधादितिभावः २३ २४ २५

२६ पादयोरिति रुग्णं रोगाक्रान्तं कटं तृणमयं वस्त्रं पिंडिका कुण्डिकाधरं तन्मते तद्धारणस्य विहितत्वादिति भावः २७ २८ २९ अध्वेति

विधूय जैनसमयं दीनदीनस्तथातुरः त्वां त्वासपादयोः प्राप शरणं तिलकावतीम् २६ पादयोः प्रणतं रुग्णं चि
बुकश्मश्रुधारिणं कटं वसानं करयोः पिंडिकाकुंडिकाधरम् २७ महोदरं जीर्णकंठं स्वसा जामेव सानुजं त्वा
त्वाप्रसादमीशस्य स्मरंती च विसिस्मिये २८ किमेतदिति पृष्टस्तां धर्मसेनोऽब्रवीत् सतीं आर्ये दुष्टाहेतैरस्मि वं
चितो वेददूषकैः २९ व्यध्वभाजं जिनाश्चक्रुः मां निवर्त्य आगमाध्वनः यदा मे शूलरोगोऽभूत्तदा ते कटवाससः ३०
रोगापनयने कर्तुमशक्ता दुदुवुः खलाः त्वामस्मि शरणं प्राप्तः रक्ष मामात्मजं यथा ३१ नास्त्यौषधं मे रोगस्य न
प्रयांत्यसवो मम निद्रा नैव क्षुधा बह्वी भुक्तं किंचिन्न जीर्यते ३२ कुक्षौ शूलामयः सोऽयं हालाहल इवैधते
स्पृशत्वमुदरं किंचित्कृतार्थः स्यां न संशयः ३३ अथाह भ्रातरं साध्वी दयालुस्तिलकावती कृतस्य संहते का
ले कर्मणः फलमात्मनः ३४ अकृत्वा कोऽप्यविहितं न दुःखी स्यात्कदाचन प्राग्जन्मनि कृतं तावत्त्वया वेदांतदू
षणम् ३५ फलं तस्यैव पापस्य प्रवेशो जिनवर्त्मनि दूरे तथागतं दृष्ट्वा धीमांश्चक्षुर्निमीलयेत् ३६ स दृष्टश्चेत्प्र
मादेन पश्यन्नर्कं शिवं स्मरेत् असंभाव्यस्य ते तस्मात् न स्पृशाम्युदरं न मे ३७ बंधुस्त्वमसि जीवन्वा मृतो वापि
जिनो ह्यसि इत्युक्त्वा गंतुमिच्छंतीं सरुदन् तिलकावतीम् ३८ उच्चैः स्वरेण चुक्रोश पाहि पाहीति दीनवाक् दयाव
तीतमाहाथ निवृत्याऽत्र त्वं जिनानुगम् ३९ यदि रक्षा विधेया ते मया तावत्तथागत जिनचिन्हानि संत्यज्य स्नाहि तार्क्ष्ये

व्यध्वभाजं कुमार्गगामिनं आगमाध्वनः वेदमार्गात् ३० ३१ ३२ कुक्षाविति अहं कृतार्थः स्यां इत्यन्वयः ३३ अथेति साध्वी पतिव्रता कृतस्येति जनइ

तिशेषः ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ यदीति हे तथागत हे जिनेति धर्मसेनसंबोधनं ४० इतीति सस्नौ स्नानं चकार नवांशुकं नूतनवस्त्रम् ४१ ददाविति अलिके भाले ४२ प्रणत इति गुरुः तस्या एव तस्मै तदनुज्ञाय पञ्चाक्षरं शैवं मंत्रं वीरदेश्वरस्य तन्नामकस्य शिवस्य सन्निधौ ४३ जठरादिति समुड्डीय उत्पत्य अगच्छत् जगामेत्यर्थः ४४ नीरोग इति निर्मुक्तो मुक्तकंचुकः पन्नगः सर्प इव ४५ ४६ ४७ अनुपद्रवस्य

इत्युक्तः स तया सर्वं संत्यज्यार्हतलक्षणं सस्नौ ताम्र्ये सरित्तोये साऽदाच्च स्मै नवांशुकम् ४१ ददौ च विमलं भस्म दधौ भक्त्यालिके च सः अथ नत्वा गुरुं शांतं संस्कृतं तं पुनर्व्यधात् ४२ प्रणतस्तिलकावत्या तस्मै पंचाक्षरं गुरुः उपदिश्य ददौ भस्म वीरदेश्वरसन्निधौ ४३ जठरात्तस्य रोगोपि काकरूपेण निर्गतः समुड्डीयांबरे गच्छत्सद्यः सर्वेति विस्मिताः ४४ नीरोगो बोधवानासीन्निर्मुक्त इव पन्नगः भस्मालेपनमात्रेण दिव्यं रूपं पुनर्दधे ४५ रोगापनयनात्सद्यः तस्य भक्तिः शिवेऽभवत् न परं मन्यते देवं महादेवान्महेश्वरात् ४६ स्नात्वा भस्मांकितः कुर्वन् पंचाक्षरजपं सदा अतनोत्तिलकावत्या शिवे कैंकर्यमुत्तमम् ४७ तदा म्लेच्छाधिपः कश्चित्सल्लवो नाम भूपतिः तद्देशस्य विजित्यासीदशेषधरणीपतिः ४८ बोधवानपि कैंकर्ये शंभोरामाससप्तकं कृत्वा रात्रौ पुरः शंभोः स्तोत्रं कर्तुं मनो दधे ४९ अथ महेश्वरशासनचोदिता भगवती वचसामधिदेवता व्यथितबोधवतो रसनाग्रसंस्थितिमभूत्स यतो रसनापतिः ५० इति श्रीस्कंदोपपुराणे भक्तविलासे सप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७ ॥ छ ॥

माणकथासंदर्भाय अवान्तरवृत्तमुपक्षिपति तदेति तद्देशस्य वीरदेशाधिष्ठितस्य अशेषधरणीपतिः आसीदित्यन्वयः ४८ ४९ संप्रति शिवप्रसादे तस्य सारस्वतं प्रसादमेकेन वदन्नुपसंहरति अथेति वचसां अधिदेवता वाणी बोधवतः रसनाग्रे संस्थितिं व्यथित च

कारयतः सः रसनापतिः उत्तमकविः अभूदित्यर्थः ५० इतिमानवस्तुपंनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलास
प्रकाशिकायांसप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७॥ ॥श्री॥ अथशिवप्रसादेनप्राप्तकवित्वातिशयःजिह्वाराजइतिनाम्नालोकेप्रसिद्धोबोधवान् प्राक्
संकल्पानुरूपंपरंशिवंतुष्टवेत्याह महादेवेति प्राप्तंसारस्वतं वाङ्मयमेवामृतं येनसः वाचएवपुष्पाणीतिरूपकद्वयंतैः १ स्तुतिप्र-

श्रीअगस्त्यउवाच महादेवप्रसादेनप्राप्तसारस्वतामृतः जिह्वाराजःस्ववाक्पुष्पैरानर्चेपरमेश्वरम् १ जि
ह्वाराजउवाच ताक्ष्योपगात्तदस्यायविद्रुमाद्रिनिवासिने ॥ वीक्षणध्वस्तरोगायवीरदेशायतेनमः
२ अचिकित्सामयव्यूहध्वांतविध्वंसभानवे अनाथजननाथायनमस्तेकृत्तिवाससे ३ अज्ञानरोग
वैद्यायविज्ञानामृतदायिने विश्वाधिकायविश्वादेरस्तुवेद्यायतेनमः ४ जगन्मगलमूलायजन्ममृ
त्युभयच्छिदे जटामंडलसंरुद्धजान्हवीकायतेनमः ५ द्रुमैतेःसन्मतिंदत्वाविनीयचरुजंमम स्वभक्तं
विदधेयोमानमस्तस्मैदयाब्धये ६ समुन्नतिंनाणुरवैतिमेरोःखद्योतपोतश्चनसूर्यतेजः गांभीर्यमब्धेर्न
तुषारलेशःतथाविभूतिंतववेद्मिनाहम् ७ मंदस्मितप्लुष्टपुरत्रयायमनोभवाऽऽसंभवघस्मराय महा
भयत्रस्तकृताभयायमहानुभावायनमःशिवाय ८ यन्मेप्राग्जन्मकोटौक्वचिदपिनमयापादपद्मंस्मृतंते।

कारमेवाह ताक्ष्येति वीक्षणेन कटाक्षमात्रेण ध्वस्तानाशिताःरोगायेन २ ३ ४ जगदिति जटामण्डलेसंरुद्धाजान्हवीगंगायेननद्युत
श्चेतिकप् तस्मै ५ ६ समुन्नतमिति यथेतिशेषः अणुःपरमाणुःमेरोःसमुन्नतिंयथानावैति नजानातीत्यादिः ७ मंदेति मन्द
स्मितेन ईषद्धासेनप्लुष्टं दग्धं पुरत्रयं येनमनोभवस्यकामस्ययः आसमंतात्संभवःप्रादुर्भावःतस्यघस्मराय नाशकायेत्यर्थः भक्ष

कोपस्मरोध्वरद्दस्मरः महाभयंमरणंतस्मात् येत्रस्ताः भीताः तेभ्यः कृतंत्रभयंयेन इदंच मार्कण्डेयोपाख्यानेस्पष्टम् ८ यदिति जुष्टं
सेवितंयत्रजिनमतेजातः उत्पन्नः अहितः आधिः शूलरोगोयस्यकिञ्च जिनतायाः जिनस्यभावो जिनता नास्तिकता तस्याः अनुन्नति
रनुदयोयस्य तादृशोहंयद्यतः कारणात् त्वान्नौमि ततः भूयः ममजन्मनास्तु अपुनर्भवोभवतित्यर्थः मुक्तेरपिभक्तिर्गरीयसीतिमतम

तेनाभूतजन्मजुष्टंममजिनमतभाग्यत्रजाताहिताधिः भक्त्यायास्तेप्रसादात्त्वमुरपिजिनतानुन्नतिर्नौमि
यत्त्वां भूयः शंभोनजन्मास्त्वथयदिवदतस्त्वत्पदेभक्तिरस्तु ९ इतिस्तुत्वामहादेवंभक्त्याप्रणम्यग्रतः ब
भाषेभारतीदिव्याविनातन्वात्तमोरिपुम् १० तमोरिपोकृतार्थोसिभक्तिमानसियन्मयि पूतोसिजिनसंघा
तात्स्तुहिमांसर्वतःकृती ११ जन्मनःफलमेतद्धियन्ममस्तोत्रमुक्तिभिः दिवानिशंचजिव्हाग्रेवर्त्ततांत
वभारती १२ वागीशाइतितेनामदत्तंतस्मथतांभुवि यदास्मरसिमांतंत्वांरक्षितास्मिनसंशयः १३ इत्यु
क्त्वाविरतावाणीमुमुदेथतमोरिपुः अथस्वसारमामंत्र्यवागीशस्तिलकावतीम् १४ प्रातिष्ठतस्वयंव
त्तन्नामलोकेषुववृधे स्वभ्रातरंप्रतिष्ठासुमुवाचतिलकावती १५ निवृत्तःशूलरोगस्तेशंभोरत्रैवस
न्निधौ सिद्धिक्षेत्रेत्वमत्रैवस्थित्वाकैंकर्यमीशितुः १६ स्वस्राकुर्वितिसंप्रोक्तः तृणखंडनिकाधरः तत्रदे
वालयस्थानेचक्रेदूरेतृणानिसः १७

वलंब्याह अथेति यद्दिजन्मभवति तर्हिवदतः त्वांस्तुवतः ममत्वत् पदे तवचरणे भक्तिरस्तुइत्यन्वयः ९ इतीति विनातन्वा
शरीरेणविना भारती अशरीरा दैवी वाणी तमोरिपुं बोधयंतं १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७

१८ आब्रह्मेति ब्रह्मलोकपर्यंतं शंभुं यथा शिवमिव १९ व्याकरोदिति औपनिषदीं उपनिषत्संबंधिनीं विद्यां ब्रह्मविद्यां वेदांतशास्त्रमि

सायंप्रातश्च तुष्टाव यदा शंभुं तदा सुराः वर्षंति पुष्पवर्षाणि लोकस्तद्वीक्ष्य विस्मितः १८ आब्रह्मभवनं तस्य वृद्धे कीर्तिरुज्ज्वला ब्राह्मणायतयश्चैनं यथा शंभुमपूजयन् १९ व्याकरोदौपनिषदीं विद्यामेष महामतिः प्रसादं शांकरं तस्मिन् स्रथाकर्ण्यार्हतोगणाः २० ईर्ष्यावंतो नृपद्वारं प्रापुस्तच्छासनोद्यताः दृष्टाः पल्लवभूपेन पूजितास्त्वोपनिष्ठिताः २१ ईर्ष्याग्निदग्धहृदया दुर्बुद्धिं तमबोधयन् प्रविष्टः छद्मनास्माकं धर्मसेनो मतं महत् २२ गृहीतं मतसर्वस्वो व्यपदिश्य मृषामयं व्याधेर्निरोधे चाशक्तिमारोप्यास्मासु वैदिकैः २३ दूषितास्मन्मतैः सार्द्धं शैवपाषंडतां गतः सर्वथा शिक्षणीयोयं न चेत्स्याद्दूषितं मतम् २४ गृहीत्वाऽऽयांतु योधास्तं मालया च्छेद्य किं करं दूतमुक्तः प्रेषयामास भटानार्हतभूपतिः २५ वीरट्टेशालयस्थं तं बबंधुर्जगृहुश्च ते निबध्यनीयमानं तमालोक्य तिलकावती २६ शोकार्त्ता शरणं प्राप शरणं शंकरं सता नानाविधायुधैस्तत्रच्छिंधिभिंधीति वादिभिः २७ नीतो भटैर्नृपद्वारे भस्मरुद्राक्षभूषितः तमानीतं भटैः श्रुत्वा जगादार्हतदेशिकान् २८ राजास्य दण्डः को वेति ते चूर्णमरणं जगुः जिनदासः स भूपालः कुरु तेन मपि स्वकान् २९ जगाद कर्णे ते चूर्णपूर्णे चास्याप्य सद्मनि वागीशं तं प्रणालीभिः सिषिंचुश्चूर्णमंडलम् ३० बद्धारे काथ चूर्णे वागीशस्तद्गृहे स्थितः घनकर्पूर

सर्थः व्याकरोत् व्याख्यातवान् २० ईर्ष्येति ईर्ष्यावंतः अक्षमावंतः तस्य पल्लवस्य शासने उद्यताः उद्युक्ताः उपसमीपे निषिताः स्थिताः २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ नीत इति आर्हतदेशिकान् जैनगुरून् २८ राजेति चूर्णं सुधाद्रव्यचूर्णे २९ जगा

देति प्रणालीभिः जलनिर्गममार्गैः चूर्णमंडलं सुधाचूर्णसमुदायं ३० बद्धेति बद्धं अररं कपाटं यस्य क्वथन् पचमानः चूर्णो यस्मिन् तद्गेहे स्थितः आत्मानं भावयामासेत्यग्रिमेणान्वयः तमेव विशिनष्टि घनेत्यादि घनः सान्द्रः कर्पूरपाटीरयोः घनसारचूर्णचंदनयोः यः पंकः तस्य मध्ये ३१ ३२ आत्मानमिति कथितः पक्वः ३३ ३४ ३५ ३६ किमिति संस्थितिं मृतिहिंसासंस्थानिमीलनं इत्यमरः ३७ अ

मीलोच्चचंद्रबिंबांतः स्रुतामृतरसाप्लुतं अजरामरमक्षोभ्यमाकाशमिव निश्चलम् ३२ आत्मानं भावयामास शिवोहमिति वाक्पतिः क्वथितश्चूर्णराशिस्तं व वाधेन शिलामिव ३३ अतीते सप्तरात्रे तद्दृष्ट्वा वागीशमक्षतं आनंदामृतकल्लोलमालाशीतलविग्रहम् ३४ अम्लानवदनांभोजं विजितक्षुत्तृषं नृपः बभूव सपरीवारस्त्रस्तः चित्रार्पितो यथा ३५ बभाषे चार्हतगुरून्भृष्यद्वक्त्रान्सपल्लवः मारणेषु महानेष योगो यश्चूर्णसंहतिः ३६ किं विद्ययौषधैर्वा यं न तत्र प्रापसंस्थिति अथाहुरार्हता भूयः संभूय वचनं नृपम् ३७ अस्मद्राद्धांतशिक्षायां अत्रस्यामनवोद्भुताः अनेन तेषां महिमा यत्संस्थाप्यो न चूर्णतः ३८ संस्थास्यते यमन्नं च देयमस्मै गरान्वितं इत्युक्तो भोजयद्भूपः पायसं गरलान्वितम् ३९ क्षुधितोसि चिरं भुंक्ष्व विघयात्वं महानिति आपश्च पृथिवी चान्नमत्तारो वन्हिमारुतौ ४० अवकाशो यमाकाशो भुज्यते किं पिनाकिना स एवायमिति ध्यायन् अन्नं

स्रदिति अस्माकं राद्धांतस्य सिद्धान्तस्य शिक्षायां मनवः मन्त्राः चूर्णतः चूर्णसमस्यास्त्वसिः ३८ समिति अयं बोधवान् संस्थास्यते मरिष्यति गरेण विषेण अन्वितं युक्तं ३९ क्षुधित इति आपो जलं पृथ्वी भूश्च इदं द्वयमेव अन्नं अन्नपदवाच्यं कार्यकारणयोरभेदात् अत्तारौ भक्षितारौ वन्हिमारुतौ अग्निसमीरणौ अन्नपाचकत्वात्तयोरिति भावः ४० अवकाश इति आकाशः प्रसिद्धः एतेन अष्टमूर्तेः

शिवस्यपञ्चभूतात्मकत्वात् ममतन्नबाधकमितिभावः ५१ ४२ अथेति तेन ॥ पल्लवेन तस्यबोधवतःजिघांसया हन्तुमिच्छया
प्रहितः प्रेषितः भीषाभयेन ४३ ४४ ४५ नवेति तीर्थीकृतः पवित्रीकृतः ४६ समुद्रकृतां स्तुतिमाह भिन्दंतीति शिवभक्ताइतिशे

यथाहालाहलंभुक्तंजीर्णमासीद्द्विजोत्तमाः अथतस्प्रहितोहस्तीचागतस्तज्जिघांसया ४२ भीषावलोकि
तस्तेनभग्नदन्तःपतन्मृतः तथागतगिराभूयोनिबद्धाश्मनितंनृपः ४३ नौभिःसंप्रापयामासवार्येगाधेमहांबु
धेः तमंबुधिर्यथारामंसंत्रस्तःशरणंगतः ४४ शिवाज्ञयाशिलासापिप्लवतेस्मतटप्रति नवरत्नैःसमभ्यर्च्य
सागरःसरितांपतिः ४५ पूतोस्मिचरणस्पर्शाद्दहतीर्थीकृतस्त्वया ४६ भिंदंतिशैलानुदधीन्पिबंतिव्यत्यास
यंतिक्षितिमंतरिक्षं तृणीकृतब्रह्मपुरंदराणांकिंदुष्करंशंकरकिंकराणाम् ४७ इतिस्तुत्वाज्ञयातस्यप्रायाद
ब्धिर्यथागतं वीरेश्वरमासाद्यस्वस्तासमुपलालितः ४८ अभितुष्टावमुदितःसुधाभिरिवसूक्तिभिः तन्मा
हात्म्यमवेक्ष्याथस्वयमागत्यपल्लवः ४९ भूपतिःप्रणनामास्यपदयोःरक्षमामिति अथतस्माद्भयार्तस्यज्वरो
भूज्जिनभूपतेः ५० तत्पादस्पर्शमात्रेणप्रशशामपुनर्ज्वरः तवदास्येनधन्योस्मिकर्त्तव्यंकिंमयाधुना ५१ इति
पृष्टोब्रवीद्बोधवान्सर्वान्शिक्षयाधुना इत्युक्तःसजिनान्सर्वान्स्वदेशान्निरकासयत् ५२ देशस्थितस्यशाक्य
स्यशूलारोपोभविष्यति इतितद्घोषितंश्रुत्वासौगतास्तेपलायिताः ५३ ॥ ७ ॥ ७ ॥

षः ४७ इतीति यथागतं आगतमनतिक्रम्य प्रायात् जगामेत्यर्थः ४८ ४९ भूपतिरिति रक्षतां रक्षांकुरुभवानितिशेषः जिनभूपतेः
पल्लवस्य ५० ५१ इतीति निरकासयत् निष्कासयामास ५२ देशेति शाक्यस्य जैनस्य सौगताः जैनाः ५३

पल्लवइति आर्हतानां जैनानां दुर्मतं दुष्टमतं त्यक्त्वा वैदिकं मतमास्थाय शिवार्चनाद्धेतोः श्रियं ऐहिकामुष्मिकसंपत्तिं आपेत्यन्वयः ५४ इति श्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां अष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८॥ ॥ॐ॥ अथश्रीवागीशपदंप्राप्तस्य जिव्हाराजस्य मध्यार्जुनादिशिवक्षेत्रेषुयात्रां वर्णयति अथेति स्थलेषु शिवक्षेत्रेषु नासेच्छया १ मध्येति मध्यार्जु

पल्लवोपिमहीपालःसंत्यक्त्वार्हतदुर्मतं वैदिकंमतमास्थायश्रियमापशिवार्चनात् ५४ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८॥ ॥श्रीअगस्त्यउवाच अथाज्ञयामहेशस्यस्थलवासेच्छयास्वयं शिवभक्ताग्रणीःश्रीमान्वागीशोनिर्जगामह १ मध्यार्जुनेचमायूरेकुंभकोणेधृतिस्थले छायावनेश्वेतवनेवदारण्येघनाशने २ श्रीमद्रुद्रवनेदिव्येश्रीवाञ्छ्येपिमहास्थले स्तुवन्महेश्वरंवाग्भिःतत्रत्यैश्चसमर्चितः ३ चचारसह्यजातीरेयथाघनपथेरविः अथैकस्मिन्दिनेभानौलंबमाने सवाक्पतिः ४ प्रार्थितोद्विजवर्येणह्यग्रहारंययौमुदा तत्रतद्गृहमाविश्यस्थितेतस्मिन्द्विजःसुतम् ५ अमत्रमानयेत्याहसोपिरंभावनंययौ गृहीतेसतितत्पत्रेसंदष्टोभूत्सभोगिना ६ ज्ञाततद्वैभवोविप्रःसुतप्रच्छाद्यतंमृतं भोजयामासवागीशमिंगितैरधिगम्यतत् ७ ज्ञानदृष्ट्यास्वयंतत्रगत्वास्पृष्ट्वाचतंहृदि नीलकंठक्षणंदध्यौउत्तस्थौचद्विजात्मजः ८ सर्वोश्चर्यमयेतस्मिन्एतच्चित्रंविदुर्जनाः श्रीकाषानगरंप्राप्य

नादीनि क्षेत्राणि वदारण्ये अघनाशने इतिछेदः २ ३ चचारेति सह्यजातीरे कावेरीतटे ४ ५ अमत्रेति अमत्रं भोजनपात्रं रंभावनं कदलीवनं भोगिना सर्पेण ६ ज्ञानेति इङ्गितैः चेष्टितैः ७ ८ सर्वेति काषानगरं तन्नामकम् ९ ॥ ७ ॥ ७ ॥

अभ्युद्रुत इति कविना तत्रत्येन दीनारशकलं स्वर्णमुद्राखंडं १० ११ १२ १३ विभिदे इति स्वयं विदीर्णमभूत् १४ १५ मध्ये इति

अभ्युद्रुतोभूत्कविनापार्वतीस्तन्यपायिना ययोर्दुर्भिक्षरक्षायै दीनारशकलं हरः १० प्रायच्छद्दन्वहं ताभ्यां वागीशः पूजितो ययौ गत्वा चिदंबरस्थानं स्तुत्वा तत्र नटेश्वरम् ११ अनेकैः स्नापितो देवैः स प्राप कमलालयं तत्र वल्मीकनाथं च त्यागेशं च महाप्रभुम् १२ वाग्भिरग्र्याभिरस्तौषीत्स स्थलस्थैरपूज्यत वेदारण्यस्थले तस्य परीक्षार्थमुमापतेः १३ विभिदे पिहितद्वारमालये तद्गिरा स्वयं श्रीपुराणसरिन्नाम्नि नगरे चेश्वरद्विषः १४ विजित्य सौगतान् राज्ञा वागीशो निरकासयत् कांतनीलीपुरेशानं स्तोतुं गच्छन् स वाक्पतिः ॥ १५ मध्ये मार्गे परिश्रांतः क्षुधार्त्तः शिवमस्मरत् तदानीमीश्वरस्तत्र वहन् पाथेयमुत्तमम् १६ आगत्य भोजयित्वा तं विप्रवेषस्तिरोदधे स्तुतनीलीपुरेशानं चास्तौषीदरुणाचले १७ सेवितं विधिविष्णुभ्यां वागीशो वृषकेतनं अथ कांचीपुरे देवं कामाक्षीरमणं विभुम् १८ स्तुत्वा स्थलानि वागीशश्चान्यान्यपि च कोटिशः वृद्धाचले वेदगिरौ कालहस्तीपुरे तथा १९ महेश्वरमभिष्टूय श्रीशैलं च स वाक्पतिः मल्लिकार्जुननाथं च सिद्धसंघनिषेवितम् २० अभिष्टूय पुराराति ततो वाराणसीं ययौ नित्यं गंगांभसि स्नातः विशालाक्षीपतिं विभुम् २१ अभिष्टुवन् वर्षमात्रमतिष्ठत्तत्र वाक्पतिः केदारे च महाक्षेत्रे स्तुत्वा देवं त्रियंबकम् २२ अथ कैलासशैलाग्रे सोमास्कंदमवस्थितं द्रष्टुकामो ययौ काष्ठामुत्तरामेक एव सः २३ पाषाणैरवनीहार्यैः पिंडीभूतैरुपद्रुतः

पथि साधु पाथेयं अन्नं १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ अथेति उत्तरां काष्ठां उत्तरदिशं २३ पाषाणैरिति व्यषीदत् विषण्णोभूत्

सइतिउत्कंठा इच्छां २५ २६ २७ २८ २९ ३० नेति घृणायाः दयायाः निधिः ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ चतु

सोयंपादद्वयेशीर्णेपाणिभ्यामपिवक्षसा गच्छन्नध्वनिनोत्कंठांविजह्रौहरदर्शने २५ यदागंतुमश
क्तोभूत्तदापिपथिवाक्पतिः उच्चैस्स्वरेणचुक्रोशपाहिशंकरमामिति २६ तदातापसवेषेणभगवान्पर
मेश्वरः आगतोवाक्पतिंप्राहकस्त्वंयासिक्ववेतितम् २७ कैलासेदृष्टुमीशानंप्रस्थितोस्मीतितद्गिरं श्रु
त्वाप्राहहसन्रुद्रः तवासाध्योमनोरथः २८ भवेत्कैलासशैलस्तुदुर्दर्शोविबुधैरपि वितरामिकरौपादौनिवृ
त्तयदिगच्छसि २९ नयास्यामीतितेनोक्तोमहादेवोघृणानिधिः योगिनामपिदुर्दर्शःतस्मैरूपमदर्शयत्
३० भीतःप्रणम्यपाहीतियदेवाचसवाक्पतिः तदाजगादतंदेवःप्रविशेतिसरोजले ३१ मग्नस्तत्रोन्मम
ज्जाशुश्रीमत्संचनदीपतेः सन्निधौसह्यजातोयेविस्मयाविष्टमानसः ३२ शिवालयंविशन्नेवददर्शरजता
चलं क्षीरसागरकल्लोलमालाशिखरभासुरम् ३३ सिद्धचारणगंधर्वमुनींद्रगणसेवितं कल्पद्रुमशतोद्या
नंनदत्सिकशतोज्वलम् ३४ परितश्चाष्टदिङ्नागैःध्रियमाणंप्रयत्नतः चंद्रकोटिप्रतीकाशंजान्हवीनिर्झ
रोज्वलम् ३५ तत्रसर्वोन्नतेशृंगेनानारत्नप्रपंचिते दिव्यसिंहासनेदेवंसोमास्कंदमवस्थितम् ३६ चतु
र्भिस्तुतमाम्नायैःचंद्रार्द्धकृतशेखरं चतुर्भुजमुदारांगंसच्चिदानंदविग्रहम् ३७ कपालमालिकाबद्धकप
र्दोज्वलमस्तकम् व्याघ्रचर्मपरीधानंव्यालराजविभूषणम् ३८ विलोक्यविस्मयाविष्टःप्रणनामपुनःपुनः उत्स

र्भिरिति आम्नायैः वेदैः ३७ कपालेति कपालमालिकया बद्धोयःकपर्दःजटाजूटः तेनउज्वलःमस्तकोयस्यतं व्यालराजाःसर्पश्रेष्ठाःवि

भूषणानियस्यतं ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ प्रविश्येति अगस्त्यदिग्देशं दक्षिणदेशं मधुरादिषुस्थलेषु ४४ यथेति सम्यगित्यर्थः ४५
४६ द्विजेति वेदान्तार्थान् उपनिषदर्थान् जगतां जीवभूते परमेश्वरे ४७ अणिमेति अणिमामहिमेत्यादिर्विभूतीःयोगसिद्धीः किंपु

अवहत्प्रीतिमतुलामानंदाश्रुकुलान्वितः भगवन्पाहिपाहीतिबद्धांजलिरभूत्सुरः ४० अथतस्मैमहादेवः
स्वांमूर्तिंसुमनोहरां प्रसन्नवदनांभोजांभूषितांभूषणोत्तमैः ४१ प्रवहत्करुणासारशीतलापांगविभ्रमां चि
दानंदमयींदिव्यांदर्शयित्वाजगद्गुरुः ४२ सद्यस्तिरोदधेश्रीमानवाङ्मनसगोचरः तिरोहितेमहादेवेवागी
शस्तदाज्ञया ४३ प्रविश्यागस्त्यदिग्देशंमधुरादिषुशंकरं स्तुत्वास्थलेष्वगाद्भूयःशरण्यनगरंपुनः ४४ य
थाचकारकैंकर्यमिंदुमौलेर्महात्मनः तिलकावत्यपितदाशिवकैंकर्यवैभवात् ४५ त्यक्त्वाभूतमयींमूर्ति
मवापगतिमुत्तमां अथस्वस्रुर्वियोगेनखिन्नंवागीशमीश्वरः ४६ द्विजरूपीसमागत्यवेदांतार्थानबोध
यत् विदितेशजगज्जीवेशिवभक्त्याचवाक्पतिः ४७ अणिमादीस्तृणीचक्रेविभूतीःकिंपुनश्श्रियं देवास्त
स्यपरीक्षार्थमुद्युक्ताविस्मयंजगुः ४८ पदेपदेचमाणिक्यंवैडूर्यंमौक्तिकंधनं चत्वारोलंघ्यवागीशोदृष्ट्वा
चाप्सरसःपुरः ४९ तृणप्रायमितिमत्वानोनाभ्युदैक्षतशुद्धधीः ॥ शिवाकारंजगत्सर्वंपश्यतस्तस्यशंकरः ५०
प्रीतःप्रादात्स्वसायुज्यंदुर्लभंयोगिनामपि ५१ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९॥ ॥

नःश्रियंलक्ष्मीमितिकाव्यार्थोपतिः ४८ ४९ ५० इतिश्रीमानवल्लुपनामकरुद्रसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलास
प्रकाशिकायांएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९॥ ॥श्री॥एवंशिवभक्तसङ्गतिप्रभावंवर्णयित्वा सम्प्रति वेदशास्त्रपुराणानां अद्वैतब्रह्म

स्वरूपपरमशिवपरतयास्थापनं कुर्वतामपि ज्ञानीसन्तिद्यूसमुक्तिरवश्यं भवतीत्याह अशक्त इति स्वयं असमर्थोपि सिद्धान्तं स्थापयि तुमितिशेषः १ कालकर्मभ्यांयद्भयंमरणजननादिकं तेनउन्मुक्तः त्यक्तः कैवल्यंमोक्षं २ ३ पुरावृत्तंप्रस्तौति अस्तीति विषयांतरंदेशां तरं इन्द्रेणसहस्पर्द्धांजिगीषांजुषंति सेवन्ते इतितादृशाः ४ रजतेति रजतादीनां आकरःखनिः तीरंयस्यास्तया ५ कान्तेति सिंधुःसमुद्रः

वेदागमपुराणानांसिद्धांतंस्थापयत्यसौ १ निमुक्तसकलाघौघःप्रसादात्सोपिशांकरात् कालकर्मभयोन्मुक्तः कैवल्यंध्रुवमश्नुते २ इतिहासमिमंप्राहुरस्मिन्नर्थेमहत्तमाः यस्यश्रवणमात्रेणसद्बुद्धिरुपजायते ३ अस्तित्रैलोक्यविख्यातंविषयांतरमुत्तमं इंद्रस्पर्द्धांजुषोयत्रराजानःपाड्यवंशजाः ४ रजतस्वर्णनीलाश्मवैडूर्याकारतीरया ताम्रपर्णीमहानद्याश्रीमद्दक्षिणगंगया ५ कांताधररसस्वादुस्वच्छशीतलपूरया सिंधुर्भवतिसंभिन्नोयत्रमुक्ताकरोत्तमः ६ यत्रक्रमुकहिंतालकुंदमाकंदचंदनैः निरंतरामहीभानोरातपार्तिंनविंदति ७ मितंपचानांगेहेपिकालागरुतरुद्रुवाः सुरभीकुर्वतेकाष्ठाःपाकार्थेचेंधनीकृताः ८ यत्रनिश्रेणिकारूढैःआतिथेयैर्महात्मभिः पत्राणिराजरंभाणांआह्रियंतेजनांतरे ९ तत्रपुष्पाकरन्नाम पुरमस्तिमहत्तरं कर्मठद्विजवेश्मस्थशुकाध्यापितबालकम् १० राजापुष्पध्वजोनामतत्राभूज्जितशत्रुकः देविकानामतस्याभून्महिषीगुणशालिनी ११ अमात्यःकुलयक्षाख्योशिवभक्ताग्रणीरभूत् क्रतुस्पर्द्धी

संभिन्नःसंगतःसम्भेदःसिन्धुसङ्गमाःइत्यमरः ६ ७ मितमिति मितंपचानांदरिद्राणां ८ यत्रेति निश्रेणिरेवनिश्रेणिका अधिरोहिणी तांअधिरूढैः निश्रेणिस्त्वधिरोहिणीत्यमरः आतिथेयैः अतिथिषुसाधुभिः ९ तत्रेति कर्मठानां कर्मशूराणां द्विजानां वेश्म

स्ये:शुक्रैः अध्यापिताः बालकाः यस्मिन् तत् १० ११ अमात्येति अमा सह तिष्ठतीति अमात्यः अमेत्यव्ययं अमा सह समीपे चेत्यमरः बु
द्धिसचिवः क्रतुभिः अश्वमेधादिभिः स्पर्द्धोजुषा वज्रपाणिना इन्द्रेण १२ १३ अथेति वशंवदान् स्वाधीनान् मेघान् अन्वशासत् आ

अभूद्युद्धाय सन्नद्धश्च तुरंगबलान्वितः निवारितश्च गस्त्येन मुनेः शासनमन्वगात् १३ अथेन्द्रः कुपितो मे
घानन्वशासद्वशंवदान् पांड्यमा वर्षयंत्वेते तथा चक्रुर्बलाहकाः १४ अनावृष्टौ प्रवृत्तायां पांड्यदेशस्थि
ताजनाः वृष्टिमसह्यजातीरमवापुर्वेदवित्तमाः १५ ज्वरेणेन्द्रप्रयुक्तेन सैन्यं राज्ञो विनाशितं तदा रंध्रं विदुः शाः
क्या बहवः सेनयान्विताः १६ पुष्पकेतनमागम्य वितेनुः कदनं स्वयं देशे थ सौगताक्रांते भस्मरुद्राक्षधारिणः
१७ पंचाक्षरीजपपरान्ब्राह्मणान्वेदवादिनः प्रणम्य देविका दत्तैः स्वकीयैर्द्रविणैरपि १८ तत्र तत्र स्थिता
न्दीनान्कुलपक्षोऽप्यपालयत् निरुध्य सचिवं शाक्या राज्ञीमपि च सौगताः १९ बाधंते स्म स्वसिद्धांतप्रवेशे तौ
जगद्गुरुः कुलपक्षश्च शरणं हालास्येश्वरमापसः २० स्वप्ने भगवतादिष्टमाकार्योपायमादरात् अन्येद्यु
रुपसिप्रासेयूयंदुष्टमताइति २१ अथ भीताश्च तं प्रोचुर्वादं कुर्मो द्विजोत्तमैः जये स्माकं मतं सत्यास्त्र वेशा
स्तु तथाध्वनि २२ कुलपक्षोऽथ दूतैः स्वैर्बोधवंतं समाहूयत् सर्वोपचारैरभ्यर्च्य कदंबस्रजयोत्सुकः २३
सर्वं विज्ञापयामास तस्मै प्रत्यक्षशंभवे सर्वमस्तु श्च द्वत्युक्त्वा हालास्येश्वरमादरात् २४ ॥ ७ ॥

ज्ञापयामास १४ १५ ज्वरेणेति रंध्रं छिद्रं आक्रमणसमयमित्यर्थः विन्दन्ति लभन्ते इति ता दृशाः शाक्याः सौगताः १६ पुष्पेति पुष्पकेत
नं नगरं कदनं कलहं १७ पंचेति देविका राज्ञी तया दत्तैः स्वकीयैरपि द्रविणैः धनैः १८ १९ २० २१ २२ कुलेति कदंबराणां सौगता

नांजयेउत्सुकः उत्कंठितः २३ २४ २५ वैदिकाइति कृशाः दशपञ्चदशसंख्याकाः वैदिकाः अभीताः भयरहिताः २६ २७ पराजि
तस्येति अत्रवादेपणः द्यूतोत्स्रष्टधनं २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्या

अथापरेद्युः प्रत्यूषेवैदिकाः सौगताअपि विवादायोद्यमंचक्रुर्हालास्येश्वरसंनिधौ २५ वैदिकास्तुदशा
भीताः कृशाः पंचदशाभवन् एकश्चबोधवानासीत्तेषांमध्येयथारविः २६ अथप्रसंगस्यारंभेबोधवाना
हसौगतान् षट्त्रिंशद्दशसाहस्रसंख्यातान्राजसंनिधौ २७ पराजितस्यशूलाग्रेस्थितिरत्रपणोस्त्वितः त
थेतितैरनुज्ञातेवादः प्रववृतेमहान् २८ सर्वशक्तिः परंज्योतिर्हालास्यपतिरीश्वरः बोधवद्वदनेस्थित्वा
जिगायसकलार्हतान् २९ शूलेष्वारोपिताः सर्वेवेदबाह्याः सहानुगाः ववर्षमुदितः शक्रः सुभिक्षास्सर्वे
तोदिशः ३० अथाऽऽगताद्विजाः सर्वेवेदोक्तंकर्मचक्रिरे राजाचकुलपक्षश्चबोधवंतमहेश्वरम् ३१ सिं
हासनंप्रदायास्मैनेमतुस्तस्यपादयोः राज्येभिषिच्यराजानंययौस्वंबोधवान्पुरम् ३२ पुष्पध्वजोयथापूर्वं
शशासवलयंभुवः कुलपक्षोमहेशानपादाब्जरूढभक्तिमान् ३३ शिवप्रसादात्कालेनकैलासपदभागभूत्
३४ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेचत्वारिंशोऽध्यायः ४०॥ ॥श्रीअगस्त्यउ० यस्तुपंचाक्षराचार्यपादाब्ज
ध्यानतत्परः प्रीतस्तस्मैमहादेवः प्रयच्छतिनिजंपदम् १ प्रथितात्रकथाकाचिच्छ्रूयतांवर्ण्यतेमया यस्याः श्रवणमा॥

ख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांचत्वारिंशोऽध्यायः ४०॥ ॥श्री॥ अथगुरुभक्त्यामहादेवः प्रसन्नोनिजपदंददातीत्याह यइतिपञ्चा
क्षरस्यआचार्यः व्याख्याकृत् तस्यपादाब्जयोः ध्यानेतत्परः आसक्तः १ इतिहासंअवतारयति प्रथितेति उत्तमापराभक्तिः २ ॥ ४१ ॥

२ ४ ५ ६ ७ गुरुलक्षणमाह अन्यूनेति सुमुखः सुन्दरः शान्त इत्यादितंत्रोक्तलक्षणलक्षितः ८ वेदेति आचार्यो गुरुः यदि लभ्येत तस्य पु

मिथिलानगरे कश्चिद्विद्याभूरामिधो द्विजः सर्वविद्यास्वनौपम्याद्विद्याभूरिति स्मृतः ३ सपर्यालोच्य सकलान्वेदान्शास्त्राणि बुद्धिमान् विरक्तः सर्वभोगेभ्यो प्रवृत्तो मुक्तिसाधने ४ अधीतास्त्रमया वेदाः शास्त्राणि पठितान्यपि कलहं कंठशोषं च गर्वं चापि फलं त्वमी ५ शब्दब्रह्मार्णवे तावत् अगाधे चरतो मम पंचाक्षरमहामंत्रः सारवानितरद्वृथा ६ इंद्रजालकलेवान्यत्तमिथ्याफलदमीरितं आचार्येणोपदिष्टोऽयं मुक्तिदः स्यान्महामनुः ७ अन्यूनाधिकगात्रश्च दृष्टलोकपरावरः शिवभक्ताग्रणीः क्षांतः सर्वसंशयभेदनः ८ वेदोक्तसमयाचारसंपन्नो ब्रह्मविद्द्विजः आचार्यो यदि लभ्येत तस्य किं बहुसेवया ९ उदिते दिवसाधीशे दीपयत्नो निरर्थकः यथोक्ताचरणं तस्य शिष्यो न विसृजेद्यदि १० त्रयो भवंति तस्यापि दासा ब्रह्महरीश्वराः तथाविधो मे कुत्र स्यादाचार्य इति बुद्धिमान् ११ प्रदक्षिणीकृत्य भुवं पतस्थे द्विजसत्तमः स ब्राह्मणेषु बहुशः संचरन्नात्मसंमतम् १२ नोपलेभे गुरुं कंचित्सदृशं सर्वतो गुणैः तत्र क्रमेणाभ्यगमन्नगरं कमलालयम् १३ रुद्रपादमहातीर्थे स्नात्वा त्यागेश्वरं विभुं सेवमानस्त्रिसंध्यं च मासत्रयमवर्त्तत १४ प्रार्थयामास देवेशं सर्वलक्षणलक्षितः भवानिव गुरुः कश्चिद्भूयादित्यन्वहं हरम् १५ अद्याद्य रात्रे भक्तो मे कश्चिदत्रागमिष्यति संप्रार्थितस्ते भविता गुरुः सुंदरनामभाक् १६ वेदभूरमिति प्राह स्वप्ने त्यागेश्वरो विभुः उत्थितः स तु देवायनलागादीशसं

रुषस्य बहूनां सेवया किं प्रयोजनं आचार्यवान् पुरुषो वेदेति श्रुतेरितिभावः ९ तत्र दृष्टान्तमाह उदित इति १० ११ १२ नेति नोपलेभेनलब्धः

१८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ सद्इति मे सख्युः मित्रस्य शिवस्येत्यर्थः शिवसुन्दरयोः सख्यं प्राक्

घातरुद्रीयमंत्रेण तुष्टाव परमेश्वरं अथादित्येपरांबोधौ निमग्ने नागरे जने १८ संसुप्ते त्यागराजस्य धन्यमे
कांतसेवया प्रेयसीशयनोल्लासवेषधारिणमागतम् १९ प्रतिबिंबं महेशस्य दिव्यलक्षणलक्षितं सुंदरं
वीक्ष्य सहसा विद्याभ्रूरोतिविस्मितः २० गृहीत्वा पादयोस्तस्य प्रणामशतमातनोत् कस्त्वं किं ते कृतं इति दिष्ट
श्चस्तेनात्मनोखिलम् २१ तस्मै निवेद्य वृत्तांतं ययाचे मनुमुत्तमं प्रयांतं प्रेयसी वेश्मा प्यनुक्त्वा किंचिदुत्तर
म् २२ अन्वीयात्सुंदरं धीमान् छायेव सद्देहिनं सुंदरे तं गते वेश्म बहिः कक्षांतरे स्थितः २३ पृष्टः कस्त्वं कि
मत्रेति विद्याभ्रूस्तदाश्रयः ऊचे सुंदरदासं त्वं मुमुक्षुं शरणागतम् २४ ते च तस्यैव दंतिस्मत वृत्तांतमशेष
तः सुंदरं प्राह वेश्या साहसं तीशयनांतरे २५ कथं गुरुस्त्वं धूर्तोसि मुमुक्षोरग्रजन्मनः त्वयोपदिष्टं किं वास्यान्मु
क्तः बंधोत्र जेन्नुसः २६ स सुंदरः प्रियामाह परिहासोत्र नोचितः निदेशादुपदेक्ष्यामि सख्युर्मे मनुमुत्तमम्
२७ न पुनर्जन्म तस्यास्ति न मे चाऽऽवां हसंति ये तेषामेव महाघोरे संसारे भ्रमणं भवेत् २८ इत्युक्त्वा तां स
माश्लिष्य सुष्वाप निशि सुंदरः अथ स्वप्ने समागत्य तमाह त्यागनायकः २९ हे सुंदर सखे वाचं मदीयां श्रो
तुमर्हसि भक्तश्चैव विरक्तश्च पात्रभूतो द्विजोत्तमः ३० पंचाक्षरोपदेशेन कृतार्थः क्रियतामिति ॥ अथ प्रातः
समुत्थाय गच्छंतं सुंदरं द्विजः ३१ नमस्कृत्यानुवव्राज भावयन्नु भवमेव तं प्रीतश्च सुंदरस्तस्मै स्नाताय कमला

बहुधावर्णितं मनुं मंत्रं २७ २८ २९ ३० अथेति स्वप्ने शिवनिदेशानंतरं ३१ ३२ ३३ ॥

पंचाक्षरार्थमाह मलेति कायिकवाचिकमानसिकभेदेन त्रिविधं मलं तस्य नाशः अर्थो वाच्यो यस्य शिवशब्दार्थः पशुपाशनिवृत्तिप्र
योजनकः किंच पशुशब्दस्य वर्णमर्यादया कादिनवेत्यादिरीत्या पकारस्य एकत्वसंख्यार्थः पादिपंचेति वररुचिसूत्रात् शुकार
स्य पंचत्वसंख्यार्थः तथाच तयोर्मेलने अंकानां वामतो गतिरिति न्यायेन एकपंचाशद्भवति तस्य च लक्षणया हि पंचाशदर्थः तान्
पाशान्मोचयतीत्यर्थः तदुक्तं शिवरहस्ये पंचक्लेशै र्द्विपंचाशत्पाशैर्बध्नाति यः पशून् स एव मोचकस्तेषां भक्त्या सम्यगुपा-
सितः इति पौराणिकरीत्या निष्कर्षः अथवा अणुर्भेदः कर्म्म चेति त्रयः पाशास्तत्राज्ञानमणुः तच्च चैतन्यस्वरूपे आत्मन्यात्मत्वाभा
वो देहादावनात्मन्यात्मत्वज्ञानं चेति द्विविधं द्विविधमप्येतत्संभूयाणवं मलमित्युच्यते अणुपदवाच्यत्वं चास्यापरिच्छिन्नस्याप्या

उपादिक्षन्महामन्त्रं पञ्चार्णं पापनाशनं तदर्थं बोधयामास भक्त्या प्रातः स सुंदरः ३३

मलत्रितयनाशार्थो नमः शब्दोस्य वाचकः तस्यार्थः शिवशब्दश्च पशुपाशनिवृत्तये ३४

त्मनः परिच्छेदकत्वात् तदुक्तं सौरसंहितायां आत्मनोणुत्वहेतुत्वादणुमालिन्यतो मलमिति एकस्यैवात्मनो नानात्वं तु भेदः तत्र मूलका
रणं मायाख्यं तत्त्वे त्रिगुणमेकं तज्जन्यं सप्तमादिषट्त्रिंशांततत्त्ववृन्दमपरमिति द्विविधमपि मायीयं मलमित्युच्यते विहितनिषिद्धक्रिया
जन्यं शरीरदानक्षममदृष्टं तु कर्म तदपि पुण्यपापभेदेन द्विविधमपि संभूय कार्मणं मलमित्युच्यते एतेषु अणुकर्मभेदेषु उत्तरोत्तरं
पूर्वपूर्वव्याप्यं सर्वमिदमभिहितं प्रत्यभिज्ञाशास्त्रे स्वातंत्र्यहानिर्बोधस्य स्वातंत्र्यस्याप्यबोधता द्विधाणवं मलमिदं स्वस्वरूपाप-
हारतः भिन्नवेद्यप्रथात्मात्र मायीयं जन्मभोगदं कर्तर्यबोधे कार्म्मं तु मायाशक्त्यैव तत्त्रयमिति स्पष्टतरमुक्तं शैवसूत्रवार्त्तिके नन्वेवं
विधविश्वस्य चैतन्यं चेद्वपुस्तदा कथं बंधस्य संबंध इति शंकां व्यपोहितुं अश्लेषाश्लेषपाठाभ्यां सूत्रमाह महेश्वरः अज्ञानं बंधः अ
ज्ञानमिति तत्राद्यं चैतन्यस्वरूपिणि आत्मन्यनात्मताज्ञानं ज्ञानं पुनरनात्मनि देहादावात्ममानित्वं द्वयमप्येतदाणवम् मलं

स्वकल्पितंस्वस्मिन्बंधःस्वेच्छाविभावितःकिमाणवमलात्मैवबंधोयत्नेस्तुदीर्यते योनिवेगैःकलाशरीरंयोनिभेदप्रथाहेतुःमायाव
र्गेस्तदुत्थितःकलादिक्षितिपर्यंतस्तत्वराशिस्तदात्मकः मायीयाख्यंमलंतत्तद्भिन्नवेद्यप्रथामयं कलेतिकायमालिन्यपरिच्छेदकरीन्द्र
णां व्यावृत्तिःपुण्यपापात्मशरीरंयस्यतस्यतुनः कार्मणंमलमेतस्मिन्नूयेबंधोनुवर्त्तत इति एवंभूतेषुत्रिषुपाशेष्वेकेनद्वाभ्यांत्रिभिरपिबंध
प्रयुक्ताजीवाअपित्रिविधाःपशुपदेनोच्यन्ते यद्यपित्रयाणांप्रस्तारेष्वेकएकस्त्रयोद्विकास्त्रयस्त्रिकएकइतिसप्तविधाजीवाःसंपद्य
न्ते तथाप्यणुकर्मभेदानामुत्तरोत्तरस्यपूर्वपूर्वव्याप्यत्वनियमात्तिस्र एवपशोर्विधाः तेचपशवोनित्याहृदये शुद्धमिश्राःशुद्धपदैर्व्य
वह्रियंते स्वच्छन्दतंत्रादौतुविज्ञानकेवलाःप्रलयाकलाःसकलाइतिव्यवहृताः तथाचोक्तम् पशवस्त्रिप्रकाराःस्युस्तेष्वेकेसक॰
लामताः प्रलयाकलनामानस्तेषांकेचिन्महेश्वरि विज्ञानकेवलास्त्वन्येतेषांरूपंक्रमाच्छृणुइति तेषुत्रिभिरपिपाशैर्बद्धः सकलःत
दुक्तं अनादिमलसंछन्नोमायाकर्माद्यवृतोविभुः शरीरेशिवतत्वज्ञोभेदैकरसिकोलघुः सर्वदाकर्मकर्त्ताचस्वकर्मफलभाजकः नि
त्यंविषयसंसक्तः सकलःपशुरुच्यते अत्रमलमायाशब्दावणुभेदपरौ एतेचसकलाख्याःपशवोमलपाकापाकाभ्यांद्विविधाः तत्रये
पक्वमलत्रयास्तेषांमध्येअष्टादशोत्तरशतसंख्याकाःसिद्धाःपरिपूर्णशिवानुग्रहवशान्मंत्रेश्वरतांआसादयंतेतेचशतंरुद्राख्याअष्टौशतमंड
लिनो अष्टौक्रोधभट्टारकादयो वीरेश्वरःश्रीकंठश्चेतिद्वाविति अन्यानप्याचार्यरूपेणशिवएवानुगृह्णाति अपरिपक्वमलत्रयास्तु
भोगेनमलपाकायनानायोनिषुनियुंक्ते सोपिचानुग्रहएव तदुक्तं मलादीनामपाकेतुसामान्यानुग्रहोभवेत् आधिकारिकमैश्वर्यंशिवानु
ग्रहमात्रतः पशवस्त्रिप्रकारास्तुप्राप्नुयुःपरमेश्वरीति नानायोनिषुपाकायनियुंक्तेनुजिघृक्षयेति अणुकर्माख्यपाशद्वयबंधास्तुप्रलयाक
लाः तेपितयोःपरिपाकतदभावाभ्यांद्विविधाः तेष्वन्त्याःकर्मवशादुत्तमयोनिषुजायंते आद्येषुयत्रेश्वरानुग्रहस्तेभुवनेश्वराभवंति त
दुक्तंस्वच्छंदसंग्रहे मिश्राःप्रमातृरूपाःस्युः प्रलयाकलसंज्ञिकाः पुर्यष्टकशरीराश्च पृथक्कर्मवशास्त्रियेसर्वयोनिषुसंप्राप्यभोगादन्याः

स्वस्वकर्मणा भुक्त्वा भोगानितेषांतुकर्म्मसाम्येशिवःस्वयं सुपक्कमलकर्माणस्तान्किंचिदनुगृह्यच जलादिजडतत्वानांमध्यलोकेश्वरा
स्त्रिधेति आणवोमलमात्रबद्धाविज्ञानकेवलाः तदुक्तं मलमात्रेणसंबंधःपशुर्विज्ञानकेवल :सपक्कमलविज्ञानकेवलःसस्वयंप्रियेद्
ति तेपिसमाप्तकलुषाअसमाप्तकलुषाश्चेतिद्विविधाः तत्राद्याविद्येश्वराः अंत्यास्तुसप्तकोटिमहामंत्रात्मकाः नचतेषांजडत्वमिति
शंक्यं शब्दरूपशरीराणांजडत्वेपिशरीरिणामस्माकमिवचेतनत्वोपपत्तेः अतएव मृगेंद्रसंहितायां आधानादिमलोपेतःसर्वकृत्स
र्वदृक्शिवःपूर्वव्यत्यासितस्याणोःपाशजालमपोहतीति आगमिकाअप्याहुः भुक्तिंमुक्तिमथाणूनांस्वव्यापारेसमर्थानांजडवर्गस्य

मंत्रेणानेनसततंतमुपास्वमहेश्वरं तस्यैक्यसंप्रदानार्थंसंप्रदायोयएषते ३५ वर्णितस्त्वंकृतार्थोसिकामक्रो
धौसदात्यज समुद्रःस्वविकारेषुयथासततमन्वितः ३६ तथास्यकरणंकार्यदृश्येभातिमहेश्वरः मंत्रोयं
गुर्वभक्तानांनैवसिध्यतिकर्हिचित् ३७ गुरौमाहेश्वरीबुद्धिर्वेदबुद्धिस्तदुक्तिषु तस्यधन्यस्ययस्यास्तिक
र्मणीश्वरकृत्यधीः ३८ तस्यायंमुक्तिदस्सद्योनात्रकार्याविचारणा शिववत्पूजनीयास्तेशिवभक्तास्तुसर्व
तः ३९ गुरुर्यथातथापूज्याःसर्वत्रब्रह्मवादिनः दिव्यंचक्षुश्चदत्तंतेस्वैरंसंचरमाभयम् ४० ॥ ७ ॥

विधत्तेसर्वानुग्राहकः शंभुरिति अपक्कमलजीवत्वादेवमंत्राणामणुसञ्ज्ञापि एवंषड्विधानामपिपशूनांमलपाकतारतम्यादनंताभेदाः
तेषांच तत्तत्तारतम्यार्थयोनिप्रापणैश्वर्यदानान्यपिभोगेनमलपाकार्थत्वात्पाशविमोचनरूपाण्येव तथाचपशूनामुक्तरूपाणां पा
शान्मलान्विशेषेणतत्तद्योग्यतानुसारेणमोचयतीतिपशुपाशविमोचकः ३४ मन्त्रेणेति समुपास्वसम्यक्उपासनांकुरु ३५ वर्णि
तइति समुद्रःस्वविकारेषुजलमयेषु यथा अन्वितः अनुस्यूतः समुद्रस्यजलस्यैव मेघद्वारावृष्ट्यासर्वत्रानुगमादितिभावः ३६ तथा

अस्यशिवस्यकरणंकृतिः कार्यंदृश्येजगतिभाति ३७ ३८ ३९ ४० इतीति स्तुतादिषु आदिनाजम्भादिपरिग्रहः ४१ ४२ ४३ ४४ गते इति भवितासे भविष्यामि ४५ ४६ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायां

इत्यादिष्टःस्वगुरुणास्वपदंप्राप्यभूसुरः ध्यायन्सुंदरपादाब्जनामचास्यस्तुतादिषु ४१ वस्त्रान्नगंधपुष्पाद्यैःशिवभक्तान्समर्चयन् नित्यंद्वादशसाहस्रंजपन्पंचाक्षरीमनुम् ४२ मलत्रयविनिर्मुक्तोजीवन्मुक्तोबभूवह कदाचिदंजुलपुरेनिवसन्ज्ञानचक्षुषा ४३ परेद्युरपिकैलासयात्रांस्वगुरुवांछितां विज्ञायमनसादध्यौकर्त्तव्यं भूसुरोत्तमः ४४ गतेप्राणेशरीरस्यज्योतिषश्चापिचक्षुषः विज्ञानदेतिरोभूतेभवितासेतथास्त्विति ४५ इतिनिश्चित्यमनसाप्राणानायम्ययोगतः कलांभूतमयींत्यक्त्वाशिवसायुज्यमाप्तवान् ४६ इतिश्रीस्कंदोपपुराणे भक्तविलासेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ अन्नंक्षीरंफलंवापियोदद्यात्शिवयोगिने भवानीशंकराभ्यांचपूजितोमुक्तिमेतिसः १ इतिहासोस्तिलोकेषुप्रथितःपूजितःसुरैः उच्यतेश्रवणाद्यस्यजायतेभक्तिवैभवम् २ कवेरतनयापूरसदावर्द्धितसंपदि शाल्मलीवननामास्तिपुरंसुरपुरोपमम् ३ यत्रहर्म्येषुरम्येषुपूजितारत्नराशयः स्पर्द्धतेमेरुणानित्यंवर्द्धमानादिनेदिने ४ तत्राभूद्धनदत्ताख्योवणिजांप्रवरोवणिक् नित्यान्नदानाद्भक्तानांकिंकरीकृतशंकरः ५ अनपत्यतयासर्वमपूतंस्वममन्यत उपास्तेस्मव्रतैःशंभुंअप

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१॥ ॥श्री॥ अथशिवभक्तेभ्योऽन्नपानादिदातुःभवानीशंकरप्रीतिपूर्वकंमुक्तिर्भवतीत्याह अन्नमिति १ २ कवेरेति कवेरतनयाकावेरी तस्याःपूरेणप्रवाहेणवर्धितासंपत् यस्यतादृशि दक्षिणदेशेइत्यर्थः ३ ४ ५ अनपत्येति अनपत्यतया सन्तानरा

७ ८ कन्यायाःनामसहेतुकंनिर्वक्तितयेति ९ सेति मुदेति सहार्थे तृतीया तथाच मातापित्रोःहर्षेण साकं वर्द्धिंगतवतीत्यर्थः १० आपादेतिनि

तस्यशंभुप्रसादेनकन्याकाचिदजायत यथाहिमवतोगंगालक्ष्मीर्दुग्धांबुधेरिव ७ वणिग्विलोक्यतांकन्यांक
लामिवकलानिधेः मुमुदेचात्मनोवंशंतयापूतममन्यत ८ तयायतःकुलंपूतंधनदत्तस्ततःपिता चक्रेपूत
वतीनामतनयांतांमहाधनः ९ सापिपित्रोर्मुदाबालाववृधेरूपशालिनी धनदत्तगृहेयद्वल्लंदतेकल्प
वल्लरी १० आपादकेशंविविधरत्नाभरणजालकैः भूषितामोहयामासबाल्यएवनिधिश्रियम् ११ शिवभ
क्तवितीर्णेनभस्मनावणिजांपतिः दीर्घायुष्याभिवृद्ध्यर्थमलंचक्रेसुतामपि १२ कालेसमानंनिश्चित्यरूप
द्रविणसंपदा सुतंपरमदत्ताख्यंनागपूर्वेणिजंवणिक् १३ आहूयप्रददौकन्यांधनदत्तःसबंधुमान् वणि
ग्वधूवरौयुक्तौरतिपंचशराविव १४ वितेरतुर्मनःप्रीतिंबंधूनांपश्यतांपुरः प्रार्थयित्वाथपितरौवरस्यनिज
मंदिरे १५ स्थापयामाससुतयासार्द्धंपरमदत्तकं नित्यंपरमदत्तोपिशिवभक्तसहस्रकम् १६ भोजयित्वा
स्वयंभुंक्तेपूतवत्यागृहांतरे अर्द्धंविभज्यस्वधनंजामात्रेसददौमुदा १७ निर्मायहर्म्यमपरंवणिक्परमदत्त
कं तत्रप्रवेशयामासकन्यांजामातरंतथा १८ सर्वसंपत्समृद्धंतद्दंपत्योर्मंदिरंतयोः अंतःपुरोत्तमंसिद्धंलक्ष्मी
माधवयोरिव १९ तयान्नंशिवभक्तेभ्योदीयतामनिवारितं इतिपूतवतीभार्याशिवभक्तःसमन्वशात् २०
आबाल्यंशिवभक्तासाभक्तानभ्यागतान्गृहे सक्षीराज्येनचान्नेनतर्पयामाससर्वदा २१ ॥ ७ ॥

धेःपयादेःश्रियंमोहयामास निधिभ्रान्तिमुत्सारयामासेत्यर्थः ११ १२ १३ १४ वितेरतुर्ददतुरित्यर्थः १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ ॥ ॥

२२ २३ २४ अथेति सहकारफलद्वयं आम्रफलयुग्मं २५ २६ २७ भवितेति तयोःशिवभक्तदत्तयोःफलयोर्मध्ये २८ २९ ३० ३१

भक्तान्ररक्षमातेववांछितान्नप्रदानतः बुभुजेयुवतिःकालेभोगान्शच्याश्चदुर्लभान् २१ पयःफेननिभा
शय्यानवरत्नमयंगृहं अनुकूलश्चभर्तास्याःपुपुषुर्मुदमुत्तमाम् २३ उपचारेषुभक्तानांनालस्यंक्वचिदाश्र
यत् गमयामाससमयंभक्तिमूर्त्तैवशांकरी २४ अथैकस्मिन्दिनेकश्चिद्दूतःशंभोरुपायनं ददौपरमदत्ता
यसहकारफलद्वयम् २५ एकनालंतदादायपूतवस्यै ददौचसः अथापरेद्युस्तद्गेहंगिरीशोभक्तवेषधृक् ॥
२६ आगत्यक्षुधितोस्मीतित्वरयामासतांसती पूतवत्यपितंनत्वाजगादविनयान्विता २७ भवितासमये
पाकःकिंचिदन्नमिहाधुना भुज्यतामितिसक्षीरंफलमेकंतयोरपि २८ तद्दत्वाभोजयामासतृप्तःसोपितिरो
दधे सिद्धानांमहिमागोप्यइतिसाहृदितद्दधे २९ प्राग्भुक्तवद्भिःस्वगृहेविहिताशीस्तपस्विभिः सायंपरमद
त्तोपिभोक्तुमंतर्गृहंययौ ३० भर्त्रेपरमदत्तायहितमन्नंपयोघृतं दत्वातंभोजयामासददावाम्रफलंचतत्
३१ अमृतास्वादसरसंतत्फलंप्राश्यहृष्टधीः अन्यत्क्केतिमुखंतस्यावीक्षतेस्मवणिग्वरः ३२ अथसास्वकृ
तंवक्तुमशक्ताभयपीडिता महानसमनुप्राप्यविधूतकरपल्लवा ३३ रक्षेतिमनसाशंभुंशरणंपूतवत्यगा
त् शिवाज्ञयातत्सदृशंफलंतस्याःपुरोऽपतत् ३४ मुदितातद्ददौभर्त्रेबुभुजेसोपितत्फलं पूर्वभुक्तफलात्
स्वाद्वतरंफलमवेत्यतत् ३५ इदंकुतःसइत्याहभार्यांकरुणयाविभोः इतिसापूतवत्याहप्रहसन्नाहतांवणि

३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ० ० ० ० ० ०

३७ ३८ ३९ शिवेति यद्यस्मात् दास्यकारिणी कैङ्कर्यकर्त्री पार्वत्या दास्यमनुचितमिति शिवद्रोह इतिभावः ४० त्यागेइति धर्मपत्नी त्यागे अहंपापः पापिष्ठोभविष्यामि त्रिषुद्वये पापपुण्यसुखादिचेत्समरः सहवासे महद्भयं देवतापराधसंभवादितिभावः ४१ वाणि

कारुण्यंत्वयिचेच्छंभोरन्यदानीयतांफलं इत्युक्त्वांतप्रविश्यैषा चतुर्वर्गफलप्रदम् ३७ पूतवत्यस्मरत्ताहक्फ लमन्यद्दौशिवः भर्त्रैतदपिसादत्वाप्रहर्षमतुलंययौ ३८ भीतःपरमदत्तोभूत्पूतवत्याःसवैभवात् वशीकृतो नयाशंभुःब्रह्मादीनामगोचरः ३९ शिवद्रोहोमयाप्राप्तःयदियंदास्यकारिणि पार्वतीनूनमेषास्यान्नोचेच्छ क्तिःक्वेदृशी ४० त्यागेतुपापोभवितासहवासेमहद्भयं कथंनुखलुकर्त्तव्यमितिचिंतांददौहृदि ४१ वाणिज्य व्यपदेशेनगच्छाम्यहमितोन्यतः इतिनिश्चित्यमनसामहत्यांनाव्यसौवणिक् ४२ वस्तून्यारोप्यविविधान्य गाद्द्वीपांतरंप्रति ययौपूतवतीशक्तिमद्भुतांमनसास्मरन् ४३ द्वीपांतरंगतेनाथेपूतवत्यपिसान्वहं दत्वान्नंशि वभक्तानामेकभुक्त्याव्यतिष्ठत ४४ ततःपरमदत्तोपिगृहीतधनसंग्रहः देशंसमुद्रमार्गेणप्राप्यपाण्ड्यस्यभूसु राः ४५ अन्यांवणिग्वरसुतामुद्वाह्यन्यवसच्चिरं तस्यांकाचिदभूत्कन्यानाम्नासवणिजांवरः ४६ चक्रेपूतव तींतस्याःस्वापराधविशुद्धये धनदत्तश्चिरगतमथजामातृस्वजनैः ४७ आप्तैःपाण्ड्येस्थितंज्ञात्वातत्राप्रेरयदा त्मजां साबंधुभिःपरिवृतावृतापरिजनैरपि ४८ जगामभर्त्तुर्निकटमारूढशिबिकोत्तमा श्रुत्वापरमदत्तस्ता मागतामंतिकेततः ४९ ननामपादयोस्तस्याःसहपुत्र्याचभार्यया अभिप्रायमशेषेणपूतवत्यैन्यवेदयत् ५०॥

ज्येति महत्यांनाविनौकायां ४२ ४३ द्वीपेति एकभुक्त्या एकवाराशनेनप्रोषितेमलिनाकृशेतिस्मरणादितिभावः ४४ ४५ ४६ ४७ ४८

५१ ५२ ५३ इतीति अंगात् निजशरीरात् सर्वमांसानियोगतः योगशक्त्यादुधावकंपयामास ५४ पैशाचमिति तेतवशिवस्यभूतपतेः से वार्थेसेवार्थंभूतरूपेणैवभूतपतेःसेवांसुकरेतिभावः भजेमभवदंतिकं प्रकृतिमेत्यपैशाचिकींकिमित्यमरसंपदः प्रमथनाथनाथा

तवापराधमुध्यर्थंकन्यांत्वन्नामचिन्हिता त्वामहंदेवताबुध्याशरणंपूतवत्यगाम् ५१ यद्यत्राप्यागता सात्वमहंगच्छामिचान्यतः इतितेनोदितासाध्वीपूतवत्याह्वनायकम् ५२ त्वदर्थंरक्षितमिदंवपुर्मेना थनान्यथा यदित्वयापरित्यक्तागच्छाम्येषाशिवांतिकम् ५३ इतिसाब्राह्मणांस्तत्रमेलयित्वामहाध नैःपूजयित्वादुधावंगात्सर्वमांसानियोगतः ५४ पैशाचंरूपमस्मार्षीत्सेवायैतेभवत्विति तस्याह्रूपंत थैवासीद्यधुलेकाश्चविस्मयम् ५५ तदानींप्रमथैर्नीतंविमानंचंद्रपांडुरं पूतवत्यधिरुह्यागात्कैलासाद्रु रुपत्यकाम् ५६ अम्रसुक्तश्चरणस्पर्शैःकैलासस्येतिमौलिना तपसारूढ्यशैलेंद्रमागच्छंतींहरांतिकम् ५७ दृष्ट्वादेवीगिरिसुतापप्रच्छतदुदंतकं पिशाचीकेयमायातिचरंतीमौलिनांतिकम् ५८ अस्यास्तुविकृतंरू पंतपःशक्तिर्महत्तरा योजनानांचतुर्विंशत्सहस्राणिमहीतलात् ५९ मूर्धातीयोपरिगिरेर्मेत्यातातवचांति कं अथगौरींजगादेशःस्मयमानमुखांबुजः ६० मातामभेयंकल्याणीभक्तास्मेयोषितामया पूजनीयातवेत्युक्त्वा सतांगिरिजयासह ६१ प्रत्युद्गम्यजगादेशोमातस्तेकिमनामयं इतएहीत्युवाचार्यांप्रणमेतिशशासच ६२ ॥

महे इतिप्राचीन प्रयोगोपि ५५ तदानीमिति उपत्यकां समीपभूमिं उपाधिभ्यामिति त्यकन्प्रत्ययः ५६ ५७ दृष्ट्वेतितस्याः पिशाचिकायाः उदंतकं वृत्तान्तम् ५८ ५९ ६० ६१ प्रत्युद्गम्यते अनामयंकिं आरोग्यं किमिति प्रश्नः ६२ ॥

६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ सभामिति यत्रसभायां नंदीवेत्रधरः मायागुणत्रयसाम्यावस्थापन्नाप्रकृतिरेवयवनिकांशुकः तिर
स्करिणीपटः ६९ ७० चत्वारइति छंदसांवेदानांप्रसवित्रीमातागायत्रीत्यर्थः साचत्रिपदासैवकक्षात्रयंकोष्ठत्रयम् ७१ विताने

नमस्त्वार्यैदेवायसर्वांतर्यामिनेत्वयि गौरीमाभाष्यजरतीजगादपरमेश्वरम् ६३ कैलासशृंगेगिरिजासमेतो
दृष्टोमयात्वंयऽदृतोसिधन्या त्वद्वांछितंकिन्नुमयेतिपृष्टातेनाहसापूतवतीमहेशम् ६४ आनंदनृत्यंभव
तोद्रष्टुकामास्मिशंकर स्ववांछितंकिंनाथेतिसम्पादयामिवांछितम् ६५ दर्शयिष्यवटारण्येनृत्यंतत्रैवग
म्यतां इत्युक्तानहिमेशक्तिर्गंतुमस्तीतितत्रसा ६६ पदंगृहीतुमीशस्यप्रवृत्तांतदधेहरः अथतामात्तयाशं
भोःहस्ताग्रेणविनायकः ६७ स्थापयामाससदसिवटारण्येहरालये आसोन्मीलद्दृशौवृद्धापरितस्तमवै
क्षत ६८ सभांददर्शमहतींनवरत्नविभूषितां यत्रवेत्रधरोनंदीमायायवनिकांशुकः ६९ वल्लकीवादि
नीवाणीवंशगानपरेंदिरा मर्देलाघातकोविष्णुःतालहस्तश्चतुर्मुखः ७० चत्वारोदीपिकावेदाःसनका
द्याःसदस्थिताः कक्षात्रयंभगवतीप्रसवित्रीचछंदसाम् ७१ वितानंक्षौमवलयोदर्शनान्यखिलान्यपि स
प्तकोटिमहामंत्राःकीर्णानिकुसुमानिच ७२ पंचाक्षरीभद्रपीठंचद्राऽदित्यौचदर्पणे साक्षिणीचपराशक्तिःशां
करीपरदेवता ७३ सभांपूतवतीदृष्ट्वाकैलासंलोककौतुकं संत्यज्यसहसोद्याय किमेतदितिविस्मिता ७४
अथतस्यैमहादेवःदर्शयित्वास्वतांडवं सदेहमुक्तांतांकृत्वास्थापयामासचांतिके ७५ इतिश्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४२॥

ति वितानंउल्लोचः तस्यक्षौमवलयोगौरपट्टवस्त्रमंडलं दर्शनानिशास्त्राणि ७२ पंचेति भद्रपीठंसिंहासनंशांकरीशक्तिः उमा

७३ ७४ ७५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तिविलासप्रकाशिकायांद्विचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४२॥ ॥शिवभक्तसेवानामकीर्त्तनपूजान्यतरेणापिमृत्युरपसरतीत्याह सेवयेत्यादि १ २ अस्तीति प्रासादैः देवानांराज्ञांवा गृहैःप्रासा

श्रीअगस्त्यउवाच सेवयाशिवभक्तानांनामसंकीर्त्तनेनच सपर्ययावास्यपुनरपमृत्योर्निवारणम् १ इतिहासोमहानत्रमहद्भिःसमुदाहृतः यमाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेमृत्युबंधनात् २ अस्तिचंद्रपुरंनामचंद्रमंडलपांडुरैः महाधनानांप्रासादैःपरितःपरिमंडितम् ३ स्वधर्मनिरतैर्वर्णैःसर्वतःसमलंकृत आभूतिचरणाख्योभूत्तत्रकश्चिद्द्विजोत्तमः ४ इष्टापूर्त्तैयशोयस्यविमलीकुरुतेजगत् अग्रणीर्वेदविदुषांशिवभक्तोजितेंद्रियः ५ येनवैदिकसिद्धांतोजिनान्जित्वाप्रतिष्ठितः वागीशस्यपदेतस्यसद्धोभक्तिमुत्तमाम् ६ स्वेनालयेषुसर्वत्रनिर्मितेषुपिनाकिनः वापीकूपतडाकानामंतिकेचशिलांतरे ७ धर्मःस्वकीयःसर्वोपिवागीशस्येत्यघोषयत् विलिख्यस्थापयामासप्रथासुचविशेषतः ८ वागीशोपितदाशंभोःस्थानेषुभुविपर्यटन् घर्मेकदाचिन्मध्यान्हेस्वेच्छयाप्रापतत्प्रपाम् ९ पयःसुरभिलंतत्रपीत्वाशीतंगतश्रमः निर्मितामुपलस्तंभेददर्शाक्षरमालिकाम् १० जिताईतस्यधर्मोयंवागीशस्येतिनिर्मलं विस्मितःप्रीतिमानाहतस्यकृत्याधिकारिणः ११ प्रपाधर्मोत्रकस्यायमितितेप्रावदन्मुदा आभूतिचरणोनामकश्चिद्वागीश

दोदेवभूभुजामित्यमरः ३ ४ इष्टेति इष्टंयागादिकर्म पूर्तंखातादिकर्म इमेद्वेकर्मणी अग्रणीः अग्रग्रामाभ्यां नयतेर्णइतिणः ५ ६ स्वेनेति स्वेननिर्मितेष्वित्यन्वयः ७ धर्मइति प्रपासुपानीयशालासु ८ ९ १० जितेति जिताःआर्हता बौद्धायेन ११ १२ ७ ७ ७॥

१३ १४ नासेति नासया द्वारोपरि काष्ठेन हतं ताडितं नासादारूपरिस्थितमित्यमरः १५ १६ १७ कर्त्तुमिति आतिथ्यं अतिथिसत्कारं अ

द्विजस्तेन कृतासेयं प्रपातस्सेवकावयं तेन पृष्टाः स कुत्रेति ते तद्गृहमदर्शयन् १३ वागीशस्त द्गृहद्वारंय
दाप्राप द्विजोपि सः कर्त्तुमाध्यान्हिकस्नानं निर्जगाम गृहात्स्वयम् १४ नासाहतं शिरस्तस्य तदा वेगेन नि
र्यतः वागीशो मे शरण्यः सइत्युवाच बहिस्थितम् १५ साक्षाद्दिवमहादेवं गृहद्वारमुपागतं भस्मावगुं
ठितं तं नुमुदितः प्रणनाम सः १६ दर्शनात्ते कृतार्थोस्मि देवस्येव पिनाकिनः पादरेणु पवित्रं ते भूयादस्मद्गृहं
वरम् १७ कर्त्तुमातिथ्यमिच्छामि क्रियतां मय्यनुग्रहः इति प्रवेशितो वेश्म कृतासनपरिग्रहः १८ नाम
किं ते द्विज ब्रूहि शिवभक्त्या महानसि इति वागीश संपृष्टः तदाह विहितांजलिः १९ अहं वागीशदासोः
स्मि विभूति चरणाव्हयः ऐहिकामुष्मिकं मे च सर्वं वागीश धर्मतः २० इत्याकर्ण्य स तं प्राह किमिदं क्रिय
ते त्वया दासाय स्य विरिंचाद्याय एको जगतां प्रभुः २१ यन्नामस्मरणं जंतोः महापातकनिष्कृतिः विहाय
तं महादेवनाम तस्यातिपावनम् २२ शाल्मलीपुष्पसंकाशं भवान्यं शरणं गतः वागीशः कुत्र वा कोयं दे
वो वाथ समानुषः २३ शिवदेवा वयं क्वापि नैव भुंजामहे न्यतः चिन्हमात्रेण शैवोसि दृढं तं भक्तिस्तवान्य
तः २४ इति तद्वाक्यमाकर्ण्य पुनस्तं प्राह भूसुरः मैवं भो वद मे वाचमिमामाकर्ण्यतां मृषे २५ शंभोः स्थिरं
चरं चेति रूपद्वयमुदीरितं असतां निग्रहं चापि लोकेस्मिन्सदनुग्रहम् २६ ७ ७ ७

तिथेर्ज्य इति साध्वर्थेभ्यः १८ १९ २० २१ २२ २३ शिवेति शिव एव देवो येषां ते शिवदेवाः अन्यतः अन्यत्र २४ २५ २६ ७॥

स्थिरेपरोक्षोविज्ञेयःचरेप्रत्यक्षएवसः स्थिरंतुलिंगवेशादिचरंरूपंभवादृशाः २७ चरेणैवस्वरूपेणनिग्रहा
नुग्रहौविभुः करोतिजगतांशंभुःदत्तेचनमतांफलम् २८ यथाशिवस्तथाभक्तःतयोर्भेदोनहिक्कचित् वा
गीशमूर्तिमास्थायजिगायकटवाससः २९ प्रतिष्ठापितवान्लोकेवैदिकाध्वानमुत्तमं सशंभुरेवयस्यास्मिन्म
त्यधीःसविनश्यति ३० तस्मादस्मत्कृतंसर्वंतस्यैवेतिमतिर्मम इत्युक्तेभूतिपादेनवागीशोस्मीत्सुवाचतम्॥
३१ मुमुदेभूसुरंद्रोपिनिधिंप्राप्येवनिर्धनः आतिथ्योद्योगसमयेकदलीदलहारिणं ३२ तत्पुत्रमदशत्सर्पःस
बभूवातिमूर्छितः प्रच्छाद्यमूर्छितंपुत्रंतंभोजयितुमुद्यते ३३ अभूतिचरणेप्राहवागीशोभोक्तुमुद्यतः अस्यापं
क्तौसपुत्रेणत्वयापिस्थीयतांसुतम् ३४ भोजनायाव्हयस्वेतिलज्जयामासदंपती विचारंप्रापतुस्तौतुउक्तेनै
वाँनतंभवेत् ३५ आतिथ्यविघ्नोभवितायथार्थवचनेपुनः इतिसंचिंत्यतौसत्यंपुत्रवृत्तांतमूचतुः ३६ माभै
ष्टमितितावुक्त्वास्वसेवानृण्यमुक्तये मृतस्यनिटिलेभस्मतत्सुन्नास्यनिधायसः नीललोहितमस्तोषीद्वागी
शःशूलधारिणम् ३७ जलधिमथनजातंयःपुराकालकूटं प्रतिभयममराणांविष्टपानांचशंभुः ॥ अपिबः
दभयदातादैवतैस्तूयमानो विकरयतुविषार्तिविस्मृतश्वेतसानः ३८ इतिवागीशवाक्येनद्विजपुत्रःस
जीवितः विस्मयंपरमंजग्मुरपिदेवाःसदानवाः ३९ अथतस्यगृहेभुक्त्वावागीशःस्वेच्छयाययौ पुनरुज्जीव
नात्सूनोःमुमुदातेचदंपती ४० तमेवाभूतिचरणश्चिरंध्यायन्महेश्वरं अवापशिवसायुज्यंदुर्लभंयोगिनामपि ४१

इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३॥ ॥ॐ॥ ॥

शिवभक्तसंगादपिनरःसंसारंसुखेनतरतीत्याह संगमादिति निबर्हणात् निबर्हकात् करणेल्युट् १ २ मरुद्वृद्धेति मरुद्वृद्धाकावेरी सत्य

श्रीअगस्त्यउवाच संगमात्शिवभक्तानांसर्वपापनिबर्हणात् दुस्तरंजन्मदुःखाब्धिंजंतुरत्येतिलीलया १ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनं चरितंनीलनग्नस्यश्रूयतेयत्रपावनम् २ मरुद्वृद्धासरित्तीरेमंगलाख्यंमहत्पुरं सदाधर्मरतैःसद्भिःसाग्निहोत्रैरधिष्ठितम् ३ तत्रासीन्नीलनग्नाख्योब्राह्मणोवेदपारगः ब्रह्मदृष्टिर्जितक्रोधोभक्तिमान्परमेश्वरे ४ नीलःकर्मफलंप्रोक्तंतन्नलिप्यतिनग्नवत् यतस्ततोभवल्लोकेनीलनग्नाह्वयोद्विजः ५ त्रिपदार्थविवेकांभःप्रक्षालितमलत्रयः वाजपेयादिभिर्यज्ञैराराधमहेश्वरम् ६ नीलकंठस्यदेवस्यनीलनग्नःप्रसादतः दृश्येजगतिसर्वत्रव्यधत्तशिवदर्शनम् ७ शिवध्यानेनसततंनीलनग्नस्यमानसं कतकक्षोदयोगेनानाविलंसलिलंयथा ८ अथैकदासौदिवसेमहेशंफलैश्चदुग्धैर्मधुनाभिषिच्य निवेद्यचान्नंदधिदुग्धपूर्णंहृष्टस्सतुष्टावशिवांतिकस्थः ९ हरंस्तुवंतंभर्तारंसमयापतिदेवता तिष्ठंतीसांजलिस्तस्यभार्यासेवतशंकरम् १० मौलौशंभोस्तदालूतानिपत्यलघुतंतुभिः घनैःप्रच्छादयामाससातूर्णंनिर्ममार्जतम् ११ ॥

योनिर्मरुद्वृद्धेत्यमरः ३ ४ नीलइति ज्ञानस्यैवपरमात्विकत्वेननिर्मलतयाश्वेतत्वेन तदितरस्यकर्मफलस्य नीलत्वमितिभावः ५ त्रिपदार्थेतिगायत्र्यर्थेइत्यर्थः ६ ७ शिवध्यानेनेति कतकक्षोदयोगेननिर्मलाख्यबीजचूर्णयोगेनेत्यर्थः ८ ९ हरमिति भर्त्तारं समयाभर्त्तुःसमीपे अभितःपरितइत्यादिनाद्वितीया पतिदेवतापतिव्रता १० शंभोरिति लूता ऊर्णनाभिः कृमिविशेषःमकरीतिलोकेप्रसिद्धा ११ ॥

लूतेति असृक् रुधिरं १२ लिलेहेति लाला वदनजलमेवौषधं यस्यास्तया जिह्वया १३ १४ १५ १६ १६ १७ १८ अ॰४४

लूतानखक्षते मौलौ शंभोरसृगदृश्यत साध्वी भक्तिपरीक्षार्थं दर्शिते शंभुना सृजि १२ लिलेह जिह्वया भीता
सा लालौषधया द्रुतं शुशाम सद्यो रुधिरं प्रीतश्चाभून्महेश्वरः १३ भार्यारसनयालीढं शिरः शंभोरवेक्ष्य तत्
कर्णार्पितकरः शोचन् नीलनग्नो जगाद ताम् १४ त्वया कृतः शिवद्रोहः त्यक्ता तत्त्वमशिक्षिता न मे त्वयास्ति सं
बंधो गच्छ क्वापि यथेच्छया १५ इति भर्तुर्निशम्योक्तिं सा कृताञ्जलिरब्रवीत् गतिस्त्वमेव मे शंभोर्नैव द्रोहः कृ
तो मया १६ सर्ववेदश्शुभं वान्य सर्वसाक्षी महेश्वरः अथ तां नीलनग्नोपि कंपयन् मौलिमात्मनः १७ विधाय सा
हसं पूर्वं प्रच्छादयितुमिच्छसि स्त्रियो हि साहसपरा इत्युक्त्वा स्वगृहं ययौ १८ गते भर्तरि साध्वी सा शरणं शंक
रं ययौ उपोषितानयद्रात्रिं तत्र पंचाक्षरीपरा १९ नीलनग्नमथ स्वप्ने प्राह वाचं महेश्वरः मूर्खं त्वं न विजानीषे
तस्या भक्तिं मयि स्थिराम् २० महाभिषेके निहिते सम्यङ्मार्जनं कृतं पंचामृतकणं मौलौ मम लग्नं क्षुधार्दिता
२१ न्यपतत्तीक्ष्णनखरा व भक्षैतन्नखक्षतात् उत्पन्नं सविषं रक्तं दृष्टं त्वद्भार्यया मम २२ तद्भीत्या विरता नो चेत्स
र्वे स्वर्णं भविष्यति यदि त्यक्ता त्वया सेयं त्यजामि त्वामहं ध्रुवम् २३ नीलनग्नमुदीर्यैवं नीलकण्ठस्तिरोदधे अथो
त्थाय दयाविष्टो नीलनग्नः शिवालयम् २४ क्षम्यतामिति भार्यां स्वामानीय निजमंदिरं निधिं स्वर्णमयं लीढं दृष्ट्वा
शंभोः स विस्मितः २५ त्वमेव गिरिशं ध्यायन्न कदाचन रुष्यति तया सह निवासेन स्वं कृतार्थममन्यत २६ ॥ ७ ॥

१९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ ७ ७ ७ ७ ७

२७ २८ नीलनग्नइति आवृत्तिवर्जितांपुनरावृत्तिरहितां नसपुनरावर्त्ततइतिश्रुतेःगतिंमोक्षमित्यर्थः मामुपेत्यतुकौंतेयपुनर्जन्मन विद्यतइतिस्मृतेश्च २९ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांचतुश्च त्वारिंशोऽध्यायः ४४॥ ॥संप्रतिकर्मोपासनादिद्वाराशिवसेवयापिमुक्तिर्भवतीत्याह कर्मेति १ इतिहासमवतारयतिश्रूयतामिति २

अथकालेनमहतासहबोधवनागतान् नीलनग्नोमहाभागान्शिवभक्तान्दृढव्रतान् २७ संपूज्यवासयामा सस्ववेश्मनिमहामतिः अथतेषुप्रयातेषुशिवस्तोत्रपरायणः २८ नीलनग्नोमहाभक्तोभार्ययासहितस्तया नि र्धूतबंधनःप्रापगतिमावृत्तिवर्जिताम् २९ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४॥छ॥ श्रीअगस्त्यउवाच कर्मजातानिसंगृह्यपुण्यस्थलनिषेवया उपास्तेशंकरंभक्त्यासोपिमुक्तोभवेद्द्विजाः १ श्रूय तामितिहासोत्रविश्रुतोविदुषांप्रियः श्रवणाद्यस्यकैंकर्येशांकरेभविताचमतिः २ वागीशज्ञानसंबंधनीलनम्रा न्रिरक्षिषुः दीनाराञ्चहंप्रादात्सोपानेयत्रशंकरः ३ हेमलाभपुरंनामतदादिप्रथितंहितत् द्विजःकश्चिदभू त्तत्रशिवभक्तगणाग्रणीः ४ अध्येष्टवेदानखिलानन्वतिष्ठत्क्रतूञ्शतं तत्राग्नेोमंडलेभानोःशिवलिंगेचदे शिके ५ भावयन्नित्यमीशानंभक्त्यानंदिसमोभवत् अतस्तमाहुर्विप्रेंद्रानाम्नाचनववनंदिनम् ६ सफाल्गुनोत्स वेशंभोःपौर्णिमायांद्विजोत्तमः करिष्यन्त्यागराजस्यदीपाराधनमुत्तमम् ७ घृतग्रहणमुद्दिश्यययावापणवीथिकां घ

वागीशेति वागीशादीन्भक्तान्रिरक्षिषुः दीनारान्सुवर्णमुद्राः ३ नगरनाम्नःप्रवृत्तिनिमित्तमाह हेमेति ४ अध्यैष्टेति अधीतवान्प्रा तमनेकान्क्रतून्न्वतिष्ठत् अनुतस्थौचकारेत्यर्थः उपासनास्थानानिनिर्दिशति अग्नाविस्यादि ५ ६ ७ घृतेतिसौगतंबौद्धम् ८ ९

९ १० ११ तमिति अष्टतनुः भूतपंचकं सूर्यचंद्रयजमानरूपाष्टमूर्त्तिः १२ सौगतः शंकते पृथिवीत्यादिना १३ पृथिव्यादीनां परस्परविरुद्ध स्वभावानां एकत्रसमागमो दुर्निरूपइतिभावः १४ समागमपक्षेदोषमाह शिवेति १५ १६ १७ संमेलयित्वेति कमलालयं नगरम् १८

गृहाणनिष्कदशकंदेहिमेघृतमुत्तमं इत्युक्तश्चार्हतः प्राहघृतंतेकस्यबद्धिति ९ नवनंद्यपितंप्रीत्याप्राह देहिनवंघृतं भक्तोस्मित्यागराजस्यप्रीतयेलक्षवर्त्तिकाः १० कर्त्तव्याद्येतिकिंतेनेत्युक्तः शंभोरनुग्रहः फल मित्याहकः शंभुरितिपप्रच्छतंपुनः ११ तमाहविप्रोदेवानांनियंताष्टतनुः शिवः स्वयंप्रकाशस्त्यागेशस्तद्भ क्त्यामुच्यतेनरः १२ ततः प्रहस्यतंप्राहवेदबाह्योमहाद्विज पृथिवीवायुराकाशश्चंद्रादित्यौचपावकः १३ अंभश्चयजमानश्चेत्येताः शंभोर्हिसंगताः मूर्त्तिलयांस्पमीकुत्रसंगच्छन्त्येविरोधिनः १४ शिवाज्ञयाविरोधश्च तन्मद्धिर्दोषोविधीयतां इत्युक्तः सशिवद्रोहीनसंभाष्यइतिक्रुधा १५ व्यथमानश्चतद्वाक्यैस्त्यागेशंशरणगतः हतोस्मिसौगतगिरावेदमर्मच्छिदाचिरम् १६ रक्षरक्षेतिनिश्वस्यनवनंदीरुदन्स्थितः जलदीपान्विधेहीति दयालुःप्राहतंहरः १७ संमेलयित्वासकलान्कमलालयवासिनः सायंसलक्षपात्रेषुदत्वाविमलवर्त्तिकाः १८ पूरयामाससर्वत्रकमलालयवारिभिः कदाचिद्दिवयात्रायांतंनीचस्पर्शशंकितम् १९ सुप्तमुत्थापयित्वेशः कमला लयगान्जनान् दर्शयामाससकलान्नीलग्रीवांश्चतुर्भुजान् २० शिवरूपजुषः सर्वानाचंडालंददर्शसः तांश्च प्रज्वालयन्दीपान्तदद्भुतमभून्महत् २१ महावातेपिचलतिजज्वलुस्ताः शिवाज्ञया भीताः पलायिताः सर्वेशाक्या

१९ २० शिवेति आचंडालंचंडालावधि २१ महेति शाक्याःजैनाः २२ ॥

ववर्षुरिति ज्वलंतः शिखायेषांतान् दीपान् २३ २४ त्यागेशंलोतियस्येत्यादिना नवक्लिद्देशरीरे २५ शासनादिति अंतरा वैश्वानररूपेण २६
२७ २८ फलमिति कर्मणांयागादीनांफलं स्वर्गादि यस्यशासनात् कर्त्तारमन्वेति प्राप्नोति क कर्मैप्रध्वस्तं फलतिपुरुषाराधनमृतेदृतिस्म

ववर्षुःपुष्पवर्षाणिदेवाःसर्वेचविस्मिताः आप्रभातंचतांदृष्ट्वानवनंदीज्वलच्छिखान् २३ भक्त्याप्रहृष्टहृदयस्तुः
ष्टावपरमेश्वरम् २४ श्रीनवनंदीउः यस्याज्ञयानवक्लिद्देस्तब्धस्तिष्ठतिमारुतः ॥ तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभ
क्तवत्सलम् २५ शासनात्पावकोयस्यसर्वेषामंतरास्थितः तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभक्तवत्सलम् २६ बडवामु
खवन्हिश्चज्वलत्यब्धौयदाज्ञया तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभक्तवत्सलम् २७ भूतान्यपिविरुद्धानिमिलितानियदा
ज्ञया तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभक्तवत्सलम् २८ फलमन्वेतिकर्त्तारंकर्मणांयस्यशासनात् तन्नमामिमहादेवंत्या
गेशंभक्तवत्सलम् २९ औषधेचमणौमंत्रेभातिशक्तिर्यदाज्ञया तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभक्तवत्सलम् ३० ना
त्येतिसमयंज्योतिःसिंधुःकालश्चयद्भयात् तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभक्तवत्सलम् ३१ विनाधारंजगद्येनसाधार
मिवनिश्चलं तन्नमामिमहादेवंत्यागेशंभक्तवत्सलम् ३२ ब्रह्माच्युताद्यविदितंचशिरःपदंतेनासाशिलाविदित
मापसुहृत्प्रियायाः तस्मैनमोस्तुभवतेप्रणतार्त्तिहंत्रेत्यागेश्वरायमयिदेहिसदावलोकम् ३३ श्रीअगस्त्यउः नव
नंदीस्तुवन्नेवंत्रिसंध्यंत्यागनायकं तत्रैवतदनुज्ञातःसभार्योन्यवसच्चिरम् ३४ ● ● ● ●

रणात् २९ औषधेइति तृणलतापाषाणवर्णेष्वितिभावः ३० नेतिज्योतिःसूर्यादिःयद्भयात् यस्माद्भीतेः भीषोदेतिसूर्यइत्यादिश्रुतेः ३१ ३२ ब्र
ह्मेति तवैश्वर्यंयत्नादितिश्लोकेमहिम्नेकथेयंस्पष्टा आपसुहृदःनिजभक्तस्यप्रियायाः नासाशिलाभ्यांहरिपर्यंधोदारुभ्यांविदितं ३३ उपसं

हरतिनवैति ३४ कर्मेति अखिलंकर्मसंगृह्य यत्करोषियदश्नासीत्यादिना सर्वंशिवार्पणंकृत्वा उत्तमांभक्तिंप्रागुक्तलक्षणां कुर्वते तस्मैनवनं
दिने कैवल्यंमोक्षं ३५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांपंचचत्वारिंशो ऽ

कर्माखिलंचसंगृह्यकुर्वतेभक्तिमुत्तमां त्यागेश्वरोददौतस्मैकैवल्यंनवनंदिने ३५ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तवि॰
लासेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ४५॥ छ ॥ ॥श्रीअगस्त्यउवाच अथवक्ष्येमुनिश्रेष्ठाःकथांक्षपणविद्विषः स्तन्यामृ
तप्रदानेनयस्यधात्रीहिमाद्रिजा १ कावेरीहेमसभयोरंतरास्तिपुरंमहत् किंचिद्ब्रह्मपुरंनामब्रह्मलोकइवापरः
२ संवर्तेसलिलाक्रांतेत्रैलोक्येयांमहेश्वरः द्रोणींविधायत्रिगुणींतत्राधायाप्यपालयत् ३ वृषध्वजपुरीब्रह्मपु
रीवेणुपुरीतथा कालीपुरीमलपुरीत्युच्यतेयामुनीश्वरैः ४ यत्रोद्यानेषुमाकंदास्तटाककमलोदरे मुंचंतिमधुः
विप्रेंद्रावद्वावाज्याहुतिर्यथा ५ धम्मिल्लोद्वर्तनेस्त्रीणांनृत्यतांयत्रबर्हिणां बालयूथकरास्फोटोमदृत्तालः
ध्वनिर्यथा ६ शिवव्रतइतिख्यातःतत्रासीद्द्विजसत्तमः शिवभक्तोजितक्रोधस्सर्वसंपत्समृद्धिमान् ७ वि
वर्तइवधर्मस्यविद्यानांवासमुद्गमः शांतेरिवपरीपाकोदांतेरिवपरिक्रमः ८ उल्लासइवबोधस्यमोक्षस्येव
महापथः वेदांतार्थोपदेशेनपवित्रितजगत्त्रयः ९ विनयाभरणातस्यकरुणेवशरीरिणी आसीद्भगवतीनाम
धर्मपत्नीयथांबिका १० अरुंधतीवसिष्ठस्ययथास्वाहेवबर्हिषः तथाप्रतिष्ठामगमदातिथ्येषुद्विजन्मनाम् ११

ध्यायः ४५॥ ॥छ॥ ज्ञानसंबंधनामकभक्तकथांप्रस्तौति अथेति क्षपणान्बौद्धान् विद्वेष्टीति क्षपणविद्विट् तस्यधात्रीजननी १ २ संव
र्तेति संवर्तःप्रलयः त्रिगुणींगुणत्रयमेवद्रोणीं काष्ठांबुवाहिनींविधाय यांनगरींतत्राधायस्थापयित्वाऽपालयत् ३ तस्याएवसंज्ञांतरा

एयाह ट्षेति ४ ५ ६ ७ विवर्तइति धर्मस्य विवर्तो रूपांतरं इति इवार्थेवा समुद्गमः आविर्भावः ८ ९ १० ११ यस्येति यस्यनगरस्यके लीवनादीनाश्रिता मृगी चर्वितं आर्द्रं तृणं शशलक्ष्मणंश्चंद्रमसोमृगयादत्ते क्रीडाशैलस्यतानदीन्नस्यादितिभावः १२ १३ १४ १५

यस्यकेलीवनाक्रीडापर्वताग्राश्रितामृगी चर्वितार्द्रंतृणं दत्तेमृगायशशलक्ष्मणः १२ तस्यसंपत्समृद्धस्यसत्क लत्रानुकूलतः भाग्येनस्वर्णपुष्पस्यसौरभश्रीरिवाभवत् १३ षट्कर्मनिरतस्यास्यसभार्यस्यमहात्मनः अनप त्यतयादुःखमंतर्व्याधिरिवाभवत् १४ अथतौदंपतीखिन्नावपूरितमनोरथौ अपत्यार्थेमहादेवंतोषयामा सतुर्व्रतैः १५ परिणोरुद्रमंत्रेणपार्वतीपरमेश्वरौ द्रोणप्रसूनैरानर्चेत्रिसहस्रैर्दिनेदिने १६ क्षीराभिषेकंविद धेधारयालिंगमूर्धनि यावदेकादशावृत्तिरुद्राध्यायःसमंत्रवित् १७ प्रदक्षिणशतंशंभोस्तैलाभ्यंजनवर्जितं कुर्वन्स्यलवणंभुक्तेबिल्वानामभिषेककृत् १८ तैलंक्षीरंशिशूनांचप्रददावनिवारितं एवंवर्षत्रयंतस्यभा र्याचव्रतमादधे १९ तथापिदृश्यतेनस्मप्रसादःपारमेश्वरः अथसाचिरनिर्विण्णाद्वादशाब्दमुपोषिता २० द्रो णीपुरेश्वरस्याग्रेरुदंतीवाक्यमब्रवीत् वेदविद्याविहीनोयोब्राह्मणस्तैरनात्मजा २१ तावन्नगादिवत्भूमे र्भारभूतोनसंशयः ददासिचेन्नपुत्रंमेप्राणास्त्वय्यर्पितामया २२ इतिनिश्चित्यसासाध्वीतत्रप्रायमुपाविशत् तस्यांरात्रौहरःस्वप्नेपायसान्नेनपूरितम् २३ पात्रंहेममयंदत्वाभगवत्यैतिरोदधे अथसाकथयत्स्वप्नेहरेणा नुग्रहंकृतम् २४ भर्त्रेशिवव्रतायाभून्मुदितोधीयथादृशा ततःसागर्भचिन्हेनप्रचकाशेपतिव्रता २५॥ ७॥

१६ १७ १८ १९ तथापीति पारमेश्वरःशैवः नदृश्यतेस्म नदृष्टः लट्स्मे २० द्रोणीति अनात्मजा अपुत्रा २१ तावदिति वाक्यालंकारेसाकल्येवा न

अचिरेति अचिरोदितः शीतांशुर्यस्यां सा वरा श्रेष्ठा माहेन्द्री हरित् दिग् इव दोहदं गर्भचिन्हं तत्संबधिन्या व्यथया २६ २७ २८ २९ अथे
ति वैजनने सूतिमासे ३० शतेति सर्वैर्लक्षणैः कांतसुन्दरं स्वार्थे कः ३१ ३२ ३३ पाखंडानामिति वामेन चक्षुषा समस्पंदि अनिमि

अचिरोदितशीतांशुर्माहेंद्रीव हरिद्रुता दोहदव्यथया तां तं तदीयं वपुरुज्ज्वलम् २६ अतीतहिमबाधेव शिशिरा
त्ययपद्मिनी सुजातचारुसर्वांगी सर्वाभरणभूषिता २७ शिवव्रतो भगवतीं ददर्श हृदयंगमां विद्यामिवोत्तमां वि
द्वान् जन्ममृत्युविनाशिनीम् २८ ततो लग्ने शुभे तस्याश्चक्रे पुंसवनक्रियां मासे षष्ठे च सीमंतं गर्भकर्म च सर्वतः
२९ अथ वैजनने प्राप्ते पंचस्तूच्चस्थितेषु च ग्रहेषु लग्ने शुभगे गुरुणा चेंदुनान्विते ३० शततारा ख्यनक्षत्रे साध्वी भ
गवती सुतं असूतान्यमिव स्कंदं सर्वलक्षणकांतकम् ३१ दिवि दुंदुभयो नेदुः प्रसन्नानि पयांसि च अवर्षि कु
सुमं दैवैरस्पन्दि मरुता सुखम् ३२ अनर्त्ति सुरकांताभिरगाय्यपि च किंनरैः अस्रंसि गर्भैः शाक्यानामनले र्ज
ज्वले तदा ३३ पाखंडानां समस्पंदि तदा वामेन चक्षुषा शैववैदिकधुर्याणां दक्षिणेन च चक्षुषा ३४ अरिष्ट
म भवत्तस्य ज्योतिषा परितः स्फुरत् प्रदीपाः संनिधौ तस्य मध्याह्नारोपिता इव ३५ जातकर्म विधायास्य ब्रा
ह्मणेभ्यो ददौ धनं तदंकिता कासा साध्वी बभौ भगवती तदा ३६ उत्पन्नकौस्तुभमणिर्वेलाक्षीरांबुधेरिव
गवां द्वादश साहस्रं द्विजेभ्यो दाच्छिवव्रतः ३७ भोजयामास विप्रौघान् द्वादशेन्हि शिवव्रतः चकार नामक
रणं हरदत्त इति द्विजः ३८ ववृधे रक्षितो बालः शैलादिरपरो यथा कवाक्कवेति पाषंडान् रुदितच्छद्मना शिशुः ॥

तत्सूचकमेतत् शैवेति शुभसूचकमेतत् ३४ अरिष्टमिति अरिष्टं सूतिकागृहं मध्याह्नारोपिता इव निस्तेजस्का इति भावः ३५ जाते

ति तेन बालेनांकितः अंको यस्याः ३६ ३७ ३८ वव्रधे इति शैलादिर्नन्दी ३९ ४० ववंधेति आईतान् जैनान् कुट्टयिष्यन् मुष्टिभिर्मस्त
प्रहारं करिष्यन्निव ४१ शिवेति दृष्टिरुन्मीलिता हर्षादितिभावः अंगुष्ठेति अंगुष्ठमात्रः पुरुष इति श्रुतिप्रतिपादितस्य जगत्प्रभोः स्तोत्रं

उच्चैः संतर्जयामास वेदबाह्यां दुरात्मनः घातयिष्यन्निव रिपून् चरणावुदनीनयत् ४० बबंध मुष्टिमसकृत्कुट्ट-
यिष्यन्निवार्हतान् यदोन्ननाममूर्द्धानं बाल्ये भगवतीसुतः ४१ शिवागमैश्च वेदांतैः दृष्टिरुन्मीलिता तदा अं-
गुष्ठपुरुषस्तोत्रं तव वाग्जन्मनः फलम् ४२ इति ब्रुवन्निवांगुष्ठं समुखे विदधे सदा बहिर्निष्क्रमणं तस्य चतु-
र्थे मास्यरोचत ४३ दुर्मतध्वांतभेदाय भानोरिव समुद्गमः अन्नं तस्यान्नमब्दार्धे व्यवर्धत दिने दिने ४४ शिवा-
पदानमधुरैर्गीतैः समुपलालितः जनन्यास्तन्यपायी सन् वदने दत्तलोचनः ४५ अंकुरद्दशनो बालो पित्रोः प्रीतिमव-
र्धयत् अष्टमेंकुरितास्तस्य दंतास्तस्य मुखांबुजे ४६ प्ररोहद्व विद्यानां विमलाः शुभजन्मनः जानुभ्यामपि बाहुभ्यां
यदा संचरति स्म सः ४७ तदा प्रतिष्ठिता वेदाश्चत्वारो भुवि निर्भयाः वत्सरांते नदीस्नानं कारयित्वार्भकस्य सः ४८
ब्राह्मणान्भोजयामास बंधूनपि समागतान् ४९ मात्रा त्रिपुंड्रांकितफालदेशो पूजासु शंभोः पितुरंतिकस्थः ॥ स्निग्धां
प्रतिष्ठाप्य शिलां पुरस्तादानर्च शंभुं सविडंबनेन ५० स स्नानादिषु कालेषु बभूव पितुरंतिके उरस्फुरन्त्याघ्रनखो क्व-
णन्नूपुरकिंकिणिः ५१ अथैकदा धनुर्मासे भानोः प्रागुदयाद्द्विजः समर्चयिष्यन्नीशानं प्रस्थितः स्नातुमुद्यतः ५२ ॥

४२ ४३ दुर्मतेति दुर्मतम् अवैदिकमतम् तदेव ध्वांतं तस्य भेदाय विदारणाय ४४ ४५ शिवेति शिवस्य अपदानानि कर्मवृत्तानि तैर्म-
धुरैः ४५ अंकुरदिति अंकुरन्तः प्ररोहन्तः दशना दन्ता यस्य ४६ ४७ ४८ ४९ स्निग्धेति विडम्बनेन अनुकरणेन ५० सद्इति उरसि स्फुर-

५३ अथेति अर्भकः सार्द्धसंवत्सरद्वयः ५४ शिवेति उरःसमुत्थितः औरसःपुत्रः इत्याश्लिष्य एकाकीनिशिसमागतइतिशिरोजिघ्रन् कच्छ्राद्दिनि
र्गतंपुत्रंपिताशिरसिजिघ्रतीतिस्मरणात् ५५ तीरेति वक्षोदघ्ने उरःप्रमाणेप्रमाणे द्वयसचदघ्नजितिप्रमाणार्थेदघ्नच्प्रत्ययः ५६ ५७ हरेति ह

अंतिकेनीयतांबालोनिद्राणइतिचोदिता श्रुत्वापिभर्त्तुर्वचनंनिद्राढ्याभगवत्यभूत् ५३ अथाग्रेपितरंयांतमनुद्रुत्य
समुत्थितः अर्भकःप्रययौतीर्थेपितायत्रनिमज्जति ५४ शिवव्रतस्तमायांतंवीक्ष्यचोरःसमुत्थितः इत्याश्लिष्यशिरोजि
घ्रन्शिवतीर्थतटंययौ ५५ तीरेशिशुमवस्थाप्यवक्षोदघ्नेजलेस्थितः मंत्रैःसंप्रोक्षणंकुर्वन्ममज्जांतर्जलेसुधीः ५६
अंतर्निरुद्धनिश्वासःसत्तपोरूपमस्मरत् अदृष्ट्वाजनकंबालःप्रातिष्ठतगृहंप्रति ५७ हरालयारच्छन्नमदृष्ट्वा
मार्गमर्भकः परिक्रम्यतदीशानसन्निधौदीपशोभिते ५८ स्थित्वाभिमुखमीशस्यरोदनायप्रचक्रमे आकर्ण्यसं
निधौशंभोःशिशुमर्चकवाक्यतः ५९ कबालइतिचिंतावान्स्नातोचीर्णःशिवव्रतः जजापज्योतिषेमंत्रंदत्वार्घ्यं
समुदेष्यते ६० अथार्भकःप्रकोष्ठेननेत्रमंजनचिन्हितं प्रमृजन्नरुदद्देहीस्तन्यमंबेत्यनुक्षणम् ६१ आहूय
करुणासिंधुर्गौरींद्रोणीपुरीश्वरः अंबेत्याहूयभवतीमयंरोदितिबालकः ६२ देहिस्तन्यामृतंतस्मैततप्रियं
मेत्यवोचत अथमूर्त्तिमतीदेवीजगतांजननीशिवा ६३ आगत्यास्यांतिकंबालमंकेकृत्वासुविस्मिता स्त
न्यामृतरसैःपूर्णंचषकंहेमनिर्मितम् ६४ ददौगृहीत्वातद्वक्रेक्षुधितःसचतत्पपौ ६५ वेदांतबोधमयमंबिक
यावितीर्णंस्तन्यामृतंतदनुपीतवतोर्भकस्य उद्गारपूरइवसूक्तिसुधाप्रवाहोवक्त्रादजायतजगत्त्रयतापहारी ६६

रालयस्यशिवालयस्यअररेण कपाटेन छन्नंमार्गं ५८ ५९ केतिसमुदेष्यतेज्योतिषेसूर्याय ६० ६१ ६२ ६३ आगत्येति चषकंपानपात्रं ६४ ६५ ६६

६७ ६८ ६९ यदेति एवत्पानपात्रंमनीषिणांविदुषांअर्थेनप्रयोजनेनहृद्यंमनोहरंसकलविद्याप्रदंगौरीस्तन्याधारत्वादितिभावः ७० अ
स्माकमिति संविदृशा ज्ञानदृश्यासमिंधे दीप्यते निदुध्वी दीप्तावितिधातोर्लिट् ७१ ७२ ७३ इतिश्रीमानवल्लुपनामककृष्णसिंहविर

अथगौरीभगवतोरुदितस्यप्रशांतये तस्यदर्शितताटंकासद्यएवतिरोदधे ६७ सुप्रभातंततोजज्ञेद्रोणीपुरनि
वासिनां शिवव्रतःकृतजपःजगामशिवसन्निधिम् ६८ सहेमचषकंहस्तेबालस्यालोक्यसस्मितः कस्योच्छि
ष्टमिदंदूरेत्यजेतितमतर्जयत् ६९ यदास्वहस्तदंडेनचषकंक्षेप्तुमागतः तदार्भकोजगादेतदर्थ्यंहृद्यंमनीषि
णाम् ७० अस्माकमज्ञानतमःप्रणष्टंसंविदृशासंस्तुतिभीतिशांत्यै पुरःप्रबोधायकृतोमृडान्यामाणिक्यताटंक
रविःसमिंधे ७१ अहोबालोग्रहग्रस्तःनिर्गतोनिशिचत्वरे भस्मरक्षांपिताकृत्वाधृष्टच्छात्किंचिन्निवेदितम् ७२
तदानीमिलिताःशंभोःसंनिधौनागरजनाः अमृतानीवविकिरन्स्तोषीदीशमर्भकः ७३ इतिश्रीस्कांदो
पपुराणेभक्तविलासेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६ श्रीअगस्त्यउवाच गौरीसुतोहंदेवेशस्तन्यपानेनशंकर स्त
मस्त्ववाचाविहितमपराधंविभोमम १ एणीदृशालंकृतविग्रहायवाणीशमुख्यामरसेविताय वेणीजटा
बद्धसरिद्वराय द्रोणीपुरीशायनमःशिवाय २ ब्रह्मांतभेदामयभेषजाग्रये ब्रह्मांडसृष्टिस्थितिनाशसाक्षिणे ब्र
ह्मस्तुतिप्रीतिमतेबृहन्महस्ततोनमोब्रह्मपुरीश्वरायते ३ विद्यानवद्याविमलाचकीर्तिर्वेदागमोक्तेचविधौवि

चिवार्यांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६॥ ॥श्री॥गौरीति हेशंकर स्तन्यपानेननिमित्ते
न अहंगौरीसुतः १ स्तुतिमारभते एणीत्यादिना एणीदृशागौर्या अलंकृतः विग्रहः कायोयस्यतस्मै अन्यत्सुगमं २ ब्रह्मेति पिपीलि॰

सएवामयोरोगः तस्य भेषजं औषधरूपः अंघ्रिर्यस्य तस्मै हे वृहत् हे ब्रह्मन् ३ ४ नालीकनेत्रेति नालीकनेत्रः पुण्डरीकाक्षो विष्णुरि
त्यर्थः तेन अर्चितं चारुचक्षुर्यस्मै हरिस्ते साहस्रमित्यादिना स्पष्टं नालीकैः पद्मैः संपूज्यं पदांबुजं यस्य तस्मै केलीस्मितेन विलास मंद

विश्वासभाग्यंयदनुग्रहेणतस्मैनमोवेणुपुरीश्वराय ४ नालीकनेत्रार्चितचारुचक्षुषेनालीकसंपूज्यपदां
बुजाय केलीस्मितप्लुष्टपुरत्रयायकालीपुरेशायनमःशिवाय ५ जंभारिलोकद्रुमपुष्पमालासंभावनीयांघ्रि
सरोरुहाय अंबामहासेनसमन्वितायचंपापुरीशायनमःशिवाय ६ पंचपातकहंत्रेतेपंचब्रह्मस्वरूपिणे
पंचभूताधिपतयेपंचार्णतनवेनमः ७ त्रयीनुतायत्रिपुरांतकायत्रिवर्गदायत्रिगुणातिगाय त्रिमूर्तयेस्तु
त्रिपुटीनियंत्रेत्रैलोक्यनाथायनमःशिवाय ८ त्वामेववाग्वदतुपश्यतुलोचनंमेत्वामेवसन्नमतुमौलिरपिश्रु
तिर्मे नित्यंश्रृणोतुचरितंतवचंद्रमौलेस्वामिन्मनःस्मरतुतावकमंघ्रिपद्मम् ९ इतिस्तुत्वामहादेवंसार्द्धसं
वत्सरद्वयः कुंचितैकपदोहस्तेननर्त्तचषकंवहन् १० नेदुर्दुंदुभयोदिव्याःनिपेतुःपुष्पवृष्टयः जगुःकलंचगं
धर्वाःजगत्तरलितंमुदा ११ शिवप्रसादमालोक्यशिशौतस्मिन्प्रकाशितं सिद्धाविस्मयमाजग्मुःप्रणेमुःसक
लाश्चतम् १२ अथगौरीपदांभोजनिर्माल्यसमलंकृतं शिबिकांबालमारोप्यनिन्युःशिवगणागृहम् १३
गौरीस्तन्यामृतामोदवासितंतदाननं जिघ्रतीजननीमेनेकरेकैवल्यसंपदम् १४ ॥ ७ ॥ ७ ॥

हासेनप्लुष्टंदग्धंपुरत्रयंयेन ५ ६ पंचेति पंचपातकानांब्रह्महत्यादीनांहंत्रे पंचब्रह्माणः सद्योजातादयः स्वरूपंयस्य पंचार्णः पंचा
क्षरीमंत्रः सएवतनुर्यस्य ७ त्रयीति त्रय्या ऋग्यजुस्सामरूपयानुताय त्रिवर्गोधर्मकामार्थसमुदायः तंददातीति तस्मै त्रिगुणातिगाय
साक्षिमात्रस्वरूपिणे त्रिपुटीनियंत्रे ध्यानध्यातृध्येयानांनि
यामकाय ८ ९ उपसंहरति इतीति १० ११ १२ १३ १४

१५ १६ छायेति कुशीलवंगायकंनीलकंठंनामभक्तं १७ १८ संभाव्येति अंबिकासूनुर्हरदत्तः १९ २० २१ २२ २३ २४ २५

अथशश्यांव्यतीतायांगत्वाकोलवनेश्वरं नत्वास्तोतुंप्रवृत्तेस्मिन्नभूत्तालद्वयंकरे १५ हेमतालकरश्चक्रेतालबं धमनोहरैः वचोभिस्तवमीशस्यतेनप्रीतोभवद्गुरुः १६ छायावनेशिवस्तुत्वाप्रयागच्छन्निजंपुरं कुशीलवंवनीं प्राप्तंनीलकंठेनमोदत १७ सोभूज्ज्ञात्यानिकृष्टोपिसर्वेषांमानभाजनं गायतांशिवनामानिनकर्मकुलदूषणम् १८ संभाव्यस्तस्यदास्येननीलकंठोभवत्कृती कृतचोलोंबिकासूनुश्रीमद्व्याघ्रपुरंगतः १९ स्तुत्वाशंभुंततोः द्राक्षीन्मुक्तयेनृत्तमीश्वरं वृद्धाचलंततोगत्वास्तुत्वातत्रमहेश्वरम् २० स्तोष्यन्हरावतारेशंनिशिश्रांतोभवस्वपि शिवप्रसादतःस्वप्नेप्रातःप्राप्तांसमौक्तिकाम् २१ दत्तांब्राह्मणयूथेनशिबिकांछत्रमुत्तमं चिन्हंवा द्यंचजग्राहबालव्यजनमुत्तमम् २२ राजराजस्तुतोवाग्मीतत्रस्तुत्वामहेश्वरं अथापशिबिकारूढोजन्म धाममहाकविः २३ अथोपनीतोगुरुणाब्रह्मचर्यव्रतांचितः अधीष्टचतुरोवेदानपठसकलाःकलाः २४ अथविद्यासुसर्वासुसारांशःकोभवेदिति विचार्यसक्तसर्वाशःपंचाक्षरपरोभवत् २५ वागीशंसुहृदंप्राप्यस्तुवन्स्थानेषुशंकरं चचारपालयन्लोकान्यथाभानुर्भुवंगतः २६ दुर्निवारमपस्मारंराजपुत्र्यानिवार्यसः दृष्ट्यैवदिव्ययाथागात्स्तोतुंशोणाचलेश्वरम् २७ तत्रातिवाह्यहेमंतंसुरक्षन्निखिलान्जनान् पुनःकवेरजातीरंदक्षिणंप्राप्यसत्कविः २८ क्रमेणशंभुस्थानेषुतुष्टावस्वेच्छयागिरा एकदाग्रीष्ममध्यान्हेपरिश्रांतोमहातपैः २९ कविःस

२६ २७ २८ २९ कविरिति कायमानं पर्णशालां ३० २ २ २ २ २

३१ स्तुत्वेति गवावतारे क्षेत्रविशेषे ३२ ३३ ३४ ३५ सेति अस्मै वणिजे अहिना दष्टः पीतो मत्पतिरिति भावः ३६ ३७ ययतुरिति श्रीपुरं क्रमं

दृष्ट्वा देवाश्च तत्सर्वे विस्मिताः किं पुनर्नराः स्तोतुं कुंभेश्वरं प्राप्य मध्यार्जुनमनुत्तमम् ३१ स्तुत्वा शंभुं महालिंगं त्रिरात्रं तत्र सोवसत् पित्रा गवावतारे स्वं प्रार्थितो यष्टुमिच्छता ३२ तुष्टाव तत्र श्रीकंठं स ददौ धनमुत्तमं द्रव्यं पित्रे स तद्दत्वा यजेति समचोदयत् ३३ स्थलेषु संचचाराथ शंभोर्भूयो महाकविः अथानेकस्थले वापि कुत्रचिद्दिवसे पथि ३४ प्रेतस्य पुरतः कांचिद्ददर्श रुदतीं सतीं परिदेवनमूलं किमित्यपृच्छत्स तां स्त्रियम् ३५ सात्रवीत्सांजलिः पित्रा दत्तास्म्यस्मै वणिग्वरे दष्टोयमहिना पीतोस्म्यनाथा रक्ष मामिति ३६ माभैरिति च तामुक्त्वा नीलकंठस्तवेन सः वेषमुक्तौ व्यधामास मुदितौ तौ च दंपती ३७ ययतुः स्वां पुरीं भूयः प्रणम्य शिवनंदनं ततः श्रीपुरमासाद्य नत्वा श्रीत्यागनायकम् ३८ अस्तोषीद्दृचसांगुफैः कल्हारैर्विकचैरिव वाग्मी च वाचा विरतं शरण्ये शालया दरम् ३९ ज्ञानसंबंधसत्त्वाथ भूयस्संजचटेतरां पांड्यदेशे जिनग्रस्ते कुलपक्षेण मंत्रिणा ४० आहूतः संनिधौ शंभोः वादं कृत्वा हे तैः समं जित्वा जिनाष्टसाहस्रं शूले व्यारोपयत्कविः ४१ श्रीऋषय ऊचुः कथमारोपिताः शूले जिनाः क्षपणकद्विषा कुंभसंभव तत्सर्वं विस्तारा द्वक्तुमर्हसि ४२ श्रीअगस्त्य उ॰ मधुरायां पुरा कश्चिज्जयध्वजसमाह्वयः पांड्यः शतक्रतुस्पर्धी जिनैरासीत्स वंचितः ४३ चोलेंद्रदुहिता तस्य सुमतिर्नाम वल्लभा सचिवः कुलपक्षाख्यो शिवभक्तगणाग्रणीः ४४ कुलक्रमागतां शंभौ भक्तिं चोलसुता वहत् हालास्येश्च

त्यागनामक्षेत्रं ३८ ३९ ज्ञानेति कुलपक्षेण तन्नामकेन ४० ४१ कथमिति क्षपणकद्विषा हरदत्तेन ४२ ४३ ४४ ४५ ॥ ॥

४७ ४८ अथेति कौतुकनाथेन जयध्वजापरपर्यायेण राज्ञा ग्रावाणः पाषाणान् ४९ ५० ५१ ऊषतुरिति सुमतेः तद्भार्यायाः ५२ ५३ ५४ ५५

निषेव्य निर्गतं केचिदाहुर्मायाविदः शठाः शिलायां देवताबुद्धिस्त्वं मूढोसि महीपते ४६ यदुपासनया दुष्टं कर्म साक्षान्न शाम्यति किं तस्य सेवया भावि शाल्मलीसेवया यथा ४७ यदस्माभिरुपास्यं तद्दैवतं फलदं पुरः परीक्षा क्रियतां राजन् सिद्धं चेदार्हतो भव ४८ अथ कौतुकनाथेन पृष्टा जैनाः कथं त्विति ग्रावाणस्त्वं संगृहाणेति तं प्रोचुः स तथाकरोत् ४९ पस्पर्श किंचित्पिञ्छाग्रैः राजहस्तस्थितान् जिनः माणिक्यभावमगमन् ग्रावाणस्ते तदीक्षिताः ५० तस्मादेव प्रणमन् पांशुः अस्तं देवार्हततां गतः अथ मंत्री च महिषी दुःखितौ मधुरापुरे ५१ ऊषतुस्तौ मिथो भक्तान् रक्षंतौ शिवसम्मतान् ॥ सुमतेर्वंशगो रूपा दासी सांङ्गो जिनोपि सन् ५२ इत्थीनदनुसाराय भस्मभोगेषु सोलिके चिरकाले गते मंत्री राज्ञीं स विजने स्थिताम् ५३ प्राह प्रह्वो त्र हे देवि देशोस्माकं जिनैर्वृतः संत्यक्ता च पुरी सेयं शिवभक्तैर्महात्मभिः ५४ भवसाद्यां च मया भक्ताः केचित्प्रतिष्ठिताः संरक्षणीयो राजानः सहर्त्तव्याद्र्मे जिनाः ५५ राज्यप्यनुज्ञायदितेन चैतन्मम दुष्करं उपायः कोन्विति तया पृष्टः स सचिवोत्तमः ५६ ज्ञानसंबंधवृत्तांतं यथाश्रुतमवर्णयत् गौरीस्तन्यामृतास्वादसंप्राप्तपरमार्थदृक् ५७ आहूयतामित्यादिष्टो मंत्री विप्रानचोदयत् ते च वेदविदो विप्रा वेदारण्ये च वाक्पतिम् ५८ प्राप्य गौरीसुतं प्रोचू राज्ञीमन्त्रिसमीरितं हरदत्तोथ मुदितो तत्रावस्थाप्य वाक्पतिम् ५९ मौक्तिकां दोलिकारूढो प्रतस्थे सोगतां त

५६ ज्ञानेति ज्ञानसंबन्धस्य हरदत्तस्य ५७ आहूयतामिति वाक्पतिं वागीशं ५८ प्राप्येति गौरीसुतं हरदत्तं ५९ ६० इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ४७ ॥ ॥ ॐ ॥ ९ ॥ ९ ॥

ततइति प्रस्थानानंतरं १ तृतीयेति गणेशस्कंदापेक्षया २ दुर्निमित्तान्येवजैनानामाह चैत्येति ३ ४ ५ ६ ७ ८ कल्पयामासतुरि

श्रीअगस्त्यउ॰ ततोमार्गेमहेशस्यस्थानानिसुबहूनिसः निषेवमाणः शनकैर्हरदत्तोजगाम ह १ तृतीयेतनयेगोर्याःप्रस्थितेमधुरांप्रति आर्हतानामभावायदुर्निमित्तानिजज्ञिरे २ चैत्यप्रासादमामूलंपतितंददृशुःक्षितौ स्वप्नेचकुंडिकांध्वस्तांपाठितंचनिजंकटम् ३ कटंचंडानिलग्नस्तंपिंछाग्रंदग्धमग्निना अपश्यन्नार्हताचार्यक्षपणामाघ्रभस्मितम् ४ स्त्रियश्चमुंडितादृष्टाश्चाहदन्जिनदेवनाः अथदुःस्वप्नमालोक्यनरान्तेतेन्यवेदयन् ५ अथराजापितान्प्राहस्वप्नदग्धार्थमग्निना सभायांसचिवौदृष्ट्वामोचयंतौबभूवतुः॥ किंवाकर्त्तव्यमितितेसर्वेविमनसोभवन् ६ अथपथिधरणीसुरैःकृताहैरवनतमौलिरवेक्ष्ययोगिवर्यान् मणिमयशिबिकोत्तमाधिरूढोमधुरकनिर्मधुरांतिकं विवेश ७ अथागतानांविप्राणांप्रेषितानांपुरास्वयं मुखादाकर्ण्यमुदितोज्ञानसंबंधमागतौ ८ कल्पयामासतूराज्ञीसचिवौचोपकारिकां ९ स्नानापदेशात्सचिवःकवींद्रंप्रसुप्ययेतंप्रहितश्चराज्ञा मठेत्तमेवेगवतीतटांतेप्राप्यांतिकंतत्पदयोःपपात १० दृष्टःकोयमितिप्रोक्तोमंत्रीतिद्विजपुंगवैः हस्तेगृहीत्वातंप्राहमदाव्हानप्रयोजनम् ११ किंवेत्युपव्हरेपृच्छत्शिवव्रतसुतःकविः इतिपृष्टोथसचिवस्तमाहविहितांजलिः १२ वेदांतागमसिद्धांतप्रतिष्ठाहेतनाशनं फलममेतिपदयोःप्रणनामपुनःपुनः १३ आलयंतत्क्रियद्दूरेमीनाक्षीसुंदरेशयोः इत्समास्सपप्रच्छसोप्यदर्शयदंतिके १४ अथगोपुरमालोक्यमणिकुंभैरलंकृतं प्रणनामससाष्टांगंस्ना

ति उपकारिकांनिवेशसम ९ १० ११ १२ १३ १४ १५

१६ १७ १८ १९ आययानिति काहलिकाः शृङ्गाकारधातुमयावाद्यविशेषवादकाः ; २० वंदिन इति वंदिनस्तुतिपाठकाः बिरुदावलीरिति वर्ण्य-
मानाङ्कविरुदवर्णनप्रचुरोज्ज्वला वाक्याडंबरसंयुक्ता सा मता विरुदावलीति लक्षणलक्षितान् प्रबंधविशेषान् २१ २२ २३ अयोघन

स्त्वावेगवतीपूर्णभस्मोद्धुलितविग्रहः मुक्ताप्रवालांतरितां बिभ्रद्रुद्राक्षमालिकाम् १६ मौक्तिकांदो-
लिकारूढो मौक्तिकच्छत्रभूषितः वीथीविधातुकामो गाढं पुराणां प्रदक्षिणम् १७ गंधतैलावसिक्ताभि-
र्दीपिकाभिर्दिनास्यये उद्भासितपुरोभागः पुरीं पश्यन्नयो शनैः १८ चत्वरेषु जिनाः सर्वे संघीभूय विलो-
कयंतं आश्चर्याकृष्टमनसस्तस्थुश्चित्रार्पिता इव १९ आययौ वैदिकाचार्यः आययौ कविशेखरः आययौ
तनयो गौर्या इति काहलिकानदन् २० वंदिनो वाग्मिनोग्रेस्य पेठुश्च बिरुदावलीः जय वैदिकसिद्धांतवे-
दांतस्थापनोद्यत २१ जयाद्रिकन्यकास्तन्यसुधामधुरवाङ्मय जय कौंडिन्यगोत्राब्धिवृद्धिपूर्णसुधाकर
२२ जय दुष्टार्हतमतध्वांतध्वंसदिवाकर जय क्षपणकध्वांक्षक्षोभप्रस्तरभाषित २३ अयोघनोयं जिनकुं-
डिकानां चंडानिलस्तत्स्फटसत्कटानां दावानलस्तत्करपिंछिकानां आयाति चैत्याचलवज्रसूक्तिः २४ पला-
यध्वं निलीयध्वं रेरे चार्वाककौशिकाः ज्ञानसंबंधचंडांशुरुदितोसौ प्रकाशते २५ इति तद्बिरुदावल्यः पठिता-
स्तत्पुरःसरैः तथागतानां कर्णेषु पेतुर्दंभोलयो यथा २६ अथ श्रीज्ञानसंबंधः कृत्वा वीथीप्रदक्षिणं वाहनादव॥

इति रूपकाणि चैत्यं जैनमंदिरं तदेवाचलः तस्य वज्ररूपा सूक्तिर्यस्य २४ पलायध्वमिति रेरे इति नीचसंबोधने वाक्यादेरित्यादिना
संभ्रमे द्विरुक्तिः चार्वाका एव कौशिका घूकाः २५ इतीति तथागतानां सौगतानां २६ २७ ७ ७ ७ ॥

२८ २९ हेमेति हेमाब्जिनी सुवर्णपद्मिनी हेमाचल एव चापं आकर्षितं कार्मुकं येन ३० ३१ ३२ ३३ ३४ लीलेति लीलानां या चतुष्षष्टिः विंशत्या

शिवाशंकरयोर्मध्ये नमस्कृत्वा महाकविः लिंगं ज्योतिर्मयं शंभोः दिव्यचंदनचर्चितम् २८ सूर्यकोटिप्रतीकाशं सोमार्द्धकृतशेखरं सोपहारं प्रणम्येशं स्तोतुं समुपचक्रमे २९ हेमाब्जिनीतीरनिकेतनाय हेमाचलाकर्षितकार्मुकाय हेरंबषड्वक्त्रसमन्विताय हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३० पांड्याधिराजार्पितपादुकाय फणाधराधीश्वरकंकणाय पाखंडदूराय परात्पराय हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३१ कंदर्पदर्पार्णववाडवाय कंठस्थलाकल्पमहाविषाय कल्याणवन्धास्पदलोचनाय हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३२ मंदाकिनीभूषितमस्तकाय मंदारमालांचितमस्तकाय वृंदारकाधीशमुनिस्तुताय हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३३ वेदांतविज्ञानसुखप्रदाय नादांतरूपाय नटेश्वराय पूतांतरंगैः पुरुषैः स्तुताय हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३४ लीलाचतुष्षष्टिसुधार्णवाय हेलास्मितप्लुष्टपुरत्रयाय मूलाय वेदागमवल्लरीणां हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३५ नानाभवव्याधिविनाशनाय दीनावनांगीकृतविग्रहाय भानात्मने भस्मविलेपनाय हालास्यनाथाय नमः शिवाय ३६ सामप्रियाय सकलागमसंस्तुताय सांबाय संसृतितमिस्रसुदीपकाय सत्यात्मने सकललोकविलक्षणाय साक्षात्कृताय शितिकंठ नमः शिवाय ३७ श्रीअगस्त्य उ॰ इति स्तुत्वा महादेवं महाकविजनाग्रणीः नमस्कृत्वा च मौनात्मा सीमस्तौषीदमृतोक्तिभिः ३८ मातर्मतंगकुलवल्लभमान्यमूर्ते मंदस्मितद्युतिमनोज्ञमुखारविंदे मंचात्मिके

याः स देकत्वइति संख्यायामेकवचनं तस्याः सुधार्णवाय ३५ ३६ ३७ ३८ ३९

५० ५१ कल्याणेति मारावरोधोरतिः सुभगायथाहरनेत्राग्निसंदग्धकामसंजीवनौषधिरितिस्मरणात् करुणोरसःसोस्यास्तीतिकरुणोदास

कुंदस्मितेकुमुदबंधुकलावतंसेकुंभस्तनालिखितकुंकुमपंकरेखे कोणत्रयैकनिलयेकुलशैलबालेमह्यं
प्रसीदमलयध्वजपांड्यकन्ये ५० लीलाशुकार्भकमनोहरहस्तपद्मेनीलालकग्रथितनिर्मलकेतकाले हालास्य
नाथसहचारिणिहंसयानेमह्यंप्रसीदमलयध्वजपांड्यकन्ये ५१ कल्याणकल्पलतिकेकरुणाकटाक्षकल्लो-
लनर्त्तितकविलकला नटीके मारावरोधसुभगेकरुणानुकंपेमह्यंप्रसीदमलयध्वजपांड्यकन्ये ५२ क
र्णावतंसितकदंबवनप्रसूनेकौशेयकांतिनिजकल्पतरुप्रवाले कस्तूरिकातिलकरंजितफालदेशेमह्यंप्रसी
दमलयध्वजपांड्यकन्ये ५३ सद्यःसमुद्यदरुणप्रतिमांशुकाभेसौभाग्यदानधृतकौतुकदीर्घनेत्रे संध्यानट
प्रलयतांडवसाक्षिभूतेमह्यंप्रसीदमलयध्वजपांड्यकन्ये ५४ मस्तार्पितंमणिरिवश्रुतिमालिकायांमान्यंमु
कुंदकमलासनशंकराद्यैः मंजीरशिंजितकृताभयमंघ्रिपद्मंमन्मूर्ध्निदेहिमलयध्वजराजकन्ये ५५ शिक्षा
मवापमहतीनिकटेगुरूणांजन्मांतरेषुचशिवंपरमर्चयित्वा मीनाक्षिपुण्यपरिपाकवशात्त्वदंघ्रिंप्राप्तस्यक
स्यचिदुदेतिचिदात्मबोधः ५६ इतिदेवीमपिस्तुत्वाकृतपंचाक्षरीजपः कृत्वाप्रदक्षिणान्यंचजगामस्वोप
कारिकाम् ५७ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८॥ ७ ॥श्रीअगस्त्यउवाच॥
कदंबरास्तुसंभूयश्रुत्वातद्विरुदोक्तयः बभूवुर्दुरहंकारदवाग्निप्लुष्टमानसाः १ हंतश्रुतानसुहृदःकस्यापिविरुदो

जनः मलयीयोचतेषुअनुकंपायस्याः ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ इतिश्रीमानवसुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायां

भक्तविलासप्रकाशिकायांअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८॥ ॥ ॥कदंबरइति कदंबराजेनाः अहंकारएवदवाग्निः तेनपुष्टंदग्धंमानसंयेषांते १ २ अयमिति ब्रह्मबंधोःअधमस्यब्रह्मबंधुरधिक्षिप्तेइत्यमरः ३ ४ ५ ६ ७ ८ हरदत्तमिति शिलायांशिरोघाते हियथा

अयंस्वयंपयःपानंपीत्वातस्यामृषाब्रवीत् ब्रह्मबंधोर्वेदोरस्यदौरात्म्यंपश्यतार्हताः ३ बाल्यएवास्यलोकोयंमायावादेनवंचितः उपेक्षणीयोनास्माभिरयंव्याधिरिवेधितः ४ मठेवेगवतीतीरेवर्तेतेब्राह्मणांकुरः भानुर्यो वटुदेस्यघ्नंमंत्रैस्तंमारयामहे ५ दिगंबराणांसिद्धांतविजेतुमयमागतः इतीहकिंवदंतीचमहतीप्रथतेतराम् ६ इतिसंमंत्र्यतेमंत्रान्निशीथेजेपुरार्हताः छोटिकांतरमात्रेयैःहन्यतेद्रोहिणोजिनैः ७ तत्रेरितोपिमंत्राग्निर्नतंपस्पर्शदुस्सहं कृतपंचाक्षरजपपीतगौरीपयस्तनम् ८ हरदत्तमहारण्यंज्वलनंकीटकोयथा तस्मिन्प्रतिहतेमंत्रेशिलायांशिरसीवते ९ साक्षादेवददुर्वन्हिंमठेस्थानेमहात्मनां हरदत्तजनास्तत्रज्वलंतंवीक्ष्यपावकम् १० तस्मैनिवेदयामासुराचकर्षाथसोनलं समूर्तःप्रांजलिर्भूत्वादासोस्मीतिव्यजिज्ञपत् ११ आर्हतप्रहितस्यास्तुस्थितिःक्वापिनयुज्यता अंबासुतंसमभ्यर्च्यप्राहसप्तार्चिषंव्रज १२ येरिहप्रेषितोसित्वंतेषांराजतनुस्थितिः अथाग्निःपांड्यभूपस्यवपुषेवर्मणिज्वरः १३ निबध्यपाणीपादौचप्रक्षिप्तइवपावके व्याघूर्णमानोनिश्चेष्टोबभूवावचनोनृपः १४ मंत्रीवैद्यंतथाहूयपप्रच्छामयकारणं जिनेंद्रादृष्टनाडीकाःप्रोचुराशीचमंत्रिणम् १५ नाडीनांनेववैषम्यमस्त्यहोसूक्ष्मताविभोः अर्हतोऽस्तमयोयावत्ततःप्रागेवसंज्वरम् १६॥ ॥

शिरसएवहानिस्तथामंत्राणांहरदत्तेप्रयोगेमंत्राणामेवकार्यसाधनप्रयुक्तनिंदादिरूपाहानिरितिभावः ९ १० ११ १२ येरितितेषांराज्ञः

१७ प्रब्रुवंतइति अर्हीयेवैद्यास्ते आमृजन् शोधयामासुः १८ निर्वासाइति निर्गतंवासोयस्मात्सः राजा १९ सहसेति दूनंदुःखितं अंगंयेषां २०

राज्ञःप्रशमयिष्यामःपश्यविद्याबलंमहत् इत्यार्हतानांभिषजःपिच्छिकाग्रैर्महीपतिम् १७ प्रब्रुवंतोर्हविद्यास्तमाः
केशपदमामृजन् आमृज्यमानेतद्गात्रेव्यवर्धतमहाज्वरः १८ निर्वासाःपरमोराजादह्यमानइवाग्निना समीपेयेस्थि
तास्तस्यचिकित्सायाविधिस्तया १९ सहसातेपिनिर्जग्मुर्दूनांगास्तज्ज्वरोष्मणा आहूतादूरतःकेचिदार्हताधृतपिच्छि
काः २० अर्हन्नर्हन्नितिमनुंजपंतःप्रामृशन्मुहुः औषधैरपिमंत्रैश्चप्रायस्ताःकीर्त्तयेजिनाः २१ निराशास्तेततःसर्वे
संभूयोचुरिदंवचः कश्चित्द्विजवटुःप्राप्तोतद्धासान्नृपतेर्ज्वरः २२ इतउद्धासनेतस्यशाम्येदेषमहाज्वरः अथा
कार्यवचोमंत्रीप्राहतानार्हताधमान् २३ शक्तिरस्तिनयुष्माकंतस्ययोगनिवर्तने तदुत्सारणमिष्टंवस्ततोन्
नंभविष्यति २४ ज्वरोनिष्कासकस्यापियदिस्यात्तन्निवर्त्तते कःशक्नोतिनृपस्यापिदुरवस्थेयमीदृशी २५
अत्रागत्यसचेत्तस्यैतच्छाम्येत्स्वामिनोरुजा इत्युक्तेनैवतस्यापिशक्तिरित्यूचुरार्हताः २६ मंत्रिणाथस्वयंग
त्वासमानीतोंबिकासुतः विवेशपांड्यप्रासादंहृदयकटवाससाम् २७ महांतमार्हतंशैवपाखंडःसंस्पृशेत्कथं नि
स्सार्यतांबहिरयंशमयामोस्यपञ्ज्वरम् २८ इत्येष्टसाहस्रकटाबराणांसंघस्समास्त्यमहीपतिंतं दिव्यैश्चमंत्रैर्म
हितौषधैश्चशशाकनैवास्यरुजंनिमार्ष्टुम् २९ यदामूर्च्छालुरभवन्नृपतिःसुमतिस्तदा शरणंबोधसंबंधमापमा
गत्यवृद्धये ३० अथतांप्राहकारुण्यान्महिषीमंबिकासुतः रक्षाम्यवश्यंभर्त्तारमाभयंतेपतिव्रते ३१ ॥ ७ ॥

२१ २२ २३ २४ २५ २६ मंत्रिणेति भयंकर्तृकटवाससांजैनानांहृत् हृदयंविवेशेत्यन्वयः २७ २८ २९ यदेति मूर्च्छोत्थः मूर्च्छावान्सुमतिः

३२ उन्मील्येति शैवदेशिकं शैवाचार्यं ३३ ३४ उपवेश्येति अस्य सामीप्येन महीपतेरभ्यासो बभूवेत्यन्वयः ३५ ३६ ३७ ३८ ऊचुरिति अहंप्रत्ययरूपः अहंकाराश्रयात्मरूप इत्यर्थः शांकरिः गौरीस्तन्यपानकर्तृत्वात् शंकरापत्यं हरदत्तः ३९ देहमिति सः देहः विकारितया अस्तिजा

महिमानं शिवस्यात्र पश्यंतु सकला जिनाः इति भस्म समादाय सन्निक्षेप नृपालिके ३२ उन्मील्य चक्षुर्देवाक्षिप्त बोधः पांड्यभूपतिः जगाद प्रांजलिरिदं शयानः शैवदेशिकम् ३३ स्वागतं ते महाभाग रत्नपीठ इहास्यतां इति स्वमौलेः सविधे स्थापिते सचिवेन तम् ३४ उपवेश्य महात्मानं ददर्शेंदुमिवोदितं तदाभ्यासो बभूवास्य सामीप्येन महीपतेः ३५ यथा महातपार्त्तस्य छाया वृक्षस्य संश्रयात् मणिपीठे स्थितं राज्ञो मौलिपार्श्वे महाद्युतिम् ३६ साभ्यसूयमवैक्षंत जिना घोरा रविं यथा निवासः कुत्र भवतामिति पृष्टो महीभृता ३७ पुण्यं गौरीसुतश्चाह स्थानं द्रोणीपुरं मम हृत् भक्तिः कुत्रेति संपृष्टः शिव इत्याह साक्षिणि ३८ ऊचुश्चासहमानास्तं शिवो नास्तीति चार्हताः अहंप्रत्ययरूपो सो सर्वत्रेत्याह शांकरिः ३९ देहमूचुरथात्मानं ते विकारितया न सः इत्युवाचांबिकासुनुः प्रत्यक्षमानमूचिरे ४० जिना बहिर्मुखास्तत्र हेतोमानं महात्मनां इति श्रीज्ञानसंबंधः तत्र स्तैर्बहुभाषितम् ४१ यद्यत्तद्दूषितमभूद्द्विंतंडा जाति निग्रहैः जिग्ये जिनाष्टसाहस्रमेकेन द्विजवर्णिना ४२ ॥ ७ ॥

यते वर्द्धते विपरिणमते अपक्षीयते नश्यतीति षड्विकारवत्त्वात् आत्मनश्च निर्विकारित्वाद्विकारवान् देहो नात्मेति भावः तथा चायं प्रयोगः देहो नात्मा विकारित्वात् यन्नैवं तन्नैवं यथा पट इति ४० ४१ यदिति वर्णः प्राशस्त्यं तच्च स्मरणं कीर्तनं केलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणं संकल्पोऽध्यवसायश्च क्रियानिर्वृत्तिरेव चेत्यष्टविधमैथुनराहित्यरूपं तदस्यास्तीति वर्णी ब्रह्मचारीत्यर्थः वर्णिनो ब्रह्मचारिण इत्यमरः ४२

जयइति मुनयोजैनाः मुनींद्रःश्रीघनःशास्तामुनिरित्यमरः ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ गृहीतुकामइति अंबिकास्तनुनेति

जयोऽस्माकमितिप्रोचुर्निर्लज्जामुनयःपुरः निवार्यवाचिकलहंतस्यतेषांचपार्थिवः ५३ येनमेशमितोरोगस्तस्म तस्यान्महत्तरं नवाच्यामहिमाज्ञातुंशक्योवर्षशतैरपि ५४ इत्युवाचस्वाभिमतंतत्क्षणेसेमभूज्वरः वामभागे ज्वरोऽस्माभिःशाम्यतेदक्षिणेऽमुना ५५ विनीयतेचेद्देषस्यास्समोद्विजवटुर्भवेत् अस्त्विसनुमतेराज्ञापिञ्छाग्रै स्तत्रभूपतिम् ५६ ममृजुःसिषिचुर्जैनाःकर्णिकाजलबिंदुभिः विद्याविशारदैर्वैद्यैरौषधैरभिवर्धितः ५७ जिनातस्यापितोराज्ञःज्वलतेस्मज्वरानलः हाहतोस्मिजिनैर्दुष्टैरित्युक्त्वामूर्छितोनृपः ५८ सदाभीतामहिष्या सीत्तदासंजीवितोमुना एषेतिज्ञानसंबंधंवदन्नंजलिमादधे ५९ भस्मामृष्टमथानेनदक्षिणांगमहीपतेः उल्काभममृताम्भोधौनिमग्नमिवकिञ्चरम् ५० वामेमहाज्वराक्रांतंदक्षिणेसुखनिर्भरं हालाहलमयंक्वापि सुधामयमिवक्वचित् ५१ आसीत्सांऽद्यनृपस्यांगमार्हतास्तुनिशश्वसुः जिनामास्टशतेत्युक्त्वातंनृपःशरणं गतः सतुतत्राप्यदाद्भस्मप्रशांतश्चमहाज्वरः ५२ इतःप्रभृत्यस्तसभाप्रवेशोनमेजिनानामितिमंत्रिणंनृपः उदीर्यनिष्कास्यसमस्तसौगतान्नीरोगगात्रःशरणंतमासदत् ५३ अथपंचाक्षरीविद्यांहालास्येश्वरसंनिधौ ५४ गृहीतुकामोनिरगादंबिकास्तनुनान्नृपः निष्कासिताजिनाःसर्वेशोचन्नार्हतमीडिरे ५५ स्वप्नेप्रपश्यन्नालानं शुष्ककाष्ठाग्रसंस्थितं भयोस्थितायदातावद्दुष्प्रभातमजायत अथसंगत्यतेसर्वेनृपमूचुरिदंवचः ५६ मासन्मतंदूष

सहार्येततीया सर्वेअशोचन् आर्हतंमतंनईडिरेनस्तुतवंतः ५५ ५६ ५७

बलंत्वमस्यैवपरीक्ष्यतांनचेद्गुणोभविष्यत्यचिरेणतेश्वनः ५७ अथामूत्कुपितोराजामंत्रीवर्णीप्रचोदितः ५८ कथं
परीक्षेतिजिनानपृच्छन्मिलितान्बहून् तेतमूचुर्दुराल्मानोनार्हतोदैवतंवरम् ५९ इतिपत्रेविलिख्याग्नौक्षिपा
मोदह्यतेनतत् यद्यस्मन्मतमेवस्वीक्रियतांचतथामुना ६० तथेत्यनुज्ञयाराज्ञोनिरुद्धेग्नौतदक्षिपन् ददाह
पावकःपत्रंतत्तूलमिवतत्क्षणात् ६१ अथश्रीज्ञानसंबंधोनदेवंशंकरात्परं इत्यालिख्यमहावन्हौपत्रंचिक्षेपव
र्द्धिते ६२ गृहीत्वामूर्तिमान्वन्हिःपत्रंतज्जयपत्रवत् ददावंबासुतकरेसप्रणम्यतदग्रहीत् ६३ अथभीतोमहा
राजोमंत्रीचप्रणमन्नमुं पुष्पवृष्टिरभूद्दिव्यावैदिकाश्चमुदंदधुः ६४ अथार्हताःपुनःप्रोचुस्त्वंयोग्निरिति
संगताः सरित्प्रवाहेप्रक्षिप्तंप्रतिपूवनवद्यदि ६५ क्रियतेलिखितंपत्रंभवान्विशत्तुनोमतं अथमंत्र्यार्हतान्प्रा
हक्रियतामत्रकःपणः ६६ वदतायंमहान्लोचेच्छापेनध्वंसयिष्यति शूलारोपणमेवास्तुतस्ययस्यपराज
यः ६७ इत्यार्हताष्टसाहस्रमवोचद्राजसन्निधौ लिखितंपूर्ववत्पत्रंक्षिप्तंवेगवतीरये ६८ सहार्हतमतेना
ब्धिंप्रापंसत्वैश्चखंडितं अंबासुतेनयत्क्षिप्तंपूर्ववद्दिहिताक्षरम् ६९ प्रवाहेसरितस्तस्यतत्पत्रंप्रतिपुप्लुवे
दिविदुंदुभिनिर्घोषःसशंखनिनदोभवत् ७० नृपःश्रीज्ञानसंबंधंशिवंमूर्तममन्यत उत्साद्यवस्त्राणिकटान्नृध्वं
सयित्वाचकुंडिकाः ७१ दग्ध्वाचपिंडिकाग्राणिचैत्यंनिर्भिद्यचद्विपैः महाजिनाष्टसाहस्रंशूलाग्रेस्थापितंतथा ७२

६८ सहेति सत्वैःजलचरजंतुभिः ६९ ७० ७१ ७२ ॥

७३ ७४ ७५ ७६ प्रतिष्ठामिति ईजिरेदृष्टवंतः ७७ ७८ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराण व्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायामेकोनपंचाशोऽध्यायः ४९॥ ॥ॐ॥संप्रति पौरमंत्रिसहितस्यराज्ञः श्रद्धातिशयेनहरदत्तस्य

शूलप्रोतेषुबौद्धेषुतत्परीवारकोटयः धृतरुद्राक्षभस्मानःकेचित्तंशरणंगताः ७३ रक्षशरणंप्राप्तानयंपूर्वजिः नानपि शिवस्मरणमात्रेणमत्वाविगतकल्मषान् ७४ द्वीपांतरंगताःकेचिद्देशांतरमथापरे आसीन्नष्टंजि नकुलंतमःसूर्योदयेयथा ७५ अथपंचाक्षरींतस्माद्गृहीत्वापांड्यभूपतिः महाभिषेकविधिनाहालास्येश मपूजयत् ७६ प्रतिष्ठांवैदिकाजग्मुरीजिरेचमखैर्हरं ७७ सपांड्यभूपोनवरत्नराशिभिःपरार्घ्यहेम्नाचकृ ताभिषेचनं निषेवमाणःशिवमेवदैवतंययौसमृद्धिंसुरनायकोयथा ७८ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तवि लासेएकोनपंचाशोऽध्यायः ४९॥ ॥ॐ॥श्रीअगस्त्यउवाच कुलपक्षश्चसुमतिःपांड्यराजश्चनागराः त्रि संध्यमन्वहंनत्वाहरदत्तमपूजयन् १ सभार्येणाथपांड्येनमंत्रिणाचसमन्वितः नारायणःशंकरश्चतौयत्रै कौतदापसः २ त्रिकूटाचलमासाद्यतत्रस्तुत्वामहेश्वरं श्रीमद्वेणुवनेशंभुंतुष्टावगिरिजापतिम् ३ अ थरामेश्वरंगत्वारामनाथंनिषेव्यतं समागतेनहालास्येस्वपित्राचसमन्वितः ४ स्तुत्वापांड्यंसहामात्यं सभार्यंप्राहिणोत्पुरं तेचापिदेशिकंनत्वामधुरांप्राविशन्पुरीम् ५ अथश्रीज्ञानसंबंधःपित्राबंधुभिरावृतः जगामसह्यजातीरंनावातांचातरद्विभुः ६ सौगताधिपतिस्तत्रतस्यपंथानमारुधत् आरोपितान्स्वान्शूलाग्रे

पूजापूर्वकंतेनसहउत्तमक्षेत्रसंचारंवर्णयति कुलपक्ष इति १ सभार्येणेति यत्रहरिहरक्षेत्रेएकोएकीभूतौततक्षेत्रं २ ३ ४ ५ ६

सद्गति दंभोलिर्नेत्रं ८ ९ १० ११ अथेति एकस्याम्रतरोर्मूलं गच्छतीति तं आम्रतरुमूलवसतेरितिपञ्चशरत्यां १२ सुवर्णेति श्रीगिरिम्

सनयावद्गतस्तस्यसमीपंद्विजवर्णिनः तावत्सपातदंभोलिस्तस्यमूर्ध्निदुरात्मनः ८ अथापरेतमाजग्मुःजिना वादसमुत्सुकाः जिगायतान्सवादेपितेचतंशरणंगताः ९ संप्रेषयित्वापितरमथब्रह्मपुरंप्रति पराचलेचशो णाद्रौशंभुस्कंदसरित्तटे १० स्तुत्वाजिनप्रयोगेणविफलास्थूलभूरुहाः प्रीतयेशिवभक्तस्यसफलानकरोद्द्रु मा ११ अथकांचीपुरेदेवमेकाम्रतरुमूलगं स्तुत्वादेवींपरांशक्तिमाकाशबिलचारिणीम् १२ सुवर्णमुखरी तीरेकालहस्तीश्वरंगिरौ श्रीणयित्वाजगामाथकेदारंश्रीगिरिंतथा १३ गोकर्णेचमहादेवंतेषुस्तुत्वामहाकविः अथगोकर्णसविधेशिवभक्तांघ्रिकिंकरः १४ कश्चिन्महाधनोनामवैश्यःक्षपणकद्विषः दातुकामःस्वतनयांपु ष्पोषासत्तवत्सराम् १५ ततोवसंतेसंप्राप्तेपुष्पापचयकौतुकात् विचरंतींवनेसर्पोदंदशचरणांगुलौ १६ गतासुःसा भवत्सद्यःसतामग्नौचकारसः एकस्मिन्कलशेकृत्वातदस्थीन्यवसच्चिरम् १७ रारक्षकांक्षमाणःसतद्दागमनमा तुरः सच्चिरादागतंतत्रगुरुंक्षपणकांतकम् १८ प्रणम्यचमुहुःप्राहप्रांजलिःसहबंधुभिः इदमाकर्ण्यतांब्रह्मन हंवैश्यकुलोद्भवः १९ भवादृशानांमहतांपादकैंकर्यतत्परः अप्रस्थितोस्म्यहद्दूरेस्थितस्यापियशस्तव २० आ कर्ण्यदातुकामोस्मिकन्यांकांचिद्पोषयं सापुष्पापचयंकर्तुंवसंतेममबालिका २१ वनंप्रविष्टासदष्टाभुजंगे नासुभिर्विना कृतातदापितांचाग्नावदहंछुक्तिमुत्तमाम् २२ निश्चित्यतेस्थिनिचयःसंगृहीतश्चिरंघटे उज्जीवयि

श्रीशैलं १३ गोकर्णेति तेषुस्थानेषु १४ कश्चिदिति क्षपणकद्विषः हरदत्तस्य आसन्नवत्सरां सत्तवर्षां १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२२३

२४ २५ २६ २७ २८ २९ महेति स्नानं विवाहप्राक्कालिकं कर्म ३० ३१ ३२ ३३ ३४ प्रविश्येति कृताशीर्वचनः कृतानि

इति तद्वचनं श्रुत्वा सद्योदत्तेन भस्मना कन्यामुज्जीवयित्वा तं वैश्यं प्राह महाकविः २४ यथा त्वयैषा जनिता तथा च
जनिता मया न युक्तो मे विवाहोऽस्यास्ततोऽन्यस्मै प्रदीयताम् २५ जहृषुश्च जनाः सर्वे कन्या वानप्यगाद्गृहं कन्या सापि च
रंनान्यं वव्रे निर्विण्णमानसा २६ आराध्य शिवमेकाग्रं जगाम गतिमुत्तमां अथारुणाचले स्तुत्वा शिवं कृत्वा प्रदक्षिण
म् २७ द्रोणीपुरं गतस्तत्र न्यवासीदंबिकासुतः स्तन्यप्रदानकलया प्रमृष्टापाणिना मया २८ हर्षितस्य ततो नामूद
नुरक्तान्यतो हृता बांधवा निश्चिताद्यस्य विवाहे धृतकौतुकाः २९ महाकुलोद्भवां कन्यां तेन भद्रपुरवासिनः शुभे
लग्ने मुहूर्ते च कवेः स्नानमकारयन् ३० निर्वर्तितव्रतस्नानः कृतकौतुकमंगलः आरूढमुक्ताशिबिको ययौ भद्रपु
रीं प्रति ३१ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शिवभक्ता महत्तराः द्रष्टुं श्रीज्ञानसंबंधविवाहोत्सवमागताः ३२ अलंकृता स
भा तत्र भद्रवेदीसमन्विता विश्वकर्मकृता पूर्वं शिवयोरिव मंगले ३३ तत्र सर्वे प्रविविशुर्नीलनम्बादयो द्विजाः कृ
तोपचारश्च वरो बध्वा सह विभूषितः ३४ प्रविश्य वेदीं हुत्वाग्निं पाणिग्रहणमाचरत् विधाय लाजहोमादीन् कृ
ताशीर्वचनो द्विजैः ३५ नमश्चक्रे स पितरौ सभार्यो ब्राह्मणानपि सबंधुवर्गं पितरौ प्रांजलिः प्राह सत्कविः ३६ पित्रो
श्च बांधवानां च कांक्षितं किमतः परं वदतापास्य संकोचं तद्दास्यसे वशंकरः ३७ इति पृष्टास्तमूचुस्ते बंधुभाग्योत्त
मा वयं सायुज्यमेव चेच्छामश्च दृशीश्वरपादयोः ३८ इति तत्प्रार्थनातुष्टः सभार्यैः सेवितुं शिवं प्रायालयं गिरां गुंफैः तु

आशीर्वचनानि यस्मै ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४ ४ ४ ४ ॥

४० ४१ ४२ ४३ उपसंहरन्फलस्तुतिमाह श्रीति ४४ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांपंचाशत्तमोऽध्यायः ५०॥ ७ ॥ ॥अपीति तत् अनिर्वाच्यंकैवल्यंमोक्षरूपंकरस्थितमित्यन्वयः यथाश्रुते तस्यैतस्यसंवैय्यर्थ्यंदुर्वारमेव १

तदुद्वाहश्रियंद्रष्टुमिच्छन्निवमहेश्वरः कोटिसूर्यप्रतीकाशस्तदाग्रेसहोमया ४० शिवेनवांछितंब्रूहीत्युक्तःशंभुंजगादसः अस्तुसायुज्यमेतेषामितिसोप्यन्वमोदत ४१ पितरौनीलनगंनचबांधवानपरानपि अग्रेप्रवेशयामासजपंम्पवाक्षरीमनुम् ४२ सर्वेष्वथप्रविष्टेषुविधायत्रिःप्रदक्षिण सभार्योज्ञानसंबंधोलिल्येज्योतिषिशांकरे ४३ श्रीज्ञानसंबंधचरित्रमेतत्पठंतिशृण्वंतिचयेमहांतः शिवप्रसादेनपुनर्निवृत्तिर्भवेन्नतेषामुदितंहिसत्यम् ४४ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेपंचाशोऽध्यायः ५०॥ ॥७॥श्रीअगस्त्यउवाच अपिप्राणात्ययेप्राप्तेयःशिवद्रोहिदर्शनं नविधत्तेभवस्यस्यकैवल्यंतत्करस्थितम् १ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनं कलिकामस्यचरितंकलिकामजितोबुधाः २ भूषणंचोलदेहस्यपुरमस्तिमहत्तरं हंसनृत्तचलद्गंगामरुताशीतलंविभोः ३ तत्राभूत्कलिकामाख्यःशिवभक्तपदार्चकः यस्यदर्शनमात्रेणबिभ्यतीशद्रुहोभुवि ४ सदासक्षुरिकांधत्तेशिवद्रोहिजिघांसया श्रीकर्मकुर्वन्नास्तेस्मश्रीमत्यागेश्वरालये ५ सएकदालयद्वारिशयानोमशकव्रजैः संपीड्यमानोनिर्निद्रःशंकरंपादचारिणम् ६ दृष्ट्वाहाहेतिसरुदन्नपृच्छत्साजलिर्हरं भगवन्नास्थितःक्वासिनिशीथेनंदिनाविना ७ यत्रचैकचरोलोकेश्चोरइत्येवशंक्यते दृषद्भिःकंटकैश्चापिदंतुराराजवीथयः ८ ७ ७

अत्रेति कलिकामोजयतीति तस्य २ भूषणमिति हंसानांयन्नृत्तंगात्रविक्षेपःतेनचलंत्यागंगायामरुतावायुनाशीतलं ३ ४ सइति श्रीकरंकर्मे

९ कलिकामेति अन्यथा अन्यत्रेत्यर्थः पणलभ्या अंगना १० तदिति तथाकृत्वा तामनुनीयेत्यर्थः ११ क्रोधमिति स्वामिनो द्रोहेनियोजनादितिभा वः १२ १३ हर इति तस्य कलिकामस्योदरे शूलव्यथामधादित्यर्थः १४ १५ कर्त्तुकाम इति अवमतोवमानितः १६ १७ यथेति त्यागेश्वरः यथा

शरपातोयथानेत्रे तथापादार्पणंतव वदेतिपृष्टो निर्बंधात्कलिकामंहरोवदत् ९ कलिकामान्यथानेवव र्णयतामिदमुच्यते कुपिताप्रेयसीसख्युःसुंदरस्यपणांगना १० तन्नियुक्तो गुनेतुंतां तथाकृत्वास्मिचागतः इत्युक्त्वांतर्हितेशंभोकलिकामश्चसुंदरे ११ क्रोधंमहांतंविदधेद्रोहेस्वामिनियोजनात् अथप्रत्यगृणोदे वंयदादृक्ष्यामितंरिपुम् १२ हन्तान्यहंतमित्युक्त्वे वीथीषुसमघोषयत् सुंदरोथतमाकर्ण्यशंकरंशरणंय यौ १३ हरश्चप्रार्थितस्तेनशूलंतस्योदरेव्यधात् सशूलरोगव्यथितःतुष्टावत्यागनायकम् १४ स्तुतिप्रीत स्सतंप्राहसुंदरस्त्वांस्पृशेद्यदि शूलरोगःप्रशांतःस्यान्नान्यथाभाषितंमम १५ कर्त्तुकामश्चकिंसांतेश्वोवे-श्मैष्यतिसुंदरः आगतश्चेदवमतोवर्धेताथतवामयः १६ कलिकामेस्मरारिर्यावेवमुक्त्वातिरोहिते स्ववेश्म प्राप्यभार्यायैशिवाज्ञांतामभाषत १७ यथात्यागेश्वरोदेवःक्रियतामित्युवाचसा सखायंचहरःप्राहकलिका मोदुरामयः १८ विनीयतांत्वयागत्वामाभैस्त्वांनहनिष्यति १९ अथप्रभातेकलिकामनामाशिवद्रुहस्पर्शसुजी वितेन प्राणेनकिंमेभवितेतिमत्वास्वहेतिनाकुक्षिमथाप्यभांक्षीत् २० प्रियश्चशंभोर्विधिवच्चिकीर्षुराज्ञांमहेशा स्ससमुंदरोपि स्मरन्हरांघ्रेरथभस्महस्तस्समाययौतत्कलिकामगेहम् २१ निर्भिन्नकुक्षिंरमणंतदीयाप्रच्छाद्य

अभाषतेत्यन्वयः १८ विनीयतामिति शिवद्रुहःस्पर्शेनसुजीवितेनेत्यर्थः १९ अथेति स्वहेतिना स्वशस्त्रेण २० २१ ॥

२२ २३ अथेति कलिकामस्य तत्स्पर्शपरिजिहीर्षया एवंकारित्वेन तदनुरोधादितिभावः यूयंदूरमागमनादूरम् बहुआयासिता इत्यर्थः यू

यमितिशेषः २४ सर्वथेति निर्भिन्नहृदयमिति भर्तृविशेषणं २५ कलिकामइति स्वकृते स्वार्थं भक्ते विषये योद्रोहः तदघस्यशुध्यर्थे २६ २७ अन्योन्येति सुंदरमित्रं आसमानचैतिच्छेदः २८ २९ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्त

दत्वासनंचार्घ्यमपिप्रणामंव्यधत्ततस्मैहरमेवमत्वा २२ अथतामब्रवीत्साध्वीसुंदरःपूजितस्तया॥ कृतेभर्तानि युक्तोस्मिसुहृदादत्तभस्मना साध्विप्रशांतोभर्तुस्तेरोगोदर्शयमाचिरम् २३ अथसाप्रांजलिःप्राहशांतोनाथ स्यमेगदः दूरादागमनादद्यदूरमायासिताइति २४ सर्वथादर्शनीयोसौकलिकामइतीरिता हेतिनिर्भिन्नहृद यंभर्तारंतमदर्शयत् २५ कलिकामंमृतमत्वास्वकृतेसोपिसुंदरः भक्तद्रोहाघशुध्यर्थंस्वकंठेखड्गमादधे २६ जग्राहपाणिनापाणिमाविर्भूयाथशंकरः मासाहसंविधेहीतिकलिकामश्चजीवितः २७ अन्योन्यमैत्रींचतयो र्विधायताभ्यांमहेशोथसमर्चितांघ्रिः अंतर्दधेसुंदरमित्रमासमानचैभूयःकलिकामनामा २८ कलिकामःसमंतेन तत्रैवकमलालये चिरंवसन्प्रसादेनशंभोःसायुज्यमाप्तवान् २९ इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासएकपंचाशत्त मोऽध्यायः ५१॥ ॥श्रीअगस्त्यउ० श्रूयतेहिमहाशैलःस्मरणादघनाशनः सिद्धचारणगंधर्वमुनिकोटिनिषेवितः १ यत्र सर्वेश्वरःश्रीमान्शंभुराकाशमध्यगः स्कंदविघ्नेशसहितस्सहदेव्यासदावसा २ निवसत्यजसंभूतहरिमुख्यसुरैःस्तुतः तस्यप

विलासप्रकाशिकायामेकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१॥ ॥ ॥श्रूयतइति महाशैलः कैलासः अघंपापं १ यत्रेति आकाशोदहराकाशः त न्मध्यस्थितइत्यर्थः २ निवसतीति पक्कणःशबरालयः ३

पक्षीति सौरभमेषामस्तीति सौरभीणि तादृशानि हल्लकानि कह्लाराणि यत्र तादृशं ४ ५ अमावास्यामिति यदिति संबध्यते ६ यमिति सिद्धेषु

षट्पदकोटिगणपनीरंध्रशिखरश्रयः यत्र सौगंधिकं नाम सरः सौरभिहल्लकम् ४ यत्र मंदाकिनी रम्या प्रवहंती सुदृश्य
ते यः शंकरजटाचंद्रकलिकाचंद्रिकोज्ज्वलः ५ अमावास्यां न जानाति निःशेषितसुधाकरां यदीयशिखरं दृष्ट्वा पुनर्गर्भे
न मज्जति ६ यन्न पश्यंति पापिष्ठाः कामक्रोधांधचेतसः तत्र सिद्धेषु कैलासे मूलनाथ इति श्रुतः ७ परकायप्रवेशा
दीशक्तिमान्भक्तिमान्हरे आसीत्कश्चिदसौ जातु स्थानेषु धरणीतले ८ सर्वत्र सेवितुं शंभुं प्रतस्थे व्योममार्गतः न कैला
सात्परं किंचित्सुरमस्ति न गम्यताम् ९ सिद्धैरिति निरुद्धोपि ततः प्रस्थित एव सः केदारे चाविमुक्ते च गोकर्णे मल्लिका
र्जुने १० कालहस्तिस्थले दिव्ये विस्तते चारुणाचले श्रीमद्वृद्धाचले कांच्यां पुंडरीकपुरे हरम् ११ सेवमानः क्रमेणाप
कावेरीतीरमुत्तमं वेदारण्यपुरे लक्ष्म्याः कावेरीसिंधुसंगमे १२ छायावने श्वेतवने मायूरे चाघनाशने निषेव्य देवमी
शानं गवावतरमभ्यगात् १३ समाजं विहिताक्रंदमभ्याशे तस्य दृष्टवान् बाष्पायमाननयनं मूलनाथो गवां कुलम्
१४ दृष्ट्वा तत्स विधं गत्वा किमेतदिति शंकितः परितः प्रेक्षमाणस्तु गोपालं मृतमैक्षत १५ कंडूविनोदैश्च तृणैश्छायाभिः
सलिलैर्गवां स कुलं पोषयामास गावस्तच्छोककर्शिताः १६ यथा नष्टेषु वत्सेषु तृणेष्वपि गतस्पृहाः विलोक्य दयया का
र्यं कथं स्यादित्यचिंतयत् १७ स योगशक्तिमान्कुंजे देहं विन्यस्य चक्वचित् नासिकादृष्टिमार्गेण प्राणैस्तद्वपुराविशत्
१८ अथ सद्यः समुत्तस्थौ गोपः सुप्तोत्थितो यथा गावो हृष्टास्तथा सर्वाः पीतामृतमिवातुराः १९

इति निर्धारणे सप्तमी ७ ८ ९ १० ११ १२ छायेति गवावतरं नाम तीर्थं १३ समाजमिति अभ्याशे समीपे विहितः आक्रंदो रोदनं येन तादृशं १४ १५ कंडू

आसायमिति सायंकालमभिव्याप्येत्यर्थः वासनाभिः पूर्वाभिः वासितं वर्ष्मगोपस्यच आविशदित्यन्वयः २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ रुदित्वे

आसायंचारयित्वागाः प्रदोषे पुरमाविशत् वासनावासितं वर्ष्म ययौ गेहं तदंगना २० क्षीरान्नैर्भोजयित्वातं निशि तच्छयनं ययौ व्रजदूरेस्पृशनमांदुलियावदुवाचसः २१ परिहासमिति ज्ञात्वासा बलाद्गालिलिंगितं गोपः शिव शिवेत्युक्त्वा निर्ययौ सहसा बहिः २२ मातग्रहेण ग्रस्तोसौ महानुन्माद एव वा भवेदस्य शिवेत्युक्तिः वैष्णवस्य श्रुता कदा २३ इति सा विह्वला गोपी निशि बन्धूनमेलयत् निशीथे मिलिताः सर्वे किं किमित्यन्वयुंजत २४ अनुयुक्ताच सा गोपी तद्वृत्तांतमजिज्ञपत् मायागोपश्च तत्स्पष्टः किमेनं धीरिद्वेति तैः २५ नास्यतो नग्रहग्रस्तो विरक्तोस्मीत्यभाषत अलं स्याद्देवगतिरित्युक्त्वा सर्वे गता जनाः २६ रुदित्वा सा चिरं गोपी निर्विण्णा प्राविशद्गृहं आमोदितगुरन्येद्युर्विवक्षुः स्वांतनुंपुनः २७ निकुंजेनात्मनो मूर्त्तिमूलनाथो ददर्शतां प्रणिधानस्थितः सर्वं निरचैषीद्धि लोकयसः २८ वेदांतसंप्रदायस्य वृध्यर्थं पशुपालकः प्रवेशितः कलावस्मिन् शंभुना सर्वसाक्षिणा २९ वपुर्निकुंजे विन्यस्तमाज्ञयास्य तिरोहितं इति गोरक्षतां प्राप्तः सर्वैर्लोकैश्च वंदितः ३० यथा नियुक्तोस्मि तथा करोमीति पिनाकिना विचचार महायोगी पूज्यमानो मुनीश्वरैः ३१ अध्यात्मविद्यां व्याकुर्वन्नयत्समयं बहु॥ गयावतारमासाद्य देवस्याग्रे समुन्नतम् ३२ आश्रितः पिप्पलतरुमन्वहं ध्यानमास्थितः दक्षश्च पक्रियायोगे विन्यस्तात्मा महेश्वरे ३३ क्रमेणोन्मुक्त तन्मूर्त्तिः शैवे ज्योतिष्यलीयत ३४ इति श्रीस्कंदपुराणे भक्तविलासे द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२॥ ॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ शिवालयतटाकादौ मृत्तिकां यो हरेदिति सशिवस्य प्रसादेन न पुनः

ति आमोदिताः तोषिताः गावो येनेत्यामोदितगुः २७ निकुंज इति प्रणिधानं समाधिः निरचैषीत् निश्चितवान् २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ इतिश्री

मानवस्युपनामकल्रसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२॥ ॥ ॥शिवेति मृत्तिकांह

कश्चिद्दंडइतिख्यातोभक्तोभूत्कमलालये जात्यंधःश्रवणात्तस्यशिवेभक्तिरजायत २ अंधस्यमेकथंमुक्तिःस्यादित्ये वंविचिंतयन् कमलालयतीरस्थंब्राह्मणंशरणंगतः ३ ब्राह्मणःसोपितंप्राहचक्षुषारूपदर्शिनं देहिनःसंसृतौहेतुरि तिनेत्रंमुनीश्वरः ४ निमीलयित्वातध्यायन्ब्रह्मज्योतिःसनातनं तदाभावात्कृतार्थस्त्वमंधोहमितिमाशुचः ५ मु क्तिहेतुंप्रवक्ष्यामिसावधानमनाःशृणु पश्चाद्भागेमहेशस्यतीर्थमेतन्महत्कुरु ६ खातवेणुद्वयांतस्थंरज्जुमालंब्य मृत्तिकाः दूरेकुरुष्वपंचार्णंजपन्नित्यमतंद्रितः ७ एवंचेन्मुक्तबंधस्त्वंभविष्यसिनसंशयः एवमुक्त्वाथपंचार्णं तस्मैमंत्रमुपादिशत् ८ जपन्सपरमंमंत्रंखनित्रपिटकाधरः कृत्वाशिरसिमद्वाररज्जुमालंब्यगच्छति ९ तथैवपु नरायातिदंडेमृत्खननायसः तस्यैवंवर्त्तमानस्यययुर्वर्षाल्पयोद्विजाः १० तत्खन्यमानंसुमहदगाधंचशनैःश नैः तमागत्यजिनाःकेचिद्दुसंतोवाक्यमब्रुवन् ११ वृथायासेनजात्यंधकिमनेनभविष्यति अस्मदालयमागत्यखा तमृत्कुरुभित्तिकाम् १२ दास्यामोवेतनंनित्यंतेनात्मभरणंभवेत् दंडःप्राहशिवःसर्वेसर्वसाक्षीप्रदास्यति १३ श्री कर्मकरणंतस्यप्रीतयेविदुरुत्तमाः भवंतोनैवजानंतिमहिमानंपिनाकिनः १४ प्रसन्नेसतिगौरीशेकिमसाध्यंशरी रिणां इत्युक्तास्तेपुनःप्रोचुःपरिहासात्तथागताः १५ सत्यमांध्यनिवृत्तिंचविधास्यतितवेश्वरः दंडस्तदाविनिश्व स्यप्राहभूयःसमागतान् १६ अनांध्यमेतथांध्यंवावांछाचेत्सविधास्यति विकलानांपरीहासाद्भवतिविकलाजनाः १७

रेत् निक्षिपेदित्यर्थः १ कश्चिदिति श्रवणात्पुराणादीनामितिशेषः २ ३ ब्राह्मणइति सोपिब्राह्मणःतंदंडं ४ ५ मुक्तिहेतुमिति तीर्थंकरिष्यमंभः

६ ७ ८ जपन्निति पिटकामृत्तिकाधारपात्रं ९ तथेति द्विजाइतिसंबो धनं १० ११ वृथेति खातमृत् भित्तिकांभित्तिकारूपां १२ १३ १४ प्रस न्नइति १५ तथागताबौद्धाः १६ १७

इत्युक्ताः कुपिता मूर्खाः वेणुं रज्जुं च चिच्छिदुः तेषु कश्चन दुष्टात्मा खनित्रं तत्करेस्थितम् १८ अपहृत्यान्यतोयातो
शक्रस्तदनुधावने रुदन्संनिधिमभ्येत्य पाणिनाप्रहतोदरः १९ त्यागराजकृपातोसि यदिहत्वं दुरात्मना आंध्यम
द्वैव भवति श्रीकर्मकरणाय ते २० भूयाद्दनांध्यंच ममेत्युक्त्वाप्रत्यभृणोसुनः नमेस्य कृत्वाश्रीकर्ममुक्तिर्जैनानशि
सिताः २१ यावत्त्वंधाम वंश्येतेत्यागेश्वरमृषानवाक् इतिस्थितस्य दंडस्य गिरिमस्तयथोरविः २२ अनाशितश्च दं
डोपि शंभोरग्रे स्वपन्निशि स्वप्ने तमाह त्यागेशस्त्वन्नेत्रे भविष्यतः २३ भविष्यति जिनाश्चास्य राज्ञा हृतधनादयः
यत्र क्वापि गमिष्यंति श्वः प्रातः सत्यमुच्यते २४ इति दंडं समाभाष्यास्य राजानं प्राह शंकरः जिनैरपहृतो भक्तो संनिधौ,
दंडनायकः २५ श्रीकर्मधारिणस्तस्य खनित्रं यद्धृतं बलात् उपोषितस्य चैतस्य धत्तेंधस्य दृशौ मया २६ मेलयित्वा
हेतान्प्रातः पृच्छ त्वं मिलितानमून् किं वो युक्तमिदं कर्तुं खनित्रहरणं बलात् २७ इति पृष्टास्त्वया मूर्खाः वक्ष्यंति
त्वां च संगताः अथ मिथ्यां वदत्संघः कृतं वास्मासु केनचित् २८ स्थूलः कृशोयं खर्वो वा दीर्घो या न सितोरुणः वर्षी
यांस्तरुणोस्मैयो दृश्यति स्म स कीदृशः २९ वदत्वसौ तथाप्यस्य प्रमाणमवचनं यदि प्रत्ययः क्रियते स्माभिः सुरतो दै
वतस्य ते ः ३० इति तत्राकामाकार्यसस्त्रीपुत्राः सहार्भकाः त्यागेशसन्निधिं प्राप्य कुरुध्वं शपथं दृशोः ३१ इत्या
चक्ष्व ततः सर्वं कर्त्तव्यं क्रियते मया नृपमाज्ञापयित्वेवं त्यागराजस्तिरोदधे ३२ नृपः सद्यः समुत्थाय भीतस्स पुलकौ

३४ प्रणम्येति अयंजनःकुत्सेयोजयतामित्यर्थः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ खनित्रमिति कमलालयेतीर्थे ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ नचे

नागेशरक्षरक्षेतितस्याक्रोशंनिशम्यसः उत्थापयत्तमद्राक्षीद्दंडउन्मीलितेक्षणः ३४ प्रणम्यभीतःसंप्राहप्रांजलिःप
प्रयतोनृपः किंकरोम्मिविधेयस्तेकुत्सेयोजयतामिति ३५ प्रणतंपादयोःप्राहदंडोलब्धविलोचनः यथानिदेशंदेव
स्यक्रियतामित्यभाषत ३६ जिनान्प्रभातेनृपतिःसमस्तान्निरुध्यशंभोर्मिलितान्पुरस्तात् किंदंडभक्तस्यकरात्ख
नित्रंबलाद्धृतंतद्वदतेत्युवाच ३७ संदर्शयत्विहागस्यजात्यंधस्यापराधिनं मृषावादंनिशम्यात्रयुक्तंनास्मन्नि
रोधनम् ३८ इत्यूचुरार्हतास्तस्यपुरस्तात्सोप्यथाब्रवीत् युष्मासुचेन्नकेनापिहृतंदंडस्यहस्ततः ३९ खनित्रंतर्हि
कर्तव्यःशपथःस्वामिसंनिधौ सबालाःसार्द्रवसनाःनिमग्नाःकमलालये ४० शपित्वानेत्रयोःस्पृष्ट्वासुखिनस्तेस
दार्हताः दंडश्चेत्सत्यवादीस्याच्चक्षुष्मान्सभविष्यति ४१ जन्मवद्यत्रचनचेद्भवितांध्यंयथाधुना एवमस्त्वितिरा
जानमुक्त्वातेसकलार्हताः ४२ कंठवसानास्नानार्द्राःसस्त्रीबालामुदान्विताः प्रतिमादेवतानेतिमन्वानाप्राप्यसंनि
धिम् ४३ यदासंमिलिताःसर्वेराजागच्छत्सहानुगैः चक्षुष्मानथदंडोपितत्रैवप्रत्यदृश्यत ४४ तेनिरुद्धान्नृपभ
टैर्दंडमुन्मीलितेक्षणं विलोक्यभीताश्चान्योन्यंपश्यंतिस्ममुखंजिनाः ४५ नचेद्वध्याभविष्यामइतिस्पृष्टदृशोशप
न् बभूवुःसद्यएवांधाःसस्त्रीबालाःसहानुगाः ४६ वदन्नमःशिवायेतिदंडस्तुष्टावशंकरं राज्ञागृहीतसर्वस्वास्त
स्माद्देशात्पलायिताः ४७ जिनाःसर्वेसुराहृष्ट्वाववर्षुःकुसुमोत्करं अलब्धशरणाःक्वापिमहाव्याधिप्रपीडिताः ४८

दिति त्वयावयंवध्याभविष्यामइत्यर्थः स्पृष्टदृशोयेन ४६ वदन्निति गृहीतंसर्वस्वंयेषांजिनाःसर्वेइति पूर्वेणान्वयः ४७ ४८ ४९ ५० ५

४९ ५० ५१ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३ ॥ ॥ यथेति हीनयायीतिभावः पुष्णाति पोषयति १ संचरन्निति दुस्त्यजं संध्योपासनादिब्राह्मणानां सर्वेषामेव ब्रह्मवधाकरणादि च २

क्षुधार्त्तो विलयं जग्मुः शिवभक्तद्रुहोजिनाः चैत्समुन्मथ्य मूर्खाणां सोपानानि महीपतिः ४९ कमलालयतीर्थस्य कारयामास चादितः दंडभक्तोपि तत्रैव कुर्वन्श्रीकर्मेशाकरम् ५० चिरायत्यागराजस्य प्रसादान्मुक्तिमाप्तवान् ५१ इतिश्रीस्कंदोपपुराणे भक्तविलासे त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३ ॥ ॥ श्रीअगस्त्यउ॰ यथाकयापि वा वृत्त्या द्रविणैः स्वयमर्जितैः पुष्णाति शिवभक्तान्यः कर्मबंधात्समुच्यते १ संचरन्नपि सर्वत्र भुंजानो वा यतस्ततः निषिद्धमपि कुर्वाणस्त्यजन्वा कर्म दुस्त्यजम् २ शुश्रूषयेद्वा भक्तानां देही पापैः प्रमुच्यते इतिहासमिति ख्यातं शृणुत प्रब्रवीमि वः ३ शिवभक्तेषु भक्तिः स्यादस्यैवाकर्णनादिह क्षीरिणी नाम तटिनी क्षीरप्रस्रवणोज्वला ४ सदा फलैः पुष्पवृक्षैरुभयोः कूलयोर्घना विहितावभृथस्नानैर्वैतानेषु द्विजोत्तमैः ५ तीर्थानि सौर्याकुर्वेद्द्रिर्नित्याभिषवणा दृता अस्ति तस्यास्तटे किंचिदग्राराख्यं महत्पुरम् ६ स्वाचारनिरतैर्वर्णैश्चतुर्भिः समनुष्ठितं दीक्षिता ब्रह्मसत्रेषु यत्र वैदिकसत्तमाः ७ मुखरीकुर्वते सौधान्वहामयजुषां स्वरैः शिवभक्तार्चको नाम शूद्रो भूत्कश्चिदुत्तमः ८ स धनैः शिवभक्तानां पूरयन्नास वांछितं नास्य प्राणे सथा प्रीतिर्यथा भक्तेष्टसाधने ९ न कश्चिच्छिवभक्तेषु यस्तेनासीदनर्चितः वर्त्तेमा

शुश्रूषयेदिति अभक्तानामिति च्छेदः अभक्तानित्यर्थः संबंधसामान्ये षष्ठी अकारच्छेदाभावे विकल्पानुपपत्तेः ३ शिवेति क्षीरवत्प्रस्रवणेन उज्ज्वलेत्यर्थः ४ सदेति घनासान्द्रा ५ ६ ७ मुखरीति शब्दायमानान् कुर्वत इत्यर्थः उत्तमः श्रेष्ठः ८ ९ १० ॥

तस्येति सद्मं गृहं दुःखातिशयं विना परीक्षा न भवतीति भावः ११ १२ प्रणम्येति मां किंकरं दासं विधेहीत्यर्थः १३ अथेति तापसरूपी तापसच्छद्मा १४ १५ आवयोव
धीति वयःसमाप्तिपर्यन्तमित्यर्थः समवस्थाप्यतमिति शेषः १६ निर्धनस्येति मे इति शेषः १७ अंगानीति इह कार्ये जनानां कर्त्तव्यं कार्यं किमिति भावः साध्वी

तस्यभक्तिपरीक्षायांशंभुःकौतुकवानभूत् अग्निनासद्मंदग्धंगावोनष्टास्थितिर्हता ११ सर्वंनष्टंक्षणेनैववदानम
श्रोत्रियेयथा अथापरेद्युर्मध्यान्हेभस्मरुद्राक्षभूषितः ॥ अतिथिस्तापसःकश्चिदाययौगिरिशोयथा १२ तमर्चयित्वा
शिवभक्तमादराद्दानेनपाद्यस्यसचासनस्य ॥ प्रणम्यभक्त्यापदयोर्महामनाजगाददासोस्मिविधेहिकिंकरं १३ अ
थतापसरूपीतंभगवानाहशंकरः १४ शिवभक्ताचेकश्रीमन्भक्ताभीष्टप्रदायिनः भवतःकीर्त्तिमाकर्ण्यद्रष्टुंत्वामा
गतोस्म्यहम् १५ आवयोवधितद्देयंवस्त्रमन्नंचमेत्वया इत्युक्तःसमवस्थाप्यभक्तोभार्यामथाब्रवीत् १६ निर्धनस्य
निरन्नस्यतपस्वीगृहमागतः नास्तिच्छायाममस्थातुंकिंविधेयंपतिव्रते १७ अंगानिममवेपंतेनेतिवक्तुंतपस्विनं ज
नानामिहकर्त्तव्यंसाध्विबुद्धिर्विधीयताम् १८ अथाहभार्याभर्त्तारंनवाङ्कुसुचितातव यथाकथंचिद्दातव्यमीप्सितं
स्यात्तपस्विनः १९ इतिभार्यावचस्तस्मिन्स्थएवंतिप्राहतापसः २० मय्याऽऽतपेतिष्ठतिभक्तवर्यकिंसुंदरींवीक्ष्यचिरंस्थि
तोसि किमस्तितेवस्तुमदीप्सितंयद्दद्दान्यथासोहमितःप्रयास्ये २१ हंतपापंमयाप्राप्तंदंपत्यालापविघ्नतः ॥ याव
दस्येतिसमयःप्रयास्येकार्यसिद्धये तिष्ठंतित्वादृशाभक्ताःकुंभकोणेमहास्थले २२ ततस्तत्रगमिष्यामीत्युक्त्वाशंभुस्ति
रोदधे बहिर्निर्गत्यभक्तोपितमदृष्ट्वासतापसम् २३ सभूतप्राणवानासीत्तमेवेशममन्यत कुंभकोणंप्रयामेतिविश्रुता
चतद्दीयवाक् २४

तिसंबोधनम् १८ अथेति अर्थात्तपस्विनः ईप्सितं स्यात् तथा कथंचिद्दातव्यमित्यन्वयः १९ इतीति तस्मिन् शिवभक्तार्चके २० किमिति मदीप्सितं वस्तु ते
अस्ति किमित्यन्वयः २१ २२ २३ सद्इति भूतप्राणवान् भूतकालिक
प्राणसहितः इदानीं निश्चेष्ट इति यावत् २४

२५ शंभुरिति विधयाप्रकारेण २६ इतीति तृष्णाशयाजीवनाशया २७ २८ २९ कुंभकोणेइति पणीकृतं गृहेस्थापितं ३० ३१ इतिश्रीमानव
ल्युपनामकन्दसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ५४॥ ॥ ॥पुण्येष्विति १ संपदा

तदैवकुंभकोणाख्यंप्राप्यस्थलमतंद्रितः अतिष्ठत्सन्निधौशंभोःससरात्रमुपोषितः २५ शंभुःस्वप्नेथतंप्राहवसात्रैव
मदाज्ञया यथाकयाचिद्विधयापुष्णन्भक्तान्समागतान् २६ इत्युक्तांतर्हितेशंभौसचभक्तःसमुत्थितः प्रापदत्या
शयावीथींनवृत्तिंकांचिदापसः २७ अथागाद्द्यूणिकावीथिंसंवृतांद्यूतकारिभिः सद्यूतचैत्यमासाद्यधूर्तान्देवन
लीलया २८ जिगायपणबंधेनप्रापाथविपुलंधनं॥प्रददौचापिभक्तेभ्यःशिवस्यप्रीतयेऽन्वहम् २९ कुंभकोणेमहा
क्षेत्रेसंतिद्यूतपराःपुरा तेद्यूतेविजितास्तेनददुःसर्वंपणीकृतम् ३० अथान्नैर्वसनैर्भक्ष्यैस्तर्पयन्भक्तमंडलं मृत्युंभ
क्तइतिख्यातःतस्यमुक्तिश्चिरादभूत् ३१ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेचतुःपंचाशोऽध्यायः ५४॥ ॥ ॥
श्रीअगस्त्यउवाच पुण्येषुशंभुस्थानेषुस्थितान्श्रौतकर्मकारिणः येरक्षंतिधनैःस्वस्यतेपिस्युर्मुक्तिभागिनः १ संपदा
करभूरस्तिचत्वराराममवासितं अंबरांबरधामश्रीशंकराख्यंमहत्पुरम् २ केशेकुटिलतायत्रकाठिन्यंकुचकुंभयोः
स्त्रीजनस्याधरेरागःकामोनित्यंशिवार्चने ३ यत्रालयेषुसद्वृणांवलभीनीडवासिनः पठंतिशारिकाःश्रौतकल्पसि
द्धांतनिर्णयम् ४ तत्रप्रतिवसंतंचसोमेनपरमेश्वरं यागेनप्रीणयन्शंभुसोमयाजीतिविश्रुधे ५ ॥ ॥ ॥

करेति संपदांसंपत्तीनामाकरभूः आकरस्थानंनित्यलिंगत्वेनाभेदान्वयः अंबरंआकाशंअंबरंवसनंयस्यस अंबरांबरःशिवःतस्यधामस्थानं २
इदानींश्लेषेणपरिसंख्ययाचार्थिकयातस्यसाधुत्वमाह केशेइति नजनेइतिभावः रागःआरुण्यं कामोभिलाषः कुचौच ३ यत्रेति वलभिः

तत्रेति सोमेनयागेन ५ ६ यस्येति रजताचलशैशवं कैलासबाल्यं बालकैलासतुल्यादृतिभावः ७ अननुष्ठितमिति नास्तीतित्रिभिःसंबध्यते ८९
१० ११ कमलेति कमलालयया लक्ष्म्याविरचितानि ऐश्वर्यादीनि नश्वराणि नाशशीलानिअवगत्यज्ञात्वा १२ निरस्तेति शिवमेवचिंतयन्नित्य

तत्रप्रतिवसंतंचसोमेनपरमेश्वरं यागेनप्रीणयन्शंभुंसोमयाजीतिवव्रधे ५ पूर्वमारदृतिख्यातःश्रीमान्द्विज
कुलोत्तमः नित्यमन्नैर्जलैर्वस्त्रैःपुष्णन्श्रीकर्मकारिणः ६ यस्यशालाबहिर्भागेभोक्तभीष्टान्नराशयः विडंबयंत्य
नुदिनंरजताचलशैशवम् ७ दुर्वृत्ताःसंतुसद्वृत्तावृतरुद्राक्षभूतयः पूजितास्तेनशिववद्व्याचारविवर्जिताः ८
अननुष्ठितमेतेननास्तिश्रौतेषुकिंचन अनधीतंचयच्छास्त्रंतदर्थोवाननिश्चितः ९ अपिमंत्रेषुबहुषुमंत्रंपं
चाक्षरंवरं निश्चित्यपूजयन्नित्यंसशैवानभ्यपूजयत् १० सतुफाल्गुनयात्रायांदृष्ट्वात्यागेशवैभवं सभार्यस्तत्र
संकल्प्यस्थातुंनिश्चयमादधे ११ कमलालयेविहितमज्जनोन्वहंकमलालयेश्वरपदार्पिताशयः कमलाल
याविरचितानिनश्वराण्यवगत्यसुंदरसखोययोगतिम् १२ निरस्तसर्वेंद्रियविभ्रमःशिवंहृदंतरेसंततमेवचिं
तयन् दुरापमन्यैर्हरिपद्मजादिभिर्जगामधामेश्वरमीडितःसुरैः १३ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेपंच
पंचाशोऽध्यायः ५५॥ ॥ ॥श्रीअगस्त्यउ० श्रुतंकिलमहाभागेश्वरितंसोमयाजिनः तस्ययःसवनेशंभुमद्रा
क्षीसुरतोदृशोः १ श्रीऋषयऊचुः वेदानामपिदेवानांब्रह्मादीनामगोचरःसाक्षात्कृतःकथंतेनयज्वनापर
मेश्वरः २ वदैतद्विस्तराद्विद्वन्सर्वज्ञोसिघटोद्भव त्वत्सूक्तामृतधाराभिःसंतापोनःप्रशाम्यतु ३॥ ॥

त्यर्थः १३ इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५॥ ॥ ॥

४ ५ आदेशमेवाह कुसमिति ६ सइति पंचाक्षरीमनोःपंचाक्षरीमंत्रस्य ७ अनेनेति कोयोगः कउपायःयोगःसंनहनोपायेत्यमरः ८ शु अ॰५६

इतिपृष्टोमुनिवरःसादरंकुंभसंभवः रोमांचितःशिवंस्मृत्वाप्रवक्तुमुपचक्रमे ४ श्रीअगस्त्यउवाच सन्निधौत्यागराजस्यनिवासेकृतनिश्चयः यज्वनांप्रवरोमारोभार्यायैव्रतमादिशत् ५ कुसंममस्तुतिःशंभोस्त्वकृसंनिशम्यतां यःकोपिशिवभक्तश्चेद्द्रोजयेनंगृहागतम् ६ सभार्यामनुशास्यैवंसन्निधौनिवसन्सदा गमयामाससमयंजपासंचाक्षरीमनोः ७ अनेनवपुषैवाहंकथंत्यागेश्वरंविभुं पश्येयंतत्रकोयोगइति चिंतापरोभवत् ८ शुश्रावतत्रमहतासमवायेप्रजल्पतां यासुंदरस्यदयितातस्याभाग्यंमहत्तरम् ९ सुहृन्नियोगाद्दौत्यायययौयस्यागृहंहरः किंदुर्वृत्तिरिवान्येषांतथैवसुकृतंकृतम् १० इत्याकर्ण्यसमारोपितहास्येकृतधीरभूत् प्राहसंवत्सरेतीतेकृताशीर्वचनंद्विजम् ११ यज्वनांप्रवरोसित्वंगणिकाहंतुविश्रुता फलंतेकिमनुद्दिंतंदत्तपुष्पाक्षतस्यमे १२ ददास्यन्नंचवस्त्रंचभक्तानामितितेयशः निःशंकमुच्यतांब्रह्मन्मत्तोयत्तेस्तिकांक्षितम् १३ अथतामब्रवीन्मारस्त्यागेशसुहृदःप्रियां श्रीमारउवाच आकर्णयमहाभागेदययातवमेखिलम् १४ दृष्टभाग्यमिहान्यूनंत्वय्यस्यर्थीतथाप्यहं इदंचतववाङ्मात्रंपुरुषार्थोममोत्तमः १५ श्रोतव्यमेकदिवसेप्रियेणतवमद्वचः एतावताकृतार्थोस्मिदयामयिविधीयताम् १६ सातथेतितमाभाष्यप्रेषयामासमंदिरं परमारहसिप्राप्तमथसुंदरमब्रवीत् १७ हरसाक्षात्करिष्यामीत्यमोदतहृदिद्विजः आकर्ण्य

आवेति समवायेसमूहे ९ सुहृदिति अन्येषांदुर्वृत्तिरिव अन्येषांवेश्येव १० इतीति तस्यागणिकायाहास्ये ११ १२ १३ अथेति त्यागेशसुहृ

तथेति प्राग्वंशः शालाविशेषः माधवे वैशाखे १९ २० विधायेति अपचितिं पूजां २१ २२ शरणमिति परां अतिरिक्तां त्यागेशस्य तनुं तनुरूपं त्वां

तथास्त्विति स तामाह मारस्य सदनं ययौ प्राग्वंशकरणोद्युक्तश्चिकीर्षुर्माधवे मखम् १९ दृष्ट्वा गृहागतं यज्वा सुंदरं प्रीतिमानभूत् २० विधायापचितिं युक्तां प्रणिपत्य कृतांजलिः यज्वनां प्रवरः प्राह त्यागेश्वरसुहृत्तमम् २१ अद्य प्रसन्नस्त्यागेशः प्राप्तं यज्ञफलं मया सुहृद्यो देवदेवस्य यद्गत्त्वा सदनं गतः २२ शरणं त्वां प्रपन्नोस्मि त्यागेशस्य तनुं परां सुप्रभातं दिनं मेद्य युष्मत्प्रसादाद्द्रुदर्शनात् २३ तीर्णोस्मि युष्मद्दयया दुस्तरं शोकसागरं महत्सद्दर्शनेन लब्धेन हि शोकः शरीरिणाम् २४ यज्वानमेनं विहितोपचारमाप्तः सखा प्राह पिनाकपाणेः महात्मनां पूज्यतमोसि तत्किं श्राव्यं मया ते वचनं यथोक्तम् २५ अथ मारोपितं प्राह भक्त्या पादे प्रणम्य तं त्यागेशं मूर्तिमंतं मे दर्शयास्मद्गृहे सकृत् २६ निषेव्य पादौ सख्युस्ते गमिष्यामि कृतार्थतां तथास्त्विति सगत्वेशं यदित्थं मारयज्वनः २७ मत्कृते गच्छ सि गृहान् प्रियाप्रीता भविष्यति रक्षसख्यं तथा कृत्वेत्यब्रवीद्भक्तवत्सलम् २८ अथाह सुंदरं शंभुः प्रियाहर्षो सुदेस्तु ते येन केनापि रूपेण यदिमामागतं पुरः २९ ज्ञात्वा सप्रणमेद्यज्वा केवलं त्वं तस्य सेत्स्यति इत्याकर्ण्य स यज्वानं पुनः प्राप्याह सुंदरः ३० सावधानो भवान्सद्य ध्रुवमेष्यति शंकरः इत्युक्त्वा सुंदरं प्रायाद्यत्र सा गणिकाप्रिया ३१ शयने सर्वमाचष्ट सा च प्रीता तदाभवत् अथ सोमासवामोदं दधानो मासि माधवे ३२ पौर्णमास्याम वभृयं चिकीर्षुर्यज्ञ उत्तमे दिदृक्षुः शंकरं साक्षाद्देकादश्यां सहस्त्रिया ३३ प्राविशद्यज्ञसदनमृत्विजां सहितो गणैः विधि

२३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ शयन इति सोमएव आसवस्तदामोदं परिमलं ३२ पौ

 कृतइति उपसमीपेसीदंतीत्युपसदः सदसादइत्यर्थः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ कृतेति मातंगेइति गौर्य्याःसंबोधनंमधुमद्यं

कृतश्चसोमराजोभूद्भूमौपिविधिवत्कृतः चेलुश्चोपसदःसोमंस्माभिषुएवंतिऋत्विजः ३५ चमसेषुयथादेवम गृह्णन्कलशाद्रसं सामगैरप्यथबहिःपवमानस्तुतोभवत् ३६ गृह्णतिस्माश्विनंपात्रंब्रह्मादक्षिणतःकृतः योजितःसवनीयश्चपशुर्यूपेसलक्षणः ३७ आलंभश्चवपाच्छिद्रंगृहीलाग्नौचसंस्कृता उपश्रुतामंत्रपूते राज्येरासादिताभवत् ३८ स्रुवेहिरण्यसंभिन्नागृहीताध्वर्युणावपा यदातदामहादेवमस्माषीर्द्विजसत्तमः ३९ अथाविरासीद्भगवानंबिकासहितोहरः सर्वस्वरूपीसर्वेशश्चांडालरूपमास्थितः ४० मृतंगोवत्समादा यस्कंधेरक्तांतलोचनः गतिंमदप्रस्खलितांदधानःकंपयञ्शिरः ४१ दृष्ट्वेमयिद्विजाःसर्वेपलायंतामितस्ततः कथंविशसनंकुर्युरजस्यद्विजसत्तमाः ४२ कृताजमांसभक्षाणामस्त्वासचनिषेवणं मातंगेतूर्णमागच्छद्विजे भ्योमधुदीयताम् ४३ कुंभींमांसवसापूर्णांहस्तेकुरुममाचिरात् किंचिकिंचिद्विलंबेनायांतीमातंगकन्यका म् ४४ मदघूर्णितलोलाक्षींमत्तमातंगगामिनीं जननींजगतांगौरीमाहूयद्यौवनोज्वलाम् ४५ साचीकृतमुः खांमौलौमधुकुंभींचबिभ्रतीं उन्नतस्तनभारार्त्तिभज्यन्मध्यवलित्रयाम् ४६ अरालालकसंछन्नांदधानांभ्रु तिमेकिकां एककर्णावसक्तेनदंतपत्रेणमंडिताम् ४७ आलंबमानोदयितांचालयंतीशिशुद्वयं कुमारःसहभा र्योसावितिजल्पन्पदेपदे ४८ कालायसःश्वोचांडालःशालाम्याशमुपागमत् रेनौचदूरेगच्छेतिक्षिपंतःक्षुद्रशर्कः

४३ ४४ ४५ साचीति उन्नतस्तनभारेण आर्त्तिर्यस्याइतिविग्रहः ४६ अरालेति अरालाःकुटिलायेऽलकाश्चूर्णकुंतलाः तत्संछन्नांएकां

श्रुतिंश्रोत्रंबिभ्रतीं ४७ ४८ कालायसइति कालःआयसः अयोमयोदंडोयस्येत्यर्थः क्षुद्रशर्कराःखर्परांशसदृशाइत्यर्थः ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४

ब्राह्मणास्तत्रचांडालंनविदुःपरमेश्वरं द्रव्यंदेशश्चकालश्चवह्निर्यज्ञश्चदक्षिणाः ५० फलंचकर्मणामाहुर्य मयंतेविदुर्हरं त्यक्तयज्ञायुधाःकेचिद्द्विजःस्पर्शशंकिनः ५१ स्नानायाभ्ययुस्तीर्थंतस्यसन्निहिताश्चये अ पश्यन्कर्मपरेकेचिद्दुद्रुवुरन्यतः ५२ मधुमत्तमिमंशूलेकरोस्वद्यमहीपतिः निःशंकंयन्मदांधोसायज्ञशालाम दूषयत् ५३ चांडालेदुष्कृताशालामाराच्छुक्रहनिष्कृति इतिदूरेगताःकेचिद्यजमानंतमूचिरे ५४ जातंस्वतामु पगतेषुमहीसुरेषुतत्तत्कदूक्तिशतमेवमुदीरयत्सु ब्रह्मादिदुर्लभममुष्यपदंप्रदित्सुःशालामगाहततयासह चंद्रचूडः ५५ अव्यक्तवचसामाद्यपुरुषंकक्षपिंगलं चंडालवेषप्रच्छन्नंप्रविशंतंमखालयम् ५६ अनु ग्रहायमारस्यसभार्यातनयंविभुं प्रियायैदर्शयामाससौधाग्रेसुंदरःस्थितः ५७ सुंदरोक्तिमनुस्मरन्सयज्व नाप्रवरस्तदा अबोधिपत्न्याचसमंतमेवपरमेश्वरम् ५८ विद्रुतेषुसमस्तेषुद्विजेषुब्रह्मवादिषु प्रत्युदस्था न्महाबुद्धिर्भगवंतंसहाग्निभिः ५९ अर्घ्यपात्रकराभार्यातमनुप्रययौपतिं प्रसीदपाहिदेवेतिवदन्नंघ्रोःप पातसः ६० दत्तार्घ्यमात्मनोदासंसफलीकर्तुमुद्यतः स्कंधाद्भगवतोवत्संमृतंस्वांसेन्यवेशयत् ६१ सापिभाग्यवती पत्नीमातंग्याशिरसाधृतां मधुकुंभीमुपादायमौलौतद्भूरणंव्यधात् ६२ जयशंकरविश्वात्मन्जयजन्मभवादन इत्युक्त्वा

जातंस्वतामिति अमुष्य अमुष्मैइत्यर्थः तया भार्यया ५५ ५६ ५७ ५८ विद्रुतेष्विति प्रत्युदस्थात्प्रत्युत्थानंचकार ५९ ६० दत्तेति दासंसफलीक र्तुमुद्यतः उद्युक्तस्यवत्सप्रत्ययात् तृणप्रकृतिकउयच्छब्दोयंभगवतःशिवस्य ६१ ६२ जयेतिजन्मभवावस्तीतिजन्मभवादनःतत्संबोधनम्

६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ मारइति शेषेणहविषादेवताइयाजइष्टवान् ७२ ७३ ७४ इतिश्रीमानवल्लुपनामकन्दसिंहविरचि

चंडालसुहृदंमारमयाज्यंमेनिरेद्विजाः यदाबाष्पांभसाच्छन्नातदृष्टिर्हर्षजन्मना ६४ विमृज्यबाष्पमद्राक्षीन्मृतंवसं महारुषं कैलाससदृशाकारंककुद्मंतंविषाणिनम् ६५ घंटाचामरमंजीररत्नास्तरणमंडितं देवीमरकतश्यामामातंगीसास्महृश्यते ६६ तावेववालकावास्तांगजाननषडाननौ सविश्वमायाप्रच्छन्नःपरःशंभुरदृश्यत ६७ ववर्षुरमराःपुष्पाण्यस्तुवन्निगमाःपुरः जगुर्गंधर्वपतयोनृत्तमप्सरसोदधुः ६८ ब्रह्मविष्णूसिवेवातेजयेत्युक्त्वाथपार्श्वयोः षष्ट्यष्टकोटिगणपाविभोर्दहशिरेमितः ६९ भीतभीताबभूवुश्चप्रणताब्राह्मणाद्रुताः तुष्टुवुश्चामराःसर्वेसनकाद्यामहर्षयः ७० चराचरंजगद्यत्रदृष्टमीश्वरसन्निधौ नमस्कृत्वाथदेवायज्योतिषेसर्वसाक्षिणे ७१ मारोदत्तहविस्साक्षाच्छेषेणेयाजदेवताः यज्वनेथसभार्यायकृत्वावभृथकर्मणे ७२ कैवल्यनाथःकैवल्यंदत्वाशंभुस्तिरोदधे येपठंतीममध्यायंशृण्वंतिभुविमानवाः ७३ तेषांशंभुप्रसादेनस्यात्कैलासपदस्थितिः ७४ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६॥ ॥७॥श्रीअगस्त्यउवाच नियमेनात्वहंशंभुंपूर्वेभुक्तेर्निषेवते कर्मबंधोनतस्यास्तिसत्यमेवब्रवीमिते १ अत्रेतिहासंप्रथितंप्रवदंतिपुराविदः श्रीमतःशाकनाथस्यचरितंयत्रवार्यते २ अस्तिशंखपुरंनामनगरंशंकरप्रियं चातुर्वर्ण्यसमाकीर्णंचत्वरारामशोभितम् ३ विचारदक्षनामाभूत्तत्ररुद्रान्वयोद्भवः अष्टादशपुराणानिश्रुतवान्सद्विजाननात् ४ तेनतस्यशिवेभक्तिरचलासमजायत प्रलो

तायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६॥७॥ ॥नियमेनेतिभुक्तेःपूर्वंभोजनात्पूर्वं १ २ ३ ४ तेनेति

६ ७ ८ तदिति शाक्यान् जैनान् नाथति उपतापयतीति सः नाथृ यांचोपतापैश्वर्याशीःषिति धातुपाठे ९ १० इतीति अंतरं मानसं ११ १२

शिवएवपरंतत्वंतस्मादन्यंनदैवतं कर्त्ताकर्मफलंदाताप्यस्तीवीहनसंशयः ६ स्वर्गादिफलमिज्यादिकर्म
कर्त्तातुकामवान् तस्यानुरूपफलदःपरमात्मामहेश्वरः ७ तमेवाराध्यदुस्तारंतरिष्येव्यसनार्णवं इति
निश्चित्यसुमति र्जिनशास्त्रमखंडयत् ८ तच्छास्त्रमर्मविज्ञाना च्छाक्यनाथमिमंविदुः कथमाराध्यतां
शंभुर्मयेतिविचचारसः ९ शक्यतेसांगपूजातुशंभोःकर्त्तुंनकेनचित् येनकेनापिसंतुष्येद्यदिभक्तिस्थिरा
विभौ १० इतिनिश्चित्यनियममकरोत्किंचिदांतरं अनिषेव्यहरंक्वापिनभोक्तव्यंदिनेमया ११ उपहारश्च
यःकश्चिदर्पितव्योभवेद्विभोः संकल्पयित्वेत्यारभ्यततस्नातोनदीजले १२ रुद्राक्षमालांभस्मापिबिभ्राणःप्र
जपन्मनुम् पंचाक्षरींदृढांभक्तिमुद्वहन्शिवबद्धुरौ १३ अग्रेशंखपुरीशस्यस्थित्वादूरेप्रणाम्यतं निर्दोषमिदमे
वास्तित्वेकंपाषाणमुत्तमम् १४ ॐ शिवायनमइत्युक्त्वाचिक्षेपाभिमुखंविभोः एवंदिनेदिनेकुर्वन्नसेवतम
हेश्वरम् १५ अभूत्किणशतंमौलौचंद्रमौलेःशिलाहतेः परंदधारतच्चिन्हंचंद्ररेखामिवेश्वरः १६ दिनेदिनेप्रह
रतःशिलयोपदयाहरं महानत्यगमत्कालस्तस्यप्रीतोथशंकरः १७ तस्यभक्तिपरीक्षार्थंहृदिकौतुकमादधे
अथान्येद्युरभूद्वर्षःझंझानिलदुरासदः १८ विद्युत्स्तनितनिर्घातपातघोरतरोमहान् आरभ्यार्कोदयमभ
द्दुर्दिनंरात्रंचदुर्दिनम् १९ अकृत्वातद्दिनेशंभोःसेवांभोक्तुंसमुद्यतः परिवेषितमन्नंचसत्क्वाभूत्सहसोत्थितः २०

१३ १४ १५ अभूदिति किणशतंचिन्हशतं १६ दिनेदिति शिलया उपदयाशिलारूपेणोत्कोचेनराजादिदेयंद्रव्यमुपदासएवोत्कोचः १७ १८ १९ २०

२१ २२ २३ २४ इत्येति तेनसहेत्यर्थः २५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायां सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७॥ ॥ ॥शिवोपासनाया आभ्यन्तरत्वबाह्यत्वभेदेनद्वैविध्यंसत्त्वयंत्तदनुष्ठातॄणां कैवल्यमाह मनसेति यःमनसा शंभुंपूजयन् तदुक्तान् अन्तः बहिःपूजयन् यःदृढभक्तिर्वर्ततेतद्इत्यन्वयः१ कथयामीति वैराग्येनिष्ठाभक्तिस्तया २३ नेतिकर्त्तव्यनिर्णयमित

धिगस्तुमांव्रतभ्रष्टमकृतेशांघ्रिदर्शनं इत्थंवर्षेपिमहतिविनिर्गत्यमहेश्वरम् २१ नत्वाभ्योपायनंदत्वामनसैव मचिंतयत् हरसेवामकृत्वाद्यभोक्तुंयदहमुद्यतः २२ तस्यापनिष्कृतिर्दृष्टाप्राणत्यागोनचान्यतः इत्यालयमुख स्तंभेशिरोघातयितुंयदा २३ तत्रवेगेनदुद्रावतदाग्रेभून्महेश्वरः निरुध्यसाहसादूक्तंतदुक्तिमुपलालयन् ॥ २४ इत्तसायुज्यभाग्येनशंभुस्तेनतिरोदधे २५ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेसप्तपंचाशोऽध्यायः ५७ ७

श्रीअगस्त्यउवाच मनसापूजयञ्शंभुंतदुक्तान्बहिरन्ततः वर्ततेदृढभक्तिर्यःसशोकंदुस्तरंत्यजेत् १ कथयामि कथामत्रब्राह्मणस्यमहात्मनः वैराग्यनिष्ठयायस्यप्रसन्नःपार्वतीपतिः २ वर्द्धमानपुरंनामभूषणचोलनीवृतां पुरमस्तिमहत्तत्रकश्चिदासीद्द्विजोत्तमः ३ नतस्याविदितंकिंचि द्वेदशास्त्रादिषुक्वचित् सपर्यालोच्यसकलशा स्त्रंकर्त्तव्यनिर्णयम् ४ कृतवान्काममुक्तस्यमनसःशांकरेपदे निश्चलास्थितिरीशार्चासेवान्यत्तुविडंबनम् ५ द्रव्यपूजातुकर्त्तव्याशिवभक्तेषुधीमता नशिलाक्षालनादेवप्रीतोभवतिशंकरः ६ ॥ ७ ॥ ७ ॥

स्योत्तरेणान्वयः ४ कृतवानिति कामेभ्यो विषयाभिलाषेभ्योमुक्तस्य यानिश्चला आस्थितिः आस्थासैवईशार्चा अन्यत् अव्यवस्थेत्यर्थःसाविडं बनं ५ द्रव्येति शिवभक्तेषु विषये द्रव्यपूजाद्रव्यैः विभवैःपूजा एवंच यथाविभवं शिवभक्तार्चनादेव शिवप्रीतिर्नतुशिवमात्रसेवयेतिभावः ६

इतीति मानसीमीशार्चा उपांशुस्याच्छतगुणस्साहस्रोमानसस्स्मृत इतिनिश्चित्येतिभावः शतरुद्रीयं रुद्राध्यायम् अर्थिनांप्रियः प्रार्थितप्रदा त्वादितिभा वः ७ आतिथ्यमिति अतिथिभावमागतेषुजनेषुप्रत्यक्षं उत्तमस्यापिवर्णस्य नीचोऽपिगृहमागतः पूजनीयोयथायोग्यं सर्वदेवमयोहिस इतिस्मरणे नातिथीशिवस्यस्थितत्वात्तत्रप्रत्यक्षं च्योतत् स्रवत् घृतंयेभ्यस्तानितैः ८ ९ १० लिंगेमनोमयाः पुष्पकोटय इतिभावः मनोमयलिंगेतासामेवसंभ

इतिनिश्चित्यमतिमान्नीशार्चामानसींव्यधात् अन्वहंशतरुद्रीयंप्रजपन्नर्थिनांप्रियः ७ आतिथ्यमागतेष्वीशंप्र त्यक्षंसमपूजयत् निसंच्योतद्घृतैरन्नैःसोपदंशैःसषड्रसैः ८ भोजयामासकुसुमैश्चंदनैश्चनवांबरैः पितेवशि वभक्तानांपोषणेभाग्यवानभूत् ९ नाध्वरेषुतथाप्रीतोब्रह्मादीनांमहेश्वरः पुष्टतोस्ययथाभक्तानन्नदानेनसं ततम् १० लिंगेमनोमयेतेनचार्चिताःपुष्पकोटयः निर्माल्यशोधनेतासामशक्ताःगणनायकाः ११ कैलासशिख रेशंभुमंबासहितमब्रुवन् वर्धमानपुरस्थेनत्वत्पादाब्जेसमर्चितान् १२ पुष्पभारान्वयंवोढुमशक्तास्मचिरादपि वाञ्छापूरयतस्येतिश्रुत्वातद्गिरिशोहसत् १३ हासकारणमाचक्ष्वेसंबयाभ्यर्थितःशिवः अवदद्गिरिजांदेवींत द्भक्तिमुपलालयन् १४ अनेनमानसीपूजाकृतामयिमयाफलं तस्यानशक्यतेदातुंनकिंचित्सोपिवांछति १५ तद्दर्शनात्तहर्षोयंकर्तुंप्रीतिंमहेश्वरः आरूढवृषभोदेव्यासहतस्यांतिकंययौ १६ तस्यचित्तपरीक्षायैप्रकीर्णो रत्नराशयः तिलोत्तमाद्यप्सरसोप्यदृश्यंतसमंततः १७ प्रेतावाहनपाषाणास्स्पृश्यान्मेनेमणीन्स्तान् विलंघ्यप्रेतवत्ताश्च

वात् तासांपुष्पकोटीनां ११ १२ पुष्पेति तद्वाक्यमितिशेषः १३ हासेति तद्भक्तिंब्राह्मणभक्तिं उपलालयन् प्रशंसन् १४ अनेनेति तस्याः पूजायाःसाह स्रोमानसस्स्मृत इतिसामान्यतोमानसकर्मणोभ्यर्हितत्वोक्तेरितिभावः १५ तदिति तस्यभक्तस्यदर्शने आत्तः प्राप्तोहर्षोयेनसः प्रीतिमिसत्रपर

तस्तस्येतिसंबध्यते आरूढवृषभइतितृतीयाबहुव्रीहिः १६ १७ प्रेतेति प्रेतावाहनं नरास्थ्यादिपाषाणाश्चतद्दृदस्थस्थान् १८ शार्दूलमिति येन

कारणेन १९ २० इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः

शार्दूलमिवसंदष्टंकामंयेनरुरोधसः नाम्नानिरुद्धशार्दूलःसस्वयंशंभुनाकृतः १९ दुर्लभंदर्शनंतस्येदत्वागौर्यासहे श्वरः तेनसायुज्यभाजापिसार्धमंतरधीयत २० इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेअष्टपंचाशोऽध्यायः ५८॥ ॥

श्रीअगस्त्यउवाच दुर्लभाशांकरीभक्तिःशिवभक्ताःसुदुर्लभाः दुष्करंभुविजंतूनांतन्मनोरथपूरणम् १ किंजन्मनातेनजनस्ययेननभक्तवांछापरिपूरितास्यात् शरीरमर्थास्तनयंस्त्रियंवासमर्प्यपूज्यःशिवभक्तएव २ गृहानभ्यागतेभक्तेगृहिणांकिन्नुदुस्त्यजं यदिस्याद्भक्तपूजायामनुकूलाकुटुंबिनी ३ शोकसंतरणेजंतोरुपायोन्योनविद्यते विनैकेनमहादेवभक्तेष्टविधिनाभुवि ४ साहसंवाप्यकार्यंवाकुर्वाभक्तेष्टदायिनां नाधयोव्याधयोजन्ममृत्युर्वादेहिनांभवेत् ५ असारेप्यत्रसंसारेसारभूतमिदंनृणां सर्वदाशिवभक्तानांदीयतेह्यर्थितंयदि ६ नाचादेहीतियोदेहीयाचितोपिमहात्मना नैत्याहवस्तुधात्रीयंतेनभारवतीभवेत् ७ उपकुर्वंतिवृक्षाश्चपत्रैःपुष्पैःफलैरपि उपकारोस्यनक्वापिवृथाजातःसनेतिवाक् ८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशंभोश्चरणसेविनांसंपादितंस्याद्येनेष्टंतस्यजन्मोत्तमंविदुः ९ दृष्टान्नदानेनसमर्चनीयाःसर्वात्मनाचान्नहमीशभक्ताः प्रियेषुशं

५८॥ ५९ ॥ ॥सारालंकाररीत्याशिवभक्तमनोरथपूरणमेवसर्वोत्कृष्टमित्याह दुर्लभेति १ किमिति शिवभक्तःपूज्यएवेत्यन्वयः २ ३ ४ साहसमिति आधयोमनोव्यथाः मृत्युःअकालिकइतिभावः ५ असारेइति यदीत्यस्ययदित्यर्थः ६ वाचेतियःदेहीनरः महात्मनाशिवभक्तेनयाचितोपि च

स्तुतेत्याह तेन धात्री भूर्भास्वतीत्यन्वयः ७ उपकुर्वंतीति दूतिसनावाक् प्राचीनवाक् वेदवागितियावत् ८ ९ १० प्रदोषेति चित्रापभरणीचैत्री
तिथेर्नाम ११ १२ त्रैलोक्यस्येति विश्वंभुनक्ति अवति भुंक्ते प्रलयकाले उपसंहरति वा १३ १४ १५ १६ आवास इति स्थानमित्यर्थः आम्नायो वे

प्रदोषसोमवारार्द्राकृष्णाष्टम्ययनादयः चित्रापभरणीमासशिवरात्र्युपदर्शकाः ११ शिवप्रियकराश्चैते दिवसाः स
द्भिरीरिताः अपिवा भोजयित्वैकं भक्तं माहेश्वरं नरः १२ त्रैलोक्यस्यान्नदानेन यत्फलं तदवाप्नुयात् किमत्र बहु
नोक्तेन शिवः प्रीणाति विश्वभुक् १३ किं प्रसन्ने पशुपतौ दुर्लभं प्राणिनो भवेत् यस्मात्पद्भ्यामपि महेश्वरसमर्चना
त् १४ न संति कति वा लोके तीर्णसंसारसिंधवः अत्राप्युदाहरंतीममितिहासं पुरातनम् १५ परंज्योतिरुपाख्यानं
प्रसिद्धं भुवनत्रये अरुणारण्यनामास्ति पुरं धाम पिनाकिनः १६ आवासः शिवभक्तानामाम्नायागमवेदिनां १७
नमः शिवायेति वदंति यत्र बालाश्च कन्याः शुकशारिकाश्च स्तुतेषु च प्रस्खलितेषु दृष्ट्वा प्रहृष्य मालापविधौ मि
थश्च १८ नाभस्मरुद्राक्षधरोऽस्ति कश्चिद्द्विजः पंचाक्षरमंत्रराजः न वाश्रुतेशानकथाप्रदानो यत्रापि वा सक
स्जातिजातः १९ क्रीडासु बाला अपि यत्र भूता जटाधरा भस्मकृतांगरागाः शार्दूलचर्मांबरसंवृतांगाः शिवोऽहमस्मी
ति मिथो वदंति २० जनानां वसतां यत्र चित्तवृत्तिरकल्मषा पतिव्रतेव भर्तारमाश्लिष्यति महेश्वरम् २१ तत्राभूच्चोल
देशेंद्रसचिवान्वयसंभवः पारदृश्वागमांभोधेः परंज्योतिरिति श्रुतः २२ दुर्जयान्योविनिर्जित्य चोलराजस्य विद्विषः द्वात्रिंशद्

दः आगमश्च आगतं शिववक्त्राद्गतं तु गिरिजामुखे मतं सर्वमुनीनां च तस्मादागममुच्यते इत्युक्तलक्षणः १७ स्तुतेष्विति स्तुतं स्तवः १८ नेति
अश्रुतं ईशानकथाप्रदानं ईशानकथाकर्मकत्वं येन तादृशो नास्तीत्यर्थः १९ २० २१ तत्रेति आगमांभोधेः पारदृश्वा पारं दृष्टवान् पारंगत इत्य

भक्त इति जगत्त्रये विख्यातमित्यन्वयः २४ २५ स इति यतः कारणात् भवति त्वयि शिवप्रसादः अभ्यधिकः अतः मंदिरे नियोज्यतां नियोज्य
त्वं अर्हसि इत्यन्वयः २६ स इति सः दम्रभक्तः तत्र मंदिरे न्यवसत् निवासं चकार साध्वी पतिव्रता नायिका तस्येति शेषः पार्श्वे वसति स्म
सर्वैः तया तद्द्वारा ईप्सितं इष्टं अन्नं ददातीति तादृशः सन् भक्तानां सहस्रं भोजयित्वा समयं गमयामास स्वयं तेनेनान्वयः २७ समयमिति ज

भक्तो माहेश्वरेयस्स भुक्तवति नस्स्वयं अश्नीयामिति विख्यातं व्रतं नित्यं जगत्त्रये २४ श्रीमद्दम्रसभानाथनामस्मृ
तिमतस्सदा ॥ यस्याखिलैः कृतं नाम दम्रभक्त इति श्रिये २५ स चोलराजेन शिवप्रसादो यतो भवत्यभ्यधिकस्ततः
स्त्वं नियोज्यतामर्हसि मंदिरे तः सुखं निषीदेति नियोजितोभूत् २६ स तत्रन्यवसत्साध्वी पार्श्वे वसति नायिका
तया सहस्रं भक्तानां भोजयित्वेप्सितान्नदः २७ समयं गमयामास जन्मसाफल्यमार्जयन् तस्य तस्यामभूत्सु
तो धरित्र्यामिव शेवधिः २८ चंद्रमा इव सर्वेषां नयनानंदवर्द्धनः पैतृकात्स ऋणान्मुक्तो ब्राह्मणान्प्रीणयन्न्यनैः
२९ सहितो बंधुभिः सर्वैर्विहिते जातकर्मणि नाम श्रीपतिरित्यस्य चान्वर्थं निजसंपदा ३० अन्नमाप्राशयच्चा
र्द्धे वत्सरस्य प्रियात्मजं अर्द्धांकुरितदंतस्य दृष्ट्वास्य मुमुदे मुखम् ३१ अथ संवर्धितो बालो बालकल्पतरुर्यथा कृ
तचौलोऽक्षराभ्यासे नियुक्तो मंत्रिभूषितः ३२ शिक्षाशाला शिशुः प्राप लिपिनिर्णयवानभूत् ३३ इति श्रीस्कांदे पपु

न्मनः साफल्यं आर्जयन् संपादयन् धरित्र्यां भूमौ शेवधिरिव निधिरिव निधिर्ना शेवधिरित्यमरः २८ चंद्रमा इति पैतृकात् पितृसंबंधिनः ऋ
णा न्मुक्तः सन् प्रजया पशुभ्य इति श्रुतेः धनैः ब्राह्मणान् प्रीणयन् न्यवसदिति पूर्वेणान्वयः २९ सहित इति अन्वर्थं अनुगतार्थं लक्ष्मीपति
न अनुरूपार्थं वा ३० अन्नमिति अर्द्धे वत्सरे षष्ठे मासि षष्ठेन्नप्राशनमिति स्मरणात् प्रियार्भकं प्रीतिपात्रं पुत्रं अन्नं आप्राशयत् ईषत्प्राश

यामासस्सकृन्मंत्रेणेतिसद्यादितिभावः मुमुदेजहर्ष ३१ अथेति बालकल्पतरुर्यथानूतनकल्पवृक्षइव ३२ शिक्षेति लिपिनिर्णयवान् लिपेःलिखिताक्षरविन्यासस्यनिर्णयवान् लिखिताक्षरविन्यासेलिपिर्लिबिरुभेस्त्रियामित्यमरः ३३ इतिश्रीमानवस्युपनामकलूसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९॥ ॥ ॥संप्रतितस्यैवदभ्रभक्तस्यपरमशिवप्रीतिपात्रतांदर्शयितुं तदुपोद्घातभूतंपार्वतीशिवसंवादं आदौनिबध्नाति अथेति पार्वतीकर्त्री अंकेनिजोत्संगेशयानंपरमेश्वरं कौतुकान्तरेक्रीडामध्येप्रप्रच्छेत्यन्वयः १ २ इतीति हैमवत्यापार्व

श्रीअगस्त्यउवाच अथकैलासशिखरेपार्वतीपरमेश्वरं अंकेशयानंपप्रच्छकदाचित्कौतुकांतरे १ नंदिप्रभृतयःसंतिभक्तास्तवसहस्रशः तेषुकुत्रतवप्रीतिरधिकासमुच्यताम् २ इतिहैमवतीपृष्टःपशूनांपतिरंबिकां स्मयमानोजगादेदंशनैर्लोलितसत्कचः ३ नमेक्वापितथाप्रीतिर्दभ्रभक्तेयथाधिका नतदुक्तेःफलंदातुंप्रभुरस्मिशिवेसमम् ४ नमय्यपितथास्याक्किमित्युक्तःशिवयाहरः तदुक्तेरग्रतःकांतेभक्तिरालोक्यतामियम् ५ इत्युथितोबालशशांकमौलिरापादकेशंधृतभस्मलेपः समुन्नतोन्नद्धजटाकलापःसदभ्रभक्तंप्रतिसंप्रतस्थे ६ अथचित्रापभरणीभवितेतिसमुत्सुकः माहेश्वरेषितान्लादिपश्चैस्यप्रेस्यस्त्रियाम् ७ भोक्तारःकतिकस्याकेविशेषःक्रियतामिति पृच्छतींदभ्रभक्तःस्वां

स्याप्टष्टःपशूनांपतिःशनैः लोलितसत्कचःचालितमस्तकइतिभावः इदंवक्ष्यमाणंवचनंजगादेत्यर्थः ३ ४ पार्वतीशंकतेनेति मय्यपिदेहार्द्धधारिण्यांस्वदेकभक्तायामित्यपिशब्दार्थः तथायथादभ्रभक्तेइत्यर्थः नस्याक्किंनभवेत्किं इतिशिवयाउक्तःकथितोहरः तदुक्तेःदभ्रभक्तभक्तेः अग्रतःपुरतः तेसंबंधिनीभक्तिःकाकीदृशीइयंदभ्रभक्तिः आलोक्यतांलयेतिशेषः ५ इतीति उक्तेतिशेषः समुन्नतः उन्नतऊर्ध्वंबद्धःजटाकलापःकपर्दोयेन सशिवः ६ अथेति चित्रापभरणीनक्षत्रयुक्ताचैत्रीपौर्णिमेत्यर्थः भविताभविष्यति तस्यांअन्नदुपुण्यप्रदंलंस्थितिषुसत्यं माहेश्वराणां शिवभक्तानां ई

अधीति अयंपुरोवर्ती अन्हामधीश्वरःसूर्यःनभसोगगनस्यमध्यमध्यास्ते गगनमध्येतिष्ठतीत्यर्थः अधिशीङ्स्थासांकर्मेति कर्मत्वं अतिथिसमागमकालोयमितिभावः ९ १० आरभ्यतामिति तंअतिथिं कश्चित् यदृच्छया आगतःप्राप्तः यदिसमागतः तर्हितंसंवासयेत्यन्वयः ११ १२ ललाटंमि

अध्यास्तनभसोमध्यमन्हामयमधीश्वरः नकोपिशिवभक्तस्तेगृहानतिथिरागतः ९ चिन्तापयस्विनीह्ययतिथिःपुण्यतमामता नकंचिदपिपश्यामिमाहेश्वरमिहोत्तमम् १० आरभ्यतांत्वयापाकःप्रार्थयित्वानयामितं संवासयप्रियेकश्चिद्यदिभक्तःसमागतः ११ इत्युक्त्वानिरगादुक्त्वानदृश्रभक्तोगवेषयन् अथातपेनक्वथिताःसमंतात्सांसवोभुवः १२ ललाटंतपघर्मांशुःवरधेदिनयौवने अथमाहेश्वराकारमास्थितःकालकंधरः १३ आविवेशालयंतस्यसंप्रस्विन्नमुखांबुजः इहास्यहमहंभोइत्याकर्ण्यवचनंसती १४ निर्गतासहसाहृष्टाहृष्ट्वामाहेश्वरंपरम् १५ प्रणम्यदत्वासनमाहसांजलिःसुस्वागतंभक्तवरेहचास्यतां आतिथ्यमत्रास्त्वनुमंतुमर्हसीत्युक्त्वावितेनेविधिवत्तदर्चनम् १६ तयासंपूजितश्चैवबहुलोवेषेणशंकरः वसतिक्वगृहस्वामीत्यपृच्छत्क्षणतास्सतीम् १७ तंप्रत्युवाचाथसतीमदीयोनाथःसमाहेश्वरपाददासः भवादृशंभक्तवरंविचिन्वन्नितोबहिर्निर्गतएष्यतीति १८ यत्रनास्तिगृहस्वामीनतत्रनिवसेत्सुधीः यत्रयुक्तास्थितिस्तत्रगच्छामीत्यालयाद्ययौ गतेमाहेश्वरेतस्मिन्दृश्रभक्तश्चसत्वरः १९ अदृष्टभक्तःस्ववेश्मप्रविवेशस्मरन्हरं अथागतंपतिंसाध्वीसांजलिःसमभाषत २० ॥

तिललाटंतपतीतिललाटंतपः असूर्येललाटयोरितिखश् सचासौघर्मांशुःसूर्यः दिनयौवने मध्यान्हेकालकंधरः नीलकंठःशिवः १३ आविवेशेति प्रकर्षेणस्विन्नंस्वेदयुक्तंमुखाम्बुजंयस्य १४ १५ १६ १७ १८ यत्रेति आलयात्तन्मंदिरात् ययौनिर्जगाम १९ २० ॥

२१ २२ २३ तस्मिन्निति मुनितरोः अगस्त्य वृक्षस्य माऽत्राजगज्जनन्या पार्वत्याः यस्याग्रे योगदंडाग्रे निहिते प्रकोष्ठे कर्पूरादधः प्रदेशे स्थापितं आननं येन तं २४ भस्मेति भस्मभस्त्रां भस्माधारवस्त्रपात्रीं अक्षमालया जपमालया वेष्टितां कृतवंतमित्यन्वयः जरतीतनुर्यस्य तं २५ लंबमानमिति स सर्वतः सर्वस्मात् दृश्यात्परं परीभूतं तमसः परस्तादिति श्रुतेः ज्योतिः आत्मस्वरूपं ध्यायन्तमित्यन्वयः २६ २७ २८ दभ्रेति प्रसादः अनुग्रहः क्रि

नाथ माहेश्वरः कश्चित्साक्षादिव महेश्वरः प्राप्तो दत्तासनो युष्मान्नपश्यन्नालयं गतः २१ तत्र गत्वा महात्मानं प्रसाद्या नीय शांकरं युक्तं भोजयितुं देवमाविलंबो विधीयताम् २२ सुधारससमं साध्व्या दभ्रभक्तो निशम्य तत् देवालयं ययौ तत्र यत्र माहेश्वरः स्थितः २३ तस्मिन्मुनितरोर्मूले निरासनमधिश्रितं मात्राय यस्याग्रनिहिते प्रकोष्ठे स्थापिताननम् २४ भस्मभस्त्रां च पुरतो वेष्टितामक्षमालया कृतवंतं परिश्रांत्या मीलिताक्षं जरत्तनुम् २५ लंबमानभ्रुवं ज्योतिर्ध्यायं तं सर्वतः परं आलोक्य दभ्रभक्तोस्य निपपात पदद्वये २६ मुमुदे दर्शनाद्देव निधिं दृष्ट्वैव निर्धनः गृहीतचरणांगुष्ठं दभ्रभक्तं दयानिधिः २७ आस्थापयित्वा नामास्य पप्रच्छ परमेश्वरः माहेश्वरपदांभोज परमाणुरहं विभो २८ दभ्रभक्तोस्मि दासोस्मि प्रसादः क्रियतां मयि आतिथ्यं गृह्यतां स्वामिन् कुतपः सुमहानिह २९ मदीयसदनं भूयात्सद्रेणुपवित्रितं अन्नं यद्रोचते तुभ्यं दीयते भुज्यतामिदम् ३० इत्यावेद्य पुनर्भक्तः प्रणनामातिथिप्रियः दभ्रभक्तं ततः प्राह मायामाहेश्वरो हरः ३१ स एव दभ्रभक्तोसि त्वं पश्य विपुलयशः मृष्टान्नदाता भक्तानां भवानेव भवानिव ३२

यतां त्वयेति शेषः कुतपः दिवसस्य अष्टमोंशः कालः अंशोष्टमोन्हः कुतपोऽस्त्रियामित्यमरः अन्ये तु द्वौ यामौ घटिकान्यूनौ द्वौ यामौ घटिकापरौ स कालः कुतपः प्रोक्तः तस्मिन्दत्तं महाफलमिति वदन्ति सुमहान् महाफलप्रद इत्यर्थः तथा च भवादृशानां भक्तानां आतिथ्यदानोचितोयं काल इति

भावः २८ ३० इत्यमायामाहेश्वरः कपटेनरूपवेषधारी ३१ स इति भवानिव

भवानिव इत्यत्र यथा कालिमारूपमहेश्वरः कोलाहलतानादिलितिभावः ३१ ३२

अद्येति भुक्तान्नमेव वा भुक्तमन्नं येन तादृशं भुक्तवन्तं वेत्यर्थः पर्वविशेषे अभुक्तब्राह्मणालाभे भुक्तवंतमपि भोजयेत् तावतापि फलसिद्धिर्भविष्यतीति भावः ३३ भक्त इति हम्भ्रेति नाममात्रग्रहणं नाम्नेकदेशो वा संबोधनमिति बोध्यं उक्ते सति अप्रियं भवेदित्यर्थः ३४ ३५ गंभीरमाहक्वेति प्राकृतः मायाधीनः वहिर्लक्षणाः अप्राकृताद्वयर्थः न प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुष इति स्मरणात् स्वस्य च पुरुषरूपत्वादिति भावः नरोचते

अद्याप्तभरणी चैत्री परमेश्वरवल्लभा भोजयेद्भाग्यभाग्भक्तान् भोज्यं भुक्तान्नमेव वा ३३ भक्तोसि दम्भ्र भक्तस्त्वं क्षुधितश्चासि सांप्रतं तथापि किंचिद्वक्तव्यमस्ति दम्भाप्रियं भवेत् ३४ कथं त्वामप्रियं वक्तुं शक्नोत्यतिथिरागतः न वक्तव्यं मया नैव श्रोतव्यमपि तत्त्वया ३५ क्व च त्वं प्राकृतो लोकः क्व वयं तद्वहिर्लक्षणाः अलौकिकस्य वचनं लौकिकाय न रोचते ३६ भोजयान्यान्नहं गत्वा मा ते शोकोस्तु मत्कृते इत्युक्ताभूत्प्रतिष्ठासुस्तस्य माहेश्वरोग्रतः ३७ इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे षष्टितमोऽध्यायः ६० ॥ ॥ ॥ श्रीअगस्त्य उवाच नतो जिगमिषुं क्वापि पद्मस्थपादुकं मात्रायष्टिधरं देवं नत्वा भक्तस्तमब्रवीत् १ मामेवं वद वक्तव्यं प्रविशंकास्तु मामपि कर्त्तास्मि तद्यथावत्तेयल्लौकिकमथापरम् २ दूरे निरस्य संदेहं कर्त्तव्यो मय्यनुग्रहः वदंतमेवं बहुधा गृहीतचरणं मुहुः ३ आस्वेति मुनिवृक्षस्य मूले माहेश्वरोवदत् घोरमाहारनियममाकर्णय सुदुष्करम् ४ ॥ ॥ ॥

नस्वदते विजातीयवचनं न प्रियंकरमिति भावः ३६ भोजयेति प्रतिष्ठासुः प्रस्थातुमिच्छुस्तस्य भक्तस्य अग्रतः पुरतः ३७ इति श्रीमानवल्लुपनामकचन्द्रसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां षष्टितमोऽध्यायः ६० ॥ ॥ ॥ तत इति जिगमिषुं गन्तुमिच्छुं १ मामेति वक्तव्यं निन्द्याकरं २ ३ आस्वेति मुनिवृक्षस्य अगस्त्यतरोः ४

५ नेति पच्चेलिमं पक्वं विरसं रसहीनं आमयो रोगः ६ उद्दिष्टमिति पंचषड्डा पंचषाः बहुव्रीहौ संख्येये ड्तिडच् टिलोपः पंचषाः हायना वर्षा यस्य अग्रजातो ब्राह्मणः लक्षण्यो लक्षणेषु साधुः ७ विद्येति कुलतन्तुः कुलस्यैक एवेत्यर्थः ८ स्यादिति विशस्य मारयित्वा ९ पचेति अव्यस

नान्नं न दधि न क्षीरं न सर्पिर्न मधूत्तमं मनःप्रीतिकरं विद्धि दभ्रभक्त ममाश्नतः ५ न कल्पक फलं वा मे स्वदते यस्य पच्चेलिमं विरसं चामयकरमन्यच्छाकादिकं पुनः ६ उद्दिष्टं मनसान्नं तच्छ्रूयतां दभ्रभक्त मे अग्रजातश्च लक्षण्यः पुत्रः पंचषहायनः ७ विद्याविनयसंपन्नः कुलतंतुर्महामतिः मातापित्रोः प्रियतमः सर्वेषां नयनप्रियः ८ स्याच्चेत्तं मातुरुत्संगस्थापितं खड्गधारण पिता विशस्य प्रक्षाल्य नखरोमादिवर्जितम् ९ पचेति पत्न्यै दद्याच्चेत्सचेदव्यसनाचरा सा सम्यक्कुर्वीत पाकं सा तदंगैः सह भर्जितम् १० समं सैंधवमादाय दर्व्या मे दीयतां हविः एवं चेद्भविता तृप्तिरन्यद्रोज्यमरोचकम् ११ यदि शक्नोषि तत्कर्तुमस्तु भिक्षा त्वदालये नो चेत्तत्र गमिष्यामि दातारो यत्र चार्थिनाम् १२ अर्थं श्रावयितुं चेमं तामसंधृतसंशयः कौतूहलं चेद्यशसि पत्न्याश्च न विलंब्यताम् १३ स्मयमानस्तथेत्युक्त्वा दभ्रभक्तोपि धीरधीः निःशंकमेव स्ववेश्म गत्वा भार्यां तिकं ययौ १४ अथाभिमुखमायांतीं सश्वेतवननायिकां मूर्तामिव निजश्रद्धां भक्तिं माहेश्वरीमिव १५ सर्वदा समनुष्याणां छायां सहचरीमिव शोकांबुधेरपारस्य संतां

ना पुत्रशोकरहिता १० सममिति अरोचकं अतृप्तिजनकं ११ १२ अर्थमिति यशसि कौतूहलं चेत्तर्हि असंधृतसंशयः सन् इममर्थं तां श्रावयितुं न विलंब्यतां पत्न्या च त्वदाज्ञाकरणेन विलंब्यतामिति अन्वयः १३ स्मयमान इति हसन् १४ अथेति श्वेतवननायिकां तदभिधानां भक्तिमिव तत्रापि मूर्तामिति संबध्यते १५ सर्वदेति सुतरां शोभ नां नावं १६

करुणावतीति अगस्त्यउवाचेत्यादिः कलःअव्यक्तमधुरः अलकाःकेशाःनीरजपत्रं पद्मपत्रं १७ नीरंध्रयोर्घनयोर्वक्षोजयोस्तनयोर्भरे णानतमंगं यस्यास्ताहृशि नीहारवत् शीतःश्वेतोहारोयस्या स्सा अवतुत्वामितिशेषः १८ सुकेशीति सूनास्त्रस्यकामस्यमहापताके

२८

करुणावतिकल्याणिकलकंठिप्रसीदमे १७ नीलालकेनिर्मलमंदहासेनीतिस्थितेनीरजपत्रनेत्रे नीरंध्रवक्षो जभरानतांगिनीहारहारेवतुनीलकंठः १८ सुधारसोक्तेबहुसूक्ष्ममध्येसुनासिकेसुंदरगात्रिसुभ्रु सुकेशिसू नास्त्रमहापताकेसुधांशुमौलिस्तवसन्निधत्ताम् १९ वीणागुणालापिनिवीतरोषेवीरुद्भुजेविश्वजनानंदा त्रि वीरःसमाहेश्वरवीतिहोत्रोवीरासनस्थोन्नमिहार्थतित्वाम् २० त्वयैवगुणशालिन्याभवनंममभूषितं नं दनंकल्पवल्लीवपूरिताभ्यागताशया अनुकूलनयस्यास्तिकलत्रंसाध्विमंदिरे २१ अरण्यमेवतस्याङ्गःशर णंगृहमेधिनः पतिंप्राणान्परित्यज्यरक्षंतिहिपतिव्रताः २२ इतिगाथाःपुराणेषुसाध्विसाक्षात्कृतास्त्वया श्रु णुकर्त्तव्यमधुनाविधिनाविहितंमम २३ सर्वदाह्यतिथिःपूज्यःगृहिणेस्यनुशासनं दृष्टादृष्टानिभाग्यानिन श्वराण्येवपश्यतः २४ प्रायःकलत्रपुत्राश्चपशवःसर्वसंपदः अतिथिभ्योर्थितादेयानचेन्नश्यंतिहिस्वयम् २५ विषयानपरित्यक्ताःस्वयंपुंसांगतायदि शोकशूलंहृदिन्यस्यगच्छंत्येवपतिव्रते॥२६ सुधियाचेत्त्वयंत्य= क्तादद्युःसौख्यमनंतकं शिबिर्वपुस्त्वंश्येनायकपोतत्राणतत्परः २७ अलर्कोदाताद्द्विजेनेत्रेव्याधयांककपोतकः

मौलिभूते वीरुल्लता १९ वीरइति अर्थतेयाचति २० नंदनमितिपूरिता अभ्यागतानामतिथीनां अशाययेतिपूर्वेणान्वयः २१२२२३ सर्वदेति नश्वराणि नाशशीलानि २४ प्रायइति नचेन्नदीयंतेचेदित्यर्थः २५ विषयाणांनश्वरत्वावश्यंभावेन अत्यक्तनाशे नरस्यदुःखं

त्यक्तेषु सुखमेवेति प्रतिपादयति सदृष्टांतं त्रिभिः विषयाइत्यादिना २६ २७ अलर्कइति द्विजे विषये अंकसुसंगकथास्मिन्स्तइमामहा भारतादिषु प्रसिद्धाः २८ अथेति अमुष्मिन्लोके स्वर्गेलोके २९ चिकीर्षुरिति मद्दिरुदुमद्यस्तेहादिनात्वयानैवकार्यमितिभावः ३० इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायामेकषष्टितमोऽध्यायः ६१॥ ७ ॥ ॥अप्

अथमाहेश्वरेप्राप्ते किमदेयंभवेन्मम २९ त्वदानुकूल्येननकिंचिदस्तिलोकेदुरापंत्विहमप्यमुष्मिन् चिकीर्षु रथास्मियदत्रसाध्वीछायेवमे तद्वशीकरोति ३० इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तिविलासेएकषष्टितमोऽध्यायः ६१॥ श्रीअगस्त्यउवाच एवंसंबोधितातेनसाश्वेतवननायिका प्रांजलिःस्मयमानाहप्रणम्यप्राणनायकम् १ नाथसंबोधनमिदंकिमपूर्वंकृतंमयि कर्णयोर्मेसिधारेवभवत्वाटूक्तिचातुरी २ सर्वदासापराधाहंशिक्ष णीयानुत्वया कर्त्तव्यमादिक्षिप्रंनचेत्तत्रानुकूलता ३ त्यजसद्योजनमिमंभूत्यभांडमिवांतरा दत्रभक्तस्त तःप्रीतस्तदंसेहस्तमर्पयन् ४ तमाहेश्वरसंकल्पंतस्याःकर्णेन्यवेदयत् साध्वीतद्वाचमाकर्ण्यवज्रपातसमा क्षरम् ५ अपिसस्मव्यथतेनैवगंगेवाश्मनिपातनात् आनयाभर्कमत्रेतिनियुक्तोनिजभार्यया ६ जपन्पंचा क्षरीमेववालशिक्षागृहंययौ अथसःश्रीपतिःस्वप्नेचिन्हंकैतवकधारया ७ कुष्टेनमःशिवायेतिचुक्रोशोच्चैःगु रोःपुरा आहूयपृष्टेगुरुणाजगादस्वप्नविस्मयम् ८ सर्वदावतुशंभुस्त्वांदीर्घाःसंतुतवाशिषः माभैरितितमाभाष्य

र्वीक्वचनचातुरीमस्याकार्यकार्येस्यगुरुत्वंमन्यमानायास्तस्यावचनमवतारयति एवमित्यादि १ नाथेति पत्न्याअनुशासनीयतयानु सरणमयुक्तमित्याह कर्णयोरिति २ ३ ४ तमिति वज्रपातसमानिअक्षराणि यत्रतादृशं ५ अपीति अश्मनो निपातनात् ६ जपन्निति

मध्येइति कलानांनिधिं चंद्रं १० ११ उपास्यइति सपर्ययापूजया १२ १३ १४ उत्थाप्येति त्वयिसतामाशिषःसफलाःसंतु गौरीपतेरनवधिः प्रसादोस्तुइत्यन्वयः १५ आयुरिति दीर्घमित्यनुषज्यते १६ १७ अभिषिच्येति असूषुयत् स्नापयामास १८ आहूयामासेति तीक्ष्ण

मध्येस्थितंश्रीपतिमर्भकाणांनिधिंकलानामिवतारकाणां उमापतेस्तोत्रशतंपठंतंतत्रात्मजंभक्तवरोददर्श १० पितुर्मुखालोकनजातहर्षःजातस्मितस्तोत्रमुदाजहार सश्रीपतिर्देशिकचोदितःसन्नुच्चैस्तरांवाचयतिस्मपद्यम् ११ उपास्यएकोधिपतिःपशूनांसमर्चनीयाश्चतदीयभक्ताः प्रीतःशिवोभक्तसपर्ययास्याच्छिवप्रसादेनशुचंतरंति १२ पद्ममाकर्ण्यपुत्रोक्तंमज्जन्नानंदसागरे प्रेषणीयोगृहेबालइतितद्गुरुमाहसः १३ श्रीपतेगच्छसदनंपित्रोरानंदमावह इत्याकार्योत्थितोदासःसगुरुंप्राणमत्सदे १४ उत्थाप्याघ्रायतन्मौलिंवितेनेगुरुराशिषः १५ संत्वाशिषस्त्वयिसतांसफलाःप्रसादोगौरीपतेरनवधिःसुमतेस्तुदीर्घं आयुश्चवज्रमिवतेवपुरस्तरोगंऐश्वर्यमक्षतमुपैतुकुलंचवृद्धिम् १६ दत्तभक्तःसमादायगुरुणाविहिताशिषं नीत्वालयंस्वभार्यायैददौहत्वर्यतामिति सुगंधिनातमभ्यज्यतैलेनतनयंसती १७ अभिषिच्यसुखोष्णेनवारिणावारिजेक्षणं भोजयित्वानिजोत्संगेलालयित्वाह्यसूषुपत् १८ आहूयामासभर्तारमचंचलमनाःसती सतीक्ष्णाधारासिधरःसहसांतिकमाययौ १९ भूषितंसर्वगात्रेषुधृतभस्मत्रिपुंड्रकं दृढंजहारकरयोःपाणिभ्यांपादयोरपि २० साध्विभैक्ष्यमहाभिक्षोर्माभूद्दौष्येणदूषितं पत्युरुक्तेत्थंस्मरच्छंभुंसाश्वेतवननायिका २१ उदस्तदक्षोनाविंदद्भक्तःस्व

धारांअसिंधरतीतिसः १९ २० साध्वीति भैक्ष्यंभिक्षेत्यर्थःसमूहस्यान्नासंभवात् २१ उदइति तदक्षःतन्नेत्रं उदः उदकंनाविंदत् नलेभेइ

२३ रुधिरमिति करके कमंडलौ २४ पचेति द्वयं शंभोः भक्तिपरीक्षैवेति कृतः आशयो यया २५ पचतीति धात्रीमाता २६ २७ २८ २९
३० कांडेति कर्मकांडोपासनाकांड इत्यर्थे केस्यर्थः पादुके मुहुः शब्दब्रह्ममयः आरावो ययोस्तौ शब्दब्रह्मणि विशिष्टो नूपुरो यस्मिन्कर्मे
णि तथा घृत्वा ३१ भस्मेति भस्मनः अंगरागो यस्य तादृशः अलंकर्जुनं श्वेतं अल्लकं कौपीनं बिभ्राणः डमरोः ध्वनितस्य आटोपेन मुखरीकृतानि

अथोन्नमः शिवायेति खड्गेनाखंडयच्छिरः ततः पादौ ततः पाणी श्रीपतेर्विचकर्त्त च २३ रुधिरं नूतनं चापि क
रकेन्यस्य दापयत् त्वचमाच्छिद्य मुंडं च नखकेशादि वर्जितम् २४ पचेति भार्यामवदत्साच साध्वी तथाकरो
त् द्वयं भक्तिपरीक्षैव शंभोरितिकृताशया २५ पचति स्मा शिरो धात्री गृहीत्वा क्षिप्रमर्भकं मरीचजीरिकाद्यै
श्चक्रुस्मनिबद्दलैरपि २६ सद्योघृतेन बहुना भर्जितं समसैंधवं अर्भकांगमशेषं च पचति स्म पतिव्रता २७
संपन्नमिति भर्त्तारमुवाच मुदिता सती उपलिप्यालयं सम्यग्भैरवं प्रत्यपालयत् २८ भक्तः शिवालयं गत्वाम
ले मुनितरोस्थितं महाभैरवमाहेदं संपन्नं संमितं हविः २९ आंतोसि सुचिरं देव माविलंबो विधीयतां इतित
द्वाक्यमाकर्ण्य द्रोमाहेश्वराकृतिः ३० कांड द्वयार्थके धृत्वा पादयोः पादुके मुहुः शब्दब्रह्ममयारावनिक्वणन्म
णिनूपुरम् ३१ भस्मांगरागो बिभ्राणश्चालमल्लकमर्जुनं डमरुध्वनिताटोपमुखरीकृतदिङ्मुखः ३२ रटत्क
रोटिसाहस्रकंठसूत्रभयंकरः दधानः सशिखंशूलं स्फुरत्स्फणिककुंडलः ३३

शब्दायमानानि दिङ्मुखानि यस्य ३२ रटन् शब्दवत् करोटिनां मुंडानां सहस्रमेव साहस्रं यस्मिन्तादृशेन कंठसूत्रेण भयंकरः मुंडमालाध
रइत्यर्थः शिरोस्थिनि करोटिस्त्रीत्यमरः सशिखं सज्वालं स्फुरंतः फणिनो ययोस्ते स्फुरत्स्फणिककुंडले यस्य तथा ३३

रोचनेति ललाटस्थितत्वेनरोचनातिलकश्रियंबिभ्रत् तार्तीयीकं तृतीयंविलोचनंयस्यतादृशः कपालमालिकायानाद्दोयासुताहृशीभिर्जटाभिरुत्तंभिताः कुंतलायेन ३४ अरुणेति क्रोधेन अरुणापांगकणिकयावित्रासितंजगत्त्रयंयेन तदालयंदभ्रभक्तगृहं ३५ अथेति अवनिज्य प्रक्षाल्य निजिर् शौचपोषणयोः तदीयंजलमितिशेषः ३६ सुवर्णेति अस्यपादारविंदेसुवर्णपुष्पादिभिःपूजां विधायभगवं

रोचनातिलकश्रीभृत्तार्तीयीकविलोचनः कपालमालिकानाद्दजटोत्तंभितकुंतलः ३४ अरुणापांगकणिकावित्रासितजगत्त्रयः आलंब्यदभ्रभक्तस्यहस्तमागात्तदालयम् ३५ अथावनिज्यांघ्रिसरोरुहद्वयंतदीयमाधायसुवर्णभाजने दधारमूर्ध्नातदपःस्वभार्ययाजमादधन्योस्मिचिरादपीतिसः ३६ सुवर्णपुष्पैरपिचंदनेनविधायपूजामपिदभ्रभक्तः पादारविंदेभगवत्तमस्यप्रदक्षिणीकृत्यननामभूयः ३७ उपवेश्यासनेहैमेमायामाहेश्वरंहरं रंभापत्रद्वयंसाग्रंविदधेविपुलंतले ३८ पशुमांसोपहारंतत्पात्रेपूर्वमुपस्तृते दृष्टौभक्तिमतीसाध्वीपश्चादन्नघृताप्लुतम् ३९ कर्पूरवासितंहस्तेदभ्रभक्तोप्यदाज्जलं अथमाहेश्वरोमौलिंचालयन्नाहतंपुनः ४०पक्वंशीर्षनपश्यामियन्मेप्रियतमंभवेत् तौदंपतीतथाभीतौपश्यतःस्ममुखंमिथः ४१ पशुशीर्षंततोधात्रीकृतपाकंचभर्जितं स्वामिनेप्रददौसास्मैतत्पात्रेपर्यवेषयत ४२ उक्तास्त्वमृतमित्याहभुज्यतामितितापसं भैरवःप्राहतंभूयःत्वराकार्यानमेत्वया ४३ शृणुचैवंवचोभक्तनवेत्सिनियमंमम नाश्नीयामेकएवाहंक्वापिचंडालकर्म

तंप्रदक्षिणीकृत्य भूयोननामेत्यन्वयः ३७ ३८ पशुरिति पूर्वंउपस्तृते अभिघारिते ३९ कर्पूरेति माहेश्वरः तंपुनःआहेत्यन्वयः ४० पक्वमिति यत्शीर्षं प्रियतमं अतिशयेनप्रियं पश्यतःस्म अपश्यतामित्यर्थः लट्स्मइतिस्मयोगाद्भूतेलट् ४१ पशुरिति धात्र्याधात्राकृतःपाको

अभ्यागतइति अतिथिरन्योवा कश्चिदाहूयतामित्यन्वयः ४५ ४६ सांजलिरिति नत भुक्तशेषंमयिदीयतांप्रसाद बुद्ध्येतिशेषः ४७ दभ्रे
ति भवानेवभक्तःनत तस्मात् त्वयैवस्थीयतामित्यर्थः ४८ ४९ ५० शिलेतितत् तस्मात् विलंबः कालयापनमास्त्वित्यर्थः आस्वतिष्ठ ५१ ५२ तमिति

अभ्यागतोतिथिर्वान्यःकश्चिदाहूयतामिह यावन्नायातिसाध्व्येकोमयातावन्नभुज्यते ४५ इत्युक्तोबहिरागत्य
विचिन्वन्परितःकचित् दभ्रभक्तोनवेष्ट्यान्यंभक्तंप्रापतत्तदंतिकम् ४६ सांजलिःप्राहनैवास्तिकापिभक्तःप्रद
श्यते अतस्त्वमाहुश्चाभोज्यंभुक्त्वातद्दीयतांमयि ४७ दभ्रभक्तमथोवाचदेवःपरमभैरवः भक्तोभवान्नकोप्य
न्यःस्थीयतांभोजनायतत् ४८ वधूमुखमथालोक्य दभ्रभक्तोप्युवाचतं विज्ञप्तिःश्रूयतांस्वामिन् आजन्मा
त्तिव्रतंहितत् ४९ भुक्तवत्सुमहत्स्वेवभुज्यतेनुदिनंमया शिलान्यथाचेद्भोक्तव्याकथमेवंविधीयताम् ५०
शिलाभुजावाभवताभुक्तिर्भक्तैःसहोत्तमा विलंबोमातदास्त्विहनस्यान्त्वद्य्यपारणा ५१ पंक्तौमाहेश्वर
स्याथप्रीतयेभोक्तुमुद्यतः दभ्रभक्तःशिवस्मृत्वाशिलाकबलमाददे ५२ तंगृहीतास्मकबलंनिरुध्याह
पुनर्हरः आस्मतंकिंचिदधुनाविस्मृतंयत्सुराप्सुधा ५३ अस्तिहिश्रीपतिर्नामतवपंचषहायनःपुत्रःसुभो
जनेप्राप्तेकथमत्रनदृश्यते ५४ भुक्तपूर्वंचनमयासदनेपुत्रवर्जिते सर्वशास्त्रनिषिद्धंतदपुत्रगृहभोजनम्
५५ सरःसरोजेनविनाकृतंयथाविनाशशांकेननभस्थलंयथा अदृष्टसूर्यंदिवसंयथातथानिकेतनंभातिन
पुत्रवर्जितम् ५६ अलंकारोमुखस्याक्षिवेदविद्याद्विजन्मनः पातिव्रत्यंकुलीनायाःवेश्मनोभूषणंसुतः ५७ पःस्व

आः इतिस्मृतौ अव्ययम् ५३ अस्तीति पंचषहायनः पंचवार्षिकः ५४ ५५ ५६ ५७ यस्येति सहनभुंक्तेस्वेनेतिशेषः श्वभोजनं शुनकभक्षणं अतःसः श्वपाको

५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ विलोकयेति विलंबेनकृतं विलंबोनकर्त्तव्यइत्यर्थः ६५ ६६ ६७ ६८ सिद्धार्थेति सिद्धार्थाःसर्षपाः तदा
दिमंगलद्रव्यगंधीनीत्यर्थः पिनाकधनुषा शिवेनैव ६९ अम्बेति निद्रालुःनिद्राशीलः स्पृहिगृहीत्यादिना आलुच्प्रत्ययः ७० दिवीति

आच्छिद्यहस्तोपितुराददानोबालोघृताक्तंकवलंमुखेस्वे करोतिचेदग्रतएवमातुस्तयोर्मुदाग्रहससुखंनतुल्य
म् ५९ मधुरंगृहाण ततःसूनोस्त्यजंकटुभोजनं मुखचालनमालोक्यमोदेतेननुदंपती ६० अहोदयाविहीनोसि
कुलतंतुंकुमारकं उद्युक्तोसिविहायैवभोक्तुंभक्तंकथंतराम् ६१ कथंवातेदयानास्तिश्रीश्वेत्तवननायिके भ
र्तुर्भोजनकालज्ञापुत्रंनाहूयसेयतः ६२ दंअमत्कंबहिर्गत्वाबालमाहूयतांद्रुतं त्वमंकणेवागोष्ठेवाक्रीडते
हसतेसुतः ६३ विलोकयविलंबेनकृतमित्यन्वशास्तौ अन्योन्यालोकितमुखौतौमाहेश्वरशासनात् ६४ यथा
नियोगंतत्कर्तुंशासनंनिर्गतौबहिः शिक्षाशालामुखीभूत्वादंपतीह्वयतांसुतम् ६५ श्रीपतेतूर्णमायाहिभोक्तुं
माहेश्वराज्ञया आनंदयकलालापैःआवामप्यमृतैरिव ६६ ताभ्यामितित्रिराहूतःश्रीपतिःशिवशासनात् वी
श्यामाविरभूद्बालःसर्वाभरणभूषितः ६७ सिद्धार्थजीरकमरीचिनवाढ्यगंधीन्यंगानिभूषणकलापविभूषितानि
बिभ्रत्पिनाकधनुषेवकृतानयश्रीस्सश्रीपतिःपुरतएवबभूवपित्रोः ६८ अंबनिद्रालुरकेतेकदाहंनिर्गतो
बहिः इत्यालपन्मुहुस्ताभ्यामाश्लिष्यतमुदार्भकः ६९ दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पवृष्टिश्चखादभूत् रोमांचितां
गौगिरिजातद्वत्किंश्लाघतेस्मसा ७० शंभुरंतरधात्सद्योमहाभैरवरूपधृक् सहैवपश्चमासेनपात्रेतद्वशोषितः

त्वात् आकाशात् श्लाघतेस्म शश्लाघेइत्यर्थः ७१ शंभुरिति अंतरधात् अंतर्धानंजगामेत्यर्थः ७२

अथेति बालस्य आलिंगनेन निर्वृतौ सुखितौ ७२ ताविति विस्मयेन अद्भुतेन आविष्टं प्रविष्टं हृदयं ययोस्तौ विचिन्वातेस्म अन्वेषणं चक्रतुरित्यर्थः ७३ ७४ ७५ ७६ जन्मनीति अपदानं कर्मवृत्तं ७७ समागममिति उदीक्षंतौ ऊर्ध्वं पश्यन्तौ ७८ ७९ ८०

अथतौ दंपतीभक्त्या बालालिंगननिर्वृतौ अंतर्भोजयितुं देवं माहेश्वरमुपागतौ ७२ तौ भैरवमपश्यंतौ मांसमप्यर्पितं पशोः विस्मयाविष्टहृदयौ विचिन्वातेस्म सर्वदा ७३ गतस्य लाभेन सुतस्य नेमतुर्दत्तं तथाप्यपतुरेव दंपती अदर्शनेनास्य विभोर्यथाशुचं महत्तमं तापमवापतुश्चिरात् ७४ उपेक्ष्यसे कथं शंभो भक्ताविस्त्यश्रुवर्षिणौ ७५ जन्मन्यन्यत्र पूजायां शंभोर्विघ्नः कृतो महान् इति संचिंत्य संचिंत्य तच्चापदानमस्य तत् ७६ समागममुदीक्षंतौ दत्तदृष्टी बभूवतुः ७७ अथाविरासीद्भगवान्दयानिधिः पुरस्तयोर्देवगणैरभिष्टुतः सहैव गौर्या गजवक्त्रशक्तिभृन्निषेव्यमाणो वृषभोपरिस्थितः ७८ जयेति रक्षेति विलोकयेति देव प्रसीदेति पुराणवाग्भिः अभिष्टुतश्चंद्रकलावतंसः श्रीदभ्रभक्तांतिकमाससाद ७९ संपूजितस्तेन च भक्तिपूर्वं भार्यासमेतस्य च तस्य धात्र्याः वितीर्य मुक्तिं विबुधैर्दुरापां मंतर्दधे शंभुरचिंत्यभूमा ८० चरितं दभ्रभक्तस्य येशृण्वंति पठंति वा पार्वतीश प्रसादेन तेतरंति भवार्णवम् ८१॥ ॥इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२॥ श्री ॥ ॥श्रीअगस्त्य उ० अनवद्येषु भोगेषु करस्थेष्वपि निस्पृहाः ये चंचति केवलं शंभुं तेषां मुक्तिर्न दुर्लभा १

फलस्तुतिपूर्वकमुपसंहरति वितीर्येति वितीर्य दत्वा अचिंत्यः चिंतयितुमशक्यः भूमा बहुत्वं यस्य पादोस्य विश्वाभूतानि इति श्रुतेः ८० ८१ इति श्रीमानवल्युपनामक नृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२॥ श्री ॥ संप्रति

ससामनिभोगसामग्र्यां तामुपेक्ष्य ये केवलं शिवमेवार्चयंति तेषां सुलभा मुक्तिरित्याह अनवद्येष्विति १ अत्रार्थे पुरावृत्तमवतारयति इति हासमिति क्षमावतः तन्नामकस्य २ पुरमिति महोदयं कुशपौत्रेण वसुना निर्मितं नगरं वसुश्चक्रे महोदयमिति रामायणे दर्शनात् ३ तत्रेति अपरः अन्यो राम इव दाशरथिरिवेति गुणसमृद्धिकथनमुपमालंकारस्य विषयः तेन शौर्यातिशयो व्यज्यते रामः शस्त्रभृतामहमि तिभगवद्गीतावचनात् ४ आहुरिति पर राष्ट्रेषु शत्रुराज्येषु वदान्यो बहुप्रदः ५ आम्नायेति आम्नायाः वेदाः आगमाः शास्त्राणि तेषां मर्म

इतिहासमिहप्राहुरार्याः शिवकथाविदः चरितं वार्यते यत्र क्षत्रियस्य क्षमावतः २ पुरं महोदयमिति विख्यातम स्तिजगत्त्रये नामांतरं च तस्याहुर्वीनीरपुरमित्यपि ३ तत्र कश्चिदभूद्राजा विक्रमोन्मूलिताहितः क्षमावानिति विख्यातः श्रीमान्नाम द्वापरः ४ आहुः श्रीचेरनामानं पर राष्ट्रेषु येनृपाः स राजानीति चतुरः वदान्यो ब्राह्मणप्रि यः ५ आम्नायागममर्मज्ञः सर्वक्रतुषु दीक्षितः सर्वसंशयसंछेत्ता सदसस्पतिसंमतः ६ सदा संपूर्णकोशश्च सामात्यबलवाहनः गृहेषु तस्य पर्यंकाः नवरत्नविचित्रिताः ७ पयःफेनोपमाः शय्याः दुकूलास्तरणोज्वलाः श तसाहस्रसंख्याताः श्यामा हेमरुचस्त्रियः ८ करदैरन्वहं दत्तं वर्द्धते मेरुवद्धनं स सर्वं तृणवत्पश्यंश्छिवमेव समर्चयत्

रहस्यं जानातीति तादृशः दीक्षितः संजातदीक्षः सदसस्पतेः सभापतिनाम्ना प्रसिद्धस्य शिवस्य संमतो भक्तः ६ सदेति सम्यक् पूर्णः कोशः धनौघो यस्य तादृशः अमा सह समीपे वा तिष्ठन्तीत्यमात्या मंत्रिणः बलानि सैन्यानि वाहनानि हस्त्यश्वादीनि तैः सह वर्तते इति त था ७ पय इति पयसो दुग्धस्य फेनः डिंडीरः उपमा यासां तथाविधाः शय्याः किंच दुकूलानां श्वेतपट्टवस्त्राणां आस्तरणे रुज्ज्वलाः प्रकाशमानाः श्यामाः षोडशवार्षिक्यः हेमरुचः सुवर्णकांतयः ८ करेति करं राजग्राह्यधनं ददतीति करदाः स्वाधीनाद्युपर्थः तथावि

१० ११ १२ जानीहीति सर्वप्राणिभाषाज्ञानं तवास्त्विति वरं ददावित्यर्थः अत्र हेतुः मदनुग्रहादिति नन्वेतावता किं जातं अत आह यद्य दिति यद्यद्वस्तु वांछसि तत्तद्विधास्यामि संपादयिष्यामि तत्र साभिप्रायमद्वमर्थविशेषणं सर्वकृदिति सर्वं करोतीति सर्वकृत सर्वकर्त्तुः

जपन्मंत्राक्षरं नित्यं दिवसान्यतिवाहयत् स विसृज्याखिलान्भोगान्तपसेरण्यमास्थितः १० संप्रार्थितश्च सचि वैः प्रवेशाय पुनः पुरे नानुमेने स्वयं राज्यं शिवपूजाविघातकृत् ११ ततः शिवाज्ञया स्वप्ने क्षमावाग्वासितो भवत् अधिशाधि महीं शत्रून्जहि पालय च प्रजाः १२ जानीहि सर्वजंतूनां भाषाश्च मदनुग्रहात् यद्यद्वांछसि तत्तेहं विधास्यामि च सर्वकृत् १३ यथावच्छासनं शंभोश्चिकीर्षन्नथ भूपतिः प्रविवेश पुरं भूयः सचिवैश्चाभ्यषिच्यत १४ विधिवत्पालयामास स धेनूर्ब्राह्मणानपि अजयद्विविधैर्यज्ञै रख्वराधिपतिर्हरम् १५ पूजयामास विधिवद्भ स्मरुद्राक्षधारिणः क्वचिन्मृत्वा भरं दृष्ट्वा भस्मोद्धूलितविग्रहम् १६ प्रणमन्स्रजकं तेन प्रणतस्तमतोषयत् स्र वंध्यसस्या भूरासीत्स्वधर्मनिरता जनाः १७ तस्मिन्सिंहासनारूढे क्ष्मावति महीपतौ सहालास्यशमाहात्म्यश्रु त्वा तस्मिन्निविष्टधीः १८ स स्मारमनसा तस्य नाम दिव्यं स्तुतादिषु गोपिकातनयः कश्चिद्गुणभद्रसमाह्वयः॥ १९ संनिधौ सुंदरेशस्य संजगौ घनवांछया त्रिसंध्यं वीणया गायंस्तस्य लीला मनोहराः २० ॥

सर्ववस्तुसंपादनं न विस्मयायेति भावः १३ यथावदिति शंभोः शासनं यथावत् यथोपदेशं चिकीर्षन् कर्तुमिच्छन् अभ्यषिच्यत अभिषिक्तः राज्याधिपत्य इति शेषः १४ १५ पूजयामासेति भस्मरुद्राक्षधारिणः शिवभक्तानित्यर्थः १६ प्रणमन्निति तेन स्रजके न प्रणतः नमस्कृतः सन् तमतोषयदिति अन्वयः १७ १८ स स्मारेति स्तुतादिषु स्तवादिषु आदिपदेन जंभादिपरिग्रहः १९ २०

२१ देहीति चेराय चेरापरपर्य्यायाय क्ष्मावते राज्ञे २२ २३ २४ २५ २६ अश्र एवमिति प्रतिदिनं जायमानस्य नूपुरारवस्य अस्मिन् दिने श्रवणाभावात् आत्मापराधेनैव शिवस्तथा चकारेति निजापराधानुमानेन स्वमात्मानं अपराधिनं मेने २७ निजेति कौक्षेयकं खड्गं खड्ग कौक्षेयकौ समौ इत्यमरः न्यरुण त् नितरां रुरोध २८ सुंदरेति सुंदरस्य प्राग्वर्णितस्य प्रधानभक्तस्य स्तुतिषु स्तवेषु सक्तेन मया ताण्डवं

देवमानंदयामास मीनाक्षीरमणं विभुं स्वप्नेथ बाणभद्रस्य ददौ पत्रं करे हरः २१ देहि चेराय तद्दत्तं गृहाण द्र
विणं महत् इत्यादिश्य तिरोभूते देवे स भयमुत्थितः २२ बाणभद्रः करे दृष्ट्वा पत्रमाश्चर्यवानभूत् महोदयपुरं प्रा
प्य स तत्सत्रं क्ष्मापतेः २३ दत्वाचिन्हैर्विना राज्ञा दत्तं धनमवाप्तवान् बाणभद्रोथ मधुरां धनं यावदपेक्षितम्
२४ गृहीत्वा प्रययौ हृष्टः पथि यानैर्यथा नृपः २५ पूजावसानेनुदिनं पुरारेः सन्नृत्यतो नूपुरशिंजितानि आकर्णयं
न्मोदकृताश्रुवर्षैः कालं निनाय क्षणवन्महात्मा २६ सकदाचन पूजायां समाप्तायामुपागतः अशृण्व
न्नूपुररवं मेने स्वमपराधिनम् २७ दोषस्य निष्कृतिः शंभोः प्राणत्याग इति स्मरन् निजोदरं विनिर्भेत्तुं दधौ कौ
क्षेयकं करे २८ न्यरुणत्साहसं तस्य वृषारूढो महेश्वरः सुंदरस्तुतिसक्तेन विस्मृतं ताडवं मया संख्यतेसु
दरेणास्तु सहितस्तेन सर्वतः २९ स्थलेषु सेवमानो मां परां प्रीतिमुपेष्यसि आगमिष्यसि कैलासे यस्मिन्का
ले स सुंदरः ३० तदा मदाज्ञया कश्चिच्चतुर्दंतो महागजः भविष्यति समीपे ते तमारुह्यामुना गजम् ३१ ॥

उद्धतनृत्यं प्रदोषेषु प्रतिदिनं क्रियमाणं विस्मृतं मधुरोद्धतभेदेन तद्द्वयं द्विविधं पुनः लास्यतांडवभेदेन नाटकाद्युपकारकमिति दशरूपको
क्तेः स्त्रीकर्तृकं नृत्यं लास्यं पुंस्कर्तृकं तांडवमिति विवेकः २९ स्थलेष्विति यस्मिन् यस्मिन्काले सुंदरः आगमिष्यतीति शेषः तदा त्वमपि तेनैव

सहागमिष्यसीतिसंबंधः ३० तदागमनकालस्यचिन्हमाह तदेति चतुर्दंतः ऐरावतकुलीनः असुनासुंदरेणसह ३१ वपुषेति सचिवेषु मंत्रिषुआरोपितानिक्षिप्ता क्षितिः लक्षणयाभूभारोयेन ३२ ३३ ३४ महोदयइति शतंमन्यवः क्रतवोयस्यसः शतमन्युरिंद्रः तस्यतेजइव तेजोयस्यसः मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधीत्यमरः ३५ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलास

वपुषायाहिमत्स्यानंदइत्युक्तांतरधाद्गुरुः क्षमावानयसंतुष्टःसचिवारोपितक्षितिः ३२ प्रतस्थेसुंदरंद्रष्टुंसभ्रत्यबलवाहनः ३३ हालास्यनाथंचविदेवरेशंद्रोणीपुरेशंचनिषेव्यमार्गे संप्राप्यसश्रीकमलालयंचसस्तुवाहरंसुंदरमित्रमासीत् ३४ सतेनसर्वत्रनिषेव्यशंभुंप्रस्थाप्यमित्रंकमलालयाय महोदयेपूर्ववदेवराज्यंशशास भूयःशतमन्युतेजाः ३५ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेत्रिषष्ठितमोऽध्यायः ६३॥ ॥ ॥श्रीअगस्त्यउवाच श्रीकर्मयेप्रकुर्वंतिध्यायंतःशंकरंविभुं शोकमोहविनिर्मुक्तास्तेयांतिशिवमंदिरम् १ आसीद्द्रोणपुरीनाथवामांगस्तन्यपायिनः दयालवासविज्ञानोगणनाथाव्हयोर्जितः २ श्रीकर्मणिनियुक्तोभूद्गुरुणापरमेश्वरे स्वरूपंतत्रपप्रच्छप्रणम्यपरयामुदा ३ गौरीतत्तीयतनयःसतस्मैतदुपादिशत् गुहपादाब्जभजनेनिसं

प्रकाशिकायांत्रिषष्ठितमोऽध्यायः ६३॥ ॥ ॥शिवध्यानपूर्वकंश्रीकरंकर्मकुर्वतां सर्वानर्थनिवृत्तिपूर्वकमोक्षप्राप्तिरित्याह श्रीकर्मेति श्रीकरंचतत् कर्मेतिमध्यमपदलोपीसमासः श्रीशब्देन विपुलभोगसामग्रीसिद्धिः मुक्तिश्चेतिद्वयं तज्जनकं कर्मश्रीकर्मित्यनुपदमेववक्ष्यते शोकमोहाभ्यांविनिर्मुक्ताः ब्रह्मात्मैक्यभावनया रजस्तमःसंबंधाभावेनसत्वैकनिष्ठतयेतियावत् तरतिशोकमात्मवित् तत्रकोमोहःकःशोकएकत्वमनुपश्यतइतिश्रुतेः ज्ञानिनइत्यर्थः ज्ञानप्राप्तिश्चसत्वोद्रेकाधीनासत्वात्संजायते

ज्ञानमितिस्मृते इतिवेदांतसांख्याभ्यामनुमतमेवरसिकानामपिमतेतस्यैवकादाचित्काभिव्यक्तिविषयस्यरसरूपताङ्गीकृता यद्वैतत्सु
कृतंरसोवैसः रसंह्येवायंलब्ध्वानंदीभवतीतिश्रुतेः आकरेप्यपि सत्वोद्रेकादखंडस्वप्रकाशानंदचिन्मयः इत्यादिना अयमास्वाद्यते रसइ
त्यंतेन भग्नावरणाचिदेवरसः यथाशरावादिनापिहितो दीपस्तन्निवृत्तौ सन्निहितान्पदार्थान्प्रकाशयति स्वयंच प्रकाशते तथाऽ
अज्ञानसंवलितमात्मचैतन्यंविभावादिसमवधानेन तन्निवृत्यास्वयमेव स्वेनप्रकाशते अन्यत्प्रकाशयति चेतिपरेवस्तुतस्तस्य
ज्ञाप्यत्वमपिनेतिकारकज्ञापकाभ्यामन्यत्क्वचिद्दृष्टमितिचेन्नक्वचिद्दृष्टमित्यादिनास्पष्टमेव एतस्यसर्वस्य ज्ञानस्वरूपतयाऽज्ञानस्यचज्ञाननिवर्त्य
तयातद्धेतुत्वंचशिवस्यैवेतिज्ञानंमहेश्वरादिच्छेदित्यादिनाप्रसिद्धमेव शिवमंदिरयांतिमुच्यंतइत्यर्थः १ आसीदिति द्रोणपुरीना

त्रिसंध्यमात्मलिंगार्चाभस्मरुद्राक्षधारणं स्वयंव्यक्तमहालिंगदर्शनंचप्रदक्षिणम् ५ रु
द्राध्यायजपश्चापिशिवाग्नौहविरर्पणं आतिथ्यभाग्यताख्येचचरलिंगेशिवार्चनम् ६

यस्यशिवस्यवामांगंगौरीतस्याःस्तन्यपायिनःगौरीस्तनंधयस्यगणेशस्येत्यर्थः दयालवेनकृपालेशेनप्राप्तंविज्ञानंबहुतरशिल्पशा
स्त्रादिज्ञानंयेन तादृशः गणनाथाह्वया तन्नाम्ना ऊर्जितःप्रसिद्धः २ श्रीकर्मणीति वक्ष्यमाणेकर्मणिगुरुणा नियुक्तःसन् आज्ञप्तः
सन् स्वरूपं श्रीकर्मणःस्वरूपंपप्रच्छेत्यन्वयः ३ गौरीति गौर्याः तृतीयतनयःगणेशकुमाराभ्यामन्यःतथाप्रीतिपात्रमित्यर्थः सःगुरुः त
स्मैगणनाथायतत् श्रीकर्मउपादिशत् उपदिदेशतस्यैवस्वरूपंप्रतिपादयति गुरुपादाब्जभजनमित्यादिना श्रीकर्मपरिकीर्त्तितमि
त्यंतेनश्लोकदशकेन ४ त्रिसंध्यमिति आत्मनः लिंगस्य नित्यपूजागोचरस्य अर्चाऽर्चनं स्वयंव्यक्तानां स्वयंभुवां महालिंगानां पा
र्थिवादीनांदर्शनं ५ रुद्रेति रुद्राध्यायस्य शतरुद्रीयस्यजपश्च सर्वपापप्रायश्चित्तमेतत् भस्मज्ज्वलोभस्मशय्याशयानोरुद्राध्यायी

मुच्यते सर्वपापैरिति श्रुतेः शिवाग्नौ हविरर्पणमिति अत्र समय मत सिद्धांतवेदिभिः श्रीमदाचार्यशंकरभगवत्पूज्यपादैः आनन्द लहर्यां स्मरयोनिं लक्ष्मीमिति श्लोके शिवाग्नौ जुहुतः सुरभिघृतधाराहुतिशतैरित्यनेन प्रपंचितं तदेव तट्टीकाकर्त्रा लोलल क्ष्मीधरेण सम्यगेव विशदीकृतं तथाहि शिवाग्नौ शिवाशक्तिः त्रिकोणमिति यावत् तत्र संस्कृतो अग्निः शिवाग्निः शिवायां सं स्कृतोऽग्निः शिवाग्निरिति मध्यमपदलोपी समासः वैन्दवस्थाने स्वाधिष्ठानाग्निमवयुज्य तत्र निक्षिप्य पाशांकुशाभ्यां संनिरु ध्य भुवनेश्वर्याऽवकुण्ठ्य अग्नेर्जातकर्मादि षोडशसंस्कारा यत्र क्रियन्ते स शिवाग्निरिति रहस्यम् अयमाशयः त्रिकोणे वैन्दवस्था ने स्वाधिष्ठानाग्निं निक्षिपेदिति यद्यपि वैन्दवस्थानं चतुष्कोणं तथापि पुरश्चरणात्मकक्रियायां संविल्कमले त्रिकोणमारोप्य सहस्रकम

श्रीमज्जनांबुदानं च तद्द्रव्यस्य समर्पणं गंधकुंकुमकर्पूररोचनादिसमर्पणम् ७ दध्याज्य
क्षीरतैलाद्यैः फलैर्लिंगाभिषेचनं ॥ अशांतदीपारोपश्च पूजापात्रविशोधनं ८ ॥ ० ॥

ले वैन्दवस्थानस्थां कामेश्वरीमवरोप्य पुरश्चरणं कार्य्यमिति समयमतरहस्यमिति आचार्य्याणामाशयः इदं च योगीश्वराणां कर्म्म तत्र हविरर्पणं ममेदं मंशाख्यहोमद्रव्यत्यागः तदुक्तं गायत्रीभाष्ये भगवत्पूज्यपादैः गुहाशयब्रह्महुताशने हं कर्त्तेदमंशाख्य हवि र्हुतं सत् विलीयते तेनेदमहं भवानि स्वेष प्रकारस्तु विभिद्यते त्रेति चरलिंगे शिवभक्तादिरूपे शिवार्चनं पाद्यार्घ्यादिदानेन तेषां प्रीति जननं ६ श्रीमदिति श्रीमतां लक्ष्मीवतां जनानां अम्बुदानं जलसमर्प्पणं अयमाशयः ये धनिकाः शिवाभिषेकाय पिपासितेभ्यः पांथेभ्यो वा द्रव्यद्वारा जलपर्य्ययंति तद्धि नियोगः तस्मिन्कर्मणि नियुक्तेन अवश्यं कार्य्यमिति गंधेत्यादि रोचना गोरोचना आदि पदेन दधि दूर्वाप्रभृति मंगलद्रव्य समर्प्पणम् उपलक्षितम् ७ दध्यीति अशांतदीपस्य अखंडदीपस्य आरोपः ८ ९

९ १० ११ शैवेति पद्मपुराणादिप्रसिद्धानां शिवसंबंधिनामागमानां अर्थश्रवणं गुरुमुखादिति शेषः तत्कोशानां तद्गूहस्यार्थप्रति पादक कोशानां संग्रहः १२ १३ पालनमिति गणाग्रणीः गणनाथः १४ महोत्सवेति बोधनात् अन्यदत्तैः स्वधनैश्च शिवयोः म होत्सवविधानं भूषणानि च कारयामासेत्यन्वयः १५ १६ उपसंहरति स्मरन्निति कैवल्यं विदेहमुक्तिं अवासवान् अन्योपि य

निर्माल्यं पाद्यजातानां शंभोर्दासस्समर्पणं पठनं नृत्यगीतादेरालयालेपमार्जनम् ९ नित्यं शिवपुराणानां श्रवणं श्रावणं तथा पुष्पारामविधानं च चित्रवस्त्रसमर्पणम् १० रंभादाडिमजंबीरनारिकेलादिभूरुहां उद्यानवाटीरचनं तटाकरचनं तथा ११ शैवागमार्थश्रवणं तत्कोशानां च संग्रहः निर्माणमंडपादीनां रथ वाहनकल्पनम् १२ कैंकर्यकारिणां नित्यं पोषणं देहिनामपि अन्येषामेवमादीनां शिवप्रीतिविधायिनाम् १३ पालनं सर्वधर्माणां श्रीकर्मपरिकीर्त्तितं इत्यादिष्टः स्वगुरुणा तथा चक्रे गणाग्रणीः १४ महोत्सवविधानं च शिवयोर्भूषणानि च सधनैः कारयामास चान्यदत्तैश्च बोधनात् १५ अभून्यं गमयामास यावदायुर्गणाग्रणीः देहावसाने देवस्य प्रसादाद्गिरिजापतेः १६ स्मरन्नुरुपदांभोजं स कैवल्यमवाप्तवान् १७ इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे चतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४॥ ७॥ श्रीअगस्त्य उ॰ दृढभक्तिमता शंभुः सेवितो विजितारिणा प्रसन्न इह चामुत्र प्रदद्याद्देववांछितम् १ पुरं पुष्करनामास्ति प्रथितं भुवनत्रये तत्रासीन्नृपतिः श्री

द्येवं करोति सोपि विमुच्यते इत्यभिप्रायः १७ इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां चतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४॥ ॥ ॥ संप्रति जितेंद्रियेण दृढभक्तिमता सेवितः शिवः लोकद्वयसुखमपि अवश्यं दास्यती

साह इत्यर्इति १ पुरमिति परांतकमिति परेषांशत्रूणांअंतकः अतएवतन्नाम्नाप्रसिद्धः जात्याशूद्र इत्यर्थः २ सइति स्त्रैणंस्त्रीसमूहः
तृणं तृणतुल्यंधियायेनतुलितमित्यन्वयःअग्रेप्येवम् ३ आजन्मेति तस्यराज्ञः हरिध्वजंसिंहध्वजंदृष्ट्वा अरय इतिशेषः अकस्मात् अ

सधीराणांचवीराणांप्रथितोग्रेसरोभुवि स्त्रैणंतृणंधनंलोष्टंयेनासीत्तुलितंधिया ३ आजन्मसिद्धवैराग्योप्यां
सौक्षत्रियवृत्तिमान् रणेदृष्ट्वापलायंतेतस्याकस्माद्धरिध्वजम् ४ मृगराजमिवारायेदूरेदृष्ट्वामहागजाः शत्रू
न्विद्राव्यनृपतिःव्याघ्रोमेषव्रजानिव ५ स्वविक्रमार्जितंदिव्यमध्युवासनृपासनं पुण्डरीकपुरेस्थित्वासेव
मानोनटेश्वरम् ६ कैंकर्यंबहुधातस्यवितनानपरांतकः तत्कैंकर्येणमुदितःचिदंबरसभापतिः ७ बभूवभ
क्तवात्सल्याद्वचःसामर्थ्यगोचरः स्वप्नेकदाचित्तंप्राहत्रिपुरारिःपरांतकम् ८ स्यात्किरीटाभिषेकस्तेजितापं
द्रवतामही इत्यादिष्टोमहेशेनतथाकर्तुंमनोदधे ९ यज्वनोमेत्वयित्वायंपुंडरीकपुरेस्थितान् किरीटधा
रिणंयूयंविधत्तेत्याहभूपतिः १० तेतमूचुर्महात्मानश्चोलवंशपुरोहिताः वयंनात्वस्यमुकुटंदद्मीमइतिसं
गताः ११ शंकितश्चस्वयंवोढुमभून्मौलौपरांतकः अथस्वप्नेनटेशानोमूर्ध्नितस्यमहीपतेः १२ न्यधत्तचरण
द्वंद्वंतदभून्मुकुटंमहत् प्रातस्तंपूजयामासुर्यज्वानोविस्मिताशयाः १३ त्वमेवभक्तइत्युक्त्वातस्माद्विभुर्येथेः
श्वरात् महानटपदांभोजविन्यासमुकुटोज्वलः १४ भोगान्भुक्त्वेहनृपतिःशिवसायुज्यमासवान् १५ इतिश्रीस्कांदे

कारणादेवपलायन्ते ४ तुलयेति मृगराजमिवेति ५ ६ ७ ८ ९ यज्वन इति विधिनेष्टवंतः मेलयित्वायूयंमामितिशेषः किरीटधारिणंमु
कुटधारिणंविधत्तकुरुतेत्यर्थः १० तेइति अंतस्यशूद्रस्य ११ १२ १३ त्वमिति ईश्वरात् यथाशिवादिव १४ उपसंहरति भोगानिति १५

इतिश्रीमानवल्लुपनामकन्द्सिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांपंचषष्ठितमोऽध्यायः ६५॥ ❀ ॥ ॥

संप्रतिमाहेश्वरसूत्रघटितव्याकरणव्यवसायादपिकालमृत्युमतीत्यमुच्यन्तइत्याह शब्दब्रह्मेति शब्दब्रह्मव्याकरणंतदेव सुधांबोधिः दुग्धसागरः तत्रवलातःचलतः तव्यासक्तस्येत्यर्थः चेतोमीनस्य चेतश्चित्तंतदेवमीनः तस्यसदाशिवध्यानं कालएवबडिशः

श्रीअगस्त्यउवाच शब्दब्रह्मसुधांभोधौचेतोमीनस्यवलातः सदाशिवपदध्यानंस्यात्कालवडिशापहम् १ अस्तिवेदपुरंनामवेदागमविदांपदं नगरंयत्रविख्याताबाणीलक्ष्म्योःसहस्थितिः २ सत्यदासाह्वयस्तत्र द्विजानामग्रणीरभूत् शिवपादांबुजेभक्तिरासीत्तस्यैवसोदरी ३ त्रिसंध्यंपूजयंछंभुंवेदशास्त्राब्धिपारगः आराधगिरांदेवींमंत्रेणत्र्यक्षरेणसः ४ समर्चिताद्वादशवर्षैमीश्वरीगिरांप्रसन्नाशरदिंदुनिर्मला सासत्यदासंतमपाययत्पयःसमागतास्वप्नदशांतरेस्वयम् ५ सद्यःसमुत्थितस्यासीदमृतासारवर्षिणी लहरीवच्चसांशंभोःकपर्दादिवजान्हवी ६ सगुरुंप्रातरभ्येत्यस्वप्नवृत्तंनिवेद्यच वाचाजन्मफलंकिंस्यादित्यपृच्छन्महामतिः ७ सचसंतुष्टहृदयःशिष्यंप्राहपदाननं सत्यदासकृतार्थोसिजन्मतेचरमंध्रुवम् ८ चतुर्णामपिवेदानामागमानांचनिश्चितं तात्पर्यंशिवएवेतिमुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ९ स्तुहितस्माद्वचोभिस्त्वंप्रसीदतुमहेश्वरः इत्याचार्ये

मीनबंधनजालंतदपहंतीतितादृशंस्यात् १ अत्रार्थेपुरावृत्तमवतारयति अस्तीतिवाणीलक्ष्म्योःपरस्परविरोधिन्योरपीतिभावः २ ३ त्रिसंध्यमिति त्र्यक्षरेणवाग्भवकामराजशक्तिकूटात्मकवर्णत्रयघटितेन मंत्रेणमननात्त्राणकर्त्रा बालात्रिपुरभैरवीमनुनेत्यर्थः ४ समर्चितेतिगिरामीश्वरी सरस्वतीसत्यदासं स्वप्नदशांतरेस्वयंसमागतासतीपयःविद्यामयंक्षीरंअपाययत् पाययामासेत्यर्थः

५ लयइति समुच्छ्रितस्यस्वप्रादितिशेषः अमृतस्यआसारोधारासंपातः तंवर्षतितच्छीला ६ ७ ८ चतुर्णामिति सर्वेषांवेदांतानाम
द्वैतेब्रह्मणितात्पर्य्यमिति शिवमद्वैतंतुरीयंमन्यंते इतिश्रुतेश्चेतिभावः ९ १० उपसंहरति आवयइति आवयोवधिचरमवयः
समाप्तिपर्यंतमित्यर्थः सायुज्यं परमशिवाद्वैतं अवाप्तवान्प्राप्तवान् ११ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोप
पुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांषट्षष्ठितमोऽध्यायः ६६॥॥ ॥ ॥अधुनायःशिवभक्तःपरेषांशिवभक्तानांक

आवयोवधिगौरीशंस्तुवन्सायुज्यमाप्तवान् ११ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेषट्षष्ठितमोऽध्यायः ६६॥
श्रीअगस्त्यउ॰ यस्त्वयंशिवभक्तोपिशिवचिन्हभृतामपि नकदाप्यपराधःस्यादपराधेसृजेदसून् १ राज्ञांचोलान्वय
भुवांराजधानीमहीयसी आस्त्यामोदपुरंनामतत्राभूद्धर्मकेतनः २ भोगेशक्रसमोराजात्यागेनिधिपतेःसमः योगेचक
पिलप्रख्यःयामेष्वर्चितनिर्जरः ३ सनिर्जित्यदिशःसर्वाएकवीरोमहीपतिः ईजेविश्वजितादेवंक्रतुनापरमेश्वरम् ४
स्वमातुःकुलदेवस्यश्रीगोत्रस्थलवासिनः कैंकर्यंसुमहत्कुर्वञ्छिवभक्तानपालयत् ५ विंध्यपर्वतसंकाशाद्दिग्दंतिकुलं
संभवाः सदामदमुचस्तस्यद्वार्यासन्द्विरदोत्तमाः ६ तस्यादातरथाश्वीयसंख्यानंकेनवर्ण्यते एतावतज्ज्ञायतेसर्वेमंदुरावि

दापिद्रोहं नकरोतिसतिकदाचिदपराधेस्वयंप्राणाँस्त्यजति सोप्यवश्यंमुच्यतइत्याह यइति १ इतिहासंप्रस्तौति राज्ञामिति राजधा
नीराजानोधीयन्ते यस्यामिति व्युत्पत्त्याप्रधाननगरी राज्ञांराजधानीति कथ्यतइतिस्मरणाच्च राज्ञः सार्वकालिकनिवासस्थानमित्य
र्थः धर्मकेतनः तन्नामकोराजा २ भोगेइतियामेषु चतुर्षुप्रहरेषु अर्चितानिर्जरासोदेवायेनसः ३ सइति एकवीरः अद्वितीयशूरः ४ स्थे
ति श्रीगोत्रःश्रीशैलःतस्यस्थलेवसतीतितच्छीलस्य ५ ६ तदिति पादातं पत्तिसमूहः आश्वीयंअश्वसमूहः मन्दुरा वाजिशाला ७

८ कदाचिदिति यन्त्राहालिपकेन ९ १० ११ १२ गच्छन्निति भृङ्गलानादेन सहितः १३ १४ शिवायेति चंद्रशालायां शिरोगृहे स्थितः

वेदमार्गरता विप्राः सायुधाः समरे भटाः द्विशो जयंश्च सर्वत्र तस्मिन्भूमिं प्रशासति ७ कदाचित्तस्य मध्याह्ने प
यः पाययितुमहान् यन्त्रानियुक्तो मत्तेभः प्रतस्थे सरितं प्रति ९ शिवदास इति ख्यातस्तदा कश्चिद्द्विजोत्तमः
अवगाह्य महानद्यां धृतश्रीमज्जनोदकः १० धृतभस्मा सरुद्राक्षः कदलीपत्रसंपुटे कृत्वा बहूनि पुष्पाणि
बिभ्राणो भक्तिमान्करे ११ प्रचचाल प्रतिगृहं महिम्नस्तुतिमुच्चरन् पार्श्वे तस्यो गजं दृष्ट्वा पथि यन्त्राप्रचोदितः
१२ गच्छन्सशृङ्खलानादः तदा नृपतिकुंजरः कदलीदललोभेन हस्ताग्रादग्रजन्मनः १३ क्षिप्रं जहार हस्ते
न ब्राह्मणश्च पलायितः तेनोपमर्दिते पत्रे पेतुः पुष्पाणि भूतले १४ शिवायेति वदंस्तानि द्विजो गान्निजमंदिरं
चंद्रशालास्थितः सर्वमपश्यद्धर्मकेतनः १५ प्राप्तं मत्वा शिवद्रोहं छेत्तुमात्मशिरः करे दधार खड्गं सद्यो भूद्दि
विवाग शरीरिणी १६ पश्य पुष्पाणि तन्मौलौ तानि मा साहसं कृथाः इत्याकर्ण्य लयप्राप्य विलोक्य हरमूर्द्धनि
१७ तानि पुष्पाणि तं विप्रममन्यत हरं परं स्वर्णपद्मसहस्रं च ददौ तस्य महीपतिः १८ गृहान्क्षेत्राणि धेनूश्च ददा
तद्दास्यभागभूत् गजं च तं महेशाय नित्यं श्रीमज्जनांभसः १९ सुवर्णकलशं वोढुं प्रददौ धर्मकेतनः तं नंदिकेश
मपरं प्रोचुर्भक्त्या नृपं जनाः २० क्षांतो दांतो महावीरस्तथा जगदपालयत् तस्यैवं वर्त्तमानस्य सुमहान्समयो यगा
त् २१ मेदिनीं राजधर्मेण रक्षतो भक्तसेविनः गिरिदुर्गाणि तं किंचिद्द्विजे तु विद्विषं निजम् २२ चोदयामास सेनाभिः सह

धर्मकेतनो राजा १५ प्राप्तमिति स्वकीयगजेन कृतं शिवद्रोहं स्वगतं मत्वेत्यर्थः अशरीरिणी दिव्या वाक् १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३

२४ २५ २६ क्रमेणेति जटान्वितं कंशिरः २७ ससर्वे विदिति अत्रापि पूर्ववत् स्वसेनापतिकृतं तापसशिरश्छेदरूपं स्वकीयं मत्वा आत्म शीर्षत्यागेन निजशिरश्छेदेन निष्कृतिं प्रायश्चित्तं २८ २९ ३० ३१ इति श्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्या

शिरांसि मौलिजुष्टानि सहस्रमनपद्विषाम् आनीत शत्रुवदनं गृहीत रिपुभोजसा २४ स्वसेनापतिमायातमालिलिंगमुदा नृपः तदा भक्तपरीक्षार्थे हरः कौतुकमादधे २५ छिन्नशीर्षो नरेकं चिच्चकार जटयाचितं ततः संदर्शयामास छिन्नशीर्षाणि स प्रभोः २६ क्रमेण पश्यन् राजापि ददर्शैकं जटान्वितं २७ आः पापकिंवा विहितं त्वयेति निर्भर्त्स्य सेनापतिमीशभक्तः स सर्ववित् निष्कृतिमात्मशीर्षत्यागेन मेने दुरितस्य तस्य २८ दत्वा धनानि विप्रेभ्यः सुतं राज्येभिषिच्य च अग्नौ संवर्द्धिते राजा प्रवेष्टुं स्वयमुद्यतः २९ मौलौ निधाय तच्छीर्षमग्निकुंडांतिकं ययौ अंतर्हितं तदा शीर्षे राजा विस्मितमानसः नैवापश्यत्तदाद्राक्षीद्वृषभारूढमीश्वरम् ३० प्रणम्य प्रांजलिर्हृष्टः तुष्टाव परमेश्वरं दत्वा कैवल्यमेतस्मै सद्यः शंभुस्तिरोदधे ३१ इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे सप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७॥ ॥ श्रीअगस्त्य उ० पतितः कितवो वापि भस्मांकितमुखोपदि शिवप्रसादमिच्छद्भिः स पूज्यः शंभुवद्भवेत् १ अस्ति भाग्याकरं नाम पुरं भूतलभूषणं श्रीविहारालये यत्र नासीत्कुत्राप्यकिंचनः २ प्रतापसूर्यनामाभूत्तत्र राजा महीपतिः यत्कुलद्वयजातानां दैवतं परमं शिवः ३ बाल्य एव जिताशेषसामंतः सर्वधर्मवित् शिवभक्तान्नदानेन धर्मपर

ख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां सप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७॥ ॥ ॥ संप्रति धूर्त पतितादीनपि भस्मधारिणः पूजयतः शिवभक्तस्य शिववत्पूज्यता भवतीत्याह पतित इति १ पुरावृत्तं प्रस्तौति अस्तीति अकिंचनो दरिद्रः २ प्रतापेति कुलद्वयं मातापित्रोः तत्र

व्यंजनैरिति व्यंजनैः शाकसूपादिभिः प्रतिश्रयाणां अन्नशालानांसहस्राणि ५ तत्रेति चतुःषष्टिसमाःवर्षाः ६ ७ आसंगवमिति सूर्योद यानंतरं षड्घटिकापर्यंतं प्रातःकालः ततोद्वादशघटिकापर्यंतं संगवकालः तावत्पर्यंतं रसंपानकं ८ ९ १० ११ १२ द्विजइति पल्लवि

व्यंजनैःषड्रसोपेतैःशिवभक्तानभोजयत् प्रतिश्रयसहस्राणिमार्गेमार्गेचकारसः ५ तत्राधिकारिणंकृत्वापांथानाम न्नदोभवत् वर्त्तमानस्यतस्यैवंचतुःषष्टिसमाययुः ६ एकदासीदनावृष्टिःसर्वप्राणिभयंकरा तस्यान्नदातुर्नगर माययुःसकलाजनाः ७ आसंगवंनृपस्तेषांरसंदिव्यंयथेप्सितं ददावन्नंचसर्वेभ्योधारयामासभस्मच ८ जना द्वादशसाहस्रसंख्याताःप्रतिवासरं आद्वादशाब्दंबुभुजुस्तद्दत्तघृतभूतयः ९ तेनप्रीतःशिवःस्वप्नेतस्यपप्रच्छ कामितं त्वयाभोक्तव्यमागत्यपंक्तिमध्येद्विजन्मनाम् १० इतीशंयाचतेस्मायंसतथेतितिरोदधे अथसुसोषि तोराजास्मृत्वास्वप्नस्यवैभवम् ११ दधारगात्रेरोमांचंभक्त्यापरवशोभवत् अथमासत्रयेतीतेमध्याह्नेगिरि जापतिः १२ द्विजःपल्लविकोभूत्वातद्गृहद्वारमाययौ श्रोत्रियाणांद्विसाहस्रंतस्यपंक्तौनिवेशितम् १३ नखक्षतांकितंपार्श्वमध्येदत्तक्षताधरः लाक्षावीटिरसांकेनसहरिद्रेणवाससा १४ आवृतोगजकृत्येव मृष्टार्द्धतिलकोलिके भस्मोद्धूलीकृतांलेखामाबिभ्राणोमुखांतरे १५ खादंस्ताम्बूलकबलमपांगेहल्लतस्त नीं आलोकयनजन्हुसुतांवहन्पर्युषितस्रजम् १६ पप्रच्छान्नंकिमस्तीतिगिरागंभीरयाकिल प्रतापसूर्यस्त

कोविदः १३ नखेति सहरिद्रेण हरिद्रासहितेन १४ आवृत इति गजकृत्येव गजचर्मणे वस्थितेनेत्यर्थः अलिके भाले मृष्टं मार्जितं अ र्द्धतिलकंयेनमुखान्तरे मुखमध्ये १५ खादन्निति जन्हुसुतां जटास्थितां गंगामित्यर्थः पर्य्युषितस्रजमुपभुक्त पुष्पमालाम् १६ १७

सइति अग्रजन्मनां ब्राह्मणानांमध्येतेषामेवविशेषणंवैश्वानरंस्तुवतामिति अहंवैश्वानरोभूत्वेतिमन्त्रेणेतिभावः १८ १९
२० २१ भुज्यतामिति ईर्ष्या अक्षमातया सहितं यथातथापश्यंतीति सेर्ष्यंदृशः २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ इतिश्री

सतंप्रवेशयामासपंक्तिमध्येद्विजन्मनां मध्येवैश्वानरंदेवंस्तुवतामग्रजन्मनाम् १८ भृंगारस्येवलहरीत
स्याभूद्वैखरीगिरां अपाङ्गेयोयमायातद्रूपपश्यन्मिथोद्विजाः १९ निवेशयित्वास्वस्थानेपादौप्रक्षाल्यभूप
तिः आनर्चचंदनैःपुष्पैःनृपतिर्धूर्तशेखरं २० राजभार्यातुतस्यान्नंसक्षीरंपर्यवेषयत् अथराजाददौहस्तेपी
तस्तोयंसुशीतलम् २१ भुज्यतामितिचोवाचद्विजास्सेर्ष्यदृशोभवन् मायाधूर्तोनृपंप्राहदधानश्चादकंक
रे २२ ममप्रियतमादासीद्वारितिष्ठतिभूपते अत्रसाहूयतामस्तुतयामेसहभोजनम् २३ इत्युक्तेधिग्धिगि
त्यूचुर्जोसंधाब्राह्मणास्तथा राजासद्यःस्वतस्वप्रः दासीमानयितुंक्षणात् २४ सयावदगमद्द्वारंतावदीशस्तिरोद
धे द्वारेदासीमनालोक्यद्विजंद्रिमुपागतः २५ दृष्ट्वातिरोहितंदेवंबभूवव्यथिताशयः विप्रानिनिंदुःस्वात्मा
नंकर्मधात्रोहकारिणः २६ अथराजाचभार्याचप्राणत्यागकृतोद्यमौ हस्तेधदधतुःखड्गमाविरासीद्धश्च
रः २७ राजादृष्ट्वावृषारूढंसोमास्कंदगजाननं देवंपशुपतिराजाक्षमस्वेत्यनमत्सदे २८ अथप्रीतमनाःशंभुस्सयमा
नःसहोमया मुक्तिंदत्वासभार्यायतस्मैसद्यस्तिरोदधे २९ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेऽष्टषष्ठितमोऽध्यायः ६८॥छ॥

मानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांअष्टषष्ठितमोऽध्यायः ६८॥छ ॥संप्र
तिशिवायअनेकप्राणिसमर्पणंनियमेनकुर्वतोनीचस्यापिमुक्तिर्भविष्यतीत्याह जीवेति इन्दुकलाधरायशिवायजीवानांप्राणि

नांउपहारंसमर्पणंकुर्वन् अन्तःचित्तेशिवमितिशेषःस्मरन् जात्याहीनोपियोवसतिसकर्मबंधेनविमुक्तोभवतीत्यन्वयः १ पुरएवत्त
मवतारयति अस्तीति २ यत्रेति तरिव्रजैः देशांतरस्थवणिगाधारनौकासमूहैः आनीतानाइतिभावः तत्रस्थानांरत्नपरीक्षाया मतिनिपुण=
त्वात् ३ वणिगिति वणिजांकरेषुयन्मधूच्छिष्टं सिक्थकं तन्मध्येकनकरेणवःनिकषोपलनिघृष्टकनकरेखा संघट्टनेन लग्नाइतिभावः
प्राकृतलयेकार्यस्यकारणे लयनियमात् सर्वं वैकारिकंजगत् अव्यक्तेलीयतइतिसांख्यानुरोधेनोपमिनोति प्रकृताविति ४ स्व=

हीनोपिजात्यावसतीहयस्तुसकर्मबंधेनभवेद्विमुक्तः १ अस्तिनागपुरंनामकुबेरनगरोपमं विख्यातंत्रिषुलो
केषुप्रतीरेपूर्ववारिधेः २ यत्रांगणेषुवणिजांपरीक्षायैदिनेदिने राशयोनवरत्नानांप्रसार्यंतेतरिव्रजैः ३ वणि
करमधूच्छिष्टमध्येकनकरेणवः निलीयंतेन्वहंयत्रप्रकृतौदेहिनोयथा ४ स्वर्णानिरंजतान्यासन्निष्टताय
त्रपांसवः तत्रकश्चनकैवर्तःपूवाख्यःशफरांतकः ५ बडिशैरपिजालैश्चयस्यकृत्यंमीनवेधनं कदाचित्याग
राजस्यप्रवृत्तेफाल्गुनोत्सवे ६ जनारथोत्सवंद्रष्टुंजग्मुर्नागपुरस्थिताः पूवोपिसहतैर्गत्वानिषेव्यपरमेश्वरम्
७ कमलालयसोपानमपरात्ह्णेययौक्वचित् तत्रानचद्विजःकश्चित्सोपानेपरमेश्वरम् ८ तदानींशफरःकः
श्चिन्निर्माल्याक्षतमंभसि जक्षतिस्मपरित्यक्तंपूवोजग्राहतंकरे ९ ॥

र्णानीति पांसवःपार्थिवरेणवः पृथिव्यारंभकानांरेणूनां तेजोजनकता देशमाहात्म्यादितिज्ञेयं तत्रनगरेकैवर्तो मत्स्योपजीवी शफ
रामीनाः ५ बडिशैरिति यस्यपूवाख्यस्यकृत्यंबडिशैःमत्स्यबंधनैर्जालैरानायैश्चमीनानांवेधनंआसीदितिशेषः ६ जनाइति रथो
त्सवं वार्षिकंपरंपराप्राप्तदिवसेक्रियमाणं ७ कमलेति कमलालयस्य तन्नामकशिवप्रासादस्यसोपानमवरोहणं ८ तदानीमिति

दृष्ट्वेति रूपंमस्यं धीवरः पूर्वाख्यः १० किमितिस धीवरः तंद्विजं द्विजः तेन पृष्ट इत्यर्थः जात्या अनयैव त्वं तदसि ब्रह्मासि ॐ तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृत इति वचनात्तच्छब्दस्य ब्रह्मपरत्वंस्पष्टमेव असीति वर्तमानसामीप्ये भविष्यसीत्यर्थः अनेन तत्त्वमसीति महावाक्यमपि पर्यायेणोपदिष्टमिति वेदितव्यं दाशसंभवं त्वं अहिंसा परमो धर्म इतिश्रुतेर्ब्रह्मज्ञानस्य द्विजाधिकारत्वेपि

दृष्ट्वागत्य द्विजस्तूर्णं मोचयामास तं रुषं त्यक्तमीनो द्विजं प्राह धीवरः संहतांजलिः १० किं मीनमोचनफलं ब्रूहीति तमुवाच सः जात्या तत्त्वमसीत्यूचे द्विजस्तं दाशसंभवम् ११ द्विजो भस्म प्रदायास्मै न धर्मो मीनवेधनं तथापि मद्गिरा मीनं मुक्तवान्यद्भवानतः १२ त्यागेश्वरप्रसादोस्ति त्वियुक्तास्वभवनं ययौ तदारभ्य पूर्वो नित्यं सिंधौ विस्तार्य जालकम् १३ गृह्यमाणेषु मीनेषु शिवायेति रुषोत्तमं परित्यजन्सजीवंतं नित्यं नियमवानभूत् १४ परिहासाय तं प्रोचुरिति भक्तश्च जालिकाः एवं नियमयुक्तस्य ययुः संवत्सरा दश १५ पतंत्यनुदिनं तस्य दूरे विचरतोर्णवे जालप्रक्षिप्तमात्रे तु शफरौघाः सहस्रशः १६ संक्षिप्य जालकं मीनं सजीवं वरमेककं मुक्त्वा यमस्तु देवायेत्युज्झति स्म रुषांतकः १७ मीनविक्रयसंपन्नं ववृधे तद्धनं बहु अतिभक्त इवाढ्योयमित्यासीदुपमा त्वयः १८ भक्तिं परीक्षितुं तस्य शंभुः कौतुकवानभूत् अथैकस्मिन्नेवसायमेकएवास्य जालके १९

धार्मिकत्वगुणेन तदुपदेशाधिकार इति भावः ११ द्विज इति न धर्मः निजजातिधर्मो न भवतीत्यर्थः १२ १३ १४ परिहासायेति जालिकाः अन्ये धीवराः तं त्वं भक्तमिति प्रोचुरित्यन्वयः १५ पतंतीति अर्णवे दूरं विचरत इत्यन्वयः १६ संक्षिप्येति सः पूर्वः जालकं संक्षिप्य संगृह्य १७ मीनेति अयं पूर्वः अतिभक्त इव आढ्योपि आसीदिति भक्त्याढ्यत्वयोरुपमा आसीदिति मध्यमणिन्यायेन संबंधः १८ १९

दिवसेइति दिवसेसर्वेस्मिन्नितिभावः अलब्धमीनस्य २० २१ जालकमितिसमंयुगपदेव २२ आकर्षणइति सपूर्वः नौभिः निजांति कचरान् स्वसमीपचारिणः जालिकान् अन्यान् आकर्षणार्थमितिभावः आजुहाव आहूतवान् २३ २४ २५ २६ स्पर्द्धमानेष्विति

दिवसेलब्धमीनस्यजालेमीनोपतन्महान् दृष्ट्वैकंधीवरोधीरःशिवायेतिमुमोचतम् २० प्रीतस्तेनाभवच्छंभुःस र्वसाक्षीमहेश्वरः अथापरेद्युरूषसिक्षिप्तमेतेनवारिधौ २१ जालकंन्यपतत्तत्रमत्स्यानामयुतंसमं स्वर्णमी नश्चसुमहानेकःशंकरमायया २२ आकर्षणेसजालस्यनाशक्तोद्रुह्यभारतः निजातिकचरान्नौभिराजुहा वसजालिकान् २३ अस्माकमर्द्धमत्स्यानामस्त्वेकंपात्वेतीपतेः उत्तमंपरमंतेपीत्युक्त्वानेतुंसमागताः २४ धी वराश्चकृषुर्जालंनिन्युःसिंधोस्तटंघनैःहि रण्यमीनमालोक्यदाशाहर्षययुस्तदा २५ अविभक्तोगृहीत्वातं सहजीवंमहार्णवे विसृज्यास्तुशिवायेतिनियमंपर्यपालयत् २६ स्पर्द्धमानेषुदाशेषुदेहितंनि ऋयंत्विति तेभ्यःस्वार्धंददौधीमान्धीवराणांशिखामणिः २७ तदाप्रादुरभूत्तत्रगौर्यासहमहेश्वरः प्रणतस्यददौमुक्तिं पुनर्भवभयापहाम् २८ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९॥ ॥ ॥श्रीअग स्त्यउवाच भस्मरुद्राक्षभाजांयेपदांभोजावनेजनं कुर्वंतिस्वयमेवेहतेषांनास्तिपुनर्भवः १ अस्त्येकंनगरंभूमौ प्रथितंकलशाह्वयं पुण्यंधामपुरारातेःपुरुषैःसद्भिराश्रितम् २ तत्रमानधनोनाममहानासीन्महीपतिः उद्देजय

तस्यस्वर्णमीनस्यनिष्क्रयंमूल्यंदेहीतिस्पर्द्धमानेषुकलहायमानेषु २७ २८ इतिश्रीमानवल्युपनामकच्चसिंहविरचितायांस्कंदोप पुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायामेकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९॥ ॥ ॥संप्रतिशिवभक्तपादप्रक्षालनफलंप्रस्तौति॥

भस्मेति अवनेजनं क्षालनं १ कथामुपक्रमते २ ३ ४ श्रुत्वेति श्रोतव्यो मंतव्य इतिक्रमेण निदिध्यासनांतं कृत्वेत्यर्थः पर्यवसितं स
र्वेषां वेदांतानां अद्वैतब्रह्मणि तात्पर्यमिति निखिलजगन्निषेधाधिष्ठानतया निश्चितं ५ त्रिकालमिति ब्रह्मण्यो ब्रह्मसु साधुः ६ ७ ८

धर्मेण पालयामास धरणीमंडलं नृपः जन्मकोट्यर्जितैः पुण्यैस्तस्य भक्तिः शिवेऽभवत् ४ श्रुत्वागमपुराणार्थान्
स पर्यवसितं शिवे भक्तियोगं दृढतममुवाह गिरिजापतौ ५ त्रिकालमर्चयन् शंभुं ब्रह्मण्यो ब्रह्मवित्प्रियः स्व
देशस्थान् जनान् सर्वानप्यशासच्छिवार्चने ६ येऽजपं तिनपंचार्णरुद्राध्यायं न ये द्विजाः उद्धूलनं त्रिपुंड्रं वाभ्रि
यते येन भस्मना ७ येन विभ्रति रुद्राक्षं तेषां निष्कासनं भवेत् एवमुद्घोषयामास भेर्यादिस्तु स सर्वतः ८ राज
भीत्या जनाः सर्वे शिवे भक्तिकृतस्तदा नृपमानधनं नत्वा कंपमानतनुः कलिः ९ ययौ च सांजलिर्भूत्वा स्थानं
कुचिदिहात्मनः यस्य भक्तिः शिवे नास्ति स तं तत्स्थानमादिशत् १० अलक्ष्मीः कलहः कामः क्रोधश्चाप्यनृ
तं यतः तदारभ्याभवद्राजा कलिकंपाह्वयः क्षितौ ११ नित्यव्रतमभूत्तस्य भक्तपादावनेजनं ये समायांति मध्या
ह्ने तत्साद्भावनेजनम् १२ सुगंधिशीतलजलैः कृत्वा भोजयति स्म तान् वर्त्तमानस्य तस्यैवं ययुर्द्वादशवत्सराः १३
परीक्षितुमनास्तस्य भक्तिमासीन्महेश्वरः स पंचवार्षिको भूत्वा द्विजबालो धृतव्रतः १४ मध्ये राजगृहे भोक्तुमागतानां
महात्मनां आतिष्ठदथ मध्याह्ने भास्वद्भस्मत्रिपुंड्रकः १५ पृष्टः कस्त्वं कुतश्चेति द्विजैर्नोवाच किंचन कर्त्तुं चावसरे प्राप्ते
द्विजपादावनेजनम् १६ निर्ययौ नृपतिः श्रीमान् भार्या च तमनुव्रता हेमपात्रकरा तोयं ददाना तत्र साभवत् १७ द्विजेषु

राजेति भक्तिं कुर्वंतीति ते भक्तिकृतः ९ १० अलक्ष्मीरिति यतः यस्मिन्देशे एते पूर्वोक्ताः संति तत्स्थानं नं कलिं प्रत्यादिशदिति पूर्वेणान्वयः ११

१२।१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ इतिश्रीस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायांसप्ततितमोऽध्यायः ७०॥७०॥ ॥संप्रतिशिवसन्निधौघृततैलादिदीपाराधनप्रस्तुस्यपूर्वकथामवतारयति अस्तीतिजन्मरोगस्य जन्मैवरोगइतिरूपकम् जन्मपदंमरणस्याप्युपलक्षणं तेनजन्ममरणप्रवाहरूपसंसारस्येत्यर्थोलभ्यते जातस्यहिध्रुवोमृत्युरित्यादिस्मृतेः तस्यभिषजः चिकि

इतिपृष्टेननृपतिनामायावालोवदन्नृपं राजन्मेपितरौनस्तःकुलंवेद्मिनहिक्वचित् १९ संस्कारोमेकथंकार्यःकिमे तैस्तेवचःशृणु नाहमभ्यर्थयेकन्यामन्नंमेदीयतेनवा २० एवंबालस्यवदतःपादप्रक्षालनोद्यतं हस्तेगृहीत्वाभर्ता रंन्यरुणद्राजवल्लभा २१ सद्यःप्रकुपितोराजाखड्गमादायतत्करं चिच्छेदतावद्भगवान्सहगौर्याग्रतोभवत् २२ स्तुतस्ताभ्यांवृषारूढोदत्वामुक्तिंतिरोदधे २३ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेभक्तविलासेसप्ततितमोऽध्यायः ७०॥

श्रीअगस्त्यउ॰ अस्त्यधिशमननामनगरंलोकविश्रुतं जन्मरोगस्यभिषजःप्रियंधामपिनाकिनः १ कलिनीति रितिख्यातोनाम्नाभूच्चक्रिणांप्रभुः सपुराणेषुशुश्रावदीपारोहणवैभवम् २ शंकरालयमासाद्यतत्रत्यःप्रतिवा सरं दीपान्पंचशतंतैलैर्घृतैःपंचशतंपरान् ३ कुर्वन्दिवानिशंभक्त्यासिषेवेसमहेश्वरं तैलप्रदीपामध्याह्नेतूल वर्तिषुजज्वलुः ४ ततुवर्तिषुशुद्धासुघृतदीपास्तथानिशि दिवापंचशतंरात्रौदीपाःपंचशतंकृताः ५ तेनसंशोभया माससंनिधिंचांद्रशेखरं दीपानेवंददानस्यतस्यसप्तसमाययुः ६ शिवोभक्तिपरीक्षार्थंतस्यदारिद्र्यमादिशत् मितंपचस्स

त्सकस्यनाशकस्येत्यर्थः परमोदैव्योभिषगितिश्रुतेः पिनाकिनः शिवस्यप्रियंधामेति नगरविशेषणं १ कलीति चक्रिणांकुला लानां २ ३ ४ ५ तन्विति चांद्रशेखरं शैवंसंनिधिं प्रासादमित्यर्थः शोभयामास ६ शिवइतिमितंपचोदरिद्रः ७ ॥

तदिति अत्यवाहयत् अतिवाहयामास ८ ९ १० लब्धवानिति रोदिषि रोदनं करोषि किमर्थमिति शेषः ११ १२ हसन्निति निजासृजा स्व
रुधिरेण १३ कुर्विति तथा निजकर्णं छित्वा तद्रुधिरेणेत्यर्थः १४ १५ अत्रैव कथांतरमुपक्षिपति अभूदिति जघन्यजः शूद्रः १६ १७ कर्तै

तद्द्रव्यैर्विविधैर्दीपान् वर्षमात्रं गतं तथा विक्रीय भार्याभरणं षण्मासानत्यवाहयत् ८ अक्षतं च व्रतं तस्य तादृशं
पशुविक्रयात् तपःसाधनवित्तेषु गतेषु विलयं पुरे ९ याञ्चालब्धेन तैलेन मासं व्रतमपालयत् तथैकस्मिन्दिने का
पि न तैलं घृतमेव वा १० लब्धवान्सन्निधौ शंभोः कलिनीतिस्तदारुदत् तदा कश्चित्खलो भूत्वाह रः पप्रच्छ रोदि
षि ११ निमित्तं व्रतभंगस्य तत्रोक्त्वा कारणं पुनः उच्चैः स्वरेण चुक्रोश रक्ष भग्नव्रतं त्विति १२ हसन्खलो पितं प्राह रो
दनेनात्र किं भवेत् यदि भक्तिर्दृढा शंभौ छित्वा कर्णं निजासृजा १३ कुरु दीपानिसु वाच मुहुर्मौलिं प्रकंपयन् तदा
कार्यं तथा कर्तुमुद्यते स्मिन्महेश्वरः १४ आरूढवृषभः साक्षात्सह गौर्या प्रसन्नया भक्ताय तस्मै सायुज्यं प्रदायेश
स्तिरोदधे १५ अभूद्भूस्तपुरे कश्चिच्छक्तिनामा जघन्यजः स शिवे भक्तिमाधाय शिवस्तुतिपरोभवत् १६ आसीदे
वं व्रतं तस्य दृढभक्तिमतः शिवे वेदवैदिकवेदांतशिवदूषणवादिनाम् १७ कर्तास्मि रसनाच्छेदमिति हेतिं दधौ क
रे तद्भयान्नगरे सर्वे स्तुवंतः परमेश्वरम् १८ बभूवुर्हतपाप्मानः को धु पीतामृता इव अथ शक्तिः प्रसादेन शंभोर्ब्रह्म
पुरे शितुः १९ पुनर्भवक्लेशहरं धाम शांकरमासवान् २० इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

ति रसनाछेदं जिव्हाछेदं कर्तास्मि करिष्यामि इति निश्चित्येति शेषः हेतिं खड्गं १८ १९ पुनरिति पुनर्भवक्लेशहरं संसारदुःखनाशकं शांक
रं धाम मोक्षमित्यर्थः न स पुनरावर्तते यद्गत्वा न निवर्तंते इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः आसवान् प्रासवान् २० इति श्रीमानवल्युपनामक

नृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां एकसप्ततितमोऽध्यायः ७१॥ ❀ ॥

संप्रति चित्तैकाग्र्येण नित्यं शिवं स्तुवतः नीचस्यापि शिवस्वरूपता भवति इति वक्तुं इतिहासमुपक्रमते अन्विति कंपानाम्नी नदी तस्या स्तीरं तटं तस्मिन्नित्यनुकंपातीरं कांचीपुरं प्रसिद्धं तस्य पर्यंते समीपे या अटवी तस्याः कोटौ अग्रभूमौ घोषसहस्रस्य आभीरपल्ली सहस्रस्य नायकः १ वल्लवेति वल्लवान्वये आभीरवंशे संभूतः २ गुरोरिति करणानामिंद्रियाणां ओघं समुदायं अचालयन् जितें द्रियः सन् ३ निधायेति आशये चित्ते गंगा च चंद्रार्द्धं च भोगींद्राः सर्पाश्चेति द्वंद्वः तेषां दाम्ना मालया नद्धः बद्धः जटाभरो यस्य तं ४ भा

श्रीअगस्त्य उ॰ अनुकंपानदीतीरमस्ति कांचिपुरं किल तत्पर्यंतटवीकोटिघोषसाहस्रनायकः १ वल्लवान्वयसंभूतो नंदगोपात्मजो यथा सिद्धेश्वरप्रसादेन लेभे पंचाक्षरीं च सः २ गुरोर्निदेशाद्दीर्घे सोकरणौघमचालयत् विरक्तः सर्व भोगेभ्यो गोपानां राज्यमात्मजे ३ निधाय शंभोः श्रीमूर्त्तिं दध्यौ सततमाशये गंगाचंद्रार्द्धभोगींद्रदामनद्धजटाभरम् ४ भास्वत्तृतीयनयनं फणिकुंडलमंडितं सोमसूर्याग्निनयनं मंदस्मितमुखांबुजम् ५ कपालमालाभरणं काल कंठं चतुर्भुजं वरशूलाभयैणांकं नागयज्ञोपवीतिनम् ६ भस्मोद्धूलितसर्वांगं भास्वद्व्याघ्राजिनांबरं शिं जानमणिमंजीरपरिष्कृतपदांबुजम् ७ अंबालंकृतवामांकमवाङ्मानसगोचरं मनसा विषयीकुर्वन् स पंचेंद्रियवृत्तिना ८ पंचपाद इति प्राप प्रथां भक्तजनाग्रणीः पुंडरीकपुरे स्थित्वा स्तुवन्नित्यं महेश्वरम् ९ ७

स्वदिति भास्वत्प्रकाशमानं तृतीयनयनं यस्य तं ५ कपालेति वरश्च शूलं च अभयं च एणो हरिणश्च ते क्रमेण चतुर्भुजेषु अंकाः चिन्हानि यस्य तं ६ ७ अम्बेति अम्बया उमया अलंकृतो वामांको यस्य तं अवाङ्मनसगोचरं यतो वाच इति श्रु तेः सपंचेंद्रियवृत्तिना चक्षुरादिपंचेंद्रियव्यापारसहितेन मनसा विषयीकुर्वन् ध्यायन्नित्यर्थः ८ ९ ७ ७ ७

नटेश्वरेति नटेश्वरस्य सभापतिसंज्ञकस्य शिवस्य प्रसादेन शिवभूयं शिवत्वं कथांतरमुपक्षिपति अस्तीति १० गण इति एतस्य गणनामक
स्य ११ १२ शिवेति दीपसाधनस्य शैलाढ्यस्य कर्पूरपर्वतस्येत्यर्थः १३ कालेइति शुष्कस्य उलपो घस्य वल्वजतृणसमुदायस्य स्तंबा

नटेश्वरप्रसादेन शिवभूयमुपागमत् अस्ति श्वेतनदीतीरे पुरं परिमलाह्वयम् १० गणोलव इति ख्यातस्तत्रा
सीच्छंकरप्रियः त्रिपूरुषा अप्येतस्य शिवभक्ता महत्तराः ११ श्रुत्वा शिवपुराणेषु शिवकैंकर्यवैभवं दीपान्
नुदिनं शंभोः स्वकीयैरकरोद्धनैः १२ शिवप्रसादान्निक्षेपमुपलभ्य महाधनः दीपसाधनशैलाढ्यक्रयार्थे
सर्वमादिशत् १३ काले भक्तिपरीक्षार्थं शंभुना निर्धनीकृतः शुष्कोलपौघस्तंबानां शतेन शतदीपिकाः १४
प्रत्यहं व्यतनोदग्रे देवस्यासीद्गणोलवः त्रिवर्षं गमयामास तत्सुरेश्वरसंनिधौ १५ अथ प्रावृषिकस्यांचिच्छु
ष्कोलपमनाप्य सः अग्निप्रज्वलितैः केशैः स्वकीयैर्दीपमादधे १६ गौर्या सह वृषारूढः प्रादुर्भूतस्तदा हरः
प्रादायत स्मै सायुज्यं सह तेन तिरोदधे १७ श्रीअगस्त्य उ० अविकारीति कोप्यस्ति फरकाख्यपुरे वसन् कवि
ताविद्यया राज्ञः स्तुत्वा निशमगाद्धनम् १८ प्राकारगोपुरादीनि श्रीकर्माणि पिनाकिनः विधाय तत्प्रसादेन शिवभूयं
गतोभवत् १९ श्रीअगस्त्य उ० राजा पांड्योभवत्कश्चिद्भिराम इति श्रुतः विजितारिः स्तुतयशाः सदा विद्वज्जनैरभूत्
२० तृतीयतनयं देव्याः पूजयित्वासनादिभिः ज्ञात्वा तदुपदेशेन शिवतत्त्वपरा सरम् २१ ममतालमतिं देहे विसृज्य विमलो
नरः सदाशिवप्रसादेन सह कैवल्यमाप्तवान् २२ इति श्रीस्कांदोपपुराणे द्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

नां तृणकांडानां शतेन १४ १५ १६ १७ अन्यां कथां वर्णयति अविकारीति १८ १९ कथांतरं वर्णयति राजेति २० तृतीयेति दे
व्याः तृतीयतनयं प्रागुक्तं हरदत्तनामकं भक्तविशेषं २१ २२ इति श्रीमानवल्ल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्या

ख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां द्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२॥ ७॥ ॥ मायूरेति तन्नामकक्षेत्रे १ २ सइति अंभएवजलमेव

श्रीअगस्त्यउ॰ मायूरे निर्वेयानाम भक्तः कोपि शिवप्रियः जघन्यवर्णजः शंभुं मनसा समपूजयत् १ संनिधौ सकुटीं कृत्वाप्यालयस्याविदूरतः जपन्हृदैव पंचार्णं भस्माजिनजटाधरः २ सोन्वहं सायमेवांभः पिबन्प्रसृतिसंमितं आद्वादशाब्दमीशेन संसाराब्धेरमुच्यत ३ श्रीअगस्त्यउ॰ विशालाख्यपुरे कश्चिन्मानदो नामपादजः शूराणामग्रणीरासीत्त्र्यंबिकापति भक्तिमान् ४ राज्ञः सेनापतिर्भूत्वा नरसिंहाह्वयस्य सः सप्तकोटिधनं प्राप्य शिवभक्तानपालयत् ५ गृहक्षेत्रांबराराम कन्याभूषण वाहनैः संपूज्य ब्राह्मणान्भांभोर्भक्तान्मुक्तिमवाप सः ६ श्रीअगस्त्यउ॰ अथाटवीकानाथस्य सिंहाह्वस्य महीपतेः वर्णयामि चरित्रं हि विचित्रं शृणुत द्विजाः ७ वल्लवानामधिपतिः सिंहको नाम भक्तिमान् शिवपादाब्जयोर्नित्यं शिवभक्तजनप्रियः ८ ताराद्र्वशशांकस्य भार्यास्तस्याभवन्छतं अनपत्यो नरपतिस्ताभिः सार्द्धमुमापतेः ९ स्थलेषु विचरन्भूमौ प्रख्यातेषु मुतेच्छया श्रीपुरं प्राप सिंहाह्वो यत्र त्यागेश्वरो विभुः १० स्नात्वा तत्र महातीर्थे पावने कमलालये त्यागेश्वरस्य सेवार्थं सभार्यश्चालयं ययौ ११ न्यस्तं जवंतिकापुष्पं सोपाने हेमनिर्मिते गृहीत्वाघ्रालयाद्देकाद्वा तस्य भार्यासु गर्विता १२ जिघ्रति स्म विलोक्यैतत्साहसं को द्विजोत्तमः उदस्य क्षुरिकां सद्यः तस्या नासां चकर्त्त ह १३ छिन्ना स्मीत्यपतद्भूमौ जनाहाहेति चुक्रुशुः छिन्ननासिकेनेति पृष्टा द्विजमदर्शयत् १४ राजाभार्यां तमाहूय क्रुद्धः पृच्छन्महीपतिः त्यागेशस्य प्रियं पुष्पमाघ्रातमनया

तदपि प्रसृतिसंमितं अर्द्धांजलिपरिमितं पिबन् ३ कथांतरं वर्णयति शालेति पादजः शूद्रः ४ ५ ६ कथांतरं वर्णयति अथेति ७ ८ ९

१० ११ १२ १३ १४

१६ १७ १८ १९ कथांतरं वर्णयति पुरमिति २० तत्रेति निधिपतिर्यथा कुबेर इव सामंतैः राजभिः उपहारीकृतं २१ २२ २३ २४ २५

अतस्तत्पापशुध्यर्थंमयेयं कृत्तनासिका अथराजाप्रणम्यैनं नालभेतदितिस्वयम् १६ खड्गमादायभार्यायागृहीतकुसुमंकरं चिच्छेदभक्तिमान्शंभोप्रसीदेत्यब्रवीन्नृपः १७ तदापुष्पाणि विबुधाववृषुश्चनृपोपरि छिन्नस्तस्याःकरःसद्यःसमजायतकांचनः १८ नासिकापियथापूर्वमाश्चर्यमगमन्जनाः विधायपूजामीशस्यनृपस्तत्रचिरंवसन् १९ महेश्वरप्रसादेनकालेमुक्तिमवाप्तवान् श्रीअगस्त्य उ० पुरंगवाकरंनामख्यातमस्तिमहीतले २० तत्रकश्चिदभूद्राजात्यागेनिधिपतिर्यथा ददातिशिवभक्तेभ्यःसामंतैरुपदीकृतम् २१ अशेषंधनमादायविख्यातोभूतिदाख्यया स्वकोशनिहितैर्द्रव्यैःचित्तभाधिपतेःसभाम् २२ यःकांचनसभांचक्रेविरक्तःसर्वभोगतः धर्मेणतस्मिन्धरणींपरिपालयतिद्विजः २३ शिवभक्तसहस्रान्नदानार्थंविभवंमम समयाचतदेहीतिकोशचौर्यार्थमागतः २४ तंनत्वान्नृपतिःप्रीतःतावत्तत्रधनंददौ शिवस्यशिवभक्तानामेवंकृत्वामहीपतिः २५ निर्धूतमानसमलःतेनसायुज्यमाप्तवान् सिंहाकभार्यातासांचित्तपत्नीसाहसप्रिया २६ शिवद्रोहकृतांशिक्षांवितन्वन्कमलालये आद्वादशाब्दंत्यागेशमुपास्यगतबंधना २७ त्यागराजप्रसादेनशांभवंप्रापतत्पदं श्रीअगस्त्यउवाच आसीत्कीर्तिसखोनामब्राह्मणोवेदपारगः २८ सहस्रकलशांभोभिर्धनवान्स्वयमाहृतैः कर्पूरैलालवंगाद्यैर्त्वहृचाधिवासितैः २९ धाराभिषेकमीशस्यकुर्वन्व्रतमपालयत् सर्वांगाणांचानुलेपंचंदनेनसुगंधिना ३० निजारामभवैःपुष्पैलिंगमाच्छाद्यशं

२६ २७ २८ २९ धारेतिसुगंधिना चंदनेनसर्वांगीणं सर्वाण्यंगानिव्याप्नोतीनितादृशंअनुलेपंचकुर्वन्नित्यन्वयः ३१ तस्येति लयेयथाप्रलयकालइव ३२

अथेतिनिस्वःदरिद्रः ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० इतिश्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलास प्रकाशिकायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३॥ ॥ ॥संप्रतिशिवायधान्यार्पणफलंवक्तुंपुराख्यानमवतारयति पुरीति धुरंवहतीतिधौरेयःवी

तस्यभक्तिपरीक्षायैहरःकौतुकवानभूत् आद्वादशाब्दमभवदनावृष्टिर्लयेयथा ३२ अथद्रव्येषुनष्टेषुनिःस्वःकी र्त्तिसखोभवत् अन्नतोयाद्यभावेनसोस्थिमात्रावशेषितः ३३ स्वयंदूरात्सरित्तोयमेककुंभाभिपूरितं अक्षतंसोव्रतंक र्तुंददौशंभोर्दिनेदिने ३४ अथैकस्मिन्दिनेशंभोःसन्निधौसश्रमातुरः वारिपूर्णंवहन्मूर्ध्निकुंभमातपपीडितः ३५ वि ह्वलास्सश्रसोपानेपदेप्रस्खलितेसति पपातभुविमूर्छालुर्मनसाचास्मरच्छिवम् ३६ शिवोथसहसाभ्येत्यतस्या पोह्यपरिश्रमं उवाचनित्यंसोपानेनिहितंकांचनंमया ३७ गृहीत्वाशिवभक्तान्स्वमात्मानंचानुपालय इत्युक्तां तर्धाद्देवोद्विजश्चासावबुध्यत ३८ गृहीत्वाचान्वहंदत्तंहरेणवरकांचनं विक्रीयाभोजयद्विप्रान्स्वयंकीर्त्ति सखोद्विजः ३९ शिवप्रसादेनचिरादगमद्धामशांकरं ४० इतिस्कं॰त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३॥ ॥श्रीअगस्त्यउ॰ पुरीनटकुटीनामपुण्यधामपिनाकिनः तत्राभूद्धौरधौरेयोमहान्भूपश्चभूपतिः १ भूरव्याघ्रइतिख्यातःशुनासीरस मोबले प्रवरःपात्रजातानांसुविक्रमजिताहितः २ सबभूवमहाभागोभक्तिमान्परमेश्वरे इष्टदातेशभक्तानामेधमान धनःसदा ३ शिवालयेषुसर्वत्रधान्यराशीन्यथागिरीन् पूजार्थमादधेकोशेष्वखिलेषुमहामनाः ४ सकदाचिदरिंजे तुंचोदितश्चोलभूभुजा प्रतिष्ठमानःस्वान्बंधूनिदमाहचभूपतिः ५ शिवार्थंकल्पितापतेयुष्मदर्थंममोपुनःधान्यको

राणांधौरेयः अतिवीरइत्यर्थः १ भूरेति शुनासीरसमः इन्द्रतुल्यः सुविक्रमेणशोभनपराक्रमेणजिताःअहिताःशत्रवोयेन २ सइति महा

न भोगः शरीरं सुखं वा यस्य ईशभक्तानामिष्टदाता ३ ४ स इति चोलभूभुजा चोलराजेन ५ शिवार्थमिति एते शिवार्थं अमी पुनः युष्मदर्थ मिति विभज्य प्रदर्शनम् वै इति निश्चयेन शंकराः शैवा धान्यकोशाः न स्पृश्याः नोपभोक्तव्याः ६ इतीति द्विषतां सैन्यानां बाहुल्येन आधिक्येनेति कालविलंबोक्तिः ७ ८ ९ १० शैवानामिति सविधं समीपं ११ निगूढेति निगूढं अंतर्मत्सरं हृदयं यस्य बहिः हृष्ट इ

इत्युक्त्वा जेतुमहितान् शूरव्याघ्रो जगाम ह बाहुल्येनाथ सैन्यानां द्विषतां चिरमावसत् ७ शूरव्याघ्रस्य बंधूनां धान्यं कोशालयं ययुः पुनः प्राप्ते प्रदास्यामः शिवस्येति मनीषया ८ सर्वे गृहीत्वा धान्यानि शैवानि बुभुजुस्तदा अथ शत्रून् विनिर्जित्य शूरव्याघ्रस्स सैनिकः ९ पुनरासाद्य राजानं धनराशीन्समर्पयत् राज्ञा बहुमतश्चासौ स्वगृहं गंतुमुद्यतः १० शैवानां धान्यकोशानां यः पुरा पालकः कृतः स तदा प्राप्य सविधं स्वस्य वृत्तं व्यजिज्ञप त् ११ निगूढहृदयः श्रुत्वा बहिर्हृष्ट इवाभवत् कालियक्ष्वेलसंवीतो हृदो ऽंतर्यामुनो यथा १२ संप्राप्य सदनं शूरः स्वजनान् सांत्वयन् गिरा गमयामास दिवसं गंगाधरपदक्रियः १३ अथ रात्रौ समानीय शिवधान्यभुजो जनान् उद्ध त्य कोशतः खड्गं स मं शीर्षाणि चाच्छिनत् १४ छिन्नेष्वर्भकपर्यंतं शूरव्याघ्रेण रुष्यता अबलैका प्रजाता तमाच्छा द्य वपुषार्भकम् १५ शूरव्याघ्रमिदं प्राह देहि तं रयया ऽर्भकं अनन्नप्राशनो ह्येष नापराध्यति ते शिशुः १६

वगंभीरत्वात् हृष्टाकारं अप्रदर्शयन्नित्यर्थः उपमिनोति कालियस्य तन्नामकसर्पस्य क्ष्वेडेन विषेण संवीतो व्याप्तः यामुनो यमुनासंबंधी ह्रद इव अगाधजलराशिरिव स यथा अन्तर्विषः बहिः स्वच्छजलः तद्वदिति भावः संप्राप्येति गंगाधरपदयोः शिवचरणयोः अर्पिताः क्रिया येनेत्यर्थः १३ १४ छिन्नेष्विति प्रजाता नवप्रसूता एका अबला नारी १५ शूर इति अनन्नप्राशनः अप्राप्तकालत्वात्तत्संस्काररहि

तः तेतुभ्यंनापराध्यति १६ इतीति सकरुणां दैन्यसहितां वाचमाकर्ण्य स्त्रियं प्रसादेत्यन्वयः स्वयं छेदन हेतुं प्रतिपादयति शिवेति १७।१८।१९ २० इ
तिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७५॥ ॥

इतिवाचं सकरुणामाकर्ण्याहस्वस्त्रियं शिवधान्यभुजस्त्वन्यं यस्यासीतं तवामुना १७ तस्मान्निष्कृतिरेत
स्य छेदस्तु शिरसो यथा इत्युक्त्वा बालक शिरो यावच्छिच्छेद साहसी १८ शंभुस्तावद्वृषारूढः सह देव्याग्र
तो भवत् अपराधं क्षमस्वेति नमतस्तस्य शंकरः १९ दयादृशा समुज्जीव्य बंधून्येनिहताः पुरा दत्वात स्मै च
सायुज्यं तिरोभूद्वयासह २० इतिश्रीस्कांदोपपुराणे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७५॥ ॥ श्रीअगस्त्यउ॰॥
बहुजन्मार्जितैः पुण्यैर्जन्तोर्भक्तिमतः शिवे भवेदपुनरावृत्तिः शिवलिंगप्रतिष्ठया १ अस्त्यग्रहारः सुमहा
न्निर्णायाख्यो द्विजाश्रयः भवेन्निः संशयो यत्र सर्ववेदार्थनिर्णयः २ तत्र कश्चिद्द्विजवरः शंभुचित्त इति श्रु
तः यस्य चित्तं सदा शंभौ निश्चलं भक्तिनिर्मलम् ३ पुराणमर्मधर्मज्ञः शिवलिंगप्रतिष्ठया प्रहास्यजननं क्लेशसा
धनं निधनं ययो ४ अलाभाद्द्रव्यजातस्य मत्वा सर्वं मनोमयं मनसैवालयं चक्रे सर्वलक्षणलक्षितम् ५ प्रा
कारमंडपशतप्रासादस्तंभगोपुरैः अलंकृतं मणिमयैर्नानावाहनमंडितम् ६ दासीदासायुतैर्युक्तं तस्य मध्ये
महेश्वरं लिंगमूर्त्तिं प्रतिष्ठाप्य चतुःषष्ट्युपचारकैः ७ गिरिशं पूजयामास गलितश्रममलादभूत् अथ काचीपुरे

संप्रति शिवलिंगप्रतिष्ठाफलं दर्शयति बह्विति शिवे भक्तिमतः जंतोः शिवलिंगप्रतिष्ठया अपुनरावृत्तिर्मोक्षो भवेदित्यन्वयः १ इति
हासमवतारयति अस्तीति २ ३ ४ बहिर्द्रव्यालाभेपि मानसोपचारैरर्पितं ततोधिकतरं पुण्यं भवतीत्याह अलाभादिति सर्वं मनोमयं॥

मनःस्वरूपंक्षयंमत्वाकामःसंकल्पोविचिकित्साश्रद्धाऽश्रद्धाधृतिःअधृतिःश्रीर्ह्रीर्भीरित्येतत्सर्वंमनएवेतिश्रुतेः ५ ६ ७ गिरिशमिति मलात्पापात् एतत्कथासंबंधेनैवकथांतरंवर्णयति अथेति ८ निर्मातुमिति तद्विधेः तस्याःप्रतिष्ठायाविधेः इतिकर्त्तव्यतारूपविधान

निर्मातुमालयंशंभोःप्रतिष्ठांचमहाधनः तद्विधेरपरिज्ञानादासीदालोचनापरः ९ अथस्वप्नेमहादेवस्तमाह धरणीपतिं शंभुचित्तंगुरुंकृत्वानिर्मायग्रामवासिनम् १० कुर्वालयंप्रतिष्ठांचममेतिजगदीश्वरः सद्यःसमुत्थि तस्तत्रययौयत्रसभूसुरः ११ प्रणम्यतंशिवादिष्टंतस्मैसर्वंन्यवेदयत् पंचार्णतद्विधानंचतस्मैसगुरुरादिश त् १२ नृपःप्रस्थापितस्तेनस्वपदंपुनरेत्यसः कृत्वालयंप्रतिष्ठांचशंभोःसपदमाप्तवान् १३ मनसेशसपर्यां सविधायद्विजपुंगवः मलत्रयविनिर्मुक्तोमहेश्वरपदंययौ १४ पांड्येषुसुकुमाराख्यभूपतिर्दुर्मतेस्थितं प्रा पितंभक्तिमीशानेपित्राचोलेनसत्सुता १५ साध्वीपद्मावतीनामपीतांवास्तन्यसेवया कारयित्वापतिंभक्तं चंद्रचूडस्यमाधुरे १६ हालास्येश्वरमाराध्यकालभीतिमतीतरत् श्रीअगस्त्यउवाच कांपिल्यनगरेकश्चि द्राजाकीर्त्तिरथोमतः १७ दृष्टद्ःशिवभक्तानामीशपादार्चनापरः कंथाकौपीनसंव्यानतैलभोजनदानतः १८ आजातमालयंसर्वमशून्यंदिवसंनयन् प्रतिष्ठाप्यशुभांकीर्त्तिमंतेशिवपदंययौ १९ इतिपंचसप्ततितमोऽ

स्य ९ अथेति शंभुचित्तंप्रागुक्तंब्राह्मणं १० ११ १२ १३ मनसेति मलत्रयेणप्राक्प्रतिपादितेनविनिर्मुक्तः १४ कथांतरंवर्णयति पांड्येष्विति तत्संज्ञकेषुदेशेषु १५ साध्वीति पीतंअम्बायाःस्तन्यंयेनतादृशस्यशिवभक्तस्यसेवयामाधुरेनगरे १६ कथांतरमुपक्षिपति कांपिल्ये ति १७ दृष्टद् इति संव्यानमुत्तरीयं १८ १९ इतिश्रीमानवल्युपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशि

कायांपंचसप्ततितमोऽध्यायः ७५॥ ॥ अधुनापशुप्रभृतीनामपि शिवार्चनप्रभावेनमुक्तिर्ध्रुवेत्याह शिवभक्त्येति १ इतिहासमव
तारयति आसीदिति २ श्वेतेति यत्रक्षेत्रेवेदः श्वेतजंबूतरुर्मूलातपस्यति तस्यतरोर्मूलेजगतांमूलंजगत्कारणंयतोवाइमानिभूता
निजायंते इतिश्रुतेः महेश्वरः सन्निधत्ते सन्निहितोभवतीत्यन्वयः ३ तमेवशिवंवर्णयति ज्योतिरिति तेजोलिंगाकृतिः तत्रसाभिप्रा

श्रीअगस्त्यउ॰ शिवभक्त्यैवपरयातिर्यंचोपिमहीतले कृत्वाशिवार्चनंतस्यप्रसादान्मुक्तिमाययुः १ आसीत्स्था
नंमहेशस्यगजारण्यमितिक्षितौ पार्श्वयोर्यत्रकावेरीप्रवाहोमालिकायते २ श्वेतजंबूतरुर्मूलायत्रवेदस्तप
स्यति तन्मूलेजगतांमूलंसंनिधत्तेमहेश्वरः ३ ज्योतिर्लिंगाकृतिःश्रीमान्ज्योतिषामवभासकः तमासाद्यगजो
नित्यंमग्नःकावेरिकाह्रदे ४ स्वहस्तधृततोयेनाभिषिंचन्लिंगमूर्द्धनि अन्वहंपूजयामासभक्तिपूतेनचेतसा
५ तस्मिन्नेवतरौकाचिल्लूतानिजमुखोद्भवैः तंतुभिश्चातपत्राभैरुल्लोचमनुवासरम् ६ कृत्वोपास्तेस्मत
स्यापिप्रसन्नोभवदीश्वरः लूताकृतवितानानिकरिष्यन्नभिषेचनम् ७ आच्छिनत्त्यन्वहंदंतीतेनलूताचकुप्य
ति कदाचिदभिषेकार्थेहरस्यारण्यकोद्विपः ८ आगत्योल्लोचमाच्छिद्यचाभ्यषिंचन्महेश्वरं तदानींकुपिता
लूतातद्धस्तेचापतत्तन्नुः ९ सद्यस्तेनाप्यविज्ञाताप्रविवेशकरांतरं अवग्रहादधःस्थित्वाबभ्रामारण्यहस्तिनः
१० सन्निधौपरिवृत्याथपतितस्त्यक्तजीवितः करमंतर्मुखंकृत्वात्यक्तासुर्मूर्ध्निदंतिनः ११ ॥ ॥

यविशेषणमाह ज्योतिषामिति तस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमामकमितिस्मृतेश्च ४ स्वेति
स्वस्यहस्तेन शुण्डादण्डेन धृततोयंजलंतेन ५ तस्मिन्निति लूता तन्तुवायःकीटविशेषः उल्लोचंवितानं ६ ७ ८ ९ सद्यइति

करान्तरं शुण्डामध्यं अवग्रहात् ललाटात् अवग्रहो ललाटं स्यादित्यमरः १० सन्निधाविति गजइतिशेषः करं अंतर्मुखं वदनमध्ये कृत्वा यस्त्यक्तासुः मुक्तप्राणः पतितइत्यन्वयः ११ अलब्धेति अलब्धं अप्राप्तं निर्गमद्वारं निःसरणमार्गोययासा लूतापिप्राणान् अत्यजत् १२ गजमुक्तिप्रदानानंतरं लूतायाश्छत्रविधानफलं वर्णयति येतिसंम्राजः मंडलाधिपतेः जठरे गर्भो गर्भेस्थजन्तुः कुक्षिभ्रूणाभेकागर्भो इत्य

अलब्धनिर्गमद्वाराप्राणान्लूतापिसात्यजत् ददौ मुक्तिं गजेंद्रस्य दयया परमेश्वरः १२ यालूतापिदधेनित्यं तंतुभिश्छत्रमुन्नतं सा सम्राजो बभूवांतर्जठरे गर्भरूपभृत् १३ अथवैजनने प्राप्ते सौमनस्य महीपतेः ज्योतिर्विन्महिषी प्राह यदि जातोधुना सुतः १४ म्रियते दशरात्रे स चेन्मुहूर्त्तादनंतरं जायेत सम्राड्दीर्घायुर्भविता नात्र संशयः १५ इत्याकर्ण्य वचो राज्ञी भूत्वा स्वयमधःशिराः तुलातरौ निबध्वांघ्री सा मुहूर्त्तादनंतरम् १६ जनयामास तनयं दृष्ट्वा तं दृशि लोहितं लोहिताक्षं च नाम्ना तं कृत्वा वेदनया तया १७ प्राणांस्तत्याज सा राज्ञी ववृधे चंद्रवच्छिशुः वर्द्धमानं महाबुद्धिं लोहिताक्षं महीपतिः १८ शुभे दिने भिषिच्य स्वे पदे वनमुपागमत् तपोवनगते ताते लोहिताक्षः समंत्रिभिः १९ सहितः पृथिवीं सर्वां न्यायतः पर्यपालयत् भूत्वा जातिस्मरो राजा गजारण्यमुपेत्य सः २० श्रीकर्म कारयामास जंबूनाथस्य शूलिनः समुन्नतमहासालगोपुरादिपरिष्कृतम् २१ ॥ ७ ॥

मरः तद्रूपभृत् बभूवेत्यर्थः १३ अथेति वैजनने सूतिमासे सूतिमासो वैजननइत्यमरः सौमनस्य तन्नामकस्य १४ म्रियतइति सः बालकः मुहूर्त्तादनंतरं जायेत चेत् संम्राट् दीर्घायुश्च भविता १५ इतीति अधःशिराः तुलातरौ तुलावृक्षे अंघ्री चरणौ अर्थादूर्ध्वमित्यर्थः १६ १७ १८ १९ सहितइति मंत्रिभिरित्यनेनसंबन्धः जातिस्मरः पूर्वजन्मजातिस्मरणवान् २० श्रीकर्मेति पूर्वोक्तं शुभवर्द्धनं कर्म २१

२२ २३ उपसंहरति पालयित्वेति सागरांबरां समुद्रपर्यंतां मेदिनीं धर्मेण पालयित्वा महेशस्य प्रसादेन ज्ञानेनेत्यर्थः ज्ञानं महेश्वरा दिच्छेदिति स्मृतेः मृत्युं अविवेकलक्षणं संसारं अत्यतरत् अतिचक्राम मुक्तो भूदित्यर्थः तमेव विदित्वा तिमृत्युमेति नान्यः पन्था वि द्यतेयनायेति श्रुतेः २४ इति श्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्तविलासप्रकाशिकायां षट् सप्ततितमोऽध्यायः ७६॥ ॥ ॥संप्रति शिवसंनिधौ भक्त्या गानं कुर्वतो वाञ्छितार्थः सिध्यतीत्याह आसीदिति कुशीलवः गायकः

निर्मायालयमीशस्य महोत्सवमकारयत् अन्येषु शंभुस्थानेषु महोत्सवमपि व्यधात् २२ पुंडरीकपुरं प्रा प्यसंनिधौ सभापतेः दृष्ट्वा दशाब्दं रचयन्कैंकर्यं विविधं नृपः २३ पालयित्वा च धर्मेण मेदिनीं सागरांबरां प्र सादेन महेशस्य मृत्युमत्यतरत्स्वयम् २४ इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६॥ ॥ श्रीअगस्त्य उ॰ आसीत्कुशीलवः कश्चिद्दोताकर इति श्रुतः वीणागानेन यस्याभूत्सुप्रीतो मधुरेश्वरः १ संनिधौ द्वादशसमा वीणागानं वितन्वतः भक्तसंघासनारोहं व्यतरच्च स्ववांछितम् २ संतोषयित्वा स्यागेशं वीणागाना मृतेन सः उत्तरद्वारमार्गेण गत्वा तस्य प्रियोऽभवत् ३ गौरीस्तन्यविवर्तानां शिवव्रतभुवो गिरां सुगुंफं गृणयामास विपंचीं मंजुवादिनीम् ४ द्रोणीपुरे महादेवं मधुवीणाभिरुक्तिभिः संतोषयित्वा प्रत्यक्षं ददर्श शिवया सह ५ ॥

१ सन्निधाविति द्वादशसमाः द्वादशसंवत्सरेषु कालाध्वनोरिति द्वितीया भक्तसंघस्य भक्तसमुदायस्य आसनारोहः पीठारोहणं यस्मि न्तादृशं वाञ्छितं व्यतरत् ददौ २ ३ गौरीति गौर्याः स्तन्यस्य क्षीरस्य विवर्तानां रूपांतराणां शिवव्रतभुवः शिवव्रतपुत्रस्य भक्तशि रोमणेः गिरां गुंफं संदर्भं गृणयामास शब्दापयामास विपंचीं सप्ततंत्रीं वीणां ४ ५ ॰ ॰ ॰ ॰

गुरुप्रसादेनेति निर्धूतमायामलसंबंधिनां पाशानां प्राक्प्रतिपादितानां द्विपंचाशत्संख्याकानां गंधः संबंधो येन तादृशः गंधो गंधक आमोदे लेशे संबंधगर्वयोरिति विश्वः ६ अथ प्रतिपादितकथानुक्रमं संख्यापूर्वकमुपदिशति भक्तादिति हे भक्ताः मुनयः विशुद्धया जगदीशस्य शिवस्य भक्त्या विच्युतकर्मबंधा नष्टकर्माशयाः त्रिषष्टिः त्रिषष्टिसंख्याकाः भक्ताः मया उदिताः येषां भक्तानां चरितानि स्तुतानि — — स्मरणविषयीकृतानि महान्त्यघानि ब्रह्महत्यादिमहापातकानि निघ्नंति नाशयन्ति ७ अन्यानपि शिवप्रसादेन मुक्तान्

गुरुप्रसादेन शिवप्रसादमवाप्य गीताकरभक्तवर्यैः निर्धूतमायामलपाशगंधो बंधाद्विमुक्तो ह्यभवन्मुनींद्राः ६ श्रीअगस्त्य उ० भक्तास्त्रिषष्टिर्जगदीशभक्त्या विशुद्धया विच्युतकर्मबंधाः मयोदिता यच्चरितानि लोके स्मृतानि निघ्नंति महान्त्यघानि ७ जटिलो मिथिलो दाल्भ्यः सौरभेयो जितासनः बालसिद्धः सिद्धरथो वषट्कुः कवयो षितः ८ एते दश महाभक्ता मनसा पूजितेश्वराः मुक्तास्तस्य प्रसादेन बभूवुर्लोकवंदिताः ९ शिवोपदिष्टविज्ञानलीनाविद्याघवृत्तयः ददृशुः सर्वभूतेषु स्थितं साक्षिणमीश्वरम् १० श्रीऋषय उ० कदा कुत्रोपदिष्टं तद्विज्ञानं त्रिपुरद्विषा तेभ्यस्तद्ब्रूहि शेषेण यथावत्कुंभसंभव ११ श्रीअगस्त्य उ० कैलासशिखरे देवं सुखासीनं सहोमया प्रणम्य पादयोर्भ

दश भक्तान्निर्दिशति जटिल इत्यादिना ८ ९ तेषां फलमाह शिवेति शिवेनोपदिष्टं यद्विज्ञानं ब्रह्मज्ञानं तेन लीना नष्टा अविद्यासंबंधिनी अघवृत्तिः पापवृत्तिः येषां तादृशास्सन्तः यथैधांसि समिद्धोग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथेति भगवद्वचनात् सर्वभूतस्थितं साक्षिणं द्रष्टारं ईश्वरं ददृशुः एको देवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा कर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केवलो निर्गुणश्चेति श्रुतेः १० संप्रति विशेषकथनेन जातकौतूहलाः ऋषयः सविस्तारं पृच्छन्तिकदेति ११ ॥

तदुत्तरप्रकारमाह कैलासेति १२ १३ विलीनेइति एकोभवान् अद्वितीयःपरमात्मा अवशिष्यते एकएव रुद्रोनद्वितीयायतस्थेइतिश्रु तेः इत्थंवेदान्तावदन्त्येवतु किंत्वित्यर्थः अविरोधःअनेकरूपतया दृश्यस्य प्रपंचस्य एकरूपतयास्थितस्यात्मनश्चअविरोधःक थंभवेदित्यर्थः १४ भिद्यते हृदयग्रन्थिरितिश्रुत्यापरमेश्वरदर्शनस्य सकलसंदेहनाशकतानिश्चिता युष्मद्दर्शनानंतरमपियदि संदेहः तर्हिकोन्यःशरणमितिशंकते दृष्ट्वापीति कालोमृत्युः कामोमदनः तौहंतीति तादृशं परं अन्यंशरणंप्रयास्याम इत्यन्वयः१५ संदेहप्रकारमेवदर्शयन्ति आसीदिति त्वयितेजोरूपेपरब्रह्मणि दृश्यंज्ञानावरकत्वेन तमोरूपंजगत्कथमासीत् विरुद्धस्वभावत्वात्

देवदेवदयासिंधोदक्षाध्वरविभंजन श्रुताश्चसर्वैर्वेदांताःप्रपंचोयंनलीयते १३ विलीनेसकलेलोकेभवा नेकोवशिष्यते वदंत्येवहिवेदांतास्त्वविरोधःकथंभवेत् १४ दृष्ट्वापितेपदांभोजंभूयश्चेद्यदिसंशयः शर णंकंप्रयास्यामःकालकामहनंपरम् १५ आसीत्त्वयिकथंदृश्यंकथंत्वय्येवलीयते वदैतद्गणयन्येनछि न्नास्युःसर्वसंशयाः १६ श्रीमहेश्वरउ॰ ज्ञानयोगंमुनिश्रेष्ठाःसविज्ञानंनिबोधत गोप्यंयत्स्थूलदृष्टीनानविदुर्ये

अध्यासएवनसंभवतीति शंकार्थःत्वय्येव कथंलीयते हेतुःपूर्ववत्येनोपदेशेन १६ एवंमहर्षिभिरुक्तांशंकांज्ञात्वा परमकारु णिकोभगवान्परमेश्वरः तदनुजिघृक्षया ज्ञानयोगमुपदिशन्मुनीनवहितान्करोति ज्ञानयोगमिति सविज्ञानंफलीभूतविशि ष्टज्ञानसहितंज्ञानंयोगंनिबोधत जानीतयद्धस्तुस्थूलदृष्टीनांदेहात्मबुद्धीनांगोप्यंरक्षणीयंपामरेभ्योनोपदेष्टुमित्यर्थः येपामराःगु हाशयं हृदयाकाशवर्तिनं परमात्मानंनविदुःसद्गुरूपदेशादिनानजानंति १७ अद्वैतवस्तुसिद्ध्यर्थःस्पष्टेःप्राक्केवलात्मनोमिथ्या जगदुत्पत्तिंवर्णयन्ति निर्विकारेइति अविद्यासंसर्गाभावात्षड्भावविकाररहितेनिराधारेस्वस्यैवसकलजगधिष्ठानतया आ

धारांतरनिरपेक्षे निर्मले प्रागुक्तमलत्रयरहिते गगनाकृतौ आकाशशरीरे ब्रह्मणि आकाशशरीरं ब्रह्मेतिश्रुतेः एवमखण्डसच्चि
दानन्दस्वरूपे अद्वितीये जीवाः स्फुलिंगरूपाः उत्पद्यन्ते विलीयंते च तत्रोपमा वार्ध्यूर्मयो यथेति वार्द्धेः समुद्रस्य ऊर्मयो यथा तरंगाइ
व तरंगाणां सामुद्रत्वेपि समुद्रस्य न तारंगत्वं यथा तथैव जीवानां ब्रह्मांशत्वेपि ब्रह्मणो न जीवांशत्वमिति भावः १८ पामराणां जगत्स
त्यत्वभ्रांतिमपनुदति आद्यन्तयोरिति आदौ सृष्टेः प्राक् अन्ते परतश्च असद्भावात् अविद्यमानत्वात् अन्तरा मध्ये अवभासितं
आभासतया दृश्यमानं दृश्यं जगत् आधिष्ठानस्य ब्रह्मणो अपरिज्ञानात् रज्जुज्ञानाभावात् सर्पेइव यथार्थवत् सत्यमिव भाति वस्तुतो
न परमार्थसदिति भावः एतेन दृश्यं मिथ्या आद्यन्तयोरसत्वे सति भासमानत्वात् स्वप्नगजादिवत् इत्यनुमानेन जगतो मिथ्यात्वं सा

निर्विकारे निराधारे निर्मले गगनाकृतौ उत्पद्यंते विलीयंते जीवा वार्ध्यूर्मयो यथा १८ आद्यंतयोरसद्भावादवभा
सितमंतरा अधिष्ठानापरिज्ञानाद्भाति दृश्यं यथार्थवत् १९ भक्त्या ज्ञानेति परया मयि कर्मार्पणेन च सविज्ञान
मिदं ज्ञानं जायते मदनुग्रहात् २० अनन्यकारणं कार्यं पश्यतां निर्मले हृदि दृश्यं विश्वं च मय्येव कश्चित्पश्यति योगतः २१

धितमिति बोध्यं न यदिदमग्र आसन्न भविष्यद्यतो निधनादनुमितमंतरा त्वयि विभाति मृषैकरसे इत्यादिप्रमाणमनुसंधेयं अतएव दे
हात्मप्रत्ययो यद्वत् प्रमाणत्वेन निश्चितः लौकिकं तद्वदेवेदं प्रमाणं त्वात्मनिश्चयादित्याकरे दृश्यते १९ संप्रति ज्ञानसाधनमुपदिशति भ
क्तेति परया उत्तमया भक्त्या अंतरंगसाधनभूतया मयि परमेश्वरे कर्मार्पणेन विहितकर्मसमर्पणेन च यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि
ददासि यत् यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणमिति भगवदुक्तेः सविज्ञानमिदमात्मज्ञानं मदनुग्रहाज्जायते अध्यवोचदधिवः
क्तानान्यः पंथा विद्यतेऽयनायेत्यादिश्रुतेः २० तर्हि सर्वे किं न जानन्ति अत्राह अनन्येति कार्यं असद्रूपं विश्वं कृत्स्नं दृश्यमिदं जगत् ॥

अनन्यकारणंनविद्यते आत्मनोअन्यत्कारणंयस्यतादृशंनिर्मलेहृदिपश्यतां ज्ञानदृष्ट्यावलोकयतांवाचारम्भणं विकारोनामधेयमितिश्रुतेः
आत्मैवैकस्सत्यमितिनिश्चिन्वतां ज्ञानयोगसिद्धानांइत्यर्थः तेषामपिमध्येकश्चिद्देवयोगीयोगतःचित्तवृत्तिनिरोधात् मय्येवपरिशिष्टेय
ततामपिसिद्धानांकश्चिन्मांवेत्तितत्वतइतिस्मृतेः २१ ७॥ ॥त्वयिदृश्यमानस्यजगतः मिथ्यात्वेव्यवहारोपपत्तिः कथमित्याशंक्यया
वदात्मसाक्षात्कारंसत्यतयाभासमानस्यकूटकार्षापणादिवत् व्यवहारोपितावत्सर्वंतंचलसि वस्तुतोनास्तीत्याह अध्यारोपेणेति
अध्यारोपेणचिज्जडयोः परस्पराध्यासेनसकलंजगदाभाति अपवादेनिषेधेसतिनाभाति अध्यारोपापवादाभ्यां निष्प्रपंचंप्रपंच्य
ते इत्युक्तेःतदपिकियत्पर्यंतंतदाह यावदज्ञानमिति अज्ञानंज्ञानविरोधितन्निवर्त्यंभावरूपंमायाख्यमित्यर्थः तद्यावदस्ति आत्मसा

अध्यारोपेणसकलमपवादेनतज्जगत् यावदज्ञानमाभातितन्नाशेमयि
लीयते २२ अध्यारोपप्रकारंतदवधानान्निबोधत॥ ७ ॥ ७ ॥

क्षात्कारावधिमामेवयेप्रपद्यन्तेमायामेतांतरन्तितेइतिस्मृतेः तन्नाशेसति अज्ञाननाशेसतिमयिलीयते भिन्नस्वरूपानवभासेनम
देकरूपतांप्रपद्यतइत्यर्थः २२संप्रति प्रतिपित्सुबुध्यारोहायश्रोतॄन् सावधानयति अध्यारोपेति तावदिहानीं अध्यारोपस्य अध्यासः
स्यप्रकारंभेदंबंधमित्यर्थः अत्रकेचित् गृहक्षेत्रादि बाह्यविषयशरीरेंद्रियप्राणान्तःकरणभेदेनपंचविधाध्यासोबंधःसच अनात्मन्यात्मबु
द्धिरूपः अध्यासएव अविद्यासैवचदोषरूपेणनिद्रया स्वप्नवत् कल्पितस्यापिप्रपंचस्यप्रयोजिकानित्यानित्यवस्तुविवेकः इहामुत्रा
र्थफलभोगविरागः शमादिषट्कसंपत्तिःमुमुक्षुत्वंचेतिसाधनचतुष्टयसंपत्त्याकृतश्रवणमनननिदिध्यासनस्यत्वात्मसाक्षात्काररूपवि
द्योदयेन स्वप्नप्रपंचप्रबोधेनैव स्वविलासरूपप्रपंचसहिता अविद्यानश्यतिततः शुद्धबुद्धमुक्तस्वभावसच्चिदानन्दरूपःपरमात्मरूपे

णप्रकाशते तथाचश्रुतिः तरति शोकमात्मविदिति तथैव अगस्त्यंप्रतिभगवान् हयग्रीवः नावाप्तव्योभिलब्धत्वात् नज्ञेयोज्ञानविग्रहः नका र्योनित्यसिद्धत्वात् आत्मेत्यज्ञानसंक्षयः अविद्यानिवृत्तिर्मुक्तिरितिवदन्ति एतदपिप्रपंचस्य अज्ञानविलसितत्वनिरासेन परमार्थत्वस्य व्यवस्थानात् अभ्यासस्यवक्तुमशक्यत्वात् अन्येतुधर्मेण स्वर्गादिगमनंअधर्मेणच अधोलोकगमनंपुरुषस्य विवेकख्यात्यातापत्रयरू प दुःखत्रयनिवृत्या आत्मनोमोक्षः विवेकख्यातेः पूर्वंप्रकृत्याभोगात् बंधः विवेकख्यातिपर्यंतंविहितंचित्तचेष्टितमितितदेव बंधः स चत्रिविधः प्राकृतोवैकृतोदक्षताचेति तत्र आत्मबुद्ध्याप्रकृत्युपासकानां प्रकृतिकृतोबंधःप्राकृतः पुरुषबुद्ध्यामहदादिविकारो पासकानांविकारकृतोबंधोवैकृतःपुरुषतत्वानभिज्ञतया इष्टापूर्तकारिणांदक्षतापादकोबंधः विवेकख्यात्युत्तरंतु तत्वज्ञानाग्नि

आसमग्रेह्यमेवैकोनान्यदासीद्सच्चसत् २३

नासंचितदाहे आगामिनश्चबाधे भोगेनप्रारब्धनाशे च आध्यात्मिकादिदुःखत्रयविगमरूपामुक्तिः तथाचसूत्रं त्रिविधदुःखात्यंतनि वृत्तिरत्यंतपुरुषार्थइति शरीरादिप्रयुक्तमाध्यात्मिकं भूतप्रयुक्तंतु आधिभौतिकंदेवादिप्रयुक्तमाधिदैविकं दुःखत्रयस्य सर्वथा नाशोमुख्यपुरुषार्थ इति तदर्थः एतादृशदुःखत्रयनिवृत्तिरेवमुक्तिरितिवदन्ति अपरेतुप्राकृतकर्मनिवृत्तोऽविवेकनिमित्तोवा दुःखभोक्तृत्वलक्षणसंसारो बंधः पुण्यवशात् चित्तवृत्तिनिरोधरूपयोगसाध्येनिर्विषयत्वेसतिभगवदनुकंपया आत्मस्वरूपे अवस्थानंमनसोमुक्तिः तथोक्तंपाराशरस्मृतौमन एवमनुष्याणांकारणंबंधमोक्षयोः बंधायविषयासक्तंमुक्त्यैनिर्विषयंमन इ तिसूत्रंच स्वरूपप्रतिष्ठावाचितिशक्तिरतएवस्वरूपेणावस्थानंमुक्तिरितिवदन्ति इतरेतुभोगायतनभोगसाधनभोग्यभेदभिन्नप्रपं चत्रयसंबंधोबंधः तस्य बंधविलयोमोक्षोनतुप्रपंचविलयः नकदाचिदनीदृशंजगदित्युक्तेः नचमुक्तस्यमहात्मनोनिराणंदइति नहिब

इत्येवमुक्तस्यापि जन्यानन्दः जन्यस्य विनाशनियमेन मुक्त्यवस्थायामप्यानंदनाशप्रसंगात् किंतु बंधदशायां संसारेणाभिभूतस्य स्वाभाविकानंदस्य निजाचरितैः नित्यादिकर्म्मभिः संसारनाशात् महतामनसो रजस्तमोभिभवे सत्त्वोद्रेके च सति स्वात्मानंदाविर्भावो भवतीति वदन्ति तत्रापि आविर्भूतानंदो मुक्तिदशायां मननभूतोऽनुभूतो वा नाद्यः तादृशानंदस्य विद्यमानस्याप्यकिंचित्करत्वात् अन्त्ये तत्करणाभावे न कथमनुभवः न च महतो मनसः करणत्वं शरीराद्यभावेन मनसस्तद्व्यकिंचित्करमेव किंच आत्मा आनंदस्वभावो न वा आद्ये संसारदशायां आनंदतिरोभावेन आत्मनोपि तत्प्रसंगः अन्त्ये आत्मनः पाषाणप्रायतापत्तिः निखिलप्रेमास्पदत्वाभावश्चेति युक्त्यनुभवविरोधेन निन्दाश्रवणेन च मनश्वांचल्यमेवेति तदेवं तांत्रिकमतभेदेन बहुधा प्रतिपादितं अध्यासभेदं अवधानात् चित्ते कार्यात् निबोधत नितरां जानीत सति कुड्ये चित्रकर्मेति न्यायेन अधिष्ठाने सत्यारोप इति तदेव दर्शयति आसमिति अग्रेसृष्टेः प्राक् अहमेक एव अद्वि

॥७॥ पूर्णत्वात्स्वप्रकाशत्वान्महादेव इतिश्रुतः प्रकृतिर्गुणसाम्याख्या चोदिता अवलोकनात् २४

तीयात्मस्वरूपः आसम अभूवम् आत्मा वा इदमग्र आसीन्नान्यत्किंचनमिषत् नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं नासीद्रजो नो व्योमेत्यादिश्रुतेः तदेव विशिनष्टि नेत्यादिना असत् कारणरूपं अव्यक्तादिकं सत् कार्यरूपं महदादिकं च नासीत् आत्मातिरिक्तं किमपि नासीदित्यर्थः न च किमपि नासीदित्युक्तरीत्या आत्मनोऽप्यसत्त्वं प्रसज्येत अस्तीत्येवोपलब्धव्यः असन्नेव स भवति असद्ब्रह्मेति वेद चेदित्यादिश्रुतेः न च तस्याप्यभावे किं वाच्यमिति वाच्यं शून्यवादप्रसंगात् निरधिष्ठानारोपप्रसंगाच्चेति भावः २३॥ ७॥ ॥तथाविधस्याखंडचिदात्मनः महादेव इति संज्ञानिमित्तानि दर्शयति पूर्णत्वादिति दीव्यतेः क्रीडाद्यर्थकतया सूर्यस्य एकपरिग्रहेण सकले जगति पूर्णत्वात्स्वेनैव प्रकाशत्वाच्च महादेव इतिश्रुतः वेदेन प्रतिपादित इत्यर्थः तादृशस्याद्वितीयात्मनोऽनुग्रहरूपेण पंचमकृत्येन सृष्टिप्रवण

तां दर्शयति प्रकृतिरिति गुणानां सत्वरजस्तमसां साम्यं अन्यतमाधिक्याभावः आख्या यस्यास्तादृशी प्रकृतिः मूलप्रकृतिः अवलोक
नात् ईक्षणात् चोदिता प्रेरिता सृष्टा चितिशेषः तदैक्षत बहुस्यां प्रजायेयेति श्रुतेः २४ ॥ ७ ॥ अथ प्रकृतिसृष्टिं निर्णयति असूतेति प्र
कृतिरिति शेषः गुणवैषम्यरूपं सत्त्वादितारतम्यस्वरूपं महत्तत्वं असूतेत्यन्वयः तत्र महत्तत्वे अन्तःकरणाख्ये सत्त्वस्य गुणस्य विजृं
भणं तु साधिष्ठानायाः प्रकृतेः अनुबिंबितं दर्पण इव प्रतिफलितं २५ नामरूपविहीनस्य परमार्थवस्तुनो जीवेश्वरसंज्ञे दर्शयति ईश्व
र इति कारणं मूलप्रकृतिरुपाधिर्यस्य मायाप्रतिबिंबितचैतन्यस्य स कारणोपाधिरीश्वरः साक्षी अव्याकृत इति शब्दैरीरितः कथितः यत् रज

असूत गुणवैषम्यंरूपं तत्त्वं महत्त्वतत् विजृंभणं तु सत्वस्य साधिष्ठानानुबिंबितम् २५ ईश्वरः कारणोपाः
धिः साक्ष्यव्याकृत ईरितः विजृंभणं यद्रजसः साधिष्ठानानुविंबितम् २६ तज्जीवतत्वं भोक्ताख्यं नश्वरे यदहं
मतिः मदीक्षितस्य तमसो यदस्ति च विजृंभणम् २७ साधिष्ठानानुबिंबं च यद् दृश्यं तदुच्यते त्रिगुणात्मक आ
काश तस्मादासीत्तदीक्षितात् २८ तस्यासीत् सत्वतः श्रोत्रं रजसो वाग् अथान्यतः शब्दो भवत्ततो वायुर्नभसस्त्रिगुणात्मकः २९

सो गुणस्य साधिष्ठानानुबिंबनं २६ तज्जीवतत्वं भोक्तेत्याख्या यस्य कार्योपाधिरयं जीवः कारणोपाधिरीश्वर इत्युक्तेः नश्वरे जगति अ
हमिति मतिर्यस्य तदहंकाराख्यं तत्वमभूदिति शेषः प्रकृतेर्महान् महतो हंकार इत्युक्तेः मया अहमा ईक्षितस्य तमसः गुणस्य वि
जृंभणं यदस्ति तदाकाश इत्यग्रेणान्वयः २७ इदं च भूतसृष्ट्यारंभतात्पर्येण यद् दृश्यरूपरहितत्वाद् चाक्षुषं तत् त्रिगुणात्मक आका
श इत्यर्थः तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशः संभूत इति श्रुतेः २८ इंद्रियसृष्टिं वर्णयति तस्येति तस्याकाशस्य सत्त्वतः सत्वांशात् श्रो
त्रेंद्रियं रजसो गुणात् वाक् अथान्यतः तमसः शब्दः अभवदित्यन्वयः ततः नभसः आकाशात् त्रिगुणात्मको वायुरित्यर्थः आकाशाद्वायुरिति

त्वगिति तस्यवायोः सत्वतः त्वगिंद्रियंरजसोहस्तः पाणीन्द्रियं अन्यतस्तमसः स्पर्शश्चाभूदित्यन्वयः वायोःसकाशात् त्रिगुणात्मकंतेज स्तत्वमभूदितिशेषः ३० सत्वादिति अस्यतेजसःसत्वात् ईक्षणंचक्षुरिंद्रियंरजसः पादः अन्यतस्तमसोरूपंचाभूदित्यन्वयः वायोर ग्निरितिश्रुतेः तेजसःसकाशात् अप्तत्वंजलतत्वं अभूदित्यन्वयः तस्यजलस्यसत्वात् रसनं इन्द्रियमजायतेस्यग्निमेणान्वयः ३१ रसनमितिरजसोगुणात्पायुः तमसश्चरसः अभवदित्यन्वयः अग्नेरापइतिश्रुतेः तस्माज्जलात् त्रिगुणापृथ्वी अस्याःपृथिव्याःसत्वतःघ्रा णेंद्रियं अभवदितिसंबध्यते अद्भ्यःपृथिवीइतिश्रुतेः ३२ उपस्थमितिरजसःउपस्थमिंद्रियंजज्ञेगंधःतामसः तमोगुणउच्यते

त्वगासीत्सत्वतस्तस्यहस्तोभूद्रजसोन्यतः स्पर्शस्ततोभवद्वायोस्त्रिगुणात्मकमीक्षणम् ३० सत्वादस्याभवः सादेरजसोरूपमन्यतः अप्तत्वंतेजसश्चाभूत्तस्यसत्वादजायत ३१ रसनंरजसःपायूरसश्चतमसोभवत् त्रि गुणापृथिवीतस्माद्घ्राणमस्यास्तुसत्वतः ३२ उपस्थंरजसोजज्ञेगंधस्तामसउच्यते पंचानांसत्वसंघातमं तःकरणमुच्यते ३३ प्राणःसमष्टिरजसामासंगोविषयेषुयः तमसांसमुदायोसौस्यादेवंशास्त्रनिर्णयः ३४ म दीक्षयाचतन्मायाचद्विधाभूतानिभूसुराः दशह्यभूवन्पंचापिचतुर्थैकैकशःपुनः ३५ ॥ छ ॥ छ ॥

अन्तःकरणस्वरूपमाह पंचानामिति पंचानामाकाशादीनां सत्वसंघातःसत्वगुणसमष्टिः अन्तःकरणमुच्यतइत्यर्थः ३३ प्राणस्वष्टिमाह प्राणइति पंचानामित्यनुषज्यते रजसांसमष्टिःप्राणउच्यते यःविषयेषुआसंगःममत्वाभिमानः अहंकारइत्यर्थः असौ तमसां समुदायः समष्टिरूपः एवंप्रकारेणशास्त्रनिर्णयःस्यात् ३४ एवंभूतसृष्टिमुपदिश्य भौतिकसृष्टिमुपदिशन् तदुपोद्घाततयापंचीकरणप्रकारंप्रथ मंवर्णयति मदिति ममचैतन्यरूपस्यईक्षया अवलोकेनतन्मायायाचद्विधाभूतानि पंचापिभूतानिदशसंख्याका अभूवन्भूसुराइतिसं

बोधनं पुनः एकैकशः प्रत्येकं चतुर्द्धा जातानीत्यन्वयः ३५ अविभक्ता इति अविभक्ताः परे अन्ये भागाः पंचैवासन् पुनः ते सर्वे भागाः विभक्तादत्यर्थः अविभक्तमात्मानं त्यक्त्वा अन्यं भागं अन्वियुः यथा आकाशस्य द्वौ भागौ तयोरर्द्धं चतुर्द्धा जातं वाय्वादिषु चतुर्षु समन्वितं एवं वाय्वादीनामपि तथा च स्वस्यार्द्धं अन्येषां पादार्द्धक्रमेण अर्द्धं मिलितापञ्चीकृतं प्रत्येकं भूतपंचकं भौतिकसृष्टिसमर्थमभूदिति भावः ३६ तदेव दर्शयति मिलितानीति ३७ तस्येति तैः पंचीकृतैः आंडब्रह्मांडमभूत् चतुर्विधो जरायुजस्वेदजांडजोद्भिज्जरूपः भूत

अविभक्ताः परे भागाः पंचैवासन्यथा पुनः त्यक्त्वा विभक्तमात्मानं स्वं सर्वे चान्यमन्वियुः ३६ मिलितानि यथा सम्यक्कृतानि पंचीकृतानि हि समन्वितानि पादांशैः स्वाधिक्यानामपूर्ववत् ३७ तस्यांशस्तैरभूदंडं भूतग्रामश्चतुर्विधः यथाकर्मानुसरणं पाकात्कालवृतादभूत् ३८ भोगायतनमेतस्य जीवस्य सुखदुःखयोः पंचीकृतमहाभूतसंभवं कर्मसंचितम् ३९ शरीरं स्थूलमित्याहुः कोशोन्नमयसंज्ञतः पंचप्राणमनोबुद्धिदशेंद्रियसमन्वितम् ४० अपंचीकृतभूतोत्थं शरीरं सूक्ष्ममुच्यते अनाद्यविद्यानिर्वाच्या शरीरं कारणं भवेत् ४१ ॥ ७ ॥

ग्रामः यथाक्रमानुसरणं स्वीयपुण्यपापकर्मोल्लंघ्य (?) नतिक्रम्य कालवृत्तात् पाकात् स्वीयकर्मबीजपरिपाकात् अभूत् ३८ सम्प्रति स्थूलादिशरीराणि वर्णयति भोगेति एतस्य जीवस्य सुखदुःखयोः भोगस्य साक्षात्कारस्य स्थानं पंचीकृतेभ्यो भूतेभ्यः संभवो यस्य तादृशं कर्मसंचितं शरीरं स्थूलमित्याहुरित्यग्रिमेणान्वयः ३९ तस्यैव स्थूलशरीरस्य अन्नमयकोशसंज्ञेत्याह कोशेति अथ लिंगशरीरं दर्शयति पंचेति एवं सप्तदशविकारात्मकं अपंचीकृतभूतोत्थं शरीरं सूक्ष्ममुच्यत इति सार्द्धेनान्वयः ४० कारणशरीरमाह अनादीति अनिर्वाच्या सदसद्विलक्षणत्वेन निर्वक्तुमशक्या अनाद्यविद्या कारणं शरीरं भवेत् ४१ ७ ७ ७ ७

अवस्थात्रयंवर्णयति जाग्रदिति अवस्थात्रयसाक्षिणोविश्वादीन्दर्शयति यस्येति ५२ तस्येति योगतः अवयवशक्तिवशात् चिदाभा
सोविश्वः व्यावहारिकइत्यपि त्रीणिनामानिस्थूलशरीराभिमानिनोजीवस्यसंतीत्यर्थः ५३ तैजसमाह कोशेति प्राणमय मनोमय बुद्धि
मयकोशत्रयात्मकंनित्यंतत्वसाक्षात्कारपर्यंत स्थायिलिंगशरीरंप्रविष्टःमानसंभोज्यंवस्तुभुंजानः योभिमन्यते तस्यनामान्यपि
त्रिधेत्यन्वयः ५४ तान्येववैकारिकइति वैकारिकस्तैजसः स्वप्नकल्पितश्चेतित्रिधेत्यर्थः प्राज्ञंवर्णयति स्यादिति पारमार्थिकः

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यास्तिस्रोवस्थाःशरीरिणः यस्यान्नमयचेष्टासुममाहमितिधीर्भ्रमः ५२ तस्याभिमानिनःसंति
त्रीणिनामानियोगतः चिदाभासश्चविश्वस्यव्यवहारिकइत्यपि ५३ कोशत्रयात्मकंनित्यंप्रविष्टोयोभिमन्यते भुंजा
नंमानसंभोज्यंतस्यनामान्यपित्रिधा ५४ वैकारिकस्तैजसश्चतथाचस्वप्नकल्पितः स्यात्पारमार्थिकःप्रा॰
ज्ञोह्यनच्छिन्नःसुषुप्तिगः ५५ नित्यंलिंगशरीरंतुनश्वरंस्थूलमुच्यते अंकुरंतियथावृक्षास्तत्राणिप्र
तिवासरम् ५६ उत्पद्यंतेतथाभोक्तुःस्थूलदेहाःस्वकर्मभिः संसारेयावदज्ञानंभ्रममाणस्यदेहिनः ॥
५७ ध्वंसायलिंगदेहस्यलोकोयंसंप्रकाश्यते ५८ इतिश्रीस्कांदोपपुराणेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७॥७॥

प्राज्ञःसुषुप्तिकः इतिकारणशरीरावच्छिन्नःत्रिधास्यादित्यर्थः ५५ उक्तस्यशरीरत्रयस्यमध्येजननमरणादितत्संबंधतदभावौ क
स्येत्याशंक्य विशिनष्टि नित्यमिति लिंगशरीरंतुनित्यंप्रागुक्तरीत्या स्थूलंतु नश्वरमुच्यते एतेनमरणसंबंधोदर्शितः जननसंबंधमा
ह अंकुरंतीति प्रतिवत्सरंवसंतादावित्यर्थः ५६ तच्च कियत्पर्यंतं तदाह संसारेइति भ्रममाणस्य कुलालचक्रवत् जननमरणप्र
वाहेभ्रमतः जीवस्यसंसारे यावदज्ञानंतावत्स्थूलदेहाउत्पद्यंते इतिपूर्वेणान्वयः ५७ मुक्त्युपायंदर्शयति ध्वंसायेति लिंगदेहस्य

ध्वंसाय अयंलोकःसंप्रकाश्यते मयेतिशेषः यावल्लोकेशरीरेंद्रियादिपातवंपुरुषस्यतावदेवयतितव्यं नततइतिभावः महताप्युण्यपुं

जेनक्रीतेयंकायनौस्त्वयातरयावन्नभिद्येतभिन्नायांकिंततोभवेदित्युक्तेः तथाचलोकएवमुक्तिसाधनमपि तदभावे ज्ञानसाधनीभू

तगुरुशास्त्राद्यभावेनमुक्तिरपि नस्यादितिहृदयं ४८ इतिश्रीमाननवस्तुपनामकनृसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्त

विलासप्रकाशिकायांसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७॥ * ॥ संप्रति परमकारुणिकः परमशिवः साक्षान्निजपदंप्रत्युपायमुपदिशति बहूनि

श्रीअगस्त्यउ॰ शिववाक्यं बहूनिप्राप्यजन्मानिजंतुरंतेचजन्मनां यथामांमत्प्रसादेनप्राप्नोत्येवंनिबोधत १ नाना

विधेषुभूतेषु भ्रमतःकर्मभिर्जनैः ब्राह्मणत्वंभवेदिष्याजंतोर्ब्रह्मत्वसाधनम् २ यथाकार्कटिकीरेखापंकेतारय

ते क्वचित् तत्रदुस्संगसंत्यागात्सत्संगतःसुलभासताम् ३ पुण्यतीर्थस्थलावासात्स्वधर्मपरिपालनात् नित्यंमत्पू

जयास्तुत्यामत्कथाश्रवणेनच ४ सेवयाममभक्तानां भूतेषुसमदर्शनात् दृष्टादृष्टेषुवैराग्यात्सतिषिद्धविवर्ज.

नात् ५ गुरोर्निर्व्याजयाभक्त्यामौनेनगुणदोषयोः अन्यैश्चनियमैर्युक्तःसक्ताहंधीविनश्वरे ६ चिराच्चित्तपरीपाकात्सर्वं

ब्रह्मेतिधीमतः कार्यप्रपंचविलयोभवेन्मय्येवकारणे ७ पंचीकृतानांभूतानामपंचीकरणेकृते स्वस्वांशेस्वांशयोगेनयथाप्रो

ति बहूनांजन्मनामन्तेज्ञानवान्मांप्रपद्यतइतिस्मृतेः १ नानेति ब्रह्मत्वसाधनं मुक्तिसाधनं ब्राह्मणत्वं दिष्यादैवयोगेनभवेदित्यन्वयः

२ उपमिनोति यथेति तथासतांसंगतिः सुलभेत्यर्थः संगःसत्सु विधीयतामिति भगवत्पादैः प्रथमोपदेशविषयतया सत्संगस्य नि

र्दिष्टत्वादितिभावः ३ उपायांतराण्याह पुण्येति ४ ५ ६ ७ एवंपरमेश्वराऽनुग्रहेण संजातचित्तपरिपाकस्य सर्वंखल्विदं ब्रह्मे

तिजानतः दृश्यलयप्रकारंदर्शयति पंचीकृतानामिति प्राक् सृष्टिक्रमे पंचीकृतानां विभागपूर्वकंमिलितानांभूतानां अपंचीकृ

तेकरणेसति स्वस्वांशे निजनिजभागेस्वांशयोगेन निजभागसंबंधेनयथाप्रोक्तानिअविभागावस्थायांकथितानि पंचपंचैवभूतानिशु
द्धानिभवन्तीत्यर्थः ८ क्रमेणलयप्रकारमाह लीयतइति यतोयदुत्पन्नंतस्मिन् तल्लीयतइतिभावः ९ गुणेइति एवमाकाश
पर्यंतं लयेअयमप्याकाशः तमसिगुणे लीयतइतिभावः स्वाविद्यायाः स्व कीयाविद्याया विलयेसति सर्वसंसारमूलंमायाख्य
तंगुणंतत्रविस्मरेत् १० ननुचिरकालमनुभूतस्य विश्वस्यमिथ्याबुद्धिः कथंजायते तत्राह मदिति ममभक्त्यैव एवकारेणइत
रव्यवच्छेदः दृश्यंमिथ्याभवेदित्यर्थः ततः दृग्रूपोयोवशिष्टः सचाहमस्मि उपसंहरति इतीति ११ एतादृशज्ञानमपि नसर्वसुलभ

लीयतेपृथिवीवारिकारणेतत्रतेजसि वायोस्वकारणेचैतस्सोप्याकाशेस्वकारणे ९ गुणेतमस्ययमपिस्वावि
द्याविलयेसति सर्वसंसारमूलंतंमायाख्यंतत्रविस्मरेत् १० मद्भक्त्यैवभवेन्मिथ्यायोवशिष्टःसचास्म्य
हं इतिबंधस्यमोक्षस्यप्रकारःकथितोमया ११ एवंध्यात्वापुनर्जन्मशोकंतरतिकश्चन यदाचर्मवदा
काशंवेष्टयेयुरिमंनराः १२ तदायंमामविज्ञायदुःखस्यांतंगमिष्यति ऋग्वेदादौविनिर्दिष्टंतथाथर्व
शिखास्वये १३ यत्तदेकमहंज्योतिरितिवेदांतनिर्णयः एवंभावयतेनित्यंयस्तिष्ठेत्संगवर्जितः १४ ॥ ७ ॥

मित्याह एवमिति कश्चनविरलः कश्चिन्मांवेत्तितत्वतइतिस्मृतेः पुनर्जन्मशोकं जन्मपदं मरणस्याप्युपलक्षणंजन्ममरणादिसंसार
दुःखमित्यर्थः तरति नसर्वोपीत्यर्थः ननुयततांसर्वेषामपि कुतोनमुक्तिरित्याह यदेति इमंमहत्परिमाणमाकाशंचर्मवत् कृष्णा
जिनादिवत् वेष्टयेयुः संकोचयेयुः १२ तदेति तस्मिन्काले मांअविज्ञाय अज्ञात्वा दुःखस्यसंसारस्य अन्तंगमिष्यति तथाच यथाच
र्मणइव आकाशवेष्टनंदुष्करंतथा ममज्ञानंविनामुक्तिरपिदुर्लभेत्यर्थः तमेवविदित्वाऽतिमृत्युमेति मामेवयेप्रपद्यन्तेमायामेतांत

त्नीते इति श्रुतिस्मृतिबलादिति भावः॥ निजस्वरूपमेवकृत्र प्रदर्शितं तदाह ऋग्वेदादाविति १३ १४ १५ १६ एवं प्रतिपादितपुराण
स्यश्रवणपठनादिमाहात्म्यं दर्शयति शिवेति शिवभक्तेंद्राणां शैवाग्रणीनां माहात्म्यं यस्मिन् तदिदं आम्नायसंमितं वेदतुल्यं अतए
व पावनं पुराणं श्रवणात् शंभोः प्रीतिकारकमित्यर्थः १७ पुराणपाठस्य स्थानं निर्दिशति आलये इति १८ नियममाह धृतेति १९
विधानमाह शिवेति २० अस्येति त्रिषष्टिभक्तकथानिबद्धस्य भक्तविलासाख्यस्य उपपुराणस्य शिवप्रीतिं विदधाति करो

तस्यै दिशे नमस्कृत्य मुनयः परमेश्वरं तदंघ्रिसेवया पश्यन् पारं मिथ्यामहोदधेः १५ सूत उवाच इत्युक्त्वा
शिवभक्तानामग्रणीः कुंभसंभवः तापसैः पूजितः सर्वैः स्वाश्रमं प्रत्यपद्यत १६ शिवभक्तेन्द्रमाहात्म्यमि
दमाम्नायसंमितं पुराणं पावनं शंभोः श्रवणात्प्रीतिकारकम् १७ आलये वा महेशस्य पुण्ये वाथ नदीतटे
समाजे च द्विजेंद्राणां पठितव्यं समाहितैः १८ धृतत्रिपुंड्ररुद्राक्षो गुरुं ध्यात्वा शिवं हृदि वांछन्प्रसादमीशस्
स्य नियमात्प्रयतीपठेत् १९ शिवभक्तगुरुं विप्रउपविश्योन्नतासने वाग्यतः प्रयतो भूत्वा तन्नत्वा शृणु
यादिमम् २० अस्य भक्तविलासस्य शिवप्रीतिविधायिनः पुस्तकानां शतं भक्त्या ब्राह्मणेभ्यो ददाति यः २१
शतरुद्रीयमन्त्रोक्तरुद्ररूपेण सर्वतः सर्वलोकाधिपो भूत्वा विहरेत्स जगत्त्रये २२

तीति तच्छीलस्य २१ शतेति शतरुद्रीय मन्त्रे रुद्राध्याये उक्ता ये रुद्राः सहस्राणि सहस्रशो य इति मन्त्रप्रतिपादिताः तद्रूपेण
सर्वतः सर्वप्रकारेण २२ विशेषानुष्ठानमाह एकादशेति एकादशभिरधिकं शतं ब्राह्मणान् निंशत्याद्याः संख्यैकत्वे इति कोशात् श
तशब्दस्य एकवचनान्तता पाठकत्वेन पाठकर्तृत्वेन वृणुयात् यथाशक्ति दक्षिणादिभिः वरणं कुर्यात् शिवसायुज्यसिद्धये इति

परमपुरुषार्थरूपमुक्तिफलप्रदर्शनं २३ एकादशेति व्रतीउपवासव्रतवान् दशांशतः होमादि इत्यादिपदेन तर्पणमार्जन ब्राह्मणभोजनान्त पञ्चाङ्ग पुरश्चरणमुक्तं पुस्तकमिति जात्येकवचनं पुस्तकानीत्यर्थः २४ वस्त्रेति आद्यपदेन ग्राह्यान्न पानपात्रादि गृह्यते यथाविधि विधिमनतिक्रम्य सर्वकामानिति तत्रहेतुः शिव एवस्वयंभवेदिति शिवस्यआप्त सर्वकामत्वात्

एकादशाधिकशतं ब्राह्मणान्भक्तिपूर्वकं वृणुयात्पाठकत्वेन शिवसायुज्यसिद्धये २३ एकादशदिनैरेतत्पुराणं वाचयेद्व्रती दशांशतश्च होमादि कृत्वा दत्वा च पुस्तकम् २४ वस्त्रालंकाररत्नाद्यैर्दक्षिणाभिर्यथाविधि सर्वकामान्लभेत्सत्यं शिव एव स्वयं भवेत् २५ चरित्रमेकमध्यायमेकं वाकर्ण्य भक्तिमान् सर्वपापैः प्रमुच्येत प्रीतस्तस्य शिवो भवेत् २६ ब्राह्मणो ब्राह्मणाच्छ्रुत्वा शिवभक्तिपरायणः यं यं कामयते कामं तमाप्नुयादचिरेणतम् २७ नियमादिदमाकर्ण्य वंध्यापि लभते सुतं ब्रह्मचारी शुभां कन्यां भर्त्तारं कन्यकाप्नुयात् २८ क्षत्रियो ब्राह्मणाच्छ्रुत्वा ध्रुवं राज्यमवाप्नुयात् वैश्यो जनः पाप्य फलं शूद्रः संपूज्यतामियात् २९ श्रुत्वासंकष्टजातश्च मुच्यते पापसंचयैः निर्धनो धनमाप्नोति रोगी रोगाद्विमुच्यते ३० यशस्वी स्याद्यशस्कामो निष्कामो मोक्षमाप्नुयात् नाध्वरैर्नैतपोभिर्वा नव्रतैरपिदुष्करैः ३१ तथा प्रीतिर्भवेच्छंभोर्यथास्य श्रवणाद्भवेत् श्रुत्वा त्रिषष्टिभक्तानां चरितानि सदाशिवम् ३२ ध्यायतो हृदयांभोजे नास्ति कालभयं महत् कलौयुगे विशेषेण पुराणं भक्ति

तं यथाययोपास्ते तथैव भवतीति भक्तस्यापि तत्फलमवश्यं भवतीति सूचयितुं सत्यमित्युक्तं २५ एकदेशश्रवणेपि सकलपापक्षयरूपं फलमाह चरित्रमिति २६ ब्राह्मणाच्छ्रवणे ब्राह्मणस्य विशेषफलमाह ब्राह्मण इति २७ अन्येषामपि तत्तत्कामनावतां

तत्र फलमाह नियमादित्यादिना २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ संप्रति सूतः स्वाहंकारपरिहारपूर्वकं मुनीन्प्रत्याह श्रोतव्यमिति य
थामति यथाज्ञानम् ३४ ३५ उपसंहरति सूतइति ३६ एवं पुराणश्रवणानन्तरं मुनीनां कृत्यमाह श्रीसूतेति ३७ संप्रति हर्ष
तो मुनिर्विनयपूर्वकं विद्वज्जनादरणं निजकृतेः प्रार्थयते वाणीति तत्रोपमा यथेति ३८ मधुरेण समापयेदिति न्यायेन ग्रंथांते आशी

श्रोतव्यमिदमेवात्र नान्यस्मिन्हि यतः क्वचित् यथामति मयोक्तं तद्युष्माभिश्च श्रुतं यतः ३४ तस्माद्यूयं वः
यं चापि नूनं धन्यतमाः स्मृताः जन्ममृत्युहरः श्रीमान्प्रसीदतु महेश्वरः ३५ सूत एवं मुनीनुक्त्वा शुद्ध एव ग
तेनसः कैलासशिखरस्थाय शिवाय विदधे नमः ३६ श्रीसूतवक्त्राब्जमधुप्रवाहं पुराणसारं पुरुषार्थहेतुम्
निशम्य हृष्टा मुनयश्च सर्वे तं सत्रयागं विधिवद्वितेनुः ३७ वाणी मदीयापि गुणेन हीना महेश्वरस्तोत्रपरेति
सद्भिः श्लाघ्या भवत्येव यथार्कपुष्पस्रग्गंधशून्या गिरिशप्रियेव ३८ वाणीवरप्रसादेन स्तुतिः शंभोर्विजृंभ
तां प्रसीदतु महादेवः शिवाय गुरवे नमः ३९ इति श्रीस्कांदोपपुराणे भक्तविलासे अष्टसप्ततितमोऽध्यायः
७८॥ ❀ ॥ सुंदरो नीलकंठश्च वैश्योथ सुमतिर्मतः जयो मारश्च ससार्थो वीरमिंदःपदोद्भवः १ द्विजश्चामर
नीसारव्योदारको भक्तशेखरः अनपायनयो राजा भूरएनादिनामकः २ निषादश्च कलानाथो मानविक्र
मभूपतिः गोनाथो मूर्तिनाथश्च स्कंदनाथो द्विजोत्तमः ३ द्विजः पशुपति र्नंदी नीचश्च सविचारवान् ॥ ४ ॥

नैमत्क्रियादिरूपं मंगलमुपनिबध्नाति वाणीति ३९ इति श्रीमानवल्लुपनामकनृसिंहविरचितायां स्कंदोपपुराणव्याख्यायां भक्त
विलासप्रकाशिकायां अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८॥ ❀ ॥ संप्रति आदितः पुराणप्रतिपादितत्रिषष्टिशिवभक्तनामानि यथाक्र

मंनिर्दिशति सुंदरइत्यादि १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ एतेष्वपिभक्तेषु प्राथमिकस्य शिवप्रतिबिंबरूपस्यसुंदरस्यप्राशस्त्यं द

चंडेशोरसनाराजस्तस्त्वसातिलकावती ४ कुलपक्षः पांड्यमंत्रीविद्याभूरोद्विजोत्तमः सापूतवत्यभूति श्चनीलनग्नः कवीश्वरः ५ नवनंदीक्षपणकध्वंसीचकलिकामजित् श्रीमूलनाथः सिद्धश्चदंडस्यागे श्वरांघ्रिभाक् ६ शिवभक्तार्चकः भूदोसोमयाजीशिवप्रियः शाक्यनाथोमुक्तसर्वोरुद्रः शार्दूलनामकः ७ दम्रभक्तश्चेरभूपगणनाथोद्विजोत्तमः परांतकनृपः सत्यदासनामाद्विजोत्तमः ८ धर्म्मकेतुः प्रतापाख्योऽगतिभक्तोधीवरोत्तमः चक्रीमानधनोराजाशक्तिर्गोपगणोलवः ९ अविकार्यभिरामश्च निरुक्तिस्तापसोत्तमः सिद्धद्विजः कीर्त्तिसहः शूरव्याघ्रश्चभूपतिः १० पद्मावतीशंभुचित्तः गजलूतेचवि श्रुतेगीताकरोवेणकश्चभक्ताः षष्ठित्रयः स्मृताः ११ येप्रोक्तास्तेषुविज्ञेयः सुंदरः सहिसत्तमः ग्राहग्रस्तोऽ द्विजसुतोयेनानीयतलीलया १२ श्रीऋषयऊचुः कथंद्विजसुतः कुत्रग्राहग्रस्तोमहामुने संमोचितः कथंतेनसुंदरेणमहात्मना १३ श्रीअगस्त्यउ॰ अविनाशीतिजगतीप्रथितंपदमैश्वरं तत्राग्रहारस्सुमहा न्शिवभक्तैरलंकृतः १४ सुहृदौतत्रचास्तांद्वौद्विजौसन्निहितालयौ तयोस्सुतावजायेतांमास्येकस्मिन्महा त्मनोः १५ बाल्येतयोरभूत्सख्यंरामलक्ष्मणयोरिव कृतचौलौचतौकालेसंचरंतावितस्ततः १६ कदाचित्का लगस्यैतौनिकटेसरसोगतौ गृहीतुमुत्पलंकश्चित्बाल्याद्वारिण्यवातरत् १७ कश्चित्स्थितस्तटेभीतोजले ग्राहस्तमग्रहीत् सरुदन्मातुरागत्यतटस्थोमित्रमंभसि १८ मग्नंजगादसापित्रोरथसर्वेचसंगताः ॥ ० ॥

र्शयति येइति १२ एवंप्राशस्त्यवर्णनेनपुनरपि ऋषीणांअत्यंतत्सतयाअगस्त्यंप्रति तन्माहात्म्यजिज्ञासांसावदाह कथमिति १३ तदाक

र्ये कुम्भसम्भवः तेषां बुद्ध्यारोहाय पुनरेकामाख्यायिकामाह अविनाशीति १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५
२६ २७ सुंदरं मेनिरे धिकमिति तृतीयाध्याये सुंदराय ददौ सर्वास्वशक्तिं सुन्दरेश्वर इति परमशिवप्रतिबिंबतया चिदाभासरूपस्य
तदेवानुप्राविशदिति श्रुत्याप्रवेशितसर्वशक्तिकस्य सुन्दरस्य आधिक्यमुपक्रान्तं तदेव पुनरुपसंहारे प्रदर्श्य उपक्रमापेक्षया
उपसंहारस्य प्राबल्यं दर्शयितुं द्व्यमुक्तिः उपक्रमोपसंहारयोः कस्य प्राबल्यमिति विचारे श्रीकंठविद्याचार्ये श्रीमदप्पय्य

अवतीर्य जले बालमन्विष्यासायमाकुलाः १९ अदृष्ट्वा शोकसंतप्ताः प्रागुर्वेश्मानि नागराः तन्मातापितरौ खिन्नौ
वेकपुत्रौ शुचातुरौ २० गमयामासतुः कालं सार्द्धसंवत्सरद्वयं एतस्मिन्समये श्रीमान्सुंदरः सूक्तिसुंदरः २१ गीतां तां श्रु
तिसाराख्यां पठन्त्यागेश्वराज्ञया तत्रतत्रपदेशे वेक्रमात्सक्षेत्रमाविशत् २२ तदाययौ मृतसुहृदुपनीतो द्विजार्भकः
न नामनक्रग्रस्तस्य मातरं मातरं यथा २३ तन्मित्रमनुसंचिंत्य स्वपुत्रं तुल्यवार्षिकं रुरोदोपनयोऽस्यस्याद्यदि मेनमृ
तः सुतः २४ इति तस्यां रुदत्यां तु सुंदरः परमेश्वरं नत्वास्तुत्वा द्विजैः सार्द्धं प्रदक्षिणकृदाययौ २५ शुश्राव रुदितं
तस्या मृतमातुः स्थितः क्षणं किमेतदिति पप्रच्छ जनास्तद्वृत्तमूचिरे २६ निवार्य रुदितं तस्यास्तुष्टाव परमेश्वरं अ
थाज्ञया महेशस्य ग्राहस्तं द्विजनंदनम् २७

दीक्षितैः उपक्रमपराक्रमे प्रतिपादितं तथाहि आकाशस्तल्लिंगादित्यधिकरणे भूताकाशपरत्वेन पूर्वपक्षमुत्थाप्य सर्वकारणत्वादि
लिंगेन ब्रह्मपरतया उपसंहारः कृतः तल्लिंगादित्येकवचनस्वारस्येन भूयस्त्वानपेक्षेण केनचिदेव लिंगेन श्रुतेरन्यथानयनं विवक्षि
तमिति प्रतीतेश्च न चोपसंहारगतस्यापि सर्वकारणत्वादेरन्यथा सिद्धत्वं प्राबल्ये हेतुः आकाशाद्वायुरित्यादिश्रुत्यन्तरसिद्धभूताका

शगतवाय्वादिसर्वभूतकारणत्वाभिप्रायेणसर्वकारणत्वव्यपदेशः अग्रिमसंदर्भोपि वायावितरभूतलयस्थानत्वं तदपेक्ष्यज्यायस्त्वा
दिविषयइतिसर्वेषामन्यथानेतुंशक्यत्वात् नचाकाशादेवसमुत्पद्यन्तइतिसावधारणंकारणत्वंभूताकाशेनसंभवतितस्यतेजः
प्रभृतिकारणत्वे वाय्वादिकारणान्तरसापेक्षत्वादितिशंकनीयं ब्रह्मणोवैषम्यनैर्घृण्येनसापेक्षत्वादितिन्यायेन जगत्स्रष्टौ
कालादृष्टादिसापेक्षत्वेनसाम्यात् कथंचिदवधारणसमर्थनस्य भूताकाशेपिसंभवात् तस्मात्सकारांतरासंभवादुपसंहार
गतमेवलिङ्गस्यप्राबल्ये हेतुरितिसिद्धमुपसंहारप्राबल्यापेक्षणमित्युपस्थाप्य समाप्तावपिसिद्धान्तितं तद्यथा एवंच सक

सभूषणगणंसांगमुद्द वामभुखात्स्वकात् ॥ सर्वैस्तुवि
स्मयाविष्टाः सुंदरंमेनिरेऽधिकम् २८ ॥ ७ ॥

लमीमांसाव्यवहारविरुद्धोनयसरणिग्रंथानभिज्ञैरर्वाचीनैः स्वमतस्यपरमतवैलक्षण्यप्रकटनायकल्पितोयमुपक्रमोपसंहार
बलाबलव्यवस्थयोयवनगुरूपदिष्टशौचमुखक्षालनयोर्वापर्यव्यवस्थवदुपेक्षणीयःप्रामाणिकैरितिसिद्धमित्यलंतेन तथाच उपक्रमेप
रमशिवप्रसादेन सुंदरस्याधिक्यमुपक्रम्य समाप्तावपि तस्यैवाधिक्यवर्णनेनपरब्रह्मणस्तेजोघनस्य विस्फुलिंगाकारजीव
स्य निजरूपप्राप्त्यामुक्तस्वरूपमाधिक्यमिव निजप्रतिबिम्बरूपस्य सुंदरस्य पुनर्निजतदात्म्य सम्पादनरूपकैवल्यमुक्तिरेवस

कलाधिक्यमितिदर्शितं इयंचकथास्कंदपुराणेनवमांशे संक्षेपेणदर्शिता तामवलंब्य परमकारुणिकेन हरशर्म्मे नाम्नामुनिना लोकानुजिघृक्षया उत्तमभक्तान्तरकथाऽपि संगृह्य कुम्भसम्भव शौनकादिसंवादमुखेन दर्शितेतिसंक्षेपः २८ तारण जेष्ठ पूर्वा

इतिश्रीस्कंदोपपुराणेभक्तविलासेसुंदराधिक्यवर्णनंनामएकोनाशीतितमोऽध्यायः ७९

आदित्यान्वयशेखरस्त्रिभुवन प्रख्यातकीर्त्ति
र्व्रजो दोर्दण्डाञ्चितखड्गखण्डितरिपु र्विश्रा
णानस्वस्तरुः॥ श्रीमन्माधवसिंहनामनृपति
र्यो विश्रुतोदोमुदा मन्नालालबुधेनकाशिन
गरे तस्याज्ञयामुद्रितम्॥ ॥ ॥ ॥

र्थेद्वितीयास्थिरवासरे॥ मानवल्लीन्द्रसिंहेन कृतिरेषासमापिता॥ इतिश्रीमानवल्ल्युपनामकन्दसिंहविरचितायांस्कंदोपपुराणव्याख्यायांभक्तविलासप्रकाशिकायामेकोनाशीतितमोऽध्यायः ७९॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इति स्कन्दोपपुराणीय शिवभक्तविलासः समाप्तः